

# of Illinois LIBRARY 189 L57m

מלחמות השם Milchamot Ha-schem.

Die Kample Gootes

aquain una

Margaret Hassbern.

Milchamot Ha-schem.

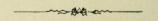
Die Kämpfe Gottes.

Religionsphilosophische und kosmische Fragen, in sechs Büchern abgehandelt

von

Levi ben Gerson.

Neue durchgehends berichtigte Ausgabe.

Leipzig,

Druck und Verlag von Carl B. Lorck. 1866.

Milebamot Ha-schem.

Die Kampfer Gottes.

Religionsphilosophycholund kosmische Fragen, in sechs Bächern abgehandelt

Levi ben Gerson.

Newe durchcehends berichtigte, Ausgabe,

Loipzig,

Druck and Verlag von (Air) B. Lorde,

296 25711m

ספר

מלחמות השם

חברו

הפלוסוף הרב הגדול

רבי

לוי בן גרשון

נדפס ראשונה בריווא דטרינטא שנת ש"כ לפ"ק

ועחה יצא לאור שנית

·····>

לייפציג בהוצאת האדון קארל ב' לארק בשנת תרכ"ן לפ"ק

648620

The Ext.

English 30M 128 Harraco

ad nara nwa

הפלוסוף הרב הנהול

TE

der Egerweg

פים ביש הופי אם זו בי או בי הוו שלב לפים

יעסה יצא לאור שביה

לייפציב בהוצאה הארון הארל כי לצרק בשנה הרכ"ו לפיק

רברי

יעקב מרקריאה

מוציא הספר הזה לאור ראשונה

אל הקורא. הפעם ילוה אישי אלי, כי ילדתי לך, וחקרא ספר מלחמות השם להפלוסוף האלהי הרב רבי לוי בן גרשון זלה"ה אשר בפלוסופיא עלה עד למרום וידבר על אלהים, ואף כי נראין דבריו סותרים לחורחינו וחכמי אומחינו, ולה' המלחמה פנים ואחור עזר כנגרו, וכן רבים יכנוהו מלחמות עם השם, והמה מי מריבה אשר רבו, ורבים לוחמים לו מרום, הלא הוא החנצל על ככה בהקדמת הספר ובפרק אחרון מאמר ראשון. ראינו משם כי דברי חורה לחוד ודברי פלוסופיא לחוד, אינהו בדידהו ואנן בדידן. ואני לא באחי להיות לו מלאך מליץ ישר, וכי מלחמת ה' נלחם, הלא כבר בא לעזרת ה' בגבורים הרב בעל ספר נוה השלום ושאר אנשי מלומרי מלחמה, אך כחוב זאת זכרון בספר, כי כל האיש החפץ לבא ולעלות במעלות ועד חובן קצה הפלוסופיא ראה דרכיו וחכם, ואל יעזוב ואל יטוש ספר הזה, כי כלם כאין נגדו. ולהאיש מודע בישראל שמו, חבר חברים מחוכם, ברכב ובפרושים, על כן אחשוך פי מלספר קצת שבחו, גם אדר והוד המלאכה הזאת איי צריך, כי בעיניך תראה, כמה נאה נייר זה כמה נאה אילן זה, גם הגהחיו והסירותי מקרבו כל רע, לא ראה עמל ביעקב ואון בישראל, והרבר קשה הכתובים בספר הזה. ושהיה לי ספק ספיקא בו, ראיתיו בספרי ארסטוטלוס ושאר אנשי השם הזכר והביא בכליותיו המחבר הלו וצרפתינהו לי משם. על כן מהרי קח קמח כאה סלת ספר הבריה. ועתה כבא הספר הזה, ינובבון שפתיך. ברוך המלמד ידי לקרב, ואצבעותי למלחמה.

ולי מגיה הספר הזה אשר לפניך, אחה הקורא, אין להרבה בדברים, כי חכם אחה, בחון וחדע. אך זאת אבקש ממך, ברשך בספר הזה ובבחנך את עבודתי אשר עבדתי בו אל חבחנהו בעין רע ובנפש מרה, כי רב היה עמלי אשר עמלחי בו, ומעט הזמן, ואחד הוא הספר אשר היה בעזרתי, והוא הוא מלא שגיאות וחסרונות, כאשר המצא זאת אם תקרא בספר אשר הוציאהו ראשונה יעקב הנ"ל.

TET

STORE OF STEAM

WE AGITAL HOUR TO AND AND OF CHART OF THE PROPERTY OF A CHART OF A

TO GUT GOOD ON WENT TOUTH WAS ATTEN BY THE STEEL OF THE TOUTH AND MADE TO THE THE TOUTH THE TOUT

הקדמת המחבר

(תהלה לאל)

ברבר ה' שמים נעשו - מעשה חושב שלם תמים - באורו אור להם · כשלמה עטהו · ויוציא לאור תעלומה · ברוחו שמים שפרה להם חוללה ידו גשם נדבות - הניפו רוממו רוממות רב - על יתר הגשמים -על מכונתו הכינו כראי מוצק · חזקו הרקיעו מתחו כאהל לשבתי רקוע חזק לא ישתנה · וגשם אין יערוך לו במהותו ונצחיותו · וביפיו אליו לא דמה: ה' בחכמה יסד ארץ על מכוניה • נטה עליה קו תהו ואבני בהו . וישם אפל צלמות אבן שלמה . יבשת ידיו יצרו. למען עשה כיום הזה מעשהו על פני תבל ארצה · ולהשביע לכל חי רצון הצמיח צמה הארמה - כל מאורי אור בשמים לחםר ימציאם -לעשות כל אשר יצוום • שמם משטרו בארץ • שם אותותם אותותי ואם אין אתנו יודע ער מה . בהם יוכן לקנות נפש כל הויה למטה לארץ • דגי הים רמש וצפור כנף אדם ובהמה • ממקורו חיים לכל חי - ואם המשחית הציבו באישיהם יעל נדיבותו יקומו מיניהם: יבחר לו אלהים מדבר מחוך המורכבות - הוא לבדו יאור באור פני מלך חיים - ביתר שאת נתן לו בדעה - ובינה היתה על לבו שומה - ממנו בחר להיות לו ממלכת כהנים וגוי קדוש • ישובו על ילכו רומה • כה מעשיו הגיד לעמו בתורתו התמימה • לתת נפשם מהלכים בין העומדים בה ההכימה: לו נאוו תהלות כעל כל אשר גמלנו רב טוב - בתחו לנו דעה לנפשנו נעמה בנעימותו נצח - כל נמצא נורא מאד מציאותו ומי יכילהו · שכל משכיל לא ישבילהו · עוצם התהלות לא יערכהו · מרומם על כל ברכה ותהלה · ואיך יהיה בקול המולה מסולה - בקרוב איש להשתחוות לו יאות לו מאשר ירים קול דממה ובזה תתהלל כל נשמה:

אמר לוי בן גרשום אחר החהלה וההודאה לאל והשאלה ממנו להישיר לפנינו דרכו, ראינו בזה הספר לחקור בשאלות יקרות מאד וסחומות נחלו בהם פנות גדולות מפינות המביאות האדם אל הצלחתו המדעית. האחת היא, אם תשאר הנפש המדברת כשהשלמה קצת שלמות: ואם חשאר, האם חחחלף מדרגת האנושית בזה ההשארות. כי זאת השאלה חשובה ומסופקת מאד, והטעות בה מרחיק האדם מהצלחתו האמחית הרחקה עצומה. השנית, האם כשיודעו לאדם העתירות בחלום או בקסם או בנבואה, נודעו לו בעצם, או במקרה ר"ל בזולת סבה פועלת: ואם היה שחהיה שם סבה פועלת, מה היא, ואיך חשלח זה ממנה. כי בכאן ספקות עצומות איך שהונת. השלישית, האם ידע השם יתברך הדברים הנמצאים ואם היה שידעם, על איזה צד ידעם. כי איך שהונח ימשכו לו ספקות מבוכות ובלבולים. הרביעית, אם השם יחברך משגיח בנמצאות, ועל איזה צד, ובייחוד במין האנושי ובאישיו. החמישית, איך יניעו מניעי הגרמים השמימיים אותם, וכמה מספר אלו המניעים לפי מה שאפשר לנו, ובאיזה צר חשלם זאת התנועה מהם. כי זאת השאלה מסופקת מאד. הששיח, האם העולם קרום או מחודשי ואם הוא מחודש, איזה הוא דרך חדושו. כי זאת השאלה גם כן מסופקת מאד, ונחלות בה הפנוח המישירות האדם אל הצלחתו המדעית והמדינית באופן מה. והוא מבואר שהחוקר בזאת החקירה חוקר בדבר אינו מעט. וזה כי מעלת הדרוש יהיה מפני מעלת הנושא אשר בו הדרישה, והנה אין בכאן נושא יוחר נכבד מהנושא אשר בו הדרישה הנה, וזה כי העולם בכללו הוא יותר נכבד מאד מחלקיו, ועוד שהחלוף הנופל למעיינים בזאת השאלה יביא להתחלף דעותיהם בענינים רכים ויקרים. ולזה היחה זאת השאלה מן השאלות אשר הם התחלות לדברים רבים, והוא מבואר שהעמידה על האמת בהתחלות היא נכבדת מאד, כי היא תביא המעיין לעמור על האמת במה שאחר ההתחלות ההם, כמו שהטעות הנופל בהם הוא רב מצד שיביא לטעות באלו העניינים אשר הם להם התהלה, וביחוד כאשר היו העניינים הנחלים בהתחלה דברים מישירים האדם אל הצלחתו המדעית והמדינית כמו העניין בואת השאלה. ולזה כלו בואת החקירה ימי החשובים במה שקדם מואת הומן, לפי שהשאלה הזאח למעלחה היא חשוקה בטבע לכל מעיין. וראוי שלא יעלם ממנו שלא יעמוד בזאת השאלה מופת מעניינים קרומים לעולם, כאלו חאמר הסבה הראשונה, כי היתה ידיעתינו בעצם הסבה הראשונה חלושה מאר, ולוה אי אפשר שנעשה ממנה התחלת מופת בואת החקירה. אמנם המוכתים שאפשר העשותם בזאת השאלה הם מסוג מופתי הראיה

בהכרח, ר"ל שהם לקוחים מענינים מתאחרים לזאת הראיה, אם היה שיהיה העולם הווה.

והנה צרפנו עוד אל אלו השאלות שתי שאלות דתיות מסופקות מאד. האחת בענין האותות והמופתים, במה זה אפשר היותם, ועל יד מי, ומי הוא הפועל, לפי מה שימשך לאמונתינו, כשיצורף אליה מה שיראה מצד העיון. והשנית, אם בכאן יעוד יבחן בו הנביא, כמו שהנראה ממאמר ירמיה ע"ה לחנניה בן עזור.

וממה שאין ספק בו, שהמעיין בזה הספר ראוי שיקרם לו העיון בלמוריות וטבעיות ואלהיות. וזה כי אלו השאלות אשר זכרנום קצתם הם מחכמת הטבע וקצתם מחכמת האלהות וקצתם יעמדו עליהם מהחכמות הלמוריות, כמו העניין במספר מניעי הגרמים השמימיים, לפי שכבר נעמד על זה המספר ממספר הגרמים השמימיים המחנועעים מהם, ועמידחינו על מספר הגרמים השמימיים תהיה בחכמת הככבים הלמודית, כמו שבאר זה כלו הפלוסוף במאמר הנרשם באות הלמד ממה שאחר הטבע. ועוד כי החקירה בעולם, אם הוא או קרום או מחורש, יעמדו עליה בהכרח אם מצד עצם העולם או מצד משיגיו, טבעיים היו או למודיים, אם מצד הפועל, אם היה זה אפשר. ואנחנו אין רצונינו לזכור בזה הספר איך נחבאר האמח באלו הדברים במקומותיהם, שאם נהגנו זה המנהג היה ספרנו זה כולל כל החכמות או רובם: אך נציע במדרגת השרשים מה שהתבאר שם במופח. וכן השרשים ההם אשר מהם יתאמת מה שנחייבהו, לא יקוה המעיין שנביאם לו בשלמות, אבל נקצר מהם במקומות מה, להיותם מבוארים למעיין בזה הספרי הכוונה ממנו שיהיה דברינו בתכלית הקצור, כי אורך הדברים באלו העניינים העמוקים הוא העלם אל עין הקורא. והנה במקומות מה הארכנו בביאור מה שיחשוב המעיין שהתבאר בדברי זולחינו, והביאנו לזה דבר מה חדשנו בו, או הצענוהו על צד ההישרה לנפילת האמת בדבר.

ואולם מיני המופחים הנעשים בזה הספר הנה מבואר ממה שקדם, שהוא מחוייב בהם שיהיו קצתם למודיים וקצתם טבעיים וקצתם פלוסופיים לפי העניינים אשר תהיה בהם החקירה. וידענו כי ההמנע מההשתרלות באלו השאלות היה מן הראוי לנו לסבות. — מהם, כי לקשים תקשה מאד החקירה בהם, כל שכן עם מה שקרה ברוב אלו הדרושים שלא אמרו בו הקדמונים דבר בדרך עיוני, ומה שאמרו בו מהם דבר בדרך עיוני קרה שהיה הפך האמת, כמו שהתבאר מדברינו בזה הספר. כי זה ממה שיוסיף לנו קושי עצום באלו החקירות מצורף לזה מה שאנחנו בו מטרדת הזמן המזנעות כל עיון. — ומהם, כי בלי ספק רבים ירחיקו דברים, מצאם הזמן המזנעות כל עיון. — ומהם, כי בלי ספק רבים ירחיקו דברים, מצאם

בהם דברים זרים אצלם מצר דעות כאו להם, לא מצר העיון ולא מצר הפנות התוריות, אלא שירשום מאחרים. אלא שדברינו אינם עם הכת הזאת, כי יספיק להם שיאמינו ולא ישחדלו בשידעו' ואמנם דברינו הם עם אשר נבוכי באלו השאלוח העצומות, ולא חנוח דעתם כהשגת סורות המציאות במה שידובר בו לבד אלא במה שצוייר לנפש. - ומהם, כי לפי מה שאחשוב מקנאת האנשים אשר לא סרה ולא תסור, הנה רבים ייחסו לנו לעזות מצח ולהריסה חקרנו בקרמות העולם ותרושו. כי אם אולי יחשבו כי אין דרך לשכל החכם לעמור על אמחח זאח השאלה אלא אם היה נביא, וכל שכן בראותם השלמים הקודמים באומתנו ובתוכם נזר החכמים עטרת תפארת בעלי החורה הרב רבינו משה בר מיימון נ"ע לא חקרו בזה המבוקש כמו זאת חחקירה, ויחייבו מזה המנע השגת זה המבוקש בדרך העיון: שאם היה אפשר זה, לא היה נעלם מן הקורמים. אלא שזו סבה חלושה מאר, לפי שאיננו מחויב במה שנעלם מן הקורמים שיעלם מן הבאים אחריהם, כי הזמן מספיק כהוצאת האמח, כמו שאמר הפלוסוף בשני מספר השמע, ולולא זה לא נמצא איש חוקר בחכמות מהחכמות אם לא במה שלמרם מזולחוי ואם הונח הענין כן, לא היתה בכאן חכמה כלל, וזה מבואר הבטול. ועוד שרברינו בואת החקירה אם היו צורקים, יהיה מה שיחשבו בו גנות שבח, רוצה לומר אם השגנו מה שנעלם מן הקורמים: ואם לא היו צורקים, הוא מבואר שמהצר ההוא לבד ישיגנו הגנות. ואולם היה אפשר שיאמרו כי זאת החקירה לא יפול בה האמת כי אם לנביא. כי הם אולי יאמרו שמה שיודע לנביא בדרך הנבואה אי אפשר ידיעתו לחכם מדרך העיון, עוד ישנו אבל זה המבוקש התבאר לנביא בדרך הגבואה ויחויב מזה המנע ידיעתו לחכם מדרך העיון. ואולם היתר זה הספק איננו ממה שיקשה: וזה, הנביא יחויב היותו חכם, ולזה היו הענינים שישיגם הנביא יורעו לו קצחם מצר מה שהוא נביא לבר, וזה ברוב בהגרת הענינים הפרטים האפשריים הנופלים בזמן מה, וקצחם אפשר גם כן שישיגם מצד מה שהוא חכם, והוא מה שיושג מסודות סדר המציאות, אלא שההבדל בזה בין החכם והגביא הוא בקלוח ההגעה לבד, לפי שחכמת הנביא היא על הרוב יותר גדולה מחכמת החכם אשר איננו נביא: ולזה היה שימשר לה הנבואה, לא שיהיה מה שהוא לחכם מושכל שני מושכל ראשון לנביא, כמו שיחשבו אנשים, שאם היה הענין כן היתה ידיעת החכם בזה יותר שלמה, כי הוא ידע הדבר בסבותיו והנביא לא ירעהו בסבוחיו, וזה בטל. והוא אפשר שההיינה בכאן מושכלות לא ישיגם החכם שאיננו נביא, וישיגם החכם שהוא נביא מצד מה שהוא חכם. ולהיות הענין כן כמו שהצענו, רצוני שבכאן מושכלות אפשר שישיגם החכם והנביא, חמצא בדברי הנביאים דברים אין ספק באמחחם אצל בעלי העיון, כמו יחוד השם יתברך אשר נוכר בחורה ומעשה מרכבה אשר נזכר ביחוקאל ובישעיה עליהם השלום, ועוד רבים למטה מאלו מעיון נזכרו בדברי הנביאים, עד שימצאו שם ענינים הם כמו מושכלות ראשונות לבעלי העיון, כאמרו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, הצור חמים פעלו, ומה שנתבאר בחורה מהכרח הצומח אל המטר ועבודת האדמה כאמרו כי לא המטיר ה׳ אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה, ומה שנתבאר מעליית האד מן הארץ כאמרו ואד יעלה מן הארץ, ורבים כמו אלה, והנה ייוחרו אלו ההשגות שאין בהם ויאמר ה/ וידבר ה/ ויהי דבר ה' אלי ורומיהם: ואם היה שימצא דבר מזה החלק העיוני במה שיש בו הוראה על היותו נבואיי, הנה יהיה זה לערוב אלו ההשגות. ובהיות הענין כן כמו שהנחנו, הוא מבואר שחרוש העולם הנוכר בחורה אפשר מן החלק אשר אפשר התבארו לחכם מדרך עיוניי ואם אמר אומר אולי הוא מן החלק אשר הוא בלתי אפשר החבארו לחכם, אמרנו לו שאין זה טענה עלינו, אם לא ביאר לנו חיוב היותו מהחלק ההוא. ומה שגזר הרב רבינו משה נ"ע בהמנע ההשגה בזה המבוקש אינו טענה עלינו, אם לא נחבאר בטול מה שנחחייב ממנו אחד מחלקי הסוחר בזאת החקירה כמו שקדם. והנה אפשר שנבאר בפנים מה חיוב אפשרות התאמת זה המבוקש מדרך עיוניי וזה שאנחנו נמצא לכל בעלי העיון תשוקה טבעית לעמור על אמתת זאת השאלה זה אלפים מן השנה, כמו שזכר הפלוסוף וזכרו ג"כ הרב רבינו משה נ"ע ונהבאר לנו בחוש מכל המעיינים אשר הגיעו אלינו דבריהם, והתשוקה הטבעית לא ההיה במה שהוא נמנע ההגעה אליו וכל שכן לעדת המעיינים. סוף דבר לא נמנע מפני אלו הסבות אשר קדם זכרם מהשלים החקירה באלו השאלות כיד שכלנו וזה כי ההצלחה האנושית תשלם כשידע האדם דבר מהדברים הנמצאים כפי מה שאפשר, והיא ההיה יותר בהשגח הדברים היותר נכבדים ממה שחהיה בהשגת הדברים אשר הם למטה מהם במעלה וכבוד: ולוה היה שנחשוק יותר ההשו.ה המעטיית אשר אפשר לנו ברברים הנכבדים מהחשגה השלמה אשר לנו במה שלמטה מהם. וזה יתבאר באור שלם בראשון מזה הספר בגזרת השם.

ועוד שאין ראוי למי שהשיג דבר מה מהדברים העיונים שימנע מהשפיע לזולחו מה שהשיגו מזה, כי זה יהיה בתכלית הגנות. ובכלל הנה כמו ששפע מהשם יתברך זה המציאות בכללו מזולת תועלת יגיע לו, כן ראוי לכל מי שהגיע לו מהשלמות דבר מה, שישתדל להשלים זולתו בו, כפי מה שאפשר להדמות בזה להשם יחברך כפי היכולת.

והוא מבואר שאין ראוי לאחד מהשלמים שיגננו על הכנסנו בכמו אלו החקירות הקשוח, אבל ראוי שנשובח על השתדלוחינו בחקירה בכמו אלו הענינים העמוקים, ואם לא עלה בידינו כי אם ההשחדלות לבד, כל שכן שראוי שנשובח בהשלמחינו המאמר באלו החקירות בחכלית מה שאפשר, כמו שיראה מדברינו. וכן הוא מבואר שאין ראוי למעיין בדברינו שירדפנו חחת אהבתנו אזתו וכוונחנו להועילו, לטעון על דברינו בסבות הנצוח. כי זה, אולי יהיה סבה שלא יבין מדברינו מה שרצינו בהם, וראוי לו בלא ספק שיודה לנו מההקדמות מה שיודה לבעל ריבנו: ואם לא היה בעל דח, הנה זה יותר ראוי לו, וזה כי אלו הדרושים כלם הם ממה שנתלו בהם הפנות התוריות, כמו שיהבאר מדברינו בגזרת השם. וחי האמת, לא סרנו מלירוא מחבר בספר כמו אלו הדברים, לדעתנו מנהג הסכלים החכמים בעיניהם בכמו אלו העמוקותי הבל מה שהביאנו לזה הוא עוצם חשוקתינו להרים מכשול מדרך בעלי העיון באלו השאלות הגדולות אשר הטעות בהם מרחיק האדם מאד מתצלחתו.

והנה הסכמנו לזכור בדרוש דרוש מאלו הדרושים כל הדעוח שיפלו בו ומה שיקיים דעת דעת מהם ויבטל אותו, כי בזה יוכנו לו ההקדמות רבות בדרוש דרוש מאלו הדרושים, ויקל לנו לברור הצודק מהם מהבלתי צורק, בדרך שישלם לנו הגעת האמת בדרוש דרוש מאלו הדרושים, באופן שלא ישאר בו ספק. וזה כי הספק יהיה בדבר מפני המחשבות המקבילות אשר לנו כו, וכאשר תשלם החקירה כהם חוברר הצודקת מהבלתי צודקת, יסור הספק מהדרוש ההוא. ולפי שכבר קרה בכל אלו הדרושים שהיו לקודמים כהם דעות בלחי צודקות, והפלגנו בהם החקירה לבאר שדעות הקודמים הם כלתי צודקות בכל אחד מהאופנים שאפשר שיחבאר מהם זה, וקרה עם זה שכל מה שהחבאר לנו מדרך העיון הוא דעת חורתינוי הנה קראנו מפני זה הספר מלחמות ה', כי מלחמות ה' נלחמנו ברעות הבלחי צודקות אשר נמצאו לקודמים בהם. ולא יחשוב המעיין שחהיה החורה היא המניעה אוחנו, בהאמחח מה שיתאמת ענינו בזה הספר, מזולת שיהיה האמת כן בעצמו: וזה כי הוא מבואר, כמו שבאר הרב המורה זכרונו לברכה, שהוא ראוי שנאמין מה שיחבאר אמותו מצד העיון: ואם היה שתחלוק עליו התורה לפי מה שיראה מפשוטי דבריה, הנה ראוי שיפורשו הדברים ההם בדרך שיאותו אל העיווי ולוה באר הרב המורה זכרונו לברכה מה שנראה מדברי התורה שיהיה השם יתברך בעל גשם כאופן שלא יחלוק. עליו העיון • ולוה שפט הרב המורה זכרונו לברכה שאם היה שיחבאר קדמות העולם במופח, היה ראוי שנאמין בו, ויפורשו דברי החורה הנראים חולקים על זה הדעת באופן שיאות אל העיון. ולוה הוא מבואר שאם היה דרך העיון מביא אותנו באלו הענינים אל זולת מה שיראה מפשוטי התורה, לא היינו נמנעים מלפני התורה מלהגיד בהם האמות, כי אין זה חולק על החורה לפי האמת, כי אין החורה נמום יכריח אוחנו להאמין הדברים הכוזבים, אבל היא מישרת אותנו בתכלית מה שאפשר להשגת האמח, כמו שבארנו במה שהחלונו לפרש מדברי החורה. ולזה היה מנהגנו באלו הדרושים לחקור כהם חקירה שלימה, תחלה מצד העיון, ואחר כך נחבאר לנו שמה שהביאנו אליו העיון בדבר דבר מאלו הדרושים הוא דעת תורתינו. ובקצת אלו הדרושים הישירנו למצא האמת הישרה נפלאה מה שבא מזה בחורה: וראוי היה להיות כן, לפי שהתורה תכוין להגיע המתנהגים בה אל השלמות האנושית בתכלית מה שאפשר, כמו שבארנו בפרושנו לרברי החורה. ובהיות הענין כן, והיו בכאן דרושים עמוקים מאד יקשה לאדם ההגעה אליהם, הנה מן הראוי היה שתישיר אותנו התורה להגיע אל אמתחם.

והוא מבואר לפי מה שקדם שחקירתנו בוה הספר חהיה בהכרח בענינים חלוקים, ויחויב לנו לבאר הסבה אשר בעבורה הקדמנו קצתם לקצת: ואם בארנו הסבה ככל ענין וענין, יקרה בזה ההכפל בענינים אשר הוקדמו קצתם לקצת לסנה אחת בעינה, על כן ראינו להציע הצעה תבאר תעלומות סדור זה הספר, עד אשר לא נצטרך להזכיר הסבה בכל ענין. והיא זאת.

דע כי הסדור נדברים מועיל מאד להגיע המעיין לתכלית המכוון בדברים ההם וזה אצלנו לשבע סבות: קצחם על צד החיוב, וזה אם מצד הענין ומצד הענין, אם מצד המעיין לבד: וקצחם על צד היותר שוב, וזה אם מצד הענין, אם מצד המעיין, אם מצד שניהם יחד. האחת. כי יש שם ענינים קודמת ידיעת קצחם בטבע לקצח, כקדימת ידיעת ההקדמות לריעת החולדה המחוייבת מהם, וזה אם בחכמה אחת ואם בשתי חכמות, כמו שהעניינים הלמודיים תקדם ידיעתם בטבע לעניינים הטבעיים, ואם הנושא האחד יותר כולל מן האחר, וזה כי הלמודיי יחקור בגשם מוחלט, והטבעי יחקור גם כן בגשם מוחלט, אלא הלמודיי יחקור בו מזד שהוא מתנועע. ולזה היו בחכמה אחת עניינים קצחם לקצת בסדר ובטבע, והיו קצת החכמות קודמות בסדר קודמים קצחם לקצח. וזה המין מן הקדימה מחוייב מצד הענין והמעיין. —,

והשניח. הקדמת העניינים הכוללים לעניינים המיוחדים, לפי שבוה הדרך תהיינה ההקדמות הלקוחות לאמת העניינים ההם ראשונות, ינשאו נשואם על נושא מדרך מהו, ולא יקרה בזה הכפל. וזה המין מן הקרימה הוא כמו אמצעי בין מה שהוא מחויב משני הצררים ומה שהוא על צד היוחר טוב משני הצדרים, ואם היה היוחר מחויב משני הצדרים יותר ראוי. — והשלישית. כי המחבר הוא מבואר שלא יחבר לעצמו, אבל להשפיע לזולתו׳ ולזה ראוי לו שישים השחדלותו לסדר דבריו בדרך יגיע בה המעיין אל חכלית הכונה בספר ההוא, ומפני זה יחויב לו שיחחיל הלמוד בקל, ואם לא היה הקורם מודיע המתאחר בעצם. וזה המין מן הקרימה הוא מצר הענין בעצמו על צר היותר טוב, ומצד המעיין אשר לו היחה הכוונה בחבור הספר ההוא הוא כמו מחויב, וזה כי בזה ירגיל ויחנך עצמו בחכמה ההיא עד שישוב לו בזה הררך הקשה קל. – אבל המחברים אשר לא ינהגו כמו זה המנהג, אלא שהם מוסיפין העלם והסתר בדבריהם מצד סדורם ,או לעומק לשונם, עד שישימו הדברים הק/ים קשים, הם מפסידים הכונה אשר בעבורה יחבר כל מחבר כי הם לא די שלא יועילו למעיין, אלא שיוסיפו על מבוכחו מכוכה. האלהים, אם לא שתהיה כונת המחבר להעלים מהחמון המעיינים, שלא יבינו דבריו אלא יחידים, להיות דבריו כשיוננו להמון מזיקים. ואולם לפעמים יהיה זה לתחבולה מן המחבר: וזה כי בשערו במום מאמריו או בחולשתם, יחקן להם לשונות עמוקים וצדים ויחבר להם עוד עניינים יבהילו המעיין הבהלה חזקה, ער שיסחיר זה ממנו מה שבמאמרים ההם מן המום או מן החולשה כמה שהוטרד עיום כהבנח הלשונות ההם, והעניינים עם מה ששם בהם המחבר מן ההעלם ומשיכח הלבבות למה שירצהו מבהילים אותם. אכל אנחנו כונחינו בזה הספר הפך הכונה ההיא: וזה שאנחנו נרצה שנשים הרחבת לשונינו ובאורו וטוב הסדור כונחינו למעיין מבוארת עם עמקה, לא שסחיר ממנו עומק הלשון ורוע סדור העניינים מום הכונה וחולשתה. ולואת הסבה לא השתמשנו בו במליצות נאות ובלשונות עמוקים, כי די בעומק הכונה בו עם יושר הסרור והלשון המבואר, לא שיצורף אליו בם כן עומק הלשון ורוע הסדור. - והרביעית. כי המחבר כאשר יחור לו הרבור בענינים חלוקים בלתי מודיעים קצחם לקצת, והיה לעניינם ההם סדור מה במציאות או בטבע, כקרימת האחד לשנים והמשוש למרובע, ראוי שינהיג בסדור הדברים ההם הסדור אשר להם במיאותם. וזה יהיה סבה גם כן שלא ישמיט מהם דבר מן המחבר ושהיו מקומות דרושי המספר יותר ידועים. וזה המין מן הקדימה הוא כצד העניין והמעיין על צר היותר טוב. – והחמישית. כי המחבר פעמים יצטרך להקדמה אחת לבאר ממנה ענינים חלוקים: וכאשר הזרמן שיהיה הראות אמתת ההקרמה ההיא יותר קל ויותר נגלה בענין אחד מן העניינים ההם מזולתו, ראוי למחבר שיקרים הענין ההוא מזה הצר, ואם היה אפשר בו שיהיה יותר קשה משאר הענינים מצר אחר. וזה המין מן הקדימה הוא כמו מחויב מצר המעיין. – והששיח. שכאשר יחויב באמוח ענין מן הענינים קיום חלק מחלקי הסוחר וכטול סוחרו, ראוי שיקרים המחבר בטול הסוחר לקיום החלק אשר יקיימהו כשיהיה אפשר לוזה, כמו שיחויב לרופא שישהרל להסיר החולי קודם הקנותו מזג הבריאות. — וה שביעית. שהמחבר כאשר יראה בדבריו באור ענינים אשר הם זרים למעיין בהם מצד דעות מה שהורגל בהם וגדל עליהם, עד שיקוץ בדבריו ואם לא ימצא בהם סחירה מדרך העיון, ויהיה זה סבה להמנע ממנו השגה במה שכלל אותו הספר ההוא. ראוי לו שיסדר דבריו בדרך יאות מה שיאמרהו אל המעיין. וזה יהיה ממנו בהקרימו הענינים אשר בהם לו יותר מעט מהזרוח, וכן יגרשהו מעט מעט מהסחפח בנחלתו, עד שלא יביאהו מה שהוטבע בו מהדעות ההם להמנע ממנו האמת במבוקש ההוא. ווהו מן התחבולות הטובות אשר יעשו כמוה רופאי הגופים והנפשות, והיא הכרחית להם מאד מצד תכונת החולה. וכן תחויב למחבר מצד חכונת המעיין בעיון ההוא אשר הוא חולי מה, והוא בלתי מרגיש בו, אבל יחשבהו בריאות לזה לא יאות לו קבול הענינים הרפואיים, גם לא ישמע לרופא: והחולה שזה דרכו יחויב שיעחיקוהו אל הענינים הרפואיים מעט, עד שלא יהיה מרגיש בהם הרגש חזק. ולזה כאשר יראה המחבר דעות במעיין אשר יאמת הוא הפכם, הנה יחויב שיעקרם ממנו מדרגה אחר מדרגה. ולפי שזה בלתי אפשר ממנו אלא ברצונו, כי אין לו חחבולה להכריחו על זה בכח הזרוע, והוא לא ירצה עקירתם ממנו בשום פנים, הנה ראוי למחבר שישתמש בעקירת השרשים ההם בכל הסבות אשר אפשר לו עקירתם ממנו, בצר שלא ירגיש בו הרגש חזק, עד שיסור חליו וירפא. ולוה צריך לו שישתדל שיעדרו מזונות השרשים ההם קודם שישתדל בעקירתם. וגם במזונות ההם יצטרך לו סרור מה בזה, רוצה לומר שיעדר ראשונה המזון אשר ירגיש יותר מעט בהעדרו, וכן לא יסור מדרגה אחר מדרגה, ער שיעררו כל המזונות אשר יזון בהם השרש ההוא, ואז יקל לו לעקור השרש, ואולי יעקר מעצמו. ואם יקרה שבהעדר מזון מה מן השרש ההוא ישיבהו המחבר מזון למה שיקיימהו או ירצה לקיימהו, יהיה אז יותר, כמי שירצה במלחמה למעט העוורים למחנגד לוי ואם יקרה עם זה שישיבם עזר לו', כבר החחזק על בעל ריבו משני צדדים, מצד

חולשת בעל ריבו ומצר חווקו בעצמו. וזה המין מן הקרימה הוא מצר המעיין על צד היותר טוב, וכמעט שהוא מחויב לפי מה שהקדמנו זכרו. וכאשר החבארו הסבוח אשר יחייבו הקדמת קצה ענינים לקצח, לא חשאל ממני אחה המעיין שנבאר לך הסכה בהקדימנו החקירה משאלה אחת מהשאלות הקורמות על זולתה, או בהקרימנו בשאלה אחת בעצמה בטול ענין מה לבטול ענין אחר או אמוח ענין מה לאמוח ענין אחר, כי אתה תוכל לכחון הסבה אשר בעבורה סדרנו זה על זה הסדור. והוא מבואר לפי הסבות הקורמות שאפשר היות שם שני ענינים ראוי להקדים האחר לאחר מצד מה והאחר לו מצד האחר: והענינים אשר זה דרכם ראוי שיעיין המחבר אי זה מהקדימות יותר ראויה בדברים ההם. ובהיות הענין כן, הוא ראוי שלא תקשה עלינו בכמו אלו הענינים מרוע הקרמנו זה הענין לזה הענין יותיה ראוי להקדים האחר לו לאחת מהסבות הקודמות, כי כבר הקדמנוהו גם כן לאחת מהסבות הקודמות, והוא מבואר שאם עשינו הענין בהפך חפול השאלה גם כן. וממה שאין ספק בו, שלפי הסבות הקורמות או רובן יחויב למעיין בספר מה שלא יעיין במאוחר קודם עיונו בקודם, אם היה המחבר מי שמסדר דבריו סדור טוב לפי הסבות הקודמות. ובחיוב העיון למעיין בקודם הספר קודם עיונו במאוחר סבה שמינית: והיא שהמחבר לפעמים, כאשר יהיה אפשר לו זה, ישען במאוחר מדבריו במה שהתבאר בקודם, ולזה לא ירחיב בו הבאור במקום ההוא. שאם הרחיב כו הבאור, עוד היה זה ממנו כפל ומותר אין צריך לוי ואם הקרים המעיין עיונו במאוחר, יקרה לו שלא יבינהו, או יבינהו בזולח כונח המחבר. ובהיוח הענין כן, ראוי לך אחה המעיין, אם הרצה לעמוד על אמהת זה הספר, שתמשיך עיונך בו בסרור אשר סדרנוהו אנחנו, שאם לא נהגת בו זה המנהג, חבולבל בלבול חזק ברוב עניניו, והבלבול ההוא הוא ממה שלא יעלם ממך בעמרך על תעלומות זה הספר וסודותיו. וראוי שלא יעלם מן המעיין בדברינו שוה הספר לא נפלו כו הדברים מזולת עיון, אבל נפל בו מה שנפל אחר החקירה השלימה, באופן שלא ישאר ספר במה שכללו זה הספר, יהוסרו בו גם כן הרבה מהספקוח הנופלות בחכמות בכללם, כמו שיתבאר למעיין בחכמות והרגיש בספקות ההם וקיומו בו עם זה הפנות התוריות בכללם. ולזה הוא מבואר שאין ראוי לאחד מהמעיינים בדברינו שישנה דבר במה שכללו זה הספר לא כסדורו ולא בענינו ולא כשיבאר בו דבר, כי הוא אולי יפסיד כונחינו.

והנה חלקי זה הספר הראשונים הם ששה. הראשון הוא המאמר בהשארות הנפש,

והשני הוא בהודעה העתירות,

והשלישי הוא בידיעת השם יתברך בדברים,

והרביעי הוא בהשגת השם יתכרך כנמצאות,

והחמישי הוא בגרמים השמימיים ובמניעיהם ובמדרגתם קצתם עם קצת ובמדרגת השם יתברך מהם לפי מה שאפשר לנו,

והששי הוא מאמר בחרוש העולם וכללנו כו המאמר באותות ומופתים ובמה יבתן הנביא.

ובכאן התבאר כונת הספר הזה ותועלתו ומה שיורה עליו שמו וסדרו וחלקיו ההכרחיים ומדרגתו והוא המכוון הנה.

> הוריעני דרך זו אלך כי אליך נשאתי את נפשי. ה' נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך. מאויבי תחכמני מצותד כי לעולם היא לי.

מאמר ראשון

בהשארות הנפש והוא נחלק לארבעה עשר פרקים.

פרק ראשון נזכור בו דעות הקודמים במהות השכל האנושי. — פרק שני נזכור בו מה שיבוטל בו דעת שיש מאופני ההראות לדעת דעת מאלו הדעות. — פרק שלישי נזכור בו מה שיבוטל בו דעת מאלו הדעות מפני הראיות אשרזכרנום שיקויים בהם דעת דעת מאלו הדעות. — פרק רביעי יתבאר בו בטול קצת אלו הדעות באופן שלם. — פרק חמישי יתבאר בו לפי מה שאפשר לנו בו ממהות השכל ההיולאני. — פרק ששי יתבאר בו מהות השכל הפועל לפי מה שאפשר לנו בזה המקום. — פרק שביעי נזכור בו דעות הקודמים בענין השארות השכל ההיולאני. — פרק שמיני נזכור בו מה שישו מאופני ההוראות לדעת דעת מהם. — פרק השיעי נבאר בו שלא ימצא באלו ההוראות מה שיקוים או יבוטל בה דעת מאלו קיום אמתי או בטול אמתי. — פרק עשירי נבאר בו שהשכל הנקנה הוא נצחי. — פרק אחד עשר נבאר בו שאי אפשר שישיג השכל הפועל עד שיהיו שניהם דבר אחד מכל הפנים. — פרק שלש ת נחקור בו בהיתר ספקות מה יקרו במה שבארנו בענין ההצלחה האנושית. — פרק שלשה עשר נחקור בו בהיתר ספקות מה יקרו בענין השפעת השכל הפועל לשכל ההיולאני אלו נשר נחקור בו בהיתר ספקות מה יקרו בעון השפעת השכל הפועל לשכל ההיולאני אלו המושכלות אשר יקנם. — פרק ארבעה עשר נישיר בו המעיינים בדברינו אל שאין ראוי שיעזב מה שתחייבהו האמונה מפני מה שיראה שיביא אליו העיון.

פרק ראשון

נזכור בו דעות הקודמים במהות השכל האנושי.

בעבור שהיה השכל היותר ראוי מחלקי הנפש שיחשב בו ההשארות והנצחיות, לפי ששאר חלקי הנפש מבואר מענינם שהם נפסדים בהפסד החומר, להיותם עושים פעולותיהם בכלי גופיים: הנה ראוי, קודם שנחקור מענין השארות הנפש אם הוא נמצא אם לא, ואם היה שיהיה נמצא, איך הוא נמצא, שנחקור ממהות השכל האנושי. כי ההשארה וההצלחה האנושית הם ממשיגיו, ואין ראוי שנחקור ממשיגי הדבר קידם שנדע מהוחו, כי מה שלא יודע מהוחו לא יודעו משיגיו. ולמה שכבר התחלפו הפלוסופים בזה חלוף רב, ראוי שנחקור תחלה בדעותיהם בו, ומה שנמצא אותו ישר נקחהו מהם, ומה שנמצאהו בלתי ישר נבאר הצד אשר יפול בו האמת בבטולו. ובזה האופן נסיר מהמעיינים מה שהחזיקו בו מדעות הקורמים אשר הם בלתי ישרות, ולא ימנעם מה שגדלו עליו והרגילו להאמינו מהגעת האמת בזאת החקירה.

ונאמר שהפלוסופים הקורמים נחלקו בזה לשלש דעות. הרעת האחת היא רעת אלכסנדר, והוא יחשוב שזאת ההכנה, ר"ל השכל ההיולאני, הוא בנושא, כאלו חאמר הנפש בכללה או חלק מחלקיה, כמו הנפש המרמה או הצורות הדמיוניות הנמצאות בה, ושהוא אינו בעצמו דבר זולת ההכנה. -- והרעת השנית היא דעת תמסטיום והנמשכים אחריו, והוא יחשוב שזאת ההכנה היא שכל נבדל בלתי הווה ולא נפסד. -והרעת השלישית היא דעת בן דשר בביאורולספר הנפש, והוא יחשוב שזאת ההכנה היא השכל הפועל בעצמו, אלא שמצר דבקותו בנו הוא הכנה וימצא לו כח על שישכיל מה שבכאן, ר"ל אלו המושכלות אשר הם נסמכות אל העניינים המוחשים הנמצאים חוץ לנפש, כאלו חאמר אמרנו שכל חי מרגיש וכל אדם מדבר, ומה שירמה לזה, ומצד עצמו הוא שכל משכיל עצמותו ולא ישכיל מה שבכאן. ובכאן דעת רביעית לקצח המתאחרים בזמנינו זה, והיא שהם יחשבו שואת ההכנה הוא שכל נבדל הווה בעצמותו לא מדבר.

פרק שני

נזכור בו מה שיש מאופני ההראות לדעת דעת מאלו הדעות.

ואחר שכבר זכרנו דעות הקודמים במהות השכל, ראוי שנזכור מה שימצא מאופני ההראות בדעת דעת מאלו לפי מה שמצאנו בדברי הקורמים או בכח דבריהם. וזה שכאשר היו הטענות המקיימות דעת דעת מאלו מובנות אצלנו, יקל לנו יותר העמידה על האמת בם, ווה גם כן הישרה נפלאה לנפילת האמת בזה הדרוש: כי כאשר היו עמנו הקרמות רבות מקיימות אחת אחת מהחלוקות אשר יהיו בזה הדרוש, יקל לנו יותר לבאר מהם מה שיש לו רושם בהגעת האמת בזאת החקירה כמו שקדם.

ונאמר שכאשר יחשב יהיה דעח אלכסנדר מסכים למה שירצהו ארסטוטלוס ולמה שיתחייב משרשיו. אם למה שירצהו, לפי שארסטוטלוס קרא אותו שכל היולאני, וזה ממה שיורה, כי ארסטוטלוס יראה שזאת . ההכנה אינה בשכל נבדל, אבל לה דבר ילד ממנה מדרגה ההיולי. ואם למה שהתחייב משרשיו, כי ארסטוטלום יעשה שרש בזאת ההכנה, ר"ל השכל ההיולאני, שאינה דבר מהנמצאות, ודמה אותה מפני זה אל ההכנה אשר בלוח לקבל הכחיבה. וזה אשר השרישו ארסטוטלוס מענין זאת ההכנה הוא מחויב. וזה שמה שיהיה כחיי על דבר יחויב שלא יהיה דבר בפועל ממה שהוא כחיי עליו, כי הכח והפועל הם סוחרים. ולמה שהיה זה ההיולאני כחיי על כל הצורות באופן מה, הנה הוא אם כן אינו

דבר בפועל מהצורות. ועוד שאם היה דבר מהצורות, היתה הצורה ההיא מונעת אותו מקכולו צורה אחרת, כמו שהתבאר בספר הנפשי ולזה יחויב בזאת ההכנה שלא חהיה רבר מהנמצאות. וזה אמנם אפשר שיצוייר, אם הונחה זאת ההכנה שכל היולאני על צד שיאמר אלכסנדר. וזה שאם הונחה שכל נבדל, הוא מן השקר שההיה בכאן צורה נבדלת עומדת בעצמה אינה דבר מן הנמצאות. ואולם כאשר הנחנו זאח ההכנה בנושא על הצד שיאמר אלכסנדר, הנה צדק בהכנה שאינה דבר מהצורות הנמצאות, אבל היא כחיית עליהם ואינה העדר פשוט, כי הכח איננו העדר פשוט. ועוד כי בזה הצד אשר יראה אלכסנדר לא יקרה בטול ממה שיאמר מההויה וההפסד לאדם. וזה כי הצורה אשר הוא כה מה שהוא ההיה כזה האופן מהחדשת בהויחו ונפסדת באופן מה בהפסדו, וזה דבר ראוי בהווה ונפסד, לפי שכל הווה נפסד בצורחו המתחדשת בו אחר שהוכן החמר לקבולה. ואולם כאשר הונהה זאת הצורה נבדלת בלתי הווה ולא נפסד כמו שיראה תמסטיום, הנה יחויב מזה בטול חזק, בהיות האדם והפסרו אין המלט ממנו בשום פנים. וזה שכאשר הונחה זאת הצורה כזה האופן, הנה לא ימנע הענין כה מאחד משני פנים: אם שנניח שצורת ראובן, דרך משל, היחה נחבאת בחמר אשר נחהווה ממנו ראובן טרם התהוותו, וכשיוכן החמר ויקבל כח ההזנה וההרגש הראה פעולחה, או שנניח שחעתק אליו בהתהוותו. ואולם אמרנו בצורה שחהיה נעחקה בעצמותה הוא שקר, כי כבר התבאר בטבעיות בספר השמע חיוב היות כל מתנועע גשם. וכאשר נניח בצורה הזאת שתהיה נחבאת כחמר אשר יתהוה ממנו האדם, חוייב עור אם שתהיה נעתקת ובאת לו בחרוש החמר ההוא, או שתהיה נחבאת בחמר אשר יחהוה ממנו זה החמר: וכאשר היה שקר שתהיה נעחקת, הנה יחויב שתהיה נחבאת בחמר אשר יתהווה ממנו זה החמר, ובזה יתחייב מזה שתהיה נחבאת בחמר שלישי, וזה אל לא תכלית, עד שיתחייב מזה שיהיו כל החמרים ההוים הנפסדים בעלי שכל אנושי, וזה בתכלית הבטול והגנוח. וזה השקר בעינו יתחייב כשנחקור מזאת הצורה בהפסד האדם אם היא נעתקת או היא נשארת נתבאת בו, וזה מבואר בנפשו. וכאשר היה זה כולו שקר, הנה יראה מזה כי זאת ההכנה אינה נבדלת ושהיא

ואם יאמר אומר שזה הבטול לא יחויב מהנחת זאת הצורה נבדלת, וזה כי מפני שהיא נבדלת לא יונח מציאותה עם החמר, ולזה לא תצטרך אל ההעתק ואל החביאה בהראות פעולתה באיש ואיש, אבל תהיה זאת הצורה אחת במספר, ויגיע פעולתה בכל חמר מוכן לקבלה, כמו הענין בשכל הפועל. אמרנו לו שדבקות הצורה הנבדלת לחמר יובן על שני פנים, אם דבקות אינו בעצמו, כמו דבקות השכל הפועל לשכבת הזרע ולורעים שאינו באופן שיהיה הוא להם צורה קרובה, ואם דבקות בעצמו, כמו דבקוח השכלים הנפרדים לגרמים השמימיים שהם בעצמם צורה קרובה להם, וכמו דבקות זה השכל ההיולאני בנו לפי דעת חמסטיום שהוא צורה קרובה לנו. ואמנם יצויר שיהיה החמר רק מהצורה כאשר חדבק בו דבקוח אינו בעצמו ואולם כאשר חדבק בו דבקוח בעצמו כמו הענין בצורת הגרמים השמימיים, לא יצוייר זה בשום פנים. כי זאת הצורה חשים החיים כהם ככללות גופם, ואם היו רקים מהם היו גופים מחים אבל נרצה, כשנקרא זאת הצורה נבדלת, שלא תהיה פעולתה בכלי גופיי כמו העניין בצורות ההיולאניות, וזה מבואר למי שעיין בדברי הפלוסופיא בזה. ועוד שאנחנו, ואם הודינו שיהיו הגרמים השמימיים רקים מהצורה הנבדלת, הנה לא תחויב מפני זה ההודאה בשהחמר אשר לאדם רק מהשכל ההיולאני. אבל יתבאר שוה בלתי אפשר, לפי שואת הצורה היא מחפעלת בעצמותה באיש ואיש הפעליות מחחלפות, עד שהיא באיש אחר יודעת ובאיש אחר סכלה, או טועה במה שהיתה יודעת באיש האחר: ולוה אי אפשר שתהיה הצורה אשר ליודע היא בעינה הצורה אשר לטועה או לסכל, כי אי אפשר בצורה האחת במספר שחהיה יחד יודעת וטועה ברבר אחר. ובהיות הענין כן, הנה יחויב שההיה זאת הצורה דבקה עם כל אחד מאישי האדם על שהם צורות רבות במספר, ויחויב מזה הספק הקודם: וכבר התבאר מזה גם כן המנע היותה נבדלת באופן מה, כמו שיתבאר אחר זה, ר"ל כי מפני חיוב התרבותה ברבוי הנושאים יחבאר שאי אפשר בה שתהיה נבדלח, כי הצורה הנבדלת אי אפשר בה החרבות, כמי שהחבאר במקומו. ועוד שכבר יראה כי מהמיוחדות שבסגולות הצורות ההיולאניות, במה שהם היולאניות, נמצאות בואת הצורה ר"ל השכל ההיולאני. וזה שכבר יראה בצורות ההיולאניות, במה שהם היולאניות, שחדושם במה שימצאו בו נמשך לשנוי בעצמות, ושהם מהרבות ברבוי הנושאים: והנה יראה כן בואח הצורה שחרושה נמשך לשנוי החמר אשר תמצא בו, כי הוא יוכן תחלה לקבל כח ההזנה והחוש קורם שתראה בו זאת הצורה, והיא גם כן מתרבה ברבוי הנושאים, עד שצורת ראובן, דרך משל, היא זולת צורת שמעון במספר: שאם לא הונח כן, היה מחויב בצורה האחת במספר הסכלות והידיעה יחד בדבר אחד בעינו, ר"ל אם הונח שכל האיש החכם עם שכל האיש הסכל אחד בעינו, וזה בחכלית הגנות והבטול. והנה היה אפשר בואת הצורה שתחרבה ברבוי הנושאים לה כאשר הונחה על האופן אשר זכר אלכסנדר־

זאולם כאשר הונחה על האופן אשר זכר חמסטיוס, לא יהיה אפשר בה שתחרבה, כי העצמים הנבדלים לא יחרבו אלא אם יהיו מחחלפים במין, כמו שנחבאר במקומותיו. הנה אלו הראיות המקיימות דעת אלכסנדר, והם בעצמם מבטלות דעת תמסטיוס.

והנה לרעת תמסטיום גם כן פנים מההראות. — מהם, כי כבר יראה כואת ההכנה שהיא נברלת, לפי שכבר תחחוק השגחה בעת חולשת הכלים החמריים, ר"ל בעת הזקנה: ואלו היתה היולאנית, היתה בהכרת הנושא לה יותר חלוש בעת ההיא, והיה מחויב מזה שהחלש פעולחה: זהמשל, כי כמו שהכח הרואה יחלש בזקן לחולשת נושאו, כן יחוייב בזאת ההכנה אם היתה היולאנית, אבל זה הענין נמצאהו בהפך, ר"ל ששכל הזקן יותר. ולזה יראה שתהיה זאת ההכנה נבדלת. - ומהם, שכבר יראה בכחות המשיגות ההיולאניות שלא ישיגו רבוי הבלתי בעל תכלית, לפי שהם יקבלו מה שיקבלוהו קבול פרטי מצד קבלם אוחו קבול היולאניי זהמשל, שהכח הרואה כבר ישיג זה הצבע אשר בזה הנראה אשר הוא בזה השטח ובזה התמונה אשר לזה הנראה, לפי שהוא מקבל אוחו קבול היולאני באופן מה, ר"ל שכבר נרשמה בראותו זאת ההשגה רושם מה, זהיה מחויב מפני זה שיהיה הנראה לו בשטח מקבל ובתמונה מוגבלת ולא ישיג הצבע כמוחלט, אבל ישיג זה הצבע. ואולם זאת ההכנה נמצאת שופטת משפט בלתי תכליתי, כי היא תשיג הגזרות הכוללות והגדרים אשר כל אחד מהם הוא משפט על רבוי בלחי בעל חכלית: הנה אם כן כבר יראה מזה שהשכל ההיולאני נבדל. -- ומה ם, שכבר יראה בזאת ההכנה שהיא צורה ואינה הכנה גמורה כמו שיאמר אלכסנדר. וזה שאנחנו נמצא השכל ההיולאני, עם היות מדרכו להשיג הצורות, הנה הוא ישיג זאת ההכנה רקה מן הצורות, ומפני זה היה אפשר בו שישכיל ההעדר, ר"ל מפני השיגו עצמוחו רק מן הצורות. ובהיות העניין כן, הנה יראה שמה שתקרא לו ההכנה לקבל המושכלות הוא בהכרח צורה. --ו מהם, שכבר יראה בכחות המשיגות ההיולאניות שההשגה היא זולת המושג במספר: והמשל, שהמראה אשר בכח הרואה בעת ראותו הנראה איננו המראה אשר בדבר הנראה בעצמו, כמו שאין החום אשר במחחמם הוא בעינו החום אשר במחמם, וזה מחוייב להם מפני קבלם הרבר קבול היולאני, כי המקרה האחד במספר אי אפשר שיהיה בשני נושאים בשום פנים, כל שכן שיהיה בהם יחד. ואולם זאת ההכנה אשר בנו ימצא בה ההשגה והמושג דבר אחד בעינו, וזה שהמושכל אשר חשכילהו הוא בעצמו מה שיגיע לנו ממנו, לפי שהמושכל הוא הטבע הכולל הנמצא לדבר דבר, והטבע הכולל לא יחרבה בשום פנים: והמשל, כי האדם אשר הוא מין לא ימצאו ממנו שנים במספר, ואמנם יחרבה הטבע הפרטי. ובהיות הענין כן, הנה יראה לואת ההכנה שהוא ראוי שתהיה נברלח. - ו מ ה ם, שכבר יראה בכחוח המשיגות ההיולאניות שהם מתפעלות הפעלות מה עם ההשגה, ולזה כאשר נטינו ממוחש חזק אל מוחש אחר חלוש ממנו, לא נוכל מיד להשיגו על אמחחו, והמשל כאשר הבטנו בשמש, דרך משל, ונטינו ממנו אל מוחש אחר, לא נוכל להשיג אוחו על אמחחו, וכן הענין בשאר החושים, וזה מחויב להם מצר קבלם מה שיקבלוהו קבול היולאני באופן מה: ואולם בזאת ההכנה אשר בנו הוא בהפך, רצוננו שכאשר נטינו ממושכל עמוק אל מושכל קל ממנו, הנה נשיגהו בקלות יוחר קלה. זה מה שיחשב שיראה מזה שואת ההכנה היא בלתי היולאנית. — ומהם, שואת ההכנה, מפני שנתעצמנו בה והיא הבדל לנו, יחויב שההיה עצם. ואם הונח ענינה על האופן שיאמר אלכסנדר, לא חהיה בעצמה עצם ולא חלק עצם, אבל היא משיג ממשיגי הנפש המרמה או הצורות הרמיוניות: ואולם כאשר הנחנוה שכל נבדל, היהה עצם בעצמה והתאמת בה שחהיה הבדל לנו. ואין לאומר שיאמר שאף על פי שאין ההכנה עצם, הנה נושאה הוא עצם, כאלו תאמר הנפש המדמה, והנושא הזה יהיה הברל לנו, כמו הענין בשאר ההכנות שנשימם הברלים מפנינושאיהם אשר יסודרו אלו ההכנות מהם. כי זה המאמר יראה שאין פנים לו, לפי שאין הנפש המדמה הבדל לנו, וזה שכבר המצא לשאר בעלי חיים. ו מהם, כמו שהנושא להכנח שאר הדברים יקבל צורה המגעת מו ההכנה כשתצא אל הפעל, הנה ראוי שיהיה הענין כן בזאת ההכנה אשר בנו לקבל המושכלות. ולפי שמי שיקבל המושכלות הוא שכל, ראוי שיהיה הנושא לואת ההכנה שכל, לא שחהיה ההכנה כסוג ונושאה בסוג אחר, ר"ל שתהיה ההכנה מקבלת המושכלות מופשטת מנושאה, כמו שיחויב לדעת אלכסנדר, ואמר אלכסנדר גם כן בבאור, ר"ל שואת ההכנה חקבל המושכלות קבול לא יחערב בו נושאה, ר"ל הנפש המרמה או הנפש בכללה או איזה שהונח נושא לה, לפי שרעת אלכסנדר שאם היה מעורב בה נושאה, הנה עם שלא יהיה אפשר לה שתשיג העניינים הכללים, לפי שאין מדרך הכח אשר לנושאה שיקבל כי אם הדברים הפרטיים, הנה תמנענה הצורה אשר לנושאה מלקבל צורה מן הצורות, כמו שהתבאר זו כולו בספר הנפש. הנה אלו הם הראיות המקיימות דעת תמסטיום, והם בעצמם מבטלות דעת אלכסנדר לפי מה שיחשב מהם.

ואולם מה שיקיים דעת בן רשר, הנה מה שיאמר בזאת ההכנה שהיא מחורשת ונפסדת, ר"ל שזה יקרה לשכל הפועל מצר רבקותו בנו שיהיה הכנה לבר, וזה הדבקות יתחדש באיש ואיש מאישי האדם ויפסד בהפסדם, יהיו הראיות אשר זכרנו המקיימות דעת אלכסנדר מקיימות אותו. ומה שאמר בעצם זאת ההכנה שהוא השכל הפועל, הנה הראיות אשר זכרנו המקיימות דעת תמסטיום מקיימות אותו, וזה כי הוא הרכיב בזה המאמר שתי אלו הדעות באופו. -- וכבר יראה יותר דעת בן רשד מדעה תמסטיום מפנים אחרים זולת הפנים אשר זכרנו המקיימים דעת אלכסנדר ואבן רשד שהם מבטלים דעת תמסטיום, כמו שקדם מהם. מה'ם, שכבר יחוים לחמסטיום שחהיה בכאן הכנה בעצם נבדל, ר"ל ההכנה לקבל המושכלות: וזה מבואר הבטול, לפי שהכח הוא נמשך להיולי בהכרח ובו ימצא לבד, וכשחמצא [אותו] בצורוח, הוא כמקרה מצד הנושא, ובזה האופן יחכן שנאמר בצורות שיקבלו קצחם קצח, כמו שהחבאר בספר הנפשי והמשל שאנחנו נאמר בנפש הזנה שיש בה הכנה לקבול הנפש המרגשת, מפני שהנושא לנפש הזנה יקבל הנפש המרגשת באמצעותה. ואולם לבן רשד לא יחויב זה הבטול, לפי שהוא יניח שזה אמנם קרה לואת הצורה, ר"ל שתהיה מצד דבקוחה בנו, לא שיתכן בעצמה כן. --ומהם, שכבר יחוים לתמסטיום שיהיה השלמות הראשון בנו נצחי, ר"ל השכל ההיולאני, והשלמות האחרון אשר היה ראוי שיהיה יותר נכבד ממנו יהיה הווה ונפסד, לפי שהוא יראה שהמושכלות מחחרשות בשכל ההיולאני, ולהיותם מתחרשות יחויב אצלו שתהיינה נפסדות, כי כבר החבאר בספר השמים והעולם שכל הווה נפסד. ואולם לבן רשר לא יחויב זה הבטול כי השלמות האחרון אשר לנו אשר חשיג זאת ההכנה, הוא השכל הפועל בעצמו לפי מה שיראה בן רשד, הוא נצחי ובלחי הווה, כי אם במקרה, ר"ל מצד דבקות זה השכל בנו, לא שימנע זה השכל מהשיג עצמו בעת מהעתים, כי הוא משיג עצמו המיר מצד מה שאינו דבק בנו, לפי מה שיאמר אבן רשד.

יאולם מה שיקיים דעת האחרונים אשר יניחו זאה ההכנה הווה ונבדלת, הנה מה שאמרו בה שהיא הווה, תקיים אותו הראייה השלישית מהראיות אשר זכרנו המקיימות רברי אלכסנדר, כי היא בזאת ההכנה שהיא, מחודשת לא נצחית כמו שהיה מניח תמסטיום. ומה שאמרו בה שהיא נבדלת, הנה הראיות אשר זכרנו המקיימות רברי תמסטיום מקיימות אותו, ושאר הראיות אשר זכרנו המקיימות דברי אלכסנדר מבטלות אותו. הנה אלו הם הראיות אשר מצאנום בדברי הקודמים, ומקיימות אלו הדעות ומבטלות אותן, ואף על פי שלא ימצאו בזה האופן מהשלמות. והנה השלמנו המאמר ואף על פי שאפשר לנו, כי בזה האופן תהיה חקירתנו בזה יותר בהם לפי מה שאפשר לנו, כי בזה האופן תהיה חקירתנו בזה יותר שלימה. וזה כי הוא מחויב למי שירצה לשפט משפט ישר בדרוש מה שיטעון לקיים כל אחד מחלקי הסותר, ואז יתאמת יותר בטול הדעה

אשר יבטלהו' ווה שאם יבטל דעח מה מהדעות ההם ולא טען תחלה. כל מה שאפשר לקיים הדעת ההיא אשר יבטלהו, הנה לא ישלם מדבריו בטול הדעת ההיא באופן שלםי וזה מבואר מאד.

פרק שלישי

נזכור בו מה שיבוטל בו דעת דעת מאלו הדעות מפני הראיות אשר זכרנום שיקויים בהם דעת דעת מאלו הדעות.

ואחר שוכרנו הטענות אשר זכרום הקודמים או היו בכח דבריהם באופן מה שאפשר בהם שיהיו מקיימות דעת דעת מאלו הדעות, והם בעצמם מבטלות דעת דעת כמו שוכרנוי הנה היה סדר העיון נותן שנעיין בטענות האלו ונברור מהם מה שיקיים או שיבטל קיום אמתי או בטול אמחי ממה שלא יקיים או יכטל קיום אמחי או בטול אמחי. אלא שאין דרך לנו לאמת באחת מהטענות האלו שיקויים בה דעת מה מאלו הרעות קיום אמתיי וזה שאם היה זה אפשר, הנה יהיה זה אם מצד שהטענה ההיא מקיימת הדעת ההוא, אם מצד שהיא מבטלת הדעת שהוא מקבילו. ואולם שנבאר זה מצר שהיא מבטלת בטול אמתי הדעת שהוא מקבילו הוא בלחי אפשריי וזה שהוא מבואר במה שיבוטל בו רעת מה בטול מה שלא יקויים בו הרעת אשר הוא מקבילו קיום אמתי אלא אם היו שתי הדעות כל חלקי הסותר אשר אפשר שיפלו בואח החקירה, אבל בזולת זה הוא מבואר שכאשר יבוטל אחר מהם לא יקויים אחד מהדעות הנשארות, כל שכן שלא יקויים בו דעת מיוחד מהם. ואולם שנבאר זה מצד היותה מקיימות דעת מה מאלו קיום אמתי הוא רחוק: וזה שהוא ממה שיחבאר במעט מהעיון עם מה שאנחנו זוכרים אותו בזאת החקירה, שאין כח בטענה מאלו לקיים רעת מה מאלו הרעות בשלא יאמר בהם יותר מזה השעור, ושמציאות הטענה בזה הדרוש העמוק זה העומק הנפלא הוא רחוק מאר. ולזה נניח זאת החקירה, ר"ל החקירה אי זו מאלו הטענות יקוים בה הדעת אשר יחשב שיקיימוה קיום אמחי, ונחקור אי זה מאלו הטענות אשר זכרנו יבוטל בה הדעת אשר חבטל אוחו בטול אמתי, כי בזה חועלת והישרה אל נפילת האמת במה שאנחנו בדרכו. וזה כי כשיתאמת לנו בזה האופן אי זה מאלו הדעות הם כוזבים, יקל לנו יותר למצא הדעת הצורק, אם אחד מהדעות אשר זכרנוהו, או זולתו, אם היה שיהיו כלם

ונאמר כי מה שאפשר שיקיים כו אלכסנדר דעחו ממה שהשרישו ארסטוטלוס בטבע זה השכל ההיולאני, יבוטל בו בלי ספק דעת תמסטיוס והרעת הרביעי אשר זכרנוהו לקצת המתאחרים. וזה שהם יראו בזאת ההכנה שהיא עצם אחד נכדל הוא שכל או הוא נושא לה. ובהיות הענין כן, הנה היא מעורבת עם צורה או היא בעצמה צורה. ואיך שהיה, הנה יחויב שלא יהיה אפשר בה שחשכיל כל הצורות. כי הדבר יהיה אפשר בו שיקבל כל הדברים מפני היוחו משולל מכולם, ובוה האופן יקבל, דרך משל, העין כל המראים וחוש הטעם כל המטעמים, ר"ל מצד היותם משוללים מכל אלו הדברים אשר ישיגום, ולזאת הסבה ימצא, כאשר קרה לחוש הטעם שיהיה בעל טעם, לא יהיה אפשר בו שישיג כל המוטעמים ולזה יאמר ארסטוטלוס שאם היה זה הכח מעורב עם צורה מהצורות, היחה הצורה ההיא מונעת אוחו משיקבל שאר הצורות, או יקבלם על זולה מה שהם, כמו הענין בחוש הטעם כשהיה בעל טעם, שאם היה שיהיה משיג המוטעמים, הנה הוא משיג אותם על זולת מה שהם עליו מהטעם. וכבר אפשר שיאמר אומר שואת הטענה גם כן מכטלת דברי אלכסנדר: וזה שאם היה הנושא לואת ההכנה הנפש או חלק אחר מחלקיה כמו שיאמר אלכסנדר, הנה היתה זאת ההכנה מעורכת עם צורה מהצורות, והיא הצורה אשר לנושאה'. אלא שאלכסנדר יחיר זה הספק כשיאמר בואח ההכנה שהיא מקבלת המושכלות קבול בלתי מעורב עם נושאה, והנה הנושא לה הוא תנאי במציאותה לא בקבולה המושכלות, כמו שזכר זה אבן רשד מאלכסנדר בקצורו לספר הגפש

והנה הוטבע בזה מדרגוח. זוה כי קצח הדברים אשר לנושא הכנה לקבלם יקבלם קבול אמחי לעצמו, ר"ל שהוא יחפעל באופן מה ממין מה שישיגהו, כמו הענין בחוש המשוש, זוה שהוא יקבל העניינים אשר ירגישם באופן מה, רצוני שהוא בעצמו יחחמם או יחקרר על דרך האמח חמום מה וקרור מה, ואם אינו במדרגת החום והקור אשר ירגישהוי שאם היה הענין כן, היה מחזיב שיהיה הרגשתו החום והקור בזמן, לפי שהוא מחחמם בזמן או מחקרר בזמן, וזה מבואר הבטול, כי אנחנו נראה שחכף שתמשש דבר אחר נרגיש בו. ועוד האיכות אשר ישיג, הנה יהיה זה בלתי אפשר לו שירגישהו, כי הוא אמנם ישיגהו מפני השווי אשר בו, כמו שהתבאר בספר הנפש. — אמנם ישיגהו מפני השווי אשר בו, כמו שהתבאר בספר הנפש. — נקצחם יקבלם בדרך ממוצע בין הקבול המעורב ובין הקבול הבלתי מעורב, כקבול חוש הראות, כי אין כלי זה החוש מצטבע בזה בעצמו, ולזה היה אפשר שיקבל ההפכים יחר, כמו שהתבאר במקומו. והוא גם כן בצר מה מעורב בהיולי, ולזה היה שלא ירגיש, אחר שהרגיש מוחש בצר מה מעורב בהיולי, ולזה היה שלא ירגיש, אחר שהרגיש מוחש

חזק, מוחש מה למטה הרגש שלם. והנה החוש המשוחף הוא יותר רחוק מקבול המוחשים קבול מעורב בהיולי, לפי שהשגהו היא יותר רוחנית. ואחר כן יהיה הדמיון יותר רוחני, ר"ל שקבולו יותר מעט מעורב בנושאו, ולזה היה הדמיון נמשך אל רצונו, עד שהגיע הטבע להכנה חקבל הדברים קבול בלתי מעורב עם ההיולי. והנושא לזאת ההכנה כלל, והיא זאת ההכנה, ר"ל השכל ההיולאני, כמו שהתבאר מענינו במה שאין ספק בו.

ואולם חמסטיום והמאחרים אין להם חחבולה לצאח מזה הספק בזה האופן כי הם יניחו זה השכל הנושא לזאת ההכנה הוא המקבל המושכלות, וכבר יחבאר גם כן במה שיבא שאי אפשר שיונח הנושא לזאת ההכנה שכל שנניח בה שחקבל אלו המושכלות קבול בלתי מעורב עם נושאה.

ומה שאפשר שיקיים דעת אלכסנדר ממה שימצא מההויה וההפסד לאדם, הוא מבטל דעת המסטיוס בטול אמתי, כמו שבארנו אנהנו במה שאין ספק בו בזכרנו זאת הטענה. והנה זכר אבן רשד הטענה בקצורו לספר הנפש בקצור, ואמר טוען על חמסטיוס והנמשכים אליו כי מה שזה דרכו מהצורות הנה אין דרכו שישלם בה בהויה גשם נפסד, וזה מבואר מאד על האופז אשר בארנוהו.

וממה שאפשר שיקיים בו אלכסנדר דעתו ממה שיראה שיחויב בזאת הצורה שתרבה ברבוי הנושאים, יבוטל בו גם כן בטול אמתי דעת תמסטיוס והדעת הרביעי אשר זכרנוהו לקצת המתאחרים, כמו שבארנו עם זכירתנו זאת הטענה כמה שאין ספק בו. ואולם לאבן רשד לא תהיה מזה טענה לפי מה שיחשב, כי הוא כבר יורה בזאת ההכנה כי היא מחרבה במקרה מצד דבקות זה השכל לאיש איש מאישי האדם, ואם השכל אחד בעינו. ואולם מה שזכרנו בזאת הטענה שכבר יראה בה שחדושה שכבר יראה בואת ההכנה שהיא היולאנית, לפי שכבר יראה בה שחדושה נמשך לשנוי בעצמות כמו הענין בצורות ההיולאניות הנה לא יבוטל בזה דעת תמסטיום על כל פנים. וזה שהוא לא יורה שתהיה מתחדשת כלל, ולזה לא יאמר שתהיה חדושה נמשך לשנוי, אבל יאמר שזה השנוי הוא בעבור חדוש הצורות ההיולאניות הנמצאות באדם, כמו ההזנה הוא בעבור חדוש הצורות ההיולאניות הנמצאות באדם, כמו ההזנה והחוש והדומה להם. ובזה האופן יתבאר שלא יבוטל מזה הצד הדעת אשר זכרנו לקצת המתאחרים.

ואולם מה שאפשר שיקיים תמסטיום דעתו מפני התחזק השגת זאת הכנה בעת חולשת הכלים החמריים, הנה יתבאר בקלות שלא יחוייב מזה בזאת ההכנה שההיה נבדלת. וזה שצורות ההיולאניות יקרה להם החולשה בפעילתם בעת חולשת הכלים הנושאים, לא מפני חולשת הצורה אז, כמו שוכר הפלוסוף, לפי שטבע הצורה הוא אחד בכל אישי המין בהכרח, כי הצורה הוא עצמות הדבר, והעצמות לא יקבל הפחות והיותר: ואמנם יקרה זה לצורה מפני חולשת הכלי אשר תעשה בו פעולתה, והמשל שאם היה לזקן עין כעין הבחור, היה ראותו כראות הבחור. ובהיות הענין כן, והיחה זאת ההכנה לא תעשה פעולתה בכלי, לפי שכבר התבאר מענינה שהיא מקבלת המושכלות קבול בלתי מעורב עם צורה מהצורות: הנה לא יחויב חולשת השגתה בעת חולשת נושאה, אבל יקרה לה שתתחזק פעולתה, לפי שאז יחלשו הכחות הנפשיות החמריות ותמעם מפני זה פעולתם, וההיה פעולתה יותר ממה שהיתה בעת החחזק אלו הכחות בפעולתם, לפי שהתעסקם בפעולתם ממה שימנע זה הכח מעשות פעולתו, מפני שהנפש היא אחת ולא תוכל מפני זה להשתמש בהשגות מתחלפות יחד השתמשות שלם.

ואולם מה שאפשר שיקיים בו תמסטיוס בזאת ההכנה שהיא נברלת מפני השגתה הרבוי הבלתי בעל תכלית, הוא מבואר גם כן שלא יבוטל בו דעת אלכסנדר בטול אמתי. וזה שאמנם יחויב בכחות המשיגות ההיולאניות שישיגו הפרטי מצד הטבע הנושא להם המקבל זאת ההשגה, כי הוא יקבלה בהכרח במשיגי המוחש אשר היה בו פרטי, לפי שאין מדרך הגשם שיקבל צורה רקה מקצת מקרים תהיה בהם פרטיח: ואולם זאת ההכנה לא תקבל מה שהשיגהו קבול מעורב עם הנושא, כמו שקדם, ולזה לא יחויב בה שיהיה מה שתשיגהו פרטי כמו הענין בשאר הצורות ההיולאניות.

ואולם מה שאפשר שיקיים בו תמסטיוס דעתו, מפני מה שנמצאהו מהשכל ההיולאני שכבר ישכיל זאת ההכנה רקה משאר הצורות כמו שהוא משכיל הצורות האחרות, ולזה יחויב בזאת ההכנה שההיה צורה מהי הנה זאת הטענה כשנתבונן בה היא טענה על תמסטיוס לבטל רעתו, לא לבטל דעת אלכסנדר. וזה שאם היתה זאת ההכנה צורה, או היה נושא לה הוא צורה כמו שיאמר תמסטיוס, הנה יקרה לזה הכח בקבולו זאת הצורה כשישכילה שיקבל עצמו, וזה בתכלית הגנות, ר"ל שיקבל משיגים עצמו. ולא יקרה בזה הבטול בהניחנו בשכלים הנבדלים שהם משיגים עצמם, כי אנחנו לא נניח בהם שיהיו מקבלים עצמם, כי אין בהשגתם קבול דבר אחר שלא היה להם: אמנם השכל ההיולאני יקבל הצורות בהשכילו אותם וישלם בהם, ולזה יחויב בו בהכרח זה הבטול, אם יונח הענין כמו שיאמר תמסטיום. ולא יחויב מפני זה שנמצא לזה הפח שישיג העדר, כאלו תאמר שישיג שהדבר בלתי נמצא לדבר, או שהדבר בלתי נמצא במוחלט, עד שנאמר שהסבה בזה מפני השיגו זאת

הצורה רקה מן הצורות, ושאם לא הונח כן, לא יהיה אפשר בו שישיג ההעדר, לפי שאינו צורה, ומדרך זה הכח שישיג הצורות כמו שנזכר בזאת הטענה. וזה שכל כח משיג דבר יקרה לו שישיג העדר הדבר ההוא, כי השגת ההעדר היא בהכרח לכח אשר ישיג הקניין, לא לזולחו, וזה מבואר במעט עיון: והמשל, שחוש הראות ישיג המראה ולא השגת העדר המראה כי אם במקרה, ומפני זה ישיג התמונה אשר נמצא בה המראה המיוחד אשר השיג אותו מצד, כי אליה יכלה המראה ויעדדי וכן זה השכל ההיולאני מפני שהוא משיג הצורות הוא משיג העדרם, ובזה האופן היה משיג זאת ההכנה, רצוני מצד שהיא העדר. ובזה היה השכל ההיולאני בהפלים הנפרדים, וזה שהם ישיגו עצמו ולא ישיג עצמו ישיגו זולתו בעצמות ולא ישיג עצמו כי אם במקרה: ולפי שהשגת העדר אינו קבול לזה השכל, הוא מבואר שלא יחויב מהנחתנו בו שיהיה משיג עצמו על זה האופן שיקבל הדבר עצמו. והוא הבטול אשר יחויב לתמסטיום מזאת ההנחה.

ואולם מה שאפשר שיקיים בו תמסטיוס דעתו מפני מה שנמצא בזאת ההכנה שההשגה והמושג הוא דבר אחד בעינו, מה שאינו כן בכחות המשיגות ההיולאניות. הנה יתבאר בקלות ממה שקדם שלא יבוטל בזה דעת אלכסנדר. וזה כי אמנם היה בשאר הכחות המשיגות ההיולאניות, ר"ל שתהיה ההשגה זולת המשיג, מפני שיש להם כלי גופיי יקבלו ההשגה באמצעותו, ולזה יחויב בהם שתהיה השגתם לדבר הפרטי במה שהוא פרטי כמו שקדם: ואולם זאת ההכנה תקבל זאת ההשגה קבול בלתי מעורב עם נושאה, ולזה לא יחויב בה שתשיג הדבר במה שהוא פרטי, אבל תשיג הטבע הכולל אשר לא יתרבה, ומפני זה יהיה ההשגה בה והמושג דבר אחד בעינו.

ואולם מה שאפשר שיקיים בו דעתו תמסטיום מפני מה שנמצא בכחות המשיגות ההיולאניות אשר הם מתפעלות הפעלות מה עם ההשגה, וזאת ההשגה לא ימצא בה הענין כן: הנה יתבאר בקלות שלא יבוטל בזה דעת אלכסנדר. וזה כי זה אמנם היה בשאר הכחות המשיגות ההיולאניות מפני שהם ישיגו מה שישיגו באמצעות הכלי הגופיי הנושא להם, וזה הנושא יתפעל הפעלות מה בהרשם בו דמיון הדבר המושג: ואולם זאת ההכנה לא תקבל מה שתקבל באמצעות הנושא לה, כמו שקדם, ולזה לא יחויב שימצא בה הענין כן. — והנה הטבע בזה מדרגות, העל שמכחות המתפעלות ההיולאניות ימצא מה שנושאם מתפעל בסבתם הפעלות אמתי, כמו הענין בכחות המתפעלות אשר ביסודות ובמתרמי החלקים המורכבים מהם. ומהם מי שלא יתפעל נושאם הפעלות אמתי,

כמו הענין בכחוח המרגישוח, והם בענין הזה גם כן מדרגוח כמו שהחבאר בספר הנפש, עד שיכלה הענין אל כח מתפעל לא יתפעל נושאו כלל בסבחו כמו הענין בזאת ההכנה, לפי מה שיראה אלכסנדר.

ואולם מה שאפשר שיקיים בו דעתו תמסטיום מפני היות זאת ההכנה הבדל לנו, הוא מן המבואר במעט עיון שלא יבוטל בזה דעת אלכסנדר. וזה כי אלכסנדר לא יאמר שההיה זאת ההכנה צורה לנו, אבל הנושא לזאת ההכנה צורה לנו מצד שתמצא בו זאת ההכנה: והנה הנושא לזאת ההכנה הוא דבר בפועל, כאלו תאמר הנפש או כח מה מכחוהיה, והנה הנפש או כח מכחוהיה אשר יונח נושא לזאת ההכנה אף על פי שתמצא לקצת בעלי חיים, לא תמצא בהם מחוברת עם זאת ההכנה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר אפשר שנניח שהנושא לזאת ההכנה הוא צורה לנו מצד שזאת ההכנה היא דבקה לו, ולא יקרה מזה הבטול הנזכר בזאת הטענה.

ואולם מה שאפשר שיקיים בו דעתו חמסטיוס מפני מה שנמצא שהנושא לשאר ההכנות יקבל הצורה המגעת מן ההכנה, הנה אומר שלא יבוטל מפני זה דעת אלכסנדר בטול אמתי. וזה כי לאומר שיאמר כי בזה תיוחד זאת ההכנה משאר ההכנות, וזה כי הדברים אשר הם תחת מפני אחד לא יחויב שיצדק באחד מהם, וזה מבואר בנפשו. ועוד כי מפני שהוא מבואר בהכנה, במה שהיא הכנה, שהוא מחויב שיהיה לה נושא, כי הכח הוא ממה שלא יובדל הנה לא ימנע הענין בואת ההכנה מחלוקה, אם שיהיה נושא לה גשם או נפש. ואיך שהיה, הנה מחויב שתקבל מה שתקבל קבול בלתי מעורב עם הנושא, לפי שהוא מחויב במה שתקבלהו קבול בלתי מעורב עם צורה מהצורות. ואיך שהונח הנושא מאלו החלוקות, היה מחויב שתקבלהו קבול מעורב עם הצורות, כי הגשם לא ימלט מצורה, והנפש והשכל הם צורה בעצמם. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהוא מחויב בזאת ההכנה שלא יקבל הנושא לה הצורה המגעת מן ההכנה, והוא הפך מה שיחייבהו תמסטיום בזאת המענה.

ואולם מה שאפשר שיקיים דעת כן רשד באופן מה, מפני מה שיחויב מהבטול, אם הונחה בכאן הנחה רקה מן החמר, הוא יבוטל בו רעת חמסטיום בטול אמחי, כמו שבארנו בזכרנו זאת הטענה. ואם יאמר אומר שלא ימנע המצא הכנה נבדלת כמו שלא ימנע הנחת צורות נבדלות בגרמים השמימיים, וזה כי הצורה הוא ממאמר המצטרף, ר"ל שהיא מצטרפת לחמר, ואם היו בכאן צורות אינם ממאמר המצטרף, הנה לא ימנע המצא הכנה בלתי מצטרפת אל החמר, כמו שאמר בן רשד בקצת ימנע המצא הכנה בלתי מצטרפת אל החמר, כמו שאמר בן רשד בקצת

אגרותיו להסיר זה הספק מתמסטיום. אמרנו לו כי אין אמרנו באלו הצורות שתהיינה נבדלות מסיר במוחלט טבע ההצטרפות אשר בין הצורה והחמר מאלו הצורות, אבל הם באופן מהשלמויות להם, ר"ל שהצורות הנבדלות הם שלמויות מה לגרמים השמימיים, ואולם קראנו אותם נבדלות, לפי שלא יעשו פעולתם המיוחרת להם, והיא ההשגה, בכלי גופייי ואולם אם הנחנו הכנה נבדלת מחמר, כבר הסירונו במוחלט ההצטרפות אשר בין ההכנה והדבר אשר מדרכו שיקבלהו. ועוד כי הנחת צורות נבדלות היא דבר כבר התבאר חיובו, ואין בכאן דבר יכריחנו אל הנחת זאת ההכנה נבדלת. ואולם מה שאפשר שיקויים בו דעת אבן רשר, מפני מה שיקרה מהבטול, אם הונח הענין לפי מה שיראה אותו המסטיום, והוא שיהיה השלמות הראשון אשר בנו נציי והשלמות האחרון הווה נפסר: הנה לא יבוטל בו דעת תמסטיום על כל פנים, וזה לא יחויב מהנחתנו השכל הנקנה הוא שיהיה נפסד, כמו שנבאר אחר זה. ואולם לתמסטיום חיוב זה הבטול במקרה, מפני הודאתו בשכל הנקנה שיהיה נפסר, לפי שהוא חושב שיהיה השכל הנקנה נפסר, לפי שהוא הווה, וכבר באר הפלוסוף בספר השמים והעולם כי כל הווה נפסד.

פרק רביעי

יתבאר בו בטול קצת אלו הדעות באופן שלם.

ואחר שזכרנו דעות הקודמים במהות השכל ההיולאני ובארנו שדעת תמסטיום הוא בטל, ראוי שנחקור בדעת דעת מדעות הנשארים, עד שנמצא הדעת הצורק בזה, אם אחד מהם או זולחו. ונחחיל החקירה מדעת בן רשר, כי הוא אשר יחשב שיהיה יותר נאות מכל אלו הדעות למה שימצא מטבע זה השכל ההיולאני. ונאמר, שכאשר הונח הענין בשכל ההיולאני כפי מה שיאמר בן רשר, יחויבו מזה שקרים רבים אין המלט מהם בשום פנים. מהם, שכבר יחויב שיהיה הלמוד לבטלה בענינים העיוניים אשר אין חכליחם עד המעשה. וזה שאם לא ימצא בהם רושם ההצלחה האנושית, ר"ל בהשארות השכל, הוא מבואר שאין בהם חועלת כלל, כי אלו היה בהם תועלת, היה בהכרח אם בהצלחה האנושית אם בחיים הגופיים, כי אין בכאן צד שלישי. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאם אין תועלת בהם בחיים הגופיים, אין בהם חועלת כלל, לפי שכבר הונח שאין להם רושם בהצלחה הנפשיית והגופיית. ואולם שאין להם תועלת בחיים הגופיים הוא מבואר, וזה שלא די שאין בהם חועלת בחיים הגופיים, אבל ימצא ההשתרלות בקנינם ממה שיעיק טוב החיים, עד שכבר נמצא במעיינים המשתדלים בקנין אלו המושכלות שלא יפנו אל ערבות החיים הגופיים

זלא יקחו מעניניהם הגופיים אפילו ההכרחי להם בשלמוח. ואם אמר אומר שהכח אל השגח המושכלות הושם בנו להיותם התחלות אלו המלאכות המעשיות אשר המה צריכות לנו בחקון עניני חיוחינו, ולוה ימצא בהם תועלת מזה הצר: אמרנו לו שוה בלחי צודק, כי כבר חמצאנה מלאכות עיוניות אינם מוכנות לצד המעשה כללי ועוד שאם הונח הענין כן, תהיינה המלאכות המעשיות יותר נכבדות מהמלאכות העיוניות, לפי שהם תכליתם, ווה חלוף מה שנוצרנו עליו, כי אנחנו נמצא אצל כל אדם שיש יחרון רב לחכמות העיוניות על המעשיות, ונמצא עצמנו יותר שמחים כמעט שנשיגהו מאלו המלאכות, העיוניות יותר ממה שנשמח בהרבה שנשיגהו מהמלאכות המעשיות, עד שכבר יראה שאין לשמחה ולערבות אשר לנו במה שנשיג מהחלק המעשי יחם אל השמחה והערבות אשר לנו כמה שנשיג מהחלק העיוני, ומצאנו גם כן הטבע שם חשוקה בנו עדה האנשים אל העיון יוחר מחשוקחינו אל המעשה י וזה כלו ממה שיורה שאין החלק העיוני בנו בעבור החלק המעשי. וכאשר התישב לנו זה ההקש התנאי, רצוני שאם לא ימצא באלו המושכלות העיוניות רושם בהצלחות הנפש, הנה אין בהם חועלוח כלל, נשוב ונאמר שהוא מחויב מדרך בן רשד שלא ימצא בענינים העיונים רושם בהצלחה האנושית. וזה כי ההתאחרות בשכל הפועל אשר הוא ההצלחה האנושית לפי מה שיראה בן רשר, והוא האמת בעצמו באופן מה כמו שנבאר, ישלם לפי זאת ההנחה לכל ארם בעת המות, היה סכל או חכם, כי אז יפרד הדבקות אשר לשכל בנו וישוב השכל ההיולאני להיות השכל הפועל בעינו בכל צד מהצדרים. ובהיות הענין כן, רצוני שהקודם מזה ההקש התנאי מחוייב לפי זאת ההנחה, הנה יחויב מזה הנמשך, והוא שהשתדלותינו בקנין אלו המושכלות הוא טורח ודבר בטלי וזה בחכלית הבטול, לפי שאם היה הענין כן, היה הטבע משים בנו זה הכח אשר להשגח אלו העיוניים לבטלה, והיחה גם כן התשוקה אשר בנו להשגתם לבטלה. וזה כולו שקר, כי הטבע לא יעשה דבר לבטלה: ועוד שאם היה הענין כן, היה הטבע משים כנו כח אשר עם שאין בו חועלת כלל הוא מנגד למציאותו, כמו שקדם, וזה אינו מדרך הטבע, אבל אמנם נראה שהטבע ישחרל בכל האופנים שישים לנמצא נמצא כחות שומרות מציאותו הזמן האפשרי לו ביותר שלם שבפנים.

ומהם, שאם היה זה השכל ההיולאני הוא בעינו השכל הפועל, והיה השכל הפועל מוציא אותו אל הפועל כמו שבאר הפלוסוף. הנה יקרה מזה מהבטול שיוציא הדבר עצמותו מן הכח אל הפועל, וזה בתכלית הבטול והגנות. — ומהם, שכבר יתחייב לדעת בן רשר בשכל האחר במספר שימצאו בו המושכלות העיוניות אשר בכאן בכח ובפעל יחד. וזה כי לפי מה

שהחבאר מהשכל הפועל שהוא המוציא השכל ההיולאני אשר בנו מהכח אל הפועל בהשגת אלו המושכלות, והיה מה שהתבאר בחכמה הטבעית, שכל מה שיוציא מהכח אל הפועל זולחו ימצא לו בפועל רומה שנמצא למתפעל בכח, ובזה האופן היה אפשר לו שיוציאהו אל הפועל. והמשל שהאש ישיב מה שהוא חם בכח חם בפועל מפני שהוא חם בפועל, וכבר התאמתה זאת ההקרמה והותרו הספקות הנופלות בה בחכמה הטבעית ובמה שאחר הטבעי הנה הוא מבואר שהשכל הפועל מוציא השכל ההיולאני מהכח אל הפועל בהשגח אלו המושכלות מפני היותם אצלו בפועל, והשכל ההיולאני יקבלם מצד מה שהם אצלו בכח: ואם היה השכל ההיולאני הוא השכל הפועל בעינו כמו שיאמר בן רשר, הנה יקרה מזה שימצאו המושכלות האחרות בעינם בכח ובפעל יחד בשכל האחר בעינו, וזה בחכלים הבטול. ואם יאמר אומר כי זה הספק לא יחויב מזאת ההנחה על כל פנים, וזה שהצורות הרמיוניות הם אשר ימצאו בהם אלו המושכלות בפועל באופן מה, לא השכל הפועל, והם אשר מדרגתם מאלו המושכלות אשר נשיגם יחס המוחש אל החוש, ואולם השכל הפועל יחסו מאלו המושכלות יחס האור אל השגת המראים, ולוה לא יחויב מזה זה הבטול. אמרנו לו שאין די בצורות הדמיוניות שיוציאו זאת ההכנה אשר בנו מהכח אל הפועל, לפי שאין בהם המושכלות בפועל אבל בכח, רצוני שכאשר יופשטו מהצורה הדמיונית המשיגים ההיולאניים אשר היחה בהם פרטיח, היה בה מושכל בפעל, כי הטבע הכולל הוא נמצא בדבר הפרטי בכח, כמו שבאר הפלוסוף במה שאחר הטבע, ולוה הוצרך הפלוסוף להכנים בכאן שכל פועל, והוא משיב אל הצורות הדמיוניות מושכלות בפועל, אחר שהיו מושכלות בכח. וכבר יתבאר מזה במה שאחר זה שהוא מחויב שימצאו בשכל הפועל אלו המושכלות בפועל כמו שהנחנו. וזה שכבר יחבאר אחר זה שהשכל הפועל הוא הסדור המושכל לאלו הדברים אשר בכאן, ולזה יחויב שימצאו בו המושכלות באופן מה: ועור שכבר נמצא לשכל הפועל הודעה במה שלא יחכן שיאמר שיהיה נמצא בצורות הרמיוניות אשר לנו, והם ההודעות אשר יגיעו לאדם ממנו כחלום או בקסם. - ומהם, שאם היה השכל ההיולאני הוא השכל הפועל, הנה יקרה שיהיו הדברים מתחלפי הגדרים דבר אחד במספר, ווה בתכלית הבטול. וזה כי למה שהיתה ההשגה לקוחה בגדר השכל, והיה השכל ההיולאני הוא אשר מדרכו שישיג המושכלות אשר בכאן ולא ישכיל השכל הפועל, והיה השכל הפועל הוא אשר מדרכו שישיג עצמו ולא ישיג המושכלות אשר בכאן, כמו שוכר אבן רשר באמרו זה המאמר בשכל ההיולאני הנה הוא מבואר שגדר השכל הפועל ומהותו הוא זולת מהוח השכל ההיולאני. ואם הנחנו שהשכל ההיולאני הוא השכל הפועל בעינו, הנה יקרה מזה שיהיו שני דברים מתחלפי המהוח דבר אחד במספר, וזה בתכלית הבטול והגנות, כי אי אפשר בהם שיהיו אחד במין כל שכן שיהיו אחד במספר.

ומהם, כי מה שאמר אבן רשד בשכל הפועל שלא ישיג עצמו במקרה מצד היוחו דבק בנו, יובן על שני פנים: אם שלא ישיג עצמו כלל מה שהתמיד היותו רבק בנו, ולא חהיה סבת העדר ההשגה אלא דבר מחוץ במקרה, או שישיג עצמו חמיר, אלא שאינו משיג עצמו מצד שהוא דבק בנו אבל מצד עצמותו, ותהיה מדרגת זה המאמר כמדרגת מי שיאמר בבונה בעת שהוא בונה שאינו בונה מצר מה שהוא ארם, וזה כי הוא בונה מצד הסדור הנמצא בנפשו מהבניה, לא מצד מה שהוא אדם, כי אין כל אדם בונה. - ואם הבין אבן רשד בזה שאינו משיג עצמו מה שהחמיד היותו דבק בנו, הנה נשאל אותו מה הסבה כשחמנע ממנו זאת ההשנה אם לא השתנה מהוחו בסבח הרבקוח, האם יכסה הטבע האנושי ממנו זאת ההשגה, כמשל שהיה אומר אפלטון שהמושכלות הם טבועות בלחות בעת הנערות, ואיך יהיה לזה השכל רושם מצד טבע האנושי והוא נמצא ונבדל בעצמו. ואם היה שנודה שיכסה הטבע האנושי ממנו זאת ההשגה, מה זה שיהיה לו כח מפני זה הרבקות על השגה אינו בטבעו, ר"ל בטבע השכל הפועל, והיא השגה המושכלות אשר בכאן, והנה לא היה ראוי שיהיה לו כח מפני זה הרבקות אלא על ההשגה אשר מנעה ממנו זה הרבקות, והוא השגת עצמו, אחר שלא השחנה עצמו מצד זה הרבקות. ובכלל הנה אי אפשר שתנתן בזה סבה אלא בשנניח שיהיה השכל הפועל משתנה בזה הדבקות בעצמותו, וזה בלחי אפשר בו, כי הוא בלתי מקבל השנוי כלל, להיותו נקי מחמר בכל האופנים. ואם הורינו שאפשר בו השנוי, הנה יתחייב מזה גם כן ספק אחר אינו מעט, והוא שכבר יתחייב שלא ימצא בכאן שכל פועל יוציא כחו אל הפועל, לפי שהשכל הפועל כבר השתנה בזה הרבקות ושב הכנה, ואי אפשר בו שיהיה יחד במציאותו הראשון ובזה המציאות אשר השתנה אליו. ויחוייב גם כן מזה שלא ימצא אלא ארם אחר בעת אחת, לפי שאין בכאן שכל פועל זולת אחר, ואחר שהשתנה זה השכל אל השכל ההיולאני אשר לראובן, הנה מן השקר שיתהוה ממנו שכל שמעון אם לא אחר שימות ראובן וישוב זה השכל למה שהיה קודם היות ראובן, ואז יוכל להתהוות ממנו שכל שמעון, וזה כלו מבואר הבטול. -- ואם הבין בן רשד בזה המאמר שהוא משיג עצמו חמיד, אלא שאינו משיג עצמו מצד מה שהוא דבק בנו, הנה יתחייבו מזה שקרים רבים. אם תחלה יתחייב שלא יהיה

תועלת לשכל ההיולאני בהשכילו המושכלות אשר בכאן, ויהיה השחדלותו בהשגתם טורח ודבר בטל. ובאור זה, כי מפני שהוא משיג עצמות השכל הפועל חמיד, והיה עצמות השכל הפועל הוא הסדור המושכל לאלו הדברים והצורה אשר שבו בה אחד אלו המושכלות, והוא האופן יותר שלם במציאותם, כמו שיתבאר אחר זה: הנה הוא אם כן משיג המושכלות אשר בכאו חמיד באופן היוחר שלם, ולא יהיה לו בהשתדלותו להשכיל אלו המושכלות. ואם שנית שכבר יתחייב מזה שלא יצטרך השכל ההיולאני אל החוש בהשגת הגדרים, רוצה לומר בהשגת הציורית, והיא ההשגה היותר מיוחדת לו כמו שבאר הפלוסוף: וזה כי ההשגה האמתית היא כמו מורכבת מהשכל והשגת החוש, ולזה היה שיקרה בה טעות כמו שיקרה הטעות בחוש כשישפוט על המוחש הבלתי מיוחד לו, כשפטנו בראות בצהוב שהוא מתוק, מפני שהרגשנו ברבש שהוא צהוב ושהוא מחוק. ואולם איך יתבאר שיחוייב מזאת ההנחה שלא יצטרך השכל ההיולאני אל החוש בהשגת הגדרים, הנה לפי מה שאומר: והוא כי מפני שהוא משיג עצמות השכל הפועל חמיד, והיה אצל השכל הפועל השגת הגדרים אשר לאלו הדברים, הנה הוא מבואר שלא יצטרך בהשגת הגדרים אל החוש, וזה מבואר הבטול בנפשו. ואולם אמרנו שאצל השכל הפועל השגת הגדרים, לפי שכבר יתבאר שאצלו ידיעת הסרור המושכל אשר לכל אלו הדברים אשר תחת גלגל הירח, והצד אשר היה כו זה הסדור אחד, ומי שידע בכללות זה הסדור יחויב שידע חלק מחלקיו, כי לא תהיה אפשרית ידיעת הדבר המורכב בזולת ידיעת הפשוטים אשר מהם הורכב. ובהיות הענין כן, הנה אצלו ציור סרור המושכל אשר לנמצא נמצא, אלא שלא חסמוד ידיעתו בו אל האישים הנמצאים, כאמרנו שכל אדם מדבר וכל חי מרגיש, והסבה בזה שהשכל הפועל לא קנה הידיעה אשר לו בזה הסרור מהאישים, אבל קנו האישים הנמצאים המציאות אשר להם מהיריעה אשר לשכל הפועל בזה הסרור, ולזה לא אמרנו שחהיה אצל השכל הפועל השכלת המושכלות האמחיות באופן אשר יקנם בו השכל ההיולאני, ואולם אצלו בהכרח השגת הגדרים כמו שבארנו, כי הם אשר לא תסמך הידיעה בהם אל האישים הנמצאים. ואם שלישית כי אף על פי שיאמר לנו בן רשר שהוא ירצה בזה השכל הפועל חמיד, אלא שלא ישיג אותו מצד היותו דבק בנו, הנה לא ימלט מזה משייחס שנוי לשכל הפועל. וזה שאם לא השתנה השכל הפועל מצר זה הדבקות, הנה שאלנו בן רשר מה הטבע אשר קנה השכל הפועל מצר הרבקוח שישיג המושכלות אשר בכאן, והנה אין בטבעו שישיגם, כי זה אמנם יהיה לו בהכרח לפי ואת ההנחה מפני ערובו לנפש אשר לנו, ולזה ימצאו לו

סגולות משותפות לסגולות הנפש המרגשת ולסגולות השכל הפועל, ר"ל שהוא ישיג המושכלות אשר בכאן אשר הם כמו מורכבות מהחוש והשכל, כמו שהתבאר בבאור בן רשר לספר הנפש. ובהיות הענין כן, נשאל בן רשד שיוריענו מה זאת ההרכבה אשר יחויב ממנה חרוש זה הטבע לשכל הפועל, האם מנהגה מנהג הדברים המורכבים הרכבח שכנוח, ר"ל שימצא אחר ההרכבה כל אחר מהרברים ההם בעינו בפעל, או מנהג הדברים המורכבים הרכבת המזגות, ר"ל שלא ימצא אחד אחד מהדברים ההם אחר ההרכבה בעינו בפועל. ואם אמר לנו שמנהגה מנהג הדברים המורכבים הרכבת שכנות, אמרנו לושמה שזה מנהגו לא תחדש בו טבע לאחד אחד מהדברים ההם זולה הטבע שהיה להם קורם ההרכבה: ובהיות הענין כן, הנה מאין קנה השכל הפועל בזאת ההרכבה זה הכח אשר הוא חוץ מטבעו, ר"ל הכח על קנין המושכלות אשר בכאן, מי יתן וארע: וזה כי הטבע אשר יתחדש לו אי אפשר שיתחדש מפני זאת ההרכבה, אם הונחה על זה האופן כמו שקדם. ואם אמר לנו שואת ההרכבה מנהגה מנהג הדברים המורכבים הרכבת המזגות, הנה יהיה השכל ההיולאני זולת השכל הפועל בהכרח, כי הדברים הנמזגים לא ימצאו בנמזג בפעל אחר ההרכבה, והוא הפך מה שהניחו בן רשר מענין זה השכל, עם שיקרה מזה שיהיה השכל הפועל משתנה הוא בעצמותו, וזה בלתי אפשר בשום פנים. ובהיות זה כולו שקר, הוא מבואר שמה שהניחו בן רשד מענין השכל ההיולאני הוא שקר.

ומהם, שאם היה שיהיה השכל ההיולאני הוא השכל הפועל בעינו, אלא שמצד שהוא דבק בנו יהיה לו כח על השגח המושכלות אשר בכאן, כמו שאמר כן רשדי הנה לא ימנע הענין מחלוקה, אם שיהיה לו מצד שהוא דבק בנו מציאות אחד במספר לבד, והוא הנראה מדברי כן רשד, כי אין בכאן לזה השכל האחד במספר, רוצה לומר השכל הפועל, כי אם שני צדרים, הצד האחד הוא צד היותו בלתי דבק בנו, והצד השני הוא היותו דבק בנו: או שיהיה לו מצד שהוא דבק בנו מצאויות רבים במספר, ואם הונח שיהיה לו מצד שהוא דבק בנו מציאות אחד במספר, וייותסו להם בצד אחד במספר. ובהיות הענין כן הנה יקרה מזה במספר, וייותסו להם בצד אחד במספר. ובהיות הענין כן הנה יקרה מזה באחד במספר שיהיה מקבל ההפכים יחד מצד אחד, וזה בתכלית הבטול. באחד במספר שיהיה שכל ראובן יודע מושכל אחד ושכל שמעון יסכלהו או יטעה בו, הנה יקרה מזה השכל האחד בעינו חכם וסכל יחד בדרוש האחד בעינו. ועוד שאם הונח הענין כן, אני תמה מה זה שלא ישתמש שכל ראובן במוחשות אשר השיג שמעון: וזה שכאשר הונח זה השכל

צריך אל החוש במה שישכילהו, הוא מבואר שכבר יספיק לו מה שהרגיש איש אחד לבד להיות לו מושכלי המורגש ההוא בכל האנשים, וזה בתכלית הבטול. ואם הונח שיהיו לו מצד שהוא דבק בנו מצאויות רבים מצר היחם הפרטי אשר לו עם איש ואיש מאישי האדם, יחחייבו מזה שקרים מה. אם תחלה שיהיה מה שהונח נבדל בלחי נבדל. ווה שהצורות הנבדלות ייוחרו מבין שאר הצורות שלא יקבלו רבוי אם לא מצד האיכות, ואולם הצורות ההיולאניות יקבלו רבוי מצד האיכוח ומצד הכמוח, משל הרבוי אשר מצד האיכוח כאמרנו שצורת הסום היא זולת צורת החמור, ומשל הרבוי אשר מצד הכמות כאמרנו שצורת זה הסום היא זולתצורת זה הסום השניבמספר. ובהיות הענין כן והיה השכל ההיולאני מקבל הרבוי מצר הכמות, כי כבר הונח מהרבה ברבוי הנושאים אשר הוא להם צורה, הנה הוא אם כן בלתי נבדל, לפי שהצורה הנבדלת לא תחרבה ברבוי הנושאים אשר היא להם צורה, וכבר הונח זה השכל הוא השכל הפועל בעינו אשר הוא נבדל, ווה שקר בלחי אפשר. ואם שנית שכבר יחוייב מזה שיהיה השכל הפועל אשר הוא אחד במספר רבים, ולא רבים לבד אבל רבוי בלחי תכליתיי. וזה כי כשנניח שהשכל ההיולאני הוא השכל הפועל בעינו, והיו לפי זאת ההנחה השכלים ההיולאניים רבים במספר רבוי בלתי חכליחיי, הוא מבואר שכבר יהיה השכל הפועל שהוא אחד במספר רבים לבלתי תכלית, וזה בתכלית הבטול והגנות. – הנה זה מה שראינו לזכרו מהבטולים אשר יתחייבו לפי דעת כן רשד, וכבר ימצאו לו בטולים רבים זולת מה שזכרנו, אלא שמה שזכרנו הוא מספיק בבטול זה הדעת. ואולם הרעת אשר זכרנו לקצת המתאחרים הוא גם כן מבואר הבטול מפנים רבים. מהם, כי כבר יחויב בהנחתם זה שתסתר נפשם. וזה כי הם יניחו זאת הצורה נבדלח, והנה לפי שהיא נבדלת לא היה אפשר בה שחקבל הרבוי המספרי ובהיות הענין כן והיה, דרך משל, צורת ראובן המתחדשת עתה היא בעינה צורת שמעון הנמצא עתה אשר היה נמצא קודם חרוש ראובן, הנה אם כן זאת הצורה בעינה אשר לראובן היתה נמצאת קודם החויה, ובזה יתבאר בכל אחד מהשכלים האנושיים שהוא נמצא קודם הויו. ומה שוה דרכו הוא בלתי הווה, וכבר הונח הווה זה שקר, ר"ל שיהיה הבלתי הווה הווה. – ומהם, כי מפני שהם יניחו לאדם אחד במספר שני החהויות, ר"ל שהם יניחו התהוות האחד בעצמו לשכל ההיולני והתהוות אחר לחמר האנושי הגה יקרה מזה הבטול שיהיה האדם אחד במספר רבים בפועל, לפי שכל אחר מחלקיו נמצא בעצמו ונפרד. וזה שהדבר יהיה אחד במכפר,

ואם הוא רבים בגדר, מפני ההתאחדות אשר כין חלקי הגדר, ר"ל שהחלק האחר מחלקי הגדר הוא שלמוח לחלק השני ונמצא בו, ולוה יהיה רבים בכח אחר בפעל, כמו שהתבאר במה שאחר הטבעי אמנם בשלא יהיה התאחרות בין חלקי הגדר, הנה יהיה הנגדר רבים בפעל. וזה הבטול מחוייב גם כן לחמסטיום, כי הוא יניח גם כן השכל ההיולאני נברל ונמצא בעצמו. והוא מחויב גם כן לאבן רשד באופן מה: וזה כי מפני שהוא מניח השכל ההיולאני הוא השכל הפועל בעינו שהוא נברל ונמצא בטצמו, הנה יחויב לו שיהיה השכל ההיולאני נבדל ונמצא בטצמו. יחויב לו מפני זה הבטול. עוד יחבאר כאופן אחר, שכבר יחחייב ממה שהניחוהו המתאחרים שיהיה האדם האחד במספר רבים. וזה שהוא מבואר שלא יהיה מההוים הרבים אחד במספר אלא אם היה לכללותם התהוות אחד, כאלו תאמר שהאש ושאר היסודות אשר כל אחד מהם הווה בעצמו לא יהיה מהם אחר במספר אלא אם היה להם בכללם התהוות אחר ישובו בו אחר, כאלו חאמר שיתרבו ויתמזגו ויתהווה מהם הווה אחר במספר, וזה כי ההווה האחר במספר יש לו התהוות אחר במספר, ומה שיש לו התהוות אחד במספר הוא אחד במספר, והוא מבואר בנפשי ולזה יחויב במה שימצא לו יותר מהחהוות אחד במספר שיהיה יותר מאחד במספר. - ומהם, שכבר יחויב להם מפני הניחם זה השכל ההיולאני הווה ונמצא בעצמו, שיהיה צורה מה: ולפי שהוא מטורב לצורה מהצורות לפי זאת ההנחה, הנה יחויב שלא ישכיל שאר הצורות או ישכילם על זולת מה שהם עליו, כמו שבארנו במה שקרם, וזה מבואר הבטול, כי כבר התבאר מטבע זה השכל, שיש לו כח על השגח כל המושכלות לפי מה שהם עליו. וזה הספק בעינו התחייב לתמסטיוס, כמו שזכרנו במה שקדם. - ומהם, שכבר יחויב מזאת ההנחה שלא יהיה רושם בהשגח החושים אל השגח השכל עד שיהיה השכילנו הדברים אשר לא הרגשנום אפשרי כמו השכילנו הדברים אשר הרגשנום. וזה כי איך חגיע אל השכל השגת החושים, אם לא היה בינו וביניהם התאחרות, האם אשיג מה שהשגת אחה כשהשגת אותו. וזה הבטול יחויב גם כן לחמסטיום, כי הוא יניח גם כן זאת הצורה נבדלת ונמצאת בעצמה. ויחויב גם כן לאבן רשר באופן מה, וזה כי כבר יחחייב ממה שהניח אוחו שחהיה זאת הצורה נבדלת ונמצאת בעצמה, כמו שזכרנו במה שקרם. - ומהם, כי אם היה השכל ההיולאני נבדל ונמצא, מה זה שלא יוכל לעשות פעולתו בעת היות החושים או שאר כחות הנפש המשיגים מתעסקים בפעולתם, האם יחויב שחמנע פעולתו כשתחעסק בפעולתך. ובכלל הוא מבואר שהסבה בזה הוא

היות הנפש אחת, כמו שוכר הפלוסוף: וכאשר לא יונח בכאן אחרות בין השכל ההיולאני והכחות הנפשיות, לא תמצא בכאן סבה לבטול פעולת השכל בעת השתמש שאר הכחות המשיגות בפעולתם. ואם יאמר אומר שזה יקרה לשכל ההיולאני לפי שהוא יקח מהחושים התחלות אשר מהם יוצא מה שישכילהוי אמרנו לו שזה מבואר הבטול, וזה שאנחנו נראה, עם היות אצלו ההתחלות המגיעות מן החוש בדרוש אחד, לא יוכל לחקור בו בעת היות החושים טרודים בפעולתם. ווה הבטול מחויב לחמסטיום גם כן, כי הוא יניח זה השכל גם כן נברל ונמצא בעצמו. ויחויב גם כן לאכן רשר כאופן מה, לפי שכבר יתחייב ממה שהניח אותו שתהיה זאת הצורה נבדלת בעצמה, כמו שקדם. - ומהם, שכבר יחויב להם בשכל האחד במספר שיקבל ההפכים יחד. וזה שכבר יחויב להם, מפני הניחו זה השכל נבדל ונמצא בעצמו, שיהיו כל השכלים האנושיים הנמצאים אחד כמספר, כי הצורה הנבדלת לא תחרכה ברבוי הנושאים ובהיות הענין כן, והיה שכל ראובן יודע דרוש אחד ושכל שמעון יסכלהו או יטעה בו, הנה יקרה מזה שיהיה השכל האחר בעינו מקבל החכמה והסכלות יחד ובדרוש אחד בעינו. - ומהם, שהם הניחו הפך מה שהשרישו ארסטוטלוס: וזה שכבר ביאר ארסטוטלוס בצורה שאין לה הויה כי אם במקרה מצר הנושא, והם הניחו לואת הצורה הויה וחרוש בעצמוחה. - ומהם, שלא ימנע התהוות זאת הצורה משיהיה מנושא או מלא דבר. ואם היה התהוותה מנושא, הנה יחוייב שישתנה עד שנתהווה ממנו זאת הצורה, ולפי שכבר התבאר שכל משתנה גשם, הנה יחויב בזה הנושא שהוא גשם: ובהיוח הענין כן, והיה מבואך מהגשם שהוא לא ישתנה אל לא גשם, הוא מחויב שחהיה זאת הצורה גשם או בעלת גשם, וכבר הניחו שהיא שכל נברל, זה שקר בלתי אפשר. ואם הניחוה מתחרשת בעצמותה מלא דבר, והוא הנראה מדבריהם ולוה יקראו זאת ההויה בריאה, הנה זאת ההנחה היא אם כן מבוארת הבטול, כי כבר התכאר בראשון מהשמע שכל מתחדש צריך אל נושא, היה המתחדש עצם או מקרה. ועוד כי מפני שואת הצורה התחדשה אחר שלא היתה נמצאת, הנה יחויב בה שתהיה נמצאת בכח קורם המצאה בפועל, ולפי שהכח הוא ממה שלא יוברל, הנה יחויב שיהיה בכאן נושא ימצא בו זה הכח: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר שחונח הצורה הווה מלא נושא. וכבר החבאר חחלה שאי אפשר שחונח ואת ההויה מנושא, הנה אם כן מבואר שאי אפשר שתונח הצורה הווה בעצמותה לא מנושא ולא מלא נושא: ולוה הוא מבואר שהוא שקר שההיה זאת הצורה הווה בעצמותה. והוא מבואר

שכבר ימצאו לזה הדעה בטולים רבים זולת אשר זכרנו, אלא שמה שולרנוהו מוה הוא מספיק.

ולפי שכבר נמצאו באופן מה דעות בן רשד והמסטיום והמתאחרים על מספר החלוקות אשר אפשר שיהיו בהנחת הנושא לואת ההכנח שכל נבדל בעצמו, והיה מבואר מדברינו שכל אחד מדעוחיהם הוא שקר, הוא מבואר שהנחת הנישא לואח ההכנה שכל הוא שקר. ואולם שכבר נמצאו דעוחיהם על מספר החלוקות אשר אפשר שתהיינה לפי זאת ההנחה באופן מה, זה מבואר לפי מה שאומר. וזה שלא ימנע, אם הונח הנושא לזאח ההכנה שכל, משיחיה נושא לה בעצם כמו שיראו המסטיום והמתאחרים, או במקרה כמו שיראה בן רשד" ולא ימנע גם כן בזה השכל הנושא אם שיהיה בלחי הווה כמו שיראו המסטיום ובן רשר, או הווה כמו שיניחו המהאחרים. אלא כי מפני שאפשר שיונחו אלו הדעות בצדדים אחרים, כאלו תאמר שכאשר היה השכל חהוא הנושא לה במקרה, היה אפשר שיונח שכל הזה שכל אחר זולת השכל הפועל, והיה אפשר גם כן שיונח חשכל הנושא לזאח ההכנה במקרה הווה, והוא דבר לא הניחו אחד מן הקודמים, ר"ל מאלו האנשים, ראוי שנבאר במאמר כולל שאי אפשר שיהיה הנושא לואת ההכנה שכל נמצא בעצמו. איי איי בוד איי

ונאמר שהוא בלחי אפשר שיהיה הנושא לזאת ההכנה שכל נמצא בעצמו, שאם חונח הענין כן, לא ימנע הענין מחלוקה, אם שתקבל זאת ההכנה המושכלות קבול מעורב עם הנושא, או שתקבלם קבול בלתי מעורב עם הנושא. ואולם הניחנו שחקבלם קבול מעורב עם הנושא כבר החבאר שהוא שקר, כי הוא מחויב בה שלא חקבל המושכלות קבול מעורב עם צורה מהצורות, כמו שבאר ארסטוטלוס. ואם אמרנו שהקבלם קבול בלתי מעורב עם הנושא, הנה יהיה הנושא לה בלתי משכיל אלו המושכלות, ולא ימנע משנניחהו משכיל או בלתי משכיל. אבל הנחתינו אותו בלתי משכיל הוא סותר נפשו, ר"ל חנחת שכל אין לו כח על המושכלות. ואם הנחנו אותו משכיל, מה זה הדבר אשר ישכיל, מי יהן ואדע אם הוא מהמושכלות אשר חקבלם ההכנה הנמצאות בו, אם הוא דבר הולך מחם מדרנת הצורה. ואולם אם הנחנו אותו משכיל דבר מהמושכלות אשר לו הכנה על קבולם, היו אלו המושכלות נמצאות בו בכח ובפעל יחד, ווה מבואר הבטול. ואם הנחנו אוחו משכיל מושכל ילך מאלו המושכלות מהלך חצורה, כאלו חאמר מה שהיו בו אלו המושכלות אחד, היה זה השכל הוא השכל הפועל בעינו, כמו שיתבאר אחר זה ממהות השכל הפועל, או יהיה זה השכל שכל

אחר למעלה מהשכל הפועל, ואיך שהונח, הנה יהיה בו באופן שלם אלו המושכלות אשר לו הכנה על קבולם, ויהיו אלו הציוריות כמו שכל מושכל מהם ולפי שכבר נמצאת בו הכנה על קבולו אלו המושכלות הציוריות, הנה יקרה מזה מהבטול שימצאו בו אלו המושכלות הציוריות יחד בכח ובפעל. והוא מבואר גם כן שכל השקרים אשר מנינו שהם משותפים לשלשת הדעות האלו יחויבו כאשר נניח הנושא לזאת ההכנה שכל נבדל נמצא בעצמו ובהיות הענין כן, הוא מבואר במוחלט שהוא בטל שיהיה הנושא לזאת ההכנה שכל נבדל.

פרק חמישי

יתבאר בו לפי מה שאפשר לנו בו ממהות השכל ההיולאני.

ואחר שכבר החבאר שהוא כטל שיהיה הנושא לזאת ההכנה שכל, ראוי שנחקור מה הנושא לה, כי הכח הוא ממה שיצטרך אל נושא. והוא מבואר שלא ישאר שיהיה הנושא לה כי אם גשם או נפש, לפי שאין מבואר שלא ישאר שיהיה הנושא לה כי אם גשם או נפש, לפי שאין בכאן מציאות רביעי. ואם הנחנו שההיה הנפש נושאת לשכל ההיולאני, הנה הוא מבואר שאינה לו בעצמותה, כי אין מדרך הצורות שתהיינה נושאות קצתם לקצתם באמצעות קצתם, כמו שהתבאר בספר הנפש. שהחמר יקבל קצתם באמצעות קצתם, כמו שהתבאר בספר הנפש. ובהיות הענין כן, הנה מה שיחוייב, שיהיה הגשם נושא לואת ההכנה. ולפי שהחמר הראשון יקבל קצת הצורות קבול ראשון בקבולו צורות היסודות, וקצתם יקבלם באמצעות כמו הענין בצורות המתדמי החלקים המורכב מהיסודות ובמה שאחריו מהצורות, רצוני שכבר יקבל קצתם באמצעות קצת, והיה מבואר שאין זאת ההכנה מהצורות אשר יקבלם החמר הראשון הנה אם כן לא ישאר אלא שתהיה מהצורות אשר יקבלם החמר הראשון באמצעות הצורות האתרות.

ואולם שאין זאת ההכנה מהצורות אשר יקבלם החמר הראשון קבול ראשון, הנה זה יחבאר ממה שאומר. וזה כי מה שהיה זה דרכו מהצורות לא יופשט מהם גשם מהגשמים המורכבים, כמו שהחבאר בספר הנפש, והמשל שהוא בלתי אפשר שיופשט גשם מהגשמים המורכבים מצורות היסודות שבהם החום והקור והלחות והיבוש, לפי שהם מקבלים הצורה שיקבלוה באמצעות אלו הצורות: ואם היתה זאת ההכנה מהצורות אשר יקבלם החמר הראשון קבול ראשון, הנה יהיו כל הגשמים המורכבים מהיסודות בעלי שכל אנושי, וזה בתכלית הבטול. ואחר שהתבאר שזאת ההכנה היא שכל אנושי, וזה בתכלית הראשון באמצעות צורות אחרות, הנה מהצורות אשר יקבלם החמר הראשון באמצעות צורות אחרות, הנה הוא מבואר שלא ימלט הענין בה מחלוקה, אם שההיה מהצורות אשר

תקבלם החמר הראשון קודם קבולו הנפש המרמה, או שיהיה מקבל אוחה אחר קבולו הנפש המרמה. ואם הנחנו שתהיה מהצורות אשר יקבלם קודם קבולו נפש המדמה, הנה חהיה ואת הצורה במררגת ההיולי מהנפש המדמה, כי מה שקדם מהצורות הוא במדרגת ההיולי למאוחר: ולפי שמה שהוא במדרגת הצורה לא יפרד ממה שהוא במדרגת ההיולי, כמו שהתבאר בספר הנפש, הנה יחויב מזה בכל בעל נפש מדמה שיהיה בעל שכל אנושי, וזה מבואר הבטול. וזה כי הרבה מבעלי חיים ימצאו בעלי נפש מרמה, והמאמר בהיותם בעלי שכל אנושי הוא מבואר הכוב, עד שהאריכות בבאורו הוא מותר, וזה שהוא מן השקר שתהיה בכאן צורה למין מן המינים ולא יסודרו ממנה הפעולות אשר מדרכם שיסודרו ממנה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהגשם הוא הנושא לזאת ההכנה באמצעות הנפש המדמה. ואם הונחה הנפש המדמה חלק מחלקי הנפש המרגשת, יהיה הגשם הנושא לואת ההכנה באמצעות הנפש המרגשת, זלוה יאמר שהנפש המרגשת היא הנושאת לואת ההכנה באופן מה. והוא מבואר ממה שבארו ארסטוטלוס בענין ואת ההכנה שיחויב שיהיה קבולה המושכלות קבול בלחי מעורב עם נושאה, והנה יהיה נושאה הכרחי לה במציאותה לא בקבולה המושכלות כמו שאמר אלכסנדר. ולפי שזאת הצורה היא מהצורות אשר החמר הראשון כחיי על קבולם, והיו כל הצורות אשר החמר הראשון כחיי על קבולם הווח ומחורשות, הנה זאת הצורה הווה ומחודשת. ואולם אם אפשר בה הנצחיות והקיום אחר השלמה במושכלות, או יחויב בה שחהיה נפסדת כמו הענין בשאר הצורות ההיולאניות, הנה זה ממה שנחקור בו במה שאחר זה.

פרק ששי

יתבאר בו מהות השכל הפועל לפי מה שאפשר לנו בזה המקום.

ואחר שכבר בארנו מהות השכל ההיולאני, ראוי שנחקור אם אפשר בו שישאר נצחי אחר השלימו במושכלות אם לא. ולפי שכבר יחשב ממה שבארו בן רשד בקצורו לספר הנפש ובקצת אגרותיו, שאם היה שישאר זה השכל נצחי, שזה אמנם יהיה כשיתאחד בשכל הפועל, והיתה החקירה בזה ההתאחרות, אם הוא אפשרי לנו אם לא, ממה שאי אפשר אם לא נדע מהות השכל הפועל: הנה ראוי שנחקור תחלה מענין מהות השכל הפועל, ולא נזכיר בזה דעת לקודמים, לפי שלא ראינו להם מאמר בזאת החקירה.

ונאמר שהוא מבואר שכל מה שיצא מהכח אל הפעל הנה יוציאהו אל הפעל מי שיש לו בפעל באופן מה שיש למחפעל בכח: והנה כבר התאמתה זאת ההקדמה והוחרו הספקות הנופלות בה בחכמה הטבעית ובמה שאחר הטבע. ובהיות הענין כן, והיה מבואר מענין השכל ההיולאני שהוא כחיי על השגח נמום אלו הנמצאות אשר בכאן וישרם וסדרם, הנה יחויב שחהיה אצל השכל הפועל ידיעת אלו הסדורים בפועל באופן מה, כי לא יחויב שימצא זה הענין בפועל על האופן שימצא במחפעל כשיצא אל הפועל, והמשל כי צורת הכסא אינה נמצאת בנפש האומן על האופן שתמצא בכסא הנעשה במלאכה. ולזה ראוי שנחקור באיזה אופן ירעם. ונאמר כי מפני שאנחנו נמצא מהשכל הפועל שהוא מוריע לשכל ההיולאני אלו הסדורים סדור אחר סדור, הנה יחויב ממה שקדם אם שתהיה אצלו ידיעה כאחר אחר מאלו הסרורים, או שתהיה לשכל ההיולאני יותר משכל פועל אחד, הוא מבואר הבטול. וזה כי הפועל האחר במה שהוא אחר אי אפשר שיהיה בעצמות כי אם מפועל אחר - האלהים, אם לא היה קצתם מישרת לקצח, כמו הענין במלאכה הראשיית עם מלאכות המשרתות לה: וכשיהיה הענין בזה התאר, היה גם כן כל הפועל מפועל אחר במספר, והיא המלאכה הראשיית, כי היא אשר הישירה שאר המלאכות המשרחות לה, והמשל שמלאכת הנגרות תהתוך הקורות אשר תעשה מהם הספינה, והאומן העושה הספינה יעשה מהם ספינה י ואולם על דרך האמת הנה המלאכה הראשיית היא הפועלת בזה, כי היא חישיר המלאכה אשר תחתיה באופן שיהיה בו נאות מה שיתחרש ממנה למלאכה הראשיית, והמשל שעושה הספינה יישיר המחתר הקורות אל האופן שיחותכו בו בדרך שיהיה נאות להעשות מהם ספינה. ובהיות הענין כן, והיה מהמבואר כי שלמות השכל ההיולאני במושכלות אשר הוא כחיי עליהם הוא פועל אחר במספר, לפי שזה השלמות הוא תכלית לשכל- ההיולאני, והחכלית האמתי לאחד במספר הוא בהכרת אחד במספר: הנה יחויב שיהיה הגעת זה הפועל בשכל ההיולאני מפועל אחד במספר, ולוה יחויב שחהיה אצל השכל הפועל הידיעה באחד אחד מאלו הסדורים. ולפי שכבר נמצא שהשכל הפועל יודיע גם כן לשכל ההיולאני מדרגת המושכלות האלו קצתם עם קצתם, ר"ל שכבר יודיעהו שקצת הצורות הם שלמות לקצת באופן שתכלינה כולן אל צורה אחת היא שלמות להם, כאלו האמר הצורה האנושית, כי היא אשר יקבלה החמר הראשון באמצעות שאר הצורות אשר הוא כחיי על קבולם, והיא להם במדרגת השלמות והצורה: הנה יחויב שתהיה לשכל הפועל ידיעה באלו הסדורים מצד מה שהם בכללם סדור אחד, והוא הצד אשר הם בו אחר. וזה מבואר חיובו גם כן באופן אחר: וזה שאם לא היו אלו המושכלות הרבות מתאחרות בנפש השכל הפועל, הנה יהיה השכל הפועל רנים, כי מושכליו הם רבים והם עצמוחו, כי המושכל והשכל הוא
דבר אחד במספר, כמו שהחבארי וכבר החבאר במה שקדם שיהיה
השכל הפועל אחד במספר, זה חלוף לא יהכן. ולזה הוא מבואר שהשכל
הפועל הוא יודע כל אלו הסדורים בצד אשר הם בו אחד, ובזה האופן
יהיה השכל הפועל אחד. ואולם השכל ההיולאני, לקושי קבולו המושכלות
מהשכל הפועל מפני הצטרכו בהם אל החוש, יקרה לו שלא ישכיל
מהצד אשר בו היו אלו הסדורים סדור אחד במספר כי אם כמדרגות
רחוקות.

וכבר יספק מספק על מה שבארנו ממהות השכל הפועל ויאמר שלא יחויב מפני הוצאת השכל הפועל השכל ההיולאני מהכח אל הפועל בקנין המושכלות, שתהיה ידיעת אלו הסדורים אצל השכל הפועל. וזה שיש לאומר שיאמר שאין יחם השכל הפועל מאלו המושכלוח יחם הצורה אשר בנפש המלמד אל הצורה הנקנות ממנה למחלמד, או כיחם המוחש אל הצורה המגעת ממנו בחוש: אבל יחסו להם יחס האור אל הנראים, שישיבם נראים בפועל שהיו נראים ככח מזולת שיהיו בו המראים בפועל, וכן הענין בשכל הפועל, כי הוא ישים הצורות הרמיוניות שהן מושכלות בכח מושכלות בפועל, ולזה לא יחוייב שחהיה אצלו ידיעה באלו המושכלות. ונאמר כי השכל הפועל כשישיב מושכל בפועל מה שהיה מושכל בכח בצורה הרמיונית, והוא הטבע הכולל המעורב בה עם המשיגים ההיולאניים אשר היתה בהם פרטית, מזולת שחהיה לו השגה במושכל ההוא. הנה יהיה זה בהכרח אם בשיתן טבע לשכל ההיולאני שישכיל מהצורה הדמיונית הטבע הכולל אשר בה, [או בשיחן מדע לצורה הרמיונית ישוב בו מושכל הטבע הטבעי הכולל אשר בה]. ואם הנחנו שיתן מדע לצורה הדמיונית ישוב בו מושכל הטבע הטבעי הכולל אשר בה, כמו שישים האור הנראים נראים כשיגיע בהם האור, מי יחו וארע מה זה השנוי אשר יהיה ממנו בטבע הכולל אשר בצורה הדמיונית שישוב בו מושכל, זה אי אפשר שיאמר בו דבר נאות, ואפילו רצה שיברא זה מלבו בדיאה. ועוד כי המשיגים ההיולאניים כלם כבר אפשר שיהיו מושכלים כשילקחו בצר האחר, ר"ל כשלא ילקחו עם הנושא אשר היו בו מקריים, וזה כי להם כלם צד מהעיון יהיו בו עצמיים, כי כל המקרים כבר אפשר שיהיו מושכלים באופן מה. ובהיות הענין כן, הנה לא יחכן שיאמר שינחן טבע מה לקצח מה שבצורה הדמיוניתן, והוא הטבע הכולל אשר הוא המושכל בה, ובזה הטבע ישלם השכל ההיולאני שיברור ממנו הטבע הכולל, וזה כי אין שם דבר בה, ולא יחכן בה שיהיה מושכל. וכאשר היה זה שקר, הוא מבואר שאי אפשר

שיונח זה הענין בשיתן השכל הפועל צבע לצורה הרמיונית ישתנה בה הטבע הכולל המעורב בה עם המשיגים ההיולאניים באופן יוכל השכל ההיולאני להשיגו. והוא מבואר גם כן שאי אפשר שיונח שיתן השכל הפועל טבע לשכל ההיולאני בו ישכיל זה המושכל אשר בזאח הצורה הרמיונית. וזה שאם היה הענין כן, הנה לא ימנע אם שיהיה זה הטבע אשר יחן לו בהשגח מושכל טבע אחד בעינו, או שיחן לו טבע מיוחד לכל אחד מהמושכלות. ואם אמרנו שהוא יהן לו טבע אחד בעינו להשיג כל המושכלות, הנה יתחייב מזה שלא יוכל לברור השכל ההיולאני, מפני זה הטבע הכולל אשר בצורה הדמיונית, מבין המשיגים ההיולאניים, לפי שכל אחד מהם אפשר שיהיה מושכל לו, ויקרה לו מזה שישיג הצורה הרמיונית כפי מה שהיא. ואם אמרנו שיחן לו טבע מיוחד לכל מושכל ומושכל, הנה יקרה מזה שיחן הפועל האחד בעינו למקבל האחד בעינו טבעים מתחלפים, וזה מבואר הבטול. – ועוד שהוא מן השקר שיותן לשכל ההיולאני טבע יקבל בו המושכלות. שאם היה הדבר כן, הנה יהיה השכל ההיולאני בזה הטבע בעל צורה מה, והיא תמנעהו מלקבל המושכלות, כמו שיתבאר, וזה מה שהונח. ולזה הוא מבואר שאי אפשר שיהיה זה מהשכל הפועל מצד הטבע יתן בצורה הדמיונית, ולא מצד הטבע יתן בשכל ההיולאני. ובהיות הענין כן, הוא מבואר, שאם היה השכל הפועל משיב מושכל בפעל מה שהיה מושכל בכח בצורה הדמיונית, שזה אמנם יהיה בשיברור מהצורה הרמיונית הטבע הכולל מבין המשיגים ההיולאניים: ולפי שהוא בורר אותו, הנה יחוייב שישיגהו, או לא תהיה ברירתו לו אלא במקרה. ואם היחה ברירתו לו במקרה, היה מגיע בם הנכונה על המעט, וזה מבואר הבטול. והוא מבואר שלא יחויב ממה שאמרנו שיהיה השכל הפועל משיג המשיגים ההיולאניים אשר הטבע הכולל מעורב בהם, וזה כי כבר יתכן שחשלם לקיחת דבר מדבר בשיושג הרבר לברו, וזה מבואר בנפשו, ובזה האופן ישיג חוש הראות המראה אשר בגשם ההוא: ועוד שאנחנו נמצא שהשכל הפועל יודיע דברים אין להם צורות דמיוניות יהיו כהם בכח, בזה האופן כמו שזכר בן רשד בספר החוש והמוחש, והוא האמת בעצמו, כמו שנבאר במאמר השני מזה הספר בג"ה, וזה אמנם יהיה במה שיודיע לאדם בחלום או בקסם או בנבואה. ולזה הוא מבואר שלא תהיה זאת ההודעה מצר הצורה הרמיונית לבד, אבל יחויב שחהיה לשכל הפועל ידיעה באלו הדברים אשר יודיעם לשכל ההיולאני. – ועוד כי האור ישיב המראים נראים בפועל אחר שהיו נראים בכח במקרה, וזה יהיה בשיכין האמצעי הספיריי אל שיהיו בו המראים בפועל באופן מה, ואז יוכל להניע חוש הראות אל שיקבל המראים. וזה כי חוש הראות אי אפשר שישיג מוחשו בזולת אמצעי, כמו שהחבאר בספר הנפשי ולפי שהאמצעי לא יקבל רושם המראים אלא כשיהיה כהיר, והיה האור נוחן לו הבהירוח, הוא מבואר שהאור אינו בזה הפועל, אבל הוא מכין האמצעי אל שיהיה פועל. ואולם השכל הפועל הוא מחויב שיהיה פועל בעצמותו, כי הפועל לשכל הוא ראוי שיהיה שכלי וזה ממה שיחייב שיהיה השכל הפועל פועל מצד מה שאצלו מאלו הסדורים באופן אשר החבאר. - ועוד כי מפני שהפועל לאלו הנמצאות אשר בכאן יחויב שתהיה אצלו ידיעת אלו הסרורים, כמו הענין באומן עם מה שיעשהו מהמלאכה, ר"ל שהוא מחוייב שההיה בנפשו השגת הסרור אשר לדבר דבר ממה שיעשה במלאכה והיה מחויב, כמו שנבאר, שיהיה זה הפועל הוא השכל הפועל אשר החבאר מציאותו בספר הנפש, הנה הוא מבואר שאצל השכל הפועל ידיעה בכל אלו הסרורים אשר לנמצאות השפלות. ולא יחויב מזה לבד שידע כל הסדורים האלו, אבל אומר שיחוייב מזה גם כן שחהיה לו ידיעה בכל אלו הסדורים אשר לנמצאות השפלות בצד היותר נכבר, והוא הצד שהם בו אחדי כמו שידע האומן הקורות והלבנים והאכנים אשר יהיה מהם הביח לא במה שהם קורות ולבנים ואבנים, אבל מצד האחרות אשר יקנו מצד ההרכבה, והיא צורת הבית, ר"ל שכבר ידעם במה שהם חלק מהבית, והוא הצד היותר נכבד במציאותם.

ואולם איך יתבאר זה, הנה לפי מה שאומר. וזה כי לפי מה שהיה החמר הראשון דורך בזה הפועל אשר יפעל בו השכל הפועל משלמות אל שלמות, ר"ל שהוא מקבל השלמויות קצתם באמצעות קצת וקצתם בעבור קצת, עד שיכלה הענין אל השלמות האחרון אשר הוא כחיי לקבלו, והוא אשר היו כל השלמויות האחרים בעבורו הוא מבואר שהתהווה כל אלו השלמויות בו הוא התהוות אחד, לפי שכבר יכוין בו תכלית אחד, והפועל להם יחויב מפי זה שידעם בצד אשר הם בו אחד, ובזה הצד היה אפשר שתתישר כל הויה נכח התכלית. כמו שאם יעשה הלבנים מי שיבנה הבית, הוא מבואר שיחויב שההיה ידיעהו הסדור אשר ממנו יהיו הלבנים בצד אשר היו בו הלבנים במדרגת לבית, לפי שהוא יעשה אותן בעבור הגעת צורת הבית. ובהיות הענין כן, הנה יחויב לפי זאת ההנחה שתהיה אצל השכל הפועל ידיעת אלו הסדורים בצד היותר נכבר, והוא הצד שהם בו אחד.

ואולם שהוא מחויב שיהיה הפועל לאלו הדברים אשר בכאן השכל הפועל אשר החבאר מציאותו בספר הנפש, הנה הוא מבואר ממת שאומר. וזה שכבר החבאר ממה שהחבאר בששה עשר מספר בעלי

חיים שבכאן פועל בצמחים ובבעלי חיים, הוא שכל, והוא אשר יקראהו הפלוסוף הנפש הנאצלת מהגרמים השמימיים, ואמר בו שהוא כח אלהי, והוא השכל, ויקראהו הרבה מהפלוסופים האחרונים השכל הפועל. וזה כי אין די בזרע בנחינת הנפש, כי הוא מחדמה החלקים ואינו חלק מבעל נפש שנוכל לומר שיהיה בו כח נפשי, וזה כי הוא מותר המזון האחרון, כמו שהחבאר בספר בעלי חיים. ואולם מה שאפשר שיהיה בזרע חום מה מחיחם בפנים מה אל החום הטבעי אשר לבעל נפש המחהוה, וזה החום המשוער, כבר אפשר שיהיה בו שופע מהגרמים השמימיים באמצעות ניצוץ השמש ושאר הככבים, כמו שזכר הפלוסוף: אבל לא יתכן שיהיה בו כח מצייר האברים ויבראם בואת החכמה הנפלאה אשר נלאו הדעות האנושיות להשיג אותה על אמתחה, כי זה לא יתכן שיהיה מן החום הזה אם לא יחחבר בו כח אלהי, הוא שכל, כמו שזכר הפלוסוף לפי מה שמצאנו במה שנעחק לנו מלשונות מן הנצרים. וזה כי הכח יעשה מה שיעשה בזולת כלי, כי אין הזרע דבר כליי, אבל הוא מתרמה החלקים: וכבר נמצאהו גם כן עושה מה שיעשה מן האברים מזולת כלי ייוחס לו עשייתם, וזה כי האברים נמצאים מתהוים בחלקיהם בבעל נפש מהאבר הראשיי לבעל נפש ההוא ומשאר האברים על מדרגוחיהם, המשל שחלק מן הכבר אשר יהחדש מן המזון יתחדש באמצעות הלב והכבד ושאר כלי הבשול אשר להם מבואר בזה. ובהיות הענין כן, רצוני שזה הכח יברא האברים בכללם בזולת כלי, והכח אשר בבעל נפש לא יברא כי אם חלק מה מהאברים, ווה גם כן יעשה אותו בכליי הנה הוא מבואר שזה הכח הוא זולת הכח אשר יעשה בבעל נפש דבר מחיחם לזה באמצעות הכלים הטבעיים ושהוא יותר נעלה ממנו לאין שעור, ואי אפשר שנאמר שיהיה זה הכת הנכבד בזרע מבעל זרע, כי אין בבעל זרע כמו זה הכח הנפלא, ואי אפשר לו שיתן כי אם דומה למה שבעצמו. – ועוד שהוא מן השקר שיחן הבעל נפש במזון כח נפשי בזה החאר: שאם היה הרבר כן, תהיה במזון נפש זנה וכח מצייר, ויהיה אם כן המזון נזון, ולא יהיה נזון הבעל נפש במזון, כי הדברים אשר בהם נפש זנה אחת במין לא יתכן שיהיה נזון האחד מן האחר, שאם היה אפשר זה, היה, דרך משל, נוון החלק האחד מהבשר אשר ביד מהחלק האחר ממנו, וזה בתכלית הבטול. ובכלל הנה המזון מחפעל מהכח הנפשי אשר בנזון, ובוה האופן ישוב חלק מהנזון, ואין במזון כח נפשיי אל שיהיה פועל בו בזולחו, אבל לו הכנה אל שיתפעל מזולחו. ואם היה הענין כן במזון, כל שכן שיהיה הענין כן במה שהוא מוחר המזון, כי הוא מחיחם יוחר

מעט אל הנוון: ולוה לא יחכן שיהיה בזרע כח נפשיי בזה החאר מבעל הזרע, כי הזרע הוא מותר המזון, כמו שזכרנו. ואולם מה שיהיה בו מבעל הזרע הוא חום מה מחייחם החייחסות מה אל החום הטבעי אשר לבעל הזרעי והוא מבואר שהחום איננו נפש, אבל הוא כלי לנפש באופן מה, כמו שהתבאר בטבעיות, ולוה הוא מבואר שבהולדה יצטרך כח אלהי, הוא שכל, לפי שהוא לא יעשה פעולחו בכלי היולאני כמו הענין בכחות הנפשיים ההיולאניים. ואם אמר אומר שאין זה הכח שכל, לפי שהשכל פעולתו בעצמו, והיא החשגה, ואולם זה הכח יפעל בזולתו, כמו שאמר בן רשר בקצורו לספר ה נפש, כאלו חאמר שהוא יפעל באמצעות החום היסודי אשר בזרע, ולזה יחויב שיהיה זה הכח גשם: אמרנו לו כי לשכל שני מינים מהפעולות, האחד הוא השגחו עצמו, והשני שיסודר ממנו פעל בבעל גשם. וזה מבואר מהגרמים השמימייםי זוה כי למניעיהם פעל בעצמם, והוא השגחם עצמותם, ולהם פעל בהנעה באמצעות טבע הגרמים השמימיים המתנועעים מהם, שהוא נאות אל שישלם מהם כמו זאת התנועה אשר יניעום השפלים הנפרדים, ולהם עם זה פועל באלו הדברים אשר בכאן באמצעות הככבים, כמו שהתבאר בטבעיות. והנה הפועל אשר הוא להם בעצמותם הוא בזולת כלי במוחלט, ואולם הפעל אשר להם בבעל גשם יחויב שיהיה בכלי יוכן בו הגשם לקבל רצוים. וכן הענין בשכל המעשיי ווה כי השגחו עצמוחו לא יצטרך בה לכלי, ואולם מה שיסודר ממנו מהפעולות הוא באמצעות כלי, וזה מבואר בנפשו. ובכאן החבאר שהכח הזה הוא שכל, כמו שזכר הפלוסוף. – ועור שזה ההחהוות, ואם הודינו שיהיה מצר כח נפשיי הוא בזרע, הוא מבואר שאי אפשר שחיוחם זאח ההויה אל הזרע מזולת התחלה אחרת חשכיל אלו הסדורים כלם בצד שהם בו אחד. וזה שהצורות שהחמר הראשון כחיי על קבולם הם קצחם בעבור קצת, כמו שבאר הפלוסוף, ולזה יחויב שיהיה קבולו אותם עד הגעתו אל תכלית ההתהוות האחרי ולפי שההתהוות האחר, במה שהוא החהוות אחר, יחויב שייחס לסבה אחת במספר, הנה יחויב שיהיה הפועל אותם בכללם פועל אחד, ויחוייב בו שיהיה משיג התכלית אשר התהוו אלו הדברים בעבורו, ואם לא, הנה חהיה הגעחו אל השלמות המכוון בזאת ההויה במקרה, וזה דבר בלהי אפשר בואח ההויה המאדייה, כל שכן עם מה שימצא בה שהיא ביוחר שלם שבפנים שאפשר להגיע אל החכלית המכוון בה. והוא מבואר שזה הפועל הוא נברל, לפי שאם היה היולאני, היה הווה ונפסר, והיה מחויב בו שהיה אחד מהדברים אשר תיוחם אליו הויחם, וזה בתכלית הבטול. – ועוד כי מפני שהיתה זאת ההויה

חמיר מצוירת מציור אחד במספר, והציור האחד במספר אשר יכלול כל הזמן הוא ציור שכלי בהכרח. הנה יחויב שיהיה זה הפועל שכל, כל הזמן הוא ציור שכלי בהכרח. הנה יחויב שיהיה זה הפועל מן וזה יתבאר שהוא השכל הפועל, לפי שמה שאצל השכל הפועל מן ההשגה הוא מחויב שיהיה אצל הפועל הזה. וזה כי כל אחד מהם יחויב בו שיהיה משיג כל המושכלות בצד אשר הם בו אחד. ולפי שהשכל והמושכל הוא דבר אחד במספר, הנה יחויב באלו השכלים שיהיו דבר אחד במספר, כי המושכל להם הוא אחד בעינו. ולזה הטיבו האחרונים בהסכימם שהשכל הפועל הוא הפועל לאלו הנמצאות השפלות, וקראוהו נותן הצורות. וזה אמנם יתבאר תכלית הבאור במאמר החמשי מזה הספר, רצוני שבכאן שכל פועל אלו ההויות, ושהוא השכל הפועל אשר התבאר מציאותו בספר הנפש.

ומה שאמרו שהפלוסוף ייחס זאת ההויה אל הנפש הנאצלת מן הגרמים השמימיים, הוא מבואר גם כן שיחויב ממנו שחהיה הנפש הנאצלת מהגרמים השמימיים היא השכל הפועל בעינו. וזה כי מפני שההשגה בעינה אשר אצל השכל הפועל היא אצל הנפש הנאצלת מהגלגלים, כמו שקדם, הנה יחויב שהאחד מהם הוא האחר, לפי שהדברים הנבדלים המסכימים במהוחם לא ימנה בהם מספר כלל. וזה כי המספר אמנם השיג המהויות מפני היותם בחמר, ואולם כשלוקחו מופשטים מן החמר, לא יצוייר בהם מספר כללי זהמשל כי הצורה ההיולאנית כשלוקחה על החמר, השיגה הרבוי, ואולם כשלוקחה מופשטת מההיולי, לא יתואר בה הרבוי בשום פנים. וזה מבואר בנפשו למעיין בזה הספר. האלהים, אם לא שנאמר שיש ביניהם התחלפות בענין זאת ההשגה, וזה יהיה כשתהיה ההשגה אשר לשכל הפועל באלו הדברים הולכת מהלך השלמות והצורה לידיעה אשר בנפש הנאצלת מהגלגלים בהם, לפי שהשכל הפועל הוא מודיע לאדם דברים מה לא תיוחם להם הויה מהנפש הנאצלה מהגלגלים בהם, כאלו האמר הידיעה בגרמים השמימיים ובמניעהם, והם הולכים מהלך השלמות והצורה לאלו הדברים ההוים הנפסדים אשר תיוחס הויחם לנפש הנאצלת מהגלגלים. ועוד שהשכל הפועל הוא מהוה האדם לפי מה שהבין בן רשד מדברי הפלוסוף, והנפש הנאצלת מהגלגלים חהוה שאר הדברים והנה נכללו בהוית האדם ידיעות שאר הסדורים, לפי שהאדם סוף המורכבות ושלמותם, והנה השלמות לא יפרד ממה שהוא לו שלמות, ולוה יחויב בצורה האנושית שימצא עמה באופן מה שאר הצורות אשר החמר כחיי עליהן על קבולם, כי הם ממנה במדרגת ההיולי. -- ועוד כי כשהנחנו שהוא יודע הסדור אשר לאדם בצד שהוא בו מהמציאות, והיה זה הסדור במדרגת השלמות לשאר הסדורים, הוא מבואר שלא תשלם לו הידיעה בצד אשר הוא בו נמצא אלא בשידע הסדורים אשר הוא להם שלמות וצורה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר יחויב מזה שיהיה השכל הפועל הוא הפועל לאלו הדברים אשר בכאו. וזה כי לא אשער איזה מונע ימנע השכל הפועל מלהווח שאר הנמצאוח השפלות זולתי האדם, והנה יש לו ידיעה בסדורים, והפועל אותם פועל אותם מזה הצד. - ועוד שהכח אשר לחמר הראשון על קבול הצורה האנושיח, הנה צאתו לפועל, הוא התחוות אחד, כי הוא דריכה אל תכלית אחד, כמו שקרם י וההתהוות האחר במה שהוא אחר לו פועל אחר בהכרח, אלא אם יהיה זה במקרה, כמו הענין במלאכות המשרחיות עם המלאכה הראשיית, ועל דרך האמת הנה הפעולה כולה היא מהמלאכה הראשיית, כי היא חישיר המלאכות המשרתות לה במה שיעשוהו. והוא מבואר שאי אפשר שנניח הנפש הנאצלת מהגלגלים משרחת לשכל הפועל בזה הפועל, לפי שהשכל הפועל לא יצטרך בעשייתו זה הפועל לאמצעי, הוא שכל, כי באופן שישלם זה הפועל מהאמצעי ההוא ישלם גם כן מהשכל הפועל: ואולם היה זה אפשר במלאכות אשר יעשה אותם האדם להקל מעליו הטורח והעמלי ואולם הנבדל שהגיע פעולחו באיזה מקום שיוכן לקבל אותה בזולת טורח ועמל, לא יצויר שיעשה פעולהו באמצעי, אם לא היה צריך בזה הפועל כלי מה הוא לאמצע ואינו ראשון: ובזה האופן יעשה השם יחברך הרבה מהפעולות באמצעות מניעי הגרמים השמימיים, מפני שיש להם כלי, והוא הככב, אפשר שישלמו מהם אלו הפעולות. ואולם אלו השכלים אשר בהם מאמרינו הוא מבואר שאין להם כלי יעשו בו פעולתם זולת ההכנה המזגית אשר בדבר המקבל ההויות באמצעות הככבים, וזה הכלי דבק לאחד מהם כמו דבקותו אל האחר, לפי שאפשר שנאמר שיהיה אחד מאלו מניע הגרמים השמימיים, ואין האחרון: ויהיה לפי זאת ההנחה נותן הצורה יחויב שיהיה אחד במספר. וכן הענין בשכל הפועל מצד שהוא משלים השכל ההיולאני, כמו שהחבאר במה שקדם. ואולם מניעי הככבים הם רבים בהכרח, כמו שהחבאר במה שאחר הטבע ויחבאר במאמר החמישי מזה הספר: ולזה יחויב שיהיה כל אחד מאלו השכלים הפועלים שכל אחד זולת השכלים אשר יניעו הגרמים השמימיים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שדבקות זה הכלי אל השכל האחד מאלו הוא כמו דבקות אל השכל האחר: ולוה הוא מבואר שאין האחד מהם במדרגת האמצעי לאחר. ועור שאם הורינו שיהיה לאחר מאלו כלי, הנה לא יחויב שיהיו אלו השכלים שנים במספר. וזה כי כבר יספיק השכל בעל הכלי לפעול ההויות כלם ולהוציא השכל ההיולאני מהכח אל הפועל, לפי שאצלו הידיעות אשר ישפיע השכל הפועל לשכל ההיולאני, ואין בכאן דבר יכריחנו להניח בכאן שכל פועל אחר. ובכלל הנה אשר יתן התכלית אשר לפני התכלית, ובוה תחישר כל ההויה נכח התכלית, ולוה יחויב שיהיה המהוה לאדם הוא המהוה לשאר הנמצאות

והנה אחשוב שאשר רצהו הפלוסוף בנפש הנאצלת מהגלגלים הוא השכל הפועל, לפי שכבר יחויב בשכל הפועל אל הנמצאות השפלות ומהוה אותן שיהיה נאצל מהגלגלים. וזה כי אשר יתן הצורה, שהיא התכלית בהויה, ראוי שיתן המזג לחמר המקבל אותה אשר בו יוכן לקבולה, וזה כי זה כולו הוא פועל אחד במספר, והפעולה האחת במספר יחויב שההיה מפועל אחד. ובהיות הענין כן, והיה מבואר שהגלגלים הם משגיחים במה שבכאן בנחינת המזג בכחות השופעות מהם יחד, הנה ראוי שיהיה נותן הצורה שופעת מהגלגלים, עד שישתחפו כולם בנתינת הצורה כמו שהם משוחפים בנתינת גשם המזג. כי הוא מן השקר שיהיו בכאן שני פועלים בפעולה אחת במספר, אם לא יהיה זה מצר ששני הפועלים הם פועל אחר בצר מה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהשכל הפועל הוא נפש נאצלת מהגלגלים, ר"ל ממניעיהם, וזה כי הוא בלחי אפשר שישפע מהגשם שכל. ובכאו התבאך שהשכל הפועל הוא יודע אלו הסדורים כלם בצד אשר הם בו סדור אחד, וזה אם מפני מה שיפעל אותו מהצורות באלו הרברים אשר בכאן, אם מפני מה שיקנה מהידיעה באלו הסדורים לשכל

וכבר יספק מספק במה שהונח מציאות השכל הפועל מפני מה שימצא לשכל ההיולאני מהיציאה מהכח אל הפועל בקנין המושכלות, ויאמר שלא יחויב מפני זה שיונח בכאן שכל מוציא אותו מהכח אל הפועל, וזה שלא יחויב מפני זה שיונח בכאן שכל מוציא אותו מהכח אל הפועל, כי כבר כי בצורות הדמיוניות די בשיוציאו אותו מהכח אל הפועל, כי כבר נמצאו בהם אלו המושכלות אשר ישיגם באופן מה: ואף על פי שכבר ימצאו בהם מעורבות עם המשיגים ההיולאניים אשר היו בהם אלו הצורות הדמיוניות פרטיות, הנה לא יצטרך מפני זה אל שכל יפשיט אלו המושכלות מהעניינים ההיולאניים אשר הם מעורבות בהם: וזה כי הוא אפשר שבזולת שכל אחר יפשיטם ישיג השכל ההיולאני מאלו הצורות הרמיוניות המושכלות אשר בהם בלתי מעורבות עם המשיגים ההיולאניים, הרמיוניות המושכלות אשר בהם בלתי מעורבות עם המשיגים הכולל, ולזה כי לאומר שיאמר שההשגה המיוחדת לו הוא הטבע הכולל, ולזה יתכן שישיגהו מופשט מן המשיגים ההיולאניים, כמו שחוש הראות יתכן שישיגהו מופשט מן המשיגים ההיולאניים, כמו שחוש הראות

ישיג המראה אשר בנראה מופשט מהחום והקור ומשאר המקרים אשר היו נמצאים עם המראה בנראה אשר לא חיוחם אליו השגתם, כאשר יניע אותו המוחש להשיג אותו מזולת שיצטרך אל מי שיבריל המראה מהמקרים ההם. — ונאמר שוה המאמר כשיעוין כו יראה שאין לו פנים. וזה שחוש הראוח, דרך משל, אמנם ישיג המראים מופשטים מצד המקרים הנמצאים עמם בנראה מפני שאין לו מכוא בהשגח המקרים ההם כשום פנים, ואולם השכל ההיולאני כבר יראה מענינו שאין בכאן דבר שלא חיוחם אליו השגחו באופן מה. ובהיות הענין כן, אבל נמצא שרוב הידיעות אשר לו במקרים ובמה שימצא בהם מצד הטבעים הכוללים להם: הוא מבואר שאי אפשר שנאמר שיהיה די בצורות הרמיוניות בשיניעוהו אל השגת הטבעים הכוללים הנמצאים כהם מזולת שנכנים בכאן מניע אחד מפשיט אלו הטבעים הכוללים מהמשיגים ההיולאניים המעורכים עמהם בצורה הדמיונית. ועוד שאם היה הענין כן, ר"ל שיקח השכל ההיולאני אלו הטבעים הכוללים מהצורה הרמיונית בלתי מעורבים עם המשיגים ההיולאניים, מפני שאין מדרכו שישיג רק הטבעים הכוללים: הנה לא יהיה אפשר בשכל ההיולאני שיקח הדבר המקרי על שהוא עצמי, כמו שלא יקח חוש הראות הטעם על שהוא מראה: וזה מבואר הבטול, כי הרבה מה שיטעה השכל ההיולאני בזה האופן, ועל דרך האמת הנה טעותו ברוב הדכרים אשר יטעה כהם הוא מזה הצד, וזה מבואר מאד למעיין בזה הספר. ועוד שאם היה הענין כן, לא היה צריך השכל ההיולאני בקניית שום מושכל אל השגות בחוש, אבל חכף שירגיש באיזה מוחש שיהיה, יהיה אצלו המושכל ממנוי וזה מבואר הבטול, כי בכאן דברים לא יתכן שיהיה נקנה המושכל מהם מההרגש בהם, כי אם בהכפל נפלא ובהשתדלות רב. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר מזולת שנניח בכאן שכל פועל מפני מה שנמצאהו בשכל ההיולאני מהיציאה מהכח אל הפועל בהשגות המושכלות. — ובכאן החבאר שהוא מחויב שיהיה בכאן שכל פועל מפני מה שנמצאהו מהיציאה מהכח אל הפועל בקנין המושכלוה לשכל האנושי, ומפני מה שנמצאהו מההויה מאלו הדברים אשר בכאן. והתבאר עם זה מהוחו לפי מה שאפשר לנו בזה המקום, רוצה לומר שהוא יודע אלו הסדורים אשר בכאן אשר הם בו אחד במספר. ואולם השלמת המאמר בו יהיה במאמר החמישי מזה הספר, ושם יתבאר בגזרות השם בשלמות בטול מה שאמר בן רשר שאין הפועל לאלו הדברים אשר בכאן שכל, כמו שחשבו הפלוסופים המפרשים דברי הפלוסוף. וראוי שלא יעלם ממנו שכבר הותרו ממה שהחבאר בכאן כל הספקות

אשר הניעו הקודמים לבטל היריעה או להניח צורות כוללות נמצאות חוץ לנפש אשר כל אתר מהם שקר, כמו שהתבאר במה שאחר הטבע. ווה כי הם בעבור שתשבו כי אין מאלו המושכלות אשר בכאן דבר קיים חוץ לנפש, לפי מה שחוא נמצא חוץ לנפש הם האישים אשר הם בשנוי מחמיד, והם גם כן נפסרים, והיה מבואר מענין היריעה שהוא ראוי, אם היחה בכאן יריעה, שתהיה קיימת ולרבר קיים, כמו שהתבאר מענין היריעה האמתית כספר המופח, שפטו מפני זה שאין בכאן יריעה. ואולם המתאחרים מהם התבאר להם שאי אפשר שנבטל הידיעה, שאנחנו נמצאה קיימת ונשארת בכל עת מהעתים באופן אחד, ר"ל הסדור הכולל אשר לאלו הדברים, והוכרחו מפני זה אל שיניחו אלו הכללים אשר בהם הידיעה נמצאים בעצמותם חוץ מנפשי וכבר חויבו להם שקרים רבים אין המלט מהם, כמו שהחבאר ב מה שאחר הטבע. ואולם כאשר יונח הענין כפי מה שהחבאר בכאן מהשכל הפועל, הנה היריעה ההיה לרבר קיים נשאר בעצמו חוץ לשכל, והוא הסדור אשר בנפש השכל הפועל, ואולם הכללות הוא דבר קרה לו מצר סמיכותינו אל מה שנמצא מהאישים המורגשים חוץ לנפשי וכמו שהסדור אשר בנפש האומן ימצא בכל אחר מהכלים המחחרשים ממנו באופן מה, כן ימצא זה הסדור בכל איש ואיש מהאישים המתחדשים מהסדור ההוא. והוא מבואר שלא יקרה מזאת ההנחה דבר מהבטולים אשר חויבו מהנחת הכללים הנמצאים חוץ לנפש.

ובכאן הוחר זה הספק אשר יקרה מצד הגדרים, מפני היותם מודיעים עצם כל אחד מהאישים אשר בסוג הנגדר על שם מהות כל אחד מהם. וזה שהגדר הוא הסדור בעינו אשר בנפש השכל הפועל אשר ממנו יתהוה הסוג ההוא, וזה הסדור כבר ימצא באופן מה בכל אחד ממנו יתהוה הסוג ההוא, כמו שקדם ולא יחויב מזה שיהיו כל אלו האישים מאישי הסוג ההוא, כמו שקדם ולא יחויב מזה שיהיו כל אלו האישים אחד במספר כמו שיחויב לאומרים בצורות הכלליות. ועוד כי בזה האופן תתקיים הידיעה במקרים גם כן לא בעצמים לבד, כמו שחויב לאומרים בצורות הכוללות שהם נמצאות חוץ לנפש. וזה שהם בעבור שראו שהמקרים לא יתכן שיהיו עומדים בעצמם נבדלים, לא אמרו בכללים אשר להם שיהיו נמצאים חוץ לנפש, ולזה יחויב להם שלא ההיה ידיעה במקרים ואולם כאשר הונח הענין כפי מה שהתבאר בכאן מהשכל הפועל, הנה לסדורים אשר למקרים הם גם כן נמצאים חוץ לנפש, רצוני שהם נמצאים בנפש השכל הפועל. ובכלל הנה כאשר החקור, רצוני שהו האופן הוחרו כל הספקות ההם עד שהוא האמת העצמו, כמו שבארנו. ואולי אפלטון זהו אשר רצהו, ולזה אמר באלו בעצמו, כמו שבארנו. ואולי אפלטון זהו אשר רצהו, ולזה אמר באלו

הצורות שהם דמיונים לאלו הדברים המורגשים, וקראם כלליות להיותם טבע משוחף לדברים רבים במספר. אלא שכבר ישיגהו הגנות מפני שלא אמר זה בלשון מבואר: ועוד שהוא לא הניח אלו הצורות כי אם לעצמים, ולזה יחויב לו, מפני מה שהחבאר לו מקיום הידיעה בדברים הלמוריים, שיניח ברברים הלמוריים שהם עצמים, ר"ל המספר והאחר והקו והשטח והגשם הלמודי, וכבר החבאר כמה שאחר הטבע מה שיקרה לזאח ההנחה מהבטול. ואולם מה שהוכרח ארסטוטלום להניח לקיים הידיעה ולסלק הספק אשר יקרה מפני הגדרים אינו נמלט מהספק והמבוכה, כמו שיתבאר למעיין בדבריו במה שאחר הטבע עיון. וכבר נתבאר זה בבאורינו דכריו שם אם ירצה השם יחברך ויחן לנו פנאי, ושם נבאר כג"ה איך החבאר שבמה שהחבאר ככאן מענין השכל הפועל הוסרו כל הספקות אשר יקרו בידיעה ובגדרים במה שאין ספק בו, ושלא יתחייבו לזאת ההנחה השקרים אשר נתחייבו לאפלטון ולשאר האנשים האומרים בצורות. והנה נעזוב מאמר בוה המקום להיותו צריך לחקירה ארוכה מאד, והיא ממה שאין אנחנו בדרכו. ובהיות הענין כן, רצוני שבמה שהתבאר בכאן מענין השכל הפועל הוסרו כל הספקות אשר יקרו בידיעה ובגדרים לזולתנו, הנה הוא מבואר שוה הוא ממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שהחבאר בכאן מענין השכל הפועל.

פרק שביעי

נזכור בו דעות הקודמים בענין השארות השכל ההיולאני.

ואחר שהחבאר זה מענין השכל הפועל, ראוי שנשחדל בהסרח ספקות מה יקרו בזאח ההשפעה אשר חהיה מהשכל הפועל לשכל ההיולאני. — מה ם, מן הפלא מאין יבאו לנו המושכלות אשר נקנם במלאכות המעשיות ובחכמות הלמודיות ובגרמים השמימיים ובמניעיהם ובסבה הראשונה. זה שכבר יראה ממה שהתבאר מענין השכל הפועל שהוא משכיל הסדורים אשר בכאן לפי שהוא יפעלם: אבל מה שאינו פועל כמו הענין באלו הדברים, איך תגיע לנו הידיעה בו, כל שכן במה שהיה מהם למעלה שכבר יחשב שאי אפשר שתהיה לשכל הפועל ההשגה בהם, שאם היה שכבר יחשב שאי אפשר שתהיה לשכל הפועל ההשגה בהם, שאם היה והמשכיל בדברים הנבדלים הוא אחד במספר, וזה בתכלית הבטול והמושכל בקצת המושכלות מקצת מפועל אחד במייע לנו ידיעה יותר שלימה בקצת המושכלות מקצת מפועל אחד בחיי על הגעתם לנו במדרגה אחת והמחפעל אחד כחיי על קבולם במדרגה אחת. ואולם שהפועל

כחיי על הגעתם לנו במדרנה אחת הוא מבואר חיובו, כי הוא יקנה לנו המושכלות מפני היותם אצלו בפועלי ולפי שכל המושכלות אשר יקנם לנו הם אצלו בפועל במדרנה אחת, הנה יחויב שיהיה כחו במה שהוא פועל על הגעת הידיעת לנו במושכל אחד מהמושכלות אשר יקנם לנו שוה לכחו להגעת הידיעה במושכלות בשוה הוא גם כן מבואר. וזה שהמתפעל כחיי על קבול אלו המושכלות בשוה הוא גם כן מבואר. וזה שכבר יראה בהמושכלות אשר הוא כחיי להשיגם על אמתתם שכחו בלתי מתחלף בפחות ויתר בקנין השגתם על אמתתם: שאם לא היה הענין כן, הנה יחזיב שיהיה השכל ההיולאני בלתי כחיי על מה שהוא כחיי עליו, לפי שמי שישיג המושכל על זולת אמתחו הנה הוא ישיג המושכל כחיי על קניית זה המושכל, זה חלוף בלתי אפשר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהוא כחיי על קניית זה המושכל, זה חלוף בלתי אפשר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהוא כחיי להשיגם על אמתתם, וזה ממה שיחויב שיהיה הוא מבואר שהוא כחיי להשיגם על אמתתם, וזה ממה שיחויב שיהיה כחו על קניין אלו המושכלות בלתי מתחלף בפחות ויתר.

ונאמר שהספק הראשון אין היחרו ממה שיקשה. וזה שאף על פי שנודה שמצד מה שהשכל הפועל פועל אלו הדברים לא יחויב שחהיה לו ידיעה במלאכות המעשיות ובחכמות הלמודיות ובשאר הדברים שלא פעלם, הנה מצר מה שהוא מקנה לנו אלו הידיעות יחויב שתהיה לו בהם ידיעה באופן מה, כמו שקדם. ועוד שכבר יראה באופן אחר שיש לשכל הפועל ידיעה באלו הדברים אשר נפל בהם הספק. ווה שכבר יראה שאצל השכל הפועל יריעה באלו המלאכות המעשיות, ולוה שם כלים באדם לעשות אותם ביותר שלם שבפנים, ושם האדם בזה כמו משרת לאשר יתו אותו על צד מה שישרתו המלאכות המשרתות המלאכות הראשיות, כי יראה שהמלאכה הראשיית היא אשר תישיר אשר תחתיה ותעמידה על מה שתעשהו מהמלאכה ההיא. וכבר יראה זה הראותו נגלה בקצת הבעלי חיים אשר הוכן להם בטבע שיעשו מלאכות מה יתוקן בהם חיותם, כמו אריגת העכביש וששיות הדבורים ומה שרומה לזה. ועוד שאלו המלאכות המעשיות הם כלם בעבור התכלית אשר נראה שיכוין בו השכל הפועל בהרבה מהדברים אשר יפעל. ווה כי השכל הפועל ישגיח בשמירת הבעל חיים בשימציא לו הכלים אשר בהם ישיג מזונו, ובקצתם יהיו אלו הכלים החוש והרמיון והכח המתעורר, ובקצתם ישים עוד בזה כלים הם אברים מהם, כמו הענין בבעלי חיים הטורפים שהמציא בהם כלים אשר ישלם בהם להם הטורף, ובקצתם שם בזה כלים הם כחות נפשיות, כמו המלאכה אשר שם בטבע הדבורים להמציא הדבש שהוא מזונם. וישגיח גם כן עוד בשמירת הבעל חיים בשימציא לו מכסה יהיה לו מגן מהרברים המקיפים בו, כמו הצמר בבעלי הצמר והנוצה בבעלי הנוצה והקשקשים בבעלי הקשקשים והארם בארסיים, ובשימציא לו כלים ישמר בחם מהנלחם עמו, כמו הקרנים והפרסות בבעלי חיים הבלתי טורפים. וכשחחקור במלאכות המעשיות תמצאם כלם באלו החכלית בעינם יוהמשל, כי האדם, מפני שהיה בלחי אפשר בו, לדקות חמרו, שיהיה בו מהחומר הארציי מה שיהיה ממנו מגו לו במררגת הצמר והנוצה, הושם לו כח לעשות הלבוש והביתי ולפי שלואת הסבה בעינה אי אפשר שימצאו לו כלים ישמר בהם מהנלחם עמו ושינצח בהם הבעלי חיים אשר ירצה להזון מהם, הושם לו כח על עשיית כלי המלחמה והצידה: ולפי שאי אפשר שימצא לו מזון נאות בזולת מלאכה, הושם לו כח לעבודת האדמה ולחקן המזונות. ובכלל הנה כשנחקור בכל המלאכות המעשיות, חמצאם בעבור התכלית המכוון מהשכל הפועל באלו הדברים אשר יפעלם, ולזה היחה המלאכה משרתת לטבע, כמו שוכר הפלוסוף בשני מהשמע. וכן יראה שאצל השכל הפועל ידיעה בדברים הלמודיים, וזה שכבר יראה שאצל השכל הפועל יריעה בתמונות, כי הרבה מה שישגיח הטבע אל שיעשה התמונות נאוחות לפעולות המסודרות מבעלי החמונות. וכן יראה שאצל השכל הפועל ידיעה בכמיות, כי הוא ישגיח בתמונות האברים ויחסם קצתם אל קצת שיהיה כפי מה שראוי כי יראה שאלו היחסים משוערים אצל הטבע, ואפשר שיהיה מהם מה שהיחם מדבר ומה שהיחם בלתי מדבר. וכן יראה שאצל השכל הפועל ידיעה במספר, כי אנחנו נמצא בנכברים שבדברים הטבעיים הרכבות מוגבלות המספר, כמו הענין במספר האברים והעצלים והעורקים והמיחרים והעצמות ומה שינהג מנהגם, שזה ימצא מוגבלי המספר במין מין מהבעלי חיים, ומסגולות היודע השלם בסוג מה שידע משיגי הנושא. וכן יראה שאצל השכל הפועל ידיעה באופן מה מהגרמים השמימיים, ר"ל שיש לו ידיעה במה שיסודר מהם בזה העולם השפל, והוא מה שאפשר שחגיע לנו היריעה בו מהם. ואולם שהוא מחויב שחהיה לו יריעה במה שיסורר מהם בזה העולם השפל הוא מבואר, לפי שזה הסרור הוא לשכל הפועל במררגת הכלי לעשות מה שיכוין אליו ווה כי הם מחרשים המזג ונוחנים אותו לנמצא נמצא מאלו הדברים, כמו שהחבאר בטבעיות, והוא כלי להגעת הצורה אשר היא מהשכל הפועל, כמו שקדם. ועוד כי למה שהיה השכל הפועל שופע ממניעי הגלגלים, כמו שקדם, וזה הסדור אשר מהגלגלים שופע מהגלגלים: הנה יחויב שיהיה יחם השכל הפועל אל זה הסדור המסודר בכאן מהגרמים השמימיים כיחס מניעי הגרמים השמימיים אל הגרמים השמימים: ולפי שיחם מניעי הגרמים השמימיים אל הגרמים השמימיים הוא יחס הצורה אל החמר, הנה יחס השכל הפועל אל הסדור אשר מהגרמים השמימיים הוא יחם הצורה אל החמר. ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואר שהסרור אשר בנפש השכל הפועל הולך מהלך הצורה והשלמות מהסדור המסודר מהגרמים השמימיים, והוא מבואך שמי שידע השלמות באופן שלם יחויב שידע מה שהוא לו שלמות, והמשל שמי שידע מהות הבית יחויב שידע הקורות והלבנים והאבנים אשר מהוח הביח שלמוח להם. אולם במניעי הגרמים השמימיים ובסבה הראשונה יראה כי לשכל הפועל בוה ידיעה מה, והוא הידיעה אשר לעלול בעלחו. וזה כי העלול כשישיג עצמותו באופן שלם, והיה עצמותו עלול מנמצא במה שהוא נמצא, הנה יחויב לעלול שישיג היותו עלולי ולפי שהעלול והעלה הם מצטרפים, והמצטרפים הם לידיעה אחת, יחויב שחהיה לעלול השגה מה בעלתו. אלא שהיא השגה חסרה, ולוה היו הידיעות אשר נקנה באלו הדברים חסרות, לפי שהם אצל השכל הפועל באופן חסר. ובכאן הוחר זה הספק, וזה כולו יחבאר באור יותר שלם במאמר החמישי מזה הספר בגורת השם.

ואולם הספק השני הנה היתרו גם כן מבואר במעט עיון. זוה שאמנם קרה לנו שחהיה לנו ידיעה יותר שלמה בקצת הדברים מקצתם לאחת משתי סבות או לשתיהם. זהנה הסבה האחת מהם היא, מפני שאין אצל השכל הפועל ידיעה שלמה להם, כמו הענין במניעי הגרמים השמימיים ובסבה הראשונה: זהסבה השנית היא מפני הצטרך השכל ההיולאני בקבול שפע השכל הפועל אל ההשגה החושיות, ולזה לא תשלם לנו ההשגה בדברים שלא יתכן שימצא בהם מהחוש מה שיצטרך אל ההשגה בם, כמו הענין בסדור המסודר מהגרמים השמימיים בזה העולם השפל. זהנה תמצא גם כן בדברים ידיעה חסרה מצד טבע הנושא אשר בו הידיעה: זוה כי כאשר היה המציאות לו מציאות חסר, קרה שתהיה הידיעה בו כן, כמו הענין בפלוסופיא המדינית ובמה שינהג מנהגה.

פרק שמיני

נזכור בו מה שיש מאופני ההוראות לדעת דעת מהם.

ואחר שהחבאר מה הוא השכל הפועל, ראוי שנחקור במה שהיתה דרישתנו אליו תחלה, והוא האם השכל ההיולאני אפשר בו שישוב נצחי אם לא: ואם היה אפשר, איך הוא אפשר. ונזכור תחלה דעות הקורמים בזה לסבה בעינה אשר זכרנו רעוחיהם בחקרנו במהוח השכל ההיולאני.

ונאמר כי הפלוסופים נחלקו בענין זה ההשארות לשלש דעות.

הדעת האחת היא דעת אלכסנדר ותמסטיוס ובן רשד לפי מה שזכר אבן רשד בקצורו לספר הנפש ובקצת אגרותיו' והם יראו שזה השכל ההיולאני יהיה אפשר בו ההשארות והקיום כאשר יגיע למדרגה מהשלמות שישכיל המושכלות אשר הם בעצמם שכל, ובפרט השכל הפועל, כי הוא אשר יחשב שיהיה אפשר לו השגחו מבין שאר השכלים הנפרדים. והם יסכימו שלא ישלם לו ההשארות בהשכילו המושכלות אשר בכאן, לפי שהם הוות ומתחדשות בנו אחר שהיו בכח, וכל הווה יחויב שיהיה נפסד לפי מה שיחשבוי ואולם כשישכיל הדברים אשר הם בעצמם שכל, לא היה בכאן דבר מתחדש, כי היה המושכל מהם הוא השכל בעצמו, ולזה יחויב בו שיהיה בלתי נפסד כשהתאחד בשכל הפועל. והנה דעתם כמו שהראה נבנה על ארבע הקדמות האחת היא שאלו המושכלות אשר בכאן הוות ומתחדשות בשכל ההיולאני, והשנית היא שכל הווה נפסד, הוות ומתחדשות בשכל ההיולאני, והשנית היא שכל הווה נפסד, השכיל אותו השכל ההיולאני יחויב בו שיהיה נצחי.

והדעת השנית היא דעת בן סינא והנמשכים אחריו לפי מה שזכר בן רשר בקצורו לספר הנפש: והוא יראה שהשכל הנקנה הוא נצחי. ובנה דעתו על שתי הקדמות: האחת היא שהמושכלות אשר בכאן הם בלתי הוות ובלתי נפסדות, והשנית היא שהשכל ההיולאני הוא בלתי הווה ובלתי נפסד. ולזה לא הרחיק היות השכל הנקנה נצחי, כי אין בכאן דבר הווה שישאר נצחי, כי השכל ההיולאני הוא נצחי ולזה לא ימנע בו היותו נצחי כשהשלים באלו המושכלות, ואין אלו המושכלות גם כן הוות בעצמותם, ואם היה שתהיינה מתחדשות בשכל ההיולאני.

והדעת השלישית היא דעת אבונצר, והוא יראה שאי אפשר שיגיע ההשארות והנצחיות לשכל ההיולאני לשום פנים. ובנה דעתו על שתי הקרמות: האחת היא שהשכל ההיולאני הווה, והשנית היא שאי אפשר בהווה שישוב נצחי. ולזה יחלום המאמר ויאמר שהמאמר בשיתאחד השכל ההיולאני בשכל הפועל הוא מאמר דומה להבלי הטפלות. ואולם באגרת אשר עשה בבאור שם השכל מצאנו שהוא מסכים שישלם ההשארות לשכל ההיולני באופן שיסכימו תמסטיום והנמשכים אחריו. והנה קרא השגת השכל אשר בנו הדברים אשר הם בעצמם שכל השכל הנקנה, ואמר בן רשד שהוא החיים התמריים.

פרק תשיעי

נבאר בו שלא ימצא באלו ההוראות מה שיקוים או יבוטל בה דעת מאלו קיום אמתי או בטול אמתי.

ואחר שכבר זכרנו דעות הקודמים בענין השארות השכל, ראוי שנזכיר הטענות אשר אפשר שיקיימו בהם דעתם כל אחד מבעלי הדעות האלו לפי מה שמצאנו בדברי הקודמים או בכת דבריהם, כי זה ממה שיישירנו אל הגעת האמת בואת החקירה, כמו שקדם.

ונאמר שכבר ימצא למאמר אלכסנדר והנמשכים אחריו בענין ההשארות פנים מההראות, וזה שהם כבר בנו דעתם כמו שזכרנו על ארבע הקדמות.

והנה ההקדמה הראשונה מההקדמות שזכרנו אשר בנו עליהם דעתם, והיא ההקדמה האומרת שאלו המושכלות אשר יקנם השכל ההיולאני הות ומתחדשות בו, כבר יראה היותם צודקות מפנים. — מהם, שכבר יראה שהם מתחדשות בשכל ההיולאני וימצאו בו בפועל אחר שהיו בכח, לא שימצאו בו בפועל תמיד כמו שהיה רואה אפלטון, לפי שאם בכח, לא שימצאו בו בפועל תמיד כמו שהיה רואה אפלטון, לפי שאם הונח הענין כן, מה זה שלא ישיגם האדם הכף שנולד, האם בכאן דבר ימנע הראותם: או בעת הנערות עם היותם בו בפועל, כמו שהיה רואה אפלטון שהם נוסעות בלחות בעת הנערות, כי הנה אם הונח הענין כן, היה מחויב שלא יהיה הלמוד מועיל לאדם בהשגת המושכלות. וזה שאם כלה הלחות ההוא, דרך משל, המונע המושכלות מההראות והם לא כלה הלחות ההוא, דרך משל, הנה אי אפשר שיראו בו, ויהיה ואם לבטלה: ואם לא כלה הלחות ההוא, דרך משל, הנה אי אפשר שיראו בו, ויהיה הלמוד אותם לבטלה: הב כן למודו אותם לבטלה: הלמוד זכירה כמו שהיה רואה אפלטון, ובזה הבאור בעינו יתבאר שכבר הלמוד זכירה כמו שהיה רואה אפלטון, ובזה הבאור בעינו יתבאר שכבר יתחייב מזאת ההנחה שלא יהיה האדם צריך אל החוש במה שישכילהו מהמושכלות, וזה כלו בתכלית הגנות והבטול.

ומהם, שכבר יראה שהוא מחויב באלו המושכלות שההיינה מתחרשות בעצמם וימצאו פעם בכח ופעם בפועל, לפי שאין המושכל מהם הוא בעינו מה שימצא מהם חוץ לנפש, וזה כי הנמצא חוץ לנפש אינו אלו המושכלות בפועל או בכח. זה שהמושכלות מפני שהם כלליות לפי מה שיחשב, הוא מבואר שאינן נמצאות באלו הדברים המורגשים כי אם בכח, כי הכללי הוא לבלתי תכלית, ומה שאין לו תכלית אינו נמצא בכח, חוץ לנפש כי אם בכח, זוה שמה שימצא מאישי הכללי הוא בעל תכלית בהכרח: ועוד שהטבע הכולל אינו נמצא בפרטי בפועל אבל בכח, כי

הנמצא ממנו בפועל, הוא עם המשיגים ההיולאניים, יהיה בהם פרטי ועוד שהנמצא חוץ לנפש מהם איננו שכל, והמושכל מהם שכל כאשר השכיל האדם אוחו. ואולם היה האפשר בהם שיונחו בלחי מתחדשות בעצמותם, עם היותם בשכל ההיולאני פעם בכח פעם בפעל, אלו היה המושכל מהם הוא בעינו מה שהוא נמצא מהם חוץ לנפש, ויצטרך עם זה אל שיונח מהם חוץ לנפש בלחי הווה. והמשל שאם היה המראה המגיע בכח הרואה הוא המראה בעינו אשר בדבר הנראה חוץ לנפש, לא היה אל המראה המגיע בכח הרואה חדוש בעצמותו כשהגיע בו, וזה מבואר בנפשו אלא שכבר יהיה לו חדוש בעצמותו, מפני שהמראה ההוא כבר התחדש בדבר הנראה ואלו היה המראה בעצמותו, ואם הוא מתחדש בכח הרואה. ובהיות הענין כן, והיה שכבר התבאר כי לאלו המושכלות חדוש בשכל ההיולאני, והיה המושכל מהם התחדשם בשכל ההיולאני.

ומהם, שהוא נראה באלו המושכלות שכבר ישיגום דברים ישיגו הצורות ההיולאניות, ומפני זה יחויב בהם שתהיינה היולאניות ושלא תהיינה תמיד נמצאות בפועל, שאם היה הענין כן, היו נברלות לא היולאניות. ואולם איך יחבאר שכבר ישיגו אלו המושכלות דברים ישיגו הצורות ההיולאניות במה שהם היולאניות, הנה לפי מה שאומר. וזה שכבר ישיגו הצורות ההיולאניות במה שהם היולאניות, כמו שוכר בן רשד בקצורו לספר הנפש, שיהיה מציאותם בדבר שימצאו בו נמשך לשנוי בעצמותי והמשל שהצורה ההיולאנית המגעת ככח הרואה כשהשיג הנראה היא נמשכת לשנוי אשר בכח הרואה מפני הרשם זאת הצורה בוי כי אם לא היה החוש ההוא מחפעל זה האופן מההפעלות, לא היתה מתחדשת בו זאת הצורה. והנה ימצא הענין כן באלו המושכלותי וזה כי חדושם באדם הוא נמשך בעצמו אל ההפעלות בחוש, כי המושכלות לא ימלט משיהיו ראשונות והם ההקדמות הראשונות אשר לא יתבארו מזולתם, או שניות והם ההקדמות אשר הם תולדת המופת. ואולם המושכלות השניות צריכות במציאותם אל המושכלות הראשונות. ואולם המושכלות הראשונות הנה כבר נחבאר מענינם שאי אפשר לאדם שיקנם כו כזולת אמצעות החושי וזה שההקדמות אשר נקנה אותם באמצעות החוש עם ההכפל הוא מבואר שהם צריכות אל החוש כאשר נקנם, ולא אל החוש לבד אבל אל הדמיון והכח הזוכר גם כן, כמו שהתבאר בספר המופת. ואולם ההקדמות הראשונות אשר לא נדע בהם מתי חגיע לנו הידיעה בהם, כמו ההקדמה האומרת שהכל גדול מהחלק, ומה שנוהג מנהגה, הנה יחבאר בהם גם כן שהם מגיעות לנו באמצעות החוש ממה שאומר. וזה שכבר החבאר מטבע זה השכל ההיולאני שהוא משולל מכל הצורות, ולזה יחויב שלא יהיה עמו שום מושכל תחלה, אבל יהיו כלם נקנים לוי ולפי שכל מושכל נקנה יצטרך בו האדם לידיעה קודמה, כמו שהחבאר בספר המופח, הנה יחויב שיהיה זה המושכל מגיע לנו באמצעות השגה אחרת, ולא ימנע בזאת ההשגה אם שתהיה מההשגות המושכלות, או משאר ההשגות הנמצאות לנו, כאלו חאמר החוש והרמיון והמחשב וכח הזוכר. ושקר שתהיה מההשגות המושכלות, שאם היה הענין כן, היה המושכל הראשון צריך אל מושכל אחר, והיה מה שהונח ראשון בלתי ראשון: הנה אם כן לא ישאר אלא שחהיה זאת ההשגה אשר נקנה זה המושכל הראשון באמצעותה מההשגות האחרות אשר לנו. ולפי שההשגות האחרות אשר לנו הם אם חושיות, אם צריכות במציאותם אל החוש, וזה כי השגת החוש המשוחף והרמיון והכח המחשב והזוכר הם כלן מתחדשות מההשגות החושיות, כמו שהתבאר בספר הנפש ובספר החוש והמוחשי הנה הוא מבואר שאלו המושכלות יגיעו לנו באמצעות החוש. אלא שלא נדע מתי הגיעו לנו, מפני שלא נצטרך בהגעה כמו אלו המושכלות אל ההשגות בחוש, אבל חכף שהרגשנו, דרך משל, בענין הכמות יתבאר לנו שהכל הוא יותר גדול מהחלק, וכן הענין בשאר ההקדמות הנוהגות מנהגה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכל מושכל הוא מגיע לאדם באמצעות הפעלות לחוש, והוא מה שהצענו תחלה. וכבר ישיגו גם כן הצורות ההיולאניות, במה שהם היולאניות, שתהיינה מתרבות בהתרבות תנושאים, וזה מבואר בנפשוי וכן ימצא באלו המושכלות באופן מה, וזה יראה מפנים, ושכבר יראה באלו המושכלות שהם נסמכות אל רמיונות האישים המורגשים הנמצאים חוץ לנפש, ובזה יהיה המושכל אצלי, דרך משל, זולת המושכל אצל מי שקדמני, כי המושכל אצלי הוא נסמך אל האישים הנמצאים עתה, והמושכל אצלם היה נסמך אל האישים הנמצאים בזמנם.

ואולם איך יחבאר שאלו המושכלות הם נסמכות אל דמיונות האישים המורגשים הנמצאים חוץ לנפש, הנה לפי מה שאומר. וזה כי המושכל כבר יהיה צודק כשיהיה לו נושא חוץ לנפש יסמך המושכל אל צורחו המדומה, ומה שאין לו נושא חוץ לנפש יסמך עליו הכלל היה שקר, כמו הענין בעז איל ועזניה נפלאה. ובהיות הענין כן, הנה יראה באלו המושכלות שהמציאות אשר להם הוא מצד הסמכם אל דמיונות אישיהם.

וכבר יראה באופן אחר שבין אלו המושכלות הכלליות ורמיונות אישיהם הפרטיות סמיכות מה שבו הכללים נמצאים, כי היה הכללי אמנם המציאות לו במה שהוא כללי מצר הפרטי, כי הם מצטרפים, ומסגולות המצטרפים שכל אחד מהם יקנה המציאות אשר לו, אשר הוא בו מצטרף. מצד המצטרף לו. ואולם שהכללי מצטרף לפרטי הוא מבואר, כי אי אפשר שיהיה הכללי נמצא בעצמו כמו שהיה רואה אפלטון, כבר באר זה ארסטוטלוס במה שאחר הטבעי ואולם הכללי הוא מצטרף לפרטי במה שהוא כללי, כי הוא כולל לו ומקיף בו, ולזה יחויב שלא ימצא הכללי מה שלא ימצא הפרטי, כי הוא מחויב במצטרפים שימצאו יחד. ומהם, שאם לא הונחו אלו המושכלות מחרבות בהתרבות נושאיהם, הנה יחחייבו מזה בטולים אין המלט מהם בשום פנים. -- מהם, שכבר יחחייב לפי זאת ההנחה, שכאשר ישיג איש אחד מושכל מה, שישיגהו שאר האנשים, ותהיינה אם כן חכמות ארסטוטלוס, דרך משל, ידועות למי שלא למד אותם, וזה מבואר הבטול. ואולם שזה הבטול יתחייב מזאת ההנחה, הנה הוא מבואר לפי מה שאומר. וזה כי מפני שהמושכל הוא אחר במספר בכל האנשים לפי זאת ההנחה. כי היה בלחי מתרבה ברבוים, והיה מבואר מהאחד במספר שהוא בהכרח נמצא אם בכח ואם בפועל, ואי אפשר שימצא בכח ובפועל יחד. הנה הוא מבואר שאי אפשר לפי זאת ההנחה שיהיה המושכל אצל אחד מהאנשים מוסכל לאחר, שאם היה זה אפשר, היה האחר במספר נמצא בכח ובפעל יחד, ווה שקר. ואם אמר אומר שוה הבטול הוא בלחי מחויב, לפי שלא ימנע באחר במספר היותו נמצא בכח מצד ובפועל מצד אחר, ולזה לא ימנע שיהיה לאיש אחר בכח ולאיש אחר בפעל, כי הוא לאיש היודע בפעל בהקש אל הכח אשר לו, ולאיש הסכל ככח בהקש אל הכח אשר לסכל להשגת המושכלות שהוא זולת הכח אשר ליודעי אמרנו לו שוה מן הנרצה בעצמו, כי הכחות אשר הם כחות אל פועל אחד במספר הם אחד במספר, כי הכחות הם נגדיים מהפעולות אשר אליהם. ולזה אם היו הפעולות רבות במין, הנה הכחות אליהם רבים במין: ואם היו הפעולות רבות במספר, הנה הכחות אליהן רבים במספר: ואם היה הפועל אחר במספר, הנה הכח אליו אחר במספר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאם היה הפועל אשר יהיה בשכל ההיולאני אחד במספר, יהוא המושכל, שהוא מחויב שיהיה הכח אליו אחד במספרי ולפי שהכח הוא אחד במספר, הוא מבואר שאם היה המושכל לאחד מן האנשים מוסכל לאחר, שכבר יקרה בדבר האחד במספר שיהיה יחד נמצא בכח ובפעל מצד אחד, וזה מבואר הבטול. ומהם, שכבר יתחייב מזאת ההנחה ויתבאר בזה הבאור בעינו, שכאשר ישכח אחד מהאנשים מושכל מה, שישכחהו שאר האנשים היודעים אותו והבלתי יודעים אותו, וזה בתכלית הבטול והגנות. — ומהם, שכבר יתחייב מזאת ההנחה שלא יהיה בכאן למוד ולא שכחה. וזה שאם לא יהיו אלו המושכלות מתרבות בהתרבות נושאיהם, הנה הם נבדלות, כי הדבר ההיולאני ימצא מתרבה בהתרבות הנושאים במה שהוא היולאני ואם היו נבדלות, הנה לא יהיה להם הויה והפסד, כי ההויה וההפסד כאשר ימצא לצורה, הוא מצד מה שהיא היולאנית, כמו שהתבאר בטבעיות ואם לא היו להם הויה והפסד, הנה הם נמצאות בפועל חמיר, ולא יהיה בכאן למוד ולא שכחה, וזה בתכלית הבטול והגנות. ואולם ההקדמה השנית מההקדמות אשר זכרנו אשר בנו עליהם זה הדעת, והיא האומרת שכל הווה נפסד, כבר התבאר אמותה לפי מה שרחשב בספר השמים והעולם.

ואולם ההקדמה השלישית האומרת שהוא אפשר בשכל ההיולאני שישיג השכל הפועל, הנה ימצאו לה פנים מההראות. - מהם, כי מפני שיחם השכל אל המושכל, לפי דעת הפלוסוף, הוא יחם החוש אל המוחש, והיה הדבר מבואר מענין החוש שיש בו שלשה דברים, מקבל והוא האבר המרגיש, ומקובל והיא הצורה המגעת אל כח המרגיש מפני ההרגש, ומניע והוא המורגש הנמצא בפועל חוץ לנפשי הנה יתחייב שימצאו בשכל אלו השלשה, שכל מקבל והוא השכל ההיולאני, ומקובל והוא השכל הנקנה, ופועל והוא השכל הפועל. וכאשר הונח זה היחם אחד, והיה מבואר מענין הכח המרגיש שהוא יכול לקבל המורגש הנמצא חוץ לנפש בפעל. הנה ראוי שיהיה השכל ההיולאני יכול לקבל השכל הפועל. - ומהם, כי מפני שהשכל אשר בנו הוא משכיל מה שאינו בעצמו שכל, הנה מבואר שהוא יותר ראוי שיהיה משכיל מה שהוא בעצמוחו שכל. — ומהם, כי מפני שהשכל הפועל הוא משים הצורות הדמיוניות מושכלות בפועל אחר שהיו מושכלות בכח, והיה מן המבואר שכל דבר שישים זולתו בחואר מה, שהוא יותר ראוי בתואר ההוא מהדבר אשר לו התואר ההוא בעבורו, והמשל שהאש ישים זולחו בחואר שיהיה מחחמם, והוא יוחר ראוי בזה החואר מהדבר המחומם בסבת האש: הנה יתבאר מזה שהשכל הפועל הוא יותר ראוי שיהיה מושכל לנו מאלו הצורות הדמיוניות אשר שמם השכל הפועל בתואר שתהיינה מושכלות לנו. — ומהם, שהמושכלות אשר בכאן הם דעות בכח, מפני שהם דעות לדברים נמצאים בכח לאין תכלית, ר"ל שהם דעות לאישים שהם בלי תכלית ואינם נמצאים כי אם בכח, כי מה שיש לו תכלית

לא ימצא כי אם בכח, כמו שהחבאר בספר השמע. ולפי שהנמצא חוץ לנפש מאלו המושכלות נמצא בכח, והיה גדר המושכל האמתי שהוא נמצא חוץ לנפש על דמיון מה שהוא עליו בנפשי הוא מבואר שאלו המושכלות הם דעות בכח. ובהיות הענין כן, והיה מבואר שכל סוג המושכלות הם דעות בכח. ובהיות הענין כן, והיה מבואר שכל מה שימצא לו מה שהוא בכח בסוג ההוא שהוא ישוב בהכרח אל מה שהוא בפועל בסוג ההוא, וכבר נמצא בשכל ההיולאני שהוא מתנועע מן הכח אל הפעל אל קניית המושכלות? הנה הוא בהכרח מתנועע כי היו אלו המושכלות אשר בפעל הוא השכל הנפרד, אל מושכל שהוא בפעל. ולפי שהמושכל אשר בפעל הוא השכל הנפרד, היו אלו המושכלות אשר בכאן מושכלות לדעות בכח? הנה יהיה השכל ההיולאני כחיי על השגת השכל הנפרד. ואמנם קרה לו שיתנועע השבעיים שיקבלו השלמויות אשר הם כחיים עליהם באמצעות השלמויות האחרים? והמשל שהלחם, הוא חלק מהנזון בכח, יתנועע אל שיהיה חלק מהנזון בפעל בהשתנותו תחלה אל מה שהוא חלק מהנזון בכח, והוא הרם.

ואולם ההקדמה הרביעית מההקדמות אשר זכרנו אשר כנו עליהם דעתם, והיא ההקדמה האומרת שכאשר השכיל השכל ההיולאני השכל הפועל, ישוב נצחיי הנה לה אופן אחד מההראות. והוא, שלמה שהיה המושכל ממנו כשהשכיל השכל הפועל הוא בעינו הדבר שיקבלהו, הנה אין בכאן דבר מתחדש מפני זאת ההשגה שיחויב בו שיהיה נפסד מפני היותו מהחדש, אבל הוא השכל הפועל בעינו אשר הוא נצחי.

ואולם מה שאמר אותו כן סינא כזה המבוקש, הנה ימצא לו גם כן פנים מההראות. וזה שההקדמה הראשונה מן ההקדמות שזכרנו שבנה עליהם דעתו, והיא ההקדמה האומרת שהמושכלות אשר בכאן הם בלתי הוות ובלתי נפסדות, כבר יראה היותה צודקת מפנים. — מהם, שכבר יראה מענין צורות המושכלות שהם באדם על דרך נבדל למציאות הצורות ההיולאניות במה שימצאו בו, ורצוני בצורות ההיולאניות אם הצורות בעצמם כמו החום והקור ביסודות והמוג במהדמי החלקים הנפש הזנה בצמחים והמרגשת בבעלי חיים, או ההשגות שהם שלמויות לקצת הצורות ההיולאניות כמו הצורה המגעת מן ההרגש בכח החוש, מהדמיון בנפש המדמה. וזה כי אלו הצורות ההיולאניות כשנחקור בהם נמצא שמציאותם בנושאם הוא זולת מציאותם המושכל, וזה מבואר בנפשוי וזה שהם אחד ההיולאני הוא זולת מציאותם המושכל, וזה מבואר בנפשוי וזה שהם אחד במספר מאשר הם מושכלות, ולא יתרבו ברבוי הנושאים אשר ימצאו בם, והם

מתרכים מאשר הם פרטיים ובהיולי, וזה דבר מהויה בצורות ההיולאניות במה שהם היולאניות. ואולם הצורות המושכלות הנה יראה כי מציאותם המושכל הוא עצם מציאותם הרמוז אליו בשכל ההיולאני. ובהיות הענין כן, רצוני שהמושכל מאלו הצורות הוא הנמצא מהם, והיה מה שזה דרכו צורה נבדלח, שאם היחה היולאנית היה מציאותה המושכל זולח הנמצא חוץ לנפש, כמו שקדם : הוא מבואר שכבר יראה מזה שאלו המושכלות הם נכדלות, ולזה יחויב שלא תהיינה הווח ולא נפסדות, כי ההויה וההפסד הוא לדבר המורכב מחמר וצורה מצד מה שהוא מורכב מחמר וצורה, כמו שהתבאר במה שאחר הטבע ובראשון משמע הטבעי. — ומ הם, שכבר יובדלו אלו המושכלות משאר ההשגות הנפשיות, ששאר ההשגות הנפשיות ימצא להשגחם תכלית, וזה מחויב בהם מפני היותם היולאניות, ר"ל שהם לא ישפטו אלא על האיש הרמוז כמו שקדם ואולם השגת אלו המושכלות היא בלי תכלית, ר"ל שהם ישפטו על כל איש מהכלל ההוא שימצא בכל עת מהעתים. ווה ממה שיראה ממנו שאין אלו המושכלות נמצאות בנו מציאות היולאני, ויחויב בם מפני זה, כמו שקדם, שתהיינה בלתי הוות ובלתי נפסרות.

ומהם, שכבר ייוחד גם כן זאת ההשגה השכלית מבין שאר ההשגות הנפשיות, שההשגה בה והמושג והמשיג הוא דבר אחד בעינו. ואולם שההשגה בה והמושג דבר אחד בעינו הוא מבואר: וזה כי ההשגה בה הוא הטבע הכולל הנמצא לדבר דבר, וכן הענין במושג בה: ולפי שהטבע הכולל לא יחרבה ולא ימנה בו מספר, הוא מבואר שההשגה בה הוא המושג בעינו. ואולם שההשגה בה הוא המשיג בעינו הוא מבואר ממה שאומר. וזה שאין השכל הנקנה דבר זולח מה שישיג מאלו המושכלות, כי השכל ההיולאני כבר החבאר מענינו שאינו כי אם הכנה לבד. והנה לא ימצא הענין בשאר ההשגוח כן, וזה שהצורה אשר יקנה הכח הרואה מהשגתו המראה, דרך משל, איננה כח הרואה בעינו, ואין גם כן הצורה ההיא היא המראה אשר לרבר המוחש חוץ לנפש. וזה ממה שיראה ממנו שאין אלו המושכלות היולאניות, שאם היו היולאניות, לא היה אפשר בהשגה הזאת שיהיה ההשגה והמושג והמשיג בה דבר אחד במספר, כי זאת היא מהסגולות המיוחדות למשיגים הנבדלים במה שהם נבדלים: וכאשר התבאר שאינן היולאניות, הנה הוא מבואר שהוא מחויב שתהיינה בלתי הוות ובלתי נפסרות, כמו שקדם. - ומהם, שכבר ייוחדו אלו המושכלות מבין שאר ההשגות הנפשיות, שהשנהם לא חהיה בהפעלות, ואולם שאר ההשגות הנפשיות חהיינה בהפעלות מה. והמשל שהחוש יקרה לו שישתנה שנוי מה בקבלו המוחש, ולזה כאשר ראינו מוחש חזק ואחר כן נטינו ממנו, לא נוכל מיד שנראה מה שהוא יותר חלוש, וזה מחויב בהם מפני היות השגהם היולאנית, וזה כי מפני זה יחויב שההיה להשגהם כלי גופיי יקבלוהו באמצעיתו, ולפי שהצורה המגעת מההשגה תרשם בכלי הגופיי רושם מה, יקרה להם זה: ואולם המושכלות הם בהפך זה, רצוני שכאשר השכלנו מושכל חזק ונטינו ממנו אל מושכל קל ממנו, הנה נשיגהו בקלות יותר. וזה ממה שיראה שזאת ההשגה אינה היולאנית, ויחויב מזה במושכלות אשר תשיגם שלא תהיינה הוות ולא נפסרות, כמו שקדם. ומהם, שכבר ייוחדו אלו המושכלות מבין שאר ההשגות הנפשיות,

ומהם, שכבר ייוחדו אלו המושכלות מבין שאר ההשגות הנפשיות, שהשגתם החוסף בעת הזקנה, ואולם שאר ההשגות הנפשיות הם בחבף זה. וזה אמנם קרה להם מפני היותם היולאניות, כי מפני זה יחויב שיהיה לכחות המקבלות אלו ההשגות כלים גופיים יקבלו אלו ההשגות באמצעותם: ולפי שהכלים הגופיים יחלשו בעת הזקנה, היה מחחייב זה שתהיה השגתם חלושה בעת ההיא, לא מפני הצורה אשר לכלים הגופיים, כמו שאמרנו במה שקדם, כי הצורה לא חחלש בעצמותה. וזה ממה שיראה ממנו שאין אלו המושכלות היולאניות, שאם היו היולאניות, היה מחויב שתחלש השגתם בעת הזקנה, כמו הענין בשאר ההשגות הנפשיות: וכאשר התבאר שאינן היולאניות, הוא מבואר ההוא מחויב בהם שלא תהיינה הוות ולא נפסדות, כמו שקדם.

ואולם ההקדמה השנית מההקדמות שזכרנו שבנה עליהם אבן סינא דעחו, והיא ההקדמה האומרת שהשכל ההיולאני בלתי הווה ולא נפסד הנה כבר זכרנו הטענות המקיימות אותה במה שקדם, והם הטענות שזכרנו שאפשר שיקויים בהם דעת תמסטיום בשכל ההיולאני, וכבר בארנו במה שקדם שלא יחויב מאלו הטענות שיהיה השכל ההיולאני בלתי הווה.

ואולם מה שאמר אותו אכונצר בזה המבוקש ימצא לו גם כן פנים מההראות. וזה שההקדמה הראשונה מההקדמות אשר זכרנו שבנה עליהם דעתו, והיא האומרת בשכל ההיולאני שהוא הווה, כבר התבאר אמותה במה שאין ספק בו ממה שאמרנו בטענה השנית מהטענות אשר זכרנו שאפשר שיקויים בהם דעת אלכסנדר. ואולם ההקדמה השנית מהחקדמות אשר זכרנו שבנה עליהם אבונצר דעתו, והיא אשר אמר בה שאי אפשר שיתאחד השכל ההיולאני בשכל הפועל, כבר ימצא לה פנים מההראות. — מהם, שאם היה אפשר זה, היה העלול שב עלתו, ווהבלתי אפשר, כי אלו המציאויות הם מקבלים, כי הם מצטרפים. — ומהם, שאם היה אפשר זה, היה מה שהשכל ההיולאני, היה אפשר זה, היה מה שאי אפשר שיהיה נצחי נצחי. וזה שהשכל ההיולאני,

מפני שהוא הווה, כבר יחוייב בו שיהיה נפסר: ואם היה משיג השכל הפועל, ישוב הוא הוא, ויהיה בלתי אפשר בו ההפסר, וזה בלתי אפשר.

פרק עשירי

נבאר בו שהשכל הנקנה הוא נצחי.

ואחר שכבר זכרנו דעות הקודמים בזאת השאלה והטענות המקיימית דעת דעת מהם, ראוי שנעיין באלו הטענות אם קויים בהם מה שיקיימו אותו קיום אמתי אם לאו. ולפי שקרה באלו הטענות המקיימות דעת דעת מאלו הדעות שתהיינה מבטלות הדעת אשר הוא מקבילו, ראוי שנעיין אם יבוטל בהם הדעת שיבטלהו בטול אמתי אם לא.

ונאמר שהוא מבואר שהטענה הראשונה מהטענות שוכרנו המקיימות שאלו המושכלות אשר יקנם השכל ההיולאני הוות ומתחדשות בו, כבר יקוים בה קיום אמתי שאלו המושכלות מתחדשות בו, ולא יחויב מהטענה ההיא שתהיינה הוות בעצמותם, וזה מבואר בנפשו ממה שזכרנו בטענה ההיא. והוא מבואר שלא יחויב גם כן שתהיינה הוות בעצמותם מפני מה שהחבאר בטענה ההיא שאלו המושכלות מתחרשות בשכל ההיולאני ונמצאות בו בפועל אחר שהיו נמצאות בו בכח: וזה כי אין כל מה שיתחרש לו יחס מה לרבר מה, מתחרש בעצמותו, והמשל שהשמש תתחרש לו קורבה אלינו בעת הקיץ, ולא יחויב מפני זה שיהיה מתחרש בעצמותו: וכאשר היה זה כן, הוא מבואר שיש לאומר שיאמר שאלו המושכלות הם נמצאות בפעל תמיד, ואולם יקרה להם שיקבלם השכל ההיולאני בעת מן העתים לא בצד שיהיה להם מציאות בו זולת המציאות אשר הוא להם בנפשם, על האופן שחהיה ההשגה ההיולאנית, והיא השנת החוש ומה שינהג מנהגה, זולת המושג ההיולאני הנמצא חוץ לנפש. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יבוטל בואת הטענה רעת מאלו הדעות השלש אשר זכרנו לקודמים בזאת השאלה, ואולם יבוטל בה בטול אמתי דעת אפלטון במה שהיה אומר שאלו המושכלות הם חמיד בשכל ההיולאני בפעל. ואולם מה שחייבו בטענה השניח מאלו הטענות מאלו המושכלות שתהיינה מתחרשות בעצמותם, לפי שהמושכל מהם אינו מה שהוא נמצא חוץ לנפש בעינו. הנה נבאר שאינו מחויב על כל פנים. ווה שהם טענו, לאמח שהמושכל מהם אינו מה שהוא נמצא חוץ לנפש, שלש טענות: האחת שהמושכלות הם כלליות ואין הכללי נמצא חוץ לנפש כי אם בכח: והשנית שהמושכלות הם למהות ולטבע הכולל, והטבע הכולל איננו נמצא בפרטים הנמצאים חוץ לנפש

בי אם בכח: והשלישית שהנמצא מהם חוץ לנפש איננו שכל, ואלו המושכלות הם שכל.

ואולם הטענה הראשונה מאלו הטענות יראה היותה בלתי צודקת מפנים. — מהם, כי כבר התבאר שאלו המושכלות נמצאות חוץ לנפש בפעל בנפש השכל הפועל, ולזה חהיינה נמצאות חוץ לנפש במציאות המושכל, ואם אינם נמצאים חוץ לנפש במציאות המוחשי וכאשר היו נמצאות חוץ לנפש במציאות המושכל, הנה לא חחויב שחהיינה מתחרשות בעצמותם מפני התחרשם בשכל ההיולאני, אם לא התבאר תחלה שיש להם מציאות בשכל ההיולאני זולת המציאות אשר להם בנפש השכל הפועל, ווה ממה שלא יתבאר מואת הטענה ולא משאר הטענות האלה. ולוה תבוטלנה כל אלו השלש טענות בזה האופן, אלא שהוא בטול יותר מיוחד לטענה השלישית מאלו הטענות, וזה כי בזה האופן יחבאר שאלו המושכלות הם בעצמם שכל חוץ לנפש בנפש השכל הפועל, והוא הפך מה שהונח בזה. - ומהם, שהוא בלתי מחויב במושכלות שתהיינה כלליות ומקיפות באישים בלתי בעלי תכלית כמו שהניחו בואת הטענה, ווה מבואר בדברים שלא ימצא מהם כי אם איש אחד, כמו הענין בגרמים השמימיים ובמה שינהג מנהגם. ואם אמרו שהמושכל באלו הדברים הוא הנמצא, יחויב להם שחהיינה קצח אלו המושכלות מתחרשות בעצמותם, והם המושכלות הכלליות, וקצתם בלתי מתחדשות, והם המושכלות אשר תהיינה בדברים שלא ימצא מהם כי אם איש אחד: וזה סוחר מה שהניחו מענין אלו המושכלות, כי הם אמרו שהם כלן מתחדשות בעצמותן, ולזה חייבו שחהיינה נפסדות. - ומהם, שכבר התבאר שאין אלו המושכלות כלליות: ווה שאם היו כלליות, הנה לא חמנע היות ההשגה לשכל ההיולאני בהם מחלוקה, אם שחהיה בצר שהכללי בו אחר, והוא הצר אשר בו הוא מקיף וכולל כל האישים הנמצאים חחתיו, או שתהיה בצד שהכללי בו רבים, ר"ל שישיג האישים אשר הם בלי חכלית. ואולם שחהיה לשכל ההיולאני השגה בו בצד שהוא בו רבים הוא כלתי אפשר, כי אין לשכל ציור באיש במה שהוא איש, ולזה אי אפשר בו שישיג הרבוי, כל שכן בו שישיג מהם רבוי בלתי חכליתי, כי מה שהוא בלתי חכלית אי אפשר הדריכה אל השגחו מצד אשר הוא בו בלחי תכלית, וזה מבואר בנפשו. ואין לאומר שיאמר שכבר ישיג השכל החלוקה בשעורים שהם לבלחי חכלית, ולזה לא ימנע השינו הרבוי הבלתי תכליתי וזה שהשכל לא ישיג השעורים חלוקים בלתי בעלי תכלית, אבל ישיג בו שהוא מתחלק אל מה שיתחלק, ולזה לא יהיה חכלית להחלקי וכן היה אפשר שישיג שהתהוות האישים המוחשים הוא שומר הכח, ולזה לא תכלה החויה, ואולם שישיג האישים אשר הם בלי תכלית הוא מבואר ההמנע. וכן אומר שהוא מבואר שהוא בלתי אפשר שיהיה לשכל ההיולאני השגה בכללי בצד אשר הוא בו אחד, והוא הצד אשר הוא בו מין או סגולה. ווה שהכללי מפני שהוא מצטרף אל האישים אשר הוא מקיף בהם וכוללם, והיה מבואר ממה שקדם שאי אפשר לשכל ההיולאני שישיג האישים במה שהם אישים, והוא הצד אשר בו מצטרפים, הנה הוא גם כן בלחי אפשר שישיג השכל ההיולאני הכללי במה שהוא כללי וזה כי מי שאי אפשר בו שישיג אחד מהמצטרפים לא חחכן לו השגת האחר בשום פנים, כי המצטרפים ימצא כל אחד מהם בגרר חבירו, ולוה לא יצוייר האחד מהם למי שלא יצויר השני, והמשל כי מי שלא ירע מה הוא הכפל לא ישיג היות הדבר האחד מחציתו. ובהיות הענין כן, רצוני שאם היה שתהיינה אלו המושכלות כלליות, הנה היתה ההשגה בם לשכל ההיולאני אם בצד שהכללי בה אחד, אם בצד שהכללי בה רבים, כי אין בכאן צד שלישי. והיה שכבר החבאר שאי אפשר שתהיה לשכל ההיולאני השגה בכללי באחד מאלו האופנים, הנה יתחייב שלא ההיינה המושכלות אשר ישיגם כלליות, והוא הפך מה שהונח בואת הטענה: ואולם השגת השכל ההיולאני הוא לאיש לא במה שהוא איש מה, אבל כמה שהוא איוה איש הזרמן, ווה דבר נמצא חוץ לנפש בפעל, ר"ל האיש. וכבר יחבאר זה בשלמוח במה שאחר זה, רצוני שהמושכלות הם לאיש במה שהוא איזה איש הודמן. - ומהם, שכבר יראה שאין אלו המושכלות כלליות בחקירה וחפוש. וזה שהמושכל הוא אם ציור אם אמות. ואולם הציור, והם הגדרים, הוא מבואר שאינו לכללי, שאם היה לכללי, היה לו אם במה שהוא אחר, אם במה שהוא רבים: ואיך שיהיה, יחויב אם הונח הענין כן, שלא יהיה הגרר מוריע מהות האיש האחר, כי האיש האחר הוא זולת הכולל המקיף בו, והוא גם כן זולת האישים הרבים, ולוה היה בלחי אפשר שחדבק בו גדר הכולל, כי הדברים המחחלפים גדריהם מתחלפים. ובכלל הנה כמו שגדר הבית לא יתרבק על הלבנה וגדר העשרה לא יחדבק על השנים, כן היה בלחי אפשר שיחדבק הגדר על האיש לפי זאת ההנחה, וזה מבואר בנפשוי ואולם הגדר מבואר מענינו שהוא מוריע מהות כל אחר מהאנשים אשר יחדבק בהם זה הגדר, הנה אם כן הוא מבואר שהגדר אינו לכללי. ועוד שאם היה הגדר לכו ל, הנה יחויב שיהיה לו בצד שהוא בו אחד, כי לא יראה בגדר רבוי, וזה שלא יאמר בגדר האדם שהוא חיים מדברים, אבל יאמר שהוא חי מדבר, ולוה יראה שהגדר הוא לנגדר אחד. ובהיות הענין כן, הנה כאשר יתבאר שאי אפשר שיהיה הגדר לכולל בצד שהוא בו אחד, יתבאר שאי אפשר שיהיה הגדר לכולל במוחלט.

ונאמר שהוא בלתי אפשר שיהיה הגדר לכולל בצד שהוא כולל ומקיף, והוא הצר אשר הוא סוג או מין. וזה שאלו היה הגדר לכללי, והוא הסוג או המין, הנה מפני שהוא מזה הצר מצטרף, הנה יחויב שיהיה זה ההצטרפות לקוח בגדר, ר"ל ההקפה על מה שיקיף בו, כמו שנקח בגדר העבר ההצטרפות אשר בינו ובין האדון, וזה דבר בלחי אפשר בגדרים. ועוד שהוא מבואר שכל אחד מחלקי הגדר נשואים על הנגדר בחיובי ואם היה הגדר לכולל, יקרה מזה שיהיה המין הוא סוגו, וזה בחכלית הבטול. וזה שהאדם מפני שהוא חי מדבר, הנה יצרק על האדם שהוא חי, ויהיה המין הוא סוגו. וכבר יקרה מזה גם כן שיהיה המין האחרון הוא סוג הסוגים. וזה שהאדם מפני שהוא חי והיה גדר החי שהוא נזון מרגיש, הנה יהיה האדם נזון: ולפי שהיה גדר הנזון שהוא גשם צומח, הנה יחויב שיהיה האדם הוא גשם, ובזה ימשך הענין עד שיהיה האדם שהוא מין אחרון הוא סוג הסוגים, וזה בתכלית הבטול והגנות. ואולם האמוח הוא גם כן מחויב שלא יהיה לכללי. וזה כי אין לאמות כי אם משפט על מה שיצוייר, ולוה היה הציור קודם האמות: ובהיות הענין כן, והיה שכבר החבאר שאין הציור לכללי, הנה הוא מבואר שאין האמות לכללי. ועוד כי הגזרה הכוללת מבואר מענינה שאינה שופטת אל הכללי במה שהוא כולל ומקיף, לפי שהנושא אשר היא שופטח עליו אינו מורה על הכולל במה שהוא נושא ומקיף. וזה שאם היה הנושא בה מורה על הכולל במה שהוא כולל, הנה כבר יונח כה מחרכה מה שהוא בלתי מחרבה, והמשל שאמרנו כל אדם מדבר מורה על רבוי באדם, ולזה הושמה זאת הגזרה חיבת כל: ואם היה המוכן כאדם המין, הנה יושם כה זה המין מתרכה, והוא מבואר שהמין איננו מתרבה ולא ימצאו שנים במספר, ולוה הוא מבואר בגזרה הכוללת שאין הנושא בה כולל ומקיף, ובזה יחויב שיהיה הענין בגזרה הסתמית, כי אין החומה משנה הוראת הנושא, ווה מבואר בנפשו.

וגם כן הנה אם נניח הגזרה הכוללת שופטח על הכללי כמה שהוא כללי ומקיף, כבר יחחייב מזה שקרים רבים. — מהם, שכבר יחויב מזאת ההנחה שלא חבוטל הגזרה הכוללת מפני כזבה בכל אחד מהאישים, לפי שהכולל הוא זולת האיש, ולא יחויב כשכזבה באיש שתכזב בכולל. וזה שכבר יחכן שיצדק בכולל מה שיכזב באחד מחלקיו, והמשל שכבר יצדק בראובן שהוא אדם ואף על פי שאין אחד מחלקיו והמשל שכבר יצדק בראובן שהוא אדם ואף על פי שאין אחד מחלקיו

ארם. וזה מבואר הבטול והגנוח, וזה שהוא מבואר שהגזרה הכוללת חבוטל מפני כזבה באיש אחר, כל שכן אם כזבה בכל אחר מהאישים. — ומהם, שכבר יחויב מואת ההנחה שלא תהיה הגורה הכוללת צורקת בעת מן העתים. שאם היתה צורקת, היה מחויב שחמצא חוץ לנפש כפי מה שהיא בשכל, כי זה הוא גדר הצודק. והוא מבואר שלפי זאת ההנחה הוא בלתי אפשר שחמצא זאח הגזרה צודקח חוץ לנפש, כי היא שופטת על הכללי, והכללי אינו נמצא חוץ לנפש במה שהוא כולל ומקיף, ואמנם מה שימצא חוץ לנפש הם האישים, וואח הגורה אינה שופטח עליהם לפי זאת ההנחה, כמו שהמשפט על העשרה לא יהיה משפט על השנים שהם חלק מהם, והמשפט על הבית לא יהיה משפט על הלבנה אשר היא חלק מהבית יוזה מבואר הבטול, כי הגזרה הכוללת האמחית מבואר מענינה שהיא כבר תמצא בו צודקת בכל עת מהעחים, כאמרנו כל חן מרגיש, כי זה המאמר צודק חמיד באיזה בעל חי שימצא. - ומהם, שכבר יחויב מואת ההנחה שתכובנה כל התמונות הלמודיות המבארות בדבר שהוא שוה לדבר, או יותר קטן, או יותר גדולי והמשל שאמרנו במשולש שוויותיו שוות לשתי נצבות, הנה אם רצונו בזה המשולש הכולל המקיף ככל האישים כלי חכליח, היה זה המאמר כזב, כי זויותיו הם בלי תכלית, אי אפשר בהם שתהיינה שוות לשתי נצבות. ואם אמר אומר שהכונה בזויות הנצבות הזויות הנצבות הכוללות כל הזויות הנצבות האישיות, הנה הם גם כן כלי תכלית, ויקרה מזה שיהיה מה שאין תכלית לו שוה למה שאין תכלית לו, וזה שקר, כי השווי ברבר הוא מצד התכלית. ועוד כי מפני שזויותיו שוות לשתי נצבות, הנה הן כפל הזויה הנצבת הכוללת אשר היא בלי תכלית, ויהיה מה שאין חכלית לו כפל למה שאין חכלית לו, וזה מבואר הבטול והגנות. זכזה יחבאר שהרי תכובנה החמונות המבארות בדבר שהוא יותר קטן מדבר או יותר גדול, כי אי אפשר שיאמר בדבר שהוא יותר קטן מדבר או יותר גדול, אם לא היה אחד מהם בעל תכלית או שניהם: וכשהיה הנושא כולל ומקוף, היה מחויב שיהיה גם כן הנשוא כולל ומקיף, שאם היה הנשוא אישיי, הנה יקרה מזה שיהיה הכולל הוא האישיי, וזה מבואר בגזרות המחייבות לנשוא בנושא וכשהיו הנושא והנשוא כוללים ומקיפים, היה כל אחר מהם בלחי בעל חכלית, ולא יחכן שיהיה האחד מהם יותר קטן מהשני או יותר גדול ממנו. — ומהם, שכבר יחויב מזאת ההנחה שימצאו בכאן כחות והכנות בלתי יוצאים לפעל בעה מה מן העתים. וזה שהרכה מן הנשואים בגזרות הכוללות הם הכדלים לנושאים, וקצת ההבדלים הם כחות והכנות, כאמרנו באדם

שהוא מדבר, ובחי שהוא מרגיש. ואם היה המשפט בכמו אלו הגזרות לכולל במה שהוא כולל ומקיף, היו אלו ההכנות בלחי יוצאת לפעל בעת מהעתים, כי החי הכולל, דרך משל, לא ימצא לו ההרגש בפעל בעת מהעתים: וזה מבואר הבטול, כי כבר החבאר בספר השמים והעולם שהוא מחויב בכל כח שיצא לפעל בעת מה. - ומהם, שאם היו אלו הנושאים והנשואים אשר בגזרות האלו כוללים ומקיפים כמו שהוא מחויב מזאת ההנחה, היה נשיאות הסוג על המין כזב, כי המין לא יהיה סוגו, ולזה יהיה, דרך משל, אמרנו באדם שהוא חי כזב, וזה מכואר הבטול. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהגזרה הכוללת אינה שופטת על הכולל במה שהוא כולל ומקיף, והוא הצר אשר הוא כו אחד. ונאמר גם כן שהיא אינה שופטת על הכולל בצד שהוא רבים על שתהיה משפט אחד על אלו הרבים יחד. וזה מכואר ממה שבארנו ממנו שהגזרה הכוללת אינה שופטת על הכללי במה שהוא כללי ומקיף, כי כל השקרים אשר התחייבו מההנחה ההיא יתחייבו לפי זאת ההנחה, זולת השקר הראשון שזכרנו, והוא שאם היה הנושא מורה על הכולל בגזרה הכוללת, הנה כבר יונח בה מחרבה מה שאינו מחרבה, שהוא מבואר שלואת ההנחה לא יתחייב זה השקר, כי הנושא כבר יורה על האיש לפי זאת ההנחה, והחומה תכלול כל האישים יחד.

, ואולם שאר השקרים אשר מנינו שהם מתחייבים לפי ההנחה ההיא, הם מתחייבים גם כן לפי זאת ההנחה, והוא מבואר במעט עיון. והנה נבאר זה באחד מהם, כדי שיתבאר למעיין בדברינו איך יחוייבו אלו הבטולים מזאת ההנחה. שכבר יחויב מזאת ההנחה שלא תבטל הגזרה הכוללת מפני כזבה בכל אחד מהאישים, וזה שהיא שופטח עליהם יחד, ולא יחויב שיצדק באחר מהם מה שיצדק בכל האישים המחוברים: ובזה האופן בעינו יתבאר שכבר יתחייבו שאר הבטולים ההם מואח ההנחה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין הגזרה הכוללת שופטת על הכלל, לא בצד שהוא בו אחר ולא בצד אשר הוא רבים, על שחשפט עליהם משפט אחר יחר׳ ולזה יחויב, אם היחה הגזרה הכוללת שופטת על הכולל, שתשפט עליו במה שהוא רבים, על שהוא משפט על אחד אחד מהם. ווה שלא ימנע הענין בגזרה הכוללח, אם היחה שופטת על הכולל, מחלוקה, אם שתהיה שופטת על הכולל במה שהוא אחר ומקיף, או בצד שהוא בו רבים. ואם היתה שופטח עליו בצד שהוא רבים, הנה יחוייב אם שהשפט עליהם יחר משפט אחר, או שחהיה שופטת על חלק חלק מהם. וכבר התבאר שהיא בלתי שופטה על הכולל במה שהוא אחד ומקיף ולא בצד שהוא בו רבים על שחהיה שופטח על אלו הרבים יחד משפט אחד, הנה לא ישאר אלא שחהיה שופטת על חלק חלק מהם: ולפי שאין בכאן לאלו הרבים חלק מוגבל יחכן שתשפט עליו זולת האיש, הנה יחויב שתהיה שופטת על כל איש ואיש מהם. ואולם שאין לאלו הרבים חלק מוגבל יתכן שחשפט עליו זולת האיש הוא מבואר בגזרות שנושאם הוא מין אחרון, כאמרנו כל אדם מדבר, כי אין בכאן לאישי האדם כלים מוגבלים נחלקים קצתם מקצתן יתכן שיאמר בהם שהמשפט יהיה על כלל כלל מהם יחר, עם שהוא מבואר בנפשו שאמרנו כל אדם מדבר הרצון בו שכל אחר מאישי האדם הוא מדבר. וכאשר היה בגזרות אשר נושאם מין אחרון, הוא מבואר שכן יהיה הענין בשאר הגזרות. וזה שהגזרות שנושאם סוג אם הנחנו שחהיינה שופטות על חלק חלק מהסוג, ויהיה החלק ההוא כלל אחד מהכללים המוגבלים אשר יחלק עליהם, כאלו תאמר מין אחד מהמינים אשר יכללם הסוג ההוא הנה התחייבו מזאת ההנחה השקרים הקודמים אשר חויבו מהנחת הגזרה הכוללת שופטת על הכללי במה שהוא רבים יחד משפט אחד, וזה מבואר בנפשו. וכאשר החישב שהוא מחווב בגזרה הכוללת שתהיה שופטת על כל איש ואיש מהאישים הנכללים בה, הנה נבאר שהמושכלות הכוללות האמתיות הם נמצאות תמיר חוץ לנפש כפי מה שהם בנפש: והוא הפך מה שחייבו בזאה הטענה אשר אנחנו חוקרים בה, וזה שאין הגזרה שופטת על מציאות הנושא, כי היא אמנם תשפט על מציאות הנשוא לנושא כאשר ימצא, או על שוללוחו ממנו, וזה מבואר בנפשו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהיא נמצאת חוץ לנפש כמו מה שהוא בנפש. וזה שכל איש שימצא חוץ לנפש מהאישים הכוללים בזאת הגזרה ימצא ענינו עם הנושא כפי מה ששפטה עליו הגורה ההיא, ובזה האופן חמצא זאת הגזרה צודקת תמיד חוץ לנפש. והנה ימצא ענינה באמת כמו הענין במציאות אשר הוא חוץ לנפשי וזה שכאשר היתה צורקת על האישים הנמצאים חוץ לנפש, הנה ישאר לה כח על שהצרק על אישים אחרים, וזה לאין תכלית: וכן הענין במציאות אשר הוא חוץ לנפש לאישים, רצוני שכאשר ימצא מהם אישים מה, הנה ישאך כח שימצאו אישים אחרים, וזה לאין תכלית.

ואם אמר אומר שכבר יהחלף המושכל בגזרה הכוללת לנמצא חוץ לנפש ממנו, לפי שהוא שופט יחד על אחד אחד מהאישים הנמצאים לבלתי הכלית, והנמצא מהם חוץ לנפש הוא בעל תכלית אמרנו לו שהוא אינו שופט מצד טבע המושכל על רבוי אישיי כלל, כי אין אצל המושכל ציור באיש מצד יהיה בו אפשר הרבוי, ווה כי הוא אמנם ישינהו מצר שהוא איזה איש הזרמן, לא מצר שהוא זה האיש, ואולם קרה זה בגזרה הכוללת שחורה על רבוי מה להיותה מורכבת מהשכל יהחוש, כמו שבאר הפלוסוף בספר הנפש. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין אצל המושכל כמה שהוא מושכל משפט על אחד אחד מהאישים לבלחי תכלית, אבל הוא שופט על איש אחר לבר במה שהוא איזה איש הזדמן, וזה דבר כבר ימצא חוץ לנפש. ועוד שכבר היה לוה הספק אופן מה מההראות, אלו היתה הגזרה שופטת באלו האישים שאין תכלית להם שימצאו יחד: אבל היא אינה שופטת כלל שימצאו, כמו שקדם, כל שכן שאינה שופטת שימצאו יחד, אבל היא שופטח שכל איש שימצא מהם ימצא הנשוא מחובר עמו בחיוב אם היחה הגזרה מחייבת, או בשוללות אם היתה הגזרה שוללת, וזה ימצא צורק חמיד חוץ לנפש. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שצר היות המשפט בואת הגזרה בלי תכלית הוא רבק למציאות אשר הוא חוץ לנפש שהוא לבלתי חכלית. ואם אמר אומר שכבר יחחלף המושכל בגזרה הכוללת לנמצא ממנו חוץ לנפש, לפי שעם המושכל ציור כל האישים אשר הוא שופט עליהם יחד, והם אינם נמצאים יחד חוץ לנפש. אמרנו לו שוה בלחי צודק, כי אי אפשר שיהיה אצל המושכל, במה שהוא מושכל ברבוי האישיי, ציור כלל, כמו שקדם.

וכאשר החישב זה, רצוני שכל מושכל הוא אם ציורי ואם אמוחי,
זהיה שכבר החבאר שאין אחד מהם כללי, אבל הוא לאיש במה שהוא
איזה איש הזדמן: הוא מבואר שמה שאמרנו במושכלות שהם כלליות
הוא שקר. וכבר בארנו גם כן שלא יחויב מפני הכללות הנמצא באופן
מה בגזרה הכוללת שיהיה המושכל זולת הנמצא, והוא סותר מה שחייבו
אותו מזאת הטענה. והנה מפני שהמושכל הוא לאיש במה שהוא
איזה איש הזדמן, היה שנקנה המושכל מהחוש עם ההשנות, וזה
בשיפשיט השכל מהאיש המוחש המשיגים ההיולאניים אשר השיג אותם

ואולם הטענה השנית מאלו הטענות, והיא אשר אמרו בה שהמושכלות הם לטבע הכולל, והטבע הכולל אינו נמצא באישים חוץ לנפש כי אם בכח, ולזה חייבו שהמושכל הוא זולת הנמצא, היא גם כן בלתי צורקת. כי הוא מחויב שיהיה הטבע נמצא בפעל בכל אחר מהאישים אשר זה הטבע משותף להם: כי זה הטבע הכולל הוא גדר או חלק גדר, והגדר מודיע מהות האיש על שהוא עצמותו, והעצמות נמצא בכל העצמות בפעל לא בכח, שאם לא היה הענין כן, היה הדבר הוא עצמו בכח לבר, ויהיה מזה שיהיה הדבר מקביל עצמו, כי הכח והפעל הם סותרים,

וזה בתכלית הבטול והגנות. ולזה הוא מבואר שהטבע הכולל נמצא בפעל בכל אחר מהאישים אשר זה הטבע משוחף להם: ובכלל הנה כמו שהמראה נמצא בפעל בבעל המראה ואף על פי שהוא מעורב בו עם דברים אחרים, ר"ל שכבר ימצאו לו באיש ואיש מהאישים מקרים רבקים עמו. ועור שהטבע הכולל הוא המהות אשר לו, והמהות משים הדבר בעל המהוח נמצא בפעל, ר"ל שכבר יאמר בו שהוא נמצא בפעל מפני המהות אשר לוי והוא מבואר שהמשים זולחו בחואר מה מפני דבר מה, הנה הדבר ההוא יותר ראוי בתאר ההוא מהדבר אשר לו התאר ההוא בעבורו, והמשל שאם היה העין משים סקראט בחאר שיהיה רואה, הנה העין יותר ראוי בשיחואר בשהוא רואה מסקראט' ובהיות הענין כן, הנה המהות יותר ראוי בשם המציאות אשר בפעל מהמהות הרבק עם המקרים והמשיגים אשר היה בהם האיש פרטי, וזה הפך מה שנאמר בואת הטענה. ועוד שכל הדברים הנמצאים באיש מהמשיגים והמקרים אשר היה בהם פרטי הם נמצאים כו בפעל מפני מציאותם במהות, ולזה יחוייב שיהיה המהות יותר ראוי בשם המציאות מאלו המשיגים והמקרים. וזה דבר כבר ביארו הפלוסוף, ולזה אמר שהנמצא יאמר חחלה על העצם, וכאשר יאמר על המקרים כבר יאמר עליהם באחור מפני מציאותם בעצם. ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואר שהוא מחויב שיהיה המהות נמצא בבעל המהות בפעל.

ואולם הטענה השלישית, והיא אשר אמרו כה שהנמצא מאלו המושכלות חוץ לנפש איננו שכל, והם בשכל ההיולאני שכל, ולזה חייבו שהנמצא מהם חוץ לנפש הוא זולת המושכל, כבר התבאר במה שקרם שהיא בלתי צודקת, וזה כי כבר התבאר שהנמצא באלו המושכלות שתהיינה מתחדשות בעצמותם מפני התחדשם בשכל ההיולאני. ואולם מה שחייבו בטענה השלישית מאלו הטענות שתהיינה אלו המושכלות מה שחייבו בטענה השלישית מאלו הטענות שחויב מהצד שחייבו אותו ממנו. וזה שהם טענו בזה שתי טענות, האחת היא שחדוש אלו המושכלות בשכל ההיולי הוא נמשך לשנוי בעצמות, כמו הענין בצורות ההיולאניות, והשנים שהם מתרבות ברבוי הנושאים. ואולם הטענה הראשונה הוא מבואר במעט עיון שהיא בלתי צודקת. וזה כי הצורות ההיולאניות ימצא חדושם נמשך לשנוי מה בעצמות, והם נמצאות מפני זה בתכף השנוי ההוא, והמשל כי הצורה המגעת מהמראה בכת הרואה אמנם תתחדש תכף אחר שהתפעל העין מהמראה, ר"ל אחר שנרשם המראה בעין, וכן ימצא הענין בשאר הצורות ההיולאניות: שנרשם המראה בעין, וכן ימצא חדושם בשכל ההיולאני נמשך לשנוי ואולם אלו המושכלות לא ימצא חדושם בשכל ההיולאני נמשך לשנוי

במקרה, ר"ל מצד שהם צריכות במציאותם בו אל דבר הוא נמשך לשנוי, והיא ההשגה החושיים, ולזה נראה שכבר יתחדש בו המושכל לפעמים זמן רב אחר השנוי אשר השתנה החוש מהמוחש. וטור שאם יודו שמה שבמציאותו נמשך לשנוי במקרה הוא היולני, הנה יתחייב להם שיהיה היולאני המושכל אשר יגיע לשכל ההיולאני בהשיגו השכל הפועל. וזה שהם יאמינו כי זאה ההרגשה צריכה במציאותה אל השגת אלו המושכלות אשר הם צריכות במציאותם אל דבר הוא נמשך לשנוי בעצמות, ולזה יהיה זה המושכל צריך במציאותו אל דבר הוא נמשך לשנוי בעצמות. ואם הענין כן, הנה יחויב על פי מאמרם שיהיה זה המושכל נפסד, וזה הפך מה שהניחו אוחו. אולם הטענה השניח מאלו הטענות, והיא אשר אמרו בה שאלו המושכלות הם מחרבות בהחרבות נושאיהם, כמו הענין בצורות ההיולאניות, ולזה יחויב שתהיינה היולניות: הנה נבאר שהיא גם כן בלתי מחויבת מהצד אשר יחייבו אותה ממנו. ווה שהם טענו בה שלש טענות : האחת שהם נסמכות אל האישים הנמצאים חוץ לנפשי והשנית שאם לא הונח הענין כן, יחוייב כשילמר איש מושכל מה או שכח אותו, שילמדוהו שאר האנשים או ישכחוהו: והשלישית שאם לא הונח הענין כן, לא יהיה בכאן למוד ולא שכחה. ונאמר שהטענה הראשונה מאלו הטענות היא בלתי צודקת. ווה שהם כבר קיימו אותה משני צדרים: הצד האחד מפני שהצדק במושכל יסמך אל מה שימצא מהאישים חוץ לנפש: והשני שאלו המושכלות הם כלליות, והמציאות אשר יהיה לכללי הוא מצד הפרטי הנמצא חוץ לנפש. והנה נבאר כי הצד הראשון מאלו הוא בלתי צודק, והוא אשר אמרו בו שלמה שהיה המציאות אלו המושכלות מצד האישים אשר הם נסמכים להם, והיו האישים אשר יסמך להם המושכל אשר לראובן זולת האישים אשר יסמך להם המושכל אשר לשמעון, הנה יהיה המושכל מתרבה, ויחויב מפני זה שיהיה היולני וזה כי לא ימנע הענין בזה מחלוקה, אם שיהיה מציאות המושכל נסמך אל הרמיונות האישים הנמצאים כעת ההיא, או שיהיה נסמך אל הרמיונות האישים אשר התחרש מההרגש אשר היה לחושים בהם, או שיהיה נסמך אל אי זה איש הזרמן:

ואם הנחנו שיהיה נסמך אל דמיונות האישים אשר התחדש המושכל בשכל ההיולי מההרגש אשר היה לחושים בהם, ויהיה מתרבה מזה הצד, הנה יתחייבו מזה שקרים רבים. מהם, שכבר יחויב מזאת ההנחה שיפסד המושכל בהפסד האישים אשר התחדש המושכל מהם. וזה שאם היה מהכרח מציאות המושכל שימצאו האישים אשר חדושו בשכל ההיולאני היה מההרגש אשר היה לחושים בהם, הנה יחויב

שכאשר יפסדו האישים ההם, יפסד המושכל ההוא, ויהיה צריך בעל המושכל ההוא אל שירגיש אישים, ומהם ילמד בהרגש ההוא המושכל אשר היה אצלו, ווה בחכלית הבטול. ומהם, שכבר יחויב מוה שיהיה המושכל האמתי פעם צורק ופעם כוזב. וזה שאםהנחנו שיהיה הצרק במושכל נסמך אל מציאות אלו האישים חוץ לנפש כמו שאמרו בואת הטענה, הנה יחויב מזה שכאשר יפסרו אלו האישים יהיה המושכל כוזב, לפי שאין לו נושא חוץ לנפש יסמך מציאותו אליו, וזה הפך מה שנאמר בטבע אלו המושכלות, רצוני שכבר יאמר בהם שהם צודקות בעת מן העחים. ומהם, שכבר יתחייב מזאת ההנחה שתהיינה אלו המושכלות היולאניות ובלתי היולאניות יחד, וזה בלתי אפשר. וזה שאם ההתרבות הוא במושכל מפני חלוף האישים אשר התחדש מהרגשם, יקרה מזה שיהיה המושכל אשר אצל אנשים רבים אחד במספר, אם התחדש בהם מהרגש אישים אחרים: ויהיה אחד במספר ברבים, ומה שזה דרכו הוא בלתי היולני, כי אי אפשר בדבר ההיולאני שיהיה אחד במספר ברבים: וכבר היה היולאני, זה שקר. ו מהם, שכבר יחויב מזאת ההנחה שתהיינה קצת אלו המושכלות היולאניות וקצתם בלהיולאניות, תי וזה סותר מה שהנחנו אותו: וזה כי המושכלות אשר התחדשו מהרגש אישים הווים נפסדים כבר חהיינה מתרבות והיולניות כאשר החחדשו לאנשים מתחלפים מהרגש אישים מחחלפים, והמושכלות אשר התחדשו מהרגש אישים נצחיים, כמו הענין בחכמת הככבים, תהיינה בלחי מתרבות ובלתי היולאניות, לפי שאין להם אלא איש אחד חוץ לנפש. ואולם אם הנחנו שיהיה מציאות המושכל נסמך אל דמיונות האישים הנמצאים חוץ לנפש בעת ההיא, הנה יתחייבו גם כן מואת ההנחה שקרים רבים. מהם, כי מפני שהמושכל אצל איש אחר הוא זולת המושכל אצל איש אחר לפי זאח ההנחה, לפי שזה נסמך אל דמיונות אישים נמצאים בעת ההיא, ווה נסמך אל דמיונות אישים אחרים נמצאים בעת אחר: הנה יתחייב מזאת ההנחה שיהיה הענין באיש אחר כן, רצוני שהמושכל אשר לו כשימצאו לו חוץ לנפש אישים מה הוא זולה המושכל אשר לו כשימצאו לו חוץ לנפש אישים אחרים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר יחויב מזאת ההנחה שיהיה צריך לאדם ההתלמד במושכל אשר הוא אצלו כשנפסדו האישים אשר היה נסמך מציאותו אליהם י וזה שכאשר נפסדו, נפסד המושכל אשר היה בעבורם נמצא, ואם היה שיהיה לו נמצא כאישים האחרים המחחרשים, הוא מושכל אחר זולת הראשון. ומהם, שכבר יתחייב מזאת ההנחה במושכל שיהיה כוזב עם היות לו נושא נמצא חוץ לנפש. וזה כי המושכל אשר היה לאדם בעח שהיו נמצאים לו אישים מה חוץ לנפש כבר היה כווב בהכרת כשנפסרו והחחדשו אישים אחרים: ווה כי המושכל אשר הוא צודק על אלו האישים המתחדשים הוא לפי זאת ההנחה מושכל אחר זולה המושכל אשר היה צורק על האישים שהיו נמצאים קודם, ולזה יחויב שיהיה המושכל הראשון כוזב בעת מציאות אלו האישים המחחדשים, שאם היה צורק, חיה המושכל האחד במספר רבים, וזה בלתי אפשר. ומהם, שכבר יחויב מזאת ההנחה שיהיה כוזב המושכל אשר ברוב הדברים הלמודיים, עם חווק האמוח שיגיע בהם. וזה שכבר יראה בהכרח מהרברים הלמודיים שלא יחכן שימצאו מהם אישים חוץ לנפשי והמשל כי הקו הישר לא ימצא חוץ לנפש כמו שיניחהו המוהנרס, וזה שהקו אשר הוא תכלית לגשם לא ימצא מונח על הכחות כל הנקורות הנופלות בו, ואיננו חמיד מתחלק אל מה שיחחלק, ולא יחוסף אל מה שיחוסף חמיר, כמו שיניח המהנדם, והסבות המונעות זה כלו הוא החמר. ואולם מצר טבע הקו הוא אפשר, ובוה הוא מבואר שאי אפשר שחמצא עגולה חוץ לנפש ממששת קו ישר על נקורה, ולא כרור ממשש שטח ישר על נקורה, ולוה היו אומרים קצת הקורמים שהמהנרסים כבר יהיה מופחיהם כוזבים, כמו שוכר הפלוסוף. ובכלל הנה יחויב מזאח ההנחה שלא יהיה בכאן מושכל בדבר הנמנע מצד אפשר מצד מה שהוא אפשר, וכבר יעשו אלו המושכלות הרבה בחכמות, וזה מבואר למי שעיין בחכמת הטבע ובחכמת הלמודיית. ומהם שכבר יחחייב לפי זאת ההנחה באלו המושכלות שתהיינה היולאניות ובלתי היולאניות יחד. וזה שהמושכל ברבר אצל כל האנשים הנמצאים יחד הוא אחד במספר, לפי שוה המושכל הוא נסמך כהם אל אישים אחרים, ומה שזה דרכו הוא בלחי היולאני, כי אי אפשר ברבר ההיולאני שימצא אחד במספר ברבים. וכבר היו לפי זאת ההנחה אלו המושכלות היולאניות, הנה הם אם כן היולאניות ובלתי היולאניות יחד, וזה שקר. ומהם, שכבר יתחייב לפי זאת החנחה שתהיינה קצח אלו המושכלות בלתי היולאניות, והם המושכלות אשר בדברים הנצחיים, כמו הענין בגרמים השמימיים, כי הנמצא מהם חוץ לנפש הוא חמיד אחר בעינו, ולזה יחויב שיהיה המושכל בהם בלחי מחרבה בהחרבות הנושאים, ומה שוה דרכו הוא בלחי היולניי וכבר הניחום כלם היולאניים, וזה חלוף בלתי אפשר.

ואולם אם הנחנו שתהיינה המושכלות נסמכות אל איזה איש הזרמן מהאישים הנמצאים, לא מצר מה שהוא זה האיש, הנה לא תהיינה המושכלות מתרבות בהתרבות הנושאים מפני זה הסמיכות הנמצא להם אל האישים, כי אין בכאן חלוף באישים מזה הצר, ולזה הוא מבואר שלא יחבאר מזאח ההנחה שחהיינה היולאניות, אבל יחבאר ממנה הפך זה, רצוני שהם בלחי היולאניות, לפי שהם מחרבות בהחרבות הנושאים, ומה שזה דרכו הוא בלחי היולני. כבר החבאר גם כן שזה בלתי אפשר רצוני שיהיה זה המציאות למושכל מפני הסמיכות אשר לו אל האיש הנמצא חוץ לנפש בצד מה שהוא איזה איש הזדמן, שאם היה הענין כן, היה בלחי אפשר שיהיה לנו מושכל בהרבה מהדברים הלמודיים, כמו שקדם, כי הם לא ימצא להם איש חוץ לנפש. ובכלל הנה יהיה בלחי אפשר שיהיה לנו מושבל במה שהוא נמנע מצד אפשר מצד מה שהוא אפשר, וזה כלו שקר. ועוד כי אם היה מציאות המושכל מפני האישים המוחשים הנמצאים חוץ לנפש, הנה יחויב מזה התבאר במה שקדם שהמציאות המושכל הוא סבה למציאות המוחש, השכל הפועל, ואולם היה מציאות המוחש סבה למציאות המושכל בנו השכל הפועל, ואולם היה מציאות המוחש סבה לחדוש המושכל בנו לא למציאותו בעצמו, ולזה הוא מבואר שלא יצטרך המושכל, אחר לא למציאותו בעצמו, ולזה הוא מבואר שלא יצטרך המושכל, אחר לההגיע לנו, אל שימצא ממנו מציאות מוחש חוץ לנפש.

זאולם הצד השני אשר חייבו ממנה שחהיינה המושכלות נסמכים אל האישים, והוא אשר אמרו בו שאלו המושכלות הם כלליות, והכללי אל האישים, והוא אשר אמרו בו שאלו המושכלות הם כלליות, והנה כבר אמנם יהיה לו מציאות מפני הפרטי אשר הוא מצטרף לו: הנה כבר החבאר בטולו במה שקדם שהוא מן השקר שתהיינה אלו המושכלות כלליות. ועוד שאנחנו, ואם הודינו במושכלות שתהיינה כלליות, הנה לא יחויב מפני הסמיכות אשר להם אל האיש במה שהוא זה שהוא מבואר בנפשו כי הם אמנם יסמכו אל האיש במה שהוא זה האיש, ומזה הצד לא יהיה רבוי באישים, ולוה לא יחויב שתהיינה אלו המושכלות מתרבות מזה הצד, כי המצטרף האחד כבר יצטרף במקרה אל דכרים רבים, ולא יחויב מפני זה במצטרף ההוא שיהיה מתרבה: והמשל שהמין האחד מהמספר, והוא השלשה דרך משל, הנה כשיתואר כשהוא מעט, הנה יצטרף במקרה אל כל אחד מהמספרים הרבים ממנו, ולא יחויב מ ני זה שיהיה מתרבה במספר הדברים אשר הוא מצטרף אליהם, כי ההצטרפות אשר לו בעצמות מצד זה התאר הוא אל המספר אשר הוא יותר רב ממנו מצד מה שהוא יותר רב ממנו מצד מה שהוא ארבעה או חמשה. ועוד שכבר החבאר במה שקדם שהוא שקר שיהיה המציאות לאלו המושכלות מפני האישים הנמצאים חוץ לנפש כמו שהונח בזאת ההנחה.

ואולם הטענה השניח מאלו הטענוח, והיא אשר אמרו בה שאם לא היו המושכלוח מחרבוח בהחרבות נושאיהם, הנה יחוייב כשלמד איש מושכל מה או שכחו שילמרוהו שאר האנשים או ישכחוהו, הנה אומר שהיא גם כן בלחי צודקת. ווה שלא ימנע באחד במספר היות לו יחסים מתחלפים לאישים מתחלפים, וזה כי השמש, דרך משל, הוא אחד בעינו, והוא קרוב לזה האיש יותר מזה האיש, ושוקע באופק אחד וזורח באופק אחר: ולזה הוא מבואר שאיננו עמנע היות המושכל מתחדש לזה האיש ובלחי מתחדש לזה האיש, עם היותו אחד במספר בהם. ולא יחוייב מפני היות הפעל אחד במספר שיהיה הכח אל הפעל ההוא אחד במספר, כמו שזכרו בזאת הטענה: כי זה אמנם היה צודק אלו היה הפעל רבר היולאני, אבל בשיונת נבדל לא יחוייב זה, וזה מבואר למעיין בזה הספר. אמד במספר, כי כבר אמר בשכל ההיולאני שהוא יניח הכח אחד במספר, כי כבר אמר בשכל ההיולאני שהוא נבדל ובלתי הווה אחד במספר, כי כבר אמר בשכל ההיולאני שהוא נבדל ובלתי הווה ולא נפסר.

ואולם הטענה השלישית מאלו הטענות, והיא אשר אמרו בה שאם לא היו המושכלות מתרבות בהתרבות נושאיהם, לא יהיה בכאן למוד ולא שכחה, היא גם כן בלתי צודקת. וזה שאם היה שהודינו להם שאין לדבר הנבדל הויה ולא הפסד, הנה לא ימנע מפני זה היות אלו המושכלות מתחדשות בשכל ההיולאני ונפסדות ממנו, ואמנם מה שהוא נמנע הוא שתהיינה מתחדשות בעצמותם או נפסדות.

ואולם ההקדמה השנית מההקדמות אשר בנו עליהם דעתם בעלי זה הדעת, והיא האומרת שכל הווה נפסד, הנה יתבאר במה שיבא שהיא בלתי צורקת, ושהבאור שבאר ממנו הפלוסוף זאת ההקדמה היא בלתי שופטת על כל פנים באמותה. — ואולם הטענה הראשונה מהטענות שוכרנו שיקיימו בהם שהוא אפשר שיגיע השכל ההיולאני השכל הפועל, והיא אשר אמרו בה כי מפני שכבר אמר ארסטוטלום שיחם השכל אל המושכל הוא יחם החוש אל המוחש, והיה החוש יכול לקבל המוחש בפעל, והוא השכל הפועל לפי מה שאמרו בזאת הטענה: הנה אומר שלא יחוייב ממנה שיהיה אפשר לשכל ההיולאני שישיג השכל הפועל. ווה שההקש אשר חייבו ממנו זה הוא הקש המשלי, והקש המשלי לא יתן האמת על כל פנים. ועור שמוה ההקש בעינו יתבאר הפך מה שחייבו ממנו? ווה שאנחנו נאמר שכמו שהחוש אין לו כח לקבל המוחש בעצמו, אבל יקבל רבר מתיחם רומה לו, והמשל כי העין לא יקבל המראה בעינו יקבל רבר מתיחם רומה לו, והמשל כי העין לא יקבל המראה בעינו

אשר בדבר הנראה, אבל קבל מה שדומה לו באופן מה, כן השכל ההיולאני אין לו כח לקבל השכל בעצמו, אבל יקבל מה שירמה לו באופן מה. - ואולם הטענה השניח מאלו הטענות, והיא אשר אמרו בה שאם היה השכל ההיולאני משכיל מה שאינו בעצמותו שכל, כל שכן שהוא ראוי שיהיה משכיל מה שהוא בעצמותו שכל. הנה לא אשער למה הוא יותר ראוי. וזה כי הם אלו אומרים שאם היה שיהיה שכל בשכל ההיולאני מה שאינו בעצמותו שכל בהשכילו אותו, הנה הוא יותר ראוי שיהיה שכל מה שישכיל מהדברים אשר הם בעצמם שכלי היה זה כחיי צורק, אלא שלא יחבאר ממנו מה שחייבו אותו מזאת הטענה, רצוני שיהיה אפשר לשכל ההיולאני שישיג השכל הפועלי ואולם אינו מחויב כמו שיש לו כח על השגח הצורות הפחוחות שיהיה לו כח על השגח הצורות היותר נכבדות מהם, לפי שההשגה בהם היא יותר כבדה. וזה שכבר יראה שכל מה שהיו הצורות יותר נכבדות תהיה ההשגה בהם יותר כבדה: וזה מבואר בצורות ההיולאניות בעצמם, כי הוא מבואר שמי שיש לו כח על דבר מה לא יחויב שיהיה לו כח על מה שהוא יותר כבד ממנו ויותר קשה, והמשל שמי שיש לו כח לשאת שלשה ככרים אינו מחויב שיהיה לו כח לשאת מה שהוא יותר רב המשא מהם, וזה מבואר בעצמו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב מפני הכח אשר ימצא לשכל ההיולאני להשיג הצורות ההיולאניות שיהיה לו כח להשיג הצורות היותר נכבדות, והם אשר הם בעצמם שכל, כי השגחם היא יותר. כבדה, ומה שהוא כחיי על דבר מה לא יחוייב שיהיה כחיי על מה שלמעלה מהם. והנה הם גם כן יורו שהשגת השכל הפועל הוא יותר קשה לשכל ההיולני מהשגת שאך הצורות אשר הוא כחיי עליהם, ולזה אמרו שואת ההשגה, אם תהיה לאדם, כבר תהיה אחר שהושלם השכל ההיולני בהשגת אלו המושכלות כלם ובהיות הענין כן, הנה זאת הטענה היא מבוארת הבטול לפי מאמרם ולפי הענין בעצמו. — ואולם הטענה השלישית מאלו הטענות, והיא אשר אמרו בה כי מפני שהשכל הפועל הוא משים הצורות הרמיוניות מושכל בפעל לשכל ההיולאני אחר שהיו מושכלות בכח, הנה הוא יותר ראוי שיהיה השכל הפועל מושכל לשכל ההיולאני, לפי שכל דבר שישים זולתו בתאר מה הנה הוא יותר ראוי בתאר ההוא מהדבר אשר לו החאר בעבורו: הנה אומר שהיא בלתי צודקת. וזה שכבר יתכן שישים רבר מה זולתו בתאר מה, ויהיה התאר ההוא לו מצר טבעו עם מה שהקנהו ומי ששמהו בזה התואר, ואם לא יחויב במי ששמהו בזה התאר שיהיה מהואר בתאר ההוא: והמשל שהאומנות חשים הברזל בחאר שיהיה חוחך, והוא מבואר שלא יתכן שיחואר האומנות בשהוא חוחך, לפי שזה התאר הוא לברזל מפני טבעו עם החמונה שהקנהו האומנות. וכן ימצא במלאכת הרפואה שהיא תשיב החולה בתאר שיהיה בריא, ולא יחכן בה שחחואר בשהיא בריאה לואת הסבה בעינה. ובהיות הענין כן, הנה לאומר שיאמר שאולי היה זה התאר לצורה הדמיונית, רצוני שחהיה מושכלח בפעל לשכל ההיולאני מפני טבעה עם מה שהקנה אותו השכל הפועל, ולוה לא יחוייב שיחואר השכל הפועל בשיהיה מושכל לשכל ההיולאני. ואולם שכבר אפשר שיאמר שזה התאר היה לצורה הדמיונית מפני טבעה עם מה שהקנה אותו השכל הפועל, הוא מבואר, שלא יתפעל באיזה דבר הזרמן מאיזה דבר הזרמן. ואולי אין בכח ההיולאני שישיג זולה אלו המושכלות אשר בכאן, וישיג אותן אחר שהשיב אותן השכל הפועל בתאר יחכן בו שחהיינה מושכלות. ועוד שהוא מבואר שהשכל הפועל לא יפעל בצורה הרמיונית שום פעל, רצוני שהיא לא חתפעל ממנו באופן שתשתנה ותשוב מושכלת אחר שהיתה דמיונית, כי היא תשאר בעינה, אבל הוא יפעל בשכל ההיולאני וישיבהו משכיל אותה בפעל אחר שהיתה מושכלת בכח, אלא אם יפעל בה במקרה, רצוני מפני השיבו השכל ההיולאני משכיל אוחה בפעל אחר שהיה משכיל אוחה בכחי והוא מכואר שאיננו מחוייב במה שישים זולתו בתאר מה במקרה שיהיה מחואר בתאר ההוא, והמשל שהאש ישיב קצח הדברים שחורים וקצחם מרים, ואיננו ראוי שיחואר האש בשחרות ולא במרירות, והיה זה כן לפי שהוא אמנם ישיבם בזה החאר במקרה, כי החאר אשר יקנו ממנו בעצמות הוא החום או היבוש, ובתאר ההוא אשר יקוים בעצמות יצדק שהאש הוא יותר ראוי שיתואר בתאר ההוא: וכן ימצא האש משים במקרה קצת הדברים קרים, רצוני מצד הפרידו מהם החלק החם, ולא יחכן שיתואר האש בשהוא קר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב שיהיה השכל הפועל מחואר בשהוא מושכל לשכל ההיולאני מפני מה שהוא משים במקרה הצורה הדמיונית מושכלת בפעל אחר שהיתה מושכלת בכח י אבל מה שהיה מחויב מזאת הגזרה, אם הודינו שחהיה צודקת, הוא, כי מפני שהיה השכל הפועל משים השכל ההיולאני משכיל הצורה הדמיונית בפעל אחר שהיה משכיל אוחה בכח, הנה השכל הפועל ראוי יותר בשיהיה משכיל אותה. וזה מבואר שהוא צודק ממה שקדם, יוה שכבר התבאר שאצל השכל הפועל השגת כל אלו המושכלות. וכבר יחויב מואת הטענה אשר הניחו בואת הטענה, והוא שכל מה שישים זולחו בחאר מה הנה הוא יוהר ראוי

בתאר ההוא, שהמושכל אשר בנפש השכל הפועל מהצורה הדמיונית הוא יותר ראוי שיהיה מושכל לנו מהצורה הדמיונית. ווה כי בעבור שהצורה הדמיונית חשוב בתאר שתהיה מושכלת לשכל ההיולאני מפני המושכל אשר בנפש השכל הפועל, הנה המושכל ההוא יותר ראוי שיתואר בזה התאר, רצוני שיהיה מושכל לשכל ההיולאני מהצורה הרמיונית. ווהו אמת בלי ספק, כי הצורה הדמיונית לא תשוב מושכלת בשום פנים, כי הפרטי לא יושכל במה שהוא פרטי, אבל יושכל הסדור אשר ממנה בנפש השכל הפועל. ואולם שהצורה הדמיונית, אם היה שחשוב מושכלת, אמנם יהיה זה מפני המושכל אשר ממנה בנפש השכל הפועל, הוא מבוארי וזה כי לולי שהיה מציאות המוחש מסדור מושכל, לא יחכן בו שיהיה מושכל, כמו שלא יושכלו סבות הדבר המלאכותי אלא מפני היותו מתחדש מהסדור המושכל אשר בנפש האומו. כבר זכר זה המסטיום בבאורו למאמר הנרשם באות הלמד ממה שאחר הטבע. ולא יחויב מפני היות המושכל הזה אשר בנפש השכל הפועל מושכל לנו שנשכיל השכל הפועל, מה שלא השגנו כל אלו המושכלות והצד אשר הם בו אחד, וזה ממה שלא התבאר עדיין היותו אפשר. ולזה הוא מבואר שלא יחויב מזאת ההקדמה שיהיה השכל הפועל מושכל לשכל ההיולאני. ואם אמר אומר שכבר החבאר מזאת ההקדמה שיהיה השכל הפועל אפשר שיהיה מושכל לנו, וזה שהשכל הפועל ישים הצורה הרמיונית מניעה השכל ההיולני, ולזה היה יותר ראוי שיהיה השכל הפועל מניע אוחו בעצמו: אמרנו לו שיהיה אפשר שיהיה זה התאר לצורה הדמיונית מפני טבעה עם מה שהקנה אוחה השכל הפועל, ולזה לא יחויב שיהיה מחואר השכל הפועל בזה התאר כמו שקדם, ואם היה שנודה שתהיה הצורה הדמיונית מניעה השכל ההיולאני. ועוד שהשכל הפועל לא ישים הצורה הדמיונית מניעה השכל ההיולאני אלא במקרה, כי אין השכל הפועל פועל בצורה הרמיונית, כמו שקדם, ולזה לא יחויב מפני זה שיתואר השכל הפועל בזה התאר. ועוד שאין הצורה הדמיונית מניעה השכל ההיולאני, כמו שקדם, אבל השכל הפועל הוא המניע אותו כאמצעות הצורה הדמיונית, ולא יחויב במה שיניע באמצעי שיניע בזולת אמצעי, כי החום הטבעי מניע האבן הנשלכת ביד באמצעות היד, ולא יחויב במה שיניע באמצעי שיניע בעצמה זולת אמצעי, אבל הוא בלתי אפשר. אבל המחויב מזאת הטענה הוא שהשכל הפועל הוא יותר ראוי בשיתואר בשהוא מניע השכל ההיולני מהאמצעי אשר יניעהו באמצעותו, לא שיהיה השכל הפועל מניע השכל ההיולאני כזולת אמצעות הצורות הדמיוניות. ובהיות הענין כן, הנה לא יתבאר מזה שיהיה אפשר לשכל ההיולאני שישכיל זולח אלו המושכלות.

ואולם הטענה הרביעית מאלו הטענות, והיא אשר אמרו בה כי מפני שהשכל ההיולאני הוא מחנועע מהכח אל הפעל אל קניית המושכל, והיה מבואר שמה שהוא מחנועע מהכח אל הפעל הוא מחנועע אל מה שהוא בפעל בסוג ההוא, הנה יחויב שיהיה מחנועע אל קניית מושכל, הוא מושכל בפעל, ומה שזה דרכו הנה ישיג המושכל אשר הוא בעצמו שכל, וכי היו אלו המושכלות אשר יקנם החלה באמצעות הצורה הרמיונית מושכל בכח, לפי שהם כלליות, והכללי אינו נמצא חוץ לשכל כי אם בכח, ואולם יקרה לו שיתנועע תחלה אל מה שהוא מושכל בכח כמו שקרה להרבה מהדברים הטבעיים שיחנועעו אל השלמויות אשר הם כחיים עליהם באמצעות שלמויות אחרים: — הנה היא גם כן בלתי צודקת. וזה שכבר התבאר שאין אלו המושכלות כלליות, ושאינן נסמכות במציאותם אל האישים הנמצאים חוץ לנפש כמו שהניחו בזה המאמר, ולזה לא יחויב, מפני היות האישים ההם אשר יקיף בם הכללי נמצאים בכח, שיהיה המושכל מהם מושכל בכח, אבל המושכל מהם הוא מושכל בפעל, לפי שהוא גמצא בנפש השכל הפועל על שהוא עצמו שכל, כמו שהחבאר במה שקדם. ועוד שיש לאומר שיאמר שאיננו צורק שכל מה שיתנועע מן הכח אל הפעל הוא יתנועע אל מה שהוא פעל גמור בסוג ההוא: ואולם מה שהוא צורק הוא, שכל מה שיתנועע מן הכח אל הפעל יחנועע אל מה שהוא פעל גמור ביחם אל הכח אשר לו, והוא הדבר אשר בעבורו היתה כל תנועתו, שאם לא היתה כל תנועתו שלמות בזה התאר, הנה לא יהיה לתנועתו תכלית כלל. וזה שאם יתנועע אל שלמות בעבור שלמות אחר, ולא היה בכאן שלמות שלא יהיה בזאת התנועה בעבור שלמות אחר, הנה לא יהיה לואת התנועה תכלית כללי אלא שלא יחויב שיהיה שלמות האחרון בזאת התנועה שלמות אינו בעצמותו בעבור דבר אחד מן הדברים, וזה מבואר מאד, אבל הוא מחויב שלא יהיה זה השלמות בזאת התנועה בעבור זאת החנועה שלמות דבר אחר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא ימנע שיתנועע הדבר אל שלמות הוא בואת התנועה פעל גמור, והוא עם זה בעצמותו כח מצד פעל מצד. ולזאת הסבה תמצא בהרבה מהמתנועעים מן הכח אל הפעל שהם ישארו במה שבין הכח והפעל. וזה שהרבה מהדברים ההווים מתנועעים לקבל צורה אשר היא פעל מצד כח מצד באופן מה, והם כל הדברים ההוים זולת האדם. וזה שהצורה אשר היא פעל גמור היא הצורה האנושית, ושאר הצורות הם אמצעיות בין הכח הגמור והפעל

הגמור, לפי שהם כלם בעבור הצורה האנושית: ובהיות הענין כן, לא
יחויב בשכל ההיולאני, מפני התנועעו אל המושכלות אשר הם כח
מצד פעל מצד, שיתנועע אל המושכל אשר הוא פעל גמור. ואולם
שאלו המושכלות הם לפי הנחתם פעל מצד כח מצד הוא מבואר, לפי
שהשכל ההיולני מתנועע בהם מן הכח אל הפעל, ולזה יחויב שיהיה
פעל מה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהוא בלתי מחויב כאחת
מאלו הטענות שיהיה אפשר לשכל ההיולאני שישיג השכל הפועל,
ולזה לא יבוטל באחת מאלו הטענות דעת אבונצר.

ואולם הטענה אשר קיימו ממנה שכאשר השכיל השכל ההיולאני השכל הפועל, ישוב נצחי, והיא אשר אמרו בה כי מפני שאין זה המושכל מתחדש בעצמו, לא יחויב בשכל ההיולאני כשהשיג אוהו שיפסד, אבל ישוב נצחי, מפני שהשכל הפועל אשר הוא בעינו הוא נצחיי הנה סותרת הנחתם במה שיניחו שכל הווה נפסד. וזה שאם היה שלא יהיה המושכל מתחדש בעצמותו כשישיגהו השכל ההיולאני, הנה הוא מתחדש בשכל ההיולאני, ולזה יחויב מהנחתם שיהיה נפסד מצד אשר הוא מתחדש, רצוני שתסור זאת הצורה מהשכל ההיולאני ואם לא תפסד בעצמותה, וזה מבואר בנפשו. ולזה היה אבונצר שומר לא תפסד בעצמותה, וזה מבואר בנפשו. ולזה היה אבונצר שומר הנחתו יותר מהם. האלהים, אם לא שיאמרו שהשכל ההיולאני הוא השכל הפועל בעצמו, אלא שקרה לו שלא ישכיל עצמו בעת מה מפני דבקותו אלינו, כמו שהיה אבן רשד אומר בקצת אגרותיו ובבאורו לספר הנפשו ובפירוים למה שאחר הטבע. והנה בארנו במה שקדם מה שיחויים לואת ההנחה מהבטול.

ואולם הטענה הראשונה מהטענות אשר יקיים בהם אבן סינא שאלו המושכלות הם בלתי הוות ולא נפסדות, והיא אשר אמר בה כי מפני שהמושכל מאלו המושכלות הוא הנמצא בהם בשכל ההיולאני, הנה יחוייב בהם שההיינה נבדלות, שאם היו היולניות, היה המושכל מהם זולת הנמצא, ומפני שהן נבדלות, הנה הן בהכרח בלתי הוות ובלתי נפסדות: הנה אומר שמה שיחויב מזאת הטענה הוא שתהיינה אלו המושכלות נבדלות, ואמנם לא יחויב ממנה שתהיינה בלתי הוות, מה שלא התבאר שאי אפשר לנבדל שיהיה הווה בזה האופן שיתחדשו בו אלו המושכלות בשכל ההיולאני. וזה כי זאת ההויה נאמרת בשתוף השם עם ההויה שבאר הפלוסוף שאי אפשר שתהיה בצורה בעצמותה, וזה ממה שלא התבאר באור שלם, אבל הוא אולי כמו שהתבאר אחר זה. ובכלל הנה ראוי שיהיו הדעות האמתיות נמשכות אחר המציאות, לא שנכחיש המציאות לקיים הדעת אשר לנו בדברים. ובהיות הענין כן, הנה יהיה מחויב באלו המושכלות שתהיינה

לברלות ושתהיינה הוות באופן מה הוא מכואר, שאיננו נמנע כנכרל שיהיה הווה באופן מה, וזה ממה שיתבאר אחר זה. וגם כן הנה לא ימנע הענין מה שרצהו אבן סינא במה שאמר שהם בלתי חוות מחלוקה, אם שירצה בזה שהן בלתי הוות בשכל ההיולאני אבל הן נמצאות בו בפעל תמיר, או שירצה בזה שהן בלתי הוות בעצמותם אבל הם מתחרשות בשכל ההיולאני. ואם רצה בזה שתהיינה בלתי הוות בשכל ההיולאני, הוא מבואר הבטול ממה שקדם ואם רצה בזה שתהיינה בלתי הוות בעצמותן אבל הן הוות בשכל ההיולאני, הנה יחויב לו שיהיה השכל הנקנה נפסר, ובזה הוא הפך מה שהניחו. וזה שהוא היה מודה שכל הנות נפסר, ובזה השכל הנקנה נפסר. ובזה לאבר שהוא מבואר שהטענות הנשארות אשר כי מהן אבן סינא באלו המושכלות שתהיינה בלתי הוות ובלתי נטענות ההם כבר יחויב מקנות ההן, ער שהאריכות בבאורו מותר הוא.

ואולם מה שהניח אבונצר בשכל ההיולאני שהוא הווה, הנה הוא מבואר חיובו ממה שקדם. ואולם הטענה הראשונה מהטענות אשר קיים בהם שאי אפשר שישיג השכל ההיולאני השכל הפועל, והיא אשר אמר בה שכבר יתחייב מואת ההנחה שיהיה העלול שב עם עלחו אחר במספר, ווה בלתי אפשר, לפי שמציאות העלול והעלה הם מקבילים : הנה אומר שהיא בלתי צודקת. וזה שהעלה כשתעשה פעל שלם בעלולה, תעשהו רומה למה שבעצמה, והמשל שהאש כשיפעל פעל שלם במה שיחממה, הנה ישיבהו אש כאשר לא ימנעהו מזה טבע החומר המקבל פעלוי ואם היה אפשר בצורה ההיולאנית שתעשה צורה במדרגתה, הנה ראוי שיהיה אפשר זה בצורה הנבדלה אם לא ימנעה מזה טבע המקבל פעלה, כי היתה פעולתה יותר חזקה ויותר נפלאה. ולפי שהצורה הנבדלח, כאשר עשהה צורה במדרגתה, תשוב היא והצורה ההיא דבר אחד במספר, כי הדברים הנבדלים המסכימים במהוחם לא ימנה מהם מספר בשום פנים. הוא מבואר שכבר אפשר שוב העלה ועלולה אחד במספר בדברים הנבדלים, אם לא ימנע זה מצד טבע העלול, ר"ל שיהיה בלחי אפשר בו שיקבל פעל עלתו בשלמוח, וזה דבר לא החבאר מדברי אבונצר. ועוד שאמנם היה נמנע שישוב העלול ועלחו אחד במספר מפני היות אלו המציאויות מקבילים באופן מה, אם הנחנו שלא יהיה העלול בשני אלו המציאויות יחד. אבל אם הנחנו שיהיה העלול בשני אלו המציאויות יחד, לא ימנע, כי לא ימנע היות העלול במציאות אשר לעלה אחר המצאו במציאות אשר לעלול, כמו שלא ימנע בגשם שיהיה חם אחר שהיה קר, וזה מבואר בנפשו. — ואולם הטענה השנית מאלו הטענות, והיא אשר אמר בה שאי אפשר שישיג השכל ההיולאני השבל הפועל ,שאם היה הרבר כן, הנה ההווה שב נצחי. הנה היא גם כן בלתי צורקת, כי לא יחויב מזאת ההנחה שישוב ההווה נצחי. וזה כי המושכל אשר יקנהו השכל ההיולאני בהשיגו השכל הפועל הוא מתחרש בשכל ההיולאני ואם אינו מתחרש בעצמותו. ולזה יחויב, אם קבלנו שהיה כל הווה נפסר, שיהיה זה המושכל נפסר מהשכל ההיולאני, ואף של פי שאי אפשר בו ההפסר בעצמותו. וזה אינו בטל, כי הוא מבואר שאיננו נמנע הפסרו מהשכל ההיולאני מפני המנע הפסרו בעצמותו. ולזה הוא מבואר שלא יבוטל באחת מאלו הטענות דעת האומרים שהוא אפשר בשכל ההיולאני שישיג השכל הפועל.

פרק אחד עשר

נבאר בו שאי אפשר שישיג השכל ההיולאגי השכל הפועל עד שיהיו שניהם דבר אחד מכל פנים.

ואחר שוכרנו דעות הקודמים בענין ההשארות, ובארנו שלא יחויב באחת מאלו הדעות שיהיה צודק מצד מה שטען בעל הדעות ההוא לקיים אותו, ולא יבוטלו גם כן על כל פנים דעות החולקים עמו׳ הנה ראוי שנחקור אנחנו בזה לפי הענין בעצמו, עד שנדע איזה דעת מאלו הוא הצודק. וראוי שלא יעלם ממנו שכבר התבאר ממה שזכרנו מאלו הטענות שאלו המושכלות הן הוות בשכל ההיולאני, ושהשכל הנקנה הוא נבדל ושאם הוא מחויב בכל מתחדש שיהיה נפסד, כמו שיחשב ממה שהתבאר בספר השמים והעולם, הנה הוא מבואר שבבר יחויב שלא יהיה בכאן השארות נפשיי, כמו שהיה רואה אבונצר. ולוה ראוי שנחקור אנחנו אם הוא מחויב בכל הווה שיהיה נפסד, אם לאי ואם היה שלא יהיה זה מחויב, האם זה ההווה מחויב שיפסד, רוצה לומר המושכל אשר יקנהו השכל ההיולאני, או הוא בלתי אפשר שיפסד, או יהיה ממנו מה שיפסד וממנו מה שלא יפסד.

ונאמר שכבר החבאר כזה הספר בחקרנו בחדוש העולם וקדמוהו שלא יחוייב מהבאור שעשה הפלוסוף בספר השמים והעולם שיהיה כל הווה נפסד, ולזה הוא מבואר שלא יחויב מפני זה שלא יהיה בכאן השארות נפשיי. ובהיות הענין כן, הנה ראוי שנחקור מזה ההווה, ר"ל השכל הנקנה לשכל ההיולאני, אם הוא נפסד, או בלתי נפסד, או יהיה ממנו מה שיפסד, כאלו תאמר המושכלות אשר באלו הדברים, וממנו

מה שלא יפסד, כאלו תאמר המושכל אשר לו בדברים הנפרדים אשר הם בעצמם שכל, כמו שאמרו הקודמים.

ונאמר שהוא מבואר שהשכל הנקנה הוא השלמות המגיע מהשכל הפועל אל השכל ההיולאני. והנה זה השלמות הוא שני מינים, מין יקרא ציור, ומין יקרא האמחה. והנה הציור אין לו שום סמיכות אל דבר נמצא חוץ לנפש, וזה מבואר מענינו, אבל הוא ידיעת הסדור בעצמו אשר בנפש השכל הפועל ואולם ההאמחה כבר יהיה לה סמיכות מה אל הרברים הנמצאים חוץ לנפש, כאמרנו כל חי מרגיש, וזה יהיה לו במקרה מצר היותה מורכבת מהשכל והחוש. ובהיות העניו כן, הנה השלמות המגיע ממנה בשכל הוא הציור לבד, והוא בלחי נסמך אל איש מהאישים הנמצאים חוץ לנפש, כמו שהצורה המגעת בחוש הראות, כששפטנו בדבר שהוא מחוק מפני הרגישנו בחוש הראות שהוא צהוב, הוא הצהובות לא המתיקות. וכאשר התישב זה, הוא מבואר שהשכל הנקנה בעינו הוא הסרור אשר היה לאלו הרברים בנפש השכל הפועל. ווה דבר גם כן כבר בארנוהו במה שקדם, רצוני שהמושכל אשר לאלו הרברים בנפש השכל הפועל הוא המושג לנו בשכל ההיולני, לא הצורות הדמיוניות, כי אין בטבע הצורות הדמיוניות שתהיינה מושכלות, ואם היה שיהיו עוזרות לקניית המושכלות. וכאשר התיישב זה, הנה יראה שיחויב מזה בשכל הנקנה שיהיה נצחי, כי היה מה שישכיל אותו מאלו המושכלות שכל בעצמותו בנפש השכל הפועל. וכבר יתבאר באופן יותר שלם שהוא מחויב בשכל הנקנה שיהיה נצחי וזה שהשכל הנקנה הוא בלחי היולאני, והרבר הבלתי היולאני אין לו סבות ההפסר, ומה שאין לו סבות ההפסד אי אפשר שיפסד, ויחויב מזה ההקש המורכב שיהיה השכל הנקנה בלתי אפשר ההפסד. והנה ההקדמה הראשונה מאלו ההקדמות היא מבוארת ממה שקדם. וההקדמה השלישית מהם היא מבוארת בנפשה, כי יחם הדבר אל סבותיו הוא יחם הכרחי, ולוה הוא מבואר שאי אפשר שיהיה הדבר זולת סבותיו.

ואולם ההקדמה השניח, והיא האומרת שהדבר הבלתי היולאני אין לו סבות ההפסד, היא צריכה אל באור. ונאמר שכבר החבאר בטבעיות ובמה שאחר הטבע שההפסד הוא בדברים מצד החמר לא מצד הצורה, כי הצורה היא אשר יהיה ממנה המציאות והטוב, והיא אשר תשאר מציאות הדבר בעל הצורה בכל הפנים שאפשר: ואולם החומר יהיה סבת ההפסד והרע מפני בלתי השמעו אל הצורה, כמו שהתבאר ברביעי מאותות השמים, רצוני שההפסד יהיה לדבר כשגברו הכחות המהפעלות על הכחות הפועלות. ובהיות הענין כן, רצוני שהחומר הוא

סבת ההפסד, והיה הדבר הבלתי היולאני אין לו חומר, הוא מבואר שהדבר הבלתי היולאני אין לו סבות ההפסד. והנה יחשב שיחויב בשכל הנקנה שיהיה נפסד משתי טענות כבר זכרום הקודמים: האחת כי מפני שהיה מציאות זה השכל הנקנה בשכל ההיולאני נמשך להשגת גופיות, כמו שהתבאר במה שקדם, והיו כל ההשגות הגופיות נפסדות, הנה יחויב בשכל הנקנה שיהיה נפסד וזה כי כשהיה נפסד מה שמציאות השכל הנקנה הוא מצדו, יפסד בהכרת השכל הנקנה וה שלמות לנפש האנושית, ובהפסד הנפש יפסד קנינה ושלמותה.

ונאמר שהטענה הראשונה מאלו אין היתרה ממהשיקשה. ווה שאמנם יחויב בסבה אשר תסחלק שיסתלק המסובב ממנה כאשר היה עמידת המסובב בסבה ההיא, וזה אמנם יהיה כאשר תהיה הסבה בעצמות ואולם ההשגות הגופיות הם סבה למציאות השכל הנקנה במקרה לא בעצמות, וזה כי מה שהוא סבה בעצמות למציאותו הוא הסדור המושכל אשר לנפש השכל הפועל, כמו שהתבאר במה שקדם. ועוד שההשגות הגופיות אם היה שנורה שהם סבה אל מציאות אלו המושכלות בשכל ההיולני, הנה הם סבה אל הגעת הידיעה, אבל אינם סבה אל מציאות המושכל מהם. ואולם העיון בזה בהפך, רצוני שמציאות הסדור המושכל הוא סבה למציאותם: וזה כי המציאות המושכל אשר בנפש השכל הפועל הוא סבה למציאות כל אלו הדברים אשר בכאן, ולוה לא יחויב בזה הסדור המושכל, כאשר הגיע מהם, שיפסר בהפסדם, כי אין מציאותו עומד בהם: ואמנם מה שיחויב שיפסד בהפסדם הוא קנות הידיעה, רצוני שאי אפשר לשכל ההיולאני שיקנה ידיעה אחר שנפסרו ההשגות הגופיות, וזה דבר מבואר בנפשו. וכבר יראה זה ממה שאומר: נניח שאיש אחד חדש מעצמו כלי אחד, וראה איש אחר זה הכלי והשכיל מההרגש בו הסדור אשר היה ממנו בנפש ממציאו, ואחר נעדר הכלי ההוא: הנה מבואר שלא יחויב מפני העדר הכלי שתפסד זאת הידיעה מהאיש השני, וזה שוה הכלי היה סבה לקנין זאת הידיעה ולא למציאות הסדור המושכל ממנו.

וכבר יספק מספק ויאמר שכבר יראה שלמציאות הצורות הדמיוניות רושם בהעמדת המושכלות, לפי שאנחנו נראה באנשים אשר נפסד דמיונם שכבר נפסדו מהם המושכלות, ועוד שכבר יודככו המושכל כשיודככו החלה הצורות הדמיוניות בהעמדת המושכלות. הוא מבואר שבהפסד הצורות הדמיוניות יפסדו המושכלות. ונאמר שאנחנו, ואם בהפסד הצורות הדמיוניות לא נמצאם משוגים המושכלות שהיו

משיגים חחלה, וכבר יודככו המושכל כשיודככו הצורות הרמיוניות אשר תניעם אל זה המושכל. הנה לא יחויב מפני זה שנורה שיפסר המושכל בהפסד הצורה הדמיונית. וזה שהמושכל על שלשה פניםי מושכל הוא בכח גמור, והוא המושכל אשר האדם כחיי על למורו, ולא למד איתו עדיין ומושכל הוא בפעל גמור, והוא המושכל אשר לחכם בחכמתו בעת השתמשו בה: ומושכל הוא ממוצע ביניהם, והוא המושכל אשר לחכם בעת שלא ישתמש בו, והנה יקרה בו רומה לשבחה במקרה: וזה כי להיות הנפש אחת, לא ירגיש החכם בידיעתו בו מה שהחמיד להשחמש בזולתו, והנה כאשר יביאהו איוה דבר שיהיה להשחמש בו, אז ישער שכבר היתה הידיעה בו. ובכמו זה יקרה בזה הענין, וזה שכאשר נפסרה הצורה הרמיוניח, יקרה לו שלא יהיה בכאן דבר יביאהו להשתמש בזה המושכל, וכאשר יזרכר איתו, אז ימצא שכבר היתה לו ואת הידיעה, ולוה לא יצטרך בה אל התלמרות וחקירה. וכן ימצא באנשים שנפסד דמיונם, שכאשר יחרפאו, ימצאו יודעים במושכלות אשר היו יודעים קודם זה, בזולת התלמדות וחקירה: ואלו היו אלו המושכלות נפסרות מהם, היו צריכים בהשגתם אחר זה אל התלמרות וחקירה, וזה מביאר בנפשו. ועור שאנחנו רואים בקצת אנשים שנפסד דמיונם שהיו משיבין כראוי במושכלות שנשאלו מהם, וזה ממה שיורה שאין אלו המושכלות נפסרות מהם בהפסד דמיונם. ובכלל חנה לא יחכן במושכל הפסד ושכחה, כמו שהחבאר במה שקדם, ר"ל שאלו המושכלות הם בלתי אפשריות ההפכרי ולואת הסבה הסכימו הקורמים שאלו המושכלות לא יתכן בהם השכחה בשום פנים, כאלו טבע האמת בעצמו הכריחם על זה: האלחים, אלא אם היה המושכל מושכל בשחוף השם, ר"ל שלא היתה בו יריעה אמתית בסבוחיו, כמו שיקרה לקצח המתלמדים בהנדסה ובפרט בתמונות המתבארות באמצעות חמונות רבות, כי הם לא ישחדלו להבין כשכל הדבר המבוקש בסבוחיו, אבל יראו בספר בתמונה חמונה מהלשון הנמצא שם אם החכאר שם מה שיצטרך להם ממנה כאור זאת התמונה, ולזה יקרה להם השכחה כאלו המושכלות, כי הם אינם מושכלות להם, אכל ישיגו שהמחבר הספר כבר ביארם. ואולם הטענה השנית מאלו הטענות אשר יחשב בעבורם שהשכל הנקנה נפסד, היא הטענית. וזה שהשלמות הוא על שני מינים, מין מעורב בבעל השלמות, כמו הענין בשאר השלמויות אשר לשאר הצורות ההיולאניות, ומין בלתי מעורב בבעל השלמות, כמו שהתבאר מענין זה השכל ההיולני ואמנם יחויב שיפסר השלמות בהפסר בעל השלמות אם היה השלמות מעורב בו, ואולם כשלא היה השלמות מעורב בו, אבל הוא נמצא בעצמו, לא יחויב בו זה, וזה מבואר בנפשו. ובהיוח הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב מזה בשכל הנקנה שיהיה נפסר, אבל יחויב שיהיה נצחי, כמו שהחבאר בקודם.

פרק שנים עשר

נחקור בו בהיתר ספקות מה יקרו במה שבארנו בענין ההצלחה האנושית.

ואחר שהתבאר מענין השכל הנקנה, ראוי שנחקור אם הוא אפשר שתהיה לארם הצלחה יותר עצומה מזאת ההצלחה, כמו שה ו רואים קצת הקודמים שהוא אפשר שישיג האדם השכל הפועל.

ונאמר שאם היה אפשר זה, יהיה בהכרח אחר השיגנו כל אלו המושכלות, כי היו כלן בנפש השכל הפועל בצד אשר הם בו אחד, כמו שהחבאר במה שקדם. והוא מחזיב שיהיה השיגנו אותם קודם אל ההשגה בם בצד אשר הם בו אחד, כמו שהוא מחזיב שנדע תחלה מהות הקורות והלבנים והאבנים אשר נהיה מהם הבית קודם שנדע מהות הכיח: ולזה אמר בן רשד שזאת ההשגה תהיה אחר השיגנו כל המושכלות האלו, כאלו טבע האמת הכריחו על זה, ואמר שזה, ואם הוא קשה מאד, הנה אולי ישלים בקבוצים החשובים להעזרם קצתם בקצתם. ובהיות הענין כן, הנה אם היה בלתי אפשר לאדם שישיג כל אלו המושכלות, הוא מבואר שאי אפשר בו שישיג השכל הפועל: וכן אם היה אפשר לו שישיג כל אלו המושכלות, והיה בלתי אפשר בו שישיג האבר אפשר בו שישיג האבר הוא בו אחד.

וכאשר החישב זה, הנה נבאר שאי אפשר לאדם שישיג השכל הפועל, לפי שאי אפשר לו שישיג כל אלו המושכלות. וזה כי בכאן מינים מהבעלי חיים וצמחים ומחצבים אין אצלנו המושכל בהם, ואי אפשר בקצה המינים שיודע סדור איבריהם ואופן החכמה בהיותם על זה התאר, כי לקטנם יבצר זה מהחוש, וגם במינים אשר אישיהם גרולים לא יתכן שנעמוד על אמתת סדור אבריהם בכללם והמשל כי האדם, עם רוב החקירה אשר היתה לקורמים בענין אבריו ועורקיו וגידיו ועצמיו ועצליו, הנה לא יתכן שתשלם זאת הידיעה בו באופן שלם, בדרך שיודע מספר אלו הדברים בו וההתחלפות אשר ביניהם בכמות ובאיכות ובתמונה, וזה מבואר מאד למעיין בזה הספר. כי אצל השכל הפועל ידיעה שלימה במה שיתחייב מהככבים בזה העולם השפל, כמו שיתבאר אחר זה, וזה בלחי אפשר שישלם לאדם בהתחלות אשר אצלו בזה מהחוש. ובכלל הנה לא יתכן לאדם שירע האמת בזה הסדור, וזה

מבואר ממה שימצא בחכמת משפטי הככבים, שימצא כוזב הרבה פעמים, כל שכן שלא יחכן שידע האמח בזה הסדור בסבותיו, עד שתהיה לו ידיעה שלמה. ועוד שאם הורינו שיהיה אפשר לאדם שישיג כל אלו המושכלות אשר בנפש השכל הפועל, הנה יהיה עם זה בלחי אפשר שישיג האדם השכל הפועל, לפי שאי אפשר לאדם שישיג הדרגתם וצר היוחם אחד. וזה שכבר יראה שבכאן כדור לחומר הראשון בקבולו הצורות, עד שיכלה הענין אל הצורה האנושית, וזה לא יחכן שיורע במין מין. והמשל כי היסורות הם במוחלט במדרגת ההיולי למחצבים, והם קצחם לקצת במדרגת ההיולי, וזה כי הארץ במדרגת ההיולי למים, והמים במדרגת ההיולי ליסוד האזיר, ויסוד האויר הוא במדרגת ההיולי ליסוד האשי והנה המחצבים הם במדרגת ההיולי לצמחים, והצמחים הם במדרגת ההיולי לבעלי חיים, ולזה יראה כי צורות המחצבים הם גם כן קצחם לקצת במדרגת ההיולי, עד שיגיע הענין אל מה שהוא כמו ממובע בין הצמח והרומם, והוא האלמוג: וכן הענין בצמחים, רצוני שהם קצחם לקצח במדרגת ההיולי, עד שיגיע הענין אל מה שהוא כמו ממוצע בין הצמח והחי, והוא האספוג הימיים ומיני החלוון הקיימים וכן הענין בבעלי חיים, עד שיכלה בסוף הענין אל

וכבר נראה חיוב מה שהנחנו בכאן ממה שאומר. ווה שהחומר הראשון דורך באלו הצורות מההעדר אל המציאות, ולזה היו כל הצורות האמצעיות העדר מצד ומציאות מצד, רצוני שהם מציאות מצד מה שקדם להם מהצורות והעדר מצד מה שאחריהם מהצורות, כמו שחלקי החנועה הם פעל מצר מה שעבר מהחנועה וכח מצד מה שעתידי ולוה יחויב שחהיה כל צורה מאלו הצורות במדרגת ההיולי אל מה שאחריה, עד שיכלה כל הענין אל הצורה האנושיח. והוא שהוא בלתי אפשר שתהיינה שתים מאלו הצורות במדרנה אחת, שאם היה אפשר זה, הנה לא ימנע אם שחהיה כל אחת חכלית לצורות אשר יקבל החומר הראשון, או שתהיה כל אחת מהן אמצע, או שתהיה אחת מהן חכלית והאחרת אמצעי. ואולם שחהיה כל אחת תכלית הוא שקר, שאם היה הרבר כן, הנה יחויב אם שיהיו אלו החכליות לתנועה אחת בעינה, או שיהיי לתנועות מהחלפות. אבל הניחנו אותן חכליות לתנועה אחת בעינה הוא שקר, כי התנועה האחת לא ימצא לה כי אם חכל ת אחת, וזה מבואר בנפשו. ואם הנחנו שיהיו חכליות לחנועות מתחלפות, רצוני שתהיינה הצורות אשר יקבל עד שיגיע אל תכלית האחר, הנה יחויב מזה שלא יהיה דבר ממה שימצא לו אחת מהצורות אשר בתנועה האחת כחיי לקבול אחת מהצורות אשר בתנועה האחרת, ויהיו בכאן לפי זאת ההנחה שני חמרים ראשונים, האחר אשר יקבל הצורות אשר בתנועה האחת, והאחד הוא אשר יקבל הצורות אשר בתנועה האחרת: ואם היה זה, הנה יחויב שיהיה כל אחד מאלו החמרים הראשונים בעל צורה מה, בה היה טבע אחד מהם לקבל צורות מה, וטבע האחר לקבל צורות אחרות, וזה בלתי אפשר, כמו שהחבאר בראשון מהשמע. ועור שאם היה זה כן, לא תמצא בכאן צורה יהיו כל הדברים ההוים הנפסדים כחיים עליה, כי הוא בהכרח אחת מהצורות אשר בתנועה אחת, ולא יהיה אפשר שיהיו הדברים בעלי הצורות אשר בתנועה האחרת כחיים עליה: וזה שקר, כי כבר נמצאו כל אלו הדברים כחיים על צורות היסודות, כמו שהתבאר בטבעיות, ווה שהיסורות ימצא כל אחד מהם כחיי עליהם, והגשמים המורכבים הם נחכים אליהם. ובכלל הנה כבר החבאר בראשון מהשמע שהוא מחויב שיהיה החמר הראשון אחד. - ואם הנחנו שההיינה שתי אלו הצורות אמצע, הוא מבואר ממה שקדם שאי אפשר שנניחם אמצע לשחי חנועות מתחלפות. ובהיות הענין כן, הנה חהיינה אמצע לתנועה אחת אם היה אפשר זה, ולזה יחויב שיקבל החומר הראשון אחת מאלו הצורות קודם קבולו האחרת. ונאמר שכאשר הונח הענין כן, יחויב שחהיה הצורה המאוחרת יותר נכבדת מן האחרת, וזה שהתנועה האחת יהיה כל חלק ממנה בעבור החלק הבא אחריו שיכלה הענין אל חבליח, והמשל ששתיית הסם המבשל הוא בעבור שתייח הסם המשלשל, ושתיית הסם המשלשל בעבור הוצאת הליחה המליחה, והנה המחליאה היא בעבור הבריאות. ובהיות הענין כן, הנה כל חלק וחלק מהאמצעיים הוא תכלית באופן שלפניו ולפי שהתכלית הוא יותר נכבד ממה שקודם התכלית, הנה יחויב שתהיה הצורה המאוחרת כהויה מאלו הצורות יותר נכבדת מהאחרת, ולזה הוא מבואר שאי אפשר שנניח האחת מהם תכלית והאחרת אמצע, שאם היה אפשר זה, היה בהכרח לתנועה אחת בעינה, והיה מחויב שתהיה הצורה שהיא תכלית יותר נכבדת מהצורה שהיא אמצע.

וכבר יתבאר באופן אחר שהוא מחויב שתהיינה אלו הצורות הולכת בהדרגה וסדור מהמציאות החסר אל המציאות השלם. וזה שהטבע לא יקצר משיתן צורה לכל אחד מהמזגים האפשריים ליסודות, ולזה היו הצורות אשר לדברים ההוים הנפסדים במספר המזגים: ולפי שהמזגים הולכים בהדרגה וסדור מהעובי אל הדקות, והיא מה שקרב יותר אל הדקות הולך מהלך הצורה ממה שקרב אל העובי, הנה יהיה הענין בצורותיהם כן, כי יחס החומר אל החומר הוא יחס הצורה אל הצורה: ולזה מה שיחויב, שכמו שהמזגים כלם נמשכים בסדור והדרגה מהמציאות החסר אל המציאות השלם.

וזה מבואר שאין כח באדם שישיג בשלמות הסדור אשר למזגים, כל שכן שאין בו כח להשיג הסרור אשר לדורוח. אבל ישיג מזה מדרגות רחוקות, כאלו תאמר שהדומם הוא במדרגת ההיולי לצומת החסר, והצומח החסר הוא במדרגת ההיולי לצומח השלם, והצומח השלם הוא במדרגת ההיולי לחי החסר, והחי החסר הוא במדרגת ההיולי לרמי השח, ודמי השח הוא במדרגת ההיולי לדמי המעופף, ודמי המעופף הוא במדרגת ההיולי לדמי ההולך. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר שנדע בשלמות הצד אשר בו אלו המושכלות אחדי כי כשלא נדע הדרגהם לא יחכן שנדע הצד אשר הם כו אחד, ולוה הוא מבואר שאי אפשר שנשיג השכל הפועל. האלהים, אם לא שיאמר אומר שכבר נשיגהו באופן מה בהשיגנו אלו המושכלוח, לפי שהן כלן בנפש השכל הפועל, וזהו ההתאחדות אשר יהיה לנו עם השכל הפועל. וכאלו זה הטעה לקודמים והכריחם אל שיאמרו שהוא אפשר לאדם שישיג השכל הפועל. ואל החשוב שוה מחלוקת נפל לבד בין הפלוסופים, אבל המצאהו גם כן בין חכמי הורחינו הקודמים ז"ל. אמרו במדרש וירא אלהים את האור כי טוב, אמר רבי יודא בר סימון הבדיל הקב"ה את האור לעצמו, אמר אין כל בריה יכול להשתמש בו אלא אני, הרא הוא דכתיב ונהורא עמיה שריה: משל למלך שראה מנה יפה, אמר זו לעצמי. ורבנן אמרי הבריק לו ליתנו לצדיקים לעתיד לבא, הדא הוא דכתיב אור זרוע לצדיק. והוא מבואר שהם כוונו באור השכלים הנפרדים, כי האור המוחש כבר ישתמשו בו המרגישים: וירצה רבי יודא בר סימון שאין השגת השכלים הנפרדים אפשר לאדם, והחולקים עמו יאמינו שהם מושגים לאדם השגה חלושה ונפסקת במה שישפיעו עליו, כאלו היה האור המושג לו ברק, ולזה אמרו הבריק לו, ואמרו שואת ההשפעה היא ליתנה לצדיקים לעתיד לבא, רצו בזה שההשגה החלושה אשר לנו תחלה בהם היא להגיענו אל שנשיגם השגה שלמה ונדבק בהם.

פרק שלשה עשר

נחקור בו בהיתר ספקות מה יקרו בענין השפעת השכל הפועל לשכל החיולאני אלו המושכלות אשר יקנס.

ואחר שהתבאר שהצלחתנו התכליתית הוא קנין אלו המושכלות אשר בכאו, ראוי שנשחדל בהחרח קצח ספקות יקרו מואת ההנחה. - מהם, שכבר יחשב שיחויב שההיה ההצלחה שוא ובטל. וזה כי מפני שהיו אלו המושכלות אשר יקנם השכל ההיולאני הם בעצמם המושכלות אשר בנפש השכל הפועל, הנה לא יהיה בכאן דבר מחחדש מפני קנותינו המושכלות, והפעל שלא יתחדש דבר בעבורו הוא פעל לבטלה. ומהם שכבר יחשב שיחויב מזה שימצאו תכליות רבים לדבר אחד במספר. וזה כי מפני שהיה התכלית המכוון באדם הוא קניין אלו המושכלות, והיו אלו המושכלות רבים במספר, הנה יהיו תכליות רבים לאדם האחד במספר, וזה בלחי אפשר: כי התכלית האחד במספר הוא אחד במספר בהכרח, כי התכלית הוא צורה ושלמות, ואי אפשר שיהיה לנמצא האחד במספר כי אם שלמוח אחד, וזה מבואר בנפשו. --ומ הם, שכבר יחשב שיהיה ההשתרלות ברבוי הידיעה לבטלה. וזה כי מפני שהיה החכלית המכוון בנו הוא ההשארות והקיום לשכל, והיה השכל נצחי בקנין מושכל אחר לבד, הנה יהיה ההשתדלות בהרבות קנין המושכלות לבטלה, וחהיה מדרגת מי שלא קנה כי אם מושכל אחד מהמושכלות היותר חסרות בזאת ההצלחה כמדרגת מי שהגדיל והוסיף חכמה עד שידע סודות כל הנמצאות אם היה זה אפשר: וזה מבואר הבטול, כי המעיינים ימצאו המיד בנפשם השוקה להוסיף בידיעה, והחשוקה הטבעיית לא תהיה לבטלה.

ונאמר שהספק הראשון אין היתרו ממה שיקשה. וזה שלא יחויב, אם הודינו שתהיינה אלו המושכלות הנקנות הם בעינם המושכלות אשר בנפש השכל הפועל, שיהיה קנותינו אותם לבטלה: וזה שאף על פי שאין המושכלות מתחדשות בעצמם, הנה הם מתחדשות לשכל ההיולאניי ועוד שהמושכלות הנקנות לנו אינן המושכלות אשר בנפש השכל הפועל בעינם, כי הם נמצאות בנפש השכל הפועל בצד שתהיינה כלם בו אחד, ואי אפשר שההיינה נמצאות בשכל ההיולאני בזה האופן במה שקדם. ואולם הספק השני יותר בשיתבאר שהשכל הנקנה הוא אחד במספר, וזה יתבאר במעט עיון. וזה שהידיעות האנושיות תמצאנה הולכות קצתם מקצת מהלך השלמות והצורה איך ומה שיהיה, וזה כי החכמה האחת מבואר מענינה שחלקיה הם קצתם לקצת במדרגותו החכמה האחת מבואר מענינה שחלקיה הם קצחם לקצת במדרגותו

השלמות והצורה, והחכמות הרבות הם גם כן קצתם שלמות לקצתם. ובהיות הענין כן, הוא מכואר שהשכל הנקנה אחד במספר. ומוה הצד תהיינה אלו המושכלות מחרבות התרבות מה בהתרבות הנושאים, וזה כי המושכל האחד כבר יהיה בראובן ושמעון ויהיה מחחלף בהם מפני חלוף צורות האחרות, עד שיהיה, דרך משל, מה שהיה בו אחד השכל הנקנה אשר לראובן הוא זולח מה שיהיה בו אחר השכל הנקנה אשר לשמעון. והסבה בזה החלוף הוא חלופם בקנין המושכלות כאיכות ובכמוח, וזה כי כשקנה יותר מהמושכלות אשר בחכמה אחת, יהיה מה שהיו בו מושכליו אחד זולח מה שהיו בו אחד המושכלות אשר למי שקנה מהם יותר מעטי וכן מי שקנה מושכלות מחכמה אחת מתחלפת לחכמה אשר קנה ממנה האחר המושכלות, יהיה השכל הנקנה לו מתחלף לשכל הנקנה אשר לאחר, ובזה תחחלפנה מדרגות המצליחים חלוף רבי וכל מה שיקרב יותר אחדות מושכליו לאחדות המושכלות אשר בנפש השכל הפועל היחה הצלחתו יותר עצומה, ותהיה שמחתו ותענוגיו במה שהשיג יותר חזק. וכבר ימצא בזה מהחלוף, עד שלא יחס לשמחה ולחענוג אשר ישיג האחד כמה שקנה מהמושכלות אל מה שיהיה מהשמחה והחענוג אל האחר כמה שהשיג אוחו. וכבר נשער זה הערבות במה שנשיגהו בחיינו מאלו המושכלות, זהו השעור המעטיי אשר תכנע נפש הבהמית ויתבודר השכל בפעולחו, שנמצא בו מן הערבות מה שלא נעריכהו אל שאר הערבויות ואין לו אליהם יחם כללי כל שכן שיהיה זה הערבות יותר אחר המות, כי אז תהיה השגתינו אלו המושכלות אשר קנינו אותם בחיינו בהחמדה, ונשיג יחד כל הרברים אשר בשכלנו, לפי שכבר סר אחר המות המונע אשר היה לנו בזה בחיינו מצד החומר. ווה כי מפני שהנפש אחת, חמנע השגח השכל בהשחמש אחר מכחות הנפש הנשארים בפעולחם, גם בעת התבודד השכל בפעולחו לא יקרה לו שישיג יחד כי אם המושכלות אשר נטחה מחשבתו אליהם, כמו שהתבאר במה שקדם: ואולם אחר המות ישיג יחד כל המושכלות שהשיג בחייו. אבל ראוי שנדע שאי אפשר שיקנה אחר המות מושכל לא השיג אותו בחייו, כי אין לו הכלים אשר יושג כהם המושכל, והם החושים ושאר הכחות הנמשכים להם, כמו הדמיון והכח הזוכר. והנה יתבאר גם כן מזה שאין יחם אל הערבות אשר יהיה מהשגח המושכלות החסרות אל הערבות אשר יהיה מהשגת המושכלות הנכבדות, כי הערבות אשר נמצא בזה בחיינו מתחלף חלוף נפלא, וחשקנו גם כן אל השגחם יותר רב, עד שכבר נחשוק יותר השגת מעט מהדברים הנכבדים מהרבה משאר הדברים. ולוה הסכימו חכמינו הקודמים ז"ל שבכאן מדרגות מהחלפות

לצדיקים בגן עדן. אמרו במדרש שבע כחוח של צדיקים. ולקחו מספר השבעה להורות על הרבוי, לא לדקדק במספר. וכן ימצאו רבים בדברי הנביאים ע"ה. והחכמים ז"ל אמרו שבע יפול צדיק וקם, והדומה לזה. והם גם כן הסכימו על שההצלחה תשלם בקנין אלו המושכלות אם מעט ואם הרבה, ולזה אמרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבאי כי הם, עם מה שהישירה אותם החורה לקנין המושכלות זאת ההישרה הנפלאה אשר תמצא כה, הנה אי אפשר שלא יקנו הרבה מהם שיעור מה מהמושכלות אם מעט ואם הרבה. ויהיה אמרם כל ישראל במדרגת רוב ישראל כי ההקדמות הכוללות אשר בחכמה התלמודית מנהגם זה המנהג. כבר ביארו זה ואמרו אין למדין מן הכללות אף על פי במקום שנאמר בהם חוץ.

פרק ארבעה עשר

נישיר בו המעיינים בדברינו אל שאין ראוי שיעווב מה שתחייבהו האמונה מפני מה שיראה שיביא אליו העיון.

ואם יראה אחר שהאמונה תחייב היות ההצלחה האנושית על זולת זה האופן שזכרנו, מצד מה שיביאהו להאמין פשוטי קצת הדברים הנאמרים בדבר גן עדן וגהנם בדברי המדרשים וההגדות ודברי הנבואה, ידע באמת כי אנחנו לא נטינו לוה הדעת שנטה אליו העיון אם לא מפני ראוחינו שהוא מסכים לדעת תורחנו. כי לא יותר ההמשך לעיון שימצא חולק על האמונה, אבל כשיהיה זה, ראוי שייחם הערר ההסכמה לקצורנו. ולפי זה הוא מבואר שכבר יחויב למי שיאמין זה שימשך לאמונחו, כי גם אנחנו ננהג כן, אם יראה לנו היות האמונה מחייבת זולת מה שחייבנוהו מזה. וזה ממה שיחוייב קבולו לכל אחר מהמאמינים: שאם היה השער פחוח לחלוק על האמונה במה שיראה לאדם שהעיון חולק עליה, תפסר האמונה ויעדר חועלתה מאנשי האמונה, ויפול המחלוקת והבלבול בין המאמינים מה שהיה נופל אם לא היתה שם אמונה, ויתחרש בזה מההפסר מה שלא יעלם. ומה שאמרנו מזה בזה המקום ראוי שיובן ממנו שכן יהיה מאמרינו בשאר מה שיתבאר בדרושי זה הספר, ר"ל שאם היה נראה לאחר מאנשי האמונה שיש בהם מה שיחויב שיאמן חלופי מצר האמונה, הנה ראוי שיעזב העיון וימשך לאמונה, וייחם החלוף הנופל בה לקצורינו.

> נשלם המאמר הראשון תהלה לאדון הכל יתברך אשר עזרנו בכתיבתו, והוא יעורנו בהכנהו ובעבודתו מאהבהו אמן.

מאמר שני

בענין החלום והקסם והנכואה

פרק ראשון נבאר בו שואת ההודעה היא מסבה פועלת יודעת אלו הדברים אשר תהיה בהם ההודעה ושאלו הדברים הם מוגבלים ומסודרים. — פרק שני נבאר בו מה הם אלו הדברים אשר תהיה בהם ההודעה ובאיזה אופן הם מוגבלים ומסודרים. — פרק שלישי נבאר בו מה הוא הפועל לואת הידיעה. — פרק רביעי נבאר בו אם הוא אפשר שתגיע זאת ההודעה בדברים העיוניים. — פרק חמישי יודע בו לאיזה תכלית היתה נמצאת זאת ההודעה. — פרק ששי נתיר בו קצת ספקות יקרו בענין זאת ההודעה. — פרק שביעי נחקור בו בשתי שאלות קשות יקרו בענין החלום והקסם. — פרק שמיני נתן בו סבות נחקור בו בשתי שאלות לאנשים בכל אחת מאלו ההודעות בחלום ובקסם ובגבואה.

פרק ראשון

נבאר בו שזאת ההודעה היא מסבה פועלת יודעת אלו הדברים אשר תהיה בהם ההודעה ושאלו הדברים הם מוגבלים ומסודרים.

בעבור שהיה זה הדרוש מהדרושים היקרים מאד, אם מפני עצמוחו, אם מפני שהרבה מהדרושים היקרים אשר כונחנו לבארם בזה הספר הם מחבארים במה שיחבאר בו, והיה עם זה רב הספקוח מאד: ראינו שלא נסמוך בו על מה שנזכר ממנו בספר החוש והמוחש, לפי שלא נשלמה שם החקירה בו כפי מה שראוי, עם שכבר באו במה שנזכר שם דברים בלהי צודקים, כמו שיחבאר בזה המאמר.

ונתחיל ונאמר שמה שנמצאהו מגיע מהידיעה לאדם בדברים העחידים בחלום או בקסם או בנבואה אי אפשר שיהיה במקרה. וזה שמה שבקרי מציאותו במעט מהזמן ובמעט מהדברים יחד, כמו שנאמר בשני מהשמעי וכבר התפרסם ונגלה בזמננו זה שקצת אנשים יגידו העחידות בהרבה מהדברים ובהרבה מהזמנים, והם אשר יקראום קוסמים, וכל שכן שיהיה זה יותר מבואר בנבואה אשר התפרסם ענינה לכל האומות, כי הצדק היה נמצא בה לפי מה שהתפרסם מענינהי וכבר יראה גם כן מענין החלומות הצודקים, וזה שכבר יראה בהם דמיונים רבים יחד יסכימו כלן אל מה שימצא בעתיד, כמו שיראה אדם מה בחלום שפלוני ופלוני ילכו למקום פלוני, וימצאו שם פלוני ופלוני, והתחדש מריבה ביניהם,

ויאמר קצחם לקצת המאמר הפלוני, ויכו קצחם לקצת המכה הפלונית, ואחר ימצא כל זה צורק. וזה כלו בלתי אפשר במה שבקרי, כמו שקדם. והנה ימצאו אנשים יחלמו חלומות צורקים פעמים רבות, ובפרט האנשים השחורים, וזה כלו ממה שיראה ממנו שזאת ההודעה אינה בקרי. וכאשר התישב שואת ההודעה אינה בקרי, הנה מבואר שכבר יחוייבו מזה שני דברים. האחד שיהיו הדברים העתידים אשר תחחדש בהם זאת ההורעה מקובלים ומסוררים, רצוני שהוא מוגבל שיצאו לפעל דרך הגעחם, שאם לא היה הגעת הדברים מהם מוגבל ומסודר, לא יחכן שחהיה בהם הידיעה טרם בואם אלא בקרי, וזה מבואר בנפשו. והשני שיהיה בכאן נמצא מה יודע אלו הסדורים אשר תפול בהם הידיעה, הוא הפועל זאת ההודעה בנו. וזה כי מפני שהיתה זאת הידיעה נמצאת כנו כפעל אחר שהיתה נמצאת כנו ככח, וכבר התבאר במאמר הכוללים כי כל מה שיצא מהכח אל הפעל בסוג מה הנה יוציאהו מהכח אל הפעל מי שיש לו בפעל מה שנמצא בכח למחפעל באופן מה. הנה יחויב שיהיה בכאן פועל לזאת היריעה אצלו היריעה בפעל בכל אלו הרברים אשר תפול בהם ואת ההודעה. והוא מבואר שהפועל לואת הידיעה בנו הוא שכל, לפי שהוא יעשה פעולתו בזולת כלי גופיי.

פרק שני

נבאר בו מה הם אלו הרברים אשר תהיה בהם ההודעה ובאיזה אופן הם מוגבלים ומסודרים.

ואחר שהתבאר שאלו הדברים אשר תפול בהם זאת ההודעה הם מוגבלים ומסודרים, ראוי שנחקור מה הם אלו הדברים, ובאיזה אופן הם מוגבלים ומסודרים.

ונאמר שכבר יראה בחפוש שזאת ההודעה לא חהיה בענינים ההכרחיים כי אם מעט, אם היה שתפול בהם: ואולם מה שתהיה בו הוא בענינים האפשריים הנופלים באישי מין האדם, לפי שכבר יראה בחפוש שלא חגיע ידיעה לאדם בחלום או בקסם או בנבואה כי אם באישי מין האדם ובמה שיפול מהמקרים, וכאשר חגיע לנו ידיעה בזולת אישי מין האדם, הוא מצד יחס הדבר ההוא אל איש מה מאישי האדם, כמו שהודיע שמואל עליו השלום לשאול ע"ה מהאחונות כי נמצאו מצד היותם קנין מקניני קיש אבי שאול. וכאשר חקרנו באלו הדברים האפשריים אשר תפול בהם ההודעה בחלום או בקסם או בנבואה, מצאנו שמאלו הענינים יהיה שחגיע ההודעה בחדושי אישי העצמים מדרמו אליהם, וזה שכבר יודיעו שאיש מה יולד בתאר כך ויעשה מעשה הרמון אליהם, וזה שכבר יודיעו שאיש מה יולד בתאר כך ויעשה מעשה כך, וזה מבואר מענין הקוסמים, והמשל כזה בנבואה מה שהגיד הנביא

הנה בן נולד לבית דוד, למועד הזה כעת חיה את חובקת בן־ ומהם יהיה שחגיע החודעה כאישי המקרים כחדושם, ואלו האישים מהם אשר יתחדשו בסבותיהם המוגבלות, והוא מה שיתחדש מהם מהכחירה או מהטבע, ומהם שלא יחחרשו מסכוחיהם המוגבלוח, כמו הענין בקרי ובהזדמן. והנה יראה בחפוש כי באלו המינים חפול ואת ההודעה, וזה שכבר יודיע הקוסם או הנביא מהנלחמים איוה מהם ינצח, ואם ירד המטר ביום הפלוני, ואלו המקרים הם מתחדשות מסבותיהם המוגבלותי וכבר יודיע גם כן מה שיתחדש בקרי והזרמן, וזה מבואר מן החוש בקסם ובחלומות, והחפרסם גם כן שכבר הפול ההודעה בכמו אלו הדברים בנבואה, כמו מה שהודיע שמואל ע"ה לשאול ע"ה שימצאוהו שלשה אנשים בדרך ונחנו לו שחי לחם ולקח מידם, וכמו שהודיע הגביא אשר בשומרון לנביא אשר בבית אל שכבר ימצאהו האריה בדרכו וימיתהו. והנה יראה בחפוש שרוב הידיעות המתחדשות בחלום או בקסם או בנבואה הם במה שבקרי ובהזדמן. ובהיות הענין כן, והיה שכבר החבאר שאלו הענינים אשר חפול בהם זאח ההודעה הם בהכרח מוגבלים ומסודרים, הוא מבואר שכבר יתחדשו מזה ספקות עצומות. - מהם, שכבר יחויב מזה שיבוטל טבע האפשר מהמקרים הנופלים באישי מין האדם. וזה כי מפני שהיה אחד מחלקי האפשר מוגבל ומסודר שיצא לפעל, עד שכבר חשלם ההודעה בו שיגיע קודם שיגיעי הנה אם כן אין בכאן אפשר, אבל היו הענינים ההם כלם מחויבים, וחהיה הבחירה לבטלה, וזה בחכלית הבטול. ועוד שכבר יחויב מוה שלא יהיה בכאן דבר אפשרי כלל, אבל יהיו כל הענינים ההם כלם מחויבים. וזה שאם היה בכאן אפשר, הוא במה שיפול מהמקרים באישי מין האדם, כי בשאר הדברים לא ימצא בהם אפשרות כי אם מצר האדם, וזה שחנועת הבעל חיים מוגבלת בטבע וכן חנועת הצומח והרומם, ואין להם מעצמם כי אם אחר מחלקי האפשר, והמשל שהבעל חי יתנועע אל המוון בעת ראותו אותו ואין לו התחלה מעצמו על שיתנועע אליו, ואולם האדם ישים זאת התנועה אפשרית, לפי שהוא ימנעהו מהתנועע אליו או יעהיק המזון מהמקום ההוא, וימנע צאת ואת התנועה לפעלי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאם אין באישי מין האדם דבר אפשרי, שאין בכאן אפשר כלל, אבל יהיו כל הענינים מחויבים, וזה מבואר הבטול והגנות. - ומהם, שכבר יחויב מזה במה שבקרי ובהזרמן אשר תפול בו זאת ההודעה שיהיה מוגבל ומסודר, והנה זאת ההנחה סותרת נפשה, כי מה שבקרי והודמן הוא מה שאין לו סבות יסודר מהם: והנה אם הנחנו במה שבקרי ובהזרמן הנופל באישי מין האדם שיהיה בלתי מוגבל ומסודר, הנה לא נוכל לחת הסבה בהודעה המתחדשת בהם לאדם, כי זאת ההודעה תחייב שיהיו מסודרים ומוגבלים. והנה כאשר שיער אבן רשד בזה הספק, החליט המאמר שלא יתכן שתהיה זאת ההודעה במה שבקרי ובהזרמן, והנה החוש מעיד על הפך זה, כמו שזכרנו, וכבר הגיעה לנו זאת ההודעה בחלום פעמים רבות במה שבקרי, והגיעה לזולחינו לפי מה ששמענו מהם, ואין ראוי לנו שנכחיש המוחש מפני אלו הטענות, אבל ראוי שנחקור איך אפשר הגעת זאת ההודעה במה שבקרי.

ונאמר שכבר יראה במה שבקרי ובהזרמן שיש לו סדור מה, עד שכבר ימצאו אישים רבים תרבינה הצלחות כל איש ואיש מהם המתחדשות לו בקרי, והם האנשים הנקראים טובי המזל, וימצאו אנשים אחרים תרבינה רעות כל איש ואיש מהם המתחדשות לו בקרי, והם האנשים הנקראים רעי המזל. וזה ממה שיחייב שיהיה למה שבקרי הגבלה וסדור באופן מה, ומה הוא זה האופן מי יתן ואדע.

ונאמר שכבר יראה בחקירה שכל מה שהיו אלו הנמצאים השפלים יותר נכבדים השגיח הטבע יותר בשמירתם, כבר ההבאר זה בספר בעלי חיים. ובהיות הענין כן, והיה האדם הנכבד המוחלט שבכל הנמצאות השפלות אשר כזה העולם השפל, עד שהוא משחתף עם הנמצאים הנכברים האלהיים בשכל אשר בו: הנה השגיח בו הטבע השגחה עצומה, והושמו הגרמים השמימיים כלם משתתפים בשמירתו והנהגתו, עד שפעולתיו ומחשבותיו הם מסודרות כלם מהם. וכבר יורה על זה מה שיגידו בו מאלו הדברים חכמי משפט הככבים, כי הם יודיעו מחשבות האדם ופעולותיו, ויצדקו בהם פעמים רבות. ואולם שיכזבו גם כן הרבה פעמים, לחולשת האמות המגיע לנו כטבע בואת המלאכה, להיותינו רחוקים מאלו הגשמיים האלהיים מרחק עצום בעצם ובמקום, ולקושי ההגעה לנו מן החוש מה שיחוייב מאלו הגרמים השמימיים במצב מצב ממצביהם, מפני שלא יתכן שיגיע לנו בזה מהחוש ההכפל אשר היה ראוי בכמו אלו ההקדמות הנסיונות, כי המצב אשר לככבים בעליה מה לא יתכן שישוב כי אם באלפים רבים מן השנים רבוי נפלא, וזה מבואר למי שעיין במלאכח התמונה, עם שהתנועות אשר לגרמים השמימיים בלתי ידועות עדיין, ואמנם נדע מעט מזה הסדור בחפוש ובארך הזמן, ובזה המעט שנודע לנו נגלה תכלית ההגלות שמקרי האדם הם כלם מסודרים מהגרמים השמימיים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שבאלו הענינים אשר תפול בהם זאת ההודעה, והם מקרי האדם, יהיה הגבלה וסדור מצד הגרמים השמימיים. זבוה יתאמת היות מה שיגיע לאדם מהקרי וההודמן מוגבל ומסודר זה האופן מההגבלה והסדור. ומהצד שהוא מוגבל ומסודר הוא מאדיי, ולזה ימצא הרבה שיתחדשו לאיש אחד הצלחות רבות במה שבקרי או רעות רבות. ואולם כשנעיין בו מן הצד אשר הוא כלהי מוגבל, והוא היחס אשר לו אל הסבות הידועות לנו, כאלו תאמר שנחפור חפירה לעשות בור ונמצא מטמון, הנה הוא מעטיי, רצוני המצא המטמון מחפירת החפירה לעשות בור. אלא שכאשר הונח הענין כן, הנה יבוטל טבע האפשר מאלו הדברים אשר תפל בהם זאת ההודעה, ותהיה הבחירה בנו לבטלה, ויבוטל גם כן טבע האפשר מכל הדברים, כמו שקדם, וזה בתכלית הבטול. ואם הנחנו שאין אלו הדברים מוגבלים ומסודרים, לא נוכל לתת הסבה בזאת ההודעה, עם שכבר התבאר שלאלו הדברים הגבלה וסדור.

ונאמר כי מפני שהתבאר במה שאין ספק בו באלו הדברים שהם מוגבלים ומסודרים מצד הידיעה הנופלת בחדושם קודם בואם ומצד מה שנגלה לנו מן החוש שהם מוגבלים מהגרמים השמימיים, והתבאך גם כן שהם בלתי מוגבלים ומסודרים מצד האפשרות אשר בהם הנה יחויב שיהיו אלו המקרים מוגבלים ומסודרים מצד אחד, ובלהי מוגבלים ומסודרים מצד אחר. ואולם הצד אשר הם מוגבלים ומסודרים כבר התבאר במה שקדם, רצוני שכבר התבאר שהם מוגבלים ומסודרים מהגרמים השמימיים ואולם הצר אשר הם בו אפשריים ובלחי מוגבלים ובלחי מסודרים הוא השכל והבחירה הנמצאים בנו, כי השכל והבחירה יש להם שיניעו אוחנו אל זולת מה שהוא מוגבל מפאח הגרמים השמימיים. ואמנם היה זה כן, לפי כי מפני שהיו מקרי האדם מסודרים מהגרמים השמימיים, והיו הגרמים השמימיים שומרים ההוים אשר תחת גלגל הירח כשיגבירו ההפך האחד פעם והאחר פעם, וזה אם מפני החחלפות המצבים אשר לככב ככב, כאלו תאמר השמש כשהיה בפאה הצפונית גבר טבע האויר והאש שם בגשמים הפשוטים והמורכבים, וכשהיה בפאה הדרומית גבר טבע המים והארץ בגרמים הפשוטים והמורכבים בפאה הצפונית, ואם מפני הככבים המחחלפים, כאלו חאמר שמארים מגביר טבע האש והירח מגביר טבע המים, והיו לאלו ההפכים המתחדשים מהם במזג אישי האדם רושם במדות והתבונות המעשיותי חויב בגרמים השמימיים שיהיו במצב מה ממצביהם מישירים האדם לצר תכונה מה, ובהיותם במצב ההפכי לו יישירו אותו לצד הפכה, וכן הענין במקרה מקרה מהמקרים אשר יסודרו מהם, ויחויב גם כן, שיהיה מה שיתחייב מן הככבים המתחלפים מחחלף בדרך שיהיו קצתם מישירים

האדם לצד תכונה מה וקצחם לצד הפכה, וקצחם לצד מקרה מה וקצחם לצד הפכו: ולפי שכבר יקרה מזה שיהיו קצח האנשים רעים להשיג קצחם רעות, הנה השגיח השם יחברך בזה, בששם בנו שכל בעל תכליח, להגיענו אל זולת מה שהוא מוגבל מפאת הגרמים השמימיים, לתקן המעוות הנופל במקרה כפי מה שאפשר.

והנה בזה האופן מההשגחה אשר ישגיחו הגרמים השמימיים באדם היו האנשים נשמרים מרעות רבות נכונות לבא עליהם, עד שכבר ימצאו אנשים רעים ישימו כל השתדלותם להמית אחרים ולהזיקם, ולא ישלם להם זה אלא מעט, עם היותם דורכים באלו הפעולות בסבות הנאוחות. ולולי זאת ההשגחה היחה פעולהם מגעה על הרוב כמנהג שאר המלאכות אשר יעשו מה שיעשו בסבות הנאותות. והמשל שהנגר חשלם לו מלאכת הנגרות על הרוב בדבר דבר מה שיפעל בו, והרוצח לא חשלם לו הרציחה כי אם מעט. ובואת ההשגחה היה נשלם הקבוץ המדיני וזה כי מצד זה הסרור אשר מהגרמים השמימיים יהיו קצח אנשים נוטים לצר אומנות מה וקצהם לצר אומנות אחר, וישלמו בזה האופן האומניות כלן באופן יותר נכבד ממה שהניח אפלטון בענין המדינה החשובה, וזה כי בזה האופן לא ימנעו האומניות כלן מהיותן נמצאות בזולת שנצוה בעליהן מההשתרלות בהצלחה האנושית. ואולם שלא ימנעו האומניות כלן מהיותן נמצאות הוא מבואר, לפי שהמצבים אשר מהם יחחרש אומנות הם מאדיים, לפי מה שהחבאר מזה השעור המעטי אשר נורע לנו ממלאכת המשפט, ולוה יקרה שיתחרשו במקום אישים רבים נוטים לאומנות אומנות: ואף על פי שהבחירה אשר חהיה מפאת השכל ימצא לה כח על שתבלבל זה הסרור, הנה לא יהיה זה ממנה אלא מעט. וזה כי מפני שכבר הקנה אותן זה הסרור חשוקה במה שיגורהו הסרור ההוא, הנה לא יניחו האומנות ההוא בעבור אומנות אחר, ולוה מה שנראה מבעלי המלאכות הפחותות והמאוסות שלא יניחו מלאכהן מפני מלאכה אחרת, עם היוח להם הכנה להעחק אל המלאכות האחרות, ונראה שכבר יכנסו בלמידת המלאכות הפחוחות והמאוסות ויבחרום על המלאכות הנבחרות: ואולם אם יעזבוהו, הוא מפני הדרישה בהגעת ההצלחה האנושית, והאנשים אשר זה דרכם הם מעמי המכפר. ואם היה שנורה שתניע הבחירה את האדם לצד האומנות האחר, הנה יהיה מעטי, ולא ימנע מפני זה המצא אלו המלאכוח הצריכוח לקבוץ המדיני, לפי שהמצאם מהסדור אשר מהגרמים השמימיים הם מאדיים, כמו שקדם. ולואת הסבה אשר זכרנו היה שהפול זאת ההודעה במקרי האדם לברו מבין שאר בעלי חיים, לפי שמקריו הם מסודרים מהגרמים השמימיים, לא מקרי זולתו מהכעלי חיים, אם לא מצד יחסם אל האדם. והנה לואת הסבה אחשב שהסכימו חכמינו הקודמים זכרונם לברכה על שמקרי האדם מסודרים ממערכת הככבים, לא מקרי הבהמה. אמרו בראשון מבבא קמא אדם דאית ליה מזלא כתיב ביה כי יגח בהמה, דלית ליה מזלא כתיב ביה כי יגוף.

פרק שלישי

נבאר בו מה הוא הפועל לזאת הידיעה.

ואחר שהתבאר מה הם אלו הדברים אשר חפל בהם החודעה בחלום או בקסם או בנבואה, ובאיזה אופן הם מוגבלים ומסודרים, ראוי שנחקור מה הוא הפועל לזאה החודעה. ונאמר שכבר יראה שהפועל זאת ההודעה הוא בעינו השכל הפועל

אשר התבאר מציאותו כמה שקדם. וזה שכבר יחויב בואת החודעה שחהיה ממי שיפעל הסרוך אשר באלו הדברים אשר חפל בהם, וזה יחבאר בכמו הביאור בעינו שבארנו ממנו במאמר הראשון מזה הספר, שהשכל הפועל באלו הדברים אשר בכאן הוא מקנה אוחנו מושכליהם ולפי שכבר החבאר שהפועל לזה הסדור אשר באלו הדברים אשר חפל בהם ההודעה בחלום או בקסם או בנבואה הם הגרמים השמימיים, והיה שכבר החבאר במה שקדם שהגרמים השמימיים הם במררגת הכלי לשכל הפועל במה שיפעלוהו מאלו הרברים מהמזג, הנה ראוי שיהיה כן במה שיפעלוהו בזה הסדור אשר לאלו המקרים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהפועל לזה הסדור הוא השכל הפועל, ולזה יחויב שיהיה השכל הפועל הוא הפועל לואת היריעה, אם באמצעי, ואם בזולת אמצעי. וכבר יראה עוד מפנים שהשכל הפועל הוא הפועל לזה הסדור אשר לאלו הדברים. מהם, כי מפני שהיה זה הסדור אשר באלו הדברים אשר תפל בהם זאת ההודעה להשגחה באישי האדם, כמו שקדם, והיה השכל הפועל הוא אשר ישגיח באדם וישמרהו כפי מה שאפשר במה ששם בו מהאברים והכחות הנפשיות השומרות אותו הזמן האפשרי, כמו שהחבאר בטבעיותי הנה ראוי שיהיה זה הסדור מסודר מהשכל הפועל, לפי שהוא נמצא באדם לחכלית בעינו אשר יכוין בו השכל הפועל, והוא ההשגחה, והתכלית האחרון בדבר האחד ראוי שיהיה הפועל אחד, וזה מבואר בנפשו. ומהם, כי מפני שהיו אלו הדברים בסוג בעינו אשר יפעלהו השכל הפועל, וימצא בו מה שהוא כו מסודר ומוגבל אם מצד הטבע הכולל, ואם מצד הטבע הפרטי, וזה כי הוא יפעל המהוח אשר ממנו יסודרו ויונבלו הדברים אשר בו מפני הטבע הכולל, ויפעל המוג הפרטי באמצעות הגרמים השמימיים והזרע אשר יסודרו ממנו רוב המקרים הנמצאים בו׳ הנה ראוי שיהיה שאר מה שנמצא בו מסודר מהמקרים מסודר מהשכל הפועל, שאם לא הונח הענין כן, הנה יקשה לחת הסבה מה זה אשר יקצר השכל הפועל מהמציא האדם אלו המקרים אשר תפל בהם זאת ההודעה, והוא נותן לו מציאותו אשר הוא נמצא בו ומקרים רבים ממקריו. ועוד שאם הונח הענין כן, היו בכאן שנים פועלים בדבר האחר בעינו, האחר יפעל מהותו וקצת משיגיו, והאחר יפעל בו משיגים אחרים, ויהיה אם כן למתפעל האחר בעינו שני טבעים, הטבע אשר יקבל בו פעל הפועל האחר, והטבע אשר יקבל בו פעל הפועל השני, וזה מגונה. ועוד שכבר חמצא זאת ההודעה פעמים במקרים אשר ייוחס סדורם אל המזג הפרטי ובשאר המקרים יחד, ולפי שההודעה הזאת מחויב בה שתהיה מפועל אחד, מפני שהיא אחת, והיה הפועל לואת ההודעה הוא הפועל לסדור אלו הדברים: הוא מבואר שהפועל לסדור אלו הדברים הוא אחד במספר, ולזה יחויב, כאשר יפעל המקרים אשר מצד המזג, שיפעל אלו המקרים ולפי שהשכל הפועל הוא הפועל לסדור אשר למקרים אשר יהיו מצד המזג, כמו שקדם, הוא מבואר שהשכל הפועל הוא הפועל אשר לאלו המקרים האחרים אשר תפל בהם זאת ההודעה. ועוד שואת ההודעה תהיה לפעמים בחדושי אישי העצמים ובכמו אלו המקרים יחד, כאלו תאמר שיודיע הקוסם או הנביא שכבר יתחדש איש אחד בתאר כך יעשה המקרה הפלוני או יתחדש לו המקרה הפלוני, וזה ממה שיורה שהפועל העצם הוא אשר יפעל אלו המקרים ולפי שהפועל העצם הוא השכל הפועל, הוא מבואר שהפועל הסדור אשר לכל המקרים המסודרים הוא השכל הפועל. ועוד כי מפני שהפועל שיפעל הסדור אשר לאלו המקרים ראוי שידעם באופן שלם, עד שיתישר בזה הסדור בשלם שבפנים אל תכלית המכוון בו, והוא השמירה והחשגחה באישי האדם כפי מה שאפשר, והיה בלתי אפשר שהשלם הידיעה בהם מה שלא יודע מהוח הדברים אשר נמצאים בהם, לפי שהוא מן המבואר בנפשו כי לא נודעו משיגי הדבר באופן שלם מה שלא יודע מהות הדבר אשר יקרו לו: הוא מבואר שלמי שיפעל זה הסדור אשר לאלו המקרים ידיעה במהיח האדם. ולפי שאצל השכל הפועל ידיעה במהוחו גם כן, הנה יחויב אם שיהיה הפועל לוה הסרור הוא השכל הפועל בעינו, או שיהיה האחד מהם הולך מהאחר מהלך השלמות והצורה, לפי שהם מסכימים בידיעה מהוח הדברים הנושאים למקרים אשר הפל בהם זאת ההודעה. ואם הונח

השכל הפועל הולך מהלך השלמות והצורה מזה השכל, חויב שחהיה לשכל הפועל ידיעה בסדור אשר בנפש זה השכל הפועל לזה הסדור, כי לאשר תהיה, ידיעה מה שילך מהלך השלמות מדבר מה תהיה בהכרח ידיעת הדבר ההוא אשר הוא לו שלמות וצורה, כמו שלמי שידע צורת הרכבת הבית תהיה ידיעת מהות הקורות והלבנים והאבנים אשר מהם הורכב. ובכלל הנה מה שילך במדרגת השלמות הנה לא יפרד ממה שהוא לו במדרגת ההיולי, ולוה יחויב שחהיינה אצל השכל הפועל כל הידיעות אשר לזה השכל אשר הוא ממנו במדרגת השלמות והצורה: ואם היתה לשכל הפועל יריעה בוה הכדור אשר לאלו המקרים, הנה לא נצטרך להכנים בכאן פועל אחר לוה הסרור זולחוי ולא יתכן ו.ם כן שיונח הפועל לזה הסרור שכל אחר זולת השכל הפועל, שאם הונח הענין כן, מה זה אשר יקצר השכל הפועל משיפעל זה הסרור, והוא יודע אותו. ואם הונח השכל האחר הולך מהשכל הפועל מהלך השלמות והצורה, הנה יהבאר בכמו הבאור הקודם בעינו שהשכל האחר הוא השכל הפועל הדברים אשר ייוחם חרושם אל השכל הפועל, רצוני שהוא יהיה פועל לכל הרברים אשר בכאן ומקנה המושכלות לנו, עם שואת ההנחה מבוארת הבטול. ווה שאם היה השכל הולך מהלך השלמות והצורה מהשכל הפועל, מפני שהוא יודע מה שידעהו השכל הפועל וידע עור הסרור אשר לאלו המקרים. הנה יהיה הסדור אשר לאלו המקרים הולך מהלך השלמות והצורה לסדור אשר לעצמיים אשר יקרו להם, ולוה יחויב שיהיו אלו המקרים הולכים מהלך השלמות והצורה לעצמיים, וזה מבואר הבטול והגנות. ובהיות הענין כן הוא מבואר שהפועל לוה הסרור אשר לאלו המקרים הוא השכל הפועל, ולזה יהויב שיהיה השכל הפועל הוא הפועל לואת הידיעה המגעת לנו באלו המקרים בחלום או בקסם או בנכואה, אלא שלא החבאר עדיין אם הוא פועל אוחה באמצעי, או כזולח אמצעי, או הוא פועל קצחה באמצעי וקצהה בזולת אמצעי, וכבר נחקור בזה כמה שאחר זה. וכבר יראה גם כן מצר אחר שהשכל הפועל הוא הפועל לואח ההודעה המגעת לנו באלו המקרים, וזה שהוא מחויב שיהיה הפועל השלמות לאהר במכפר אחד במספר. ובהיות הענין כן, והיתה החודעה המגעת לשכל ההיולאני שלמות לו, והיו בכאן שני מינים מההורעה, והם ההורעה אשר במושכלות וההודעה אשר במקרים: הנה יחויב שההיינה שתי ההודעות מושכל אחר, שאם לא הונח הענין כן, היה השכל ההיולני שנים, האחד היא המתפעל מהשכל האחר, והאחר הוא המתפעל מהשכל השני ואם היה השכל ההיולני שנים, הנה יחויב שלא יהיה האדם

האחר אחר במספר, כי האחדות אמנם ימצא לדבר מפני הצורה, ואם לא היתה הצורה אחת במספר, לא יתכן שיהיה הדבר בעל הצורה ההיא אחר במספר: וזה בתכלית הבטול והגנות. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהשכל הפועל הוא אשר יגיע לנו שתי ההודעות.

פרק רביעי

נבאר בו אם הוא אפשר שתגיע זאת ההודעה בדברים העיוניים.

וראוי שנחקור אם אפשר בזאת ההודעה שתהיה בדברים העיוניים. והחקירה ההיה בזה משני דברים: אחד מהם אם אפשר הגעהם בזולה סבותיהם בכמו זה האופן מההודעה, כמו הענין בשאר הדברים אשר תפל ההודעה בהם בחלום או בקסם או בנבואה, שכבר יראה בהם שהם יגיעו בזולת ההודעה בסבותיהם: והשני אם אפשר הגעהם בסבותיהם בכמו זה האופן מההודעה.

ונאמר שבבר יחשב שיהיה זה אפשר, מפני שאנחנו נמצא מושכלות רבות הגיעו בשינה בזולת סבותיהם בחכמת הרפואה, כמו שספרו הרופאים, וכבר באו ספורים רבים בזה הענין לגלינוס ולבן זוהר, וקרה גם כן בימי לאדם אחד שצווה בחלומו שיאכל הסם הפלוני על המחלה אשר היתה לו, והוא לא היה מכיר הסם ההוא ולא היה יודע טבעו, ושאל מוה לרופאים, והגידו לו שהוא בלתי מזיק לו לפי מה שמצאו טבע הסם ההוא בספריהם, ואכל ממנו אחר כן, ונחרפא. וכבר יראה שוה בלתי אפשר, ר"ל הגעת הדברים העיוניים בלחי סבותיהם בכמו זה האופן מההורעה: וזה שאם היה הענין כן, היתה זאת היריעה ידיעה בשתוף השם, אבל היתה מחשבה, לא ידיעה, כי גדר הידיעה האמתית הוא שנדע הדבר בסבות אשר הוא בו נמצא. והנה בזה האופן יבוטל דעת מי שיראה מהמון חכמי חורתנו שהידיעה במושכלות השניות חגיע לנביאים בנבואה מזולת שיעתקו אליהן מהמושכלות הראשונות, אבל הם כלם להם במדרגת המושכלות הראשונות. וזה שאם היה הענין כן, היתה ידיעת הנביאים באלו הדברים למטה מידיעת החכמים, אבל לא ההיה להם במושכלות השניות ידיעה כי אם מחשבה. ועוד שאם היה מדרך השכל הפועל שיגיע לשכל ההיולני הידיעה באלו הדברים בזולה סבותיהם, לא היה צריך אל החוש בקניית המושכלות, והיה גם כן ההשתמשות בעשיית המופת לבטלה, זה כלו מבואר הבטול. וכבר טען בן רשד שתי טענות יבטל בהם הגעת הידיעות העיוניות בכמו זה האופן מההודעה הראשנה מהן שאם היה הענין כן, היתה ההודעה הזאת לבטלה, לפי שבטבע הארם שישיג החכמות העיוניות באופן יותר שלם במה שנברא עליו מההקדמות הראשונות: והשנית שאם היה אפשר הגעת המושכלות בזולת ההקדמות הראשונות, היה הדבר האחד בעינו נמצא מסבות מתחלפות, ויהיה אם כן יחס הדבר אל סבותיו אשר בהם עמידתו בלחי הכרחי, וזה שקר. ואם אמרנו שואת הידיעה היא נאמרת בשחוף השם עם הידיעה המגעת בסבותיה, הנה תהיה מחשבה לא יריעה, ולא יהיה חועלת בהגעתה. ואם הנחנו שלא חגיע ההורעה בדברים העיוניים בכמו זה האופן מההורעה, יקשה מה שספרנו שהגיעה מחכמת הרפואה בשינה, ומה שנמצא ברברי הנביאים עליהם השלום, שבנבואה אחת בעינה הגיעה להם הידיעה במושכלות בשאר הדברים אשר דרך זאת הידיעה שחגיע בהם: כמו הענין כמה שנראה לישעיה עליו השלום ממעשה המרכבה, אשר נכללו בנבואה ההיא דברים רבים אחרים אשר דרך הנבואה שתפל בהם, וכן הענין במה שראה יחזקאל עליו השלום ממעשה מרכבה הרבה, וכבר ימצא זה הרבה בדברי הנביאים עליהם השלום. ובהיות הענין כן, הנה בכאן ספק עצום בזה הענין, כי המוחש מזה יקיים שיהיה אפשר שחגיע הידיעה ברברים העיוניים בכמו זה האופן מההודעה, והעיון יבטל זה. והנה הרב משה זכרונו לברכה הרחיק זאת הסבה שיהיה צורק מה שספר גלינום שקרה לו מהגעת ידיעות רבות במלאכת הרפואה בחלום, ואמר שאלו הידיעות היו בהקיץ אצל גלינוס, ואולם נראה לו התחרשם בשינה, כמו הענין מי שהיה בבית עם עשרת אלפים איש, ויצאו כלם זולת אחר, שכבר ירמה לו שהאיש ההוא בא שם עחה, והוא היה שם מקרם: אלא שהכחשת זה הוא הכחשת המוחש כמו שספרנו.

ונאמר שכבר יראה שאיננו נמנע הגעח המושכלות הראשונות בחלום בסבותיהם, ר"ל כשקרה שהועמרו הצורות הדמיוניות הצריכות בהקנאת המושכל ההוא: אלא שזה יהיה מעט, לפי שאלו הצורות הדמיוניות הצריכות בהקנאת המושכל ההוא העמדתם יהיה על הרוב בהשתדלות, וזה שלא יתכן שיהיה כי אם בהקיץ, כי אין לאדם בחירה בהעמדת צורה דמיונית מה בעת השינה, ולזה לא תהיה הגעת כמו אלו הידיעות בחלום אלא בדרך מקרה באופן מה. וכן הענין במושכלות השניות, כי לא יוציא האדם המושכלות השניות מהמושכלות הראשונות כי אם בהשתדלות, וזה בשיעמיד המושכלות הראשונות אשר יוליכוהו אל העמידה על המושכלות השניות ממושכלות השניות המושכלות השניות המושכלות השניות, לא ימנע הולדו מהם המושכלות השניות, אלא שזה יהיה מעטי.

וכבר יקרה לו למי שישים רב השחרלותו בהקיץ בקנין המושכלות

שישחמש בשינה הרבה לעשות המושכלות השניות, אלא שלא תהיה לו בחירה איזה מושכל יעמיר, אבל יעמיר לבד המושכלות השניות אשר אצלו או המושכלות הראשונות אשר יוליכוהו אליהם. וזה דבר קרה לנו הרבה, ובפרט בעה החבורדותנו בענינים העיוניים העמוקים, ונדמה לנו בחלומנו שנשאלנו מהמושכלות ההם, והשיבונו בהם דבר אמתי, והיו דברים לא קדם לנו עיון בהם. ובהיות הענין כן, הנה יראה שכאשר יגיע לנביאים עליהם השלום מושכל מה בנבואה, שיגיע אליהם בסבוחיו. ולזה תמצא בקצח המקומות במה שיספרו הנביאים עליהם השלום מהענינים העיוניים שיגידו הסבות אשר מהם יחויב, כמו שהראה במה שאמר ישעיה עליו השלום, לקיים שהשם יחברך הוא הפועל הנמצאות, לא הפסילים שהיו עובדים קצח אנשי דורו, מי פעל ועשה קורא הדורות מראש, שכבר הביא ראייה שהשם יתברך פועל אלו הדברים, מפני שהוא יודע נפילתם טרם בואם. והנה המקומות אשר נזכרו בהם דברים עיוניים כזולת סבותיהם ברברי הנביאים עליהם השלום הוא אם מפני שהיריעה באלו הדברים העיוניים היחה להם בהקיץ, אם מפני שכבר השמיטו זכרון ההקדמות, להיותן מפורסמות או, לעמקן, או להצטרך הענין ההוא אל הקדמות רבות יארך הספור בהם.

ואולם מה שספרו מהידיעות המגיעות בחכמת הרפואה בשינה הוא זר מאד, כי אלו הענינים הם נסיוניים, ואין מדרכם שיגיעו מהחוש כי אם בקושי גרול, ווה שלא חשלם הגעחם אם לא יגיעו מהחוש בזה הרבר מה שישלמהו חנאי הנסיון, כי הם רבים, כמו שבארו חכמי הרפואה. ובהיות הענין כן, איך יתכן שיגיעו מזולת חוש, מי יתן ואדע. ונאמר שכבר ידמה שרפואות האדם הם מסודרות מהגרמים השמימיים, כמו הענין בשאר הדברים אשר יקרה לו, ולזה היה אפשר שתתחרש בהם ידיעה מזה הצד, ר"ל מהצד אשר ירפא פלוני, כמו שחגיע ההודעה בזה האופן בשאר מקריו. והנה תהיה קניית המושכל מזאת ההורעה במקרה, וואח ההודעה חגיע לחולה או לרופא המשחדל ברפואתו. והנה כשתחקור בכל אלו הספורים אשר תמצא בזה לרופאים, חמצא שכבר הגיעה הידיעה בהם מזה הצד, כי הם יספרו שהם חולים, וצוו בחלום שיעשו כך, או שזולתם היה חולה והיו משחדלים ברפואתו, וצוו בחלומם שיעשו כך. והנה מצר זה חמצא שכבר השחוקקו אנשים חולים לעשות דבר מה מועיל ברפואתם, והם אינם יודעים בזה, להיות החשוקה כהם מסודרת מהגרמים השמימיים. וכזה האופן התחדשו ידיעות רבות במלאכת הרפואה כבר ספרו מהם הרופאים. וכבר קרה לאשה אחת שהיה לה נאצור כשוקה שהיתה בגן אחר, וראתה שם עשב מה לא היתה

מכרת אותו, והשתוקקה לשום מן העשב ההוא על הנאצור, ועשתה כן, ולא ארכו הימים שנתרפאת. וכבר היתה שם אשה חכמה וראתה הענין, ולמדה מזה שזה העשב הועיל לנאצור, ורפאה בו רבים, כמו שראינו בעינינו, ולא רצתה לגלות זה לשום אדם, עד שכבר אבדה ואת הידיעה באבדה. וכן קרה לאחינו יחנהו יוצרו מעשב אחד, והוא היה קטן בעת ההיא ולא השתדל להכיר העשב ההוא. וכן סופר לנו שאיש אחד היה חולה, וארך חליו מאד, וראה שנכנס נחש בקדרה, והשחוקק השוקה נפלאה לאכול מהתבשיל ההוא, ושאל ממנו לשפחחו, וכשקרבה אל הקדרה וראחה הנחש, אמרה אי מות בסיר, ולא נתנה לו ממנו בשום פנים, והוא הלך על ידיו ורגליו עד הסיר, ולקח מן התבשיל ואכל ממנו, ודחה התבשיל ההוא הליחה הארסיית אשר היתה מחליאה אותו אל מקום אחד מגופו, ונרפא רפואה שלימה.

פרק חמישי

יודע בו לאיזה הכלית היתה נמצאת זאת ההודעה.

ואחר שהתבאר באיזה מהרברים הפול זאת ההודעה ומה הוא הפועל אותה, ראוי שנחקור לאיזה תכלית היא נמצאת.

ונאמר שהתכלית אשר היא נמצאת בעבורו הוא ההשגחה והשמירה.
וזה כי האדם למה שהושמה בו הבחירה לכוין אל הטוב ולהתרחק מן
הרע הנכון שיגיע לו מצר מה שהוא מסודר מהגרמים השמימיים,
והיה קצר הידיעה במה שיתכן שיקרה לו מהטוב והרע, הושמה בו זאת
ההודעה, כדי שינצל מן הרע אשר ידע שהוא נכון בידו, ויכוין אל הטוב
הנכון לבא לו בסבות העוזרות אל מציאותו, ובזה יתוסף לו הטוב ההוא,
וכבר נזכר זה בספר החוש והמוחש.

פרק ששי

נתיר בו קצת ספקות יקרו בענין זאת ההודעה.

על מה שהונח בכאן מענין זאת ההודעה ספקות רבות, ראוי שנחקור בהם לפי מה שאפשר לנו. מהם, איך אפשר שיודיע השכל הדבר הפרטי במה שהוא פרטי כמו העניין בזאת ההודעה, והוא אמנם יחן דומה למה שבעצמו, והוא הסדור הכולל. — ומהם, איך אפשר שיודיע מחי יפול הדבר, ואין למה שאצלו מזאת הידיעה זמן מוגבל כלל. ואולם שהוא ידע מתי יפול זה הדבר הוא מבואר ממה שיגידו הקוסמים בזמננו זה, וממה שפתר יוסף ע"ה מהחלומות הצודקים במצרים, וממה שבא לדניאל ע"ה מקץ הגלות, וליונה ע"ה מקץ נינוה. — ומהם, איך

אפשר שיוריע השכל הפועל הסרור אשר לזה האיש להשגחה ולשמירה, כמו שנזכר במה שקדם, האם ידע השכל הפועל בו שוה האיש לו זה הסרור: הנה אם היה הענין כן, תהיינה לשכל הפועל ידיעות הוות נפסרות: ולפי שהוא מהעצם באלו הידיעות אשר לו, הנה יקרה מזה שישתנה בעצמותו או נניח שתהיינה לו יחד כל אלו הידיעות אשר באישים שהם בלתי תכלית, וזה כלו שקר. ואם אמרנו שאין זה להשגחה ולשמירה, הנה לא חהיה לזאח ההודעה תכלית, כי לא יראה בכאן תכלית אחר לזאת ההודעה זולת זה, וזה מבואר בנפשו. וזה שקר, רצוני שיהיה בדברים הטבעיים דבר ללא תכלית. ועוד שאף על פי שנודה שאין זה להשגחה ולשמירה, יקשה לתת הסבה מה זה אשר יודיע לו עניני זה האיש יותר מזולתו, אם לא היתה לשכל הפועל יריעה בשוה הסרור הוא לזה האיש. ובכלל הנה הספק בזה הוא חזק מאר. - ומהם, איך אפשר שתיוחד זאת ההודעה יוחר במה שהיה מגיע לאיש אשר חגיע לו זאת ההודעה, ולאנשים אשר גדל עמהם, ולמשפחתו, ועמו, ולעומדים לפניו, יותר מזולתם מהאנשים, האם ידע השכל הפועל שאלו האנשים להם זה הסרור, ושהם קרובי האיש אשר הגיע לו הידיעה, או שהם מעמו, או שהם עומדים לפניו. - ומהם, איך אפשר שחגיע לאדם ידיעה בעניני זולחו, אם היה שתהיה זאת ההודעה להשגחה ולשמירה, וכבר היה ראוי שחגיע הידיעה למי שיגיע לו ממנה החכלית אשר בעבורו נמצאת. — ומהם, למה היתה זאת הידיעה מגעת לקצת האנשים בביאור, ולקצת בחירות ומשלים, והנה הפועל אותה הוא אחר בעינו. ומהם, למה היתה זאת היריעה מגעת על הרוב בשינה, וההורעה אשר במושכלות היא ברוב בהקיץ, והנה הפועל בשתיהן הוא אחר בעינו. - ומהם, איך חקרה זאת ההודעה לפתאים ולקטנים אשר לא חשלם שכלם כלל יותר ממה שחקרה להרבה מהמשכילים מהם, וכבר היה ראוי שיהיו היותר מוכנים לקבל שפע זה השכל היותר משכילים, לפי שכבר ימצא להם התאחרות יותר חזק עם השכל הפועל. ונאמר שהספק הראשון אין היתרו ממה שיקשה. וזה כי מהשכל הפועל יגיע הידיעה בסדור אשר לוה הפרט מצד הגרמים השמימיים, לא במה שהוא זה הפרטי, אבל במה שהוא חי זה הפרטי בזמן שהאנשים אשר יולדו כהיות הגרמים השמימיים בזה המצב אשר היו בעת הולד זה הפרטי באופק אשר יולד בו׳ ולפי שמצד הסדור אשר מצד הגרמים השמימיים יהיו כל האנשים ההם בתאר אחד ומקרים אחדים, היה השכל ההיולאני מקבל זה הפרטי עם כל המקרים אשר היה בזה פרטי מצר מה שהוא איזה פרטי הזרמן מהאישים אשר בזה התאר, ויקבלהנ

הדמיון ממנו בזה האופן, ויקרה לו מזה שיושג לו זה האיש מצר שקרה שלא ימצא אז אצל מי שהגיעה לו זאת ההודעה איש אחר בזה התאר. והנה ההשפעה תהיה בסרור הכולל, ויהיה הקבול הפרטי מצר המציאות, שהדמיונים אשר יהיו מזה בנפש המדמה יצדקו באיזה איש שקרה שיהיה בזה החאר. ובזה הוחר זה הספק. ואולם אבן רשר החיר זה הספק באופן אחר, וזה שהוא אמר שכמו שהשכל יתן הצורות כוללות ויקבלם החומר קבול פרטי, כן הענין בזה, רצוני שהוא יתן הסדור הכולל והדמיון יקבלהו קבול פרטי. אלא שוה ההחר כשהחבוננו בו מצאנוהו בלחי מספיק. וזה כי המציאות הפרטי יושפע מהסדור הכולל מצד טבע החומר אשר ימצאו לו מקרים מה ייוחד בהם איש איש מצר חלוף המזג הפרטי ובהיות הענין כן, הנה יהיה מציאות אלו המקרים אשר יהיה בהם פרטי המזג המיוחר. ואולם בואת ההודעה ממי יתחרשו בכח הדמיוני אלו המשיגים והמקרים אשר היה כהם זה הדבר אשר בו חהיה ההודעה פרטי, האם חהיה למרמה חשגה לא יקנה אותה מהחוש ולא מהשכל. ועוד שאלו הדברים אשר בהם תהיה זאת ההודעה בעינם הם מהמקרים אשר לזה האיש במה שהוא זה האיש: ואם היה שיהיה הציור בהם לכח הרמיוני מעצמותו, היתה ההודעה הזאת מגעת מוולת סבה פועלת, וזה שקר. ואולם הספק השני הנה היתרו ממה שיקשה. ואנחנו מציעים להתר

זה הספק הצעה אחת יותרו בה רוב הספקות אשר זכרנו בזה הפרק. והיא שואת ההודעה תצטרך באופן מה אל שתהיה המחשבה בענין ההוא למי שיגיע לו, ולוה היה מה שיודיע הקוסם או הנביא מה שישאלוהו או שישתרל ביריעתו מעצמו׳ ואם לא ישאלוהו או לא ישתרל ביריעתו, לא חגיע לו בזה ההודעה כי אם מעט, אם היה שחגיע. וזה יהיה מצד שקרה שנפלה המחשבה בענין ההוא אשר בו ההודעה מעצמה. וכן יראה מהחלום שהוא יראה במה שחשב האדם בו בהקיץ, ובזה תשתתף זאת ההודעה באופן מה אל ההודעה אשר תהיה במושכלות. וזה שכמו שיתן השכל הפועל לשכל ההיולאני מושכל בזולת מושכל, עם היותם כלם אצלו, מפני שהוא צריך בקבולו מה שיקבל מהמושכלות מהשכל הפועל אל החוש וההשחדלות בקנין זאת הידיעה: כן יתן השכל הפועל מאלו הסרורים אשר לאישי האדם לשכל ההיולני סדור זולה סדור, עם היותם כלם אצלו, מפני שהוא צריך בקבולו מה שיקבל מהידיעה באלו הסדורים שחטה המחשבה באופן מה ברבר ההוא אשר בו הידיעה. ולזה היה שיודיעו הקוסם והנביא המקרים אשר קרו לאנשים אשר קדמה להם מחשבה בהם באופן מה: והמשל שהנביא הוריע שכבר יולד בן לבית דוד יאשיה שמו ושרף על המזכח אשר בנה ירבעם עצמות אדם, מפני

שכבר קרמה לו מחשבה בבית רור. וכאשר התישבה לנו זאת ההצעה, נאמר שכבר קרה שיודיע השכל הפועל מחי יפול הדבר מפני מה שיש אצלו מזה הסדור הכולל. וזה שהוא ידע כמה מן הסבובים יש לגלגל השמש או לגלגל היומי או לזולתם מעת היות מי שסדורו זה הסרור במדרגה מה מההצלחה או הפכה עד עת היותו במדרגה מה אחרת, לפי שהוא ירע כל מה שקרה לו בשלמות, לא במה שהוא זה האיש או זה העם, אכל כמה שהוא איזה איש הזרמן או איזה עם הזרמן שיהיה סדורו זה הסרור: ויודיע בכללות זה המספר מצד מה שנטתה מחשבת המקבל בזה הענין באופן מה, רצוני שהוא ידע באופן מה המדרגה שהאיש ההוא כה או העם ההוא כזה העת, ותטה המחשבה כהם, וישפע לו מפני זה מהשכל הפועל ההשפעה בכללות, לא במה שהוא זה האיש או זה העם, ויקבלהו הרמיון הפרטי מצר המציאות, כמו שקרם. והנה לפעמים יקצר. המקבל משידע זמן הנפילה למקרים ההוא, אבל ידע מזה שהוא לעת רחוק או קרוב, כאמרו מרחוק ה'נראה לי, אראנו ולא עתה, אשורנו ולא קרוב: וזה אמנם יהיה לחסרון ההשגה ההיא בעצמותה, או לחסרון כח הדמיוני מנתינת חקוי המספר ההוא בשלמות, אבל ישאר מזה הצד מספר רב. ובכאן הוחר זה הספק.

ואולם הספק השלישי הנה היתרו ממה שיקל עם מה שקדם מהדברים. וזה שהשבל הפועל כבר ישפע לשכל ההיולאני הסדור אשר לזה האיש יותר לזולתו מפני נטות מחשבת המקבל זה השפע בזה האיש, לא מפני השכל הפועל בעצמו. ותהיה הודעתו זה הסדור מצד מה שהוא סדור איזה איש הזדמן שיהיה סדורו זה הסדור להשגחה ולשמירה, כמו שיפעל מה שיפעלהו מהאברים והכחות הנפשיות באיש ואיש מהבעלי נפש להשגחה ולשמירה מזולת שתהיה ידיעה באיש ואיש מהם במה שהוא זה האיש. ולזה לא יצטרך שנניח שתהיה לשכל הפועל ידיעה. בשזה הסדור הוא לזה האיש הפרטי. כי זה אמנם היה מחויב, אם הונח שתהיה ההודעה הנופלת בזה האיש יותר מזולתו מצד השכל הפועל. והוא מבואר בנפשו עם מה שהישרנו אליו.

ואולם הספק הרביעי הנה היתרו מבואר ממה שקדם. וזה כי אמנם היתה ההודעה מיותדת באלו האנשים על הרוב, מפני שבאלו לבד תטה מחשבת המקבל זאת ההודעה: ולזה תמצא שהנביאים כשנטתה מחשבתם בשאר אימוח זולת ישראל, דברו בם, ואולם רוב דבריהם היו במה שיקרה לישראל, להיות מחשבתם יותר נוטה בהם.

ואה בעבור ווה כי בעבור ממה שיקשה. ווה כי בעבור שהיחה זאת ההודעה קשת המציאה מאר, היה טוב יותר בה שתגיע לאיש

אחד הידיעה בקורות זולתו, עד שיתכן שבהודעה אשר ההחדש לאיש אחד ישמרו כלל רוב האנשים, כמו שהיה מפורסם מענין הנביאים. והנה מי שהגיע לזאת המדרגה תמצא לו תשוקה בטבע להודיע לאנשים מה שכבר הגיע לו מהידיעה בעניניהם. הלא הראה שירמיה עליו השלום, עם היות לו דבר השם יתברך לחרפה, עד שהיה נגוע ומדוכא חמיד בספרו נבואחו, לא היה בורח על שיכבוש נבואחו, כי טבע השלמות המגיע לבעל השלמות כן הוא, רצוני שכאשר היה בשעור שיוכל להשפיע ממנו לזולתו, חמצא לו חשוקה על שישפיע. ולואח הסבה יחברו החכמים בספר מה שישיגוהו מן החכמות, וזה כי הם לא יחברו הספרים ההם לעצמם, אבל ללמד לאנשים חכמתם. ובזה נשלם זה המציאוח, ר"ל מפני חשוקת הנמצאים הנכבדים אל שישפיעו מהשלמות למי שלמטה מהם כפי מה שאפשר על צד החסד והחנינה: והמשל כי לולי רצון השם יחברך להשפיע למי שלמטה ממנו מהשלמות על צד החסד והחנינה כפי מה שאפשר, ולולי רצון השכלים הנברלים להשפיע קצח לקצח על צד החסר והחנינה כפי מה שאפשר, ולולי רצון הגרמים השמימיים והשכל הפועל להשפיע העולם השפל על צר החסר והחנינה, לא היה נמצא זה המציאות, ואין צריך לומר שלא היה נשלם. ואולם אמחו בזה השפע שהוא על צד החסד והחנינה, מפני שהוא מבואר כי הם לא ישפיעו מה שישפיעו לחועלת מגיע להם, כי אין מציאות המסובב מהם הכרחי במציאותם: ואולם הענין בהפך, רצוני שהרבר המסוכב מהם לא יהיה נמצא אם לא היו הם נמצאים. ובהיות הענין כן, הנה הגעת הידיעה לאיש מה בעניני זולחו היא בעבור שחגיע הידיעה לאיש ההוא, כי זה האיש ישחדל בשיודיעה לו כשהיה אפשר לו זה, והוא יותר טוב גם כן שיגיע לאיש מהשלמות מה שיוכל להשפיע ממנו לוולתו מאשר יהיה לו ממנו מה שיספיק לו לבדו.

ואולם הספק הששי יותר לפי מה שאומר. וזה שאף עלפי שהפועל אחד בעינו באלו ההודעות, הנה יתכן שיהיה זה החלוף מצד מדרגה המקבל, וזה יהיה לאחת משתי סבות, או לשתיהן יחד. אם מפני שהשכל ההיולני האחד יוכן לקבל ההשגה בשלמות, והוא אשר תגיע לו ידיעת הדבר בבאור, והאחר לא יהיה לו כח על שיקבל זאת ההשגה בשלמות, ולוה לא יהיה מגיע לו מה שמגיע אלא בחידה ומשל. וזה כי החידה והמשל כבר ימצאו להם מונות רבות, ומפני זה תהיה בהכרח הידיעה המגעת בזה האופן ידיעה חסרה. והנה הענין בזה כמו הענין במי שהיה מוב הראות עם מי שהיה חלוש הראות לפי מה שהוא,

והאחר ישיג ממנו סוגו לבר, רצוני שהוא ישיג שהוא ארום או ירוק, אבל לא ישיג באיזה מדרגה הוא מן האודם או מן הירקות. וכן הענין בזאת ההודעה, שמי שיקבל זה השפע בשלמות ישיג הסדור אשר לזה האיש או לוה העם במה שהוא איזה איש או איזה עם הזרמן שיהיה סדורו זה הסדור, ומי שיקבלהו באופן חסר ישיג 'סוג זה הסדור בלבד, ויבא המראה ויחקה הסוג ההוא במה שיצרק על כל אחר מהמינים אשר תחת הסוג ההוא, וזה החקוי הוא החידה והמשל. ובזה גם כן יהיו מדרגות, ר"ל שכל מה שהיתה החידה והמשל יותר עמוקה היתה ההשגה יותר חסרה, כי היא משותפת לדברים יותר. וידמה שלואת הסבה יהיה החלוף אשר בין הנביאים עליהם השלום בזה הענין: וזה שהמקבל זה השפע כהם הוא השכל, כמו שיתבאר אחר זה, ומי שהיה שכלו בתכלית השלמות היה מדרכו שיקבל זאת ההשגה באופן יותר שלם. ווהו שנאמר במשה רבינו עליו השלום שלא היתה השגחו בחירות, ואולם שאר הגביאים עליהם השלום היה רוב מה שהגיע להם מגיע בחירות ומשלים. וזה גם כן במררגות, לפי מדרגתם בנבואה ולפי מדרגת הנבואה המגעת להם, וזה שלנביא האחר בעינו היתה מגעת ההודעה פעם באופן יותר שלם מפעם: והנה היתה בהתחלת נבואת משה רבינו עליו השלום בחירה, להיות מדרך השלמות המגיעות לאדם שיגיעו תחלה באופן חסר, ואחר יגיעו באופן יותר שלם. - או יהיה זה מפני שלמויות המררגה וחסרונה, לא מפני חסרון ההשגה ושלמותה. וזה כי כשיהית המרמה מוכן בשלמות לחקות מה שהגיע מההשגה לשכל ההיולאני, יחקה הסדור ההוא בעינו׳ וכשלא היה מוכן לזה בשלמות, לא יחקה חסרור ההוא בעינו, אכל יחקה מה שירמהו, וזהו ענין המשל. וזה אמנם יהיה כשיהיה המקבל להשגה זאת השכל ההיולאני, כמו הענין בנבואה, כמו שיתבאר: אמנם כשיהיה המקבל להשגה זאת הרמיון, כמו הענין בקסם וכחלום, לפי מה שיחבאר אחר זה, הנה יהיה החסרון אשר בחקוי אשר יביאהו הרמיון ושלמותו לפי חסרון ההשגה המגעת לו ושלמותה. הנה הפוחר יהיה מי שיש לו מדרגה מה ממדרגות הקסם או הנבואה, ויוכן, מפני נטוח מחשבתו בזה המשל, אל שחגיעה לו הידיעה לאיזה ענין היה משל יואולם מי שלא היה בואת המררגה לא יתכן לו שיוריע לאיזה ענין היה משל אלא במקרה. ולוה אמר יוסף עליו השלום לפרעה בשאלו ממנו שיפחור לו חלומו, בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה, ירצה בזה שמה שיאמר לו בפתרון זה החלום הוא מה שישפע עליו בזאת היריעה מהשם יחברך, עם שהוא ההנצל בזה המאמר על פתרון החלום, אם היה בו דבר כנגד פרעה, שאין זה מרצונו, אבל לפי מה שיראוהו מן השמים.

ואה הספק השביעי יותר לפי מה שאומר. וזה שההודעה אשר במושכלות כבר תגיע אל הרוב בהקיץ, לפי שהשכל ההיולאני יצטרך, כשיוכן לקבל זה השפע מהשכל הפועל, אל שיעור מהחוש והרמיון, וזה בשיעמיר הדמיון הצורות הדמיוניות הצריכות לה בהעמדת מושכל מושכל. ולפי שהעמרת אלו הצורות הרמיוניות לא יהיה כי אם בהשחדלות, אם לא היה זה במקרה, וההשתדלות בהעמרתם לא יתכן שיהיה כי אם בהקיץ, הנה מן ההכרח היה שלא חגיע הידיעה בהקרמות הראשונות על הרוב כי אם בהקיץ. ואולם המושכלות השניות הוא מבואר שהשכל ההיולאני צריך בהם אל שיעמיד ההקדמות הראשונות אשר מהם חגיע לו הידיעה במושכלות ההם, וואת ההעמרה לא תהיה על הרוב כי אם בהשתרלות, ווה שההשתרלות לא יתכן שיהיה בעת השינה, כי או לא ימצא לכחות הנפשיות בחירה במה שיעשוהו. ואולם זאת ההודעה השנית היא על הרוב בשינה, לפי שהיא צריכה אל התבודדות השכל מן הדמיון או שניהם מבין שאר הכחוח הנפשיות המשיגות, וזה יהיה על הרוב בעת השינה, לפי שבעת היקיצה יהיו טרודים החושים בפעולותיהם. והנה תמצא לפעמים זאת ההורעה בהקיץ לאחת משלש סבות: אם מפני שלמות כח המקבל, אם מפני קלות הכנע שאר הכחוח הנפשיות המשיגות אל הכח המקבל, אם מפני חולשת ההשגה. ווה כי כאשר היה הכח המקבל זה השפע שלם, יספיק לו למקבל זה השפע ההחבודדות החלוש אשר יהיה לו בהקיץ. וכאשר יכנעו בקלות שאר הכחות המשיגות אל הכח המקבל כשרצה להתבודד מבין שאר הכחות הנפשיות, הנה ישלם ההתבודרות בהקיץ, ולא ימנעוהו מזה טרדת החושים. וזה שכבר יתכן שלא ישתמשו החושים בפעולותיהם, עם היות האדם מקיץ, כשהיה טרוד כח אחד מהכחות המשיגות בפעולתו, והיו נכנעים שאר הכחות המשיגות לכח ההוא: ולזה תמצא קצת האנשים, שכאשר השתמשה מחשבתם בפעולתה והיו טרורים בפעולה ההיא, יצעקו לפניהם ולא ישמעו, והם מקיצים, וכבר קרה לנו כמו זה פעמים רבות בחקרנו בענינים העמוקים. וכאשר היתה ההשגה חלושה יספיק כה ההתבודרות החלוש אשר יהיה בהקיץ. וידמה שלשחי סבות הראשונות היתה מגעת הנבואה בהקיץ למשה רבינו עליו השלום, ר"ל שהכח המקבל היה בו שלם בתכלית השלמות, ולזה הגיע למדרגה מהנבואה למעלה מהמדרגות אשר לשאר הגביאים כולם, כמו שהעידה עליו התורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגומרי והיו שאר כחותיו המשיגות נכנעות בקלות לכח הנפשי המקבל, ולוה היה מחנבא בכל עת שהיה רוצה, כאמרו עמרו ואשמעה מה יצוה ה' לכם:

ולקלות הכנע שאר כחותיו המשיגות לכח הנפשי המקבל לא היה מגיע לו רתח וחרדה בכא אליו הנבואה, מפני ההתבודדות אשר לזה הכת אז, כמו הענין בשאר הנביאים עליהם השלום, שהם לקושי השמע שאר הכחות המשיגות אל הכח הנפשי המקבל בהם, יכבר ההתבודדות על שאר הכחות המשיגות, ויקרה מזה להם רתת וחרדה. וידמה שיהיו קצת האנשים רואים חלומות צודקים בהקיץ לחולשת ההשגה, וכבר נבאר זה בפרק הבא אחר זה.

ואולם הספק השמיני הנה ידמה שיהיה היתרו ממה שיקשה, וכל שכן עם מה שהתפרסם מענין הנבואה שהיא צריכה לשלמות השכל, ולזה היו הנביאים תלמידים לומדים בפניהם החכמות, עד שיוכן שכלם אל קבול שפע הנבואה. ונאמר כי מפני שהידיעה אשר תגיע לנערים ולפתאים באלו הדכרים היא אם מסוג הקסם, אם מסוג החלום, והידיעה אשר נמצאה נמשכה לשלמות השכל ההיולאני בלי ספק היא הנבואה: ראוי שנחקור אם הנבואה והקסם והחלום הם מסוג אחד, אם לאו. ווה שאם היו מסוג אחד, הנה יהיה התר זה הספק נמנע: ואם לא היו מסוג אחד, לא יהיה בכאן ספק מזה הצד, וזה שלא ימנע היות סבות הדברים המתחלפים מתהפכות.

ונאמר שכבר חובדל הנבואה מהקסם והחלום בדברים. מהם, שהנבואה היא שלמות מגעת בהתלמדות, ולזה היו לנביאים תלמידים, והיו מהנבאים, ר"ל שהיו דורכים אל שחגיע להם הנבואה, ואין הענין כן בחלום ובקסם. — ו מ ה ם, שמתנאי הנביא שיהיה חכם, וזה מפורסם מענין הנבואה, ואין הענין כן בחלום ובקסם, אבל כבר ימצאו לפעמים לפתאים ולנערים יותר ממה שימצאו להרבה מן המשכילים מהם. -ומהם, שכל מה שיודיעהו הנביא הוא צורק, רצוני שהסדור אשר לאלו הדברים מצד הגרמים השמימיים הוא כפי מה שיודיעו אותם, עם היותם אפשריים מצד הבחירה, ולזה יאמר שהרע אשר יעד בן הנביא לא יחויב בואו, לפי שכבר יחכן שימלט האיש ההוא או המקום ההוא או העם ההוא ממנו מצד הבחירה אשר הושמה כלי לזה במה שקדם: ואולם הטוב אשר ייעד בו הנביא יבא בלי ספק, ר"ל הטוב המסודר מפאת הגרמים השמימיים, לפי שהשכל האנושי אשר ממנו התחלת הבחירה הוא נמצא באדם להגיע אל הטוב, וואת היתה הכונה במציאות זה הבחירה, ולזה לא יתכן שתהיה ההגעה מאתו אל הרע במה שהוא ראוי שיגיע טוב מצד סדור הגרמים השמימיים, אבל ישחדל בסבות העוזרות אל הגעת הטוב ההוא אשר יודיעהו הנביא. וכבר יתבאר זה באופן שלם במאמר הששי מזה הספר בגזרת השם יתברד. ואולם

הקסם והחלום ימצא בהם הכזב הרבה, וזה מבואר מן החוש. — ומהם, שהנביא כשיודיע אלו הדברים יישיר האדם או העם אשר יודיע לו זה אל ההצלחה האנושית, כשיאמר לו שיסור מדרכו הרעה וישוב אל ה' יחברך ויסור ממנו הרע ההוא, עד שרוב ההודעות אשר יודיע לאנשים הם להגיעם אל ההצלחה האנושית, ואין הענין כן בקסם והחלום.

ואחר שהחישב זה מההברלים אשר בין הנבואה ובין הקסם והחלום, נאמר שהוא מבואר שאין ההודעה בהם מסוג אחד: שאם היה הענין כן, היה החלוף בהם בפחוח ויחר, לפי החחלף הכנח המקבל, כי היה הפועל בהם אחד בעינו לפי זאח ההנחה, וכן המקבל. או לא תהיה זאת ההודעה מסוג אחד, כמו שהונח, וזה מבואר בנפשו, כי לפי שהמקבל הנבואה הוא השכל ההיולאני בשהושלם במושכלות, כמו שקדם, היה מחויב מזה שההיה מדרגת זאח ההודעה נמשכח למדרגת שלמות השכל, עד שיהיה מי שאין לשכלו דבר מהשלמות בלתי מוכן לקבל דבר מזה השפע, וזה הפך מה שנמצא בחוש מזה, כי כבר תמצא הגעת זאת ההודעה לקצת הנערים והפתאים יוחר ממה שחמצא להרבה מהמשכילים מהם שזכרנו מורה שאין ההודעה בהם מסוג אחד: שאם היו מסוג אחד, מה שור באוי שיהיו מחולפים בפחות וביתר לבד, כמו שאמרנו. ובהיות הענין עניניהם מתחלפים בפחות וביתר לבד, כמו שאמרנו. ובהיות הענין כן, הנה לא יהיה בכאן ספק מזה הצד.

אלא שכבר תשאר עליו החקירה מה הם שני אלו הסוגים מהחודעה לפי מה שבידינו מהקדמות, ומי הוא הפועל באחת מהן, והמקבל, בררך יאות אל מה שנראה בחוש מענינם. כי זה, ואם היה קשה מאד למיעוט ההקדמות הנמצאות לנו בזה, הנה ראוי שנאמר בו כפי שכלנו, כי היה עצם ההצלחה שנשיג דבר דבר מהדברים הנמצאים כפי מה שבטבעו שיודע לנו. ונאמר שהוא מבואר שאם לא היה הכח המקבל אחד בעינו, והמשל שאם היה המקבל באחרית הדמיון, הנה אין הפועל אחד, כי אין מדרך הדמיון שיקבל פועל השכל אם לא היה זה באמצעות השכל ההיולאני מצד האחדות אשר בינו ובין השכל ההיולני, להיות הנפש אחת. וכאשר התאמת זה ההקש התנאיי, נאמר שכבר יראה הוא מפואר שהוא השכל ההיולני, ולזה היתה הגעת הנבואה נמשך אחר שלמות השכל ההיולני, ולזה היתה הגעת הנבואה נמשך אחר שלמות השכל ההיולני, ולזה היתה מדגות הנבואה נמשך השכל ההיולני. שאם היה הענין כן, יהיה מדרגותים לפי מדרגת השכל אחם, עד שמי שיהיה שכלו יותר שלם יהיה יותר מוכן השכל המקבל אותם, עד שמי שיהיה שכלו יותר שלם יהיה יותר מוכן השכל המקבל אותם, עד שמי שיהיה שכלו יותר שלם יהיה יותר מוכן

לקבל זה השפעי ואם היה הענין כן, מחויב שתמצא זאת ההודעה לכל מי שהוא יותר משכיל מהנערים ופחאים יותר ממה שתמצא להם, וזה הפך מה שנמצא בחוש, רצוני שכבר חמצא זאת ההודעה לנערים ופחאים יוחר ממה שחמצא להרבה מהמשכילים. ואם אמר אומר שזה אולי קרה לנערים ולפתאים למעוט השתמשם במוחשות והפנות מחשבתם מהטרדה אשר לה בזולתם, ולוה ישלם כהם התכודדות השכל ההיולאני מבין שאר כחות הנפש יותר מזולתם, ויהיו מפני זה יותר מוכנים לקבל זה השפעי אמרנו לו שאי אפשר בחסרי השכל שיחבודד שכלם מבין שאר חלקי הנפש, כי אין לו בהם פועל יתבודר בוי ואולם שלמי השכל כבר יתבודד שכלם כשישתמש במושכלות אצלו, ווה כי ההתבודרות יהיה לחלקי הנפש מזה הצד, והוא מבואר בנפשו למעיין בזה הספרי והמשל כי כאשר השתמשה המחשבה בפעולתה, התבודרה מבין שאר הכחות, ולזה יחלשו או שאר הכחות המשינות, וכלי הבשול התבודדו מהכחות המרגישות מפני השתמשם בפעולתם השתמשות רב בעת העכול, ולזה יכנס החום הטבעי בדברים ההם ויסור מהאברים המרגישים ותהיה השינה י ואמנם היה זה כן להיות הנפש אחת, ולזה כאשר המתדלה בעשות הפעל אשר ייוחס לכח מה מכחותיה, יהיו הכחות האחרים בטלים, כשלא היה אפשר לה השחמש בשתי הפעולות יחר. ובהיות הענין כן, הנה ידמה שהמקבל זה השפע בקסם והחלום הוא הדמיון, והמקבל אותו לנבואה הוא השכל ההיולאני. ואולם שהמקבל החלום הוא הרמיון, זה מבואר במעט עיון ממה שנאמר בספר החוש ו המוחש, וזה כי החלומות בכללם הם מיוחסים אל הדמיון, כמו שהתבאר שם י ואולם הקסם כבר התבאר מענינו שהחלוף בינו ובין החלום הוא בפחות וביתר לבד, ולזה ירמה שתהיה ההודעה כהם מסוג אחר. ובהיות . הענין כן, הנה יהיה ראוי שיהיה המקבל והפועל אחד בעינו בהם ולפי שאין מדרך הדמיון שיקבל השפע מהשכל הפועל, ראוי שיהיה הפועל בזאת ההודעה פועל אחר: אלא שכבר החבאר במה שקדם שהוא מחויב בכללות שיהיה הפועל לאלו ההודעות השכל הפועל. ועוד שאם הודינו שיהיה אפשר שיהיה בכאן פועל אחר, הנה יקשה לנו לחשיג מה הוא זה הפועל.

ונאמר כי מפני שזה המאמר חייב שלא יהיה הפועל לזאת ההורעה המגעת בקסם והחלום השכל הפועל, והמאמר הקודם חייב שיהיה הפועל לזאת ההורעה השכל הפועל: הנה יחויב שיהיה השכל הפועל פועל אותה בצר אחר וכלתי פועל אותה בצר אחר. ובהיות הענין כן, הנה ירמה שיהיה השכל הפועל פועל זאת ההורעה המגעת בקסם

והחלום באמצעי, לא בעצמו. ווה שהמאמר המחייב שיהיה השכל הפועל פועל בכללות זאת ההודעה לא חייב שיהיה פועל אותה בעצמו, אבל אמנם חייב שיהיה הפועל אוחה אם באמצעי, אם בזולח אמצעי, וזה מבואר מהבאור הנעשה שם: וזה המאמר אשר חייב שלא יהיה השכל הפועל פועל זאח ההודעה לא חייב אלא שאיננו פועל אותה בעצמו, אבל לא יחויב ממנו שלא יהיה פועל אוחה באמצטות. ובהיות הטניו כו, הנה ראוי שנבאר מה הוא זה האמצעי. ונאמר כי מפני שהאמצעי אשר נראה שיעשה בו השכל הפועל באלו הדברים הרבה מפעולותיו הוא הגרמים השמימיים, הנה יראה שיהיו הם האמצעיים בהגעת זאת ההודעה. ועוד שכבר יתבאר שאלו הסדורים אשר תהיה בהם זאת ההודעה מגיעים מהגרמים השמימיים, ולפי שהיו הגרמים השמימיים הם בעלי שכל, הנה הם משיגים בהכרח זה הסדור העלול מהם. וזה יחבאר באור שלם במאמר החמישי מזה הספר, ואנחנו מציעים בכאן על צד הפתיחה מה שהתבאר שם: והוא שמה שיסודר מאחד מהגרמים השמימיים הוא זולת מה שיסודר מן האחר, ושכל האחד ממניעי הגרמים השמימיים הוא משיג מה שיסודר ממנו מהפעולות, לא מה שיסודר משאר המניעים. וכאשר החישב לנו זה, הנה נאמר שכמו שיסודרו מהם רמיונים ומחשבות לאיש איש מהאנשים מהמעלה הצומח או השליט בעת ההיא, כן יקרה, כאשר יתבודד הדמיון מבין שאר כחות הנפש, שיהיה אז מוכן לקבל הסדור אשר בנפשם ממה שיושפע מהם. ולפי שואת ההודעה לא ישתתפו בה כל הגרמים השמימיים בשלמות, כמו שיתבאר למי שעיין במלאכת המשפט, והיו כל הגרמים השמימיים משתתפים במה שיגיע מהם מאלו הסדורים: הנה תהיה הידיעה המגעת בזה האופן ידיעה חסרה, ולזה היה שיקרה הכזב הרבה בכמו אלו ההודעות. ואמנם הנבואה למה שהיתה מגעת מהשכל הפועל אשר הוא משפיע כל מניעי הגרמים השמימיים, הנה היתה הידיעה המגעת ממנה שלמה. ולפי שהיתה הגבואה מהשכל הפועל, והיתה כונת השכל הפועל בכל השלמויות אשר יתנם לאדם שיתנם בעבור הגעת ההצלחה, כי הוא התכלית אשר בעבורו פועל אותו ופעל בו מה שפעל. היתה הגבואה משחדלת להישיר האנשים אל ההצלחה. ואולם הקסם והחלום, למה שהיו מהכחות השופעות מהגרמים השמימיים על האופן שזכרנו, והיה מה שישפע מהם מהמחשבה והרמיון אינו להישיר אל ההצלחה, אבל הוא לפעמים מישיר אל הפכה: היה שלא חהיה החודעה מישרת האנשים אל ההצלחה. ולפי שהיה המקבל בנבואה השכל ההיולאני, היה שחהיה נמשכת לשלמות השכל, והיתה מגעת מפני זה בהתלמרות. ולפי שהמקבל בקסם והחלום הוא הדמיון, לא היתה הגעתם נמשך לשלמות השכל,
ואינם מגיעים בהתלמדות. ולפי שהרמיון יתבודד יותר בקלות מטרדת
המחשבה והחוש בפתאים ובנערים יותר מזולתם מהאנשים, היה שתמצא
בקצתם זאת ההודעה יותר ממה שהמצא להרבה מהמשכילים מהם, וזה כי
קבול זה השפע לבדו הדמיוני יצטרך אל שיתבודד הכח המדמה מבין
שאר הכחות המשיגות, כדי שלא יבלבלו פעולתו. ולפי שמה שהתבאר
במאמר זה נאית למה שנראה בחוש מענין אלו ההודעות, הוא מבואר
שהענין ההוא בזה כפי מה שהנחנו. — ובכאן הוחרו אלו הספקות כלם
אשר זכרנו בזה הפרק.

פרק שביעי

נחקור בו בשתי שאלות קשות יקרו בענין החלום והקסם.

וכבר נשאר עלינו שתי שאלות קשות בענין ההודעה אשר אנחנו חוקרים בה: האחת מה הסבה בנער הנמצא בזמננו זה שיודיע מה שידעהו שואלו לבד ולא יותר מזה השיעור: והשנית למה שיקרה בחלומות הצודקים שיהיו בהקיץ שתהיה רוב הידיעה המגעת בהם מגעת בדברים הנופלים תכף, כמו שנתפרסם לנו ממה שקרה לנו מזה שיהיה בענינים הנופלים תכף לבד, כמו שזכרנו בביאורנו לספר החוש והמוחש, וכן שמענו מזולתנו אשר הגיע להם כמו אלו החלומות הצודקים, שכבר הגיעו להם בענינים הנופלים תכף לבד: ולזה ידמה שזאת ההודעה אם שתהיה מיוחדת בענינים הנופלים חכף, או היא על הרוב נופלת בהם. הנה אלו השאלות, ואם הם קשות מאד לעמקם ולמיעוט ההקדמות אשר אצלנו בהם, אין ראוי שנקצר מנתינת הסבה בהם כפי כחנו, כי ההצלחה האנושית אמנם תגיע בתכלית מה שאפשר בשנדע דבר ידבר כפי מה שבטבעו שיודע לנו.

ואנחנו מחחילים החקירה מהשאלה הראשונה מאלו השאלות, ונאמר שקודם שנשתדל בנתינת הסבה למה תגיע זאת ההודעה באלו הענינים אשר ספרנו לכד, ראוי שנחקור מאיזה מין מאלו ההודעות חהיה זאת ההודעה, ר"ל אם היא ממין הנבואה, או ממין הקסם, או ממין החלום הצודק, כי הוא בלתי אפשר שנחן סבה בזה, מה שלא נדע זאת ההודעה מאיזה סוג היא, וזה מבואר בנפשו. והוא מבואר שאינה ממין הנבואה לפי מה שבארנו מענינה: וזה שהיא תצטרך אל שלמות השכל, וזה הנער אשר הגיעה זאת הידיעה לו אין לו חלק בחכמה כלל, לפי מה שהתפרסם מענינו, והנה התחילה לו זאת ההשפעה בעת אשר היה בלתי אפשר שיהיה לשכלו שלמות כלל, למיעוט ימיו, כי הוא לפי מה בלתי אפשר שיהיה לשכלו שלמות כלל, למיעוט ימיו, כי הוא לפי מה

שסופר באמת בעת התחילו להודיע אלו הענינים כי אם בן שש או כמו שבע שנים. וכן נאמר שהוא מכואר שאין ואת ההודעה ממין החלומות הצודקות, כי הם מעטיים, וזאת ההודעה מארייתי ועוד שאין החלומות מדרכם שהגיע ההודעה בהם על דרך השאלה בהקיץ, ואם היה זה, הוא מעט ובדרך מקרה. ובהיות הענין כן, הנה לא נשאר אלא שתהיה ואת ההודעה ממין הקסם. ולפי שהקסם השלם יגיע ההורעה במה שירעהו שואלו ובמה שלא ירעהו, והיה זה הנער בלחי מוריע כי אם מה שירעהו שואלו, הנה הוא מבואר שזה הקסם הוא קסם חסר, מצר שאינו מוריע יותר מזה השיעור, כמו שנאמר במי שיכול לקרות הכתיבה הגסה ואינו יכול לקרות הכתיבה הדקה שראותו חסר, לא מצר שהוא קורא הכתיבה הגסה, כי מי שהוא שלם הראות יקראה גם כן, אבל מצר שאינו יכול לקרות הכתיכה הדקה. וזה החסרון הוא אם מצד החסרון ביצירת הכח המדמה אשר לזה הנער, עד שאינו יכול לקבל מזה השפע יותר מזה השיעור, אם מצד שזה השלמות, להיותו נקנה, יקרה לו שהיה בהתחלה חלוש ואחרי כן תתחזק, כמו הענין בשאר השלמויות האנושיות. ואם היה זה כן, הנה אפשר שיהיה לזה הנער קסם שלם למה שבעתיר אם לא ימנעהו מונע. והנה החוש אפשר שיעיר איזה מאלו הסבות היא הצורקת, וזה שאם יגיע לו מהקסם יותר מזה השעור במה שבעחיד, הוא מבואר שהסכה השנית היא הצורקת. ואולם איך יחבאר שבהכנה יותר חלושה יוכן הקסם לקבל השפע בזאת ההודעה אשר חגיע לזה הנער מההכנה אשר הצטרך לו בקבול השפע בשאר הענינים, עד שיהיה יחס קבול השפע בואח ההודעה אל קבול השפע בשאר ההודעות כיחם קריאת הכתיבה הגסה אל קריאת הכתיבה הרקה, הנה נציע לבארו הצעה אחת יודע בהי והוא שהעתק הדבר אל שיקבל דבר מסוג מה שהוא מקבל אותו הוא יותר קל מהעתק אל קבול דבר חוץ מסוג מה שמקבל אותו, והמשל כי מי שהיה מתלמר חלק אחר מחלקי המלאכות ההגרסיות, הנה העתקו אל שילמר חלק אחר מהם הוא לו יותר קל מהעתקו אל התלמר מלאכה אינה מסוג מה שהוא מתלמד, כאלו האמר חכמת הטבע או חכמת הפלוסופיא. וכאשר התישב זה, והוא מבואר במלאכת המשפט שהמחשבה המסודרת תאצל לכל איש ואיש מהגרמים השמימיים השליטים בעת ההיא לפי מערכתו בעת המולד, הוא מבואר שהעתק האדם אל שיקבל מה שחשב אותו זולתו מהמחשבות המסודרות מהגרמים השמימיים הוא יותר קל מהעחקו אל שיקבל הסרור אשר בנפש הגרמים השמימיים במה שיושפע מהם. וזה כי כשיעתק אל שיקבל מחשבת זולתו, הוא נעהק

אל דבר מסוג מה שהיה מקבל אותו בזולת קסם. וכשיעתק אל קבול שאר מה שיושפע מהם, יעתק אל קבול דבר חוץ מסוג מה שהיה מקבל אותו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהכח הדמיוני יהיה אפשר שיגיעהו מהחסרון, עד שיוכן לקבל מחשבת האנשים, לא יותר מזה, ווה אם מצר חסרון בשרש היצירה, אם מצד שלא ישלם לו ההתבודדות הראוי בקבול זה השפע, כי כבר יראה ממה שזכרנו שההתבוררות יותר מעט לכח הדמיוני תשלם לקוסם הגעת מחשבת האנשים מההתבורדות הצריך לו לקבול שאר מה שישפע מהגרמים השמימיים. ועוד כי כבר יראה שלמה שידעוהו הנלוים לאדם ועומדים עמו רושם מה בהמצא לו הידיעה בדבר ההוא, עד שכבר ימצא האדם יותר מוכן לאמר ברבר דבר כפי מה שראוי כאשר היה בפני החכמים, מאשר הוא בעת אשר אינו עמהם, ואולם היה זה באדם, להיותם בעלי זה הכח האלהי, כאלו ילוה שפע מה מאיש אחר לאחר, ולוה היתה - החורעה במה שירעהו השואל למטה מההורעה במה שלא ירעהו. זהו השעור הנראה לנו בזאת השאלה.

ואולם החלומות המגיעות בהקיץ הנה ידמה שתהיה רוב ההודעה הנופלת בהם נופלת בדברים הנופלים תכף, מפני שההתבודדות המגיע לכח הרמיוני בהקיץ הוא חסר, ולזה היתה ההודעה הנופלת בהם חסרה. ואמנם יחבאר שזאת ההודעה היא חסרה ממה שאומר. וזה כי ההודעה השלימה היא שיגיע לאדם במה שיפול תכף ובמה שלא יפול תכף. ובהיות הענין כן, הנה חהיה הידיעה הנופלת במה שיפול חכף לבד ידיעה חסרה, מצר מה שלא יודע בה מה שלא יפול תכף, לא מצר הורע בה מה שיפול חכף, כי זאת ההורעה חגיע גם למי שהגיע לו ההודעה במה שלא יפול חכף. והנה יראה שהגעת הידיעה במה שיפול תכף הוא יותר קל מהגעתה במה שלא יפול תכף ממה שאומר. וזה שהוא מן המבואר בנפשו שהמקבל כשהיה מוכן מאד יספיק לו פועל יותר חסר להוציא אל הפעל מה שהיה לו בכח מהפועל אשר יצטרך למקבל הבלחי מוכן בזה האופן. ובהיות הענין כן, הנה כשיהיה הכח הרמיוני שלם בשרש היצירה, והיתה ההתבודדות המגיע לו שלם, יקבל שפע מהגרמים השמימיים, לא מהשליטים בעת ההיא לבד, אבל מזולתם גם כן, ואם כחם חלוש בעת ההוא להשפיע בזה המקום. ואולם אמרנו שכחם חלוש בעת ההיא להשפיע בוה המקום מהארץ, כי ירמה שמי שהיה כחו חלוש מהגרמים השמימיים להגיע בה המקרים המיוחסים אליו, יהיה כחו חלוש להגיע היריעה: ולוה היחה המחשבה נאצלת מהשליט באחד מהפנים אשר יהיה לו בהם שררה, לא מכל המשרתים

ואם היה שיהיה להם חלק בה, הוא מעט לפי כחם בעת ההיא בזה המקום מהארץ ולאיש הזה: וזה מבואר למי שעיין במלאכת המשפט. וכאשר לא היה הכח הרמיוני שלם בשרש היצירה, או לא היה החבודרותו שלם, או אם יתקבצו שתי אלו הסבות יחר, לא יהיה לו כח לקבל שפע הגרמים השמימיים חלושי הכח בעת ההיא, ויודע לו לכד מה שיסודר מאלו המשרתים המושלים בעת ההיא אשר יתיחדו בו מצד כחם, והוא מה שיפול תכף, כי מה שיפול תכף ייוחם אל המשרתים המושלים בעת ההיא בזה המקום. ותיוחד לו ההודעה במה שיפול הכף מבין שאר מה שיסודר מהם בהיותם מושלים במה שעתיד בזה האופן, להיות מחשבתו משוטטת כדברים ההם: וכבר ההבאר במה שקדם כי כבר תצטרך בואת ההודעה אל שחטה המחשבה אשר בו תהיה ההודעה, והנה שוב המשרתים בזה האופן מהכח אשר הם בזה העת לא יהיה אלא בזמן ארוך, ואין לאדם השגה בנושא אשר יהיה בזמן ההוא, ולזה לא חטה המחשבה ברברים ההם. וכבר יראה גם כן שואת ההודעה אשר ברברים הנופלים חכף מגעת בקלות יותר, לפי שאנחנו נמצא הרבה מהאנשים שיגיע להם פחר חזק בהיותם סביב העת הנכון לבא עליהם פגע רע, כאלו היחה להם ידיעה מה במקרה ההוא, ואמנם יקרה להם שלא ידעו המקרה ההוא, אבל יגיע להם ממנו פחד לבד, כמו שיקרה בחלושי הראות שלא יראו להבת הגר, אבל יראו אורה.

וכבר יספק מספק ויאמר אם היה שתהיה ההודעה אשר במחשבת שאר האנשים יותר קלה להגיעה מהודעת מה שיסודר מהגרמים השמימיים, כמו שקדם, מה זה שלא יהיו החלומות אשר בהקיץ במחשבת שאר האנשים יותר משאר הדברים. ונאמר שהודעת מחשבת שאר האנשים לא יהכן כי אם על צד השאלה בהקיץ, וזה אמנם אפשר בקסם, לפי שהגעת ההודעה בקוסם מאדיית ומיוחסת אל רצונו ואולם בחלומות לא יהכן זה, לפי שההודעה בהם היא מעטיית ואינה מיוחסת אל רצון החולם וזה מבואר בנפשו מענין החלום. — ובכאן הוחרו אלו הספקות לפי מה שבידינו מההקדמות בזה הדרוש.

פרק שמיני

נתן כו סבות התחיפות המדרגות לאנשים בכל אחת מאלו ההודעות בחלום ובקסם ובנבואה.
ואחר שהתבאר זה כלו מענין הנכואה והקסם והחלום, הנה יקל
לנו להת סבות חלוף המדרגות לאנשים בכל אחת מאלו ההודעות.
וזה כי מי שהיה יותר שלם השכל ויותר קל ההתבודדות היה יותר
שלם בנבואה, ולפי התחלף שני אלו הדברים בפחות ויתר תחחלפנה

מדרגות הנבואה. והנה תיוחד ההודעה בענינים לקצת האנשים המקבלים זאת ההשפעה בענינים זולת ענינים, לפי טבע האיש המקבל ההודעה, שכאשר חטה מחשבתו יותר חגיע לו ההודעה יותר. וזה משוחף לקוסם ולנביא, ולוה חמצא קצח הקוסמים יוריע סוג מה מהמקרים ביחור מבין זולתם והמשל שאשר הטה מחשבתו בענין הזווג לאיש ולאשה אם בטבע אם במנהג, תיוחד הודעתו באלו הדברים, כמו שהתפרסם מענין הקוסמותי ומי שתטה מחשבתו לבד בהצלחת השכל, תיוחד באלו הרברים אשר בהם תהיה הצלחת השכל ובענינים המישירים אליה מצד מה שהם מישירים אליה. וידמה במשה רבינו עליו השלום שבו השחתפו שלשת הסבות האלו אשר זכרנו, רצוני שהיה שלם השכל מאד, וקל ההתבודרות, והיתה מחשבתו נוטה בהצלחת השכל לבד, ולוה נתיחרה נבואתו מבין שאר הנביאים עליהם השלום. והנה התחבר שלשת הסבות האלו בתכלית מה שאפשר באיש אחד קשה מאד, ולוה העידה התורה שלא קם נביא כמהו בישראל. וכן אומר שהקוסם היותר שלם הוא אשר הכח הדמיוני מוכן להחבודד מבין שאר כחות הנפש, והיתה לו עם זה הכנה בתכלית שרש היצירה לקבל זה השפע בשלמות. כי כבר יראה שאפשר שיגיע לזה הכח חסרון בשרש היצירה, שלא יוכל לקבל זה השפע, ואף על פי שישלם לו ההחבודדות. ולפי התחלף שתי אלו הסבות בפחות ויתר תתחלפנה מדרגות הקוסמים. וזה שמי שהיה קל ההתבודרות ושלם הכח יקבל כח המשרחים הבלתי שליטים גם כן, ויגיע הצדק בדבריו לואת הסבה במה שיודיע מהדברים המסודרים מהגרמים השמימיים, כי ישתתפו כל המשרחים בזאת ההשפעה כמו שישתחפו במה שיסודר מהם מהפעולות בזה העולם השפל. ועל כל פנים יעלם ממנו מה שימשך מההשגחה האלהית, אשר לא יהיה מצד הסדור אשר מהגרמים השמימיים. וזה אמנם ידעהו הנביא לבדו. והנה יתבאר זה באור יותר שלם בסוף המאמר הששי מזה הספר. ומי שהיה מהם בתכלית החסרון לא יקבל השפע כי אם מהשליטים, ומה שביניהם יקבל מקצת הבלתי שליטים מזולת קצת, ר"ל שהוא יקבל השפע מאשר יש להם כח יותר חזק מהם. ולזה הקבול יהיו מדרגות רבות לפי התחלף מדרגות אלו הסבות, וכן יתיחדו קצת הענינים אשר יגידום קצת הקוסמים, ויתחלפו מהענינים אשר יגידום הקוסמים האחרים מצד הענינים אשר תטה בהם יותר מחשבתם, כמו שקדם.

נשלם המאמר השני מזה הספר. התהלה לאל יתעלה.

מאמר שלישי

ביריעת השם יתברך הדברים

פרק ראשון נזכור בו דעות הקודמים בזאת השאלה. — פרק שני נזכור בו הטענות המקיימות דעת דעת מהם לפי מה שמצאנום בדברי בעלי אלו הדעות או בכח דבריהם. — פרק שלישי נחקור בטענות אשר זכר המורה זכרונו לברכה אם הם מספיקות אם לא. — פרק רביעי נשלים בו המאמר בידיעת השם יתכרך הדברים איך הוא בדרך עיוני, ונכאר שאין בטענות הקודמים דבר ידחה מה שיתבאר לנו מענין זאת הידיעה. — פרק חמישי יתבאר בו בשלמות שמה שהתבאר לנו מענין זאת הידיעה הוא נאות מאד מכל הפנים. — פרק ששי יהבאר בו שמה שהביאנו אליו העיון מענין זאת הידיעה הוא דעת תורתנו.

פרק ראשון

נזכור בו דעות הקודמים בזאת השאלה.

וראוי שנחקור אם יודע השם יחברך אלו הדברים הפרטיים האפשריים אשר בכאן, אם לא ידעם: ואם ידעם, על איזה אופן שידעם. ולפי שכבר נחלקו בזה הדרוש הפלוסופים והחכמים בעלי החורה, ראוי שנחקור חחלה בדעותיהם, ומה שנמצאהו צודק נקחהו מהם, ומה שלא נמצאהו צודק נבאר בו הצד אשר יפול בו האמת בבטולו.

וגמר שהדעות אשר מצאנו בזה לקודמים אשר ראוי שיעויין בדבריהם, שחים: האחת דעת הפלוסוף והנמשכים אליו, והשנית דעת גדולי חכמי תורתנו. ואולם הפלוסוף היה רואה שהשם יתברך לא ידע אלו הענינים הפרטיים. ונחלקו הנמשכים אחריו לשתי דעות בזה הכתי האחת תסבור שדעת הפלוסוף היא שהשם יתברך לא ידע אלו הדברים אשר בכאן, לא הכללים ולא הפרטים: שאם היה יודע הכללים או הפרטים, היה רבוי בידיעותיו, ויהיה רבוי בעצמותו, ובכלל הנה יהיה עצמותו מהחלק אל היותר שלם והיותר חסר, כמו הענין בדברים אשר יהיה להם גדר, כי קצת מה שבגדר ההוא הוא הולך במדרגת השלמות לקצחו. והכת השנית תסבור שדעת הפלוסוף היא שהשם יתברך לקצחו. והכת השנית תסבור שדעת הפלוסוף היא שהשם יתברך ידע אלו הדברים אשר בכאן במה שלהם מצד המבע הכולל,

והם הדברים העצמיים, לא במה שלהם במה שהם פרטיים, והם הרברים האפשריים: ואין בזה רבוי בעצמותו, כי הוא אינו יורע כי אם עצמו, וביריעתו עצמו ירע כל הנמצאים במה שלהם מצד הטבע הכולל, כי הוא נימוס הנמצאות וסדרם וישרם י אבל הוא לא ידע אלו הרברים הפרטיים, ולזה היה בהם העדר הסדר מזה הצד, והיה בהם סדר ויושר בצד אשר ידעם. והנה יתבאר מדברינו במאמר החמישי מזה הספר בגזרת השם שזה הדעת השני הוא דעת הפלוסוף. ואולם גדולי חכמי חורחנו כמו הפלוסוף המעולה הרב המורה זכרונו לברכה וזולחו מחכמי חורתנו אשר הם מסכימים לדעחו יראו שהשם יתברך יודע אלו הפרטים האפשריים כלם בצד אשר הם בופרטיים, ויאמרו שהשם יחברך יודע במדע אחר כל אלו הדברים אשר הם לבלתי חכלית. וכבר יתבאר שזה דעת הרב המורה זכרונו לברכה, כי הוא אמר בפרק העשרים מהחלק השלישי מספרו הנכבד מורה הנבוכים רבר זה לשונוי וכן נאמר שכל אלו הדברים המתחדשים ידעם טרם היותם, ולא סר מהיותו יודע אותם, ולזה לא יתחדש לומדע כלל כי ידיעתו שפלוני הוא עתה נעדר, וימצא בעת הפלונית, ויחמיד נמצא כך, ואחר כך יעדר, כשימצא האיש ההוא כמו שקדמה הידיעה בו, לא נוספה שם ידיעה ולא התחרש מה שלא היה נורע אצלו, אבל התחרש מה שהיה יורע מקודם שיחחדש על מה שהוא נמצא עליו. ויחחייב לפיזאת האמונה שיהיה המדע נתלה בהעדר ויקיף במה שאין לו תכלה, והאמננו זה ואמרנו כי ההעדר אשר קדמה בידיעתו המצאתו, והוא יכול להמציאו לא ימנע התלות הידיעה בו. עד כאן לשונו זכרונו לברכה. הנה כבר החבאר מזה שהוא יראה שהשם יתברך יודע הדברים הפרטיים האפשריים בצד אשר הם בן

פרק שני

נזכור בו הטענות המקיימות דעת דעת מהם לפי מה שמצאנום בדברי בעלי אלו הדעות או בכח דבריהם.

ואחר שכבר זכרנו דעות הקודמים בזאת השאלה, ראוי שנחקור בדעותיהם איזה מהם הוא הצודק, וראוי מפני זה שנעיין בטענות המקיימות דעת דעת מאלו, והמבטלות אותם.

 אחד מהם, שהדבר הפרטי לא יושג אלא בכח היולאני כמו החוש והרמיון וזולתם, ואולם השם יחברך מבואר מענינו שאין לו כח היולאני, ולזה יחויב שיהיה השם יחברך כלחי יודע אלו הדברים הפרטיים. ויסודר ההקש כן: השם יחברך אין לו כח היולאני, וכל משיג דבר פרטי יש לו כח היולאני, ויולר אם כן השם יחברך בלחי משיג הדבר הפרטי. - והאופן השני הוא, שהענינים הפרטיים הם זמניים, ר"ל שמציאותם הוא בזמן מה רמוז אליו, ומי שלא יתואר לא בחנועה ולא במנוחה אי אפשר להשיג הדברים הזמניים: ואולם השם יחברך לא יחואר לא בתנועה ולא במנוחה, ויחויב מזה שיהיה השם יחברך בלתי משיג אלו הדברים הפרטיים. ויסודר ההקש כן: השם יחברך הוא בלחי מתואר בתנועה ולא במנוחה, וכל מי שהוא בלחי מתואר לא בחנועה ולא במנוחה הוא כלתי אפשר שישיג הענינים הזמניים, אם כן השם יחברך לא יחכן שישיג הענינים הזמניים. עוד נחבר לו זאת החולדה הקדמה אחת יודע כה, והוא שהענינים הפרטיים הם ענינים זמניים, ויחויב מזה שהשם יתברך לא ישיג הדברים הפרטיים. --והאופן השלישי הוא, שאם הונח השם יתברך משיג אלו הענינים, הנה כבר יחשב שיחויב מזה שישלם הנכבד בפחוח, כי הידיעה הוא שלמוח ליורע, וזה בהכלית הבטול, ומה שיחוייב ממנו הבטל הוא בטלי ולזה הוא מבואר שאין השם יחברך משיג אלו הענינים. והנה זאה הטענה תחייב, לפי מה שיחשב, שלא יהיה השם יחברך יודע כי אם עצמו, ר"ל שלא יהיה יודע לא הכללים ולא הפרטיים. - והאופן הרביעי הוא, שאם היה השם יתברך משיג אלו הענינים, הנה מפני שהשכל מתעצם במה שידעהו, הנה יחשב שיחויב מזה שלא יהיה השם יתברך אחד, אבל הרבה, לרבוי מושגיו אשר נחעצם בהם, וזה בתכלית הבטול, ומה שיחויב ממנו הבטל הוא בטל. הנה אם כן מבואר מזה שהשם יחברך בלתי משיג אלו הענינים. וואת הטענה תחייב גם כן, לפי מה שיחשב, שאין השם יתברך יודע כי אם עצמו. - והאופן החמישי הוא, שהרברים הפרטיים אין להם חכלית, והידיעה הוא ענין מקיף וכולל, ומה שאין לו תכלית לא יקיפהו מדע ולא יכילהו. וזאת הטענה תחייב בשלא תפול ידיעה ברברים הפרטיים בכללם במה שהם פרטיים, לא לשם יתברך ולא לזולתו. - והאופן הששי הוא, שאם הונח הענין כן שהשם יחברך יודע אלו הדברים המחחדשים, הנה לא ימנע הענין מחלוקה, אם שחהיה זאת הידיעה לשם יחברך באלו המתחדשים קורם בואם, או שחהיה לו הידיעה כהם עם בואם לכד, לא קודם זה. ואם הונחה לו ידיעה בהם טרם בואם, הנה תהיה ידיעהו נהלית בהם בהעדר, ווה בטל, כי הידיעה ההיה בהכרח לדבר נמצא ירוע. ועוד שואת הידיעה אשר לו בענינים האפשריים טרם בואם לא המנע מחלוקה, אם שידעם לפי מה שהם עליו בטבעם מהאפשרות, ויהיה סותר מה שידע שיגיע מאלו הענינים אפשר, או שירע בשלמות איזה חלק יגיע מחלקי הסותר, ולא ישאר סותרו אפשר. ואם הנחנו שידעם לפי מה שהם עליו בטבעם מהאפשרות, הנה יחויב בזאח הידיעה אשר לו באלו הענינים טרם כואם שתשחנה עם בואם, כי היו אפשרים שיגיעו ושלא יגיעו קודם היותם, ועתה הוסר האפשרות: ולפי שהשכל מהעצם במה שידעהו, הנה יחויב שיהיה השם יחברך בשנוי מחמיד, וזה בהכלית הבטול. ואם הנחנו שהשם יחברך יודע בשלמות החלק המגיע משני חלקי האפשר, הנה יחויב מזה שלא יהיה בכאן דבר אפשר שיגיע ושלא יגיע, ויהיו אם כן כל הרברים מחויבים, וזה בחכלית הבטול והגנות. ובהיות הענין כן, הוא מבואר מזה שהוא בטל שחהיה לשם יחברך ידיעה באלו הדברים המהחדשים טרם בואם. ואם הונחה לו ידיעה בהם עם היוהם לבד, הנה יהיה לו חמיד החחדשות ידיעה. ולפי שהשכל יתעצם במה שידעהו, הנה יחויב מזה שיהיה עצמות השם יתברך בשנוי מתמיד, וזה בתכלית הבטול. - והאופן השביעי הוא, שאם היה השם יחברך יודע אלו הענינים הפרטיים, הנה לא ימלט הענין בזה מחלוקה, אם שינהיגם ויסררם סדור טוב ושלם וחמים, או שיהיה מנוצח ולואה מלסדרם אין יכולת לו עליהם, או שיוכל לסדר אותם סדור טוב, אלא שהוא יעובם וישכחם על צד היותם נבזים ושפלים ופחותים בעינו, או על צד הקנאה. והוא מבואר ששתי החלוקות מאלו החלוקות האחרונות הם שקר, וזה כי הוא מבואר שהשם יתברך לא ילאה מעשות דבר ממה שירצה אוהו, ולא יקצר מנתינת הטוב והשלמות לנמצא נמצא כפי מה שאפשר, וזה ממה שיראה הראות נפלא ממה שנמצא מהחכמות בבריאת בעלי היים ועוצם היכולת להמציא בהם מה שאפשר מהטוב והשלמות, עד שאי אפשר שיהיו נמצאים באופן יותר שלם ממה שהם בו. ובהיות הענין כן, לא נשאר מן החלוקה אלא שיסרר השם יחברך אלו הענינים סדור טוב ושלם וחמים, אם היה שידעם: וזה הפך מה שנמצאהו בחוש מאלו הענינים הפרטיים, רצוני שכבר נמצא בהם העול והעדר הסדור הרכה, עד שכבר ימצאו רעוח רבות לטובים וטובות רבות לרעים. ווהו אצלם החזק שבמופתים שאין השם יתברך יורע אלו הענינים הפרטיים וידמה שואת הטענה היא שהניעה הפלוסוף אל שיאמר שהשם יתברך אינו יודע אלו הענינים הפרטיים, והמבואר ממה שאמר בזה כספרו כמה שאחר הטבע. -- אלו הן הטענות אשר הוצאנום

מדברי הפלוסופים מכח דבריהם לקיים שהשם יחברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים.

ובכאן טענה שמינית יתקיים בה לפי מה שיחשב שהשם יתברך בלחי יודע אלו הדברים הפרטיים: וכבר ראינוה לקצח המתאחרים, ויחייבו ממנה שהכמה המחרבק יחלק אל מה שלא יחלק. וראינו לזכרה הנה, בעבור שאפשר שיחשב שיחבאר ממנה שהשם יחברך בלחי משיג אלו הענינים הפרטיים. וזה שאם השם יחברך יודע כל אלו הדברים, היה מחויב מזה, לפי מה שיחשב, שיהיה אפשר מה שהוא בלחי אפשר. ווה שכבר החבאר שהכמה המתדבק מתחלק אל מה שאפשר שיתחלק: ואם הונח שהשם יתברך יודע בשלמות מה שאפשר שיחלק אליו זה הבעל כמה במה שהוא בעל כמה, הנה יהיה בכמה חלקים ידועים אצל השם יחברך בלחי מקבלים חלוקה, שאם היו מקבלים החלוקה, לא יהיה השם יתברך יודע בשלמות מה שאפשר שיחלק אליו זה הבעל כמה: וזה בטל כל שיהיו בכמה המחדבק, שהוא כמה, חלקים בלתי מקבלים החלוקה. וכבר שערו קצה האחרונים בזאת הטענה וחייבו ממנה שהכמה המתדבק מתחלק אל מה שלא יתחלק, והנה הביאם לזה שהם קבלו חחלה שהשם יחברך יודע לא יסכל דבר, ומפני זה חויב להם מואת הטענה שיהיה הכמה המחדבק מהחלק אל מה שלא יתחלק. – הנה אלו הן הטענות אשר יקיימו שהשם יחברך בלחי יודע אלו הדברים הפרטיים, והן בעצמן מבטלות דעת מי שיראה שהשם יתברך יודע אלו הדברים הפרטיים.

ואולם מה שהניחו אותו חכמי תורתנו זכרונם לברכה שהשם יחברך יודע אלו הדברים הפרטיים, יש לו גם כן פנים מההראות. — האופן הראשון הוא, כי מפני שהיה השם יחברך השלם בתכלית השלמות אצל כל בעל עיון, הנה הוא בלתי ראוי שייוחם לו חסרון הסכלות, ר"ל שייסכל דבר מהדברים, כי הסכלות הוא גדול שבחסרונות, ומי שיבחר שייחס לו הסכלות באלו הדברים יותר משייחס לו שילאה לסדרם סדור טוב, ברח מן הטוב ונפל ביותר רע ממנו, וזה שכבר יראה מצד טבע ממקבל שלא יוכל לקבל מהשלמות שעור יותר, ואין זה חסרון בחק השם יחברך. — האופן השני שאין ראוי שנחשב בפועל שיעלם ממנו מה שפעל אותו, אבל ידיעתו במה שפעלו יותר שלימה מידיעת זולחו בו־ כי הוא ידע בידיעה אחת כל מה שיתחדש במה שפעל אותו מצד התכונה אשר שמהו עליה, ואולם זולתו יקנה בזה ידיעה מהעשוי, וכשיראה דבר מהחדש לו מצד טבעו אשר הטבע עליו, תחחדש לו ידיעה בדבר ההוא המהחדש: וכן יקנו אותו הדברים המהחדשים ידיעה ידיעה בדבר ההוא המהחדש: וכן יקנו אותו הדברים המהחדשים ידיעה

אחר ידיעה, ויחכן שלא חשלם לו ידיעה לעולם כמה שימשך מזה הדבר העשוי, אם היו הענינים אשר ימשך חדושם ממנו רבי המספר מאד. ובהיות הענין כן, והיה השם יחברך פועל הנמצא בכללו, הנה הוא אם כן יודע מה שיהחדש בו ידיעה אמהית שלימה בלתי מהיחסת לידיעתנוי וזה כי הוא ידע בידיעה אחת כל מה שנתחדש בו מצד טבעו אשר הטביעו, ואנחנו אמנם נדע ממנו המתחדש בהתחדשו. ולזה אין ראוי שנקיש בין ידיעתנו לידיעת השם יחברך, בשנאמר שאם היו להשם יחברך אלו הידיעות, היו לו ידיעות רבות, ויהיה עצמותו מתרבה: וזה שמה שיודע אצלנו בידיעות רבות במספר יודע לשם יחברך בידיעה אחת, כמו שקדם, אבל כבר יודע לו בידיעה אחת מאלו הדברים, מה שלא יתכן שיושג לנו בידיעות רבות, כי לא חקיף ידיעתנו ברבוי הדברים שלא יתכן שיושג לנו בידיעות רבות, כי לא חקיף ידיעתנו ברבוי הדברים המתחדשים בעולם מצד טבעו אשר הטביעו השם יחברך עליו.

הנה שתי אלו הטענות אשר זכרם הרב המורה זכרונו לברכה בחלק השלישי מספרו הנכבד מורה הנבוכים לקיים בהם שהשם יתברך יורע כל אלו הדברים הפרטיים. והוא מבואר שואת הטענה השנית, עם שחקיים שחשם יתברך יודע כל הדברים המחחדשים, הנה היא חבטל קצת הטענות אשר היו הפלוסופים מבטלים בהם שיהיה השם יחברך יודע אלו הדברים הפרטיים. והנה קצת הפלוסופים סלקו מעליהם הטענה הראשונה מהטענות אשר זכרנו לקיים בהם שהשם יתברך יודע אלו הדברים הפרטיים כלם בשאמרו שלא יחויב מהנחתנו שהשם יחברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים שייוחם לשם יתברך חסרון, כי אין כל העדר חסרון, ואולם הוא חסרון למי שדרכו שיחואר בקנין ההוא, לא למי שאין ררכו שיתואר בקנין ההוא, והמשל שהתנועה היא שלמות מה לבעלי הנפשוח, ואין אמרנו בשם יהברך שהוא בלהי מחנועע חסרון, אבל הוא שלמות, וכזה יאמרו שהיות השם יחברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים אינו חסרון, אבל שלמוח, לפי שיריעתו בנכבר שבירועים לא באלו הירועים הפחוחים, ולוה אמר הפלוסוף במאמר הנרשם באות הלמד ממה שאחר הטבע כי מי שלא יראה הרבה מהדברים הוא יותר טוב

וכבר סלק מעליו הרב המורה זכרונו לברכה כל הטענות הקורמות וכיוצא בהם ממה שיחשב שיחויב ממנו שיהיה השם יחברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים בשאמר שאין ראוי שנקיש בין ידיעחנו וידיעת השם יחברך, כי כגבוה מדרגה מציאותו יחברך ממדרגה מציאותנו כן גבהה מדרגה ידיעתו הוא מחויב, לפי שידיעתו הוא עצמו, כמו שביארו הפלומופים. ולזה הרבה הרב המורה זכרונו לברכה עצמו, כמו שביארו הפלומופים.

להוכיח הפלוסופים בהקישם בין ידיעתנו לידיעתו יחברך, ויחייבו מפני זה ההקש שיהיה השם יחברך בלתי יודע אלו הדברים אשר בכאן, והם בעצמם בארו לנו באופן מה ששם הידיעה נאמר בשם יחברך ובנו בשתוף השם לבד, והוא מבואר שהדברים משותפי השמות אין ראוי שילקח מופת מקצתם על קצתם. ובזאת הטענה התקיים אצלו שלא ימנע מפני אלו הטענות אשר זכרום הפלוסופים היות השם יחברך יודע אלו הדברים הפרטיים כלם: וכאשר התבאר שהוא בלתי נמנע, הנה הוא ראוי שיונת היותו יודע אותם להרחיק ממנו חסרון הסכלות.

והנה קבל הרב המורה זכרונו לברכה שידיעהו יתברך היא מחחלפת לידיעתנו בח משה דברים, רצוני שכל אחד מאלו הדברים החמשה, אם הם נמצאים בידיעת השם יחברך לפי דעתו, הוא בלחי אפשר בידיעתנו. והנה אבאר לך בזכרי אלו החמשה דברים. האחד מהם, שהמדע האחד במספר יאות וישוה לדברים רבים מתחלפים במין. וראוי שתדע שוה בלתי אפשר שיצוייר בידיעתנו, מה שלא היו אלו הדברים הרבים ירועים מהאחדים, ר"ל בהתאחדות שילך האחר מן האחר מררגת השלמות והחמימות, כי בזה האופן בלבד ישובו הדברים הרבים אחד במספר, ואם היו חלקי הגדר רבים, לפי שהחלק האחד מהגדר הולך מהלד השלמות והתמימות מהשני אבל הענינים הרבים אשר אין אפשר שילך האחד מהם מהשני מדרגת השלמות והתמימות, כמו הענין בדברים הפרטיים אשר הם לבלתי תכלית במה שהם פרטיים, הוא מבואר שאי אפשר שיתאחדו בידיעתנו, אם היה אפשר שתהיה לנו ידיעה בהם, ווה שהם אין להם צד שיתאחדו בו, כל שכן שישובו אחד בתכלית הפשיטות, כמו הענין בידיעת השם יתברך שהיא אחת בתכלית הפשיטות להיותו אחד בתכלית הפשיטות. ואולם שאי אפשר באלו הדברים הפרטיים שילך האחר מהאחר מהלך הצורה והשלמות, הוא מבואר, לפי שהם הולכים אל זולת תכלית, והדברים שקצתם צורה לקצת אי אפשר זה בהם, כמו שהתבאר במה שאחר הטבעי ועוד שהם סובבים, ר"ל במין, ואף על פי שאינם סובבים באיש, והוא שאי אפשר בדברים הסובבים שיהיה האחד מהם במדרגת הצורה והשלמות לשאר הדברים כלם, לפי שאם הונח הענין כן, יהיה הדבר האחד במדרגת הצורה לעצמו, וזה בתכלית הבטולי והמשל שיהיו המקרים המתחדשים מקרי אבג, וילכו בסבוב אל זולח תכליח, ויהיה ב שלמוח לא וג שלמוח לב, ועור ישוב א ויהיה שלמות לג, הנה אם כן א שלמות לא, ובזה יתבאר שב שלמות לב וג שלמות לג. ולהיות כמו זה הענין בלתי אפשר שיצויר ביריעתנו, רצוני שיהיה הרבוי מתאחר אחד בתכלית הפשיטות והאחרות, אמר הרב המורה זכרונו לברכה שבזה הענין תתחלף ידיעת השם יתברך לידיעתנו, וזה אפשר אצלו להיות שם הידיעה נאמר בשם יתברך ובנו בשתוף השם לבד.

והשני מאלו הדברים אשר תתחלף בהם ידיעת השם יחברך לידיעחנו לפי דעת הרב זכרונו לברכה הוא, שידיעחו יתברך נחלית בהעדר. וראוי שחדע שכבר יחויב לו שיניח זה ההתחלפות בין ידיעתו יחברך לידיעתנו, לפי שהוא יניח שהשם יחברך יודע הענינים הפרטיים כלם, ולזה יחויב שידע מהם שהם נעדרים ושימצאו בזמן הפלוני, הנה אם כן תהיה הידיעה לו בזה המקרה נעדר עתה נמצאת בפועל, והירוע אשר בו נחלית היריעה נעדר. וזה בלתי אפשר שיצוייר בידיעתנו: וזה כי מפני שהידוע והידיעה הם ענין אחר במספר, חויב כשהיה הידוע בלתי נמצא, שחהיה הידיעה בלתי נמצאת, ולוה חויב בידיעתינו, שאם היה הידיעה ברבר נמצאת בפעל, שיהיה הידועה אשר בו נהלית הידיעה נמצא. ואין לאומר שיאמר שידיעתנו כבר חהיה בפעל והידוע נעדר, כמו הענין בהרבה מהתמונות הלמודיות אשר לנו ידיעה בהן, ואינן נמצאות כלל חוץ לנפשי כי כבר בארנו במאמר הראשון מזה הספר שהידיעה אשר לנו נסמכת אל הסדור המושכל הנמצא מאלו הדברים בנפש השכל הפועל, ווה הסדור נמצא חמיד בנפשו. ואי אפשר אל הרב המורה שיאמר שידיעת השם יתברך לאלו הדברים המחחדשים נסמכת אל הסדור המושכל הנמצא להם בנפשו, כי הוא נמצא חמיד: לפי שאם הונח הענין כן, לא חהיה לו ידיעה בדברים הפרטיים במה שהם פרטיים, אבל ידעם מצד הסדור המושכל אשר להם בנפשו, והוא הצד אשר אינם בו פרטיים. ולוה גזר ואמר שזה הענין התחלף בו גם כן ידיעת השם יחברך לידיעתנו, וזה אפשר לפי דעתו ז"ל, להיות שם הידיעה נאמר בו יתברך ובנו בשתוף גמור. וראוי שתדע שכבר יראה מהטענה השנית אשר זכרנו שיקיים בהם הרב המורה ז"ל שהשם יתברך יודע הדברים הפרטיים במה שהם פרטיים, שהוא ירצה שתהיה ידיעת השם יתברך באלו הדברים הפרטיים נסמכת אל הסדור המושכל אשר בנפשו מהעולם לפי הטבע שהטביעו עליו, ולזה אמר שידיעת הפועל במה שעשהו יותר שלמה מידיעת זולתו בו, לפי שהמתחדשים בעשוי ההוא נמשכים ליריעתו, כי הוא שם העשוי באופן שיתחדשו בו אלו המתחדשים, ובני אדם המתבוננים בו חהיה ידיעתם נמשכת לדברים המתחדשים. ובהיות הענין כן, הנה יחשב שיסתרו דבריו קצתם את קצת, כי לפי מה שזכר בואת הטענה ידמה שהוא יראה שהשם יחברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים

במה שהם פרטיים, אבל ידע הסדור המושכל אשר להם בנפשו. וראוי שנאמר בהיחר זה הספק כי הרב המורה ז"ל לא רצה לנו לבאר מואת הטענה איך ידע השם יתברך הדברים, כי זה בלתי אפשר לאדם להשיגו, כמו שוכר הרב המורה ז"ל פעמים רבות: ואמנם רצה לבאר מואת הטענה שהוא יתברך יודע הדברים, ושיש הבדל רב בין ידיעתו לידיעתנו, ולוה אין ראוי שנקיש ידיעתו לידיעתנו כמו שעשו הפלוסופים. ווה מבואר למי שייטיב העיון כמה שאמר הרב המורה ז"ל, יעויין שם. והשלישי מאלו הדברים החמשה הוא, שידיעתו יחברך מקפת במה שאין לו חכלית מהצד אשר הוא בלתי בעל תכלית. וכבר חויב לו שיאמן זה, לפי שהוא הניח שהשם יחברך יודע הענינים הפרטיים כמה שהם פרטיים, והוא הצד אשר הם בו בלחי בעלי תכלית, וזה ענין בלחי אפשר שיצויר בידיעהנו, כי הידיעה במה שהיא ידיעה תחויב שיהיה הידוע ענין מוגבל ומוקף, ומה שאין לו חכלית לא חקיפהו ידיעה ולא חכילהו. ולזה אמר הרב המורה ז"ל שבזה הענין גם כן תחחלף ידיעת השם יתברך לידיעתנו, ווה אפשר אצלו, לפי שהידיעה נאמרת בו יחברך ובנו בשחוף גמור, כמו שקדם. ואין לאומר שיאמר שידיעחנו גם כן מקפת במה שאין לו הכליח, לפי שהגדרים והגזרוח הכוללוח כוללוח אישים אין חכליח למספרם. כי זה המאמר כשיעויין בו הוא בלתי צורק, וזה שהאישים לא יודעו במה שהם אישים, והוא הצד אשר הם בו בלתי תכליתיי, מצר הגדרים והגזרות הכוללות, אבל יודעו מהצד אשר הם בו אחר, והוא הטבע המשוחף, וזה מבואר בנפשו. ואם אמר אומר שכבר חקיף ידיעתנו במה שאין לו חכליח, לפי שאנחנו נדע בכמה המתרבק שהוא מתחלק אל מה שיתחלק, וזה אל לא תכלית, ונדע גם כן במספר שהוא נוסף אל מה שיחוסף, ווה אל לא חכלית. אמרנו לו שואת הידיעה היא גם כן לנו מהצר שהחלקים בו אחר, לא מצד שהחלקים כו רבים, כי אנחנו לא נדע זאת הידיעה בחלקים מצד מה שהאהד זרת והאחד חצי זרת והאחד רביע זרת, דרך משל, והוא הצד אשר הם כו רבים, אכל מצר מה שכל אחר מהם כמה מחדבק, ואנחנו יודעים שכל כמה מחדבק אפשר שיחלקי וכן הענין במספרים, כי אין אנחנו יורעים ואת היריעה במספרים מצד מה שאחר עשרים והאחר עשרים ואהד והאחר עשרים ושנים, דרך משל, והוא הצד אשר הם בו רבים, אבל מצד מה שכל אחד מהם מספר, ואנחנו יודעים שכל

ו הרבי עי מאלו הרברים החמשה הוא, שיריעה השם יחברך ברברים העהירים להחחדש לא החייב שיהיה הרבר הירוע מחויב, אבל ישאר סוחרו אפשר. ואמנם חויב לו שיאמן זה, לפי שאי אפשר לו לבטל טבע האפשר, כי העיון והתורה יחייבו שיהיו בכאן דברים אפשריים. ובהיות הענין כן, הנה יחויב, שכאשר הונח שהשם יתברך יודע הדברים העתידים להתחדש, שיהיה סותר הדבר ההוא המגיע לפי ידיעת השם יתברך אפשר שיגיע, ולא יגיע מה שירע השם יחברך שיגיע. שאם היה מגיע בלי ספק מה שידע השם יתברך שיגיע, לא יהיה סותרו אפשר כלל, ויבטל טבע האפשר, והוא מה שברח הרב ז"ל ממנו. וזה ענין בלתי אפשר שיצויר ביריעתנו. וזה שאם רצה הרב המורה ז"ל שהשם יתברך ידע שהחלק מחלקי האפשר שידע שיגיע אפשר שלא יגיע, ושכבר אפשר שיגיע סוחרו, והוא מה שראוי שיחשב שירצה אותו. הנה כמו זה לא יקרא אצלנו ידיעה, אבל יקרא מחשבה, וזה מבואר בנפשו. וזה שאנחנו כאשר נאמר שיש לנו יריעה שכבר יגיע אחר מיוחר מחלקי האפשר, הוא בלחי אפשר אצלנו שלא יגיע: ואם היינו משערים שהוא אפשר שלא יגיע, הנה נקרא זה הענין מחשבה, לא ידיעה, רצוני שאנחנו נאמר אז שכבר נחשב שזה החלק יגיע, ולא נאמר שכבר ידענו שזה החלק יגיע ואם לא יגיע מה שחשבנו שיגיע, הנה תהיה זאת המחשבה אצלנו טעות, ולא ידיעה, ווה מבואר בנפשו. ואם רצה הרב המורה ז"ל שהשם יחברך ידע בבאור אי זה חלק מחלקי האפשר יגיע, ולא ירע שהוא אפשר שלא יגיע, אלא שהענין הוא כן בעצמו, רצוני שהענין ההוא אפשר שלא יגיע ושכבר אפשר שיגיע סוחרוי הנה כמו זה הענין לא יקרא אצלנו ידיעה, אבל יקרא טעות, ר"ל כאשר יגיע סותר מה ששפטנו שיגיע, וזה מבואר בנפשו. ובהיות הענין כן, הוא מבואך שכבר חהיה לפי זה השרש יריעה אצל השם יחברך מה שהוא אצלנו דבר מקביל ליריעה, כי הטעות הוא מקביל ליריעה, והמחשבה מקבלת באופן מה לידיעה. ולוה שפט הרב ז"ל שבוה הענין התחלף גם כן ידיעת השם יתברך לידיעתנו, וזה ההבדל אפשר שיהיה בין שתי הידיעות לפי דעת הרב ז"ל, מפני שהידיעה אצלו נאמרת בו יהברך ובנו בשהוף גמור. ואין לאומר שיאמר שהרב ז"ל ירצה בזה שהשם יתברך לא ישפט ביריעהו איזה חלק מחלקי האפשר יגיע, כי הוא היה רואה שהשם יהברך ידע החלק המגיע על ייחור ובירור, וזה מביאר בלשונו בוכרו זה ההבדלי ואם היה שנודה זה, הוא מבואר שזה גם כן כלתי מצויר בידיעתנו, כי אנחנו לא נקרא כמו זה ידיעה, אבל נקראהו מבוכה ובלבול. וזה שאנחנו נאמר שאנחנו נבוכים ובלהי משערים אם יגיע זה החלק מחלקי האפשר, או זה, או זה, וכל מה שיהיו חלקי האפשר יותר רבים המספר ההיה המכוכה יותר חזקה: והנה המכוכה והבלבול

הוא רבר מקביל לידיעה, וכל שכן כאשר הונחה בזה האופן, וזה כי הדבר המתחדש ימצאו לו מחלקי הסוחר קודם מציאוהו אלף שנה חלקים כמעט שאין תכליח למספרם. וזה כי כאשר הונח כל אחר מהמקרים האמצעיים אפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה, ואם לא יהיה, אפשר שיהיה כך או לא יהיה כך, הנה כאשר חנהיג הענין על זה האופן יתאמת שלמקרי האחרון המחחדש באמצעות שאר המקרים האלו, אם היה שיגיעו, יהיה מחלקי הסוחר לבלחי תכליח. וכמו זה הענין יקרא אצלנו חכלית המבוכה והבלבול, ר"ל שיהיה נבוך אם יהיה כך או יהיה כך או יהיה כך בחלקים בלחי בעלי חכליח: כי המבוכה והספק יהיה יותר מעט כשיהיו חלקי הסותר יותר מעטי המספר, ולזה היתה התשובה היותר מיחרת הדבר מזולתו יותר שלמות ההודעה, ואף על פי שלא תיחדהו בשלמוח, כאלו תאמר שהאומר בספינה שהוא גשם מעץ נעשה במלאכת בעל חוך בלחי מכוסה, הנה כל אחד מאלו הייחודים הוסיף בידיעה, לפי שהוא הסיר המכוכה מכל מה שנכלל בייחור הקודם לו שלא נכלל בו, ואף על פי שאין אחד מהם מייחר הספינה מזולחה בשלמות.

והחמישי מאלו הדברים החמשה הוא שיריעת השם יחברך לא תשתנה כהתחדש המתחדש מאלו הדברים אשר היתה לו בהם ידיעה טרם בואם, ואף על פי שכבר נשתנה הרבר שנחלית בו היריעה, שהוא היה תחלה אפשרי ואחרי כן נמצא בפעל. וכבר יחויב לו שיאמין זה, לפי שידיעת השם הוא עצמותו, כמו שהתבאר כמקומותיו במה שאין ספק בו: ולפי שעצמותו לא ישתנה, חויב שיהיה מדעו בלתי משחנה. וכאשר נחבונן בזה הענין נמצא שיחבאר שאי אפשר שיצוייר זה במה שאצל שכלנו וחכמתנו. וזה שכבר קדם לרב המורה ז"ל שהשם יתברך יודע שזה הרבר אשר יהחדש יהיה נעדר כזמן הפלוני, ואחר ימצא כזמן הפלוני, ואחר יעדר כזמן הפלוני, וכן הענין כדבר דבר מהדברים המהחדשים בעולם וכאשר יהחדש המהחדש, לא נוספה שם ידיעה ולא התחרש מה שלא היה ירוע אצלו, אבל התחרש מה שהיה ירוע מקורם שהתחרש על מה שהוא נמצא עליו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהשם יתברך יודע לפי זאת ההנחה כל מה שיתחרש וכל מה שהחחרש. וזה גם כן מחויב להאמן לכל מי שיברח משייחם לשם יתברך סכלות באלו הרברים, וזה כי הככלות במה שההחדש הוא סכלות יותר וחסרון מהסכלות במה שיתחדש, וזה מבואר בנפשו. ובהיות הענין כן, הנה לא ימנע מחלוקה, אם שירע שכבר ההחרש החלק מחלקי האפשר אשר היה ירוע לו שיההרש, או שירע שכבר התחרש החלק המגיע מחלקי האפשר, ואף על פי שהוא זולה החלק אשר היה ירוע לו שיתחרש קורם חרוש זה החלק המגיע. ואם אמרנו שירע שכבר התחרש החלק מחלקי האפשר אשר היה ירוע לו שיתחרש, הנה יתחייב מזה שחהיה ידיעהו בהרבה מאלו הדברים מכח שיקרא אצלנו טעוח לא יריעה. ווה כי מפני שהחלק אשר ידע שיגיע אפשר שלא יגיע, הנה כבר יראה בהרבה מאלו הדברים שלא יגיע החלק אשר ירע השם יחברך שיגיע, ומי שכבר הגיע מה שלא הגיע, הנה הוא טועה בלי ספק. ואם אמרנו שהוא יורע שהתחרש החלק מחלקי האפשר אשר יצא לפעל, ואף על פי שהוא זולת החלק אשר היה ירוע לו שיתחרש קורם צאת זה החלק לפעל, הנה יהיה זה בלי ספק התחרשות יריעה ושנוי בחק ידיעה השם יתברך, וזה מה שברח ממנו הרב המורה ז"ל בזה השרש אשר השרישו בידיעת השם יתברך. ואין לאומר שיאמר שהחלק אשר ידע השם יתברך שיגיע מקודם חדוש המתחרש הוא בלי ספק החלק אשר הגיע. לפי שאם הונח הענין כן, יהיו כל הדברים מחוייבים, ולא יהיה בכאן דבר אפשרי כלל, וזהו השקר אשר ברח ממנו הרב המורה ז"ל, ולוה גזר שסותר מה שידע השם יחברך שיגיע הוא אפשר שיגיע. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יצוייר זה הענין אצלנו כשום פנים. כי כמו זאת הידיעה אם שחקרא אצלנו טעות, או יהיה בה חרוש ושנוי, לא שחהיה בלחי משחנה ובלתי מתחרש כמו שהושרש. וזה דבר בלתי מצוייר כלל במה שאצלנו מהיריעה, לפי שכמו זה הענין אשר נקרא כשם יחברך ידיעה בלחי משתנה יקרא אצלנו טעות או יריעה מהחדשת ומשתנה, וכל אחר מאלו מקביל לידיעה הבלתי משתנה, כי הטעות הוא מקביל אצלנו לידיעה, והיריעה המהחדשת והמשהנה היא אצלנו מקבלת לידיעה הבלתי מהחדשת והבלתי משתנה. ולהיות זה הענין בלחי אפשר שיצוייר במה שאצלנו, גזר הרב המורה ז"ל שבזה הענין ההחלף גם כן ידיעת השם יתכרך לידיעתנו, ווה אפשר אצלו, לפי שהידיעה נאמרת בשם יתברך ובנו בשתוף גמור. ויראה הרב המירה ז"ל שלנובה מדרגת ידיעת השם יתברך לא נוכל להשיג איך ידע ובאיזה אופן, וכי היוהנו משהדלים לרעת זה איך הוא כאלו השתרלותנו שנהיה אנחנו הוא, והשגהנו השגהוי ולזאת הכבה יתחרשו לנו הרחקות עצומות בחקרנו בואת הידיעה אשר ידע השם יהברך הדברים איך היא, כי מבע זאת הידיעה ידוייב שההיה בלתי מצויירת לנו ובלתי מושגת.

פרק שלישי

נחקור בטענות אשר זכר המורה זכרונו לברכה אם הם מספיקות אם לא.

וראוי שנחקור אם מה שוכר הרב המורה זכרונו לברכה לסלק מעליו כל אלו הטענות אשר אפשר שיטענו הפלוסופים החולקים עמו הוא מספיק, קודם שנחקור באלו הטענות אשר זכרנום לקיים דעתם אם מספיק, קודם שנחקור באלו הטענות אשר זכרנום לקיים דעתם אם בודקות אם לאו, ואם יחוייב מהם מה שחייבו אוחו, אם היה שההיינה צודקות. וזה אם היה המספיק מה שטען הרב זכרונו לברכה לסלק מעליו אלו הטענות, הנה לא נצטרך אל שנחקור בהם באופן אהר. ונאמר שהדרך בזאת הידיעה הוא שנחקור החלה אם הוא אפשר שיגיע השחוף אשר בין ידיעתנו לידיעתו יהברך, או שיהיה ביניהם זה האיפן מההבדל אשר זכר הרב זכרונו לברכה, ר"ל שתהיה ידיעת השם יתברך דבר מקביל לידיעתנו, עד שיהיה מה שאצלנו מחשבה או טעות או מבוכה, ידיעה בשם יתברך, או יהיה השחוף בהם בצד לא יתכן בו שיהיה ביניהם כמו זה ההבדל.

ונאמר שכבר ידמה שלא יצא משרשים עיוניים לרב המורה זכרונו לברכה זה הדעת אשר לו בידיעת השם יתברך, כי היה העיון מרחק זה, כמו שאבאר, אבל ידמה שלחצתו התורה בזה הענין לחץ רב. ואולם אם יחוייב זה הרעת מצר החורה, הנה ממה שנחקור עליו אחר השלימנו זאת החקירה לפי מה שיגורהו העיון. ואולם שהעיון ירהיק מה שהניחו הרב המורה זכרונו לברכה בידיעת השם יתברך, הנה זה יתבאר ממה שאומר. וזה שכבר ידומה שההיה ידיעתו יהברך משותפה עם ידיעתנו בקודם ואיחור, ר"ל ששם הידיעה נאמר כשם יתברך בקודם ובזולתו באחור: וזה כי ידיעתו היא לו מעצמותו, וידיעת זולתו היא עלולה מידיעתו, ומה שזה דרכו, הנה השם נאמר כו בקודם, ובשאר הענינים אשר יאמר עליהם באחור. וכן ראוי שימשך הענין בשם הנמצא והאחר והעצם ושאר השמות הנוהגים מנהגם, שהם נאמרים בשם יתברך בקודם, ובזולתו באיחור: וזה כי מציאותו ואחרותו ועצמותו ומה שהוא כזה ההאר הנה השם נאמר כו כקודם, וכשאר הדברים אשר שם אותם בעצמות בהאר שוהיו נקראים כזה השם יאמר בהם השם באחור. וזה כלו מבואר למעיין בזה הכפר, ויתבאר בשלמות במאמר החמישי מזה הספר. ובהיות הענין כן, הנה ידמה שלא יהיה החלוף בין ידיעת חשם יתברך לידיעתנו, אלא שידיעת חשם יתברך היא יוחר לצד השלמות מידיעתנו, כי זהו ענין השמות הנקראים בקודם ובאיהור. ואם היה הענין כמו שהנחנו, והיה מן המבואר שהיריעה היותר שלימה היא יותר אמתית בהגבלה ובבירור, הנה ידמה שיתחייב מזה שההיה ידיעת השם יתברך יותר אמתית בהגבלה ובבירור, ולזה לא יתכן שיקרא ידיעה אצלו מה שיקרא אצלנו מחשבה או טעות או מבוכה. וכבר יתבאר באופן אחר מצד העיון שידיעת השם יתברך בלתי מתחלפת ליריעתנו זה האופן מהחלוף אשר שם הרב זכרונו לברכה. ווה כי הוא מבואר שאנחנו דורכים בענינים אשר נחייכם בשם יחברך מהענינים אשר אצלנו, כאלו תאמר שאנחנו חייבנו בשם יחברך שהוא יודע מפני מה שנמצא בנו מהידיעה, והמשל שאנחנו, מפני מה שהשגנו מהידיעה הנמצאת כשכלנו שהיא שלמות לשכל אי אפשר לו מזולתה, ובמה שהוא שכל בפועל, נאמר שהוא יחברך יורע, מצר מה שהתבאר לנו ממה שהוא שכל בפעל בלי ספקי ומן המבואר בנפשו שנשוא אחד, כשחוייב לדבר מה מפני מציאותו לדבר אחר, הוא כלתי נאמר בשני הדברים בשחוף השם גמור, כי הדברים המשותפים שחוף גמור לא יפול ביניהם הקש, והמשל שכמו שלא יתכן שיאמר שהאדם הוא משכיל מפני שהגשם הוא מתדבק, כן לא יתכן זה, אם הנחנו שם אחר לשכל ולמחרבק יהיה נאמר עליהם בשחוף גמור, וזה מבואר בנפשו. ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואר שאין היריעה נאמרת בשם יתברך ובנו בשתוף גמירי ולפי שהוא בלתי אפשר גם כן שתאמר כו יחברך ובנו בהסכמה, הנה הוא מבואר שלא ישאר אלא שתאמר עליו יחברך ועלינו בקודם ואיחור. ובזה יחבאר זה בשאר הענינים הנאמרים עליו יחברך ועלינו. ולזה יתבאר שאין ההבדל בין ידיעת השם יתברך לידיעתנו, אלא שידיעת השם יתברך היא יותר לצד השלמות שעור נפלא, ומה שוה דרכו מהידיעה הוא יותר אמתי בהגבלה ובברור. ובכלל הנה השתוף אשר בין ידיעתו יתברך ויריעתנו הוא כמו השחוף אשר בין עצמותו ועצמות השכל הנקנה הנמצא בנו, כי הידיעה והיודע הוא דבר אחד במספר, כמו שקדם: וכמו שעצמותו הוא יותר לצר השלמות מעצמות השכל הנקנה אשר בנו, כן הענין בעצמו בידיעתו עם ידיעתנו. וכבר יחבאר זה מצד העיון באופן אחר, ר"ל שיריעת השם יתכרך בלתי מתחלפת ליריעתנו זה האופן מהחלוף אשר זכרו הרב המורה זכרונו לברכה. וזה שהענינים אשר נחקור עליהם אם הם נמצאים לשם יחברך או הם נשללים ממנו, הוא מבואר שאנחנו נשפט על הנשואים ההם בכונה אחת בעינה בחיוב ובשלילה׳ והמשל שנחקור אם השם יתברך גשם או איננו גשם, הוא מבואר ששם הגשם הוא מורה אצלנו הוראה אחת כאופן מה בשתי החלוקות האלו, ווה שאם היה שם הגשם נאמר אצלנו בחלק השולל

מאלו החלקים בשתוף גמור עם מה שיאמר עליו בחלק המחייב, לא היו אלו החלוקות חלקי הסותר אצל מחשבתנו, וזה מבואר כנפשו, והמשל שכמו שלא יאמר אחד הנה אחקור אם הכוחל גשם או איננו מראה, כן לא יאמר זה אם הניח שם אחד לגשם ולמראה, כי לא חהיינה כמו אלו החלוקות חלקי הסותר. ובהיות הענין כן, והיה מבואר שהדברים הנמצאים, כשנשללם מהשם יחברך, לא יורה אצלנו הנשוא ההוא בו יתברך ובנו בשחוף הגמור, כן הענין במה שנחייבהו לו מן הדברים הנמצאים לנוי והמשל שאנחנו נאמר בשם יחברך שהוא בלחי מהנועע, לפי שאם היה מחנועע, היה גשם, כי זה הוא דבר מחויב במחנועע במה שהוא מהנועעי והוא מבואר ששם המחנועע בזאח הגורה איננו נאמר עם המחנועע אשר יאמר במה שאצלנו בשהוף גמור, שאם היה הענין כן, לא היתה בכאן ראיה שיהיה השם יחברך כלחי מתנועע, כי המהנועע אשר חויב כו שיהיה גשם הוא המחנועע אשר יאמר במה שאצלנו, אבל המתנועע הנאמר עמו בשחוף גמור לא יחויב בו שיהיה גשם. ובהיות הענין כן, והיה מבואר שהנשואים אשר נשללם מהשם יתברך אינן נאמרים כו יתברך וכנו בשתוף גמור, הוא מבואר שהנשואים אשר נחייבם לו יהברך אינם נאמרים בו יתברך ובנו כשחוף גמור, כי היז אלו הנשואים לפי מחשבתנו תחלה בספק, אם יחויבו לו יתברך או ישוללו ממנו, עד ששלמה החקירה לנו, ואו חייבנום או שללנום ממנו. ובכלל אם היו הדברים אשר נחייבם לו יתברך נאמרים בו יחברך ובנו בשהוף גמור, לא יהיה כאן שם משמוח הרברים אשר אצלנו שיהיה יותר ראוי בשוללות השם יתברך מבחיוב, ובחיוב מבשוללות. וזה כי לאומר שיאמר, דרך משל, שהשם יחברך הוא גשם ולא ירצה בזה הגשם דבר בעל כמה, אבל דבר הוא משותף שחוף גמור עם מה שנקראהו גשם, וכן יאמר כי השם יחברך בלחי יודע, לפי ששם הידיעה לא יורה אצלו בזה המאמר על מה שיורה עליו במה שנקראהו ידיעה. ואין לאומר שיאמר כי אנחנו אמנם נשלול ממנו הגשמוח להיות חסרון לנו, ונחייב הידיעה להיותה שלמות: וזה כי אין שם הגשמות חסרון, והוא אשר נשללהו ממנו, אבל ענינו, והראיה שאם היינו מורים בשם הגשמות על מה שיורה עליו שם הידיעה, ובשם הידיעה על מה שיורה עליו שם הגשמות, היה הגשמיח שלמות לנו והיריעה חסרון. ועור שאנחנו לא נחייב לשם יחברך דבר ולא נשללהו ממנו, אלא כשנחקור החלה אם מציאות הדבר ההוא ראוי לו יחברך או בלתי ראוי, לא נשים חקירתנו בזה אם הוא שלמוח לנו או בלתי שלמוח לנו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהעיון ירחיק שיהיה שם הידיעה נאמר כו יחברך וכנו בשחוף גמור.

זכבר יחבאר באופן אחר שהעיון ירחיק מה שהניח הרב המורה זכרונו לברכה מענין ידיעת השם יחברך. וזה כי אנחנו, ואם הודינו שחהיה ידיעת השם יחברך משוחפת עם ידיעתנו שחוף גמור, הנה לא יחכן שיחקבצו בזאת הידיעה ההפכים, ר"ל שתהיה בלתי מתחדשת ובלתי משחנה עם היותה מתחדשת ומשתנה: וכבר קבל הרב המורה זכרונו לברכה בזאת הדברים אלו הדברים המקבילים, כמו שבארנו, ובמה שהשרישו בזאת הידיעה: ועוד שהוא ברח שייותם אל השם יחברך שם הסכלות, ואמר מפני זה שהוא יודע כל הדברים והשאיר לו ענינו כמו שהתבאר ממה שהשרישו בידיעת השם יחברך, ר"ל מפני שזאת הידיעה חקרא אצלנו סכלות לא ידיעה. אלא שהתורה לחצה הרב זכרונו לברכה אל שיאמין כמו זאת האמונה בידיעת השם יחברך, כמו שזכרנו, וכראותו שהעיון יחלוק על זאת האמונה מחלוקת רב מאד, אמר מה שאמר בידיעת השם יחברך, לסלק מעליו כל הטענות ההם ולקיים מה שתחייבהו התורה אצלו. וכבר נחקור בזה בגזרת השם אחר השלימנו העיון בזאת החסירה.

וחנה יש באופן מה פנים מההראות למה שאמר הרב המורה זכרונו לברכה שהידיעה נאמרת בשם יתברך ובנו בשהוף גמור. וזה שכבר התבאר שאין יחס לשם יתברך עם דבר מהדברים הנמצאים, ולזה לא יתכן שיאמר עליו דבר מהדברים בנבראיו אם לא בשחוף גמור: ואינו ראוי גם כן שיתואר השם יתברך בשום חואר, להיות כל תאר מחייב רבוי, והוא ענין התאר זנושא התאר: ולזה גם כן הוא מבואר שכאשר יתואר בשם איזה תאר, שיהיה התאר, ההוא נאמר בשחוף גמור בו יתברך ובנו, כי הוא מורה בו יתברך על ענין הוא בעינו עצמות המחואר, וכבר האריך הרב המורה זכרונו לברכה בבאור זה בספרו הנכבד מורה הנבוכים. ואחר שזאת הטענה ידמה שתחייב שיהיו התארים הנאמרים בו יתברך ואחר שזאת הטענה ידמה שתחייב שיהיו התארים הנאמרים בו יתברך ואחר שזאת הטענה ידמה שתחייב שיהיו התארים הנאמרים בו יתברך ואחר שזאת הטענה ידמה שתחייב שיהיו התארים הנאמרים בו יתברך ואחר שזאת הטענה ידמה שתחייב שיהיו התארים הנאמרים בו יתברך

ואחר שזאת הטענה ידמה שתחייב שיהיו התארים הנאמרים בו יחברך זבנו נאמרים בשתוף גמור, והטענות הקודמות שטעננו בזה יחייבו שלא יהיו אלו התארים נאמרים בשתוף גמור. הנה איך הוא הענין, מי יחן ואדע. — ונאמר שכבר יראה עם ההתבוננות הטוב שבכאן חארים נאמרים בשם יחברך ובזולתו בקודם ובאחור, ואינם מחייבים לו רבוי. וזה שאין כל מאמר אשר יאמר על הדבר מדרך מה הוא מחייב לו רבוי, אבל אמנם יחייב לו רבוי אם היה החלק האחד במדרגת הנושא במציאות לחלק השני ואם לא היה לו נושא במציאות, אף על פי שהוא נושא במאמר, הנה אינו מחייב לו רבוי: והמשל כאשר נאמר באדמימות הרמוז אליו שהוא מראה אדום, הנה לא יחוייב מפני זה שיהיה האדמימות מורכב מהמראה והאודם, כי אין המראה דבר נמצא נושא לאודם, אבל מורכב מהמראה והאודם, כי אין המראה דבר נמצא נושא לאודם, אבל

הוא נושא במאמר לבר: וכן יהיה הענין אם הגיעו היחודים מה שהגיעו, כאלו חאמר שהוא מראה ממוצע בין השחרות והלובן יותר נוטה אל השחרות מהלובן, הנה לא יורו כלם כי אם על דבר אחד פשוט, והיה ההתרבות בתנאים וביחורים לבאר איזה מהמראים הפשוטים הוא זה המראה. זכן הענין בעצכו בדברים אשר אין להם נושא, ר"ל שהמאמר הנאמר עליהם לא יורה על רבוי בהם: והמשל שאם אמרנו בשכל אשר יניע גלגל השכל, דרך משל, שהוא השכל המשיג הנימום הפלוני אשר ממנו סוררו תנועת הגלגל ההוא, הנה לא יורה זה המאמר על רבוי, כי אין שם שכל נושא כי אם במאמר לבד, לא במציאות: ואף על פי שהשכל יאמר על זולחו מהשכלים הנפרדים, הנה אין הענין בזה שיהיו מסכימים בנושא, ויהיו מהחלפים בהבדלים, אבל נאמר איזה הוא מהפשוטים אשר כלל אותם זה השכל במאמר, וזה שאלו השכלים הם בעצמוחם מהחלפים קצתם מקצת מזולת שיסכימו קצת לקצת בדבר, שאם היה הענין כן, היו מורכבים לא פשוטים. והנה אופן התחלף אלו השכלים הוא אופן התחלף מושגיהם בעינו. ובהיוה הענין כן, הוא מבואר שכאשר יתואך השם יהברך באיזה תאך שיהיה או בתארים רבים, הנה אין אלו התארים מחייבים לו רבוי, כי אין לו נושא, ולוה לא יורו כל אלו התארים בו כי אם דבר פשוט. וכבר יתאמת שהתארים הנאמרים בשם יחברך נאמרים בו בקודם, ובשאר הנמצאים באחור, עם הודאהינו שאין יחס בין השם יהברך ובין נבראיו, וזה כי כבר ימצא מהשמות הנאמרים בקודם ובאחור מה שמנהגם זה המנהג. והמשל ששם הנמצא נאמר על העצם בקורם ועל המקרים באחור, כמו שהתבאך במה שאחר הטבע, והוא מבואר שאין יחס בין העצם והמקרים. וראוי שתרע שבכאן הארים אי אפשר מזולת שיהואר השם יחברך בהם, כאלו תאמר שהוא עצם, לא על ששם העצם יאמר בו ובזולתו בהסכמה, אכל יאמר בקודם ובאחור, כי הדבר אשר שם כל הדברים המהוארים בתאר מה באופן שיחוארו בתאר ההוא, מפני מה שקנו ממנו בעצמות וראשונה, הנה הוא יותר ראוי שיהיה נקרא בשם ההוא וחנה השם יחברך הוא אשר שם כל הרברים השאר בהאר שיהיו עצמים, כי הוא אשר הקנם עצמותם, הנה הוא יותר ראוי שיקרא עצם. ועוד כי עצמותו הוא נמצא מעצמו, וכל שאר הנמצאים מזולחם, ומה שהוא נמצא ועומר מעצמוהו הוא יותר ראוי שיקרא עצם ממה שהוא נמצא ועומד מזולחם. ובזה האופן יחבאר שהשם יחברך יותר ראוי שיקרא נמצא ואחר מכל דבר, וכבר בארנו בבאורינו למה שאחר הטבע מום מה שטען על זה אבן סינה להרחיק שיהואר השם יחברך באלו ההארים, וכבר

הסכימה החורה על ששני אלו התארים מורים יותר על עצמותו מכל דבר, ולזה יחדחהו בשם בן ארבע אותיות, אשר יורה על ההיות והמציאות ובשם האחר, וזה מבואר באמרו שמעישראל ה' אלהינו ה' אחר. וכבר התבאר זה גם כן בענין מה ששאל משה רבינו עליו השלום ואמרו לי מה שמן מה אומר אליהם, ובאחהו החשובה אהיה אשר אהיה, שהוא שם מורה על ההיות והמציאות. ובזה יתבאר שאי אפשר מזולה שיתואר השם יחברך בשהוא שכל חי משיג ומטיב ויכול ורוצה, ושהוא יותר ראוי באלו השמות מזולתו, וזה מבואר במעט עיון למעיין בזה הכפר עם מה שקדם מהדברים בזה הענין, ויתבאר עוד באופן שלם בגזרת השם במאמר החמשי מזה הספר, אלא שאין המכוון מאלו השמות הרבים כי אם דבר אחד פשוט בתכלית הפשיטות, כמו שבארגו. והנה רוחק אלו התארים והדומה להם כשנאמרו עליו יחברך מכונהם כשנאמרו על זולחו הוא כרוחק מדרגתו יחברך ממדרגתם בעצם השלמות והכבוד, ר"ל שהם נאמרים בשם יתברך באופן יותר שלם מהאופן אשר נאמרים בזולתו. ואחר שהחישב זה כלו הוא מבואר מצר העיון שהידיעה תאמר בשם יתברך ובזולתו בקדימה ובאחור, לא בשתוף גמור, ושהעיון ירחיק מה שהשרישו הרב המורה זכרונו לברכה בידיעת השם יתברך לסלק מעליו טענית הפלוסופים.

פרק רביעי

נשלים בו המאמר בידיעת השם יתברך הדברים איך הוא בדרך עיוני, ונבאר שאין בטענות הקודמים דבר ידחה מה שיתבאר לנו מענין זאת הידיעה.

ואחר שכבר החבאר שהעיון ירחיק מה שהניחו הרב המורה זכרונו לברכה לסלק מעליו מענות הפלוסופים, והיה מהמבואר שהוא ראוי שיהיה מחלוקת עמהם בסלוק מענותיהם מצד העיון, לא מצד החורה לבד. הנה ראוי שנחקור אנחנו במענות הפלוסופים אשר חייבו מהם שהשם יחברך בלתי יודע דבר מאלו הדברים האפשרים הפרטיים, אם הם צודקות אם לא, ואם יחוייב מהם מה שחייבו אוהו, אם היה שחהיינה צודקות, או לא יחויב זה מהם. והנה קודם שנחקור במענותיהם ראינו להשלים החקירה בידיעת השם יחברך כפי קצורנו, כי בזה האופן יהיה מה שאומר על מענות הפלוסופים יותר שלם ויותר מובן למעיין בדברינו.

ונאמר שכבר יראה שהשם יתברך יודע אלו הדברים הפרטיים מפנים.
— מהם, כי מפני שהוא מבואר שהשם יתברך פועל כל מה שיתחדש
בזה העולם השפל מעצמים ומקרים, ושהשכל הפועל והגרמים השמימיים
הם לו במדרגת הכלי, וזה כי משפע השופע עליהם מהשם יתברך

יושפעו מהם אלו הענינים כלם, והיה מבואר מענין הכלי, במה שהוא כלי, שהוא בלחי מחנועע לעשות מה שהוא לו כלי כי אם בידיעת האומן: הנה הוא מבואר שכבר יראה מזה שהשם יחברך יודע אלו הענינים כלם. - ומהם, כי מפני שהיה מחויב בשם יחברך שידע עצמותו במדרגה אשר לו מהמציאות, והיה עצמותו באופן שכבר ישפעו ממנו כל הנמצאות בהררגה, הנה יחויב שיהיה השם יחברך יודע כל הנמצאות השופעות מאתוי שאם לא היה יודע אותם, היתה ידיעתו בעצמותו יריעה הסרה, וזה שהוא לא ידע מה שאפשר שיושפע ממנו לפי מה שהוא בו מן המציאות. ובהיות הענין כן, והיה מן המבואר כי כל מה שיתחרש מהעצמים והמקרים שופע ממנו, הוא מבואר שהוא ידע כל מה שיחחדש מעצמים ומקרים, ולזה הוא מחויב שיהיה השם יחברך יודע כל אלו הפרטיים כלם. – ומהם, שכבר החבאר במה שקדם שלשכל הפועל ידיעה באלו העניינים המחחדשים בזה העולם השפל באופן מה: ובהיות הענין כן, והיה השם יתברך הפועל והצורה והתכלית לשאר השכלים הנפרדים, כמו שהתבאר במה שאחר הטבע, הנה יחויב שהמצאנה לו ידיעות שאר השכלים, לפי שהידיעות ההן הולכות מהלך ההיולי מידיעת השם יתברך, כמו שראוי למי שידע צורת הבית שידע צורת הלכנים והקורות אשר ידעו אותן בעלי אלו המלאכות המשרחות למלאכת בניין הבית, אלא שבעל המלאכה הראשיית ידע אותן באופן יותר שלם, והוא הצד אשר הם בו חלק מהבית, כמו שזכרנו במה שקרם. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאלו הידיעות אשר לשכל הפועל באלו הדברים, כמו שהתבאר במה שאין ספק בו, הם אצל השם יתברך באופן יותר שלם. וזה גם כן ממה שיראה ממנו שהשם יתברך יודע אלו הדברים הפרטיים.

וכאשר התישב זה, רצוני שאלו הטענות יקיימו שהשם יחברך יודע אלו הדברים הפרטיים, והטענות הקודמות לפלוסופים יבטלו ידיעתו אותם: הנה לא ישאר אלא שידעם בצד ולא ידעם בצד, ומה הם אלו השני צדדים, מי יתן ואדע. — ונאמר שכבר החבאר במה שקדם שאלו הענינים האפשריים הם מוגבלים ומסודרים מצד ואפשריים מצד אחר: ובהיות הענין כן, הוא מבואר כי הצד אשר ידעם בו הוא הצד אשר הם מסודרים ומוגבלים, כמו הענין בשכל הפועל, לפי מה שהתבאר, כי מזה הצד אפשר שתפול בהם הידיעה: והצד אשר לא ידעם הוא הצד אשר הם בו בלתי מסודרים, והוא הצד אשר הם בו אפשריים, כי מזה הצד אי אפשר שתפול ידיעה בהם: ואולם ידע מזה הענין שהם יחברך אפשריים שלא יגיעו מצד הבחירה אשר שם אותם באדם השם יחברך אפשריים שלא יגיעו מצד הבחירה אשר שם אותם באדם השם יחברך

להשלים מה שחסר מן השמירה מפאח הגרמים השמימיים, כמו שהחבאר במאמר הקודם, ולא ידע איזה משני חלקי האפשר הוא יגיע, בצד שהם אפשריים, שאם היה הענין כן, לא היה בכאן אפשרי כלל. ואין אפשרי דיעתו יחברך איזה משני חלקי האפשר יגיע במה שהוא אפשר חסרון לחקו, כי הידיעה השלמה בדבר היא כשיודע הדבר לפי מה שהוא עליו, וכאשר הושג על זולת מה שהוא עליו, הנה זה טעות לא ידיעה. ובהיות הענין כן, הנה הוא יודע באופן היותר שלם שאפשר אלו הדברים כלם, וזה כי הוא ידעם מצד שהם מסודרים בדרך בירור או הגבלה, וידע עם זה מה שהם בו מן האפשרות מצד הבחירה לפי מה שהם עליו מהאפשרות, ולזה יצוה השם יחברך על יד נביאיו באנשים אשר הם נכונים לבא עליהם רע שייטיבו דרכיהם בדרך שינצלו, כמו צדקיה להשלים עם מלך בכל. וזה ממה שיורה שמה שידע השם יחברך מהעתידות הוא דבר ידוע לו שהוא בלתי מחויב שיגיעי ואולם ידעהו מהצד אשר הוא בו מסודר, עם ידיעתו שהוא אפשר שלא יגיע מהצד אשר הוא בו מסודר, עם ידיעתו שהוא אפשר שלא יגיע מהצד אשר הוא בו מסודר, עם ידיעתו שהוא אפשר שלא יגיע מהצד אשר הוא בו מסודר, עם ידיעתו שהוא אפשר שלא יגיע מהצד אשר הוא בו מסודר, עם ידיעתו שהוא אפשר שלא יגיע מהצד אשר הוא בו מסודר, עם ידיעתו שהוא בתודב הוא בו מסודר.

והנה נבאר אלו הטענות אשר זכרנו, לקיים שהשם יחברך יודע אלו הדברים, איך לא קוים מהם שידע יותר מזה השעור, ושהטענות אשר זכרו הפלוסופים לבטל ידיעת השם יתברך הדברים לא נתבטל בהם בטול אמתי זה האופן מהידיעה אשר חייבנוה לשם יחברך. ואולם שלא יחויב מהטענות אשר זכרנו שידע השם יחברך יותר מזה השעור הוא מבואר. וזה שהטענה הראשונה קיימה שהשם יחברך יודע אלו הדברים לפי שהשכל הפועל והגרמים השמימיים הם כלי לו לעשות אלו הפעולות: והוא מבואר שמואת הטענה לא יחויב אלא בשידע הסדורים אשר מהם יושפעו אלו הפעולות, וזה כי הנבדל במה שהוא נבדל יפעל בכל מי שהוא מוכן לקבל פעולתו מזולת שההיה לו השנה בחלקי חלקי במה שהוא זה החלקי, ובזה האופן יהיה השכל הפועל פועל אלו הדברים כלם, כמו שהחבאר במה שקדם. ואולם היה צורק בפועל הבעל גשם שלא יפעל, במה שהוא בעל גשם, דבר באומנות אם לא כשתהיה לו השגה בזה הפרטי המתפעל, ולזה היו הפעולות המלאכותיות באמצעות השכל והדמיון, כמו שנזכר בספר הנפש, והיה זה כן, לפי שהוא יצטרך שיקרב אל מה שיעשהו, כי היה המתפעל לא יקבל רצויו אם לא כשיפגש בו, ואז ישימהו על התמונה אשר ירצה: ואולם החומר מקבל רצוני פועל הנבדל בקלות גדול, ולא יצטרך בפועל הנבדל שישיג הפרטי אשר יעשהו במה שהוא פרטי. וכבר נעמור על קלות קבול החומר רצוני הצורה כשנעמוד על

תנועת האדם המשוערות לפי ציורו׳ והמשל שהאדם, כאשר רצה לשורר שיר מה מצוייר בנפשו, יהנועע תכף מהציור ההוא אל ההנועות הנפלאות, עד שתלאה המלאכה בכלי הזמר להמציא בכמי אלו התנועית, ובזה יחנועעו אצבעוה יד בעל הזמר כהנעה כלי הזמר מהציור אשר בנפשו בקלות רב מזולת שיהבונן כהנועה הנועה איך ראוי שהעשהי וכן הענין בדבור, כי האדם יבטא וידבר באוהיות אשר ירצה כקלות מזולת שיתכונן כבטאו אות ואות איך יניע כלי הדבור בדרך שיבוטאו באות אוח מהם כראוי. וכהיות הענין כן הוא מבואר שכבר יחכן בשם יתברך שיהיה פועל אלו הדברים מוולה אשר ישיגם בצד אשר הם בו פרטיים, ואמנם ישיגם באופן יותר שלם. - ואולם הטענה השנית קיימה שיהיה השם יתכרך יודע אלו הדברים מצד ידיעתו עצמותוי והוא גם כן מבואר שלא יחוייב מואח הטענה אלא שידע הסדור המושכל אשר לאלו הדברים אשר ממנו יושפע מציאותם. --ואולם הטענה השלישית קיימה שיהיה השם יתברך יורע אלו הרברים לפי שלשכל הפועל יריעה בהם׳ והוא גם כן מבואר שלא חוייב מזאח הטענה אלא שידע הסרור המושכל אשר לאלו הדברים, כי הידיעה אשר לשכל הפועל באלו הדברים היא על זה האופן, כמו שהחבאר במה שקדם, ואולם תהחלף ידיעת השם יתברך כזה הסדור לידיעת השכל הפועל בו בשידיעת השם יתברך כזה הסדור היא יותר לצד השלמית, כמו שקרם. והנה יהבאר זה באזר יותר שלם מזה במאמר החמישי מזה הספר בגורת השם.

וכן נאטר שלא חויב שידע השם יחברך כאלו הדברים יוחר מזה השעור ממה שוכרנו שטען הרב המזרה זכרונו לברכה לקיים שהשם יחברך יודע אלו הדברים כלם. ווה שהטענה הראשונה קיימה שיהיה השם יחברך יודע אלו הדברים להרחיק ממנו הסכלות והוא מכואר שכאשר ידע הדברים על האיפן אשר בארנו, לא ישאר לו סכלות בדיעתם, אבל ידעם בשלמות לפי מה שהם עליו. ואולם הטענה השנית כבר זכרנו בזכרנו אוהה שכבר יראה שיחוייב ממנה שידע השם יחברך מאלו הדברים הכדור המושכל אשר ממנו יושפע מציאותם, לא יוחר מזה השעור, והוא מה שהנחנו אותו בכאן מידיעה השם יחברך. וכאשר זה הנה נבאר זה, הנה נבאר שלא יחויב מאחת מהטענות אשר זכרנו וכאשר זה, הנה נבאר שלא יחויב מאחת מהטענות אשר זכרנו

וכאסר החבאה הזק הכל נבאה שלא יחייב מאחות מהסעמת אשר זכרנו לפלוסופים שלא ידע השם יחברך אלו הדברים על האיפן שהנחנו. — זוה שהטענה הראשונה מאלי הטענות אשר זכרנו לפלוסופים, והיא האומרה שהשם יחברך לא ישיג הדברים הפרטיים, לפי שאין לו כת היולאני, לא יחווב ממנה שיהיה השם יחברך בלתי יודע הסדור המושכל

אשר לאלו הרברים מהצד אשר הם כו מסודרים ומוגבלים, אבל מה שיחויב ממנה הוא שהשם יחברך בלחי יודע אותם בצד אשר הם כו פרטיים. - ואולם הטענה השניח, והיא אשר נאמר בה שהשם יתברך לא יתכן שישיג אלו הענינים הפרטיים, לפי שהם זמניים, הוא מבואר גם כן שלא יחוייב ממנה בטול מה שהנחנו מידיעת השם יתברך באלו הרברים, כי אנחנו לא הנחנוהו יורע אותם בצד אשר הם בו זמניים, אכל הנחנוהו יודע הסדור המושכל אשר להם מהצד אשר הם מסודרים בו, והנה הם בלהי זמניים מזה הצד. – ואולם הטענה השלישיח, והיא אשר נאמר בה שאי אפשר שישיג השם יתברך מאלו הרברים לא מה שהם כוללים ולא מה שהם פרטיים, לפי שאם היה אפשר זה, היה הנכבר נשלם בפחוח, וזה מבואר הבטול: הנה כשחקרנו בה מצאנו שלא יחויב בזה ההקש התנאיי הנמשך מהקורם. וזה שלא יחויב מהנחתנו השם יחברך יודע הפרור המושכל אשר ברברים העצמיים והמקרים לאלו הדברים אשר בכאן שיהיה השם יתברך נשלם באלו הדברים, וזה שהשם יתברך לא קנה זאת הידיעה מאלו הדברים אשר בכאן, אבל ידיעתו בהם היא נסמכת אל הסדור המושכל אשר להם בנפשוי ולזה הוא מבואר שלא ישלם השם יתברך בואת היריעה בזולתו, אבל זה הכרור המושכל אשר בנפש השם יחברך היא אשר הקנה אלו הרברים מציאותם. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין זאת הטענה צורקת. — ואולם הטענה הרביעית, והיא אשר נאמר בה שאם היה השם יחברך משיג הדברים, יהיה עצמותו מהרבה, ולוה חייבו שלא ידע השם יחברך מאלו הדברים אשר בכאן לא במה שהם משותפים בו, והם הדברים העצמיים להם, ולא במה שהם בו פרטיים, והם הדברים האפשריים: הנה עם החקירה יחבאר שלא יחויב בה הנמשך מהקורם. וזה שלא יחויב מהנחתנו שיהיה השם יחברך יודע אלו הדברים אשר בכאן שיהיה עצמותו מתרבה, וזה שהסדורים אשר לאלו הדברים כלם הם מהאחדים, ר"ל שלהם צד הם בו אחד, כמו שוכרנו פעמים רבות במה שקדם, ומזה הצד ישיגם השם יתברך, לא מהצד אשר הם כו כלתי מתאחדים, והוא הצד אשר הם כו פרטיים ורמוז אליהם, כי מזה הצד לא יחכן שיושגו כי אם בכח היולאני, וההשגה אשר תהיה בזה האופן היא גם כן השגה חסרה, כי היא לא תהיה מדרך מה הוא, אבל בדרך המקרה, ולוה לא יתכן שהיוחם לשם יתברך. ואולם מה שנאמר בה שאם היה השם יתברך משיג אלו הדברים, היה עצמותו מתחלק על היותר הסר ועל היותר שלם, הוא דבר בלתי צודק, וזה שהשכל הפועל הוא אחר פשוט, וכן השכל הנקנה, עם היות זה האופן מהרבוי במושגיהם.

והנה יהבאר זה הענין באור שלם במאמר החמישי מזה הספר בגזרת השם. - ואולם הטענה החמישית, והיא אשר נאמר כה שהדברים הפרטיים אין להם חכלית, ולזה לא יחכן שיקיפם מדע, הוא מבואר שלא יחויב ממנה בטול מה שהנחנוהו מידיעה להשם יחברך באלו הצדרים, וזה שהסדורים המושכלים אשר לאלו הדברים אינם לאין הכלית, אבל הם מוספרים בהכרח, ומזה הצר לא תמנע הידיעה כהם: ואולם מה שיחויב מזאת הטענה הוא שלא תפול בהם ידיעה מהצד אשר הם בו פרטיים, והוא הצד אשר הם בו בלחי בעלי חכלית. - ואולם הטענה הששית, והיא אשר נאמר בה שאי אפשר שידע השם יתברך אלו הדברים המתחדשים, שאם היה אפשר זה, הנה אם שידעם טרם בואם, או שירעם עם בואם לבר. ואם ירעם טרם בואם, הנה יהיה יריעתו נחלית בהעדר: ולא ימנע גם כן, אם היה הענין כן, או שידעם לפי מה שהם עליו בטבעם מהאפשר, ויהיה סותר מה שידע שיגיע מאלו הדברים אפשר, או שידע בשלמות איזה חלק מחלקי הסוחר יגיע ולא ישאר סוחרו אפשר. ואם הנחנו שידעם לפי מה שהם עליו בטבעם מהאפשרוח, הנה יחויב בואת הידיעה אשר לו באלו הענינים טרם בואם שתשתנה עם באם, כי היו אפשריים שיגיעו ושלא יגיעו קורם חרושם, ואחר חרושם הוסר האפשרותי ולפי שהשכל מתעצם במה שידעהו, הנה יחויב מזה שיהיה עצמות השם יחברך בשנוי מתמיר, וזה בתכלית הבטול. ואם הנחנו שידע השם יתברך בשלמות החלק המגיע משני חלקי האפשר, הנה יסתלק טבע האפשר. ואם הונחה לשם יתברך ידיעה באלו הרברים עם בואם לבד, הנה יהיה לו תמיד התחדשות ידיעה, ויהיה עצמותו משתנה. וכאשר היה זה כלו בטל, חייבו ממנה שלא ידע השם יחברך אלו הדברים כלל. - הנה נאמר שהוא מבואר שלא יחויב מזאת הטענה בטול מה שהנחנוהו בידיעת השם יתברך לאלו הרברים. וזה שכאשר הנחנו שהשם יהברך יודע אלו הדברים אשר בכאן בצד אשר הם מסודרים, וידע גם כן טבע חאפשרות אשר להם מצד הבחירה האנושית, לא יחויב מזה אחד מהבטולים הנזכרים בזאת הטענה. וזה שלא יחויב מזה שההיה ידיעהו נהלית בהערר, כי אנחנו נניח ידיעהו באלו הרברים נסמכת אל סדור מושכל אשר בנפשו מאלו הדברים, לא אל אלו הדברים המתחדשים: ולא יחויב גם כן מזה שתשתנה ידיעת השם יחברך בהתחדש מה שיתחדש מאלו הדברים, כי אנחנו לא נניח שתחיה ידיעתו נסמכת אל אלו הענינים הפרטיים, אבל אל הסדור המושכל אשר להם בנפשו, וזה הכדור הוא חמיד בנפשו בענין אחד, לא ישחנה: ולא יחויב גם כן שיסהלק טבע האפשר בהניחנו שהוא יודע איזה חלק מחלקי האפשר

יגיע, כי הוא אמנם הנחנוהו יודע שוה החלק ראוי שיגיע מהצר שאלו הדברים הם בו מסודרים, לא במוחלט, כי הוא משער בשהוא אפשר שלא יגיע מצר הבחירה, וחוא הצר אשר לאלו הדברים בו אפשריים. ואולם הטענה השביעית, והיא אשר נאמר כה שאם היה השם יתברך יודע אלו הדברים הפרטיים, היה ראוי שיהיה מסדר אותם סדור ישר וחמים, וזה ההפך מה שנמצאהו בחוש מאלו הדברים הפרטיים, רצוני שכבר נמצא כהם העול והעדר הסדר הרבה: הנה כאשר יחבאך שוה הסדור אשר לאלו הדברים האפשריים והאפשרות אשר הונח בהם הוא בתכלית היושר וטוב הסדר, תבוטל זאת הטענה. והנה זה הוא ממה שבארנו אותו בשלמות בבאורינו לספר איוב, ויתבאר בגורת השם במאמר הרביעי מזה הספר. - ואולם הטענה השמינית, והיא אשר נאמר בה שאם היה השם יחברך יורע אלו הדברים אשר בכאן, היה מחויב מזה שיהיה אפשרי מה שהוא בלתי אפשר. וזה כי הכמה המחדבק כבר החבאר מענינו שכל מה שיתחלק ישאר בו אפשרות אל שיחחלק במה שהוא כמה: ואם הונח השם יחברך יודע כל אלו הרברים, הנה יחויב שידע כל החלוקות אשר אפשר שיחלק עליהם זה הכמה המחדבק, והיה אם כן הכמה המחדבק בעל חלקים בלתי אפשריים שיקבלו החלוקה, והם החלקים אשר כלתה אליהם ידיעת השם יתברד לאלו החלקים, שאם לא הונח הענין כן, היתה ידיעת השם יתברך בואח היריעה חסרה. - הנה נאמר שהיא כלתי צודקת. וזה שאם הורינו שידע השם יתברך בגשם גשם, דרך משל, הטבע אשר לו בחלק, הנה יחויב מזה שחכלה החלוקה, אבל ידע זאת החלוקה כפי מה שבטבעה, רצוני שהוא ידע שכל מה שיחלק ישאר בו אפשרות אל שיחלק במה שהוא בעל כמה, לא שידע חכלית לחלוקה אשר אין לה בטבעה תכלית, כי כמו זאת הידיעה חקרא טעות ולא ידיעה. ועוד שאנחנו נאמר, לפי מה שבארנו מענין ידיעת השם יתברך, שהוא יודע הטבע הכולל אשר לכמה במה שהוא כמה לקבל החלוקה חמיד אל מה שיחלק, לא שירע זה בכל אחד מבעלי הכמות. שאם היה הענין כן, הנה ההיה ידיעתו בזה הענין ידיעה חסרה, כי היא לא חהיה מדרך מה הוא, רצוני שאין ואת החלוקה לכל אחד מהפרטים אלא במה שהוא כמה, לא במה שהוא מעץ או נחשת, דרך משל.

אולם מה שבארו קצח האחרונים בזאת הטענה שהכמה מורכב לחלקים בלתי מהחלקים, מפני הודאתם שהשם יתברך יודע זאת החלוקה אשר היא אפשרות לכמות בשלמות, שאם היו החלקים ההם אפשריים שיהחלקו, לא היתה ידיעת השם יתברך מקפת בכל החלקים שיחלק אליהם הבעל כמה: הנה הוא גם כן מבואר הבטול. וזה שלא יחויב מהוראחנו שיהיה השם יחברך יודע אלו הדברים כלם שידע כל החלוקות שאפשר שיחלק אליהם זה הבעל כמה, כי היה זה המאמר מבואר הבטול, ר"ל אמרנו כל החלוקות, כי אנחנו שמנו בזה המאמר כללות הבטול, ר"ל אמרנו כל החלוקות, כי אנחנו שמנו בזה המאמר כללות למה שלא יוכלל, כי מה שאין לג חכלית לא יוכלל ואמנם יחויב מזה שידע שכל מה שיחלק הבעל כמה ישאר בו אפשרות אל שיחלק במה שהוא כמה, ובזה האופן יהיה יודע זה האפשרות לפי מה שהוא בטבעו מהעדר תכלית, לא שידע תכלית למה שאין לו תכלית בטבעו, כי כמו זה יהיה טעות לא ידיעה. והנה זה הספק דומה אל הספק אשר זכר הפלוסוף בספר ההויה, והוא אשר נאמר בו לבאר שהגשם הוא מתחלק אל דברים מקבלים החלוקה. שאם הונח הגשם מתחלק כל במגעי אבל כאשר הונח הענין כן, הנה כבר נתחלק הגשם אל דברים בלהי מתחלק אל היה הגשם מתחלק אל כל מה שאפשר שיחלק אליו כפי מה שהונח. ובהיות הענין כן, כל כמה שאפשר שיחלק אליו כפי מה שהונח. ובהיות הענין כן, הנה יחשב מזה שיהיה הגשם מתחלק אל בלהי מתחלק.

ואין ראוי שנתיר זה הספק כמו ההתר שהבין החכם כן רשר מהפלוסוף בזה המקום, כי היה ההתר הוא בלתי צודק, עם שהספק נשאר עמו, כמו שנבאר. וזה שכבר נאמר שם בהתר זה הכפק שלא יסולק החלק הגשם בכללותו אל בלתי חכלית מכל הפנים, ואולם הוא אפשר מצד ובלתי אפשר מצד: ואשר הוא אצלנו אפשר הוא החלק בכח, לא החלק בפעל אשר יהיה על כל הנקורות אשר בו יחד, שאלו היה זה כן, היה מחויב בהכרח שיתך הגשם אל דברים בלתי מתחלקים. ולא יחויב, כאשר היה מתחלק בכללות בכח על כל נקודה מהנקודות אשר בו לבלתי חכלית, שיהיה מתחלק בפעל, וזה שלא יחויב, כאשר היחה כל נקורה בגשם גשם שהיה מקבלת החלק אל גבול שוה, שתהיינה כלן מקבלות החלק יחר, ושיהיה הגשם מתחלק עליהן יחר, ואם היה מתחלק על כל אחת מהן על גדר שוה, כמו שלא יחויב באדם, מפני אמרנו בו שהוא מקבל כל החכמות, שיהיה מקבל אותן יחר, וזה שמה שיצדק על הרבר הנפרד לא יחויב שיצדק על המורכב, כפי מה שנאמר בספר ההטעאה, והנה זאת ההטעאה היא מזה המקום. ואולם היה אפשר שיחלק על הנקורות יחר, אלו היתה נקורה פוגשת נקורה וכבר התבאר בששי מהשמע שלא תלוה נקודה לנקודה, ולזה מה שיראה כי כאשר חלקנו הגודל על הנקודה שאי אפשר שיפול הנחלק על נקודה אחרת, כמו שההיה אפשר בנקודה אשר נפל עליה החלק, וכאשר נפל עליה החלק בראשונה, נחבטל האפשרות בהחלק כאשר פגשת הנקודה חלוה אליה. הנה כאשר לקחנו נקודה אחת, אפשר שיחלק בה הגודל באיזה מקום רצינו, הנה כאשר חלקנו בה הגודל במקום ההוא, אי אפשר שנחלקהו בחלוקה נקודה שנית באיזה מקום רצינו, אחר שיהיה בלתי אפשר לנו לחלקו על נקודה נלוית לאותה הנקודה. ואולם שזה ההחר הוא בלתי צודק הוא מבואר, כי מצד טבע הכמה לא חמנע החלוקה בכל אחת מהנקודות אשר בו, רוצה לומר שלא ימנע החלק שימנע זה בגשם, הוא מצד מה שהוא גשם טבעי, כי מזה הצד תכלה שימנע זה בגשם, הוא מצד מה שהוא גשם טבעי, כי מזה הצד תכלה החלוקה אל שיעור מוקבל, לא יקבל פחות ממנו הצורה אשר לגשם ההוא, כמו שהתבאר בספר השמע. ואולם שהספק נשאר עמו הוא למספרם אשר הם בגשם בכח, לפי מה שהונח, הוא בלתי מקבלים החלוקה, ואלו להברים הם בו בכח, ולא יוציאנו מזה הספק אמרנו שלא יתכן שיחלק הדברים הם בו בכח, ולא יוציאנו מזה הספק אמרנו שלא יתכן שיחלק אליהם בפעל, כמו שנאמר בהתר זה הספק.

ואולם אנחנו נאמר בהתר זה הספק כי אמרנו באפשר שכאשר הונח נמצא לא יקרה מהנחתו בטל הוא כשהונח נמצא מה שהיה אפשרי ואולם כשהונח נמצא מה שלא היה אפשר, וזה שהוא מבואר כי כשהנחנו שהמחדבק כשיתחלק הוא מתחלק אל מה שאפשר שיתחלק, כמו שהתבאר במקומותיו, הנה כבר יתחייב מזה שהוא בלתי אפשר שיחלק אל מה שאפשר שיחלקי וכשהנחנו הגשם נחלק בפעל בכל מה שאפשר שיחלק אליו, הנה הנחנו נמצא מה שלא היה אפשר, כי לא היה אפשר בו שיחלק כי אם אל דברים מתחלקים. וסבת הטעות הנכנס בזה המקום היה מצר שהם יניחו נמצא יחד וכלה האפשר אשר הוא בעצמותו בלתי נכלל ובלתי כלה. וזה ההחר יותר בו גם כן מה שוכרנו שספקו האחרונים בחלוקת המתרבק מפני יריעת השם יתברך אותה. וזה כי מהניחנו שידע השם יתברך זאת החלוקה אשר למתרבק בשלמות לא יחויב שחהיה אצל ידיעת השם יתברך כלה זאת החלוקה אל דברים בלתי מתחלקים, אבל מה שיחויב הוא שידע זאת החלוקה כפי מה שהוא בטבעה, והוא שכל אשר יתחלק המתרבק יתחלק אל דבר אפשר בו שיחלק, לא שידע תכלית החלוקה אשר אין לה בטבעה תכלית. והנה בזה האופן בעינו אשר סופק בכאן בחלוקת המחרבק היה אפשר שיסופק במספר, ויאמר שכבר אפשר שימצא מספר לא יחכן שיחוסף עליו, ושוה המספר ירוע אצל השם יחברדי וודה

שהמספר הוא אשר יהוסף אל מה שאפשר שיחוסף, ואם הנחנו שהשם יחברך יודע בשלמות כל אלו ההוספות, או הנחנו האפשר נמצא בהם בפעל, היה בכאן מספר לא יתכן שיחוסף עליו, ווה בטל. והנה החבה בפעל, היה בכאן מספר לא יתכן שיחוסף עליו, ווה בטל. והנה אין ראוי בזה הטעות הוא הניחנו נמצא מה שלא הונח אפשר, והנה אין ראוי שחקרא ידיעה רק מה שהוא לפי טבע הדבר הנודע, לא מה שהוא על זולת טבע הדבר הנודע, כי זה יותר ראוי שיקרא סכלות וטעות משיקרא ידיעה.

וראוי שלא יעלם ממנו שכבר נפל הטעות במה שזכרנו מההתר שהבין אבן רשד מדברי הפלוסוף מצד אחר זולת הצד אשר זכרנוהו. וזה כי מה שהניח שבגשם ימצאו יחד בכח נקודות אין תכלית למספרם אפשר בו שיחלק על כל אחת מהם, הוא מבואר הבטול. וזה שאם היו בגשם הבעל תכלית גבולים בלתי בעלי תכלית בכח, הנה, מפני ששני אלו הגבולים לא ימשכו קצתם לקצת, כפי מה שהתבאר בששי מן השמע, הנה יהיה בין כל שני גבולים מהם שיעור מה: ולפי שהם הונחו בלתי בעלי תכלית, הנה יהיו השעורים אשר בין כל שני גבולים מהם במספר בלתי בעלי תכלית: ולפי שהוא מבואר באי זה שעור שהזרמן, כאשר הוכפל כפלים אין חכלית למספרם, כבר יחחדש מההכפל שיעור בלתי בעלי תכלית, הנה הוא מבואר שיחויב מזה שיהיה הגשם הבעל תכלית בלחי בעל תכלית, וזה מבואר הבטול. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין במחרבק גבולים בלחי בעלי חכלית במספר, לא בכח ולא בפעל ואולם העדר החכלית הנמצא בחלוקת המתדבק הוא בפעל החלוקה, לא במספר החלקים, כי מספר החלקים אשר אפשר שיחלק אליהם הוא חמיד בעל תכלית, אלא שוה המספר הוא נוסף אל מה שיתוסף, וזה תמיד: והמשל שכאשר דמינו אותו נחלק אל שני חלקים, הנה כל אחד מהם אפשר שיחלק אל שני החלקים, ויהיו החלקים ארבעה, וכל אחר מהם גם כן אפשר שיחלק אל שני החלקים, ויהיו החלקים שמנה, ובזה יתוסף חמיד מספר החלקים אל מה שיתוסף, עם היותם תמיד בעלי תכלית במספר. ובזה האופן ידמה העדר התכלית אשר בחלוקה העדר החכלית אשר בהוספת המספר, וכמו שהמספר לא יחוסף לא בכח ולא בפעל אל מה שהוא בלחי בעל חכלית במספר, כן הענין בזאת החלוקה אשר למתרבק. ואולם שהמספר לא יתוסף בכח אל מה שהוא בלחי בעל חכליה במספר, הוא מבואר משחי הקדמוח. האחת היא שכל מספר הוא בעל תכלית, לפי שכל מספר הוא אם זוג אם נפרד, וכל אחד מאלו הוא בעל חכליח: והשנית הוא שהמספר אין לו כח בזאח ההוספה על שיהיה דבר אינו מספר, אבל

על שיהיה מספר יותר רב ממה שהיה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין למספר כת בואת ההוספה הבלתי כלה עד שיהיה מספר בלתי בעל תכלית. ומזה יתבאר שאין במתדבק כח על חלקים בלתי בעלי תכלית במספר, ולזה הוא מבואר שאין כו כח על גבולים בלתי בעלי תכלית במספר, ולזה הוא מבואר שאין כו כח על גבולים בלתי בעלי תכלית כמספר. וכבר בארנו זה באור רחב בבאורנו לכפר השמעי ואולם הוצרכנו לבאר בכאן בטול זאת ההנחה שהניחה בן רשד בהיתר זה הספק, והיא שבגשם ימצאו בכח נקודות אין תכלית למספרם אפשר בו שיחלק על כל אחת מהם, לפי שאם היתה צודקת, היה הספק אשר יספקו מצד הידיעה ומצד הנחת האפשר נמצא נשאר על ענינו, וזה מבואר עם מעט עיון. — ובכאן החבאר שאין בטענות אשר זכרנו לפלוסופים מה שיחויב ממנו שלא ידע השם יתברך אלו הדברים כלם. אשר בכאן על האופן שהנחנו בו ידיעת השם יתברך אלו הדברים כלם.

פרק חמישי

יתבאר בו בשלמות שמה שהתבאר לנו מענין זאת הידיעה הוא נאות מאד מכל הפנים.

וממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שזכרנו מענין ידיעת השם יתברך
אלו הדברים הוא, שלא יתחייבו לזאת ההנחה אחד מהבטולים אשר
חויבו ממה שהניח הרב המורה זכרונו לברכה מידיעת השם יתברך, והם
החמשה דברים אשר זכרנו במה שקדם שהם נמצאים בידיעת השם
יתברך לפי ההנחה ההיא, ואי אפשר שיצוייר אחד מהם בידיעהנו.

אמנם הראשון מהם, והוא שהמדע האחד יאוח וישוה לדברים הרבה מתחלפים במין, הוא דבר מחויב גם כן בידיעתנו, כשחהיה ידיעתנו באלו הדברים הרבים מהצד אשר הם בו מתאחדים, והוא בשנשכיל הסדורים המושכלים אשר להם, ונשיג בהם היותם צורה ושלמות קצתם לקצת. ולפי שכבר הנחנו ידיעת השם יחברך לאלו הדברים הרבים בזה האופן, רצוני שהוא ידע הסדורים המושכלים אשר להם מהצד אשר הם בו מסודרים, וידעם בצד אשר הם בו מתאחדים, הוא שלא יחויב לנו מזה הצד להניח ההבדל בין ידיעת השם יחברך לידיעתנו אשר הניחו הרב המורה זכרונו לברכה: ואולם ההבדל בין שתי הידיעות צצלנו הוא כמה שיהיו בו אלו הדברים המושכלים אחד, כי החלוף בין האחדות אשר יגיע מזה בשכלנו אל האחדות אשר בידיעת השם יחברך הוא עצום מאד, עד שאין יחם ביניהם כלל, וזה מבואר ממה שקדם במאמר הראשון מזה הספר. — ואולם השני מהם, והוא שידיעתו נתלית בהעדר, הוא דבר בלתי מחויב ממה שהנחנו מענין ידיעת השם נתלית בהעדר, הוא דבר בלתי מחויב ממה שהנחנו מענין ידיעת השם נתלית בהעדר, הוא דבר בלתי מחויב ממה שהנחנו נאמר שידיעת השם יהברך אלו הדברים אשר בכאן. וזה שאנחנו נאמר שידיעת השם

יתברך אלו הדברים מהצד אשר הם בו מסודרים היא נסמכת אל הסדור המושכל הנמצא להם בנפשו אשר הוא נמצא חמיד, לא לאלו הדברים המהחדשים, כי הוא אינו קונה הידיעה מהם, אבל יקנו הם המציאות מהידיעה אשר לו בהם, ר"ל כי מציאותם עלול מהסדור המושכל אשר להם בנפש השם יתברך. ובהיות הענין כן, הנח לא יחויב מזה שתהית ידיעתו נחלית בהעדר, אבל היא נחלית בדבר הנמצא חמיד על ענין אחר לא ישחנה. - ואולם השלישי מהם, והוא שידיעת השם יתכרך מקפח במה שאין תכלית לו מהצד אשר הוא בו לבלתי תכליח, הוא גם כן דבר בלתי מחויב ממה שהנחנו מענין ידיעת השם יתברך, וזה שאנחנו נאמר שהוא ידעם מהצד אשר הם בו אחד, לא מהצד אשר הם בו בלתי בעלי תכלית ובלתי מתאחדים, והוא הצד אשר הם בו פרטים. - ואולם הרביעי מהם, והוא שידיעהו יחברך בדברים העתידים להתחדש לא תחייב שיהיה הדבר הידוע מגיע, אבל ישאר סותרו אפשר, הוא דבר גם כן נמצא בידיעתנו כשהגיע לנו ידיעה באלו הדברים בחלום או בקסם או בנבואה: וזה שכבר הגיע לנו ידיעה כהם מהצד אשר הם בו מפורדים, וישארו אפשרים מצד הבחירה, ומזה הצד היחה זאת ההודעה לנו, כדי שנשער ברע הנכון לבא ונקח עצה להשמר שלא יגיע, כמו שהתבאר זה כלו במאמר הקודם. וכבר נעמד על זה כשנעיין במה שיאמרו אוחו הנביאים עליהם השלום כשייעדו ברע מה זה, שכבר ימצא שהם יחנו עצה להשמר מהרע ההוא שלא יגיע. וכן תמצא במה שפתר יוסף לפרעה שנתן לו עצה שלא יגיע הרעב ההוא בדרך שהיה נכון שיגיע לפי מה שהגיעה היריעה בו בחלום: וכן תמצא במה שפחר דניאל עליו השלום לנבוכרנאצר ממה שחלם מענין סור דעהו והיוהו כבהמות שבע שנים, שנהן לו עצה להשמר מהרע ההוא שלא יגיע ולפי שכבר הנחנו ידיעת השם יתברך אלו הדברים מצד אשר הם בו מסודרים, הנה אינו זר אם ישארו אפשריים מצד הבחירה. ובזה האופן סר הכפק אשר לא סרו האנשים מלספק בו, והוא איך יחכן שידע השם יהברך הרברים המתחדשים, וישארו אפשריים, כי זה אמנם היא משני צדרים לא מצר אחר. - ואולם החמישי מהם, והוא שידיעה השם יחברך בדברים המתחדשים לא השתנה בהתחדש המתחדש מאלו הדברים אשר היתה לו ידיעה בהם טרם בואם, ואף על פי שכבר השתנה הדבר שנתלית הידיעה ההיא בו שהוא היה תחלה אפשרי ואחר כן נמצא בפעלי הנה היא אם כן דבר מחויב גם ביריעחנו כשהגיעה לנו הידיעה באלו הרברים מצר מה שהם מסודרים. וזה כי אף על פי שיגיע מה שנפלה בו הידועה, הנה תשאר הידיעה על מה שהיתה

עליו מהצד אשר בו אלו הדברים מסודרים, רצוני שמזה הצד היה מגיע מה שנפלה בו הידיעה שיגיע, לולי הבחירה האנושית אשר היא סבה אל שלא יגיע מה שהוא ראוי שיגיע: ולפי שזאת הידיעה הוא לשם יתברך מצד הסדור המושכל אשר בנפשו מאלו הדברים, והיה זה הסדור חמיד בנפשו בענין אחד, הוא מבואר שלא השתנה ידיעהו בהחדש אלו הדברים, לפי שאין ידיעהו יחברך נסמכת אליהם, ואולם היא נסמכת אל הסדור המושכל אשר להם בנפשו יתברך. ואין לאומר שיאמר שמה שידע השם יתברך מענינים שהם אפשרים מצד הבחירה ישתנה בהתחדש המתחדשים, ולא ידעם גם כן מצד מה שהם אלו ידיעה מן הדברים המתחדשים, ולא ידעם גם כן מצד מה שהם אלו הדברים הרמוז אליהם, אבל בדרך משוחף וכולל, ומזה הצד לא יוסר האפשרות אשר לו יתברך ידיעה בו.

פרק ששי

יתבאר בו שמה שהביאנו אליו העיון מענין זאת הידיעה הוא דעת תורתנו.

וראוי שנבאר שזה הדעת אשר הביא אליו העיון הוא גם כן דעה תורתנו. ונאמר שפנת התורה והקוטב אשר עליה תסוב הוא, שבכאן דברים אפשרים, ולזה חצוה החורה לעשות מעשים מה, וחמנע מעשות מעשים מה, ופנח דברי הנביאים עליהם השלום בכללם היא, שהשם יתברך יודיע לנכיאים עליהם השלום אלו הדברים האפשרים טרם בואם, באמרם כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, ושלא יחויב, בשייעדו רע מה, שיגיע, כאמרו עליו השלום כי חנון ה' ונחם על הרעה: ולפי שאי אפשר הקבוץ בין שתי אלו הפנות אלא כשיונה כי אלו הדברים האפשרים הם מסודרים בצד, והוא הצד אשר תפול בהם הידיעה, ובלתי מסודרים בצד אחר, והוא הצר אשר הם בו אפשריים, ושהשם יתברך יודע כל אלו הדברים בצר אשר הם בו מסודרים והוא יודע שהם אפשריים, הוא מבואר שדעת תורתנו הוא מה שהביא אליו העיון מענין יריעת השם יתברך. והנה יתבאר עוד שדעת התורה הוא שהשם יתברך יודע אלו הענינים בדרך כולל, לא בדרך פרטי, ממה שאמר היוצר יחד לכם המבין אל כל מעשיהם, ר"ל שהוא יצר לב יחד בני האדם ומחשבותיהם בשומו אלו הסדורים אשר לגרמים השמימיים אשר מהם יסודרו בכללם, ובזה האופן הבין אל כל מעשיהם, ר"ל יחד, לא שתכלה ידיעתו בפרטי פרטי הנה כבר ביאר שהבינו אל כל מעשיהם הוא בררך כולל. ועוד שרעת הורחנו היא שהשם יחברך לא ישתנה, כאמרו אני ה' לא שניתי, ואמר בלעם בעת שהיה נביא לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, וכבר נמצא בדברי הנביאים עליהם השלום שהשם יתברך יתנחם על קצת הדברים, כאמרו וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו כי חנון ה' ונחם על הרעה.

ואם אי אפשר שיותר זה הספק בהניחנו שהשם יחברך יודע הדברים הפרטיים כצד אשר הם בו פרטיים, וכבר יותר בקלות בהניחנו שהוא יחברך ידע אותם באופן אשר הנחנו, הוא מבואר שראוי מצד החורה שחונח ידיעת השם יתברך אלו הדברים אשר בכאן על האופן אשר הנחנו אותה. ואולם שזה הספק יותר בקלות לפי מה שהנחנו מענין יריעת השם יתברך אלו הדברים הוא מבואר: וזה שידיעחו יחברך לא חשפט שיגיע המקרה ההוא לאיש הזה, אבל חשפט על כל מי שסרורו זה הסרור מהצד שאלו המקרים בו מסודרים, עם ידיעתו יחברך שוה הדבר הוא אפשרי שלא יגיע מצר הבחירה האנושית: ואולם כשנניח שהוא ירע זה הענין בזה האיש הפרטי במה שהוא פרטי, הנה כבר ימשך לזה שישתנה רצונו יחברך. ובכלל הנה לא ימצא בדברי הנביאים עליהם השלום מה שיחויב ממנו שתהיה ידיעת השם יתברך על זולח מה שהנחנו אותו לפימה שהביא אליו העיון: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שראוי שנמשך בזה הענין אל העיון. וזה שכאשר היתה חולקת התורה בקצח הדברים אשר התבאר מצד העיון לפי מה שיראה מפשוטי דבריה, היה ראוי שנפרשם בדרך יאותו אל העיון, בשלא חהרום בזה פנה מפנות החוריות, כמו שעשה הרב המורה זכרונו לברכה בדברים רבים ממנו בספרו הנכבד מורה הנבוכים: כל שכן שהוא ראוי שלא נחלוק על העיון כשלא נמצא התורה חולקת עליו. והנה ספר הרב המורה זכרונו לברכה בפרק העשרים מהחלק השלישי מספרו הנכבד מור ה הנבוכים שכברנטו קצח בעלי העיון שהידיעה נחלית במין ומהפשטח על שאר אישי המין בענין אחר, ואמר שוה הוא דעת כל בעל תורה לפי מה שהביא אליו הכרח העיון. הנה כבר התבאר שדעתו היא שוה הדעת מסכים גם כן לדעת חורתנו, וירמה שהחכם רב אברהם אבן עזרא זכרונו לברכה הוא מזה הכח, כי הוא אמר בפירושו לדברי החורה והאמת שהוא ידע כל חלק על דרך חלק. וכבר יראה הראות יותר שלם שדעת תורתנו בענין ידיעת השם יחברך מסכים למה שהביא אליו העיון במה שיבא אחר זה אצל המאמר בהשנחה לפי דעת חורתינו.

בכאן נשלם המאמר השלישי מזה הספר תהלה לשם יתברך אשר עזרנו בכתיבתו, והוא בהסדו יעזרנו בידיעתו ואהבתו ושמירת תורתו ועמידה על האמת אשר לא יפול בו ספק. אמן.

מאמר רביעי

בהשגחה

פרק ראשון נזכור בו דעות הקודמים בזאת השאלה. – פרק שני נזכור בו מת שיש מאופני ההראות לקצה אלו הדעות. – פרק שלישי יתבאר בו בטול קצת אלו הדעות. – פרק רביעי יתבאר בו איך הענין בזאת ההשגחה באופן מה. – פרק חמישי יתבאר בו באיזה אופן יתכן שיונח מה שהתבאר מענין זאת ההשגחה שיהיה מסכים למת שהתבאר מידיעת השם יתברך בדברים. – פרק ששי יתבאר בו שמה שהתבאר מענין ההשגחה הוא ממה שלא יפול בו ספק כלל לא מצד העיון ולא מצד התורה. – פרק שביעי נזכור בו שמה שהביאנו אליו העיון בזאת השאלה הוא דעת אליהו.

פרק ראשון

נזכור בו דעות הקודמים בזאת השאלה.

וראוי שנחקור מענין ההשגחה האלהיח, אם היא באישי האדם, או אינה באדם, כי אם במין, כמו הענין בשאר המינים. ולפי שכבר נחלקו הקודמים בזאת השאלה מחלוקת רב, והיה לכל אחד מהם פנים מההראות, ראוי שנחקור בדעותיהם, ונכאר מקומות הטעות בדעות הבלתי צודקות בה, ומקומות ההאמנה בדעות הצודקות.

ונאמר שהדעות אשר מצאנום למעיינים אשר ראוי שיעויין בדבריהם הם שלש דעות. האחת מהם היא מה שיראה הפלוסוף, שההשגחה אינה באישי האדם כי אם מצד הטבע המיניי, כמו הענין בשאר המינים. והשנית היא מה שיראהו המון אנשי תורתנו, שההשגחה האלהית היא בכל אחד מאישי האדם מצד הטבע האישיי, ולזה יראו שכבר יגיע השם מהטובות והרעות לפי מעשיהם בצדק ובמשפט, רצוני שהוא יגיע לטובים טובות לפי מדרגת צדקם, ויגיע לרשעים רעות לפי מדרגת רשעם. והשלישית היא מה שיראו גדולי המעיינים מאנשי תורתנו, שההשגחה האלהית היא בקצת אישי האדם, לא בכלם. והוא מבואר שאי אפשר שיהיה בכאן דעת אישי האדם, לא בכלם. והוא מבואר שאי אפשר שיהיה בכאן דעת רביעית. וזה כי אלו הדעות אשר מנינו הם על מספר החלקים אשר

תסבלם החלוקה בזה המכוקש, וזה שלא ימנע הענין מחלוקה, אם שלא חהיה ההשגחה האלהית באחד מאישי האדם, או שחהיה בכללם, או שחהיה בקצחם ובקצתם לא: ולא העמסנו על עצמנו לספר דעת אפקורוס והזיות כת אלאשעריה והמעהזלה, כי אלו הדעות הם מבוארי ההפסד למעיין בזה הספר, ולזה תהיה החקירה בהם מותר ודבר אין צורך לו.

פרק שני

נזכור בו מה שיש מאופני ההראות לקצת אלו הדעות.

ואחר שכבר זכרנו הדעוח אשר לקודמים בואת השאלה אשר הם, כמו שבארנו, חלקי הסוחר הנופלים בה, ראוי שנעיין בטענות המקיימות דעת דעת מהם, ונברור אחר זה הצודקות מהם מהבלתי צודקות, כי זה הוא ממה שיישירנו לנפילת האמת בזה הדרוש.

ונאמר שכאשר יחקר בדעח דעת מאלו הדעות השלש אשר מנינו אוחם, הנה כבר ימצא לכל אחד מהם פנים מההראוח. ווה שמה שיראהו הפלוסוף מענין זאח ההשגחה הוא ממה שיש לו טענות חוקות מקיימות לפי מה שיחשב, והם בעינם הטענות המקיימות שאין השם יחברך יודע אלו הענינים הפרטיים, וכבר זכרנום במאמר הקודם. ואולם איך יחבאר שכל אחת מהטענות ההן תקיים שההשגחה האלהית אינה באישי האדם, לפי מה שאומר. והוא שאם היה השם יחברך פוקד האדם לפי מעשיו, היה מחוייב לו שחהיה לו יריעה בפעולות הפרטיות ההם אשר עליהם יגמלהו או יענשהו במה שהם פרטיות: ואולם הוא בלתי אפשר, לפי מה שהחבאר באחת אחת מהטענות ההם, שתהיה לשם יחברך ידיעה בפעולות הפרטיות, ויוליר, לפי מה שיחשב, שהוא בלתי אפשר שתהיה ההשנחה האלהית באישי האדם מצד הטבע האישיי. והיותר מיוחדת בטענות ההם כזה המקום היא, שאם היה השם יתברך פוקר האדם לפי מעשיו, היה מגיע טוב הסדר והיושר בטובות ורעות הניפלות באישי האדם: ואנחנו נמצא הרבה במה שיפול מהם מהטובות והרעות העדר הסדר והיושר, עד שכבר ימצא פעמים רבות צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, ויוליד שאין השם יתברך פוקר האדם לפי מעשיו. ועוד כי האדם פחות מאד ביחס אל השם יחברך, ואין ראוי מפני זה שישגיח בו ויפנה אל מעשיו, כאמרו מה אנוש כי תזכרנו וכי חשית אליו לבך. וראוי שחדע שאיוב היה בואח האמונה כשטען מה שטען על מה שחלו עליו מהרעות, וזכר הרבה מהטענות אשר רמונו אליהם בזה המקום: כבר בארנו זה בתכלית הבאור בבאורנו לספר איוב.

והנה מה שיראו אותו בעלי הדעת השני, והוא שהשם יתברך משגית בכל אחד מאישי האדם, יש לו גם כן פנים מההראוח. – מהם, כי מפני שהיה השם יתברך מושל בעולם ומנהיגו, והיה מבואר מהאומן השלם שהוא לא יעלים עיניו מהפעולות אשר יעשום המונהגים ממנו, ולא יקצר משיגיע לכל אחד מהם הראוי לפי פעולותיו, וכל מה שהיה האדון יותר שלם, היה יותר משגיח במה שינהגו ויותר מכוין להגיע לכל אחר מהמונהגים ממנו הראוי לו באופן יותר שלם שאפשר, להיותו שלם בתכלית השלמות. ובהיות העניו כן, והיה האדם לבדו מכין שאר ההוים הגפסרים ראוי שיענש ויגמל לפי פעולתיו, להיותו בעל שכל, הוא מבואר שראוי שישויח השם יחברך באישי האדם מצד הטבע האישיי, כי מזה הצד היה טוב פעולתיו וגנותם, ר"ל שיענשם על מרים לפי שעור המרי, ויגמלם טוב על צרקם לפי שעור הצדק. - ומהם, שאנחנו נמצא השמירה האלהית הרבה באישי האדם, עד שעם רבוי הרשעים אשר בהם שכל כונחם היא להרוג האנשים ולשלול שלל ולבוז בז, ורבוי ההשחדלות באלו הפעולות המגונות, הנה ימצאו הרעות המגיעות מהם לבני אדם מועטות: וזה כלו ממה שיורה כי גבוה מעל גבוה שומר הצדיקים ולא יעובם ביד הרשעים, שאם לא היה הענין כן היה ראוי שיהיו הרעות המגיעות מהם לבני אדם הרבה, כמו הענין בשאר המלאכות המעשיות אשר ימצאו הרבה, שכבר יגיע בהם תכלית אשר בעבורו יעשו בעלי המלאכות ההם מה שיעשוהו. - ומהם, מה שנמצא הרבה שכבר יגיע מהעונש לרשעים לפי מרים מדה כנגד מרה, כאלו חאמר שהרוצח יהרג, ומי שיקצץ יד תקצץ ידו, והנה הוא בלתי אפשר שיהיה בקרי והזרמן, כי מה שהוא בקרי והזרמן הוא מעטיי ובהיות הענין כן, והיה האדם לבדו מבין שאר ההוים ראוי לוה, הנה הוא בהכרח מסודר מסבה פועלה חכוין אל זה, כמנהג השופט השלם שיגיע מהעונש כנגד המרי מדה כנגד מדה.

והנה בעלי זה הדעת נחלקו לשתי דעות: האחת היא, שאף על פי שההשגחה האלהית היא בכל אחד מאישי האדם, אין כל מה שיגיע מהטובות והרעות לפי ההשגחה האלהית, אבל קצתם הם לפי ההשגחה, וקצתם מיוחם לסבה אחרת, והם הטובות והרעות אשר נראה אותן נופלות באדם בזולת סדר ויושר. והאחרת היא, שכל מה שיגיע לאדם הוא לפי ההשגחה האלהית. — והנה בעלי זה הדעת השנית נחלקו גם כן לשתי דעות. וזה כי מפני שהוקשה להם, לפי הנחתם, מה שימצא מהעדר הסדר והיושר באלו הטובות והרעות הנופלות באישי האדם, עד שכבר ימצאו הרבה מהצדיקים ברעות נפלאות והרבה מהרשעים

בהצלחות עצומות, השהדל אחד אחד מהם להניח מה שיוחר בו זה הספק. ולזה הניח אחד מהם שהרע המגיע אשר נמצאהו לטובים איננו רע באמח, אבל הוא טוב בלי ספק כשיבחן חכליחו, ר"ל שהוא דרך להגעת הטוב, וכן הטוב המגיע לרשעים איננו טוב באמת, אבל רע בלי ספק, ר"ל שהוא דרך אל הגעת הרע. והשנית מניחה שמה שנראהו מגיע מהרעות לטובים, לטובים לפי מחשבתנו, לא לטובים על דרך האמח, וכן מה שנראהו מגיע הטובות לרעים, הוא גם כן לרעים לפי מחשבחנו, לא לרעים על דרך האמת. וזה שכבר יקרה שנחשוב באדם שיהיה צדיק מצד הפעולות הטובות אשר נמצאהו נוהג כם, והוא אינו צדיק על דרך האמח, וכן יקרה שנחשוב באדם שיהיה רשע מצד החרשלותו מעשות הפעולות הטובות הראויות להעשות, והוא איננו רשע על דרך האמת. וזה שהוא יראה שהצדק והרשע הוא לפי מה שהיה אפשר לאדם שיעשה מהטוב לפי הכנחו הפרטיח, כי האדם נברא לעשות הטוב האפשרי לו לפי הכנתו: ולזה יקרה שיהיו בכאן קצח אנשים נחשוב בהם שיהיו טובים, לעשוחם פעולות טובות לפי מה שנראה, והם מקצרים הרבה מעשות הטוב האפשרי להם לפי הכנחם, ומפני זה ראוי שיגיע להם עונש חזק, כי החטא הקטן להם ראוי שיקרא גדול מצד יתרון מעלת הכנחם ויקרה גם כן שיהיו בכאן קצח אנשים נחשוב בהם שהיו רשעים, להחרשלותם מעשות הפעולות הטובות לפי מה שראוי, והם בלחי מקצרים מעשות הטוב האפשרי להם לפי הכנחם, ומפני זה ראוי שיגיעו להם טובות לפי פעולותיהם, ואם יקרה באלו שנחשוב בהם שיהיו רעים שיעשו הפעולות המגונות, הנה לחסרון הכנתם ראוי שיהיה ענשם על מריים מעטיי השעור ואולי יקרה להם על זה פחד וכאב לב ומה שידמה לזה מהרעות בלחי מורגשות לנו, ונחשוב שלא הגיע רע לאלו האנשים על מריים, והנה כבר הגיע להם מהעונש השעור אשר חגזרהו החכמה האלהית. ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואר לפי זאת ההנחה שאין בכאן דבר ממה שנראהו מגיע מהטובות והרעות לאישי האדם יחכן שיטעון הטוען שהוא הולך בזולח יושר, ווה כי אנחנו לא נדע שיעורי ההכנות הפרטיים אשר ייוחר בהם אחר אחר.מאישי האדם, ולזה יעלם ממנו מי הוא צדיק ומי הוא רשע, ולזה גם כן יעלם ממנו איזה שעור ראוי שיגיע מהטוב והרע לאחד אחד מהם על מריו וצרקו, שיכול לומר, בשלא הגיע על השיעור ההוא שהגיע, שלא יהיה נוהג על סדר ויושר. וזה כי השיעור הטוב והרע המגיע ביושר על טוב הפעולות וגנותם ראוי שיהיה מתחלף לפי התחלף שיעור הכנת האדם הפרטית במעלה ובזולת מעלה, רצוני שהפעולה האחת בעינה הטובה

יתחלף הגמול עליה לפי מעלת העושה, ווה שכל מה שהיחה מעלתו יותר גרולה היה הגמול עליה יותר קטן, וההפך בעונש על הפעולה המגונה, כי מה שהיחה מעלת החוטא יותר גרולה, ראוי שיהיה העונש יותר גרול.

והנה מי שאמר שאין כל מה שיגיע לאישי האדם מהטובות והרעות לפי ההשגחה האלהית הוא אליפו התימני, כבר בארנו זה בדברנו בבאורינו לספר איוב, והוא ייחם אל הפחיות והאולת מה שנמצאהו מגיע מן הרעות בזולת סדר ויושר. וזה שכאשר השתדל האדם לקנות קנין מה, והגיע מפתיותו ואולתו שלא ידרוך בהגעתו בדרך הראוי שיקנה מהטוב מה שהיה משתדל בקנייתו, אבל אולי יהיה הדרך אשר ידרוך בהגעת הטוב ההוא לו דרך אל שיגיע לו רע, ולוה ידאג על הגעת הרעות ההם לו, ויחשב שכבר הגיעו לו לא במשפט, והנה הוא בעצמו סבת נפלם. ווה כי האדם נברא חסר משלמותו, וברא לו השם יחברך הכלים אשר אפשר שיגיעוהו אל שיקנה אותם: ואם לא דרך בקנייתם בסבות הראויות, הנה לא יתכן שיקרא רע, מה שלא ישלם לו קניית חטובות ההם אשר ירצה בקנייתם, כי הוא לא דרך בקנינם בסבות הנאותות: והמשל שמי שישחדל לו במחשבתו לעשות כסא בשידלת מים, אין ראוי שיקרא רע בשלא ישלם לו פעל עשיית הכסא מדליית המים, כי לא יעשה הכסא בכמו זה הפעל בשום פנים. והוא מבואך שהוא אפשר גם כן בשיגיעו טוב מצד הפחיות והאולח, ר"ל שיגיע להם בהשחדלות לקנות טוב מה טוב יותר גדול ממנו, אלא שוה יהיה גם כן במקרה. ולפי זה הענין יהיו אצל אליפו הטובות והרעות ההולכות בזולת סדר ויושר ומי שאמר שהטובות והרעות המגיעות באישי האדם אשר נמצאים הולכים בזולת סדר ויושר אינם טובות ורעות על דרך האמת הוא בלדד השוחי, כבר בארנו זה בדברינו בבאורנו לספר איוב. ומי שאמר שמה שנמצא מהטובות והרעות באישי האדם בלתי הולכות בסדר ויושר לפי מחשבתנו הוא מצד סכלותנו בהכנות הפרטיות אשר לאחר אחר מאישי הארם, ואשר נחשב במי שהוא טוב לפי הכנחו שאינו טוב, ונחשב במי שהוא רע לפי הכנחו שיהיה טוב, הוא דעת צופר הנעמתי, כבר בארנו זה בבאורנו לספר איוב. זהוא מבואר שכבר ימצאו דברים רבים לחכמי חורחנו נמשכים לדעת דעת מאלו הרעות לפי מה שיחשב מהם, ואין בזה המקום מבוא לזכירת כל המאמרים ההם, פן יארך המאמר בזה יותר מן הראוי. והנה אחר שיחבאר מדברנו איזהו הדעת האמתי מהדעות שמנינו בענין ההשגחה האלהית, לא יקשה על המעיין בדברינו אלא לבאר דברי רבוחינו זכרונם

לברכה הנראים חולקים על הרעת ההיא בצד שיהיו מסכימים אל האמת, ולזה היה זכירתנו אלה המאמרים בזה המקום דבר כלחי הועלת. וראוי שחרע שאלו הרעות השלשה שנפלו בזה הרעת השני הם גם כן על מספר החלקים אשר אפשר שיחלקו בו תחלה בעלי זה הרעה. וזה כי כבר הוקשה על בעלי זה הרעח מה שנחפרסם מן החוש, שכבר ימצא פעמים צדיק ורע לו רשע וטוב לו, והנה הוחר זה הספק אם בשנודה בזאת הטענה, אם בשנחלוק עליה. ואולם היתר זה הספק שיהיה בשנודה בה הוא בשנאמר שאלו הענינים אשר נפל בהם רוע הסדור אינם מיוחכים אל ההשגחה האלהיח, אלא סבה אחרת, כאלו תאמר הפתיות והאולת ושאר הסבות שאפשר שייוחם זה אליהם, וזהו דעת אליפז. ואולם היתר זה הספק שיהיה בשנחלק עליה הוא בשני צדרים לבד. וזה כי למה שהיו חלקי זאת הטענה שנים לבד, והם הנושא והנשוא, הוא מבואר שלא ימנע חלקנו על זאח הטענה מחלוקה, אם שיהיה המחלוקת מצר הנושא, אם שיהיה המחלוקת מצר הנשוא ואולם המחלוקת שיהיה מצר הנושא הוא שנאמר שאין הצריק המגיע לו רע צריק לפי האמת, אבל הוא צדיק לפי מחשבתנו, ושאין הרשע המגיע לו טוב רשע לפי האמח, אבל הוא רשע לפי מחשבחנו, וזה רעת צופר. ואולם המחלוקת שיהיה מצד הנשוא הוא שנאמר שאין הרע המגיע לצדיק רע לפי האמה, אבל הוא רע לפי מחשבחנו, ושאין הטוב המגיע לרשע טוב לפי האמח, אבל הוא טוב לפי מחשבתנו, ווה

והנה ימצא לדעת דעת מאלו השלשה אופן מההראות. זוה שכבר יראה למה שראה אליפז בזה הענין מקום ההראות, והוא כי מפני שאנחנו נראה בקצח הטובות והרעות הנופלות באישי האדם סדר ויושר, וקצתם הולכות בזולת סדר ויושר, הוא מבואר שהוא ראוי שייוחסו אלו שני מינים להתחלות מתחלפות. ולפי שהוא ראוי שיהיה מה שהולך מהם בסדר ויושר מיוחס אל השם יתברך, הוא מבואר שמה שהולך בזולת יושר הוא מיותס אל התחלה אחרת. ובהיות הענין כן, והיה הפועל והמקבל שהי התחלות מתחלפות, עד שכבר ימצא שמה שהוא הולך בדברים הטבעיים בסדור שלם וביושר הוא מיוחס אל הפועל, ומה שהוא הולך בזולת סדור ויושר הוא מיוחס אל המקבל, והם הענינים אשר ימצאו בנמצא הטבעי מהכרח החומר, כמו בליטת האברים והוספתם וחסרונם ומה שירמה לזה. הוא מבואר שהוא ראוי שיהיה הענין באלו הדברים כן, רצוני שמה שהוא הולך בסדר ויושר מהטובות הענין באלו הדברים כן, רצוני שמה שהוא הולך בסדר ויושר מהטובות הרעות הנופלות באישי האדם הוא מיוחס אל השם יתברך שהוא הפועל והרעות הנופלות באישי האדם הוא מיוחס אל השם יתברך שהוא הפועל

באמתות, ומה שהוא הולך בזולת סדר ויושר מיוחם אלינו, ולזה אמר שלמה עליו השלום אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יועף לבו. וכבר ימצא גם כן אופן מההראות למה שיראהו צופר בענין זאת ההשגחה. וזה כי מפני שהיה האדם נכרא בעבור שלמותו אשר הוא כחיי עליו, והיחה ההכנה לקבל השלמות מתחלפת באנשים מצד הטבע הפרטי הנה הוא מבואר שהשלמות אשר ראוי שירוכו בהגעתו איש איש מהאנשים מתחלף. ובהיות הענין כן, הנה לא ימנע שיהיה בכאן איש מהאנשים נחשב בו שהוא צריק, והוא דורך אל שלמות פחות ביחם אל השלמות אשר הוא כחיי עליו, וזהו חטא ופשע בחקו, ר"ל התרשלותו מהשחדל בשיגיע לו השלמות אשר הוא כחיי עליו. ולא ימנע גם כן היות בכאן איש מהאנשים נחשבהו פחות וחסר בעבור דרכו אל שלמות פחות וחסר, והוא שלם ביחם אל הכנתו, כי אולי לא יוכן לו שיקבל מהשלמות יותר מזה השעור. והמשל שאם היו בכאן שני עברים אומנים לאיש אחד, והיה האחד בקי מאד במלאכת הצריפה והאחר פחות במלאכת הבורסי, ועשה הבורסי במלאכתו לפי ענינו במלאכה ההיא, ועשה הצורף במלאכת הבורסי מה שהוא במלאכת החשיבות האפשרי במלאכה ההיא: הנה האדון יגנה הצורף על אשר עשהו מה שהיה יכול לעשות מן הטוב יותר ממה שעשהו, וישבח הבורסי על עשותו מה שהיה בכחו לעשות מהטוב. ועוד כי לפי זאת ההנחה אפשר שישלם היתר זה הספק בכל מה שנמצאהו מגיע מהטובות והרעות לאנשים בזולת סדר ויושר. וזה שזה הספק יהיה משני צדרים הצד האחר שכבר ימצא פעמים הצריקים שיגיעו להם טובוה מהחלפים לא ניחס צדקם זה אל זה, רצוני שכבר ימצא פעמים רבות יוחר מההצלחות למי שצדקו יותר מועט לפי מחשבתנו, וכן הענין ברעות אשר נראה אותן מגיעות לרשעים, רצוני שהם ימצאו מגיעות להם לא לפי יחם רשעם זה אל זה: והצד השני שכבר יראה שיגיעו לצדיקים רעות ולרשעים טובות. והוא מבואר ששני הצדדים האלו מהספק יותרו בזאת ההנחה. וזה כי שעור הגמול והעונש מהחלפים לפי יחם ההחלף ההכנות, כי מחק השופט השלם שישפט האנשים לפי מדרונתם במעלה וחסרון, ולזה יענוש אותו מאנשי המעלה על מרי מועט עונש גרול, ויענש החסרים על מרי רב עונש מועט, והפך זה בגמול. ובהיות הענין כן, רצוני ששעורי הגמול והעונש מתחלפים לפי יחם ההחלף ההכנות, והיה זה היחם נעלם ממנו, הנה נחשב שיהיו הטובות המגיעות לצריקים והרעות המגיעות לרשעים בלתי הולכות על סדר ויושר, והם באמת הולכית על סדר ויושר, ומפני זה יקרה שיגיעו לרשעים על חטאים

גדולים רעות חלושות כמעט שיהיו בלהי מורגשות, ויחשב מפני זה שלא הגיע להם רע על מריים: ולפי ששעור הצדק והרשע יהיה לפי ההכנה הפרטיח, והיחה ההכנה הפרטיח נעלמח ממנו, נחשב גם כן שיהיו הרעות מגיעות לצדיקים והטבות לרשעים מצד שמי שנחשבהו צריק הוא רשע ביחס אל הכנחו, רצוני שהוא מקצר מעשות האפשרי לו, ומי שנחשבהו רשע מצד ההרשלוהו מעשות טוב הוא צדיק ביחס אל הכנחו. וכבר ימצא גם כן אופן מההראות למה שהניח בלדד מענין ואת ההשגחה. וזה שאנחנו נמצא שהטבע יסרר קצת רעות כדי שיהיה דרך אל הגעה טוב, והמשל שהוא ישתמש במרה השחורה באסטומכא כדי שתחגודד בה ויגיע לה צער מה בעה חסרון המזון, כדי שיחעורר אז הבעל חיים אל לקיחת המזון מצד הרגישו ברעב: ויסדר גם כן קצת טובות הם דרך אל הגעת רע לרבי התאוה, וזה כי הערבות אשר הושם בקצת המזונות יהיה דרך לרכי התאוה אל שיקחו מהם יותר מהשעור הראוי, ויוזקו מהם. ובהיות הענין כן, הנה הוא אפשר שיהיה הענין כן באלו הטובות והרעות אשר נפל כהם העדר הסדר והיושר לפי מה שנחשב, רצוני שיהיו הטובות המגיעות לרשעים דרך אל הגעת הרע, והרעות המגיעות לצדיקים דרך אל הגעת הטוב. וזה גם כן דבר נמצא הרבה, רצוני שכבר ימצאו טובות מגיעות לאדם לתכלית רע, כאלו חאמר שחמצא ההצלחה לאדם ברכיבתו הים, ויהיה זה סבה אל שיחמיד הרכיבה בים, ויטבע בים, או הטבע סחורהו: וכבר ימצאו גם כן רעות לאדם לחכלית טוב, כאלו חאמר שהסכים איש אחד ללכת בשיירה או במלחמה עם אנשים אחרים, וקרה לו בדרכו חולי מה מנעחהו מהלוך עמהם, ואחר מתו האנשים ההם בדרכם לסבה מה, הנה הוא מבואר שהחולי אשר חל על האיש ההוא היה דרך אל הצלחו מהמוח. ועל כן על כיוצא בזה אמר דור עליו השלום אודך ה' כי אנפת בי

ישוב אפך והנחמני, לפי מה שבארו רבוחינו זכרונם לברכה. ואולם הדעת השלישית מהדעות אשר זכרנו תחלה בהשגחה לא ראינו לזכור הטענות אשר יקיימו אותה, כי אין לנו דרך אליהם כי אם אחר התבאר בטול אלו שתי הדעות הקודמות: וזה ממה שלא יעלם למי שיעיין בדברינו בקיום זה הדעת השלישית.

פרק שלישי

יתבאר בו בשול קצת אלו הדעות.

ואחר שכבר זכרנו הטענות המקיימות דעת דעת מאלו השתי רעות אשר זכרנו, ראוי שנחקור באופן שלם אם יש בהם דעת צורקת, אם לא, כי זה ממה שיוביל אותנו אל הידיעה בדעת השלישית הנשארת, אם היא צודקת, אם לא. וזה שאם לא היה אחת מאלו השתי דעות צודקת, הוא מבואר שהדעת השלישית היא צודקת, לפי שאלו השלש דעות הם חלקי הסותר הנופלים בזה הדרוש.

ונאמר כי מה שהניחו הפלוסוף שההשגחה האלהית אינה באדם כי אם מצד הטבע המיניי, לא מצד הטבע האישיי, הוא ממה שהתבאר בטולו במה שקדם אצל המאמר בסבה התכליתית בהודעה אשר תגיע בקסם בחלום וכנבואה, רצוני ששם התבאר כי האנשים המוכנים לקבל זאת ההודעה תגיע להם זאת ההודעה כדי שינצלו מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליהם, ובפרט האנשים אשר הצליחם השכל שתגיע להם זאת ההודעה בדרך הנבואה, כי אליהם תגיע זאת ההודעה בשלמות מבין שאר האנשים, כמו שהתבאר במה שקדם. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שזאת ההשגחה היא לנביאים מצד הטבע הפרטי אשר היו בו בזה האופן מהחכמה והשלמות אשר בעבורו הם מושגחים זה האופן מההשגחה ולזה הוא מבואר שההשגחה האלהית היא בקצת האנשים מצד הטבע האישיי. וכבר הודה גם כן הפלוסוף זה הענין לפי האנשים מצד הטבע האישיי. וכבר הודה גם כן הפלוסוף זה הענין לפי

מה שהבין ממנו אבן רשר בקצורו לספר החוש והמוחש.

וכן נאמר כי מה שהניחו בעלי הדעת השנית שההשגחה האלהית היא בכל אחד מאישי האדם הוא גם כן בטל מצד העיון והחוש ומצד התורה. ואולם שזה בטל מצד העיון הוא מביאר לפי מה שאומר. התורה. ואולם שזה בטל מצד העיון הוא מביאר לפי מה שאומר. וזה שידיעת השם יהברך אינה מתפשטת בפרטים במה שהם פרטיים, מצד הגלגלים והככבים מאלו הדברים הפרטים, ומה שהיה מסודר מצד אחר, אם היה בכאן סדור בדברים מצד אחר, וידע גם זה שהוא אפשר שלא יגיע מצד הבחירה האנושית. ואם היה השם יחברך פוקד הארם אם שיגמלם טוב ואם רע, הנה לא ימנע הענין בזה מחלוקה, אם שיגמלם טוב ויענשם לפי מה שידע מפעולותיהם מצד הסדור, הנה יהיה זה המוגבלים, או שישפטם לפי פעולותיהם, אם טוב ואם רע. אם אמרנו שהוא ישפטם לפי מה שידע מפעולותיהם מצד הסדור, הנה יהיה זה עול בחק השם יחברך, כי הם אולי לא הנהיגו פעולותיהם לפי הסדור הנהוא, זוהו הפך מה שרצוהו בעלי הרעת הזה. ואם אמרנו שהוא ישפטם לפי מעשיהם, הנה יחויב שיהיה יודע פעולותיהם במה שהם פרטיות, וזה דבר כבר החבאר במה שקדם שהוא שקר. ועוד שהוא מן המבואר בעצמו מצד העיון שהרע לא יבא מאת השם יחברך כי מן המבואר בעצמו מצד העיון שהרע לא יבא מאת השם יחברת כי מן המבואר בעצמו מצד העיון שהרע לא יבא מאת השם יחברת כי מן המבואר בעצמו מצד העיון שהרע לא יבא מאת השם יחברת כי מן המבואר במצח החמר, והוא גם כן דעת הכמי תורתנו ז"ל,

אמרו אין דבר רע יורד מלמעלה, והוא דעת חורתנו, אמרה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ואולם ביאור זה הענין מצד העיון הוא לפי מה שאומר. בעבור שכל צורה מסודרות ממנה טובות ושמירה למה שהיא לו צורה ושלמות, לא רעות והעדר השמירה, וכל מה שהיחה הצורה יותר נכברת היו הטובות המסודרות ממנה יותר, אם בכמות ואם באיכות, ואם בשניהם יחד, ווה מבואר בחפוש צורה צורה מהצורות הנמצאותי והמשל שצורת האדם למה שהיחה יותר נכבדת מצורת החמור, הוכנו כלים יותר לשמור מה שהיא צורה לו בהכלים מה שאפשר מהטוב ממה שהוכן מהכלים מהצורה החמרית לחמור לשמרו בתכלית מה שאפשר לו מן הטוב, והטובות המסודרות מהצורה האנושית לאדם הם גם כן יותר נכבדות מהטובות המסודרות מהצורה החמרית לחמור: ומה שנמצא מזה הענין לצורות ההיולאניות הוא מבואר שהוא נמצא גם כן לצורות הבלתי היולאניות, וזה כי מה שנמצא מזה לצורות ההיולאניות הוא מצד הצורוח הבלתי ההיולאניות, כאלו תאמר השכל הפעל ושאר הצורות הבלתי היולאניות אשר יסודרו מהם אלו הדברים בזה העולם השפל י ובהיוח הענין כן, והוא מבואר שהשם יתברך הוא הצורה היותר שלמה שבכל הצורוח, עד שאין יחם לשלמות שאר הצורות אצל שלמותו, הוא מבואר שהוא ראוי שיגיעו מהשם יתברך טובות לבד בתכלית מה שאפשר מו הטוב והחשיבות למה שהוא לו צורה ושלמות אשר הוא המציאות בכללו. ובכלל הנה הרעות הנופלות הם בכללם מיוחסות אל הסבה ההיולאנית או אל הקרי, וזה שלא ימלטו הרעות משתחיה התחלתם במקבל עצמו או מחוץ. ואמנם הרעות אשר התחלתם במקבל הם אם מצר המזג, אם מצד המדות והתכונות הנפשיות. ואשר הם מצד המזג הוא מבואר שהם מהיחסות אל ההיולי, כי הסבה בזה היא שהכחות המתפעלות אינם נשמעות אל הכחות הפועלות, כמו שהתבאר ברביעי מהאוחות, וכן יחבאר זה הענין ברעות הנופלות מצד המדוח והתכונות הנפשיות כפי מה שראוי וזה לא יהיה מהשכל, כי מדרך השכל שידריך האדם בהדרכה הראויה בדבר דבר מהענינים האנושיים. ואולם הרעות אשר התחלתם מחוץ, הנה לא ימלטו משתהיה התחלתם המזג והבחירה, או זולה זה. ואשר התחלתם המוג והבחירה, כמו הענין במלחמות והרומה להם, הוא מבואר ממה שקדם שהם מתיחסות אל ההיולי, כי הבחירה הרעה שממנה יחעורר האדם אל שיזיק זולחו לא חהיה מהשכל וכן המזג היוצא מן השווי אשר הוא סבה לפעמים אל שיזיק זולתו איננו מסודר בעצמותו מהצורה, כי הצורה חשתדל להעמיד המוג

על השלם שבענינים, מה שלא יהיה לה מונע. ואשר אין התחלתה לא המזג ולא הבחירה, כמו הפכח הארצות והרעש והאש הנופלת מו השמים, ומה שידמה לזה, הנה הוא מבואר שלא יגיע מהם רע כי אם במקרה, כאשר תאמר מצד שקרה שיפול האש על איש אחד מדי נופלו ויהרגהו, או שחהפך הארץ על היושבים בה מצד שקרה היותם שם. וכבר יתבאר עוד שזה הרע הנופל מפני אלו הענינים הוא במקרה, לפי שמה שאלו המקרים מתילדים ממנו הוא מכוון לטוב ולשמירה לכל הנמצאות השפלות, לא לרע. וזה כי מפני שהיו בכאו יסורות הפכיים, והיה מדרד ההפכיים שיפסידו קצחם לקצח, ויפסד מפני זה המורכב מהם, חוייב שתהיינה בכאן סבות פועלות אותן ושומרות מציאותן ומציאות ההווה מהם יולפי שוה לא ישלם אם לא בשיגביר פעם אחד מההפכים על האחר, ויגביר פעם ההפך האחר, וזה בסבוב ישר וסדור מחמיד, כמו שהחבאר בטבעיות, הנה יחויב שיהיה האש פעם והאויר פעם והמים פעם והארץ פעם לפי היחסים אשר לפועל אצל המתפעל, ובזה ישמר זה המציאות השפל, לפי ששמירתו אמנם הוא בשווי הנמצא ביסורות אשר הורכב מהם, וסבת זה השווי הוא זה הפעל המגיע אל היסורות מהגרמים השמימיים: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהרע שיגיע מהתגברות אחר היסודות על האחר הוא במקרה, כי זה ההתגברות מכוון בעצמותו לטוב ולשמירה, כמו שקדם. וכן מה שיקרה מהרעות באישי האדם מצד הסדורים אשר מצד מערכת הככבים הוא מבואר גם כן שאינו בעצמות ועל הכוונה הראשונה, כי הכוונה בסדורים ההם הוא הגעת הטוב, ואולם יגיע מהם רעות מה במקרה, כמו שזכרנו בפרק השני מזה הספר. וכבר שם השם יתברך באדם השכל לשמרו מאלו הרעות כפי מה שאפשר. ולזה יחכן שיאמר באופן מה שאלו הרעות הנופלות באישי האדם מהגרמים השמימיים הם מחיחסות אל ההיולי, כי אם ימשך האדם אחר שכלו כפי מה שראוי, היה נשמר מהם, כמו שהחבאר במאמר השלישי מזה הספר. ובכלל הנה בעבור שיהיה השם יחברך התחלה לנמצאות על דרך הטוב והתכלית והצורה, כמו שהתבאר במה שאחר הטבע, הנה הוא מן השקר שיגיע ממנו בעצמות רע לנמצאות: ולוה הסכימו המטיבים בעיון שהרע נכנס בנמצאות מצר החומר אשר הוא המקבל, אחר שאי אפשר שיכנם בו מצד הפועל אשר

ואולם שהתחלת הטוב הוא התחלת הרע הוא דעת קדום מאד, כאלו טבע האמת הכריח למעיינים להאמין זה: ולוה היו קצת הקורמים משימים אלו ההתחלות האהבה והשנאה: וקצתם היו משימים אותם האחד והרבוי וקצחם היו משימים אותם הפעל בעל חכלית והבלתי בעל הכלית וקצחם היו משימים אותם הקבוץ והפירוד והרבה מהאחרונים בעלי התורות משימות אותם השם יחברך והמזיקין, ר"ל השדים. וכבר הסכימו בזה קצת המון אנשי תורתינו, והם נתלים בזה הדעת בקצת מאמרים נמצאים לרבותינו זכרונם לברכה בתלמוד והוא מבואר שלא יקשה לבאר מה שנמצא לרבותינו זכרונם לברכה מזה בצד מסכים אל האמת. וכאשר התישב זה, רוצה לומר שהרעות לא יבאו בעצמות מהשם יחברך, הנה יחבאר בקלות שהוא שקר שתהיה ההשגחה האלהית באישי האדם על האופן שהניחוה בעלי זה הדעת. וזה שאם היה השם יחברך פוקד האדם לפי מעשיו, אם טוב ואם רע, בשיגיע לו טוב על הטוב אשר עשה, כמו שהניחו בעלי זה הדעת, היה מחויב מזה שיהיה הרע מגיע מאת השם יחברך בעצמות, ויוליר היה מחויב מזה שיהיה הרע מגיע מאת השם יחברך בעצמות, ויוליר שהשגחה האלהית אינה באישי האדם על זה האופן שהניחוה. וכבר יחבאר בטול זה הדעת מצד החוש, וזה שאנחנו נמצא פעמים רבות יתבאר בטול זה הדעת מצד החוש, וזה שאנחנו נמצא פעמים רבות שיגיעו רעות לצדיקים וטובות לרשעים.

ואולם מה שהניחוהו אליפז ובלדר וצופר לצאת מזה הספק הוא ממה שיתבאר בקלות שלא יצא אחר מהם מהספק במה שהניח אוהו. אם אליפז, כי היה מחויב מהנחתו שיגיעו מהשם יחברך לצדיקים מהטובות כשעור צדקתם, ולרשעים מהרעות כשעור רעתם, וזה דבר בלחי נמצא כן. ווה כי כבר אפשר שיסולק הספק לפי הנחחו במה שיגיעו לצדיקים מהרעות ולרשעים מהטובות, ווה יהיה בשייוחסו אלו הדברים אשר אינם הולכים על כדר ויושר אל הפחיות והאולת ומה שנוהג מנהגם אמנם לא יסולק הספק לפי הנחתו במה שנמצא שלא יגיע לטובים הטובות הראויות להם ולרעים הרעות הראויות להם, כי זה היה ראוי שיגיע להם מהשם יחברך לפי דעתו, ואנחנו לא נמצא הענין בחוש הולך זה המהלך, אבל כבר נמצא צדיקים רבים ברעות גדולות מספר ימי חייהם, ולא יקרה להם מהטובות כי אם מעט, ורשעים רבים בהצלחות עצומות, ולא יקרה להם מהרעות דבר מורגש מאד. ועוד שאנחנו נמצא רעות רבות לקצת הצדיקים, עם השתדלותם בשמירה מהרעות שלא יגיעו, ולא ימצאו נשמרים מהם, ונמצא גם כן משתדלים בקניית הטובות בסבותיהם הנאותות להם, וימצא להם רוע ההצלחה בקנייתם: ולוה הוא מבואר שאי אפשר שיוחם זה אל האולת והפתיות כמו שהניח אותו אליפז, ולוה הוא מבואר שהחוש סותר מה שהניח אותו אליפו. והנה אליפו כשהרגיש הספקות האלו, ר"ל במה שימצא מהרשעים שכל מגמתם לעשות רע מספר ימי חייהם, ולא ימצא להם עונש מוחש על מרים, אמר, לצאח מהספק הזה, שאם לא יענש הרשע כבר יענש זרעו. והוא מבואר שבואת החשובה לא יצא מן הספק: ווה שהוא ישתדל לברוח משייחס לשם יחברך עול, והוא ייחסהו בזאת ההנחה, לפי שאין כון היושר שלא יענש האדם על מריו, ולא שיענש האדם על חטא זולתו. — והנה יהבאר גם כן שהחוש סותר מה שהניח אותו צופר. וזה שהוא מבואר מן החוש שהרכה מן האנשים ימצאו להם טובות בעת מה, והרעות בעת אחרת, עם היותם יותר נוטים אל פעולות היושר והשלמות בעת שימצאו להם הרעות ממה שהם נוטים אליהם בעת שימצאו להם מהטובות. ואי אפשר שיותר הספק בזה מפני התחלפות ההכנות, כי האיש הזה הוא כאיש אחד בעינו, והכנחו אשר נוצר עליה היא אחת בעינה: האלהים, אם לא שנורה שהתחלפות הגמול והעונש באנשים יהיה מצר התחלפות האנשים בטוב הפעולות ושלמותם, לא מצד התחלפות ההכנה הפרטית, כמו שהניח אותו, רצוני שכל מה שהיו פעולות האיש יותר שלמות יהיה גמולו על פעולה אחת טובה יותר מעט מגמול מי שהיה למטה ממנו בטוב הפעולות עליה, וההפך בעונש על הפעולה הרעה: ואם היה שיהיה מורה בזה, הנה יהיה הספק אשר יחשב לברוח ממנו נשאר בעינו, ר"ל זה שנראהו מהגעת הרעות לצדיקים והטובות לרשעים. זה מבואר בנפשו עם מה שקדם מהדברים. - והנה יחבאר גם כן שהחוש סותר מה שהניחו בלדד. וזה כי אנחנו נמצא הרבה מהרעות מגיעות לצדיקים יהיה דרכם לטוב, אבל ישאר הצדיק ברע ההוא, וכן הענין בטובות הרשעים ובכלל לא ימצא העניין בטובות הרשעים ורעות הצריקים על האופן שהניחו בלרד אם לא על המעט, ולוה הוא מבואר שלא יצא בלדד מזה הספק בזאת ההנחה. כבר נזכר בשלמות המחלוקת על אלו האנשים מצד החוש בספר איוב, לפי מה שבארנו שם מדברי איוב.

ואולם שזה הדעת אשר לאלו האנשים הוא מבוטל מצד החורה הוא מבואר. וזה שהחורה כשיעדה האנשים ברע לפי המרי העצום, ביארה שזה הרע יהיה שלא יביט השם יחברך אליהם ויעובם אל מקרי הזמן? אמר והסתרתי פני מהם והיה לאכל, ואנכי הסתר אסתיר פני מהם, ואמר הנביא עליו השלום המסתיר פניו מבית יעקב, וחשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני, כל ג'וים שכחי אלהים. וכבר נכפל זה הרבה בדברי הנביאים עליהם השלום והמדברים ברוח הקדש, רצוני שהעונש המגיע לרשעים יכונה בהסתר פנים ושכחה, ועניינו שהשם יחברך עזבם אל מקרי הזמן, ווגיע מה שיגיע אליהם לפי הסדורים אשר מצד המערכת, ולא יצילם מרע יהיה נכון לבא

עליהם, לא שיפקדם על מעשיהם כשיביא להם מהרעות בשעור המרי
כמו שהניחו אותו בעלי זאת הדעת. וממה שיורה הוראה נגלית על
בטול זה הדעת, מה שאמר הנביא עליו השלום מייעוד רע לא אפקד
על בנותיכם כי תזנינה: כבר ביאר לך כי כשיפליגו במרי יעזבם
השם יתברך אל מקרי הזמן ולא יפקדם על מעשיהם. ואולם מה שבא
בתורה מייעוד הבאת העונש על העוברים על דבריה, הנה יתבאר ממה
שיבא איך אפשר שיהיה זה מצד מסכים אל העיון ואל מה שנזכר
בתורה ובדברי הנביאים עליהם השלום.

פרק רביעי

יתבאר בו איך הענין בזאת ההשגחה באופן מה.

ואחר שכבר התבאר שהוא שקר שלא חהיה ההשגחה האלהית באחד מאישי האדם מצד הטבע הפרטי, והחבאר גם כן שהוא שקר שחהיה ההשגחה בכל אחר מהם מצר הטבע האישיי, הנה הוא מבואר שיחויב מזה שתהיה ההשגחה בקצתם, ולא תהיה בקצתם. וכבר יראה גם כן באופן אחר, רצוני שההשגחה האלהית הוא באישי האדם מצד הטבע האישיי, ושהוא בקצתם, ובקצתם לא. וזה שכבר יראה שמה שהוא יותר נכבד ויותר קרוב במדרגה אל השכל הפועל השגיח בו השם יחברך יותר, ושם בו כלים יותר לשמור מציאותו, וזה מבואר ממה שכבר החבאר בספר בעלי חיים, כי כבר חמצא שכל מה שיהיה הבעל חי יותר נכבר, הוכנו לו כלים יותר לשמר מציאותו׳ ולפי שבאדם מדרגות מתחלפות בקורבה וברוחק מהשכל הפועל מצר הטבע האישיי, הנה יחויב שיהיו היותר חזקי יחס אליו יותר מושגחים בטבע האישיי ולפי שקצח אנשים ישארו עם ההכנה אשר להם מצר הטבע המיניי, ולא ישתדלו לדרוך אל שלמות יתקרבו אל השכל הפועל, אבל קצתם יוסיפו חסרון על חסרונם אשר להם בשרש היצירה מצד הטבע המיניי, הוא מבואר שוה הכת מהאנשים לא תתלה בהם ההשגחה האלהית אם לא בטבע מיניי כי אין להם צד אחר מצד הטבע האישיי יהיו בו מושגחים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שההשגחה האלהית היא בקצת האנשים מצר הטבע האישיי במדרגות מתחלפות, ובקצת האנשים אינה נמצאת כלל. וכבר יראה זה גם כן באופן אחרי וזה שהשם יחברך הוא מבואר מעניינו שהוא יודע כל המושכלוח, והאדם רב ההכנה לקבל המושכלות, עד שהוא כחיי על כלם באופן מה: ובהיות הענין כן, רצוני שהשם יתברך הוא רב המושכלות בפעל, והאדם רב החכנה על קבולם, והיה מבואר ממה שבפעל שישלים מה שבכח ויוציאהו אל הפעל, הוא מבואר שהשם יחברך ישלים כאדם מה שבכח ויוציאהו אל הפעל ולפי שהיציאה מהכח אל הפעל במושכלות ימצא בה הפועל אל הפעל אחד באופן מה, הוא מבואר שכבר יגיע לאדם בזה האופן התאחדות מהדבקות בשם יחברך: ומה שזה דרכו הוא מבואר שהוא ראוי שתריה ההשגחה בו נפלאה מצד זה ההתאחדות והדבקות, לא שיעזבהו השם יחברך על צד המאום, להיותו פחוח ונבזה ביחם אליו, כמו שיאמרו בשאין ההשגחה האלהית באחד מאישי האדם מצד הטבע הפרטי להיותו פחוח ונבזה ביחם אל השם יחברך: ולפי שזה ההתאחדות הוא מפני מה שהגיע לאדם מהמושכלות בפעל, לא מצד הכח אשר הוא הטבע המיניי, הוא מבואר שראוי שתהיה ההשגחה האלהית באדם המשכיל מצד הטבע האישיי.

פרק חמישי

יתבאר בו באיזה אופן יתכן שיונה מה שההבאר מענין זאת ההשגחה שיהיה מסכים למה שהתבאר מידיעת השם יתברך בדברים.

ואחר שהחבאר שהחשגחה האלהית היא בקצת אישי האדם מצד הטבע האישיי, ראוי שנחקור באיזה אופן אפשר שיונח עם זה שמירת השרש אשר התבאר במה שקדם בידיעת השם יתברך, רצוני שאין ידיעתו מתפשטת בפרטי מהצד אשר הוא בו פרטי ורמוז אליו, כי כבר ידמה שיהיה בזה מהקושי, עד שכבר יחשב שמי שירצה לקבץ שתי אלו הדעות יהיה במרגת מי שירצה לקבץ ההפכים יחד.

ונאמר שכבר החבאר בחפוש שהשכל הפועל ישגיח בהנמצאות אם בשישים להם כלים גופיים להם כחות נפשיים, ישמרו בהם מציאותם האישים בעלי הכלים ההם, וירחיקו מהם המזיק, או יתרחק ממנו, באלו חאמר שהוא שם הקרנים והפרסות העגולות והמלחעות בקצת בעלי חיים לשמרם ממי שיבא להזיק להם, ולהשגת הטרף בטורפים ובקצתם השגיח בהם ששם בהם תשוקות נפשיות לבד, או פעולות והנה דמיון תשוקות נפשיות, כאלו תאמר שהוא שם בטלה חשוקה בטבע לברות מהזאב בעת ראזתו אותו, ואף על פי שלא הרגיש בשהוא מזיק ולא ראהו קודם, ובזה האופן יברחו הרבה מהעופות הדורסים ואם לפאת הדרום ובימי החום לפאת הצפון מזולת שישיגו האותות הנמצאות להם במקומות אשר יתנועעו אליהם, ותניח הסנונית עשב ידוע על עיני אפרוחיה כשנקרו אותה מזולת שהדע שבזה רפואה לעיניהם: והנה דמיון הפעולות, כאלו תאמר שהוא שם בדבורים אומנות ששיותיהם

אשר בהם יתהוו ובעשיית הדבש אשר יוזנו ממנו בעת שיחסר להם המזון מזולח שיהיה להם שכל מעשיי יסודרו ממנו אלה המלאכות. והנה זה האופן מההשגחה הוא כאדם כצד יותר שלם מאד, שכבר הוכז לו שכל מעשיי יסודרו ממנו מלאכות רבוח מועילות לו בשמירתו, והוכן לו השכל אשר יסודרו ממנו התשוקות לברוח מדברים רבים מזיקים ולכוין אל דברים רבים מועילים: ובקצת האנשים תהיה ההשגחה הדברים הרעים הוא יודיע להם בנבואה הדברים הרעים והטובים הנכונים לבא עליהם כדי שישמרו מהרעות ויכונו אל הטובות, כמו שהחבאר במאמר השני מזה הספר. והנה היה ראוי כן, ווה שהשם יחברך לא יקצר מהשפיע מהטוב והשלמות כפי מה שאפשר לו בנמצא נמצא. ולפי שזה האופן מההשגחה אשר השגיח בהרכה מהבעלי חיים בששם להם תשוקות נפשיות לברוח מהרע ולהגיע אל הטוב מזולת שישערו בטוב ההוא וברע ההוא, היה אפשר שיהיה בקצח האנשים אופן יותר שלם, והוא שיוריעם הרע והטוב הנכון לבא עליהם כדי שיברחו מהרע ויכונו אל הטובי הנה הוא ראוי שתהיה בהם ההשוחה על זה הצר. והנה בקצת ענינים השגיח באישי הנמצאים בשיגיע להם ענין מה מצער ישמרו בו, כאלו חאמר שהוא שם הלחה השחורה באצטומכא כדי שתרגדג בפי האצטומכא בעת צורך הבא אל המוון, ויצטער בהרגשו בזה ויבקש המזון, כי בזה האופן יהיה נשמר, וכמו ששם במין מה מהבעלי חיים השלכת זרעו כלי אל השמירה, וזה כי הוא בשיפחד מבעלי חיים אחרים יקרה לו מהפחד שישליך זרעו,

וכאשר התישבו אופני ההשגחה הנמצאת מהשם יתכרך לאלו הדברים אשר בכאן, והיה שכבר התבאר שהשם יתברך ישגיח בקצת אישי האדם מצד הטבע האישי במדרגות חלוקות. הנה ראוי שנעיין באיזה אופן מאופני ההשגחה שזכרנו יתכן שתהיה זאת ההשגחה. והוא מבואר שאי אפשר שתהיה זאת ההשגחה בשישים באישים היותר מושגחים אברים יותר לשמר מציאותם, לפי שהם כלם ממין אחד, ואישי המין אחד הם שוים על המנהג הטבעי במספר אבריהם ותמונותיהם והכחות הנפשיות אשר להם, האלהים, אם לא שיהיה בכאן רבוי אברים כאישים מהכרת החומר, ומה שזה דרכו אינו על צד ההשגחה וההטבה. ובהיות הענין כן, הנה ידמה שתהיה זאת ההשגחה באחד מהאופנים הנשארים, או במה שיאות להם. ולפי שהוא מבואר ממה שקדם שהשם יתברך או במה שיאות להם. ולפי שהוא מבואר ממה שקדם שהשם יתברך אודיע לקצת האנשים הטובות והרעות העתידים לבא עליהם על צד ההשגחה בשמירתם, הנה יראה מזה שהשגחתו יתברך באישי האדם

הוא בשיוריע להם הטוב והרע הנכון לבא עליהם כדי שישמרו מהרעות ויכונו אל הטובות.

והנה זאת ההודעה תהיה ממנו באופנים שונים לפי התחלפות מדרגת האנשים בקורבה והרוחק מהשכל הפועל, ווה שהאנשים אשר הם חזקי ההתאחדות עם השכל הפועל חגיע להם זאח ההורעה באופן שלם בדרך הנבואה. וזה גם כן על מדרגות, לפי התחלף מדרגות ההתאחדות. אשר לא תגיע מדרגתם אל שחשלם להם ההודעה בזה האופן, ישגיח להם השם יחברך בשישים להם חשוקות נפשיות לכוין לרברים מה יגיע להם טוב בהם מזולה שישערו בטוב ההוא, ולברוח מדברים אחרים יגיע להם רע בהם מפאת הסדורים אשר מהגרמים השמימיים מזולת שישערו ברע ההוא וואת ההודעה גם כן חלושה. זבוה האופן יקרה לקצח אנשים הפחד סביב העת אשר הוא נכון שיבא להם רע בו מזולח שישערו בדבר יהיה הפחד ההוא בעבורוי וזה דומה באופן מה למה שיקרה לחלושי הראוח, שלא יראו הדברים המאירים בעצמם, אבל ישיגו מהם זהרם וניצוצם. וברומה לזה אמרו רבוחינו זכרונם לבתבה אף על גב ראיהו לא חזי, מזליה חזי, והנה כונת זה המאמר מבוארת במעט עיון ממה שבארנו במאמר השני מזה הספר. ולואת הסבה גם כן תמצא קצת האנשים מתרחקים מדברים מה לא ישיגו למה החרחקו מהם, ואחר החבאר להם שאם לא היו מתרחקים מהם, היה מגיעם רע: וקצת אנשים מתקרבים לדברים מה לא השיגו למה התעוררו להתקרב להם, ואחר יתבאר להם שהתקרבם אליהם יהיה סבה אל שיגיע להם טוב. ואשר לא חגיע מדרגחם אל שחושם בהם זאת החשוקה, הנה אפשר שיהיה ההשגחה כם בשיביא בהם ענינים מצערים על צד ההשגחה לשמרם מדברים אחרים רעים מהם מוכנים לבא עליהם, או לכוין אל שיגיע להם טובוח. משל מה שיהיה לשמרם מן הרעות, כאלו חאמר שאיש טוב הולך בדרך עם סוחרים לרכב הים, ויכנס קוץ ברגלו באופן שלא יוכל ללכת עמהם, והיה זה סבה אל שימלט מהטביעה בים, ועל כיוצא בזה אמר רור עליו השלום אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמניי ומשל מה שיהיה לכוין אל שיגיע להם טובות, כאלו תאמר שכבר התעורר פלוני ללכת בשיירה, ונכנם הקוץ ברגלו, ויהיה זה סבה אל שימנע ללכת עמם ונשאר במדינה, והגיעו לו הצלחות עצומות לא היו מגיעות אליו אם לא נשאר בה. וזה כלו והדומה אליו יקראוהו רבוחינו זכרונם לברכה יסורין של אהבה.

פרק ששי

יתבאר בו שמה שהתבאר מענין ההשגחה הוא ממה שלא יפול בו ספק כלל לא מצד העיון ולא מצד החוש ולא מצד התורה.

וראוי שנבאר שזה האופן אשר הנחנוהו מההשגחה האלהית בקצת אישי האדם לא יפל בה ספק יקשה לצאת ממנו לא מצד העיון ולא מצד החוש ולא מצד התורה, אבל הם מסכימים לזאת ההנחה מכל הצדדים: כי כאשר יתבאר זה יהיה מאמרנו בזאת ההשגחה יותר שלם. וזה שכבר נראה שהגענו אל תכלית ההאמתה בדבר דבר כשלא נשאר לנו בו ספק, ומפני זה ראוי שנבאר תחלה שהטענות שיקיימו בהם דעותיהם האומרים בשאין ההשגחה האלהית נמצאת באחד מאישי האדם מצד הטבע הפרטי והאומרים בשהוא נמצאת בכל אחד מאישי האדם לא יחויב מהם בטול זאת ההנחה.

ונאמר שהוא מבואר מענינו במעט עיון עם מה שקדם מהרברים שאין באלו הטענות מה שיחייב בטול מה שהנחנוהו בזאת ההשגחה האלהית. וזה שהטענות אשר טען ההולך בדרך הפלוסוף לקיים שאין , ההשגחה האלהית נמצאת כאחר מאישי הארם מצר הטבע האישיי מפני שידיעתו היא בלתי אפשרית שתהיה בדברים הפרטיים במה שהם פרטיים, הוא מבואר שאינן סוחרות זאת ההנחה. וזה כי זאת ההשגחה אשר הנחנוה היא אפשרית עם הוראתנו שידיעת השם יתברך אינה מתפשטת בדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים, וזה שההשגחה אשר חהיה לטובים מצד ההודעה בטוב וברע הנכון לבא עליהם כבר חשלם, עם היות המשפיע זאת ההודעה בלחי משיג זה האיש הפרטי המקבל השפע, עם היות שאצל המשפיע בלתי נודעים הדברים הפרטיים אשר תהיה ההודעה בהם מהצד אשר הם כו פרטיים: כבר בארנו זה במאמר השני מזה הספר, ושם בארנו שההודעה חגיע מהשכל הפועל בדבר הפרטי מצד המקבל השפע מצד מציאות המוחש. וההשגחה אשר תהיה להמציא הפחד להם להציל מהרעות, ולהמציא להם שאר החשוקות הנפשיות לכוין אל הדברים אשר יגיע להם מהם טוב, ולהחרחק מהדברים אשר יגיע מהם רע, היא גם כן הודעה חלושה, כמו שבארנו במה שקדם, ודינה דין ההודעה השלמה כזה הענין. וזה מבואר בנפשו, רצוני שכמו שלא ימנע הגעת ההודעה השלמה בדבר הפרטי מהשם יחברך, כן לא ימנע שהגיע ממנו הודעה בלחי שלמה בדבר הפרטי, כי היה העדר השלמות הנמצא לואת ההודעה מצד המקבל, והוא ישיג זה הדבר הפרטי נכון לבא עליו בזה האופן, לא שתהיה ההשפעה בדבר הפרטי. ואולם מה שהנחנוהו שכבר אפשר שחהיה זאת החשגחה בשימציא רע לטובים להצילם מרע יותר חזק, או להגיע להם טובות מה, הנה אם היה שיהיה זה אמח, כבר יחכן שיהיה בזולת ידיעה לשם יחברך כזה הדבר הפרטי במה שהוא פרטי, אבל יגיע זה ממנו מפני היות דרכו שיגיע זה לכל מי שהוא מוכן אל קבול זה האופן מן ההשגחה, כמו שהשכל הפועל פועל כל מוכן לקבל פעלו, עם שאין לו יריעה בפרטי במה שהוא פרטי. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחוייב מהודאתנו שאין ידיעת השם יחברך מתפשטת בדבר הפרטי מהצד אשר הוא בו פרטי שלא חהיה השגחחו בקצת אישי האדם מצד הטבע האישיי על האופן אשר הנחנוה. — ואולם מה שטען בזה מצר רוע הסדר אשר נמצא בטובות אישי האדם ורעתם, הוא מבואר שלא יסתור מה שהנחנוהו מן ההשגחה. וזה שלא יחויב מהנחתנו שלא יהיה אפשר שיגיע לרעים הטובות הנכונות לבא עליהם מצד המערכה, אבל אמרנו שהם משולחים ונעזבים אל המקרים ההם המסוררים מהגרמים השמימיים, ולא ישמרם השם יתברך מהרעות הנכונות לבא עליהם מצד המערכת, אחר שאינן במדרגה יתכן שתדכק כהם זאת ההשגחה האלהית. ואינו נמנע גם כן לפי הנחחנו שיחול על הצדיקים רעות בעת ימשכו אחר המוחשות והתירם הקשר וההתדבקות אשר בינם ובין השם יתברך, אשר מצדו הם מושגחים, כי אז תסור מעליהם זאת ההשגחה באופן מה, וישובו מטרה לחץ המקרים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יפל מזה הצד ספק במה שהנחנוהו מענין ההשגחה האלהית.

אלא שכבר יספק מספק במה שהנחנו מאלו הענינים אשר נפל בהם העדר הסדר. וזה שכבר הודינו שאינו נמנע שיקרו לרעים טובות העדר הסדר. וזה שכבר הודינו שאינו נמנע שיקרו לרעים טובות עצומות מאד מצד הסדורים אשר לגרמים השמימיים, ולטובים רעות בעת התרחם הקשר והדבקות אשר בינם ובין השם יחברך ובהיות הענין כן, הנה יאמר אומר שהסדור אשר סדרו השם יחברך מהגרמים השמימיים באישי האדם, אשר ממנו יקרה העדר סדור הנמצא בטובות והרעות המגיעות להם לפי מה שהנחנו, לא ימלט משייותם לו יחברך לעול או ללאות וקצור. וזה כי הוא יודע בזה הסדור, כמו שהתבאר במה שקדם, והוא, עם זה שהוא מסודר לרשעים ולצדיקים בעת התרחם הקשר והדבקות אשר בינם ובין השם יחברך, הנה הוא יודע שכבר יחכן שיקרו ממנו לטובים רעות ולרעים טובות: ובהיות הענין כן, הנה לא ימנע הענין מחלוקה, אם שיוכל השם יחברך לסדר זה בדרך שישלם לאיש כמעשהו, ולא ישחדל בזה, בלי ספק יהיה עול בחוקו חלילה לו ממנו, או שלאה מזה, והוא גם כן חסרון בחוקו יחברך.

ונאמר שאם היה הגמול והעונש לאדם כאלו הטובות והרעות אשר נמצא בהם העדר הסדר והיושר, היה לזה הספק אופן מה מההראות: אלא שכבר יראה במעט עיון כי הגמול והעונש האמחיים אינן באלו הטובות והרעות המורגשות. וזה שהגמול והעונש הנמצא לאדם כמה שהוא אדם ראוי שיהיו בטובות האנושיות, לא בטובות והרעות אשר אינן אנושיותי ובהיות הענין כן, והיו הטובות האנושיות בקנין הצלחת הנפש, כי הוא לארם במה שהוא אדם, לא בקנין הערב במזונות ובדברים המורגשים, לפי שההזון וההרגש אינם לאדם במה שהוא אדם, והיו גם כן הרעות האנושיות בהעדר הצלחת הנפש, ר"ל שיבצר ממנה שלמותה, הוא מבואר שהגמול והעונש הנמצא לאדם במה שהוא אדם הוא בהצלחת הנפש ובהעדר הצלחהה, לא באלו הטובות והרעות המורגשות והמסודרות מהגרמים השמימיים: ולפי שקנין ההצלחה הנפשיית נמשך בעצמות לפעולות הטובות והישרות, והעדרו נמשך לפעולות המגונות, הוא מבואר שהגמול והעונש האמתי, והוא הטוב והרע הנמצא באדם במה שהוא אדם, הולך בסדר ויושר לא יפול ממנו דבר. וגם כן הנה כאשר יעויין בסדורים המסודרים מהגרמים השמימיים אשר בהם יסודרו הטובות והרעות המוחשות הנמצאות לאנשים, הנה לא ימצא בהם מה שיחכן שיוחם לשם יחברך לעול או לקצור, אבל ימצאו בתכלית השלמות האפשרי לטוב ההשגחה והטבה כאלו הרברים אשר בכאן, כי בהם ישמר זה המציאות השפל אשר בו מהטוב והשלמות מה שלא יגיע שכל האדם שישיגהו בשלמוח. וזה כי הם ישמרו היסודות ההפכיים אשר בהם עמירת כל המורכבים באופן היותר שלם שאפשר, וישמרו החום היסודי בנמצא נמצא זמן האפשרי בחכלית מה שאפשר בו מהשמירה, עד שאלו ירומה שיסתלק פעל הגרמים השמימיים מאלו הדברים אשר בכאן זמן מועט, היה הטוב והשלמות הנמצא בהם נעדר מהם, ולא ישארו חיים לאחד מהבעלי חיים. וכבר נמצאם משגיחים יותר באדם ממה שהם משגיחים בזולחו, עד שכל פעולותיו הם המסודרות מאתם. וכבר היה מן ההכרח שתדבק בו זאת ההשגחה יותר ממה שתדבק בזולתו מאלו הדברים אשר בכאן, לדקות חמרו, כי מפני זה יהיה מתפעל מהדברים אשר מחוץ בקלות, ולולי רוב השמירה המגעת לו מהגרמים השמימיים, היה נפסד בקלות. ועוד כי מפני הרחב הרב אשר במזגו היה מחויב שיהיה התחלפות בין מזגי האנשים. ולפי שהחכונות הנפשיות חתחלפנה מצד החחלף המזגים, יחחייב שיהיה רב החלוף הנופל בין אישי הארם בתכונותיהם הנפשיות, ומפני זה היה מחויב שיהיו תמיד במריבות וקטטות, עד שיהרגו קצחם קצח לולי זאת

השמירה. וכבר התבאר מדרגת זאת השמירה המגעת מהם כשתתבונן ברעות המגיעות לאנשים על יד הרשעים, שהם עם רבוים והיותם משחרלים בכל עוז להרע לזולתם והתחכמם בזה תמיד כפי מה שאפשר להם, הנה עם כל זה חמצאנה הרעות המגיעות מהם לאנשים מעטות. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהסדורים אשר סדר השם יחברך מהגרמים השמימיים ימצא כהם מהצדק והיושר והחנינה מה שלא ישוער ואף על פי שכבר ימשך בהכרח מאלו הסרורים קצת רע במקרה, להיותם שומרים ההפכיים אשר בהם עמידת כל מורכב בשיגבירו פעם האחד ופעם האחר, ויקרה מזה החגברות רע לקצת אנשים, הנה אין כזה קצור ולאות לשם יתכרך, כאשר לא סדר אותם באופן שלא יגיע מהם רע, ווה כי הוא שם באדם כלי ינצל בו מאלו הרעות, והוא השכל: וזה שכבר ינצל האדם בו מאלו הרעוח, אם על צר טוב הבחירה, אם על צר ההשגחה, באחר מהאופנים הקורמים, והנה מי שלא ישתרל בשלמות השכל כפי מה שראוי בדרך שתרבק בו ואת ההשגחה, אין לו להתרעע בכא עליו אלו הרעות כי אם מעצמו, כי מידו היתה זאת לו.

וגם כן הנה הגעת אלו הרעות הנופלות על המעט מפני הסדורים מהתועלת המבואר, וזה שכבר יגיע בזה רע מוחש לרשעים, ונוסרו בהם שאר האנשים וימלטו מרעתם, וכאלו כוננו לזה החכלית אלו הרעות המגיעות במקרה מאלו הסדורים, כאמרו כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. ובכלל מי שרצה שלא יסודרו בכאן אלו הרעות המעטיות הנופלות במקרה מפאת סדור הגרמים השמימיים, ירצה שלא יהיה בכאן טוב מהטובות הנפלאות הנמצאות בכאן מהשם יתברך באמצעותם: והוא מכואר שאין ראוי לשם יחכרך שימנע מהשפעת הטובות מאלו הנפלאות באמצעות הגרמים השמימיים מפני רע מעטיי יגיע מהם במקרה, וזה כי מדרך השם יתברך להטיב לנמצא כפי מה שאפשר לו ליקבל מהטוב והשלמות. וכמו שאין ראוי שימנע השם יחברך מנתינת הצורות לאלו הדברים אשר בכאן מפני ההפסד אשר יקרה להם בסוף אשר הוא רע, כן אין ראוי שימנע מהשפעת הטובות הנפלאות האלו באמצעות הגרמים השמימיים מפני הרע המעטיי המגיע מהם במקרה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין בזה קצור לשם יחברך בשלא סדר אלו הסדורים באופן שלא יגיע מהם רע. וכן נאמר שאין במה שימצא לאישי האדם הולך בזולת יושר מהטובות והרעות מפני אלו הסדורים דבר יתכן שייוחס אליו יתברך לעול. וזה שהעדר הסדר הנמצא כאלו הדברים הוא משני צדדים, אם מצד הטובות אשר נמצאם

מגיעות לרשעים, אם מצר הרעות אשר נמצאם מגיעות לצדיקים, וכבר יתבאר שאין באחד משניהם דבר יתכן שייוחם לעול.

אמנם שאין הגעת הטובות לרשעים מצד הסדורים אשר מהגרמים השמימיים עול, הוא מבואר ממה שאומר. וזה כי הטוב יבא להם על צד ההשגחה הכוללת, רצוני מצד הסדורים האלו אשר הם לאדם במה שהוא אדם, לזה יהיו אלו הטובות להם מאשר הם נולדים בעת אשר יהיה בו מצב הככבים זה המצב, לא מצד שהם רשעים: והוא מבואר שאין ראוי שימנע השם יחברך מהשגיח במין האנושי זה האופן מההשגחה ההכרחית בשמירתו מפני הרשעים אשר אפשר שיהיו בו, ואולם היה עול אם היה מגיע להם טוב מצד מה שהם רשעים, או מפני הטבע האישיי וכמו שלא יחכן לומר שההשגחה אשר השגיח השם יחברך ביצירת האדם בששם בו אברים רבים לשמור מציאותו בתכלית מה שאפשר מהשלמות הוא עול מפני שכבר הגיע זאת ההטבה לרשעים עם הפלגת רשעם, כן לא יחכן שיאמר שזאת ההטבה אשר תגיע לרשעים מצר הסדורים האלו אשר מהגרמים השמימיים הוא עול, וזה כי איננו ראוי שימנע השם יתברך להטיב למין האנושי על דרך ההשגחה הכללית מפני הרשעים אשר אפשר שיהיו בו. ועוד כי מדרך השם יחברך להיטיב לנמצאות בתכלית מה שאפשר, וזה מבואר ממה שימצא מיתרון ההטבה והחנינה ביצירת כל אחר מאישי הנמצאות, עד שאפשר שישיג מזה כי אם מעט: ואלו היה אפשר לו שיגיע לכל אחד מאישי הנמצאות הטוב היותר שלם שאפשר, לא היה מקצר מזה: ולזה אין ראוי שיפול הספק במה שיגיע מהטובות לרשעים. ובכלל הנה כמו שאיננו עול אם ימצא המזון והתענוג לאחד מהבעלי חיים בלחי מדברים והחיות הטורפות, כן איננו עול אם ימצאו אלו הטובות המרומות לאישי האדם הרעים אשר מדרגתם מדרגת החיות הטורפות: ואמנם היה עול, אם ימצאו להם טובות אנושיות. ובכאן התכאר שאין הגעת הטובות לרשעים בזה האופן עול.

ואולם שאין מה שנמצאהו מהגעה הרעות לצדיקים עול, הוא מבואר ממה שאומר. וזה שכבר יחכן שיגיעו הרעות לטובים לאחת מארבע מבות, ואין אחת מהם עול: והנה הרעות הנמצאות לצדיקים אפשר שייוחם לאחת מאלו הסבות. האחת מהן היא המשך אלו הצדיקים אחר המורגש והחירם הקשר והדבקות אשר בינם ובין השם יתברך אשר מצדו במושגחים: כי כשהיה הענין על זה התאר, יהיו משולחים ונעזבים אל הרעות המגיעות במקרה מפאת הסדורים אשר מהגרמים השמימיים. ואם יגיעו אז להם אלו הרעות הבלתי אנושיות, אינו עול,

אחר שכבר השתדל השם יתברך בשיתן בהם כלי להשמר מהם כפי היכולה, והוא השכל: ולזה הוא מבואר שהם בעצמם הם סבות הגעת הרעות האלו להם, לא השם יתברך. והשנית היא, שכבר יקרה באלו הצדיקים שיהיו ברע מעת הולדם מצד רעות חזקות הגיע לאבותיהם היה קשה לזרעם היציאה מהם אם לא יהיו בתכלית החשיבות והצדק והדבקות בשם יתברך. ולוה יקרה לזרעם שיהיו צדיקים ויהיו נספים ברעות ההם, מה שלא הגיעו למדרגה מחוזק הדבקות בשם יתברך שיוציאם מהרעות ההם על דרך ההשגחה הנפלאה, או שיצאו מהרעות מצד המערכת. ובדומה לזה אמר הנביא עליו השלום אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו, ירצה בזה, לפי מה שאחשוב, שכאשר חטאו אבותינו באופן שיחויב ממנו שגלו בין האומות, חויב שיסבלו זה העונש זרעם הבא אחריהם: וזה שהם לא יזכו לשוב להחזיק בארצם אם לא בפעולות רבות מגיעות מהשם יתברך על צד ההשגחה הנפלאה, ומה שלא הגיעו בזאת המדרגה מהדבקוח, ישארו בו בעונש ההוא: ואם לא היה מגיע העונש ההוא לאכות, היו הכנים בארץ . באופן הקורם, לא יצאו ממנה אם לא בשיעשו רעות יתחייב מהם זה העונש, אם על צר ההשגחה, כמו שיחבאר, או על צר העדר ההשגחה. והנה אפשר שיהיה לזה הפסוק פירוש אחר, ואנחנו כבר נזכרהו בגזרת השם בסוף המאמר. ובדומה לזה גם כן אמר אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה. והוא מבואר שאין בזה האופן מהגעת הרע לצדיקים עול לשם יחברך, כי הוא נחן להם כלים לצאת מאלו הרעות אשר נוצרו בהם. ואל זה המין מן הרע ידמה שכיונו רבותנו זכרונם לברכה באמרם צדיק ורע לו, זה צדיק בן רשע. והוא מבואר שכדומה לזה יחכן שיגיע לרעים טובות מצד היותם נוצרים בהם, ויתמידו הטובות ההם נמצאות להם, מה שלא יקרה להם מרוע ההצלחה מפאת המערכת שיסורו אלו הטובות. ולוה ידמה שכיונו רבותנו זכרונם לברכה באמרם רשע וטוב לו, זה רשע בן צדיק. ולפי זה השרש יתכן שיתמיד הטוב הנפלא הנמצא לאדם השלם בצדק לדורות רבים אחריו, כי הרע שיתכן שיגיע מהמערכת להסיר אלו הטובות הוא מעטיי, והוא גם כן אפשר שיבוטל, אם היה הדוד ההוא מושגה: והרע הנמשך מהרשעים לורעם לא יתכן שימשך ברבוי הדורות, כי הטוב המסודר מהמערכת הוא מאריי, ולזה לא יחכן שיבוטל בזמן יותר מועט. ובזה האופן יחכן שיאמר שהשם יתברך פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי ועשה חסד לאלפים מזולת שיהיה בזה עול. והשלישית מאלו הסבות היא, שכבר יקרה שיגיע השם יתברך

הרעות לטובים להצילם מהרעות הגדולות הנכונות לכא עליהם מצד המערכת, והוא אחר מצרדי ההשגחה להציל הטובים מהרעות הנכונות לבא עליהם ולפי שהגעת זה הרע הוא על צד ההטבה והחנינה לאיש הטוב, הנה הוא מבואר שאיננו עול. והדביעית מאלו הסבות היא, שכבר יקרה שיביא השם יחברך הרעוח לטובים על צד ההשגחה להצילם מהמרי המעטיי אשר החלו להסחבך בו, ובדומה לזה אמר אליהוא ויגל אזנם למוסר, ויאמר כי ישובון מאון וזה שאם ישחדל השם יחברך להצילם בזה האופן מהרעות המורגשות אשר אינם אנושיות, כל שכן שראוי שיגיע להם אלו הרעות להצילם מהרעות הנפשיות, כי הם אנושיות. - ובכאן הוחר זה הספק אשר היה אפשר שיסופק בענין ההשגחה מצר העדר הסרור הנמצא בטובות אישי האדם ורעותיהם, להתבאר שוה אשר יחשב שהיה בו העדר הסדר והיושר הוא בתכלית מה שאפשר מהסדור והיושר. ולזה הוא מבואר שמה שטענו הקורמים לבטל היוח ידיעת השם יתברך מתפשטת באלו הדברים מצד העדר הסדור הנמצא בהם הוא בטל. וכבר בארנו במה שקדם באיזה אופן יתכן שחונח ידיעת השם יתברך מחפשטת באלו הדברים, ובאיזה אופן

ואולם מה שטען ההולך כדרך הפלוסוף, לקיים שההשגחה האלהית אי אפשר שתהיה באחד מאישי האדם מפני היות האדם פחות ונבזה מצד ביחם אל השם יתברך, הנה כבר התבאר מדברינו שהענין הוא בהפך. כי מצד השכל יהיה לאדם התאחדות מה לדבקות בשם יתברך, ומזה הצד אין ראוי שישכחהו השם יתברך, אבל ראוי שתהיה ההשגחה בו נפלאה מצד זה ההתאחדות והדבקות. ועוד שהפלוסוף יודה שההשגחה האלהית היא במיניים מצד היותם נצחיים, ובאישים הנצחיים כמו הגרמים השמימיים. ואם היתה ההשגחה אצלו באישים מצד הטבע המיניי, והוא הצד אשר הם כו נצחיים, הנה יתכן גם כן שתהיה ההשגחה האלהית באיש איש מאישי האדם אשר השלמות במושכלות מצד הטבע הנצחיי המהאחד בהם, והוא השכל הנקנה. — ובכאן התבאר שאין באחת מהטענות אשר זכרנו לקיים דעת הפלוסוף מה שיחויב ממנו בטול מה שהנחנוהו בהשגחה.

יבזה יהבאר שאין במה שטענו האומרים שהאדם נפקד על כל מעשיו לפי ההשגחה האלהית מה שיחויב ממנו בטול מה שהנחנוהו. ווה שהטענה אשר זכרנו לקיים דעתם, מפני מה שנראהו מגיע מהעונשים מדה כנגד מדה, הוא מבואר שלא יחחייב ממנה שחהיה ההשגחה האלהית בכל אחד מאישי האדם על האופן אשר הניחוה, אם לא יחבאר מהחוש שכל הטובות והרעות המגיעות לאנשים הם מגיעות להם לפי מעשיהם מדה כנגד מדה, כל שכן שזה בלחי מחוייב בשיתבאר מהחוש שהרבה מהרשעים לא יגיעם רע מורגש, והרכה מהטובים הם ברעות גדולות. ואולם מה שיקרה לפעמים שיגיע הרע לרעים מדה כנגד מדה לא יקשה להשלים סבותיו, וזה שזה אפשר שיהיה אם מצד הענינים ההם בעצמם, או הנימוסים המדיניים, אם מצד הסדורים אשר מפאת הגרמים. וזה שכבר יקרה מצד הענינים בעצמם שיגיע לאדם מהעונש לפי מריו מדה כנגד מדה, והמשל שאשר ישחדל לחבול האנשים או להרגם יקרה לו מצד פעולתו זאת שיתגבר עליו אחד ויהרגהו, ואשר יחחוך יד האדם יקרה לו שאחד מאוהביו מצד הנקמה ישתדל שחקצץ ירו. וכבר יקרה זה הענין גם כן מצד הנימוסים המדיניים, רצוני שכבר יקרה לרעים זה על צד השפטים ומנהיגי המדינות. וכבר יקרה הענין מצד המערכת, וזה כי אשר יהיה לו הצלחה או נצוח ברבר מה מצד המערכת, הנה יקרה לו שיתהפך ענינו מטוב ההצלחה אל רוע ההצלחה בענין ההוא בעינו אשר היה לו טוב ההצלחה, וינוצח בענין ההוא אשר היה מנצח, ולוה יקרה, דרך משל, שאם היה העושק, שישוב עשוק, ואם היה מגיע לו חענוג מפאח הנשים, יגיע לו נזק מצרם. ועור שכמו שיסודר מהמערכת שישפט השופט האיש הפלוני ויגיעהו העונש הפלוני, ווה מבואר ממה שיגיע מההודעה בזה הענין בנבואה או בקסם או כחלום, וזה היה בלחי אפשר, אם לא היה מסודר: כו אפשר שיסודר ממנו שיגיע לרשע זה העונש באופן אחר, וזה מחכמת השם יחברך והשתדלו שיהיו אלו הענינים בתכלית מה שאפשר מהיושר. וכמו זה הענין אמרו רבותנו זכרונם לברכה אף על פי שארבע מיתות בית דין בטלו, ארבע מיתוח לא בטלו. ובזה יחבאר שהטענה השנית אשר זכרנו לקיים דעתם, והיא מה שנראהו לאנשים מטוב השמירה מהרעים, עד שעם היות השתרלות הרעים להזיק להם חמיד, יהיה הרע המגיע מהם לאנשים מעטיי, לא יחויב ממנה בטול הנחחנו, אבל הוא אפשר שיראה ממנה בטול הנחחם. וזה שלפי הנחתנו לא יקשה לחת סבת זאת השמירה, אם מצד הסדורים אשר מצד המערכת, וישמרו בזה הרעים והטובים, ואם על צד ההשגחה, והיא חיוחד בטובים: ואולם כשהונח הענין לפי מה שהניחוהו בעלי זה הרעת, לא יחכן שישלם הסבה בזה, וזה כי לפי הנחתם היה ראוי שיגיעו הרעות על רוב הרשעים המכוונים להזיק זולחם, כי רוב האנשים הם לא טובים, ולזה יהיו רבים מוכנים לקבל הרע מהרשעים: וזה הפך מה שנמצאהו בחוש, וזה שכבר נמצא הגעתם מעטות עם המצא רבוי הרשעים ורוב

השתרלותם להזיק לאנשים. וכן נאמר שהטענה אשר זכרנו לקיים דעתם, מפני היות השם יחברך מושל בעולם ומנהיג אותו, לא יחויב ממנה בטול הנחתנו וזה שלא יחויב, מפני היות מנהיג המדינה משגיח בענינים הפרטיים הנעשים במדינתו במה שהם פרטיים, שיהיה הענין כן בשם יתברך, אבל יהיה ההבדל בזה בין השם יחברך ובין מנהיג המדינה כמו הבדל שלמות השם יחברך משלמות מנהיג המדינה: ולזה יחויב שתהיה הנהגתו לעולם באופן יותר שלם לאין שעור מהנהגת מנהיג המדינה למדינה. וכבר יצדק זה עם הנחתנו כמו שבארנו, וזה שכבר התבאר שהשגחת השם יתברך בעולם היא בתכלית מה שאפשר מהטוב והשלמות, ושמה שיחשב שהוא הולך בזולת סדר ויושר הוא בתכלית הסדור והיושר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב מאחת מאלו הטענות אשר זכרנו לקיים דעת אלו האנשים החולקים על מה שהנחנו בענין ההשגחה האלהית בטול הנחתנו.

והוא מבואר שלא יפול ספק מצד החוש במה שהנחנוהו מההשגחה. וזה שמה שאפשר שיפול בו ספק מצד החוש, מפני העדר הסדור הנמצא בטובות אישי האדם ורעתם, לא יקשה התרתו לפי הנחתנו, וזה כי בכאן סבות רבות לפי זאת ההנחה אל הגעת הרעות לצדיקים והטובות לרשעים.

ואחר שהוחר הספק במה שאפשר שיסופק על הנחתנו מצד הטענות המקיימות הדעות הנשארים בהשגחה, ובמה שאפשר שיסופק מצר העדר הסדר הנמצא בחוש ובטובות אישי האדם ורעתם, והיו בכאן ספקות אחרות מצר העיון והחוש על הנחתנו בהשגחה. הנה ראוי שנשהדל בהתרחם. ונאמר חחלה שכבר יקרו ספקות על מה שהנחנוהו מהגעת ההודעה לצדיקים על דרך ההשגחה. אחד מהם, שכבר יתכן לפי זאת ההנחה שחדבק זאת ההשגחה ברשעים כשיהיו שלמי השכל, רצוני שכבר יקרה להם שחגיע להם זאת ההורעה מצד הדבקות אשר להם כשם יתברך מפני שלמות שכלם, ואף על פי שאין פעולותיהם ישרות, וזה דבר בלחי ראוי בחק היושר האלהי שיהיה כן, רצוני שתהיה ההשגחה הפרטית הזאת לצדיק ולרשע במדרגה אחת. והשני הוא, שהוא מבואר בחוש שכבר תגיע גם כן זאת ההורעה לחסרי השכל ולקטנים, ואם אינם בעלי פעולות היושר, וזה שכבר חגיע זאת ההודעה בחלום או בקסם לחסרי השכל ולנערים, וכבר השלמנו הסבה בזה במאמר השני מזה הספר: וזה מן המבואר שהוא כלתי ראוי בחק היושר האלהי שתגיע זאת ההשגחה הפרטית לכמו אלו האנשים. והשלישי שהוא מבואר בחוש שכבר חגיע זאת ההודעה לאנשים הרעים כאמצעות האנשים הטובים אשר תגיע להם זאת ההודעה, רצוני שאלו האנשים יודעים שיתכן שיקרה להם מן הטובות והרעות, ותגיע להם השמירה בעינה אשר היתה מגעת להם אלו הגיעה זאת ההודעה להם בעצמם: ובהיות הענין כן, הנה יהיו מושגחים בזאת ההשגחה הפרטית מי שאינן ראויים לה, וזה בלתי ראוי בחק היושר האלהי. הנה אלו הספקות אשר אפשר שיסופק על מה שהנחנו בענין ההשגחה לפי מה שנראה לנו.

וראוי שנשתדל בהתרתם, ונאמר שאם היתה זאת ההודעה לפי הנחתנו על צר הגמול האמתי לצדיק במה שהוא צדיק, היה לאלו הספקות אופן מההראות. אלא שהוא מבואר ממה שקדם בדברינו שאין זאת ההודעה על צד הגמול האמתי לצדיק במה שהוא צדיק, כי הגמול האמתי לו הוא הצלחת הנפש, ולזה הוא מבואר באופן כולל שלא יפול על הנחתנו כהשגחה ספק מאלו הצדרים. וכבר אפשר שנתיר כל אחד מהספקות האלו בצד מיוחד. וזה כי מה שסופק בזה מצד האפשרות הגעת ההורעה הזאת לשלמי השכל עם היותם רשעים באפשרות הגעתה להם עם היותם טובים, הוא בלתי צורק. וזה שמי שהושלם במושכלות אם יטה אל הפעולות המגונות, כבר יחסר בהכרח ההתאחרות והדבקות אשר היה לו עם השם יתברך, ואמנם היה זה כן, לפי שהפעולות המגונות הם בהכרח סבה אל העדר השתמשות השכל במושכלות ואל חסרון הגעת שלמות השכל, מצר נטות השכל אל תאוות החומר והיות כחות הגוף מושלות עליו, עד שעם שימנעהו מהשתדל בהשלמת השכל, הנה ימנעהו מהשתכל במושכלות אשר כבר השיגם: ובהיות הענין כן, והיה חסרון הגעת שלמות השכל סבה אל חסרון מדרגת ההודעה, והמנעו מהשתמש במושכלות סבה אל הפסקה באופן מה, הוא מבואר שאין מדרגת ההורעה הזאת למי שהשלים במושכלות שלמות מה ונטה אל הפעולות המגונות כמדרגתו לו אם לא נמה אל הפעולות המגונות: וזה הפך מה שהונח בזה הספק, ולזה הוא מבואר שלא יקרה במה שהנחנו מההשגחה ספק מזה הצד. ואולם מה שסופק מצד הגעת זאת ההודעה לחסרי השכל ולקטנים ואף על פי שאינן בעלי פעולות היושר, הנה אין היתרו ממה שיקשה בי זאת ההודעה איננה להם כי אם על דרך ההשגחה המיניית, ולזה לא יפול ספק בזה, אם יגיע להם מפני זאת ההורעה הועלת, כמו שלא יפול ספק במה שיגיע לרשעים על ררך ההשגחה המיניית. ועוד שכבר ימצא הבדל נפלא בין זאת ההודעה וההודעה אשר חהיה לטובים על דרך ההשגחה הפרטית. וזה שכבר התכאר במאמר השני מזה הספר שואת ההודעה היא הודעה חסרה מאד, ולזה הוא מבואר

178

שלא יגיע ממנה החועלה המגיע מההודעה השלמה: אבל אפשר שיקרה ממנה נזק, לחסרון זאת ההודעה, וזה כי מי שחגיע לו זאת ההודעה באופן חסר לא ידע להזהר ממה שיהיה נזהר. אם היה יודע בשלמות מה שהוא נכון לבא עליו מהרעות והטובות, כי הוא אינו יודע בברור מה שהוא נכון שיקרה לו, ויומר על דרך משל רע ברע, ובהתרחקו מהרע אשר שפט שהעירה בו ההודעה המגעח לו יקרה לפעמים שיחקרב אל הרע הנכון לבא עליו כאמח. וכזה האופן יחבאר שכבר יחכן שיקרה לו החשק ממה שהגיע לו מההודעה החסרה בטוב הנכון לבא עליו, ולזה הוא מבואר שההבדל רב בין זאת ההודעה וההודעה אשר תהיה לטובים על דרך ההשגחה הפרטית. ובהיות הענין כן לא יפול ספק בכאן מזה הצד, כי ההכדל בין אלו ההודעות עצום הוא. ובכלל הנה כבר החבאר שאלו היה אפשר שיסודר המציאות כאופן שלא יגיע ממנו רע לאחד מהנמצאות, לא היה מקצר השם יחברך מזה: ולזה הוא מבואר שאם יגיע קצת חועלת מזאת החודעה אשר תקרה לאנשים חסרי השכל והקטנים, לא יפול בכאן ספק מוה הצד ואולם מה שיסופק מצר הגעת זאת ההודעה לאנשים הרעים באמצעות הנביאים והחולמים והקוסמים, הנה אין היתרו ממה שיקשה. וזה שכבר יחבאר במעט עיון כי אין החועלת המגיע להם מזאת ההודעה במדרגת החועלת המגיע מזה לאשר חגיע אליו בעצמו ההודעה. וזה כי אלו האנשים יקרה להם שלא יאמינו לדברי האנשים המודיעים להם מה שיחכן שיקרה להם, ומפני זה יעדר מהם ההועלת הראוי שיגיע מההודעה, וזה דבר ראוי שיקרה להם, מצד שלא התברר אצלם בלי ספק היות אמת מה שיגידו להם אלו האנשים. וזה יראה הראות שלם ממה שימצא ברברי הנביאים עליהם השלום ממה שהיו מגירים לישראל הרעוח הנכונות לבא עליהם, ולא היו מאמינים בהם, ונפלו ברעות ההם. וכזה יתבאר זה הענין גם כן מהחוש, ממה שנמצאהו שיגירוהו הקוסמים לאנשים, וזה כי יקרה להם שלא יאמינו לדבריהם, ומפני זה יקרה לפעמים שיפלו ברע שהוא נכון לכא עליהם, כמו שסופר שקרה לאיש אחר הגידה לו קוסמת אחת שאם ילך בדרך פלוני יהרג, ולא האמין לדבריה, ונהרג בארץ ההיא. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שההבדל בין אלו ההודעות הוא רב, ולוה הוא מבואר שלא יקרה בכאן ספק מוה הצד. והוא מבואר ממה שוכרנו שאין ראוי שיסופק עלינו מה שיקרה שיגיע קצת חועלת מואת ההודעה לאנשים הרשעים, כי השם יחברך לא יקצר מהשפיע הטוכ לברואיו כפי מה שאפשר: ולואת הסבה תמצא שהנביאים עליהם השלום, כשיוריעו לאנשים מה שראוי שיקרה להם, יישירם עם זה

אל שימשכו אל פעולות הצדק והיושר, ויעזבו הרשע והחמס, והם נמשכים בזה לכונת התורה שהשתדלה בשיהיו כל האנשים טובים בצד היותר שלם שאפשר. — ובכאן הותרו אלו הספקות בכללם.

ואחר שהתרנו כל הספקות הנופלות בהנחתנו בהשגחה מצר החוש והעיון, הנה ראוי שנבאר שמה שבא בחורה ובדברי הנביאים עליהם השלום והמדברים ברוח הקדש מענין ההשגחה והגמול והעונש הוא כלו מסכים להנחתנו. וזה שמה שיבא להם מהסתר פנים והשכחה לאשר יעשו הפעולות המגונות, ומההשגחה בטובים, הוא לפי זאת ההנחה בלא ספקי ווה נמצא בהם הרבה, אמר בהסתר פנים והשכחה והסתרתי פני מהם והיה לאכל, ואנכי הסתר אסתיר פני׳ ואמר אסתירה פני מהם, ויסתר פנים ומי ישורנו, פני ה' חלקים, וחשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני, עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהים. ואמר בהשגחה בטובים הנה אנכי עמך ושמרתיך, כי ה'אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת את אויבך לפניך, כי ה' אלהיך עמך, כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם, כי יודע ה' נפש צדקים, הנה עיני ה' אל צדיקים, הנה עין ה' אל יריאיו, ולא יגרע מצדיק עינו, כי יצפנני בסכה ביום רעה, כי לא לנצח ישכח אביון, לא ראיתי צדיק נעוב וזרעו מבקש לחם, וזה הרבה משיסופר. וכבר נמצא גם כן בחורה וברברי הנביאים עליהם השלום שהעונש אשר יגיע לרעים יהיה מצד הסדור אשר מהמערכת: אמר לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם, ר"ל בעח שתהיה מערכתם ברע יגיע להם עונש על מרים, וזה כי זה הרע יקרה להם בעבור הסתר פנים השם יתברך מהם, וסבת זה ההסתר הוא מרים ואמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, וזה יורה כי בכאן עת מיוחד יגיע להם עונש בו׳ ואמר כל פעל ה׳ למענהו וגם רשע ליום רע, ירצה בזה שכל מה שפעל השם יחברך הוא לתכלית הטוב. וגם מה שסדר על הכונה השנית מהנוק הרשע ליום רעה הוא מועיל, כי בזה תועלת לשאר האנשים, כמו שקדם. וכבר בא זה הענין גם כן בדברי השם יחברך לאיוב, שמציאות הרעות אשר הוא בו במקרה היה כמו מכוון על הכונה השנית, כדי שיגיע בהם עונש לרשעים, באר בספרו מה שסודר משפע הגרמים השמימיים בזה העולם השפל, אשר עם היותו בתכלית השלמות, הנה אי אפשר מזולת שיגיע רע ממנו מה: וימנע מרשעים אורם, ביאר בזה שאלו הרעות יש בהם חועלת להנוק בהם הרשעים ואמר בזה הענין בעינו הבאת אל אוצרות שלג ואוצרות ברד חראה אשר חשבתי לעת

צר ליום קרב ומלחמה. וזה גם כן כשתחקור בו תמצא נכפל הרכה בדברי הנביאים עליהם השלום והמדברים ברוח הקודש. וכן חמצא דעת רבוחנו זכרונם לברכה שהגמול והעונש האמחיים הוא לעולם הבא, ושלא יחויב שיהיה בכאן גמול ועונש לפי הצדק והרשע בטובות והרעות הגופיות: אמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא: וראוי שנבין מזה שהענין גם כן בעונש כן, רוצה לו שאינו בדברים הגופיים, כי הגמול והעונש בעבור שהם הפכים, הנה יחויב שיהיה נושאם אחד, רצוני שיהיה הנושא אשר הגמול נמצא בו הוא בעינו הנושא אשר העונש נמצא בו. ואמרו רבוחינו זכרונו לברכה הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, עלה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזרתו נפל ומת. היכן אריכות ימיו של זה, והיכן טובחו של זה. אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. ואמרו שם אמר רב יוסף אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כרבי יעקב, בר ברחיה לא חטא, מאי הוא, איכא דאמרי האי מעשה חזא, ואיכא דאמרי לישנא דגברא רבא חזה דהוה גריר ליה דבר אחר, אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר, והוא לא ידע של מען ייטב לך לעולם שבלו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שבולו ארוד. כבר בארו לך שאין הגמול והעונש נמצאים באלו הטובות והרעות הגופיות, ולזה לא ימנע היותם הולכות בזולת סדר ויושר. ואמרו חיי בני ומזוני, לא בזכותא חליא מילחא, אלא במזלא חליא מילחא: ואיו ספק שלא באו בזה המאמר לחלוק על התורה שייערה במקומות רבים להגיע כמו אלו הטובות הגופיות החולכים בררכיה, אבל יאמרו שוה הענין נחלה בכללות במול. ולוה אין ראוי שיסופק אם יגיע לרשעים כמו אלו הטובות, כי הם להם מצד המזל, לא מצד פעולותיהם הרעות. ואחר שהתישב זה ראוי שנזכור ספקות מה יקרו על הנחתנו בהשגחה מצד מה שבא בדברי הנביאים עליהם השלום, וראוי שנשתדל בהתרתם. אחד מהם מה שנוכר בתורה מהבאת העונשים הנפלאים לישראל בהיותם רשעים מאוד על עוצם מריים, ובארה שהם לא יגיעו להם בקרי, אבל על הכונה הראשונה. ואם תלכו עמי קרי, רצה בזה שאם יתלה חול אלו הרעות עליהם בקרי, ולא יקחו מוסר מצדם, הנה השם יחברך יוסיף להכותם כחמת קרי, עד שיתבאר להם שאין זה במקרה. וכן מה שבא בתורה ובדברי הנביאים עליהם השלום מהגעת הרעות בעצמות מהשם יתברך לשאר האומות, כאלו האמר מה שספרה החורה מהבאת המכות הנפלאות על פרעה ועל עמו בעבור ישראל, ומה שנוכר מהכאת מלאך ה' במחנה אשור, והרומה להם, כי זה כלו

ידמה היוחו חולק על הנחתנו, כי לא יתכן לפי הנחתנו שיגיע רעות לרעים כי אם במקרה. והשני מה שבא בחורה ובדברי הנביאים עליהם השלום מזכירת היות האדם נשפט על כל מעשיו, אם טוב ואם רעי אמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפטי אמר אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו זכפרי מעלליו אמרוצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אוי לרשערע כי גמולידיו יעשה לוי כי פעל אדם ישלם לווכאורת איש ימציאנו וזה הענין גם כן חולק על הנחתינו לפי מה שיחשב.

הנה אלו הם הספקות אשר אפשר שיסופקו על הנחתנו מצד מה שבא בחורה ובדברי הנביאים עליהם השלום, וראוי שנשחדל בהתרחם. ונאמר כי מה שיסופק בספק הראשון על הנחתנו, מפני מה שיעדה החורה מהגעת העונשים הנפלאים בעצמות מאת השם יתברך על ישראל לפי מריים העצום, אין היתרו ממה שיקשה. וזה שאנחנו נאמר שאלו הענינים והעונשים יהיו על צד ההשגחה כדי שיסורו מדרכם הרע, כי בזה האופן יתכן שיבא רע מאת השם יתברך בעצמות, כמו שקרם. ואולם היה אפשר שתרבק ההשגחה בזה האופן על אלו אשר הפליגו במרי מצד כלל האומה אשר הוא טוב, וראוי שהדבק בו ההשגחה בזה הצדי ולזה כשיסתבכו קצת פרטי האומה בפעולות המגונות, ישחדל השם יחברך להוכיח על צד ההשגחה בכלל האומה כדי שלא יהפשט בכלן המרי ההוא. וזה שכמו שההשגחה אשר מצר המערכת ההיה באנשים משני צדרים, אם בדרך פרטי, והוא מה שיסודר מהמערכת לאיש איש מאישי האדם, אם בדרך כלל, והוא מה שיסודר מהמערכת לכלל האומה או לכלל המדינה: כן הענין בואת ההשגחה, רצוני שהיא חדבק באיש כשהיה טוב, וחדבק בכלל האומה כשהיא טובה. ולואת הסבה תרבק ההשגחה האלהית בכלל האומה, ויוכיח פרטיו מפני זה, ואם הם רשעים, על הרע שהחלו להסחבך בו, כדי שישובו בדרך טובה, וחגיע להם הצלחת הנפש. אמר כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך, לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו. ולואת הסבה נזכר מה שנזכר בתורה מהקללות לאשר יסורו מדרכי השם יתברך, ונזכר שהם אינן מגיעות במקרה, אבל הם מכוונות מאת השם יחברך. וממה שיורה שהגעת אלו העונשים להם הוא על צר ההשגחה, לא על צד העונש, הוא אמרו ויספתי ליסרה אחכם שבע על חטאתיכם. ואם היה זה על צד העונש, היה בו מן העול מה שלא יעלם: ואולם כשהיה זה על צד ההשגחה, היה מן הראוי, רצוני שכאשר יגיע להם השם יתברך היסורין על צד התוכחת,

ולא יוסרו, אבל יחזיקו עדין במרי, הנה הוא ראוי שייסרם על חטאתיהם, וזה כי אין הוכחת מי שנסחבך סבוך מעט במרי כחוכחת מי ששקד כו ושבה לו התכונה הרעה ההיא קנין חזק, וזה כי השקוע בפעולות המגונות לא יצא מהם אם לא בחוכחות עצומות. ובזה האופן גם כן יחכן מה שאמר ואף בעונות אבותם אתם ימקו מזולת שיהיה בזה עול: וזה כי כשהרגילו אבותיהם במרי ואחזו בניהם דרכיהם, שבה להם זאת התכונה הפחותה קנין חזק, ולא יצאו ממנה אלא בחוכחות עצומות, ולזה ראוי שישיגום יותר מהרע על צד החוכחות להוסר בו ממה שהיה מגיע להם ממנו אם לא היו אבוחיהם רשעים. ואולי על זה האופן אמר פוקד עון אבוח על בנים, אבוח אכלו בוסר ושני בנים חקהינה. והנה ירמה שכמו שהרע אשר יגיע לצריק על צר ההשגחה להוכיחו מהמרי אשר החל להסחבך בו לא יהיה חמיד, אבל כאשר יהחזק במרי חסור ההשגחה הזאת ממנו, להיותו אז בלתי ראוי שתרבק כו ההשגחה הזאת. כן הענין בעינו בהשגחה הרבקה לכלל האומה, רצוני שכאשר ישוב הכלל ההוא באיפן שיהיה לא טוב, תסור ההשגחה הואת ממנו, ולא יוכיחם אז השם יחברך על עונותיהם: אמר וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתווחרה אפי בו ביום ההוא ועובתים והסחרתי פני מהם והיה לאכל, כאשר ביאר לך שכאשר ישוב העם להיוח עובד עבורה זרה, חכור השגחת השם יתברך מהם: ובדומה לזה אמר מיעד רע לא אפקר על בנותיכם כי חזנינה, וכבר ביאר לך, כי מפני הפלגתם במרי תעדר מהם ההשגחה האלהית הזאת, ר"ל שלא יוכיחם על מריים, אבל יעזכם למקרי הזמן. והנה ידמה שיש הבדל כין הרע אשר יגיע לאיש הטוב על צד ההשגחה, להוכיחו מהרע אשר הסתבך בו קצח, ובין הרע אשר יגיע לכלל על צד ההשגחה, להוכיחם מהרע אשר נסחבכו בו הכלל ההואי וזה כי כשיגיע הרע לאיש הטוב על החוכחות, לא יתכן שיהיה באופן שימות בסבתו, כי כשהיה בזה האופן, לא יתכן שיאמר שהוא על צר ההשגחה: ואולם מה שיגיע מהרע לכלל האומה על דרך החוכחות, לא ימנע שימותו בו רבים כדי שיקחו מוסר הנשארים והרורות הבאים אחריהם, ולא יחזיקו כולם במרי, כי זה יותר טוב לכלל האומה אחר שאי אפשר שיוסרו כי אם כזה האופן מהחוכחות, ולזה המצא שהיער החורה כאלו ההוכחות במה שיגיע אל המוח. ובכאן הותר מה שסופק בספק הראשון מצד מה שנראה בחורה שחיעד להגיע הרע בעצמות מאח השם יתברך לישראל כשלא ילכו בדרכי השם יתברך.

ואולם מה שסופק בו מצד מה שבא בחורה וכדברי הנביאים עליהם השלום מהגעת הרע בעצמות מאת השם יחברך לשאר האומות, כמו מה שספרה התורה מהכאת השם יתברך בהכאות אשר הכה והקשותו לב פרעה וסיחון להביא עליהם העונש, ומה שנזכר מהכאח מלאך הי במחנה אשור, ומה שנמצאהו במלחמות ישראל עם שאר האומות, שיאמר בו שכבר עזרם השם יחברך ונצחום, הנה אין היחרו ממה שיקשה. וזה כי הגעת הרע לרשעים מאת השם יתברך על זה האופן כבר יהיה קצחו על דרך המופח, כמו טביעת המצריים בים סוף ומכת בכורים ושאר מה שחלו על המצרים מהמכוח, ומה שהכה מלאד הי במחנה אשור, ומה שירמה לוה: והנה מה שהיה מאלו הענינים על זה החאר הוא כלתי סותר הנחתנו, כי אנחנו לא נדבר בכאן אלא במה שימשך מההשגחה על צד הסדור הנאות אל סדור המציאות, לא במה שישתנה בו הסדור הטבעי. ועוד שאלו הרעות המגיעות לרשעים על דרך המופח הוא על צד ההשגחה לטובים אשר היו הרעים ההם משחרלים להזיקם. וזה שאם היו הטובים מושגחים מהשם יחברך בשיגיע להם רע כדי להצילם מרע יותר עצום, כל שכן שהוא ראוי שיושגחו בהגעת הרעות לרשעים המזיקים אותם כדי שיסור הזקם מהם. ואולם מה שנוכר מהכברת לב פרעה על צד האופן שהיה בו נוסף רע לישראל, הנה הוא גם כן על צר ההשגחה להקנותם אמונה טובה: כי כשחויב לפרעה העונש, והיה אפשר שיגיע בו חועלח לישראל בהגעתו לו בזה האופן בדרך שיתישב בלכם שבכאן אלוה נמצא ושיתאמת להם כחו יתברך וגבורהו מצד רבוי המופחים, סבב השם יתברך שיקשה פרעה את לבו בדרך שירבו מופחיו ותחפרסם האמונה האמחית לישראל וזהו אמרו בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואח לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וידעתם כי אני ה'. כבר ביארתי לך הכבדת לב פרעה היה להרבות מופתיו, ורבוי מופתיו היה כדי שיתפרסם לישראל ולדורות הבאים אחריהם שיש בכאן אלוה נמצא פעל כל מה שירצה. והנה מה שנזכר מהגעח הרע לרשעים בהלחמם לישראל ממה שאינו על דרך המופח, הוא אם על ררך ההשגחה לישראל, כי הוא בלתי נמנע זה לפי הנחחנו, כמו שקרם, ואם על שהרע ההוא הוא נמשך לרשעים ההם מצד המערכת, כי זה גם כן ייוחס אל השם יחברך, להיוח כל הענינים מסוכבים ממנו. ואולם מה שנוכר בתורה מהקשאת רוח סיחון, הנה היה אם מצר ההשגחה על ישראל להגיע הרע לסיחון, כדי שינחלו ישראל את ארצו, והיה זה

הענין מהשם יתברך על דרך המופת, או היה רע נכון לבא עליו, והיה הקשותו את רוחו המסודר מהגרמים השמימיים אחד מהכלים להגיע הרע אליו. וכבר ייוחס זה הענין לשם יתברך, אם היה הענין על זה התאר, מפני היותו סבה אל מה שיתחדש לאיזה צד שיתחדש. ובכאן הותר זה הספק.

ואולם מה שסופק בספק השני, מפני מה שבא בחורה ובדברי הנביאים עליהם השלום והמדברים ברוח הקדש מזכירת היות האדם נשפט על כל מעשיו, אם טוב ואם רע, הוא מבואר שאין היתרו ממה שיקשה. וזה שלפי הנחתנו החבאר שהאדם יגמל ויענש בלי ספק על צדקו ורשעו במה שיקרא גמול ועונש באמתוח, ר"ל בהצלחת הנפש והעדרה, גופיות בחכלית מה שאפשר מהסדור והיושר, וזה שההשגחה האלהית גופיות בהרגחם משמר מהסדור והיושר, וזה שההשגחה האלהית אשר בה האדם נשמר מהרעות חדבק בטובים לפי הררגחם בחשיבות, וחעדר מהרעים: ולזה הוא מבואר שכבר יתכן בכל הפנים שיאמר שהאדם נשפט על כל מעשיו, אם טוב ואם רע. — ובכאן הוחר זה הספק השני. ולפי שמה שהתבאר מדברינו בהשגחה מצד העיון, הוא על האופן אשר הנחנוהו, נאוח אל מה שימצא בחוש מאלו הדברים ואל מה שנזכר בדברי הנביאים עליהם השלום, עד שלא ימצא עליו ספק ולא מד התורה לא מצד העיון ולא מצד התורה, הוא מבואר שההשגחה היא באישי האדם על האופן שהנחנוהו.

ובכאן החבאר אופן ההשגחה האלהית באישי האדם במה שאין ספק בו, והוסרו ספקות רבות בענין ההשגחה לא סרו הקודמים מלטעון בהם עד היום, שהנביאים עליהם השלום והמדברים ברוח הקדש נבוכו בזה לפי מה שספרו. וזה מבואר מדברי דוד עליו השלום וגם כן חבקוק הנביא עליו השלום: אמר דוד כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם ובריא אולם, הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגוחיל אך ריק זכיתי לבבי, וסוף הדברים ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני: ואמר חבקוק עליו השלום למה תבים בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנוי עליו השלום למה תבים בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנוי בטובות אישי האדם ורעתם. וכבר אמרו רבותנו זכרונם לברכה שנסתפק בזה משה רבינו עליו השלום, וזהו מה ששאל באמרו הראני נא את דרכיך: אמרו שכבר שאל מפני מה צדיק ורע לו רשע וטוב לו, וכבר דרא על זה מה שהשיב לו השם יתברך אשר עזרנו בה, ה' אל רחום וחנון. וראוי שנתן תודה לשם יתברך אשר עזרנו

למצוא האמת בזה הדרוש העמוק והיישיר לפנינו דרכינו ברחמיו וכרוב חסדיו, כי מה שמצאנו בו לקודמים הוא מעטיי מאד ושמולל מחקירה העיוניה, זולת מה שמצאנו מזה בספר איוב. והנה בהבנתו מהקושי העצום, עד שלא יתכן שיובן אם לא למי שידע אלו הדעות אשר אפשר שיפלו בהשגחה, ומה שאפשר שיטעון כל אחד מבעלי הדעות לקיים דבריו ולבטל דברי זולתו.

פרק שביעי

נזכור בו שמה שהביאנו אליו העיון בזאת השאלה הוא דעת אליהו,

וראוי שתדע כי זה הדעת אשר הביא אליו העיון בהשגחה הוא דעת אליהוא, והוא אשר הגיעה אליו תכלית החקירה בזה הדרוש בספר איוב, והוא זכר הרבה מהטענות אשר זכרנו לקיים זה הדעת, כבר בארנו זה מדבריו בבאורנו לספר איוב.

והנה ידמה שכבר נטה לזה הדעת גם כן הרב המורה זכרונו לברכה בספרו הנכבד מורה הנבוכים, ולזה אמר בפרק שבעה עשר מהחלק השלישי דבר זה לשונו ואשר אאמינהו אני בואת הפנה, ר"ל בהשגחה האלהית, הוא מה שאספר לך. ואינני נסמך בזאת הפנה והאמונה אשר אספרה למה שהביאני אליו המופת, אבל אסמך בהלמה שהתבאר אצלי שהוא כונת תורת השם יתברך וספרי הנביאים. וזה הדעת אשר אאמינהו הוא יותר מעט ההרחקות מן הדעות הקודמים ויותר קרוב אל ההקש השכלי, והוא שאני אאמין שההשגחה האלהית אמנם היא בזה העולם התחתון, ר"ל מתחת גלגל הירח באישי מין האדם לבד, וזה המין לבדו הוא אשר כל עניני אישיו ומה שישיגם מטוב או רע נמשך אחר הדין, כמו שאמר כי כל דרכיו משפט, אבל שאר בעלי חיים וכל שכן הצמחים וזולתם דעתי בהםדעתארסטו. — – ואולם ההשגחה האלהית לפי דעתי ולפי מה שאני רואה היא נמשכת אחר השפע האלהי, והמין אשר נדבק בו השפע ההוא השכלי, עד ששב בעל שכל ונגלה לו כל מה שהוא גלוי לבעל שכל, הוא אשר התחברה אליו ההשגחה האלהית ויחסה לו כל פעולתיו על צד הגמול והעונש. אמנם ואם טבעה כו׳ - - והבן דעהי עד סופווהעלהובידך שאני לא אאמין שיעלם מן השם יחברך דבר, או איחם לו לאות וקצור, אבל אאמין שההשגחה נמשכת אחר השכל ומרובקת בו, מפני שההשגחה אמנם תהיה ממשכיל, ואשר הוא שכל שלם, שלמות אין שלמות אחריו: אם כן כל מי שנרבק בו דבר מן השפע ההוא כפי מה שישיגהו מן השכל ישיגהו מההשגחה. זהו הרעת הנאות אצלי למושכל ולכחובי התורה. -ואמר בפרק אחדוחמשים מהחלק השלישי רבר זה לשונו׳ והנהנגלה אלי עחה עיון נפלא מאד יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה כי כפי שעור שכל כל בעל שכל חהיה ההשגחה בו, והאיש השלם בהשגחו אשר לא יסור שכלו מהשם יחברך חמיד תהיה בו ההשגחה חמיד, והאיש השלם כהשגחו אשר חפנה מחשבחו מהשם יחברך קצת עתים חהיה ההשגחה בו בעת חשבו בשם יחברך בלבד, וחסור ההשגחה ממנובעת עסקו, ולא חסור מטנו או כסורה ממי שלא ישכיל כלל, אבל תמעט ההשגחה ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגחו בעח עסקו שכל בפעל, ואמנם הוא אז משיג בכח קרוב וכו׳ — – ועם הפנוח מחשבת האדם והשיגו השם יחברך בדרכים האמתיים ושמחתו במה שהשיג, אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות, כי הוא עם השם יחברך והשם יחברך עמו אבל בהסיר מחשבתו מהשם יחברך, אשר הוא אז נבדל מהשם יחברך, השם נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו, כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מיד המקרה הוא השפע ההוא השכלי, וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב, או לא הגיע כלל לחסיר ההוא הרע, ולזה אירע לשניהם מה שאירע. עד כאן לשונו זכרונו לברכה.

הנה כבר החבאר מדבריו שכבר יגיעו לחסיד רעוח בעת התירו הקשר והדבקות אשר בינו ובין השם יחברך, כי הוא אז משולח למקרי הזמן: וכבר יחכן לואת הסבה שלא יגיע לרע רעות, כמו שזכר הרב זכרונו לברכה, וזה אמנם יהיה כשלא יהיה מסודר לו רע מהמקרים ההם. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שמה שאמר הרב זכרונו לברכה שכל עניני אישי האדם ומה שישיגם מטוב או רע נמשך אחר הדין, אם ירצה בו הטוב האנושי, ר"ל הגמול והעונש הנמצא בנפש, או ירצה בזה דבקות ההשגחה וסורה, ויקרא דבקות ההשגחה הטוב, וסורה הרע. וזה שאם רצה בזה הטוב והרע הגופיי, הנה יסתרו דבריו קצתם קצח, וזה כי שאם רצה בזר הקור הרעות לחסיד בהסירו מחשבתו מהשם יתברך, להיותו משולח ונעזב למקרים, ושהוא אפשר לזאת הסבה שלא יגיעו לרע רעות.

וראוי שיובן ממה שהניח הרב זכרונו לברכה בענין ההשגחה שיריעת השם יתברך אינה כדכרים הפרטיים במה שהם פרטיים. שאם הונחה יריעתו כהם כזה האופן, הנה לא אשער מה היא ההשגחה הזאת אשר תרבק בטובים להצילם מהמקרים, והסתר פנים אשר ידבק ברעים לבלתי הצילם מהם: וזה כי לא ימנעו המקרים ההם מחלוקה, אם שיהיו המקרים ההם הם אשר ידע השם יתברך לצדיק הנשמר מהם ולרשע הבלחי נשמר מהם, ויציל מהם הצדיק ולא יציל מהם הרשע, או שיהיו המקרים ההם הם אשר ידע השם יחברך שיגיעו לרעים ושלא יגיעו לצדיקים, וידע שיגיעו להם הטובות אשר מצד ההשגחה. ואם הנחנו שירע השם יתברך שלא יגיעו אלו המקרים לצדיקים ההם, מה היא ההשגחה הואת, בשלא יגיע לו מה שהיה יורע השם יחברך שלא יגיע, הלא כמו זה גם כן ימצא ברשעים כשידע השם יחברך שיגיעם טובות, שלא יגיעום הרעות אשר היה יודע שלא יגיעום. ואם הנחנו שהמקרים ההם ידע השם יתברך שיגיעו לצדיק ולרשע, ויציל מהם הצדיק ולא יציל מהם הרשע, הוא מבואר שאין ידיעתו באלו המקרים מצר מה שהם פרטיים, כי מזה הצד חהיה ידיעתו שיגיעו אלו המקרים לצריק ההוא שקר. ועוד כי הוא יודע גם כן לפי זאת ההנחה שלא יגיעו לו מפני ידיעתו כל אחד מהדברים הפרטיים הנופלים בכאן, וידע שהשגחתו תרבק באיש הזה, ואיך יתכן שנניח שידע השם יתברך יחד שיגיעו אלו המקרים לזה האיש, ושלא יגיעו לו, הנה זה בתכלית הבטול. ולזה הוא מבואר שהוא מחויב מזה שתהיה ידיעתו באלו המקרים מצד הסרור הכוללי ואז יהכן שיצוייר מה שהונח מענין ההשגחה והסחר הפנים, וזה שהוא יודע מה שהיה ראוי שיגיע לפי הסדור הכולל מאלו המקרים לצדיק ולרשע, ויציל הצדיק מהם על דרך ההשגחה, ולא יציל מהם הרשע. ולפי שכבר החבאר לפי דעת חורתנו דבקות ההשגחת לטובים והסחר פנים מהרשעים, והיה מחויב בזאת ההנחה שלא חהיה ידיעת השם יתברך כדברים הפרטיים מהצד אשר הם בו פרטיים: הוא מבואר שכבר יחויב לפי דעת חורתנו שלא חהיה ידיעת השם יתברך בדברים הפרטיים במה שהם פרטים, וזה ממה שיוסיף גלוי ושלמות במה שהתכאר מדברינו באופן ידיעת השם יתברך הדברים.

> ובכאן נשלם המאמר הרביעי מזה הספר, והתהלה להשם יתברך על כל ברכה ותהלה לעד"ער ולנצח נצחים, אמן ואמן.

מאמר חמישי

בגרמים השמימיים ובמניעיהם ובמדרגתם קצתם עם קצת ובמדרגת השם יתברך מהם.

חלק ראשון

הוא מחכמת התכונה וממה שהתבאר בספר המגסמי, וזה החלק הוא ספר גדול בפני עצמו אין זה מקומו.

חלק שני

בסבות הדברים הנמצאים לגרמים השמימיים.

פרק ראשון נתנצל בו על הכנסתנו בזאת החקירה העמוקה אשר לא נמצא ממנה לוולתנו כי אם מעט מזער. — פרק שני נחקור בו במהות הגשם הבלתי שומר תמונתו אשר בארנו שהוא נמצא בין גלגלי ככב האחד לנלגלי הככב השני ונתיר ספק מה יקרה בזאת ההנחה. — פרק שלישי נבאר בו שהככבים הם בגלגלים מפני הדברים אשר בכאן. — ההנחה. — פרק שלישי נבאר בו שהככבים הם כלם בגלגל יומי כמו שחשבו בעלי העיון. — פרק חמישי נבאר בו שהככבים הקיימים הם כלם בגלגל אחד, ושם נבאר למה היו בגלגל פרק ששי נבאר בו איך יחמם השמש האויר, ושם תתבאר הסבח באיזה אופן יגיע מאחד אחד מהככבים מה שנראה שייוחד בו מהפעולות. — פרק שביעי נמנה בו הדרושים אשר נצטרך שנחקור בהם ממה שבשמים לפי מה שבידינו בזה מן ההקדמות. — פרק ש מיני בצרך שנחקור בהם מבוארים בנפשם למעיין בזה הספר יישירונו לעמוד מהם על סבת מה שימצא בשמים. — פרק תשיעי נתן בו הסבות בכל מה שנמצא בשמים ביותר שלם אשר אפשר זה לנו.

פרק ראשון

נתנצל בו על הכנסתנו בזאת התקירה העמוקה אשר לא נמצא ממנה לזולתנו כי אם מעט מזער.

וקורם שנחקור מסבות מה שבשמים, ראוי שנתנצל על הכנסתנו בואת החקירה העמוקה אשר לא נמצא ממנה לזולתנו אלא מעט' כי זה ממה שיוסיף לנו קושי בוה: ועור כי אלו הרברים, להיותם רחוקים מטבענו מאר בעצם ובמקום, חוייב שחהיה השגתנו בהם חלושה, ולוה היה ראוי לנו שנמשוך ידינו מזאת החקירה. אלא כי מפני שהגעת השלמות האנושי הוא בשיחקור האדם ברבר דבר מה שאפשר לו ולפי מה שבטבעו שיודע לו, ראוי שנחקור בזה לפי השות שכלנו. ואין ראוי שייוחם זה לנו לעזות מצח ולהריסה בהכנסתנו בכמו אלו הענינים העמוקים, אבל ראוי שנשובח על עוצם השתרלותנו וזריזותנו לחקור ברבר דבר לפי מה שאפשר. ועוד שאם יהיה מה שנאמר אנחנו בזה הוא מה שאפשר שיאמר בסבות אלו הדברים, הנה הוא מבואר שאיננו ממה שראוי שימנענו מחקור בזה הררוש. וזה כי ההצלחה האנושית תגיע בהגעת השגת הדברים הנכבדים יותר ממה שחגיע בהשגת הדברים אשר למטה מהם בכבוד, ולזה יהיה חשקנו אל השגת הדבר היותר נכבד יותר חזק, עד שכבר נחשוק בהשגה החלושה אשר לנו בו יותר מחשקנו בהשגה השלמה אשר לנו כמה שלמטה ממנו. ובכלל הנה אם היו הגרמים השמימיים בלתי עלולים, היה בלתי אפשר לנו להכנס בזאת החקירה, כמו שזכר הפלוסוף בספר השמים והעולם. אבל למה שהם עלולים, והיה מחק הרברים העלולים, במה שהם עלולים, שיהיה מה שנמצא בהם לתכלית מה, הנה מזה הצד יפתחו לנו שערי העיון בזאת החקירה. ועור כי אלו הגרמים הנכבדים הם מצד מה בעלי נפש, והיו פעולות הבעלי נפש לתכלית מה, הנה יחויב שיהיה הענין בפעולותיהם כן, ומזה הצר היה אפשר לנו שנחקור בפעולותיהם למה היו בזה האופן שהם בו. ועוד כי הוא מבואר מענין תנועות אלו הגרמים הנכבדים שהם להשגיח למה שבכאן מאלו הנמצאות השפלות, וזה מבואר מאד מתנועת השמש, וזה שכבר ימצא לה רושם חזק בהויות, ווה נגלה תכלית ההגלות בצמחים, וכן יראה זה בהרבה מהבעלי חיים שכבר תהיה חולרותם בעתים מיוחדים מהשנה. ובכלל הנה עמירת אלו הדברים אשר ככאן תשלם בתקופות הארבע המתחרשות מהשמש בגלגלו הנוטה, כי בזה האופן ישלם השווי בין ההפכים אשר הורכב מהם נמצא נמצא מאלו הנמצאות המורכבות, ובזה ישלם גם כן השווי בין היסורות, כמו שזכרנו במה שקדם. וכן יראה רושם חזק בסבובים היומיים ובסבובים הירחיים באלו הדברים ההזים בכאן, ולזה תמצא זמן עבורי הבעלי חיים משוערים קצחם כסבובים הירחיים וקצחם כמבובים היומיים, כמו שנוכר בספר בעלי חיים. וכן ראוי שנחשוב שיהיה הענין בשאר הסבובים הנמצאים לככבים: וזה יראה הראות מבואר ממה שיח מח בחוש מענין משפטי הככבים, וזה שכבר נמצא כהם דברים יאמתם החוש, ובהם

יאמרו אמת בעלי החכמה ההיא, ואם היה שיהיו בכאן דברים יגידו אותם לא ימצאו צורקים, כי זה אמנם הוא מפני קצור האדם מהשגת מה שיחחייב מככב ככב במקום מקום ממקומוחיו. וזה הקצור היה לאדם באלו הרברים מצד עוצם מרחקו מהם בעצם והמקום ומצד שאי אפשר שישלם לו זה בנסיון, כי הוא אפשר שיהיה מה שייחם אל ככב אחר שופע מככב אחר, כמו שייחסו ההמון החום המופלג לעליית הכלב, והוא מפני השמש, ואולם קרה שיהיה אז פעל השמש בחמום אלו הדברים: וזה כי הוא בלחי אפשר שנפריד ככב אחד משאר הככבים, כי הם כלם פועלים יחר, ולזה לא יחכן שיחאמת לנו פעל הככב ההוא המיוחר לו, ואי אפשר שישלם לנו מן החוש ההשנוח הראוי במה שיחחייב מהככבים אם לא בקושי עצום ובאורך נפלא מהזמן: ועוד כי מפני שהרבה ממנה שמסודר מהם תבלבל אותו הבחירה האנושית, כמו שהתבאר בשני מזה הספר, הנה יקרה מזה שלא יתן לנו החוש מה שיחחייב מהככבים, כי אולי יהיה מה שהגיע הוא דבר זולחי מה שהיה מסודר מהגרמים השמימיים. ווה ממה שיחייב שיהיה לאדם קצור נפלא ביריעת מה שיחחייב מככב ככב באלו הדברים, אלא שהוא מחויב שיהיה המתחדש בכאן מסודר מהם, כמו שהתבאר בשני מזה הספר, ומוה הצד היה אפשר שהפל במה שיחחרש בכאן ידיעה קודם זמן התחדשותם בחלום או בקסם או בנבואה, כמו שהתבאר שם. וכבר יראה באופן כילל שהוא מחויב שיהיה זה הסדור אשר ימצא מוגבל בדברים המתחדשים אשר בכאן מפאת הגרמים השמימיים. וזה כי מפני שזה הסדור ימצא מחמיר על סדר אחד, וימשכו ממנו דברים מתחלפים לדבר דבר בעתים מתחלפים, כאלו תאמר שכבר ימשך מהם ההויה פעם וההפסר פעם, כמו שהתבאר בטבעיות: הנה יחויב שתהיה הסבה בזה הסדור תמידיי ושתמצא בענינים מתחלפים בעתים מתחלפים. ולפי שאין בכאן דבר בזה החואר זולת הגרמים השמימיים, וזה כי הם מתנועעים, ולוה יקרה לככבים הנמצאים בהם שיהיו קרובים פעם אל היישוב ורחוקים פעם, וילך זה הענין בסבוב בהם, הנה הוא מבואר כי הגרמים השמימיים הוא סבה בזה הסדור המחמיר בזה האופן, וזה שהוא מחויב בואת הסבה שחהיה תמידיית, לפי שהעלול ממנה הוא תמידיי, והוא מחויב שיהיה יחם אל העלול מתחלף, לפי שהעלול ממנה יקבל ממנה דכרים מתחלפים, ויחויב שיהיה זה החלוף הולך בסבוב, לפי שזה החלוף הוא הולך בסבוב בחלק הרברים אשר בכאן, ולזה יחויב שחהיה זאח הסבה מחנועעת בסבוב בדרך שחקרב פעם ותרחק פעם, וילך זה בסבוב ודבקוח, כי בוה ישלם ממנה זה. ואולם אם זה הפעל הוא מכוון

מהגרמים השמימיים על הכונה הראשונה או על הכונה השנייה, הנה זה ממה שיתבאר כמה שאחר זה. ואיך שהיה, הוא מבואר שמזה הצד יחכן לנו לחקור בעניני הגרמים השמימיים למה היו בזה האופן שהם בו. וממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שהחבאר בכאן מענין הככבים הוא, שכבר חמצא שהפלוסופים הסכימו שהם פועלים במה שבכאן, וכן הסכימו בזה הגביאים עליהם השלום והתורה. וזה שהפלוסוף אמר בספר ההזיה וההפסד שההויה וההפסד הנמצאים באלו הדברים בזה הסדור המתמיד הוא מפני תנועת השמש בגלגלו הנוטה, ושומן קיום נמצא נמצא מאלו הנמצאות הוא משוער בסבוב זאת החנועה, עד שמספר הסבובים שתשלם בהם צמיחת הנמצא הוא נמצא למספר הסבובים אשר בם יהיה כליו והפסדו. ואמרו המפרשים שמה שזכר הפלוסוף מזה הענין בתנועות השמש הוא ראוי שיובן ממנו שהענין הוא כן בתנועות שאר הככבים וזה דבר כבר הסכים בו הפלוסוף לפי מה שנראה מדבריו במקומות רבים מהחכמה הטבעית, ר"ל שהככבים הם משניחים במה שבכאן מהנמצאות, ואמר כמה שאחר הטבע שתנועות הגרמים השמימיים הם בעבור הככבים, ולזה לקח ראיה מהחנועות הנראות לככבים על מספר הגרמים השמימיים. וזה ממה שיורה כי הפלוסוף יאמין שחנועות הגרמים השמימיים הם בעבור אלו הדברים אשר בכאן, שאם היו בעבור עצמותם, לא היה צורק שתהינה התנועות אשר להם בעבור הככבים. ואמנם היה זה המאמר צודק כשהניחו אלו התנועות בעבור הדברים אשר בכאן וזה כי מפני שהיה מה שישפע בכאן מהגרמים השמימיים שופע באמצעות הככבים, ומה שישפע באמצעות הככבים ישפע מהם באמצעות החנועה, עד שתקריב הככב פעם למקום מקום מהארץ, ותרחיקהו פעם, הוא מבואר שכבר יצדק לפי זאת ההנחה שחהיינה החנועות אשר לגרמים השמימיים בעבור הככבים. ווה ממה שיתבאר באור שלם במה שיבא מזה הספר, ר"ל שהוא מחויב שתהיינה חנועות הגרמים השמימיים בעבור אלו הדברים אשר בכאן. וכן תמצא שהנביאים עליהם השלום והחורה הסכימו בזה אמר השם יתברך לאיוב הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ: ווה ממה שיורה שהם משגיחים בזה העולם השפל ומנהיגים אותו ופועלים בו, ואמנם אמר משטרו, לפי שהשוטר הוא מושל, ומורה בלשוננו על המנהיג שיש עליו שר הוא המושל בו, וכן הענין בגרמים השמימיים, וזה כי זאת ההשגחה היא להם משר אחד מושל בהם, והוא השם יחברך, כמו שיתבאר במה שיבא מזה הספר בגזרת השם. ואולם מה שאמר הנביא עליו השלום לישראל ומאוחות השמים אל תחתו, הוא להורות שכאשר תרכק בהם ההשגחה האלהית, אין להם לירא מהרעות אשר יקרו מפאת הגרמים השמימיים, כמו שהתבאך במה שקדם. ולואת הסבה תמצא שכאשר זכרה החורה בריאת הככבים זכרה שואת הבריאה היתה להשלים מה שבכאן, כמו שנבאר במה שיבא אצל באורנו ספור בריאת העולם הנזכר בתורה. ולוה אמר שלמה עליו השלום ה' בחכמה יסר ארץ כונן שמים בחבונה, ווה ששם החכמה נאמר בלשוננו על הידיעה הנופלת בדברים מפני עצמות הדברים ההם בעצמם, ושם החבונה הוא נופל בלשוננו על הוצאת דבר מדבר זר ממנו, ולזה נקראו הפלוסופים בעלי חבונה, כמו שיתבאר במקומות רבים מספר משלי, לפי שהיא חעשה ההמשל וחשתמש בהקדמות המפורסמות ולא יתנה בהם שחהיינה עצמיות, ולזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה בנבון שהוא המוציא דבר מתוך דבר. ולפי שהידיעה תפל באלו הדברים הטבעים השפלים מעצם הדברים ההם בעצמם, והיה מבואר שמושכל אלו הדברים הוא הנמוס הנמצא להם וסדרם וישרם הוא החחלה למציאותם, כמו שהתבאר בראשון מזה הספר, אמר שהשם יםר הארץ כזה האופן, וזה שהדברים המחחייבים קצחם מקצח כאלו הרברים הם מתחייבים כזה האופן, כאלו תאמר שהחום יחמם והקור יקרר, וזה מבואר מהסבות הנותנות באלו הדברים בחכמה הטבעיתי ואולם השמים, מפני שהמתחייב ממנו אינו מהחייב בזה האופן, כי אין לשמים דבר מהדברים שישפעו מהם באלו הדברים, והם בהבונה שיתכן ממנה שישפע מהם זה לפי הכח האלהי שיש להם מהשם יתברך, אמר שהשם יתברך שם תכונת השמים כאופן שהיא בו בתבונה שיתחייב מהם בזה האופן מה שישלמו בו אלו הדברים אשר בכאן: והנה אין זה חיוב ממין חיוב אלו הרברים אשר בכאן קצחם מקצח, כי אין לגרמים השמימיים דבר מהאיכיות שישפיעו למה שבכאן, כפי מה שהתבאר בחכמה הטבעית. והנה זה הענין נכפל הרבה בדברי הנביאים עליהם השלום, ר"ל שמהשמים יסודרו פעולות באלו הדברים, ולהגלות זה הענין טעו הקורמים וחשבו בככבים שיהיו אלוהות, כמו שנתפרסם זה מהם. ואופן טעותם היה, שהם חשבו שאלו הפעולות תהיינה להם מעצמותם מזולת סבה קורמת להם: וזה מבואר הבטול, כי לא יהיה מהדברים הרבים פעל אחר במספר אם לא היה זה מסודר להם מסבה אחת במספר, כמו שיתבאר במה שאחר זה: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שבכאן סבה אחת קודמת להם, היא אשר שמה אותם משתתפעל בפעל אחר במספר, אהי ההשגחה בזה העולם השפל.

פרק שני

נחקור בו במהות הגשם הבלתי שומר תמונתו אשר בארגו שהוא נמצא בין גלגלי ככב האחר לגלגלי הככב השני ונתיר ספק מה יקרה בואת ההנחה.

וראוי שנחקור בכאן מענין הגשם הבלתי שומר תמונחו, שהחבאר בחלק הקודם שהוא בין גלגלי הככב האחד לגלגלי הככב השני, מה הוא, ר"ל אם יש לו צורה, כמו הענין בשאר הדברים הטבעיים, או אין לו צורה כלל.

ונאמר שכבר יראה שאין לו צורה, כי המאמר בשתהיה לו צורה ולא יסודר ממנה פעל הוא מאמר מבואר הנפילה: ולפי שאין לזה הגשם חנועה בעצמותו, אבל הוא לבד כלי למנוע שלא יבאו כל תנועות הככב האחד לככב השני, הוא מבואר שאין לו בעצמו צורה, ואולם היה מציאותו להישיר אל שישלמו בו תנועות הגרם השמימיי החלקיות, כמו שהתבאר, על האופן שימצאו בבעלי חיים חלקים נעדרי החיות, כמו העצמות ווולתם, להשלים תנועותיו החלקיות אלא שכאשר הונח הענין כן, הנה יקרה מזה ספק חזק. וזה שאנחנו נמצא שלא יחכן באלו הגשמים אשר בכאו שימצא בהם גשם בזולת צורה, כמו שהחבאר בטבעיות ואם היה נמנע המצא גשם כזולה צורה באלו הגשמים ההווים הנפסרים עם מיעוט דבקותם בחיים והשלמוח, הנה יותר ראוי שיהיה זה נמנע בגרם השמימיי עם היותו דבק לחיים והשלמות תמיד. ונאמר שהוא מבואר שאין כח בכמו אלו המאמרים לבטל מה שהתבאר חיובו מן החוש, כי הם לקוחים בין אלו הגרמים השמימיים והדברים אשר בכאן, וכבר התבאר בטבעיות ששם הגשם נאמר בשחוף השם על אלו הגרמים השמימיים ועל הדברים אשר בכאן, ומה שזה דרכו לא יחן משפט הכרחי. ועוד כי זה כבר הוא נמצא באלו הדברים אשר בכאן להיות צורותיהם היולאניות וישיגם השנוי במזג מהפך אל הפך, ויקרה מפני זה שיהיו תמיד בעלי איכות עם הפסד צורותם, ותגיע עליהם בהכרח הצורה אשר היתה מתיחכת למזגם, ולוה ימצאו תמיד עם צורה ואולם הגרמים השמימיים שאין להם צורות היולאניות ואין להם מזג, לא יחויב בהם זה. וגם כף הנה כמו שבאלו הנמצאות השפלות גופים חלקם בחיים מעט, עד שהם כמו גופים מתים, וגופים ידבקו בהם החיים היוחר שלמים שאפשר כאלו הנמצאוח, כן אפשר בגרמים השמימיים שיהיו בהם מדרגות מתחלפות בזה הענין, עד שיש בהם חלקים ירבקו בהם החיים היוחר שלמים שאפשר שימצאו בהם, והם הככבים, כי היו הפעולות השופעות מהם, רוצה לומר מהגרמים השמימיים, מסוררות

מהם והנועות הגלוגלים הם בעבורם, כמו שיהבאר אחר זה, ויהיו בהם חלקים בתכלית מהעדר החיים, והם אלו הגופים אשר בין גלגלי הכוכב האחד לגלגלי הככב השני, והממוצעים בין שחי אלו המציאויות הם הגלגלים על מדרגותיהם, ווה שהגלגלים אשר הככבים קבועים כהם שניים להם במדרגת החיים, ואחריהם יהיו הגלגלים העובדים אותם להגיע חנועוחיהם אל הגלגל אשר בו הככב. ועוד כי ההפכים מדרכם שיקבלם נושא אחד, אם בזמנים מהחלפים, אם בחלקים מתחלפים: ולפי שהיתה שמירת החמונה ענין מקביל להעדר שמירת החמונה, והיה בלתי אפשר שיקבל שני אלו הענינים הגרם השמימיי בזמנים מהחלפים, לפי שהוא בלתי נפסד, הנה יקבלם בחלקים מחחלפים. וכמו שקבל הגרם השמימיי ענין ההארה והעדר הספירות בחלקים מוגבלים ממנו, והם הככבים, וענין הספירות והעדר ההארה בחלקים אחרים, כן אפשר שקבל ענין שמירת החמונה בחלקים מוגבלים ממנו והעדר השמירה לחמונה בחלקים אחרים. וגם כן הנה מפני שהגרמים השמימיים כלם ישתתפו בפעל אחר, והוא ההשגחה במה שבכאו, והיחה זאת ההשגחה במה שיסודר מהם מהחנועות לככב ככב, כפי מה שקדם ויחבאר בשלמות במה שאחר זה: הנה יהיו אלו החלקים נעדרי החיים בהם, במה שהם אחד להשלים תנועוחיהם החלקיות באופן שישלם ענין כללוחם, כמו שימצאו בבעל חיים האחד חלקים נעדרי החיוח, כמו העצמות ומה שידמה להם, להשלים תנועותיו החלקיות וענין כללוחו.

פרק שלישי

נבאר בו שהככבים הם בגלגלים מפני הדברים אשר בכאן.

וראוי שנחקור החלה מענין הככבים אם הם בגלגלים בעבור עצמוחם, או הם בהם בעבור הדברים אשר בכאן, כי זאת החקירה היא עמוקה זמסופקת מאד. זוה שכבר יראה הראות מבואר שתנועות הככבים ושיעוריהם הם ביותר שלם שבפנים להשלים אלו הנמצאות השפלות, עד שאם היה נפסד זה הסדר, היה נפסד זה המציאות השפל, כמו שיתבאר אחר זה, וכבר זכרנו זה פעמים רבות במה שקדם, וזכרו גם כן אבן רשד בבאורו לספר השמים והעולם, זה ממה שיראה ממנו שהככבים הם בעבור הדברים אשר בכאן באופן מה. וכבר יחשב שהוא בלתי אפשר שיונחו הככבים בעבור הדברים אשר בכאן, לפי שאם הונח הענין כן, יהיה הנכבד בעבור השפל הפחות: ולוה שפטו האחרונים מהפלוסופים שהככבים הם בגלגלם בעבור עצמותם, ומה שיושפע מהם מהפעולות בזה המציאות השפל הוא מכוון מהם על הכונה השנית:

ואולם הנראה מדברי הפלוסוף בטבעיות ובמה שאחר הטבע הוא שהככבים הם בעבור הדברים אשר בכאן. ולזה ראינו לחקיר זה בזה המקום. והנה הסכמנו לחקור בזה תחלה קודם שנחקור מסבות שאר הדברים אשר יעדנו לחקור בהם בזה החלק, מפני כי זאת החקירה היא משותפת לכל הככבים, וראוי שתקדם החקירה בדברים המשותפים לכל הככבים לחקירה במה שייוחד בו קצת הככבים מקצת.

ונאמר כי הוא ממה שהתבאר בטבעיות שכבר יובדל הגרם החמישי מבעלי הנפש אשר בכאן שהנושא לצורחו הוא דבר פשוט, ושאין בעצמותו דבר בכח: ואולם קראנו החומר החמישי נושא על צד ההקל בשמות, ואם אינו נושא על דרך האמת, כמו שהחבאר בטבעיות. וכאשר החישב לנו זה, נאמר שהוא גם כן מבואר שהבעל נפש אשר בכאן הוא כליי מצד הרכבה, ומצד השלמת מציאותו ושמירתו, כי מפני זה יצטרכו כלים רבים אם מצד ההרכבה, כי לשמור ההפכים אשר הורכב מהם בשווי הנאות לבעל נפש ההוא הוכנו לו כלים מתחלפים ייוחס לאחר מהם שמירת ההפך האחד ולאחר שמירת ההפך האחר, והמשל בבעל חי, כי המרה היא בו משכן הטבע החם היבש, והטחול הוא בו משכן הטבע הקר היבש, והכבד הוא בו משכן הטבע החם והלח, והמוח הוא בו משכן הטבע הקר הלחי ואולם מצד השלמו מציאותו ושמירתו הוכנו לו גם כן כלים רבים, והם הדברים בכללם הנמצאים לו, כמו שהתבאר זה כלו בספר הבעלי חיים אצל המאמר בחועלת אברי הבעלי חיים. ובהיות הענין כן, רצוני שהבעל נפש אשר בכאן יצטרך להיות כליי מצד היותו מורכב מהפכים ומצד הצטרכו אל מה שישלים מציאותו וישמר אותו כפי מה שאפשר, והיה מבואר מהגרם השמימיי שאין בו הרכבה, לפי שהוא פשוט בתכלית הפשיטות, ולא יצטרך גם כן לכלים ישמרו מציאותו וישלימוהו, כי אין בעצמותו דבר בכח כמו הענין בבעל חיים שיצטרך, דרך משל, אל מזון להחליף מה שיותך ממנו: ואה מבואר שלא יצטרך הגרם השמימיי להיות כליי, וזה כי כבר נאמר בספר הנפש כי הנפש היא שלמות ראשון לגשם טבעיי כליי, ווה ממה שיביא לחשב שיהיה מהכרח הגרמים השמימיים שיהיו כליים, לפי שהם בעלי נפש. וכאשר החבאר זה, רצוני שאין מהנאי הגרם השמימיי שיהיה כליי, ואף על פי שהוא בעל נפש, הוא מבואר שאין לככב רושם בשישים הגלגל בעל נפש. וזה ממה שיראה ממנו שאין הככבים בגלגלים מצד עצמותם. וגם כן, אם הודינו שמתנאי הגלגל שיהיה כליי, לפי שהוא בעל נפש, הנה יחבאר עם כל זה שאין לככבים רושם בשישימו הגלגל בעל נפש. וזה שאי אפשר שונח הככב הכלי

אשר יצטרך לגלגל להשים אוחם בעלי נפשי לפי שהכלי אשר בו יהיה הדבר בעל נפש ימצא בכל אישי המין במספר אחר, ובמקום אחר, ובאופן אחר, ובגודל מתיחם לגודל גופם, וזה דבר מבואר בנפשו, והמשל שלא ימצא איש אחר יהיה הלב כו באמצע גופו, ואיש אחר יהיה הלב בו בראשו או ברגליו, ואיש אחר מבלי לב, ואיש אחר במספר רב הלבבות, וימצא גם כן גודל הלב באנשים הבריאים מהיחסים לגורל גופם, וימצא גם כן טבעו בענין אחד במין באישי המין האחדי וכבר נמצא בככבים שלא ישמרו הכלי אשר ישים נושאו בעל נפש, וזה כי הככב נמצא בקצח הגלגלים אחר לבד, והוא באמצע, ובקצחם ימצא מספר רב מהככבים, קצחם באמצע הגלגל וקצחם אצל הקטבים ומה שביניהם ובין אמצע הגלגל, והם גם כן בלתי שווים קצחם לקצת ובלחי מתיחם חלוף גדליהם לחלוף גודל גוף נושאיהם, ובקצחם לא ימצא ככב כלל, כמו שהחבאר במה שקדם ' ועור שזהו הראש אשר יהיה בו הככב מה שהוא, כי הוא ככב מצד היותו מאיר, והוא מאיר מצר הזהר אשר לו איננו בהם בענין אחר, וזה כי קצחם היה לו הזוהר מעצמו וקצתם מזולתו, וקצתם ימצא זהרם ארום וקצתם ימצא זהרם במראה אחר ולזה הוא מבואר שאין לככב רושם בשישים הגלגל בעל נפש, ואף על פי שנודה שמחנאי הגלגל שיהיה כליי, מפני היותו בעל נפש. ועוד שהזוהר יראה מענינו אפילו בדברים אשר בכאן שאין לו מבוא בהשימו נושאו בעל נפש, כי המראה אין לו מבוא בזה אצל הטבע, ואי אפשר לאדם שיאמר באיזה צד שיהיה לזוהר מבוא בהשמחם בעלי נפש, ואפילו אם רצה שיברא זה מלבו בדיאה: האלהים, אלא שנאמר שבעבור שהם יציירו מענין נמוס הנמצאות וסדרם וישרם מה שיציירו אותם, והיו משהוקקים מעצם הציור שיפעלו מה שישלם בו זה הסדור אשר באלו הדברים אשר בכאן, היה מחויב שיהיה להם הכלי אל שיעשו בו זה הפעל, והוא הככב: אלא שזה המאמר יחייב שאין הכבבים כגלגלים מצר עצמוחם, אבל לפעול מה שיחייבהו ציורם להשלים אלו הנמצאות השפלות, וזה כי ההשגה תספיק לגלגלים מצד שהם בעלי שכל, ולא יצטרך להם פעל אחר להעמיד מציאותם. ואם הודינו שחהיה ראוי להם תנועה מצד היוחם בעלי נפש," כמו שאמרו קצת הקורמים, הנה לא יחויב מזה שיהיו בהם ככב או ככבים, ולא שתהיינה חנועותיהן בזה האופן אשר לא ישלם זה המציאות השפל אלא בו, וכבר יחבאר זה בשלמות במאמר הששי מזה הספר בגזרת השם יתברך. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין הככבים בגלגלים מצר עצמותם, אבל הם בהם להשפיע זה המציאות השפל. אלא שבאשר יונח הענין כן, הנה יחויב מזה הספק הקורם, והוא שכבר יחויב מזה שיהיה מציאות הנכבד בעבור הפחות, והוא שקר: הנה לא ימנע היות בנכבד דבר בעבור הפחות, אבל הוא דבר נמצא כן, ובזה האופן היה הנכבד משפיע לפחות ופועל אותו, כאלו האמר שהשם יתברך פועל מה שלמטה ממנו ומשגיח בו, והשכל הפועל פועל אלו הדברים אשר בכאן, והנה זאת ההשפעה נמצאת בו בעבור הדברים אשר בכאן, ובזה הענין בעינו יהיה הזוהר וההארה בככבים בעבור אלו הדברים אשר בכאן, ויהיה עצמותם בעבור עצמם. וכבר נשלים המאמר בזה בגזרת השם יתברך במאמר הששי מזה הספר.

פרק רביעי

נבאר בו שאין שם על גלגל המזלות גלגל יומי כמו שחשבו בעלי העיון.
וראוי שנחקור אם יש למעלה מגלגל המזלות גלגל בלתי מכוכב יתנועע
בתנועה היומית, כמו שחשבו הקורמים והם בטלמיום ובעל תכונה
חדשה, או אין גלגל עליו בזה התאר, כמו שיראה בן רשד.

ונאמר שכבר ימצא לכל אחת מאלו הדעות אופן מההראות. וזה שכבר יחשב שיהיה ראוי שיונח על גלגל המזלות זה הגלגל היומי, לפי שזה הגלגל לברו נראהו מחנועע בחנועה פשוטה, ולזה ראוי שיהיה הגלגל העליון בזה החאר: כי כבר נמצא בכל מה שקרב מהגלגלים אשר בהם ככב אל היסורות שתנועותיהם הם יותר מורכבות, ולוה הוא ראוי במה שרחק מהם בתכלית שיהיה בתכלית פשיטות התנועה. ועוד כי זאת התנועה הפשוטה ראוי שחמצא לגרם פשוט, והנה הגלגל המכוכב הוא מורכב באופן מה, ולזה ראוי שההיה החנועה היומית לגלגל בלחי מכוכב. ועוד כי הגרם הראשון ראוי שיהיה הפשוט, לפי שפשוט הוא קודם למורכב, והגלגל הראשון הוא קודם לשאר הגלגלים, לפי שהוא מקוף בהם, ולזה הוא בהכרח יותר נכבר מהם, כי המקיף הוא יותר נכבד מהמוקף בו, כמו שנראה מענין היסורות: ובהיות הענין כן, והיה מבואר שהגלגל הככביי הוא מורכב באופן מה, הנה הוא ראוי שלא יהיה הגלגל הככביי הגרם הראשון, אבל יהיה גלגל אחר עליו בלתי ככבי, הוא המקיף בכל הגלגלים. ועוד כי כמו שכל אחת משאר החנועות הנמצאות לככבים נמצאות ראשונה פשוטות ואחר כך מורכבות, כמו הענין בתנועת גלגל המזלות, כי היא נמצאת לגלגל המזלות החלה, על שהיא הנועחו המיוחרת, ואחר כך חמצא לשאר הככבים מורכבת עם תנועות אחרות: וכמו הענין בתנועה השמשית שהיא נמצאת פשוטה לשמש, ונמצאת מורכבת עם התנועות האחרות

לנוגה ולכוכב, כן הראוי שיהיה הענין כן בתנועה היומית, רצוני שתהיה תנועה מיוחדת לאחר מהגלגלים. וכבר יראה באופן אחר שהוא ראוי שלא יהיה בכאן גלגל יומי על גלגל המזלוח, לפי שתנועות הגלגלים יראה מענינם שהם בעבור הככבים, כמו שקדם, וכמו שיתבאר, וזה דבר זכרו ארסטוטלום בבאור במה שאחר הטבע, כמו שוכרנו במה שקדם: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהוא ראוי שלא יהיה בכאן גלגל יומי בזה התאר, כי הגלגל שאין בו ככב ואינו משרת לגלגל שיש בו ככב תהיה תנועתו לבטלה, והטבע ימאן זה. וזה הוא אשר הניע אבן רשר אל שיאמר שהנחת גלגל יומי על גלגל המזלות הוא דבר בטל. ובהיות הענין כן, הנה ראוי שנעיין אנחנו בזה. ונאמר שלמה שהיתה חנועת הגרם החמשי בעבור הדברים אשר בכאן, כמו שקדם, והיה יותר נכבר שישפעו ממנו פעולות רבות בזה העולם השפל, להשלים רבוי ההויות בכאן, משחושפע ממנו פעולה אחת במספר, והיה מבואר שהשפע הפעולות הרבות מהככב יהיה מצד רבוי החנועות ורבוי היחסים אשר לככב למקום מקום מהארץ: הוא מבואר שאין ראוי שיונח לגרם היותר נכבד חנועה פשוטה, כל שכן שאין ראוי שיונח בלי ככב. וזה כי התנועות אשר לגלגלים, אם היו בעבור הדברים אשר בכאן על הכונה הראשונה, כמו שבארנו, הנה הוא מבואר שזאת ההנחה היא בטלה ואם היו על הכונה השנית בעבור הדברים אשר בכאן, כמו שיראו קצת המתאחרים מצד יתרון שלמותם שהוא יותר טוב להם ויותר נכבר שיהיו באופן שיושפע מהם לזולחם משלא יהיו כן, הוא מבואר שהוא יותר ראוי שתמצא זאת ההשפעה לגרם היותר נכבד מהם. ולזה הוא מבואר שואת ההנחה היא בטלה, איך שהונח הענין כזה, ולוה הוא מבואר מה שאמרנו. ואולם מה שזכרנו בואח הטענה כי מפני שהפשוט הוא קודם למורכב, ראוי שיהיה הגלגל הראשון בלחי מכוכב, לפי שהוא קודם לשאר הגלגלים, מפני היותו מקיף בהם, הוא בלחי צורק על כל פנים. וזה שהיות הפשוט קורם למורכב קדימה מה הוא אמח, אלא שואח הקרימה לא המצא חמיר באופן שיהיה הפשוט יותר נכבד מהמורכב ממנו ומדברים אחרים, אבל יהיה המורכב הולך במדרגת הצורה והשלמות לפשוט, וזה מבואר מאד במה שאצלנו מהנמצאות, וזה שכל מה שנוספה ההרכבה בחמר הראשון היה הנמצא ההוא יותר נכבד, ולזה היה הדומם יותר נכבד מהיסודות, והצומח יותר נכבד מהדומם, והחי יותר נכבד מהצומח, והאדם יותר נכבד משאר בעלי חיים. ובהיות הענין כן, הנה לנו שנודה שהפשוט קורם למורכב ממנו ומדברים אחרים הקדימה ההיולאניח, ויהיה הגלגל הכוכביי

הוא הגלגל העליון המקיף בכל, ויהיה למטה ממנו הגלגל היומי, כמו שהנחנו במה שקדם, והנה החנועה המורכבת מהיומית והמאוחרת המגעח לגלגל הככביי הולכת במדרגת השלמות לתנועה היומית אשר בגלגל השפל ממנו. ואולם מה שטענו כי מפני שנמצא מה שהיה מהגלגלים הככביים יותר קרוב אל היסורות בתכלית מהרכבת התנועות, הנה ראוי שיהיה מה שהוא בתכלית המרחק מהם בתכלית פשיטות התנועה, ולוה ראוי שיהיה הגלגל הראשון מחנועע בחנועה פשוטה, הוא דבר בלחי נמשך מזה ההקש. וזה שמה שנמשך ממנו הוא, כי מפני שנמצא מה שהיה מהגלגלים הככביים יותר קרוב אל היסודות בתכלית מהרכבת החנועות, הנה ראוי שיהיה מה שרחק מהגלגלים הכוכביים יותר מן היסודי בתכלית מיעוט הרכבת התנועות, וזה דבר צורק עם הנחחנו הגלגל הככביי הוא הגלגל הראשון, כי אין שם גלגל בעל ככב שלא ימצא בו יוחר מהרכבת התנועות ממה שימצא מזה לגלגל הככבים הקיימים. ואולם הטענה שחייבה שתהיה החנועה היומית לגלגל בלחי מכוכב, הנה, אף על פי שנודה בה, לא יחויב ממנה שיהיה הגלגל הראשון בלתי מכוכב, וזה שכבר חהיה זאת החנועה לגלגל בלתי מכוכב שפל מגלגל המזלוח, כמו שהנחנו אנחנו בחכונת גלגל הככבים הקיימים. ואולם הטענה שחייבנו ממנה המצא שם גלגל יומי על גלגל המזלות, מפני מה שנמצא משאר התנועות המשוחפות לככבים רבים שהם נמצאות החלה פשוטות ואחר כך מורכבות, היא כלתי צודקח. וזה שזה אמנם יצדק בתנועות אשר מדרכם שימצאו בככבים, והם החנועות המורכבות, כמו חנועת גלגל המזלות שהיא מורכבת מהחנועה היומית והתנועה המתאחרת, וכמו חנועת השמש המורכבת משלש תנועות: ואולם התנועת הפשוטה לא יצרק בה זה, כי אין החנועה הפשוטה נאוחה להשפיע בכאן מה שיצטרך לרבוי ההויות, כמו שקדם, ואף על פי שיהיה בגלגל הככב, וכל שכן שאין ראוי שיונח בכאן גלגל בלחי מככב מחנועע חנועה פשוטה, לא לעבודת גלגל בעל ככב, כי מציאות זאת התנועה בו תהיה לריק ולבטלה, לפי שאין בה חועלת להשפיע בכאן דבר, כי השפעת הגלגלים לוה המציאות השפל הוא מצד הככבים, והנה אין בדברים הטבעיים דבר לבטלה, כל שכן שאין ראוי שיונח זה כאלו הגרמים הנכבדים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין שם גלגל יומי על גלגל המזלות, כמו שחשבו קצת הקורמים. וזה מה שרצינו באורו בזה הפרק.

פרק חמישי

נבאר בו שהככבים הקיימים הם כלם כגלגל אחר, ושם נבאר למה היו בגלגל הראשון ככבים רבים ובמה שלמטה ממנו לא נמצא בגלגל האחד יותר מככב אחד.

וראוי שנחקור אם הככבים הקיימים הם כלם בגלגל אחד, כמו שהגחנו, או יהיה לכל אחד מהם גלגל.

ונאמר שכבר יראה שהוא ראוי שיונחו כלם בגלגל אחד מפנים, --מהם, שכבר ימצא חמיד מרחק קצחם מקצח אחד, כמו שוכר כטלמיום, וזה ממה שיורה שהם כלם בגלגל אחד, שאם היו בגלגלים רבים, כמה אני חמיה איך ימצא זה המספר הרב מהגלגלים בתנועה שוה ובקטבים אחרים, ושאר הגלגלים אין כהם שנים שתהיה תנועחם שוה ולא בקטבים אחדים. ומהם, כי מפני שהיה אפשר השלמח הנראה מתנועותם בגלגל אחר כמו שישלם בגלגלים רבים, והיה מבואר בדברים הטבעיים שאין בהם דבר לבטלה, וכל שכן באלו הגרמים הנצחיים הוא מבואר שהוא ראוי שיהיו כלם בגלגל אחר, שאם היו בגלגלים רבים, היה מציאות רבוי הגלגלים ההם לבטלה, אחר שכבר ישלם המגיע מהם בגלגל אחד. - ומהם, שכבר נמצא בגלגלים אשר בהם ככב אחד מרחק הככב מן קטביו מרחק אחד, או קרוב מאחד, וראוי להם זה, כי היה זה המקום היוחר נכבד שבגלגל מצד מהירות התנועה, וראוי שיהיה הככב בחלק היותר נכבד, בו היה הככב הוא החלק היותר נכבד שבחלקי הגלגל, ווה יראה מפעולתו כמו שקדם. ועוד שהוא כאשר היה בזה המקום, היה אפשר בו שיהיה לפעמים על האופק באיזה חלק שיהיה מהארץ, ולא יהיה כן לככב, אם היה קרוב לאחד מהקטבים, וכבר היה יותר טוב שחגיע פעולתו בכל חלק מחלקי הארץ משהגיע בחלק מיוחר ממנה לבר. וכאשר החישב לנו זה, רצוני שהוא ראוי בגלגלים שיש בהם ככב אחד לבד שיהיה מרחק הככב ההוא מהקטבים מרחק אחר, או קרוב מאחר, והיה מבואר שוה רבר בלחי נמצא כן באלו הככבים, אם היה לכל אחד מהם גלגל אחד, הוא מבואר שהוא ראוי שיהיו אלו הככבים הקיימים כלם בגלגל אחר. ואולם היה בו רבוי הככבים לשתי סבות: האחת כי מפני שלא היה לזה הגלגל כי אם תנועה אחת זולת התנועה היומית, ומפני זה היה בלחי אפשר, אם לא היה כו כי אם ככב שישפע ממנו רבוי הפעולות אשר יצטרך להשלים מה שבכאן, השוה הטבע בזה, כמו שאמר הפלוסוף, בששם בו רבוי הככבים תמורות רבוי התנועות, ויהיה ממנו רבוי הפעולות בזה האופן. והשנית כי בזה האופן יתן זה הגלגל לככבים הרצים מה שלהם מרבוי הפעולות באופן מה. וזה שכבר ימצאו בזה הגלגל ככבים מחחלפי הפעולות, וזה יראה מחלוף טבעיהם ומחלוף פעולת הככבים החולכים, בהיותם בחלקים מתחלפים ממנו, כמו שיתבאר למי שעיין במשפטי הככבים עיון מעטי והנה הככבים אשר אינם באזור ימצא להם גם כן מבוא בזה, לפי מה שיעלה מהם על האופק אופק עם הככב ומה שימצע עמו השמיםי בזה האופן יתחדשו מהככב האחר, בהיותו במקום אחר מגלגל המזלות, פעולות מתחלפים באפקים מתחלפים. — ובכאן התבאר הסבה למה היה בגלגל הראשון ככבים מתחלפים, ובמה שלמטה ממנו לא ימצא בגלגל יותר מככב אחר, ולמה לא היה לגלגל הככבים רבוי התנועות כמו הענין בשאר הגלגלים שימצא בהם ככב, והתבאר שהככבים הקיימים כלם הם בגלגל אחר.

פרק ששי

נבאר בו איך יחמם חשמש האויר, ושם תתבאר הסבה באיזה אופן יגיע מאחד אחד מהכוכבים מה שנראה שייוחד בו מהפעולות.

וראוי שנחקור איך יחמם השמש האויר, כי זאת החקירה היא עמוקה מאד, והיא גם כן משותפת לכל הככבים באופן מה, וזה שכאשר יתבאר באיזה צד יגיעו מהשמש, יחבאר באיזה צד יגיעו משאר הככבים פעולותיהם אשר ייוחדו בהם אחד אחד מהם.

ונאמר שהוא מבואר בטבעיות שאין לככבים אלו האיכיות הנמצאות ליסודות ולמורכב מהם, ולזה אי אפשר שנאמר שיהיה השמש מחמם מפני היותו חם: ולפי שכבר התבאר בשרשים הכוללים, שכל דבר מפני היותו מן הכח אל הפעל בדבר מה הנה ימצא לו בפעל מה שיוציא זולתו מן הכח אל הפעל בדבר מה הנה ימצא לו בפעל מה שנמצא אל המתפעל ממנו בכח, הנה יראה שיחויב מזה אם שיהיה השמש חם, אם היה שיגיע ממנו החום בעצמותו, שאם לא היה הענין כן, לא אשער איזה צד יגיע ממנו חום לאלו הדברים, או שיהיה החום בעצמות מהשמש, ולפי שאי אפשר שיונח השמש חם, כמו שקדם, הנה ירמה שיחויב שיהיה החום בלתי מגיע בעצמות מהשמש, אבל יהיה מציאותו מדבר שמציאותו נמשך לגרם השמש, ולזה נחשב שיהיה השמש מחמם מזולת שיהיה הענין כן. ואחר שהתבאר זה, ראוי שנחקור מה הוא זה הענין.

ונאמר שהפלוסוף נחן בזה שתי סבות: העלה האחת היא התהפכות האזר אשר יגיע מהשמש, כי היה מדרך האזר בכח אלהי אשר בז שכאשר יתהפך יחדש החום, וזה מבואר במראות השורפות, כמו שיאמר הפלוסוף: ולפי שזה ההתהפכות יהיה יותר חזק בשיקרב השמש לחדש זויות נצבות, או קרובות לנצבות, הנה ימצא החום המגיע מהשמש יותר חזק בעת הקיץ, כי אז יהיה השמש יותר גבוה על האופק בכל היישוב ממה שהוא בשאר ימות השנה. הסבה השנית היא התנועה, וזה שהפלוסוף יאמר שגרם השמש הוא יותר מקשיי משאר חלקי הגלגל, ויקרה לתנועתו החמום, כי מדרך התנועה שתחמם, וזה שהתנועה תניע היסודות ותביא קצתם לקצתם, ויקרה מזה מהחום החלוש אשר ביסודות חום יותר חזק, כמו שיהחדש מהבריאות המעטי בריאות שלם, לפי מה שאומר במה שאחר הטבע. ובזה האופן יחשב הפלוסוף שתשלם הסבה בחמום השמש האויר.

וראוי שנעיין אנחנו באלו הסבות אשר נתנם הפלוסוף בזה הענין. ונאמר שהסבה אשר נחן מצד התהפכות אור השמש איננה צודקת כשלא יאמר בה יותר מזה השעור. וזה שכבר יראה שישאר עמה הספק בעינו אשר יסופק בהנחת השמש מחמום האור, כי האור איננו גשם, כל שכן שאין לו חום ובהיות הענין כן, הנה לא אשער איך יחמם האור. ועוד שאם היה זה החמום נמצא לאור במה שהוא אור, הנה ראוי שימצא זה לירח גם כן, כי היא מאירה ואף על פי שאין אורה חזק כמו אור השמש, הנה היא יותר קרובה אל הארץ, והיתה לפעמים קרובה מנוכח הראש מהשמש ברב הישוב, והוא בהיוחה בראש הסרטן בחכלית נטייתה לצפון, ויותר ארוך זמן עמידתה על הארץ מזמן עמירת השמש עליה בהיותו בראש סרטן, ולוה היה ראוי, אם היה האור מחמם, שחהיה הירח מחממת האויר בזמן ההוא חמום מופלג, ר"ל כאשר היה אור הלבנה שלם והיא בראש סרטן, וזה יקרה בלילות הארוכות. והנה מה שימצא בחוש הוא הפך זה, וזה כי אז ימצא הקור חזק מאד. וכן נאמר שהסבה אשר נהן מצד התנועה היא כלחי צודקח. וזה כי המאמר בשהיה גרם השמש יותר מקשיי מהגלגל אשר הוא בו הוא מאמר מבואר הנפילה, וכל שכן לדעת הפלוסוף, כי הוא יראה שהגרם החמישי הוא כלו מטבע אחדי עם שאין הועלת בזאת ההנחה לקיים שימצא החמום לאויר מן השמש מזה הצד, כי הגשמים אשר זה דרכם יחממו הגשמים הממששים להם, ובאמצעותם יחממו שאר הגשמים, אבל הגשמים האמצעיים בינינו ובין השמש, והם שאר הגרמים השמימיים אשר תחתיו, אינם מקבלים החמום. הנה אם כן לא יתכן שיגיע החמום לאויר מזה הצד. ואם אמר לנו אומר שכבר ימצא שיחפעל דבר מדבר מזולת שיתפעל האמצעי באופן הפעלות ההוא, כמו שיאמר בדג מה שירדים הדייג באמצעות הרשת, והנה הרשת לא יקבל ההרדמה: אמרנו לו שעל כל פנים יתפעל הרשת ממין הפעלות האחרון, והוא הקור אשר הוא סבת תרדמת היד, אמנם לא ירדם הרשת, לפי שאינו בעל חי. ועוד שכבר החבאר במה שקדם שחנועת השמש לא חבא לגלגלי שאר הככבים, ולוה הוא מבואר שלא יחכן שחגיע אל היסורוח, אבל חכלה וחפסק אל הגשם אשר בין גלגלי השמש לגלגלי הככב אשר תחתיו. ועוד שהוא מבואר שגרם השמש הוא יותר קטן מאר מהגלגל אשר הוא בו ובהיות הענין כן, והיה הגלגל הוא המתנועע, לא השמש, הנה הוא יותר ראוי שייוחס החמום לחנועת הגלגל משייוחם לחנועת השמש, כי התנועה היא אחת ובמרחק אחר מן היסורות: ואם היה זה כן, הנה יחויב שיהיה החום נמצא באויר חמיד על ענין אחר כיום כלילה, כסחו כקיץ, וזה שקר. ועוד שאם היה סבת החום התנועה, הנה יותר ראוי שיהיה זה מיוחם לתנועת הגלגל היומי, כי היא היותר מהירה שבתנועות הגרמים השמימיים, והיא גם כן קרובה אל היסורות ומגעת אליהם, עד שאנחנו נמצא בהם זאת התנועה, ובפרט ביסוד האש ובמה שקרב אליו מהאויר, ולזה נמצא קצת הלהבות הנמצאות שם המתחדשות שהם בתנועה היומית. ואם היה הענין כן, לא ימצא רושם לשמש בחמום האויר, אבל יהיה החום מגיע ביום ובלילה בסחיו ובקיץ על אופן אחר, וזה חלוף מה שימצא מוה. ועוד שאם היה סבת זה החום אשר באויר מהשמש התנועה, הנה יותר ראוי שייוחס זה לירח, לפי שהוא יותר קרוב אל היסורות מהשמש ותנועתו יותר מהירה מאד מתנועת השמש, ומה שוה דרכו הוא יותר ראוי שיניע היסורות, ויבא קצתם לקצת ואם היה הענין כן, הנה יחויב שימצא רושם חזק לירח בחמום האויר, וזה דבר בלתי נמצא כן ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין די באלו הסבות אשר נתן בהם הפלוסוף, לפי מה שהבינו ממנו מפרשי ספריו, להשלים מה שיראה לשמש מבין שאר הככבים מחמם האויר.

והנה הסבה כזה אצלנו, כי ניצוץ השמש, להתיחסות אשר בינו ובין האש בכח אלהי בו, יניע האש ויחמם האויר בזה האופן מצד זה העירוב אשר יקרה לו עם האש: ולפיכך כאשר יחהפך ויכפל הניצוץ על נפשו הכפל נפלא, הנה יכפל זה החום כאשר היה הההפכות הניצוץ יוחר חזק, והוא כאשר יקרב השמש לחדש זויות נצבות, ולזה היה אז החום יותר חזק: והעד על זה שכבר תראה לחוש במראות השורפות קוים ניצוציים רבים יתהפכו ויתחברו יחד בנקודה אחת, ושם יהיה מקום השריפה. ובהיות הענין כן, הנה ימצא זה הענין לאור במה שהוא אור שמש, לא במה שהוא אור במוחלם: ולפי שזה ימצא לאור השמש מצד טבע יסוד במה שהוא אור ניצוץ השמש, היה שימצא זה החמום גם כן לאור האש אשר יניע אותו ניצוץ השמש, היה שימצא זה החמום גם כן לאור האש אשר יניע אותו ניצוץ השמש, היה שימצא זה החמום גם כן לאור האש כאשר יההפך. וזה דבר עמדנו עליו מן החוש, שהעמדנו מראה

שורפת כנגד אור הנר, ובנקדת פגישת הקוים הניצוציים המתהככים מצאנוה שורפת. ואולם לאור הירח לא חמצא שתחחדש שריפה מהמראה השורפת וזה כלו ממה שיעיר זה הענין מהחמום הנמצא לאור השמש במה שהוא אור שמש בכח האלהי אשר בו להניע היסוד האשיי. ובזה האופן בעינו נמצא לירח רושם בהוספת הטבע המימיי, עד שכבר נמצא בחוש חוספח המים והלחויות בהוספתה, וחסרונם בחסרונה: ולזה היה צבע נצוץ הירח מחיחם ונאוח לטבע הקר והלח, וצבע נצוץ השמש מחיחם ונאית לטבע החם והיבש יובש מזוג. וכן המצא הענין בצבעי שאר הככבים, רצוני שכבר נמצאהו מחיחם ונאות אל הטבע אשר לככב ההוא רושם בהמצאתו, וזה דבר מבואר למי שעיין במשפטי הככבים עיון מעט. ואמנם היה זה כן, מפני שהיחה פעולת הככב מצד מה שיגיע בכאן מנצוצו, והיה מחויב במה שבכאן שיהיו לו סבות שומרות כל אחר מההפכים אשר מהם יהיו כל אלה הנמצאים, הנה מן ההכרח היו צבעי נצוצי הככבים מתחלפים, עד שיאות נצוצם אל שיתחייב ממנו מה שראוי להשלים מה שבכאן ובזה האופן היו הככבים פועלים היסודות ושומרים אותם בשווי המורכב מהם. יתברך ויחברך יוצר הכל אשר לא חושג על השלמות חכמחו כמה שהמציאו לאחר מהמשיגים זולחו. ואולי זהו אשר רצהו הפלוסוף בכאן, כי אין אצלנו דבריו בזה, ואפשר כי המפרשים החטיאו כונחו בזה.

וכבר יסופק בענין הירח ספק אינו מועט ראוי שנחקור בהחרתו. והוא שכבר יראה, כמו שהנחנו, שיש לנצוץ הירח רושם בהגברת היסוד המימיי והלחויות, ולזה היה נראה שיתוספו המים והלחויות בהוספתה, ויחסרו בחסרונה: ואנחנו נראה עם זה הרבה שיהיו הגשמים בחכלית חסרונה, והוא סביב המולד, והנה היה ראוי שימצא אז היובש בתכליח, והוא הפך מה שיראה לחוש. ונאמר שכבר ידמה שיאמר בזה שאי אפשר שיהיו שני אלו הרברים מחחייבים מהירח בעצמות, אבל יהיה האחר מאלו הדברים מגיע מהירח בעצם, והאחר במקרה. וזה שהוספת אורו יוסיף בטבע המים והלחויות בעצמות, וחסרונו יחסר אותם, ולזה המצא חסרון הלחויות בצמחים ובבעלי חיים בעת חסרון הלבנה ויתחרש במקרה הוית הגשמים בסוף החרש מפני התמזג נצוץ השמש עם נצוץ הירח, ויקנה ממנו נצוץ השמש זה הטבע. ולוה חמצא שיחלש החום הטבעי בנמצאות השפלות בעת המולד, והיה מפני זה סכנה, היות הבחראן לחולים סביב עת המולר. ואולם התמוג נצוץ השמש עם נצוץ הירח או הוא, מפני שהירח או תחתיו, והחלק המאיר מן הירח ישוב נצוצו אל השמש בדרך בעינו אשר יבא לנו בו נצוץ השמש, ויבא לנו מפני זה נצוץ השמש מתמוג מטבע נצוץ השמש וטבע נצוץ הירח.

פרק שביעי

נמנה בו הדרושים אשר נצטרך שנחקור בהם ממה שבשמים לפי מה שבידינו בזה מן ההקדמות:

וראוי שנחקור מענין הככבים מעשרים ושבעה דרושים. א למה נשחחפו הככבים כלם בתנועה היומית ובתנועה המתאחרת, ואם היא מתחלפת בהם קצת חלוף ולמה נשתתפו גם כן המרחקים הרחוקים לככבים הנבוכים וראשי חניניהם באלו החנועות. ב למה השחתפו רוב הככבים ההולכים בחנועה השמשית באופן מה. וזה כי שבחאי וצרק ומארים הם באופן מה מהתנועה, שכאשר תקובץ תנועת הארך עם חנועת החלוף, יהיה המקובץ שוה לחנועת האמצעי, ונגה יככב חמצא בהם תנועתם שוה לתנועת השמש האמצעית. ג למה היה הירח מקבל אורו מהשמש, ואין לו אור מעצמו. ד למה התחלפו שבתאי וצדק ומאדים כאורך זמן תנועת הארך ותנועת החלוף, עם הסכימם במקובץ מהם. ה למה היתה תנועת האורך ברב הככבים ההולכים מהחלפת, ר"ל שתהיה פעם מהירה ופעם מהאחרת, לפי מה שיראה לנו ממנה. ו למה היחה חנועת האורך המתאחרת במקום המרחק הרחוק בככבים שימצא בהם הענין כן, או במקום המרחק הקרוב בככבים שימצא בהם כן הענין. ז למה היחה זמן החנועה המתאחרת בהרבה מהככבים ההולכים יותר ארוך מזמן התנועה המהירה. ה למה היהה זמן התנועה המחונית אשר מפני תנועת החלוף יותר ארוך בירח מזמן החנועה המהירה, יבשאר הככבים ההולכים ימצא הענין בהפך. ט למה היו הככבים ההולכים אשר ימצא להם נזורות יותר רבי התנועה בעת היותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף, ויותר מעטי הנטיה בשהיו בהתחלת חנועת החלוף. י למה נמצא לככבים הנבוכים מהירות התנועה בהיותם בהתחלת תנועת החלוף, ואחורה בהיותם במאה ושמנים מעלה מחנועה החלוף. יא למה היחה נטית תנועת החלוף בנגה וככב באופן שתהיה בהם התחלת חנועת החלוף נוטה מגלגל המזלות לצר אחר, ויטו בצר השני לגלגל המזלות בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף, ולא ימצא הענין כן בשבתאי וצדק ומאדים, אבל תהיה כל נטיית תנועת החלוף לצד אחד מגלגל המזלות. יב למה היה הככב היותר רחוק מן הארץ יותר מאוחר התנועה באופן מה. יג למה היו הככבים הנבוכים יותר קרובים אל הארץ בהיותם במקום חנועת החלוף שיהית בו החלוף היותר גדול ממה שהם בהיותם בהתחלת תנועת החלוף ובהיותם במאה ושמנים מעלה ממנו, וכמו שיראה זה לחוש בנגה, והוא גם כן מחויב בשאר הככבים מצר ההוא אשר חויב זה בנגה, וזה מבואר מהתכונה שהחבארה במה שקדם. יד למה היו קצח הככבים הנבוכים יותר קרובים אל הארץ בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף ממה שהם בהיותם בההחלת תנועת החלוף, כמו שיראה זה במאדים אם היה שיתאמת בו זה. טו למה היה הירח יותר קרוב אל הארץ ברבועים ממה שהוא קרוב אל הארץ בנגודים. יו למה היה לירח רבוי הנטיות והנזורות כמו הענין בשאר הככבים אשר חמצא להם חנועת החלוף. יז למה נמצא בשבתאי וצרק ומארים שמה שיהיה מהם יותר מאוחר התנועה היה החלוף אשר מפני תנועת החלוף בו יותר גרול. יה למה היה החלוף אשר מפני תנועה החלוף יותר קטן הרבה בככב ממה שהוא בנוגה, עם היות תנועת האורך בהם שוה. יש למה היתה תנועת החלוף יותר מהירה בככב ממה שהיא בנגה, עם היות תנועת הארך כהם שוה. כ למה היו השמש והירת יותר גרולים ביחם אל גלגלים משאר הככבים ההולכים. כא למה נשתתפו שבתאי וצדק ונגה שתהיינה תכלית נטויותיהם הצפוניות קרוב לראש צורת מאזנים, ותכלית נטויותיהם הדרומיות קרוב לראש צורת טלה, ובמאדים וכוכב המצא הכלית הנטייה הצפונית קרוב לראש צורת סרטן, וחכלית הנטיה הדרומית קרוב לראש צורת גדי. כב למה נמצא במארים וכוכב מהנטיה לדרום יותר ממה שימצא להם ממנה בצפון, ובנוגה ימצא הענין בהפך, אם הענין בזה כמו שספר בטלמיום, ובשבחאי וצדק ימצא מהנטיה לצפון ולדרום בשווי. כג למה היה כוכב שני פעמים בשנה במרחק הרחוק והקרוב, אם היה שיהיה המציאות כן כמו שבאר בטלמיום. כד למה היה זמן חנועת הרוחב בירח מהחלף לומן תנועת האורך בהפך מה שימצאו בזה בשבתאי וצדק ומארים ונגה וכוכב. כה למה התחלפו הככבים ההולכים בשעור התנועה המהאהרת, כאלו האמר שקצהם ישלים סבובה בכמו עשרים וארבעה אלף שנה, כמו הענין כגלגל הככבים הקיימים ובמארים וקצח בכמו חמשה עשר אלף ושבע מאוח שנה בקרוב, כמו הענין בשמש ושבחאי וקצתם כומן זולת זה. כו מה הוא הצל הנראה בירח ולאיזה תכלית נמצא במקום אשר הוא בו מהירח. כן מה הוא העגול החלבי הנראה בגלגל הככבים הקיימים ולאיזה תכלית הוא נמצא. וזה כי כשירענו זה מענין הגרמים השמימיים לפי מה שאפשר לנו, הנה הוא מבואר שכבר הגענו אל מה שהיתה ידיעהם נכספת מענינם. וזה אמנם יהיה בפרקים הבאים אחר זה.

פרק שמיני

נציע בו קצת שרשים מבוארים בנפשם למעיין בזה הספר יישירונו לעמוד מהם על סבת מה שימצא בשמים.

ואנחנו מציעים תחלה מה שיישירנו לנפילת האמת באלו הדרושים קודם שנאמר בסבותיהם דבר, והם ששה שרשים, הם כולם מבוארים בנפשם, או כמבוארים בנפשם למעיין בזה הספר. השרש האחד הוא שהככבים יפעלו פעולות מתחלפות, כאלו תאמר שלשמש רושם גדול בהולדת החום והיובש המזוג, ולירח רושם בהולדת הקור והלחות, וכן הענין בככב ככב. והשרש השני הוא שהככבים יפעלו פעולות מהחלפות לפי התחלף המקומות אשר הם כהם מגלגל המולות, וזה דבר מפורסם מאד מן החוש לחוקר כזה. ובזה האופן ימצאו שם ככבים קיימים יהיה להם, דרך משל, רושם ברוחות, או במטר, או בטבע, משאר הטבעים, בהיות להם אחד מככבי לכת. וזה ממה שלא יסופק לאחד מן החוקרים בזה. ובזה האופן ימצא פעל הככב החולך מקביל חכלית ההקבלה, בהיותו במקומות מגלגל המזלות נכחיים קצחם לקצת, ואף על פי שלא יחחלפו בנטיותיהם, ר"ל שיהיו ביחם אחר מן הגובה על האופקי וזה אמנם יקרה כהיות המקום האחד בראש טלה, והאחר בראש מאזנים. ואמנם היה זה החלוף מגיע מהם מצד התחלף טבע נצוצי הככבים הקיימים אשר באלו המקומות. והשרש השלישי הוא, כי כל מה שיאריך עמידת הככב במקום אחד מגלגל המזלות יחחזק הפעל המגיע ממנו, מפני טבע נצוצי ככבי המזל אשר הוא בו. ווה השרש הוא גם כן מבואר בנפשו למעיין בזה הספר. וזה כי יחס הפעל אל הפועל הוא יחס הזמן אל הזמן, והמשל כי האש מחמם יותר הדבר המחחמם ממנו בשתי שעוה ממה שיחמם אותו בשעה אחת, כמו שנוכר זה בספר השמע. והשרש הרביעי הוא שהככב יפעל פעולות מתחלפות מפני חלוף נטיתו לצפון ולדרום, והמשל שכל מת שיהיה גבהו בעברו על חצי השמים יותר גדול יהיה הפעל המגיע ממנו יותר חזק, וזה דבר מכואר מן החוש בשמש, וזה שהחמום המגיע ממנו בהיותו בראש סרטן הוא יותר חזק הרבה מן החמום המגיע ממנו בהיותו בראש גדי וממנו נקח ראיה על שאר הככבים, לפי שההקש הוא אחד. והשרש החמישי הוא שכל מה שהיה הנצוץ יוהר גרול יהיה הפעל המגיע מהככב יוחר חזק. וזה כי מפני שהיה פעל הככב המגיע באמצעות נצוצו, הנה יחויב שכל מה שיהיה הנצוץ יותר גדול יהיה הפעל המגיע מהככב יותר חזק. והשרש הששי הוא

שכל מה שיקרב הככב יותר לארץ יהיה הפעל המגיע מהככב יותר חזק, לפי שהוא יותר גרול היחס אל העגולה אשר יסוב בה הככב, ולזה יהיה הנצוץ המגיע ממנו אל הארץ יותר גרול.

פרק השיעי

נתן בו הסבות ככל מה שנמצא בשמים ביותר שלם אשר אפשר זה לנו.

ואחר שהחישבו לנו אלו השרשים אשר הם כמו ידועים בעצמם למעיין בזה הספר, הנה לא יכבר עלינו לחת הסבות בכל מה שיערנו לחקור בו מענין הככבים.

ונאמר שהסבה בהיות הככבים כלם משחתפים בחנועה היומית ובחנועה המתאחרת היא, כי מפני שהיו זמני קודם הדברים ההוים הנפסדים, והיותם משוערים בתקופות הארבע המתחדשות מהככבים, כמו שנזכר בחכמה הטבעית, והיות קצחם קצרי הקיום וקצחם ארוכי הקיום, והיה מן ההכרח שישחתפו כל הככבים בשמירת נמצא נמצא מהנמצאות הטבעיות: הנה מן הראוי שישתתפו כלם בתקופות הקצרות ובתקופות הארוכות השהתפות מה. והנה הרברים ארוכי הקיום בזה האופן הנפלא הם הדברים אשר לא יפול חרושם והפסדם כי אם בומנים ארוכים אורך נפלא, כמו ההרים והימים יהאומות הגדולות ומה שרומה לזה מהרברים הכוללים: והנה ישהחפו כלם בזה בתנועה המתאחרת, ואם קצתם מתחלפים בה לקצת. ואולם היות תנועות המרחקים הרחוקים לככב ככב וראשי החנינים משתחפים באלו החנועות הוא כדי שיגיע חלוף מה לככבים ההולכים מפני התנועה המתאחרת, עם שמירתם היחסים אשר הוכנו להם עם ככבי גלגל הככבים הקיימים מהנטיות, כי בזה יהיה הטבע שיקנו מנצוצי הככבים ההם נשמר, והמשל שכבר יקרה מזה שיהיה רחב מאדים מגלגל המזלות בהיותו בלב אריה רחב אחר חמיר כשהיה מתנועת החלוף במקום אחר, ויקרה למארים חלוף מפני התנועה המהאחרת שיהיה תמיד בהיותו שם יותר רחוק מתכלית הצפונית, רצוני שהוא יותר רחוק חמיד מההפוך הקייצי, עד שיהיה לב מקום האריה בהפוך הסחויי, ואז יחל להחקרר מאדים בהיותו בזה המקום לפאת הצפוני, עד שיגיע לב האריה אל ההפוך הקייצי, ולוה האופן יהיה הפעל המגיע במארים, עם היותו בלב אריה, מתחלף חמיד. וזה שכל מה שיקרב בהיותו שלם אל ההפוך הקייצי היה הפעל המגיע ממנו יותר חזק, כמו שהתבאר בשרש השלישי מהשרשים שזכרנו, וכל מה שקרב בהיוחו נוטה אל ההפוך הסחויי היה הפעל המגיע ממנו יותר חלוש, וזה העניו הולד

בסבוב, וישלם זמן זה הסבוב בזמן שלמות התנועה המתאחרת. ווה אמנם יהיה במארים שהחנועה המתאחרת בו שוה לתנועת גלגל הככבים הקיימים: והנה בשאר הככבים שהחנועה המתאחרת בהם מחחלפת לתנועת גלגל המזלות ימצא גם כן חלוף מפני תנועת המרחק הרחוק, והמשל כי כאשר היה שבתאי עם לב האריה בהיותו במרחק הרחוק, יחלש הפעל המגיע ממנו מפני הרוחק, ויהחזק הפעל המגיע ממנו אם היה עם לב האריה במרחק הקרוב, לפי שהוא אז יותר קרוב אליו. יבאופן אחר יתחלף פעלו בהיותו במרחק הרחוק עם לב האריה לפעל המגיע ממנו בהיותו במרחק הקרוב עם לב האריה, מפני מהירוח התנועה ואחורה, ויתחדשו מחלופי אלו היחסים מינים רבים מחלופי הפעולות, ויהיה חלוף אלו היחסים הולך בסבוב, וזמן הסבוב הזה הוא נשלם בזמן שלמות התנועה המתאחרת. והנה הירח ימצא בו גם כן מחלופי היחסים מפני התנועה המתאחרת, ואף על פי שאין תנועת ראש החנין והמרחק הרחוק בו משוער כזמן החנועה המתאחרת, מפני שחופו לשמש בעחות המולד, והנגור אשר יקנה מהם הירח רושם וטבע ימשך בו בחלקי החדש הירחי. ולפי שהיה לשמש חלוף בהיותו עם ככב אחד מככבי גלגל המזלות מהצר שזכרנו במה שקדם, הנה יקרה לירח חלוף מזה הצד, ויהיה זה החלוף הולך בו בסבוב, וישלם זמן זה הסבוב עם זמן שלמות התנועה המתאחרת. ובכאן נשלמה הסבה לפי מה שבירינו מההקדמות בהשחתפות הככבים כלם בתנועה היומית ובתנועה המתאחרת ובהשתתפות המרחקים וראשי התנינים באלו החנועות.

ואולם הסבה בשחוף רב הככבים החולכים בחנועה השמשית באופן מה היא גם כן כדי שישתחפו כלם באופן מה בחקופות הארבע השמשיות, כי להם ימצא רושם חזק ברברים הטבעיים, כמו הצמחים ובעלי חיים. והנה זה השחוף הוא מבואר בנוגה וככב, ואולם בשבתאי וצדק ומאדים יהיה השחוף מפני השתנות בהם חנועת הארך והחלוף המקובצת לתנועת השמש האמצעית: אלא שתקופות השמשיות המתחדשות מפני תנועת החלוף בשנה שמשית ושלשה עשר יום בקרוב. וזה כי בהיות שבתאי בהחחלת חנועת החלוף יהיה עם השמש, ובהיותו בתשעים מעלה מתנועת החלוף יהיה במבטו מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובהיותו במאחים ושבעים מעלה מתנועת החלוף יהיה במבט נכחיי עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובהיותו במאחים ושבעים מעלה מתנועת החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע עם השמש לפי מהלך האמצעי, ובוה החלוף יהיה גם במבט מרובע תקופות שלש מאות ושבעים ושמנה האופן תחחדשנה משבתאי ארבע תקופות שלה מהמצחים.

יום ושתי שעות בקירוב: ואולם בצדק תחחדשנה אלו התקופות הארבע בשנה השמשית ושני יום וחמש עשרה שעות בקרוב. ואולם במארים חחחרשנה אלו התקופות הארבע כשתי שנים שמשיות וארבעים ושמנה ימים ואחת עשרה שעות בקרוב. ובאלו החקופות ימצא שהוף לאלו הככבים לשמש, עד שהם משתחפים עמו מזה הצד בחקופוחיו השמשיות לפי יחסם ממנו. והנה היו זמני החנועות אשר חחחרשנה מהן אלו התקופות השמשיות כאלו הככבים מתחלפים, כדי שישלמו בזה האופן אלו הדברים אשר בכאן שישוערו תקופותיהם בתקופות ככב ככב מאלו, כי ידמה, כמו שנאמר בטבעיות, שבכאן דברים ישוערו חקופיתיהם בחקופות ככב ככב מהככבים, והנה השוה הטבע בזה ושם תנועת האורך יותר מתונית, באשר תנועת החלוף בו יותר מהירה מאלו השלשה ככבים ובזה האופן היו הדברים אשר ישוערו תקופותיהם בתקופות חנועת האורך אשר לצדק יוכן ההקש לצדק עם מאדים יואולם בתקופות אשר מפני תנועת החלוף ימצא הענין בהפך, וזה הוא הצר אשר אמרנו שהשוה בו הטבע בזה, עם שבזולת זה האופן לא היה אפשר שישתחפו אלו הככבים לחקופות השמש על האופן שזכרנו, כי זה יחייב שתהיינה תנועוחיהם כשקובצו שוות לתנועת השמש האמצעית. ולוה יחויב, כאשר היחה בו תנועת האורך יותר מחונית, שחהיה תנועת החלוף בו יותר מהירה.

ואולם הסבה בהיות תנועות אלו הככבים מתחלפות הוא להשלים מה שבכאן מההויות אשר היה מההכרח שישוערו תקופותיהם בזמנים מחחלפים מצד החחלפם בארך הקיום ומעוטו. ואולם היחה חנועת הארך בנוגה וככב שוה לתנועת השמש האמצעית, והיו תמיד עמו במהלכם האמצעי, כדי שיתמזגו נצוציהם תמיד עם נצוץ השמש באופן שיאות לנמצאות הטבעיות. ואולם בתנועת החלוף יתחדשו גם כן ארבע תקופות אחרות מצד התחלפם בהם במהירות התנועה ואחורה, וברבוי הנטייה ומעוטה, כי זה ממה שיתן טבעים מקבילים לתקופה תקופה מהם, כמו שהתבאר מהשרשים הקודמים.

ואולם הירח, מפני שחופו לשמש, בשהיא חקבל אורה ממנו,
היו לו חקופות משתחפות לחקופות השמשיות באפן מה. וזה
שכאשר היה רחוק מהשמש חשעים מעלות היה החלק המזרחי
מהירח מאיר, ובהיותו רחוק ממנו מאה ושמנים מעלות היה כל הירת
מאיר, ובהיותו רחוק ממנו מאחים ושבעים מעלות היה החלק המערבי
מהירח מאיר: ובזה האופן תחחדשנה לירח חקופות ארבעה מפני
הרוחק והקורבה אשר לו עם השמש. ולואת הסבה לא היה לירח אור
מעצמו, אבל הוא מקבל אורו מהשמש. והנה ימצא לירח צד אחר

מהשתוף לתקופות השמשיות, והוא מפני היות הדבוק אשר יהיה לירח עם השמש בשנה האחת בשנים עשר מזלות על ההמשך, כאלו האמר שהמולר האחד ההיה בטלה, והשני בשור, וכן ימשך זה בקרוב בחדש וחרשי ובהיוח הענין כן, והיה מן המבואר למי שהשחמש מעט במשפטי הככבים שהירח יקנה מהמקום שהיה בו בעת המולד טבע ימשך בקצה החדש הירחי, הנה יהיה לירח שחוף עם השמש בתקופותיו השמשיות מזה הצד. ובכאן החבאר שכל הככבים ההולכים משתחפים לשמש בתקופותיו השמשיות באופן מה, והחבארה הסבה בזה לפי מה שאפשר לנו. ואולם למה היתה תנועת האורך ברב הככבים ההולכים מתחלפת, עד שתהיה פעם מהירה ופעם מחונית, הנה זה הוא כדי שיתחדשו מזאת התנועה יחסים רבים מצד מהירוח התנועה ואחורה, עד שישלם בזה האופן רבוי ההויות אשר בכאן, כמו שהתבאר בשרש השני מהשרשים אשר זכרנו. - ולואת הסבה בעינה היה הככב פעם במרחק הרחוק ופעם במרחק הקרוב, והוא כדי שיתחרשו מזה יחסים רבים לככב מהקורבה והרוחק, ויגיע בזה האופן ממנו רבוי הפעולות גם כן, כמו שהתבאר בשרש החמשי. - והנה היתה התנועה המחונית בהם יותר ארוכת הזמן מהחנועה המהירה, להשוות בין תקופותיהם הארבע, כי מפני שהיה המחונית בזה המרחק הרחוק, והיה מפני זה הפעל המגיע ממנו חלוש, ר"ל מפני הרוחק, הנה הערים הטבע, ושם שם מתינות החנועה, ושם זמנה גם כן יותר ארוך מזמן המהירות, להשוות בין תקופותיהם הארבע באופן שיאות לאלו הדברים אשר בכאן המקבלים פעולותיהם. - ולואת הסבה בעינה היה זמן החנועה המחונית אשר מפני חנועת החלוף בירח יותר ארוך מזמן התנועה המהירה, כי ידמה שיהיה הירח יותר רחוק ממנו בהיותו בהחחלת תנועת החלוף ממה שהוא בהיותו במאה ושמנים מעלה מחנועת החלוף, אלא שלא אמתנו זה עדין במבט. ואם היתה התנועה המתונית במרחק הקרוב, כמו שידמה שיהיה הענין במארים, לפי מה שוכרנו בסוף חלק הקורם, או אם לא היה מקום התנועה המחונית יותר רחוק ממנו ממקום החנועה המהירה, הנה יהיה זה מפני שהיה צורך אלו הדברים אשר בכאן אל פועל התקופות אשר יחדש זה הכוכב בהיות חנועהו מחונית יוחר מצרכם אל פעל החקופות אשר יחרש זה הככב בהיותו תנועתו מהירה. ולזה קובצו בכאן שתי סבות או שלש לחזק פעל אלו התקופות. האחת היא מתינות התנועה, כי זה ממה שיחזק פעל הככב: והשנית היא אורך זמן אלו התקופות, כי זה ממה שיוסיף חזוק על פעל הככב באלו התקופות אשר הם יותר ארוכות הזמן: והשלישית היא קורבת הככב מן הארץ באלו התקופות.

ווה אמנם יהיה בככבים אשר ימצא בהם הענין בזה האופן, ר"ל שיהיו יותר קרובים אל הארץ בעת היותם במקום התנועה המחונית.

אולם למה היו הככבים ההולכים אשר ימצא להם נזורות יותר רבי הנטיה בעת היותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף מהנטיה הנמצאת להם בהיותם בהתחלת תנועת החלוף, ולמה היה מהירות החנועה לאלו הככבים נמצא בהיוחם בהתחלח חנועה החלוף, ואחורה בהיותם במאה ושמנים מעלה ממנו. הנה הסבה כזה בשבתאי וצרק ומאדים כהיותם כהתחלת תנועת החלוף עם השמש כמקים אחד מגלגל המזלוח, ומפני זה יהיה ביניהם הסכמה אז באופן מה מצד הטבע שיקנו יחר נצוציהם מהככבים הקיימים אשר הם עמהם: ובהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף, הם נכחיים לשמש, וחמצא ביניהם הקבלה מפני הטבע אשר יקנו מהככבים הקיימים, כי הם במזל נכחיי לשמש. ולפי שניצוץ השמש חזק מאר לגרלו, הערים הטבע בששם אלו הככבים בעת הסכמתם עמו יותר חלושי הפועל, מפני מהירות החנועה ומיעוט הנטייה האפשרית להמצא שם לפאת היישוב בעת היות השמש במזלות הצפוניים, ולפאת דרום בהיות השמש במזלות דרומיים, כי כבר יספיק לשמש עזר מעטי מצד חווק נצוצו. ושם אלו הככבים בעת היות פעולותיהם מקבלת לפעולת השמש יותר חוק הפעל מצר איחור התנועה הנמצאות להם במקום ההוא, עד שכבר ישובו אחור וישובו ללכת במקום ההוא פעם שנית, ויארך מפני זה זמן עומרם במקום ההוא מגלגל המזלוח. וזה לשתי סבותי האחת לאחור התנועה, והשנית מפני היותם שבים אל המקום ההוא פעם שנית: ולוה סבה אחרת תחוק פעולתם בעת ההיא, והיא רבוי הנטייה האפשרית להמצא להם שם במקום שיהיה ממנו הקבלה לפעל השמש, והוא לפאח דרום בהיות השמש במזלות הצפוניים, ולפאח צפון בהיות השמש במזלות הדרומיים. מזה האופן תמצא עמו הקבלה יותר חזקה: ואף על פי שואת הנטייה תמצא לפעמים בהפך זה, הנה זה יהיה להרבות היחסים, כדי שישלמו בו רבוי הפעולוח. ואולם בנוגה וככב ימצא ביניהם גם כן הסכמה עם השמש בהיותם בהחחלת הנועת החלוף מצד היותם במקום אחר עמו ובנטיה מועטח. ואולם בהיוחם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף ימצא ביניהם הקבלה מה עם השמש מצר רבוי הנטייה, ולזה היה גם כן נמצא להם מהירות החנועה בהיותם בהתחלת חנועת החלוף, ואחורה בהיותם במאה ושמנים מעלה מהנועת החלוף. ולפעמים לא חהיה נטייה כלל, כמו שקדם, הנה יהיה זה להרבות היחסים, כדי שישלמו מזה רבוי הפעולות המצטרך בהשלמת זה המציאות השפל.

וכן הענין בנטיה הנמצאת לשבתאי צדק ומאדים בהיותם במאה ושמנים מעלה מהנועה החלוף שהיא לפעמים מעוטה, ולפעמים לא יהיה נטייה, כמו שקדם. ועוד סבה אחרת בזה העונין בנוגה וככב, והוא שבזה האופן אפשר שיתחרשו מהם מפני תנועת החלוף תקופות ארבע מתחלפות קצתם לקצת. ולזה גם כן היו נטויוהיהם בהיותם בהחחלת חנועת החלוף לזולת הצד אשר היו נוטים בו במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף בחלוף מה שימצא מזה לשבתאי צדק ומאדים. וזה שאם היו באופן אחר ממהירות התנועה ומהנטייה בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף, עם מה שהם מהם בהיותם בההחלת תנועת החלוף, לא יהיה חלוף כלל מפני תנועת החלוף, בין בהיותם בהתחלת תנועת החלוף, ובין בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף. ולפי ששמירת השווי בין ההפכים הוא בהקופות הארבע המתחדשות מפני תנועת חנועה, כמו שנזכר בטבעיות, הנה מן ההכרח היה זה החלוף נמצא לאלו הככבים בין בהיותם בההחלת תנועת החלוף, בין בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף. ואולם מה שוכרו הקודמים מאלו הככבים הנבוכים, שכאשר הם נזורים, אין כח להם, הוא מאמר יוצא מו ההקש, ווה כי או חמצא הנועהם יותר מהונית, ולוה יחויב שההיה פעולתם יותר חזקה, כמו שבארנו. אלא שעל כל פנים החוש הניעם על זה, וזה שהם מצאו הרושם המגיע מאלו הככבים בהיוחם נזורים חלוש מאד, וזה אמנם הוא מפני היות השמש פועל אז פעולה מקבלת לפעולתם, מפני היותו במזל נכחיי להם. ובהיות הענין כן, והיה השמש גובר עליהם לגורל נצוצו, הנה הרושם המגיע אז מהם חלוש, אלא שואת החולשה אינה מצדם, כי אז ראוי שההיה פעולתם יוהר חוקה, ואמנם היה זה מפני פעולת השמש המקבלת להם בזה המקום. ולנוגה וככב תמצא גם כן הקבלה מה עם השמש בזה העת, כמו שקרם.

ואולם למה היה הככב היותר רחוק מן הארץ יותר מאוחר התנועה ברב הככבים, הנה זה להכלית שחגיע פעלתו בכאן לפי מה שראוי להשלמת אלו הנמצאות השפלות. כי מפני שהיתה פעולת הככב בהיותה רחוק מן הארץ יותר הלושה, הערים הטבע ושם הנועתו יותר מאוחר, להשלים לו מה שחסר ממנו מחוזק הפעולה מפני מרחקו מן הארץ.

ולזאת הסבה בעינה היו ככבי הנבוכה יותר קרובים אל הארץ בהיותם בתכלית מן החלוף הנמצא להם מפני תנועת החלוף ממה שהם בהתחלת תנועת החלוף ובמאה ושמנים מעלה ממנו, כמו שיראה זה לחוש בנגה, וזה כי אז תמצא להם הקבלה מה עם השמש, אם בשבתאי וצרק ומאדים, מפני היותם אז במבט מרובע עם השמש, ואם בנגה וככב, מפני היותם אז בתכלית המרחק מן השמש. ולזה חמצא אז להם עם השמש מיעוט ההסכמה מה שאפשר להם, מפני היותם במקומות מתחלפים מגלגל המזלות תכלית החלוף האפשרי להם, וזה כי היו יותר קרובים אל הארץ בהיותם בזה המקום. ואולם בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף, לא יצטרך לאלו הככבים שיהיו יותר קרובים אל הארץ לחזק פעולתם, כי די בזה במה שהם מרבוי הנטייה ומתינות התנועה בזה המקום, כמו שקדם.

וראוי שלא יעלם ממנו כי לואת הסבה בעינה שוכרנו בשבתאי וצרק ומאדים היה הירח יותר קרוב אל הארץ ברבועים ממה שהיה בשאר ימי החדש, כדי שהתחזק פעולה הירח בזה העת מצד זה: ואולם בנגורים לא יצטרך לזה, לפי שהוא שלם האור, ודי לו לחזק פעולהו מה שימצא לו מיתרון האור בזה העת, כי או ימצא לו מהאור כפל מה שימצא לו ממנו ברבועים. ולזה לא יצטרך לירח חוספת נטייה בהיותו נכחיי לשמש, ולא מהינות התנועה לחזק פעולחו, כי די בחזוק הפעלות מה שימצא לו מיחרון האור בהיוחו נכחיי לשמש, כמו שקדם. - ולואח הסבה לא היה לירח נזורות ולא היה בו זולת נטייה אחת. ואולם אם היה מאדים יותר קרוב אל הארץ בהיותו במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף, כמו שנחשב מענינו, הנה יהיה זה לחזק פעלחו בעת הקבלתו לשמש, בדרך שיאות למה שבכאן. וזה כי מפני מהירות חנועתו גם בהיותו במאה ושמנים מעלה, לא חהיה הפעולה המגעת ממנו באופן החוזק המצטרך למה שבכאן, ולזה הושם אז יותר קרוב אל הארץ, אם היה שיהיה המציאות כן. ובכאן התבארה הסבה בהיות החלוף יותר גדול הנמצא מפני תנועת החלוף בהיות הככב ביותר מחשעים מעלה מחנועת החלוף במספר החלוף היותר גדול, כמו שיראת ממה שהושג במבט מאדים ונוגה וככב, לפי מה שספר בטלמיום מהמבטים אשר היה בהם ככב בגדול המרחק מהשמש, כי בזה האופן יחכן שיהיו שבתאי צדק ומאדים במכט מרובע עם השמש בהיותם בתכלית מן החלוף אשר הם בו יותר קרובים אל הארץ שהוא המכוון מהטבע לסבה שזכרנו. ואולם בנוגה וככב היה זה להשוות בין פעל התקופות הארבע אשר להם מפני תנועת החלוף. ווה כי מפני שהיה פעל אלו הככבים חלוש בהיות תנועתם מהירה, הושם זמן התנועה המהירה יותר גדול להשוות בזה. וואת הסבה היא כוללת בשבתאי וצדק ומאדים גם כן.

ואולם למה נמצא בשבתאי צרק ומאדים שמה שהיה מהם יותר

מאוחר התנועה היה החלוף אשר מפני תנועת החלוף כו יותר גדול, הנה זה כדי שישלם הנזורות אשר יצטרך להם הככב בהיותו נכחי לשמש, בדרך שיגיע ממנו פעל מקביל לפעל השמש באופן מן החוזק אשר יצטרך להשלים מה שבכאן.

ואולם למה היו השמש והירח יותר גרולים ביחס אל גלגליהם משאר הככבים ההולכים, הוא לפי מה שאחשוב. כי מפני שהיה עמידת הדברים הטבעיים בחום והלחות הטבעיים הנמצא להם, והיה השמש הוא היותר מיוחד בנתינת החום הטבעי באלו הדברים, והירח הוא יותר מיוחד בנתינת הלחויות, כמו שהתפרסם מענינה: הנה מן ההכרח היה שיהיו אלו הככבים יותר גדולים, כדי שתהיה פעולתם יותר חזקה מפעולת הככבים המקבילים להם. ולואת הסבה בעינה היו צדק ונוגה יותר גדולים ביחס אל גלגליהם משבתאי ומאדים וככב, כי היה לככב צדק רושם מה בחום והלחות, ולככב נוגה רושם מה בקור והלחות, במו שהתפרסם מענינם: ואמנם שבתאי ומאדים וככב הם כלם באופן שימצא להם רושם ביובש, לפי מה שנתפרסם למי שהסתכל קצת הסתכלות במשפטי הככבים.

ואולם למה חכלית הנטיה הצפונית בשבתאי וצדק בראש מאזנים, וחכלית הנטיה בהם הדרומית בראש צורת טלה בקרוב, ובמאדים וככב תמצא תכלית הנטיה הצפונית קרוב לראש צורת סרטן, וחכלית הנטיה הדרומית קרוב לראש צורת סרטן, וחכלית הנטיה הדרומית קרוב לראש צורת גדי, הוא לפי מה שאחשב: מפני מה שיאות לאלו הככבים לפי הטבע שהוכן להם שיקנו מניצוצי הככבים הקיימים, עד שתהיה פעולתם במה שבכאן באופן היותר שלם שאפשר, וזה שכבר יתחלף הטבע שיקחו מנצוצי הככבים הקיימים מפני התחלף נטייתם מהם ברבוי ובמיעוט ובצד. ועוד שאפשר שיהיה זה כדי שיהיה נחירתם בין אלו הככבים ובין מאדים וככב רוחב בהפגשם עמהם, ברוב העתים בלית הנטיה האחת קרוב למקום התחלת הנטייה האחרת.

ואולם למה נמצא למאדים וככב מהנטייה לדרום יותר ממה שימצא להם ממנה בצפון, ובנגה ימצא הענין בהפך, אם היה הענין בזה כמו שספר בטלמיום, ובשבחאי וצדק ימצא להם מהנטייה לצפון ולדרום בשווי, הוא לפי מה שאחשב. כי מפני שהיה צורך אלו הדברים אשר בכאן אל שיקבלו רושם יותר מרוחק מאדים וככב מזאת הפאה הצפונית אשר בה הישוב מצרכם אל שיקבלו רושם מקורבתם לזאת הפאה, הוכן להם מהנטיה יותר לפאת דרום. ועוד כי מאדים הוא במרחק הקרוב בהיותו בנטייתו לפאה הצפונית, ובמרחק הרחוק בהיות נטייתו לפאה הדרומית, ולזה היה ראוי שההיה הנטייה הדרומית שם יותר

גדולה, כדי שחשלם ההקבלה הראויה בחקופות זה הככב השמשיות, כי ירומה שיהיה הנרצה כזה הככב אצל הטבע התגבריותו, עם היות צורך הנמצאות אל מרחק מהפאה הצפונית יותר ממה שיצטרכו לקורבתו. ומפני שהיה צורך אלו הדברים אשר בכאן אל שיקבלו רושם יותר מקורבת נוגה לואת הפאה הצפונית מצרכם אל שיקבלו רושם ממרחקו ממנו, הושמה נטייתו לצפון יותר גדולה. ומפני שהיה צורך אלו הדברים אשר בכאן אל שיקבלו רושם שוה מקורבת שבתאי וצדק לזאת הפאה, ואל הרושם שיקבלו ממרחקם ממנה, הושמה נטייחם לצפון ולדרום שוה. - ולואת הסבה גם כן היה גודל מרחק ככב מהשמש יותר קטן הרבה מגודל מרחק נגה מהשמש, ר"ל להיות צורך אלו הדברים אשר בכאן לקבל רושם יותר חזק מפעולת נוגה מהרושם שיצטרך שיקבלו מפעולת ככב, וזה שכל מה שירחקו אלו הככבים מהשמש חראה פעולחם אשר ייוחדו בהם יותר חוקה, למעוט התמוג עמהם נצוץ השמש או. - ולוה גם כן היתה חנועת החלוף יותר מחונית בנגה ממה שהוא בככב, ר"ל להיות צורך אלו הדברים אשר בכאן לקבל רושם יותר חזק מפעלות נוגה מהרושם שיצטרך שיקבלו מפעולות ככב, וזה שכל מה שהיחה החנועה יותר מתונית היה הפעל המגיע יותר חזק כמו שקדם.

ואולם למה היה ככב שתי פעמים בשנה במרחק הרחוק והקרוב, אם תיה שיהיה המציאות כן כמו שבאר בטלמיום, הוא להשלים בחצי השנה השמשית מפני זאת התנועה תקופות ארבע, כדי שישוערו בהם תקופות אלו הרברים אשר בכאן, שיאותו בהם אלו התקופות לפי מה שנתן להם בטבעם מארך הקיום והעמידה. - ולזאת הסבה היה זמן תנועת הרוחב בירח מתחלף לזמן תנועת האורך, כדי שיתחדשו מתנועת הרוחב תקופות ארבע , וישוערו בהם חקופות קצת אלו הדברים אשר בכאן, עד שכבר יחחדשו מהירח מינים רבים מהתקופות. האחד מפני התנועה החדשיית אשר ישלמו ממנה תקופות ארבע בחרש הירחי והשני מפני מרחקה מהשמש, כי מפני זה תחחלף ברבוי האור ומיעוטו׳ השלישי מפני תנועת האורך אשר היא נשלמת בעשרים ושבעה יום ושבע שעות וארבעים ושלשה דקים בקרוב: והרביעי מפני הנועת החלוף אשר היא נשלמת בעשרים ושבעה יום ושלש עשרה שעות ושמנה עשרה דקים, ומפני חנועת הרוחב הנשלמת בשמנה עשרה שנים שמשיים ומאחים וארבעה יום בקרובי וזה כי כבר היו מכל אחת מאלו החנועות הקופות ארבע זולת התקופות היומיות, והתקופות אשר לירח מפני התנועה המתאחרת על האופן שבארנו בַמה שקדם, וישוערו במין מין מאלו החקופות הארבע אשר לקצת אלו הרברים אשר בכאן באופן מה.

ואולם למה היה הצל בירח במקום אשר הוא בו, ומה הוא. הנה יראה שהוא דכר כגרם הירח כלתי מקבל אור השמש כאופן שיקבלו אותו שאר חלקי הירח: וזה שהוא בלחי אפשר שנאמר שיהיה זה אד תחת הירח בזה התואר שיסחיר תמיד קצח גרם הירח ממנו, שאם היה זה כן, לא היה נראה כמקום אחר חמיד, אפילו באקלים אחר, אבל ימצא לו התחלפות הבטה, והיה נראה, דרך משל, במקום מהירח בהיותו עולה על האופק בזולת המקום אשר יראה בו בעת השקיעה, לפי שהתחלפות ההבטה הוא מתחלף באלו המקומות, וזה דבר לא יראה כן בזה הצל. ועוד שאם הונח הענין כן, מה זה שיחנועע זה האד בתנועת הירח בשוה, עד שימצאו לחנועתו כל החלופים הנמצאים לחנועת הירח באורך וברוחב, הנה בהכרח יצטרכו לו גלגלים יניעו אוחו באלו התנועות כמספר הגלגלים שימצאו לירח, וזה בתכלית הבטול והגנות. או נאמר שטבע הירח יחדש תמיד תחהיו באויר זה האר ואם הונח זה כן, יתחייב הספק אשר ספרנו מפני התחלפות ההבטה. ועור שאם היה זה כן, היה ראוי שיהיה זה הצל עגול, לפי שטבע חלקי הירח הוא אחד, ולזה הוא ראוי שיהיו מהדמים בהולדת זה האד במה שתחתיהם תמיד, וזה מבואר בנפשו. ואין לאומר שיאמר שיהיה זה ראיה, לא אמתות ענין במדרגת הקשת וההלא: שאם היה זה כן, היה ראוי שיהיה עגול, מפני היותו אמצעי בין המאיר ובין ראותנו על קו אחד ישר, וזה מבואר חיובו בלמוריות. ועוד שכבר היה ראוי, אם הונח זה כן, שיסור האות בעת צחות האויר, ויתחזק ויגדל בעת עובי האויר. ולפי שכבר החבאר שאין זה האות דבר תחת גלגל הירח, ואיננו גם כן ראיה, הנה לא ישאר אלא שיהיה זה האות בגרם הירח, כמו שהנחנו. והיה זה כן, לפי מה שאחשב, לאחת משתי סבות, או לשחיהן יחר. הסבה האחת לתת חלוף בין התקופות הארבע המתחדשות מהירח, מפני קבולו האור מהשמש בחדש הירחי. וזה שבמרובע האחד יהיה מאיר החלק המזרחי מהירח, ולא ימצא בו מזה הצל כי אם חלק מעט, ובמרובע האחרון יהיה מאיר החלק המערבי, ובו ימצא כל הצל הזה זולת חלק מעט, ויהיה המאיר מהנראה מהירח יותר מועט ממה שהיה במרובע הראשון ובזה האופן יתדולף המרובע הראשון בשעור אור הירח למרובע השלישי. ומפני שהככב יפעל מה שיפעל בכאן באמצעות נצוצו, והיה מפני זה פעל הככב יותר חזק כשהיה שעור נצוצו יותר גרול, הוא מבואר שכבר יתחרשו מפני זה מהירח פעולות מתחלפות בתקופותיו הארבע הירחיות. והסבה השנית היא כי מפני שהיה הירת שומר ליסוד המים ומניע אותו, ויהיה מן ההכרח שלא יהיה היסוד

המימיי מקיף בכלל כדור הארץ, כדי שלא יפסדו אלו הנמצאות אשר בזה החלק הנגלה מהארץ, הנה הערים בטבע בששם חלק בירח בלתי מקבל האור, והוא בחלק הצפוני ממנו, כדי שיעזור לשמור זה החלק הצפוני אשר הוא נגלה מן הארץ, ולזאת הסבה היה רב זה הצל בחלק הצפוני מהירח.

ואולם העגול החלבי מה הוא, ולמה היה נמצא. הנה ירמה שהוא דבר בגרם גלגל הככבים הקיימים קרוב טבעו לטבע הירח, רצוני שהוא מקבל האור מהשמש, כמו הירח, או יקבל אור השמש ושאר הככבים: אלא שהוא יקבל זה האור קבול חלוש באופן מה, שלא יהיה בו נחינת אוך מורגש במה שבכאן, והנה יגיע ממנו פעל מה במה שבכאן, ולזה היה מהעגולות הגדולות. וזה שכבר באר אבן רשד בכאורו לספר האוחות שאין זה דבר יהיה באויר למטה מאלו הככבים, לפי שאם היה הענין כן, הנה יהיה התחלפות ההבטה למקימות זה העגול מגלגל הככבים הקיימים באקלימים המתחלפים: וזה דבר בלתי נמצא כן, שאם היה הענין כן, היה גם כן למקומות זה העגול מגלגל הככבים הקיימים התחלפות, מפני התחלפות ההבטה באקלים אחר בעינו בשהובט בהם בעת היותם, דרך משל, באופק המזרחי ובאופק המערבי. וזה ממה שלא יעלם למי שעיין בדברינו בשיעור התחלפות ההבטה בירח. ואין זה גם כן ראיה, לפי שאין שם מראה נצחית חשלם בו זאת השביכה אשר יתן בה זאת הראיה. ולוה החליט המאמר שהוא אצלי אחר משלשה ענינים, אם שיהיה ראיה כזולת מראה תשלם בזה השביכה, ויהיה סבת השביכה הזאת חולשת הראות, כי השביכה, לפי מה שיאמר בן רשד, תקרה מחולשת הראות, כמו שתקרה מעובי הממוצע, וסבת חולשת הראות בזה המקום הוא היות בזה ככבים דקים מאד יחלש הראות מהשיגם לקטנותם, ויכנסו עגולי השביכה קצתם בקצת, ויראו בזאת התמונה, מפני היות הככבים מהם קרובים קצחם לקצח. או יהיה החלק ההוא מהגלגל הוא יותר עב משאר החלקים, ויקבל אור הככבים אשר שם על צד אשר יקבל הירח אור השמש. או שיהיה בזה המקום ככבים מקובצים מאד, לא יורגשו גרמיהם, ויראה אורם לחזקו מפני העירוב, ויקרה מזה שתראה זאת האורה, כי אבן רשד יראה שהמובט אליו כשיקטן שעורו ורחק, יראה אורו ולא חראה תמונחו, והניח זה על שהוא ידוע בעצמו. ונאמר שאם היה סבת זה האות חולשת הראות, היה זה האות יותר חזק לחלושי הראות ממה שהוא לטובי הראות, ולא היה נראה לאנשים כלם בענין אחר, ווה דבר בלתי נמצא, אבל נמצא לחלושי הראות שלא יראו זה הראות. ועוד שחולשת הראות אמנם יקרה לו שיהיה סכת השביכה כשהיה בעין חולי, בדרך שיהיה שם מים או אד עב, כמו שזכר הפלוסוף, אבל בענין הבריא לא יקרה זה. ועוד שאם היה הענין כן, כמה אני תמה איך קרה זה המקרה בכל זה בחלק מהגלגל אשר הוא נמצא בו על הרבקוח, רצוני שימצאו אלו הככבים הקטנים בכל זה המקום על הרבקות, בדרך שתהיה מהם זאת הראיה, ומה זה שיהיה זה המקרה בחלק מהגלגל ויהיה עגולה מהעגולות הגדולות. וזה הספק בעינו יקרה אם הונח זה האות לפי הענין השלישי אשר זכר אבן רשר. ואולם שיהיה הענין בזה לפי הענין השני שזכר אבן רשר הוא אפשר על האופן שזכרנו. וזה שהנחחנו שיהיה החלק ההוא מהגלגל מקבל אור הכככים אשר בו לעוביו הוא מאמר בלתי ראוי׳ וזה שאם היה הענין כן, היה יותר ראוי שיקבל אור השמש, אחר שמדרך החלק ההוא מהגלגל לקבל האור: וזה שאנחנו נמצא בירח שקבל אור השמש לבדו ולא קבל אור זולחו מן הככבים, שאם היה מקבל אור מזולחו, ימצא מאיר לפעמים החלק מהירח אשר אינו מביט לשמש, וזה דבר בלחי נמצא כן: ולזה הנחנו אנחנו שזה החלק מהגלגל מקבל אור השמש, ואיננו רחוק שיקבל עם זה אור שאר הככבים. והנה החועלת בו שכבר יהיה חלק ממנו תמיד על האופק, ויגיע פעל מה למה שבכאן בעת אשר לא היה אפשר לככבים שיחנו כחם במקום ההוא, ומפני זה היה מן ההכרח שיהיה מהעגולות הגדולות, כדי שיגיע פעלתו בכל חלקי הארץ כמו הענין בככבים ההולכים שנמצאם מתנועעים בעגולות גדולות או קרוב מזה, כמו שקדם. ובכאן נשלמו הסבות בכל מה שיערנו לחקור בו מענין הככבים ביותר שלם שאפשר לנו. יחברך ויחברך האל המישיר אוחנו אל הנכונה על בל ברכה וחהלה.

ותנה היתה השלמת החלק הוה מהספר בעשרים וחמשה ימים לירח כסליו של שנה היתה השלמונים לפרט האלף הששי.

חלק שלישי

בשם יתברך ובמניעי הגרמים השמימיים.

פרק ראשון נזכור בו דעות הקודמים בענין הפועל המהוה אלו הדברים השפלים. — פרק שני נזכור בו מה שיש מאופני ההראות לדעת דעת מאותם הדעות. — פרק שלישי נחקור בו איזה מהראיות האלו הויב ממנה מה שחייבו איתו חיוב אמתי ואיזה מהם לא חויב ממנה מה שחייבו אותו חיוב אמתי. — פרק רביעי נחקור בו בזאת החקירה לפי האמת בעצמו. — פרק חמישי יתבאר בו שבכאן פועל הוא נמום הנמצאות בכללם בצר שהם בו באחד. — פרק ששי יתבאר בו שהגרמים השמימיים הם בעלי שכל נבדל מניע אותם

על צד הציור והתשוקה, ושאינם בעלי נפש היולאנית כמו שהיה רואה אבן סינה לפי מה שסופר ממנו. — פרק שביעי יתבאר בו אם ישיגו השכלים הנבדלים עלותיהם ועלוליהם ועלוליהם ואיך. — פרק שמיני יתבאר נו שאין מניעי הגרמים השמימיים עלות ועלולים קצתם לקצת על האופן שהניחו אותו הקודמים. — פרק תשיעי יתבאר בו שמניעי הגרמים השמימיים לא ישיגו מנימוס הנמצאות השפלות זולת מה שיושפע מהם ובזולת התמוגות נצוצי ככביהם קצתם עם קצת. — פרק עשירי יתבאר בו שאין יחס זמני תנועת הככבים קצתם אל קצת בלתי מדבר. — פרק אחד עשר יתבאר בו שאין השם יתברך השכל המניע לגלגל חככבים הקיימים כמו שהשבו אנשים. — פרק שנים עשר יתבאר בו באיות צד מהתארים ראוי שיתואר השם יתברך, ואיך יחסו למניעים העלולים ממנו לפי מה שאפשר לנו. — פרק שרבעה עשר של שה עשר יתבאר בו מדרגת זה המאמר מן החכמות.

פרק ראשון

נזכור בו דעות הקודמים בענין הפועל המהוה אלו הדברים השפלים.

בעבור שהיחה חקירתנו כזה המקום מענין הנמצא הנכדל אם הוא נמצא, ומה הוא, לפי מה שאפשר לנו, והיו בזאת החקירה שני צרדים מהבאור - הצד האחד הוא מצד הוית הבעלי נפש אשר בכאן, כמו שהתבאר בספר בעלי חיים לפי מה שהבינו המפרשים כלם, זולת בן רשד לפי מה שנראה מדבריו בפירושו למה שאחר הטבע, והצד השני הוא מצר מה שימצא מענין ההנועה אשר לגרמים השמימיים, כמו שהתבאר בספר השמע ובמה שאחר הטבע - והיה מבואר שיריעחנו באלו ההוים הבעלי נפש אשר בכאן היא יותר חזקה מהידיעה אשר לנו בגרמים השמימיים, לפי עוצם מרחקם ממנו בעצם ובמקום. הנה ראוי שנשים ההחלח זאת החקירה מהחויה הנמצאת לבעלי הנפש אשר בכאן, אם יחויב ממנה זה כמו שיראה אבן רשד, ואם היה שיחויב מזאת ההויה שיהיה שם פועל נברל. והנה נחקור באיזה אופן יגיע לנו זה ממנו, כי זה, עם שיישירנו אל הידיעה במהות הנברל אשר בוה התאר, הנה יישירנו לעמוד על מהות שאר הנבדלים, כמו שיהבאר מדברינו. ולפי שהטעות בזאת החקירה מרחיק האדם בתכלית ההרחקה מהצלחתו המרעית והמרינית, כמו שיהבאר למעיין בזה הספר, אחר שישלם לו העיון במה שכלל אותו זה הספר, הנה ראוי שנפליג זאת החקירה בזה, עד שלא ישאר בה ספק. ולזה ראוי שנזכור תחלה דעות הקודמים אשר ראוי שיטען בדבריהם בואת החקירה, ומה שקיימו בו רעותיהם בעלי אלו הרעות, כי בזה האופן יהיה לנו עזר למצא האמת בזאת החקירה באופן שלא ישאר לנו בה ספק.

ונאמר שתמסטיום יראה שהכח המהווה לכל אלו ההויות

השפלות הוא השכל, וממנו סודרו אלו הכחות לזרעים שיתהוה מהם מה שיתהוה בזה האופן מהשלמות והחכמה. וזה מבואר מדבריו בפירושו להמאמר הנרשם באות הלמד. וכבר ספר ממנו אבו רשר שהמסטיום לא יראה זה לבד בהוית הבעלי נפש, אבל יראה זה גם כן בשאר ההויות אשר בכאן, לפי מה שאמר בספר הנפשי ווה שהוא אמר שם שהנפש איננה היא אשר בה כל הצורות בלבד, רוצה לומר כל המושכלות והמוחשות, אבל היא אשר תחן כל הצורות בחומרים ותבראם. ואבובכר גם כן הסכים שזה המהוה הוא שכל, לפי מה שספר ממנו אבן רשד בבאורו לספר בעלי חיים ובפירושו למה שאחר הטבע. וכן היה אבן סינא מזה הדעת, לפי מה שספר ממנו אבן רשר בפירושו למאמר הנרשם באות הלמד ובפירושו למאמר השביעי ממה שאחר הטבע, והנה אבונצר היה מסופק בזה מפק מה, לפי מה שוכר ממנו אבן רשר: אלא שאנחנו מצאנו לאבונצר במאמרו הקצר במה שיורה עליו שם השכל שהוא מסכים שה שכל הפועל הוא נותן הצורות באלו הדברים ההוים. ווה נראה מדבריו שם תכלית ההגלות. הנה אלו כלם הם מסכימים שהפוטל לאלו החויות הוא שכל, והוא יפעל אותם אם בעצמו, ואם באמצעות כחות יסודרו ממנו בחמר המההוה, כמו שיראה מדברי תמסטיום. והנה הבין אבן רשד מהם, לפי מה שמצאנו ממה שטען לבטל רטותיהם, שוה הפועל הנבדל יתן הצורה למתהוה בסות ההויה, ואולם הדריכה לקבול הצורה אינה מיוחסת אצלם אל זה הפועל הנבדל. ולא ידענו אם מצא בן רשד זה הדעת להם בבאור או הבינו מדבריהם, כי אין אצלנו מדברי אלו הפלוסופים כי אם מעט. ואולם לאבן רשר מצאנו בזה שלש דעות: האחת בקצורו לספר הנפש, ושם הסכים שדבקות השכל הפועל לשכבת זרע ולורעים הוא דבקות אינו בעצמו, רוצה לומר שמה שידבק בהם השכל הפועל, כשיהוה מהם מה שיהוה, אינו בצד שיהיה הוא להם צורה קרובה, כמו הענין בגרמים השמימיים שמניעי הגרמים השמימיים הם צורה קרובה לגרמים המתנועעים מהם. והדעת השנית מצאנוהו לו בספר בעלי חיים בבאורו, ושם הסכים שהמהווה לאלו ההוים אינו שכל, אבל הוא כח נפשיי הוא בזרע, והמהוה אותו הכח הנפשיי הוא נבדל. ואמר שבכאן יראה מציאות מניע אחד נבדל בלחי המניע אשר התבאר בספר בעלי חיים, ושוה קודם על זה בטבע, וזה כי כאשר הוסר זה המניע, הוסר פועל זה, ולא ימצא הענין בהפך, ר"ל כי כשהוכן החומר והיה בו זה החום המשוער

באמצעות הגרמים השמימיים יושפע מזה הכח הנבדל זה הכח הנפשיי בזרעים. ויראה שירצה אבן רשר בזה המאמר שיהיה המהוה לזה הכח הנפשיי הוא השכל הפועל. ויבאר בזה שאי אפשר שיהיה השכל הפועל הוא הסבה הראשונה לכל הנמצאות, לפי שהוא לא יוכל לעשות פעולתו אם לא הכינו החמר הגרמים השמימיים: ובזה בעינו אמר אבונצר במאמרו ב שכל, רוצה לומר שאין בשכל הפועל די בשיהיה הוא ההתחלה הראשונה לכל הנמצאות, לפי שהוא צריך אל זולתו במה שיעשהו, ולזה יצטרך להתחלה אחרת יותר קודמת ממנו. ואולם הדעת השלישית מצאנוה לאבן רשד במאמר השביעי מספר מה שאחר הטבע, והוא הסכים שם שוה הכח המהווה הוא בזרע, והוא מתילד בו מבעל הזרע והגרמים השמימיים, ושהוא איננו נבדל, כל שכן שאינו שכל: כי הצורה ההיולאנית חוייב אצלו שתחחדש מצורה היולאנית, ולזה לא יכנים באלו ההויות צורה נבדלת, כי אם בהויות האדם לבדו, לפי שהכחות השכליות הם בלתי מעורבות להיולי בפנים מה מבלתי מעורב בהיולי, כמו שיחוייב שיתילד כל מעורב בהיולי ממעורב בהיולי. וזה דבר גם כן זכרו אבן רשד בזולח זה המקום, ר"ל שלא יצטרך להניח בכאן צורה נבדלה היא הפועלה בהויה זולת בהויית

פרק שני

נזכור בו מה שיש מאופני ההראות לדעת דעת מאותם הדעות.

ואחר שכבר זכרנו דעות הקודמים מהפלוסופים המפרשים דברי הפלוסוף בענין הפועל לאלו ההויות, ראוי שנזכור מה שיש מאופני ההראות בדעת דעת מאלו, לפי מה שמצאנו בדבריהם או בכח דבריהם. ונאמר שמה שהסכימו בו תמסטיוס והאוחזים דרכו מהמפרשים ימצאו לו פנים מההראות. — מהם, שכבר יראה שאין כח בצורה היולאנית, ווה שהגשמים אמנם יפעלו קצתם בקצתם ויתפעלו קצתם מקצתם באיכויותיהם, לא בצורותיהם תעצמיות, כאלו תאמר שכבר יחממו קצתם קצת או יחקרר קצתם מקצת או יחלחלת או ייובשי אבל לא נמצא בצורה העצמית שתפעל בזולתה, וכל שכן הנפש, ווה שאין מהנראה שהנפש תעשה נפש, כמו שהוא נראה שהחום יעשה חום כמוהוי ולא יראה זה בנפש לבדו, אבל גם בשאר הצורות העצמיות הנמצאות לאלו הדברים השפלים, יהמשל כי האש כאשר תפעל אש כמוהו מגשם, כבר לא יפעל בצורה העצמית אשר בו, שהוא הקלות, באותו הגשם הכבר, כי כבר התבאר

בטבעיות שאין באש כח פועל זולת החום. וכאשר היה זה כן, הנה חרוש צורת האש, דרך משל, בגשם הנשרף מאש אחרת כמוה יחייב שיהיה על אחד משני פנים. האופן האחד שיהיה חדוש צורת האש בגשם הנשרף נמשך לחרוש החום האשיי בו, כמו שימשכו המקרים בחרוש הצורות, ווה מגונה: עם שכבר יחחייב מזה שתהיה הצורה מחחרשת מלא צורה, וזה שקר, לפי שכבר החבאר במאמרים הכוללים שכבר יוציא הדבר מהכח אל הפועל מה שיש בפועל דבר מהסוג ההוא המתהווה. והאופן השני הוא שיהיה בכאן צורה היא המהווה זאת הצורה המתחדשת, וזאת הצורה יחוייב שחהיה נבדלת, לפי שהצורות ההיולאניות לא ימצא להם בכמו זה הפועל. הנה כן מצאנו זאת הטענה למפרשים לפי מה שזכר אבן רשד מהם בבאורו לספר בעלי חיים ובמקומות מפירושו למה שאחר הטבע. ובזה המאמר עיון, וזה שכבר יראה בקצת הצורות ההיולאניות שיחדשו צורה בהיולי, וזה כי הנזון ישוב המזון אל עצם הנזון ויקנה לו צורות המתרמי החלקים הנמצאים כו, כאלו חאמר שישיב המזון בשר כבשרי וכן הענין בשאר המתרמי החלקים בו, כאלו תאמר אשר לו. ועוד כי אנחנו נמצא כי האש ההוה אש כמוה בצורה העצמית אשר בה, וזה שהצורה העצמית אשר לאש היא החום, לא הקלות, אבל הקלות היא מהאיכויות השניות שמציאותם נמשך לאיכויות הראשונות. וכבר יתבאר שהקלות אינו צורה לאש ממה שאומר. ווה שהצורה במה שהיא צורה היא אשר יסודרו ממנה פעולות הדבר: והנה הקלות לא יסודר ממנו פועל כי אם במקרה, והוא שכאשר יהיה בזולת מקומו הטבעי יחנועע בו אל מקומו, וואת החנועה אינה לאש כי אם במקרה, כמו שהחבאר בספר השמע, כי המנוחה היא טבעית ליסורות, לא התנועה, ולזה לא חהיה להם תנועה במקומם: ואולם החום יסודרו ממנו פעולות לאש, היה במקומו או בזולת מקומו, ולזה היה ראוי שיהיה החום הוא הצורה לאש. ועוד כי הצורה אין ראוי שחהיה בהקש, אבל יחוייב שחהיה נמצאת בדבר בעל הצורה: ואולם הקלות הוא נאמר בהקש, עד שכבר תמצא שהאש יותר קל במקום אחד מקלותו במקום אחר, רצוני שכל מה שקרב אל המרכז הוא בו יותר קל, ואין לו במקומו קלות, כמו שוכר הפלוסוף. וכן תמצא בקצת היסורות שהם קלים במקום אחר וכבדים במקום אחרי וזה ממה שיורה שהקלוח והכובד אינו צורה ביסודות, ולזה הוא מבואר שהקלות אינו צורה לאש. ועוד כי הדבר המורכב יתכן שיהיו לו פעולות מתיחסות אל הצורה, לפי שההיולי בו הוא צורה מה, כאלו חאמר שהאדם ימצאו לו פעולות מצד מה שילך ממנו מדרגת החומר, והוא כח הזן והמרגיש,

וימצאו לו פעולות מצד מה שילך ממנו מהלך הצורה, והוא כת השכליי ובהיות הענין כן, והוא מבואר שכבר יסודרו מהחום אשר באש פעולות מה, הנה הוא מבואר, שאם היה החום באש מדרגת ההיולי אל הקלות, שכבר יהיה האש מורכב, לא פשוט, וימצא שם גשם אחר קורם ממנו יהיה החום לו צורה, וזה מבואר הבטול. ולזה הוא מבואר שאין הקלוח לאש צורה, אבל החום, וזה הפך מה שהניחו אותו. ואולם מה שנאמר בספר המאמרות שהעצם אין לו הפר, הוא נאמר לפי המפורסם, לא לפי האמת, כי היסודות הם הפכיים מצד עצמותם, וכזה האופן יהיו יסודות. ומזה הצד תבטל זאת הטענה אשר טענו הקורמים לחייב שיהיה בכאן נמצא נבדל הוא אשר יחו הצורות באלו ההווים. — ומהם, כי מפני שאשר בכח יצא אל הפעל מאשר בפועל בסוג ההוא מצד מה, והיה מבואר מהדברים הבלחי נולדים מהזרע שאין בכאן צורה היולאנית בפעל מסכמה לדבר המהחוה יתכן שחיוחם אליה הוייתם: הנה יחויב בכאן שיהיה צורה נבדלת היא הפועלת זאת ההוייה. וכבר יחבאר זה גם כן בנולדים מהזרע, וזה כי אין בזרע נפש בפעל, ואמנם הוא בו בכח, וכל מה שהוא בכח הוא צריך אל מה שבפעל. ולזה יחוייב שחהיה בכאן צורה נבדלת היא המהוה אלו ההויות. וזאת הטענה זכרה תמסטיום באופן מה בבאורו למאמר הנרשם באות הלמד, וזכרה אבן רשד בשלמות במקומות מפירושו למה שאחר הטבע. - ומהם, שהוא מבואר שאי אפשר מבלתי שיהיו באלו הדברים אשר בכאן יחסים וצורות כבר הושמו בטבע לפנים בהם יעשו מה שיעשו מזה, עם מצאם החמר הנאוח. וזה כי האדם, ואם היה מתילד מהאדם, הנה האב אין לו אומנות בהרכבתו זאת אשר אי אפשר שתהיה בענין אחר יותר טוב מענינו, ואמנם יהיו בזה הענין מפני מה שהושם בטבע כל אחד מהעצמים מן החום והצורות, לא באומנות מן האב, אבל מן היחם והגשם אין לו מעשה בגשם אלא בחכליתו לבדי ואולם הטבע הנה יעשה בגוף הגשם בכללו, והנה הטבע, והוא לא יבין, יוליך מה שיעשהו אל הכונה המכוונת אליו, כי היה בלתי חושב ומשכיל בפעל מה שעשה. ווה ממה שיורה על שכבר נחפעמו אוחם היחסים ממי שהוא יותר נדיב מהם ויותר נכבד ומדרגתו יותר עליונה, והיא הנפש אשר בארץ אשר יראה אפלטון שהיא נחחדשה ממניעי הגרמים השמימיים, ויראה ארסטו שהיא נתחרשה מהשמש והגלגל הנוטה: ולוה היתה הנפש תעשה פעולחה מוליכה אל הכונה, והיא לא חבין הכונה, כמו מה שכבר נראה מאנשים יהפעמו לדבר דבר ידברו בו וינבאו בו ממה

שיהיה, והם לא יבינו מה שיאמרו. הנה כן מצאנו זאת הטענה לתמסטיוס בכאורו למאמר הנרשם כאות הלמד ממה שאחר הטבע.

והנה מה שהסכים בו אבן רשד לפי מה שנמצא לו בקצורו לספר הנפש ובבאורו לספר בעלי חיים, הנה הוא הסכים באופן מה להמסטיום ולסיעתו כי כבר יעלה זאת ההויה לשכל, הוא אשר יחן הצורות. ואולם מה שהסכים בו אבן רשד בבאורו למאמר השביעי ממה שאחר הטבע, שהמהוה אינו נברל, יש לו פנים מההראות, לפי מה שמצאנו ברברי אבן רשר, קצהם יראה מהם, לפי מה שיחשב, שאי אפשר שיתן הנבדל הצורות, לא באמצעי, ולא כוולת אמצעי, וקצהם יראה מהם שאי אפשר שיחן הנבדל הצורות על הצד שהבינו הקורמים, רוצה לומר שיתן הגשם שנוי החומר מצד האיכויות אשר בו, ויתו הפועל הנבדל הצורה. - מהם, שאם היה הענין כמו שהניחו הקורמים, שיתן הנברל הצורה ויתן הגשם הפועל בהוייה שנוי החמר, הנה יחוייב שחהיה לצורה הויה בעצמוחה, וזה יראה שקר לפי מה שבאר הפלוסוף מענין ההויה, וכבר החבאר זה גם כן בשלמות מדברינו ברביעי מזה הספר. ואם אמר אומר שכבר אפשר זה בזולח הויה בצורה, וזה יהיה כשחהיה הצורה בלחי הווה בעצמותה, אבל יחחדש לה רבקות בחמר: הנה יאמר אבן רשר שאם היה הדבר כן, לא תהיה הצורה צריכה אל נושא אם לא על צר שיצטרך הגשם אל המקום, ותמצא אם כן, דרך משל, צורת הסוס כזולת הצורות, וזה מבואר הבטול בענין אלו הצורות ההיולאניות. ועוד שאם היה הענין כן, הנה לא ימנע הענין בצורה אשר ברבר המחהוה מחלוקה, אם שחהיה נמצאת בו קורם ההויה, או שתעחק אליו מחוץ. והמאמר בשתעתק אליו מחוש הוא מבואר הבטול, כי כל מחנועע הוא גשם, ולוה אי אפשר בצורה שתחנועע בעצמוחה. ואם הנחנו שתהיה נמצאת כו קורם ההויה, הנה הוא מבואר במעט עיון שכבר יחוייב מזה שימצאו יחד בכל אחד מאלו הגשמים אשר בכאן כל הצורות אשר החמר הראשון הוא כחיי על קבולם, ויהיו אם כן צורת האש והמים יחר בפעל בכל אחר מהרברים אשר בכאן, פשוטים היו או מורכבים, וזה מבואר הבטול, רצוני שימצאו ההפכים יחד בנושא אחד. עם שוה המאמר הוא דעת אנכסגוריש שהיה אומר שכל הדברים מעורבים בהתחלה ערוב בלתי תכליתי, ולזה היה מחויב לו שיהיה כל דבר בכל דבר, וכבר ביאר הפלוסוף מה שברעת ההוא מהבטול. וואת הטענה מצאנוה לאבן רשר בבאורו לספר בעלי חיים ובמקומות לפירושו ממה שאחר הטבע, ואם לא מצאנות

לו כזה האופן, אבל הוצאנו זה מכח דבריו, עם מה שהשלמנו אנחנו בזאת הטענה. - ומהם, שכאשר הנחנו שהצורה חהווה אותה צורה נבדלת, ויהווה הגשם הכנת החמר לקבלה, הנה יחוייב מזה שחהיה הצורה מלא דבר: כי אין לאומר שיאמר שחתהוה הצורה מהצורה הנבדלת משחנה בעצמוחה באופן שתשוב צורה היולאנית, אבל היא פועלח לה. ואולם כאשר הונחה זאת ההוייה על האופן שהניח אבן רשר, הנה לא יקרה מזה הבטול, וזה כי ההוייה תהיה לדבר המורכב מחמר וצורה על שהיא הוייה אחת במספר, והיא אמנם חהיה מנושא, והוא החמר שתחהוה ממנו זה המתהוה. - ומהם, שהוא בלתי אפשר בצורה הנבדלת שתפעל בצורה בחמר, לפי מה שאמר אבן רשד בבאורו לספר בעלי חיים, וזה שהשכל הנברל פעולהו בעצמו, לא זולחו, והפועל בהויית הבעלי נפש הוא פועל בכלי גשמי, ומה שיפעל בכלי פעולתו היא זולחו כן זכר אבן רשר זאת הטענה בבאורו לספר בעלי חיים, וירמה שיהיה רצונו בזה שהשכל הנבדל פעל זה שיפעלהו בעצמו. לא בכלי, זואת הצורה המהווה הבעלי נפש הפעל בכלי מה, והוא החום הנפשי אשר בזרעים, או במה שיאות להם בדברים שאינם נולדים מזרע. או אפשר שירצה בזה שהשכל הנבדל פעולחו הוא עצמו, והיא ההשגה, כי ההשגה היא הפעל המיוחד לו, וזאת הצורה תמצא פעולתה רבר אחר זולתה, והיא הצורה ההיולאנית המתהוה. ואולם שואת הצורה היא דבר אחר זולתה הוא מבואר, לפי שהיא תפעל אותה בכלי נשמי, והיה הגשם הוא המקבל אוחה. והנה הבאור הראשון הוא הנראה יותר לפי מה שנמצא מזה הענין בבאורו למה שאחר הטבע במאמר הנרשם כאות הלמד, כי שם אמר זה המאמר מסכים אל הבאור הראשוו. — ומהם, שהמאמר בשהצורה ההיולאנית נבראה מהצורה הנבדלת המסכמת לה, כמו שיראה תמסטיוס ורבים מהמפרשים, הוא דומה אל המאמר בצורות אשר אמר אפלטון, וכבר באר ארסטו מה שיחחייב מהבטול מן המאמר ההוא במה שאחר הטבע. --ומהם, שאם הונח שהצורה הנבדלת חתן הצורה אחר שהשתנה החמר והוכן לקבולה, הנה יהיה הפעל האחר במספר משני פועלים, האחר יתן הפעל, והאחר יהן הכליהו, וזה מבואר הבטול, כי הפעל האחד במספר הוא בהכרח מפעל אחר במספר. ואם אמר אומר אולי החכלית אשר יתן אותה המשנה לחמר היא הצורה המזגית, והפועל הנבדל הוא אשר יתן הצורה הנפשיית בבעלי הנפשי הנה יאמר לו אבן רשר אלו היה אפשר בצורה המזגית שיהיה מציאוחה כשתמצא בעצמה כמו מציאותה כשמקבלה הנפש, הנה יאמר חשם עליהם בהככמה, ואין

הענין כז, כי שם הבשר נאמר על הבשר אשר אין כח נפשיי בו, ועל הבשר אשר בו כח נפשיי בשחוף השם: ובהיות הענין כן, הוא מבואך שאין הצורה המזגיית מגעת מפועל אחר, והנפש מפועל אחר, שאם היה הדבר כן, לא היה מחחרש לצורה המזגיה טבע כשתחרש הנפש בנמוג. - ומהם, שאם היה הענין כן, הנה יהיה הנושא וצורתו שנים במספר, לפי שהם מתחדשים בשתי הויות נפרדות, והוא מבואר שמה שיש לו יותר מהתהוות אחד במספר הוא יותר מאחד במספר. --ומהם, שלא אשער מה ההכרח אשר יכריחנו להניח שלא יתן הצורה מה שהכין החמר אל שיקבל הצורה המגעת בסוף ההוייה, והנה הוא מבואר שכאשר יכין החמר יהן צורות מה, והם הצורות ההולכות במדרגת ההיולי לצורה שהיא שלמוח בהוייה, אשר הם בעצם צורות לקצת הדברים אשר בכאן, ולזה לא ימנע בו שיתן הצורות. ועוד שאם הונחו אלו הצורות מתחדשות בדבר אשר הם לו כמדרגת ההיולי מי שיכין החמר לקבל הצורות, ובדבר אשר הם לו במדרגות הצורה יתחדשו מהפועל הנבדל הנה חהיינה הצורות האחרות בעינם מתחדשות מפועלים מתחלפים, וזה מבואר הבטול, כאלו האמר שהנפש הצומחת חתחרש בצמחים מהפועל הנברל, וחחחדש בבעלי חיים ממי שיכין החמר לקבל הצורה המרגשת. ועוד שאם היה הדבר כן, הנה חהיה הצורה המגעה ממי שיכין החמר יותר נכבדת מהצורה המגעה ממי שיתן הצורה, והמשל שהנפש הצומחת אשר בבעלי חיים היא יותר נכבדת מהנפש הצומחת אשר בצמח, כמו שהכוחל שהוא חלק מהבית הוא יותר נכבד מהכוחל הנפרד. והנה זאת הטענה לא זכרה אחד מהקודמים, אבל היא ממה שיבטל שיהיה ההוייה בזה האופן אשר יראו הקודמים לפי מה שהבין אבן רשד מהם, רוצה לומר שיהיה מה שיפעל תכלית ההוייה זולת מה שיפעל ההוייה. - ומהם, שאם היה הענין כן, הנה יחויב לפי מה שיחשב שחהיינה בכאן צורות רבות פועלות המתחוה האחד בעינו, וזה מבואר הבטול, כי הפעל האחר במספר יחוייב שיהיה מפועל אחר במספר. ואולם איך יתבאר שכבר יחשב שיחוייב מזה שההיינה בכאן צורות רבות פועלות המתהוה האחר בעינו, הנה לפי מה שאומר. וזה שכבר ימצאו במתהווה האחר במספר צורות רבות הם קצתם במדרגת השלמות לקצח, ויחוייב לפי ההנחה ההיא שההיינה שם צורות רבות פועלות אלו הצורות ההיולאניות מסכימות להם באופן מה, כי מה שבכח אמנם יצא אל הפעל מהמככים לו אשר הוא נמצא בפעלי ואלו הצורות הפועלות כבר יחשב שתחוייב שתהיינה רבות, וזה שכבר ישלם לצורות ההאחרות מפני החמר, לפי שקצתם בו שלמות לקצת,

כי הוא יקבל קצתם באמצעות קצת׳ אמנם הצורות הנקיות מהחמר הנה ירמה שלא יחכן בהם זה ההתאחרות. וואת הטענה גם כן לא זכרה אחד מהקדמונים, אלא שהיא ממה שאפשר שיסופק בו על דעח מי שיאמר שחהיה בכאן צורה נבדלת היא הפועלת צורה בהיולי, ולוה ראינו לזכרה בזה המקום. – ומהם, שאם היתה בכאן צורה נבדלת חהוה הצורה ההיולאנית המסכת לה, הנה לא יהיה בכאן אושר בואת ההוייה, לפי שהצורות הנבדלות הם נמצאות מציאות יותר נכבד מהמציאות אשר להם בחמר: ובהיות הענין כן, מה היה הצורך שהושמו בחמרם, ואם הגיעו מהמציאות היותר שלם אל המציאות היותר חסר. ואם אמר אומר שאמנם נעשה זה כדי שיהיו החמרים יותר נאים במציאוח הנה אם כן יתחייב שתהיה הוית אלו הצורות בעבור החמר, וזה חלוף מה שיראהו ארסטו. ולזה מה שיחויב מזה, לפי מה שיחשב, שלא חהיה הויית הצורה ההיולאנית מצורה נבדלת מסכמת לה באופן מה, כמו שהניח חמסטיום והנמשכים לו מהמפרשים. וכבר יראה מזה גם כן שאין הויית הצורה ההיולאנית מהצורה הנבדלת כמו שהחבאר בזאת הטענה, שאם היה הענין כן, הנה לא אשער באיזה ענין יסודר ממנה זה הפעל. וזה כי מהמושכל מהמלאכה היה אפשר שתחחרש ממנו הצורה המלאכותית המתחדשת מהמלאכה, מפני שהוא מסכים לצורה ההיא, שהוא מבואר שלא יתחרש ממושכל צורת הכסא במלאכה קרדום, אבל יתחדש מהמושכל צורת הכסא: ובזה יתבאר שלא יתכן שתחרש הצורה הנבדלת צורה היולאנית בלהי מסכמת לה, וזה שהנבדל יעשה בהכרח מה שיעשהו באמצעות הציור וההשגה.

פרק שלישי

נחקור בו איזה מהראיות האלו חויב ממנה מה שחייבו אותו חיוב אמתי ואיזה מהם לא חויב ממנה מה שחייבו אותו חיוב אמתי.

ואחר שזכרנו מה שיש מאופני ההראות לרעת רעת מאלו הדעות, הנה ראוי שנחקור באלו הטענות אם חויב בהם מה שחייבו אותו מהם חיוב אמתי, אם לא.

ונאמר שהטענה הראשונה מהטענות שוכרנו לקיים דעת תמס טיוס לא תחן האמת על כל פנים כשלא יאמר בו יותר מזה השעור. וזה שכבר נמצא בצורה ההיולאנית שתהוה צורה היולאנית כמוה, וזה מבואר מענין היסודות, כמו שבארנו עם זכירתנו זאת הטענה: וכן נמצא זה בהוייה החלקית אשר בנזון, והמשל שהכבד ישיב המזון אשר יוון ממנו כבריי, וכן הענין כשאר חלקי הנזון: ולזה הוא מבואר שלא ימנע מצר

זה היות הצורה ההיולאנית מתחדשה מהצורה ההיולאנית המסכמת לה. וכן נאמר שלא יחבאר מזה שיהיה די בצורות ההיולאניות בהולדת הצורות המלאכותיות, וזה כי לאומר שיאמר שכבר יקרה בצורות היסודות שיהוו דומיהם, אבל לא ימצא זה בשאר הצורות, וזה כי בענין ההזנה לא התחדש צורה בנזון, אבל יתחרש כמות בו. – ואולם הטענה השנית מהטענות שוכרנו לקיים דעת חמסטיוס היא ממה שיראה ממנה במה שאין ספק בו שבכאן פועל נברל הוא המהווה אלו ההווים. וזה כי אנחנו לא נוכל לומר בדברים הנולדים ממינם שתהיה בזרע זאת הצורה ההיולאנית מבעל הזרע, כמו שבארנו בפרק הששי ממאמר הראשון מזה הספר, ויתבאר גם כן כאופן שלם במה שאחר זה: ואמנם מה שאפשר שיהיה בזרע מבעל הזרע הוא חום מה נאות אל שיהיה כלי לואת ההוייה: ולפי שהרבר יוציא מהכח אל הפעל מה שהוא בפעל בסוג ההוא באופן מה, הנה יחוייב שחהיה בכאן צורה נבדלת פועלת תיוחם אליה זאת ההוייה, אם בשיושפע ממנה כח נפשיי בזרע חשלם ממנו זאת ההוייה, אם בשתפעל זאת הצורה הנבדלת זאת ההוייה בזולת אמצעי, זולת החום היסודי אשר ברבר המתהוה שהוא לואת הצורה המהווה במדרגת הכלי. ואיך שהיה, הנה לא יחוייב מזה שיהיו בהויה האחת שני פועלים יפעל האחד ההויה והאחר תכליתה, כמו שחשבו המפרשים לפי מה שיראה ממה שטען אבן רשר לחלוק בו עליהם.

ואולם מה שאמר אבן רשד לבטל זאת הטענה הנה לא יתבאר ממני שיהיה ענין זאת ההוייה אפשר בזולת צורה נבדלת. וזה שהוא אמר בפירושו למאמר הנרשם כאות הלמד לסלק זאת הטענה דבר זה ענינוי הנה ענין מאמר ארסטו שהמוסכם יהיה מן המוסכם או קרוב מהמוסכם אין ענין שהמוסכם עצמו יפעל בעצמו ובצורחו צורה המוסכם לו, ואמנם עניינו שיוציא צורח המוסכם לו מהכח אל הפעל, ואינו פועל בשישיב אל ההיולי דבר מחוץ או דבר הוא חוץ ממנו. והענין בעצם בזה כמו הענין בשאר המקרים, וזה כי לא יביא החום אל הגשם המחחמם חום מחוץ, ואמנם ישים החם בכח חם בפעל. וכמו כן הענין בגודל הנמשך בהוייה, רוצה לומר שהגודל כאשר יעתק עם ההויה מכמות לא יעתק מפני כמות יורד עליו מחוץ, אבל יהיה מהכמות אשר בכח בדבר המקבל ההויה. וכמו כן החנועה במקום אינה דבר בא מחוץ בעבור המניע. ולזה לא יחויב שיהיה הפועל מוסכם והוא הוא מכל הפנים. הנה המוליר לנפש אין ענינו שיעמיר נפש בהיולי, ואמנם ענינו שהוא יוציא מה שהיה נפש בכח עד שיהיה נפש בפעל. ולוה חמצא האש חחהווה מהחנועה כמו שחחהוה מאש כמוה, ואף על פי

שאין החנועה אש, אלא שהיא חשים מה שהוא אש בכח אש בפעל. וענין היחסים והצורות הנמצאים במהוים לבעלי חיים הוא שהם יוציאו היחסים והצורות אשר בהיולי מן הכח אל הפעלי ולוה יחויב שימצא בהם בפנים מה אותו הענין אשר הוציאו מהכח אל הפעל, לא שהם הם מכל הפנים. הנה הכחות אשר בזרעים, והם אשר יפעלו דברים בעלי נפש בפעל, ואמנם הם דברים בעלי נפש בכח, כמו שיאמר כבית אשר בנפש הבונה שהוא בית ככח לא ביח בפעל. ולזה ידמה ארסטו אלו הכחות לכחות המלאכותיות, ואמר בספר הבעלי חיים שאלו הכחות הם אלהיים, אחר שיהיה כם כח לחת חיים, והם דומים בכחות אשר יקראו שכלים, להיותם מוליכים אל התכלית. ולמה שהיו אלו הזרעים אמנם יפעלו זה בחום, והחום במה שהוא חום לא יפעל אלא חמום או יבשות או קושי, לא תמונה ולא צורה בעל נפש, אמר ארסטו כספר בעלי חיים שהחום אינו אש, לא מאש, לפי שהאש הוא מפסיד הבעל חיים, לא מהוה לו, וזה הוא מהוה אותו: ולזה הוא מבואר שוה החום הוא רומה לחום המלאכוחיי אשר חשערהו המלאכה לפעול הפעולות אשר תפעול אותם. וזה יראה בכל מה שהיה מהמלאכות יפעל בחום, וזה החום הוא בהכרח בעל צורה, בה היה שמור היחם יהשעורה: וואת הצורה איננה נפש בפעל, אבל היא נפש בכח: והיא אשר דימה אותה במלאכה, ולזה יקרא זה החום חום נפשיי, ולא יאמרו בו שהוא בעל נפש. וזה החום בעל הצורה הוא כזרעים מחילר מבעלי הזרעים והשמש, ולזה אמר ארסטו שהאדם יולידהו אדם כמותו, והחום מתילד בארץ והמים מפני חום השמש המחמוג בחום שאר הככבים, ולזה היו השמש ושאר הככבים התחלה לחיי כל חי בטבע. והנה חום השמש ושאר הככבים המתילד במים והארץ הוא המהוה לבעלי חיים המתילדים מהעפוש, ובכלל לכל מה שהיה מבלחי זרע, לא שיש בכאן נפש בפעל חורשה מהגלגל הנוטה והשמש, כמו שיספר ממנו חמסטיום, ווה כלו כבר החבאר בספר בעלי היים. ואמנם ייחס זה הפעל לשמש, לפי שהוא גלוי הפועל יותר משאר הככבים בזה. הנה החממיות מהילדים מחממיות הככבים המולידים למין מין ממיני הבעלי חיים, והם אשר במספר אותם המינים מהבעלי חיים. והשעור הנמצא בחום אדם אמנם הוא מפני שעורי תנועות הככבים ותכונות קצחם מקצת בקרוב ורוחק, וזאת השעור מגעת מהאומנות האלהי השכלי אשר הוא דומה בצורה האחת אשר למלאכת האחת הראשית אשר תחחיה מלאכות שונות. הנה כפי זה ראוי שיובן שהטבע, כשיפעל פועל בתכלית הסרור מבלתי שיהיה משכיל הוא מושקף מכחוח פועלות

יותר נכבדות ממנו, והוא אשר יקרא שכל. וסוף המאמר הוא שאבן רשר יאמר שכל היחסים והצורות הם נמצאים בכח החמר הראשון, והם בפועל כמניע הראשון בצד מהצדדים, כדמות מציאות העשוי בפעל בנפש העושה. הנה זהו מה שאמר אבן רשד כוה המקום. ואולם בפירושו למאמר השביעי ממה שאחר הטבע אמר אבן רשר, לסלק זאת הטענה השנית, דבר זה ענינוי הנה כאשר הושתכל מופת ארסטו כזה המקום על שהצורות ההיולאניות הם המולירות לצורות ההיולאניות, ראה שהזרעים אשר יתנו צורות הדברים המתילדים מהזרעים בצורות אשר נחן להם בעל הזרע המוליד אותם: ואמנם המחהוים מעצמם הנה הגרמים השמימיים הם אשר יתנו לאלו מה שיעמור מקום הזרעים והכחות אשר בזרעים כאשר יתילדו מזרע ואלו כלם כחות טבעיות אלהיות יהוו כמותם, כמו שיהוו האומנים המלאכותיים עשוייהם, ולוה יאמר ארסטו בספר בעלי חיים באלו הכחות שהם דומים בשכל, ירצה שהם יפעלו פעל שכל, וזה שאלו הכחות ידמו השכל בשהם לא יפעלו בכלי גשמי. ובזה הענין יובדלו אלו הכחות המהוים, והם אשר יכנו אותם הרופאים המציירים מהכחות הטבעיות אשר בבעלי חיים. ווה שאלו יפעלו פעל השכל המעשי, לפי שהם יפעלו בכלים המוגבלים ואברים מיוחדים אמנם הכח המצייר הנה לא יפעל באבר מיוחר, ולוה יספק גלינום ויאמר איני יודע אם זה הכח הוא הבורא, אם לא, אבל הוא לא יפעל אלא כחום אשר בזרע, לא על שהוא צורה בו, כמו הנפש שהיא צורה בחום היסודי, אבל הוא נעצר בו ברמיון מה שחהיה הנפש נעצרת בגרמים השמימיים, ולזה יגדיל ארסטו זה הכח וייחסהו אל ההתחלות האלהיות, לא לטבעיות. ואמנם אם יהיה זה הכח משכיל עצמו, כל שכן שיהיה נברל, הנה זה דבר לא התאמת. וסוף הדברים הוא שאבן רשר יאמר שאם נמצא בכאן מה שאיננו גשם, הנה אי אפשר בו שישנה היסוד אלא באמצעות גשם אחר בלתי משחנה, והם הגרמים השמימיים ולוה יהיה שקר שיתנו השכלים הנברלים צורה מו הצורות המעורבות בהיולי, ואמנם הניע ארסטו אל הכנסת שכל נברל מהיולי בחרוש הכחות השכליות לבר, לפי שהכחות השכליות אצלו הם כלתי מעורבות להיולי, הנה מחוייב בהכרח שיתילד מה שאינו מעורב בהיולי בפנים מה מבלתי מעורב להיולי. הנה זהו מה שאמרו אכן רשר בזה המקום לסלק זאת הטענה אשר טען תמסטיום לקיים שבכאן צורה נבדלת מהווה מסכמת באופן מה לדבר המתהוה.

ונאמר שהוא מבואר שלא יתחייב ממה שאמר אותו אבן רשד בות שיהיה די בצורות ההיולאניות להיות הצורה היולאנית, אבל יתחייב שתהיה בכאן צורה נבדלת תעלה אליה זאת ההויה, כמו שאמר אבן רשר, והוא המניע הראשון אצלו אשר ימצאו בו אלו הצורות באופן מציאות הדבר העשוי במלאכה בנפש האומן. ובכלל הנה זה מבואר שאין די בחום המשוער אשר בורע שתהיה ממנו ואת היצירה הנפלאה אשר נלאו הדעות להשיג מהחכמה הנפלאה אשר בה כי אם חלק קטן, כי החום המשוער הוא יותר ראוי שיהיה כלי לפועל המהוה משיהיה הוא הפועל, וזה מבואר בעצמו מהחום היסודי אשר בבעלי הנפשוח, ר"ל שהוא כלי לנפש לעשות פעולותיה, כמו שהתבאר בטבעיות. וכן הוא מבואר בחום המשוער אשר חעשה בו המלאכה מה שחעשהו כי הוא כלי למלאכה, לא שיהיה הוא המלאכה בעצמה, וזה כי הקרדום, דרך משל, לא יתחדש מהחום המשוער במלאכה מזולת מלאכה, ר"ל ממושכל הקרדום אשר בנפש האומן. ואלו היה אפשר שתהיינה כמו אלו הפעולות מסודרות מהחום המשוער, הנה לא נצטרך להכנים נפש בבעלי נפש, אבל יהיה החום היסודי הוא הצורה המשלמת מציאות נמצא נמצא מהצמחים והבעלי חיים, וזה מבואר הבטול. ובכלל הנה הוא מבואר, כמו שיאמר הפלוסוף, שמה שבכח ישוב נמצא בפעל ממה שהוא בפעל אשר הוא מסכים כאופן מה אל מה שיוציא אותו

ואולם מה שטען אבן רשר שהאש כבר יחילד מהתנועה, או אינו מחויב שיהיה אפשר שיהיה יוציא הדבר מהכח אל הפועל מזולת מוציא יש לו באופן מה מה שיהיה הרבר ההוא כחיי עליו. וזה שהתנועה תעשה, כמו שיאמר הפלוסוף, מהחום החלש אשר בדבר המחחמם חום יותר חזק, והנה החום ההוא הוא הפועל בזה, לא התנועה, אבל הוא כלי לזה הפעל כשתביא חלקי הרבר קצתם אל קצת, כמו שאמר הפלוסוף בהתר זה הספק בטבעיות, וכבר באר אבן רשד זה הענין בבאורו לספר האותות. ולא ימנע שיהיה מהחום החלוש חום יותר חזק, כמו שיהיה מהבריאות החלוש אשר בחולה בריאות שלם, כמו שוכר הפלוסוף במה שאחר הטבע. כזה האופן יחמם הדבר החם הדבר המחחמם במשושו אותו, כי מצד מה שיפעל בו במשושו ישיבהו חם בפעל אחר שיהיה חם בכחי ואם היה פועל בו בשלמות, ישיבהו חם במדרגתו, כמו שזכר הפלוסוף בטבעיות, ולזה ימצא זה הענין מהחדש מהמסכים באופן מה. ואולם מה שוכר אכן רשד מהכמות שלא יעתק בדבר ההווה מפני כמות יורד עליו מחוץ, ולזה לא ימנע שיחחדש הדבר מזולת המסכים, הוא הטעאי. וזה שהדבר המתחדש ממנו מה שיתחדש בעצמות, וממנו מה שיתחדש במקרה: והנה אפשר היה במה שיתחדש במקרה שיחחרש מזולת המסכים, לא במה שיחחרש בעצמותי והמשל שבנין הבית הוא מתחדש בעצמות מהסדור המושכל לו בנפש האומן, והוא המסכים לו באופן מה, ואולם מה שיתחדש בבית במקרה אינו מחויב שיהיה מהמסכים, ולזה חמצא באש שהקלות לא יחהווה בו מהקלות, אבל יחהוה בו החום מהחום, ואולם הקלוח הוא דבר נמשך לחום, ולזה לא יחויב שיהיה חדושו מהמסכים. וכן הענין בכמות ההווה, וזה כי הכמות ההווה ימצא מתחרש באחר משני פנים, אם מצר הכמוח המתחרש בדבר המקבל ההוייה מפני ספוגית החמר ומקשיותו בעת קבולו ההוייה, אם מצד מה שימצא לנזון שיתחרש לו מהכמות באמצעות ההזנה. והנה הכמות המתחרש מפני ספוגית החמר ומקשיותו אינו מהחדש בעצמו, אבל נמשך למה שחרושו בעצמות, והוא הצורה המזגיה, והיא המתחדשת מהמסכים באופן מה, וכמות החומר הוא דבר נמשך להם לפי עובי החמר ודקותו, יהיה ספוגיי או מקשיי. ועוד כי הכמוח אשר נחהוה יש לו הגבלה בעצמות מצד הצורה אשר יקבלה, שלא תמצא ביותר קטן ממנו, וכן יהיה שם כמות לא חמצא זאת הצורה ביותר גדול ממנו, וזה דבר החבאר בטבעיות, ומזאת הצורה ימשך ענין הכמות הזה, ולזה לא יתחיל הטבע בהוייה אם לא ימצא שם מהחמר בשעור שיהיה אפשר בו לקבל ההוייה באופן מה: ובהיות הענין כן, הנה לאומר שיאמר שהצורה היא מתחרשת מהמסכים, וממנה ימשך חרוש הכמות, לפי שאי אפשר שהתחדש בנושא בעל צורה איזה כמות הזרמן. וכן הכמות המתחדש מפני ההזנה הוא מחחדש במקרה, כי המתחדש שם בעצמות, , והוא צורת הבשר כמה שיבא כבשר, וצורת העצם כמה שיבא בעצם הוא המסכים. ועוד שלאומר שיאמר שהכמות המתחדש הוא מהמסכים, וזה דבר מבואר ממה שיתחרש במלאכה, כי כמו שהתמונה מתחרשת מהחמונה אשר בנפש האומן, כי הוא יעשה מה שיעשהו מהתמונות בכמות הראוי לפי מה שנעשת בעבורו המלאכה ההיא, והמשל שהוא לא יעשה הקרדום באיזה שעור הזרמן, אבל יעשהו בשעור נאות אלא שישלם ממנו פעל הקרדום. ואולם מה שוכר אבן רשר מעניין החנועה הוא מבואר גם כן שלא יתחייב ממנו שיהיה אפשר שיתחדש דבר בעצמות זולת מהמסכים באופן מה. וזה כי התנועה אשר באיך היא מהמסכים, כי הוא מורכבת מהכח והפעל, הנה כל מה שיתחרש ממנה הוא פעל מה מסוג הפעל האחרון אשר הוא תכלית השנוי ולפי שתכלית השנוי הוא מהמסכים, הנה יהיה כל השנוי מהמסכים, אלא שהוא יתחדש מעט מעט. וכן הענין בחנועת ההויה, וזה כי מה שיתחדש ממנה מהצורה המזגיח הנה ענינו כמו הענין בשנוי אשר באיך, שהוא

מהמסכים, כמו שקדם ומה שיתחדש ממנה מחצורה הכללית לבעל הנפש ההיא — וואה היצירה לא יחויב בה שחחיה מזולח המסכים על כל פנים, אבל חהיה מהמסכים באופן מה, כמו הענין בדברים ההוים במלאכה, שהתמונה כהם היא הווה מהחמונה המושכלת אשר כנפש האומן. והנה הענין בנחינת הצמיחה כמו הענין בחנועת ההויה והחנועה אשר באיך, וזה מבואר בנפשו מענינה, והוא מבואר בה מאר, שהיא כבר חהיה מהמסכים. ואולם החנועה שלא יהחדש ממנה תכלית אחר כמו בתנועות המחולות מן השיר, הנה היא גם כן מהמסכים באופן מה, והוא הציור אשר למחנועעים בענין תנועח השיר ההוא, וכפי יחסה מהמהירות והאחור תהיה תנועת המתנועעים במחולות מהירה או מחוניח, ווה מבואר בנפשו מענינה. ולזה הוא מבואר שכל אלו הרברים המחחדשים הם מהמסכים באופן מה, וזה דבר מחוייב לפי מה שזכר הפלוסוף. ויראה שאבן רשר גם כן הסכים שחרוש כל המתחדשים הוא מהמסכים באופן מה, ולזה המשיל זה הכח הנפשיי אשר בזרעים אל הבית אשר בנפש הבונה, שהוא מסכים באופן מה אל הבית הנעשה במלאכה.

ואולם השתרלנו לסלק הספק בזה באלו הדברים שזכר אבן רשר שיתכן שיחשב בהם שיהיה חרושם מזולת המסכים כדי שלא ישאר בואח ההקדמה ספק, רוצה לומר ההקדמה שנאמר בה כי כל מה שיצא מהכח אל הפעל אמנם יחחרש ממה שבפועל בסוג ההוא, לפי שואת ההקדמה היא ממה שחישיר אותנו למצא האמח בדרושים רבים ויקרים, כמו שהתבאר למי שעיין בטבעיות ובאלהיות. וכאשר החישב לנו זה, הנה נאמר שאין די בהויית בעלי נפש בחום המשוער אשר יגיע בזרעים ובמה שירמה להם מהגרמים השמימיים, כמו שאין די בהויה המתחדש במלאכה אשר חעשה התמונה בחום המשוער אשר חפעל בו המלאכה ההיא, כי החום הוא כלי למלאכה, ואינה המלאכה בעינה: ולוה הוא מבואר שבורעים כח נפשיי יחסו מהמתהוה יחס המלאכה מהעשוי במלאכה. וכבר הסכים בזה אבן רשר, כמו שיראה מרבריו, ולזה אמר שוה החום המשוער מגעח מהאומנות האלהי השכלי אשר הוא דומה בצורה האחת אשר למלאכה האחת הראשיית אשר תחחיה מלאכות שונות, רוצה לומר שהמלאכות ההם הם משרחות למלאכה הראשיית. ואין ראוי שיחשב מרבריו שיהיה האומנות האלהי הוא אשר יתחדש ממנו זה החום המשוער לבד, אבל יסכים שהאומנות האלהי הוא אשר יתחרש ממנו כזרעים היחסים והצורות אשר בהם יפעלו זה הפעל אשר הוא בתכלית הסדורי ולזה אמר שאלו היחסים

והצורות הם נמצאים בפעל במניע ראשון כצר מהצרדים ברמות מציאות העשוי בפעל הנפש העושה. ולוה הוא מבואר שאבן רשר הסכים שואח ההויה תעלה לשכל נבדל, הוא אשר יהיו נמצאים בו אלו הדברים ההווים בפעל בצד מה. אלא שכבר יראה מדבריו שהוא יחשוב שוה הפעל יהיה מהמניע הראשון בשיושפע ממנו באמצעוח החום המשוער כח נפשי טבעי יפעל מה שיפעלהו בחכלית הסדור, עם היותו בלחי משכיל, וואת היא הנפש אשר ידמה ארסטו שהיא נאצלת מהשמש והגלגל הנוטה. והנה הענין כה כמו הענין בפעולות הבעל נפש בענין הצמיחה וההונה, שהיא בתכלית הסדור מבלתי שיהיה הטבע משכיל מה שיפטל אוחו מזה: וכמו שהפועל בהוייה ההיא החלקית הוא כח נפשי היולאני, כן הענין בזאח ההוייה הכלליח, רוצה לומר שהיא תהיה באמצעות כח נפשיי היולאני הוא בזרעים או במה שידמה להם. ואולם במה שאמר אבן רשר בפירושו למאמר השביעי ממה שאחר הטבע ירמה שהסכים שוה הכח אשר בורעים הוא נבדל, ולוה אמר שאלו כלם הם כחות טבעיות אלהיות יהוו כמותם כמו שיהוו האומנים המלאכותיים עשוייהם. ואמר גם כן שאלו הכחות ירמו לשכל בשהם לא יפעלו בכלי גשמי מה שיפעלו אותו מהציור והתמונה: ואמר גם כן שוה הכח לא יפעל אלא בחום אשר בזרע, ולא על שהוא צורה בו, כמו הנפש שהיא צורה בחום היסודי, אבל הוא נעצר בו בדמיון מה שתהיה הנפש נעצרת בגרמים השמימיים. זוה כלו הוא ממה שיראה ממנו שזה הכח הוא נבדל. כי זה מסגולת הנבדל שלא יפעל מה שיפעל אוחו בכלי, ושיהיה בלחי דבק בחומר, כמו שיאמר אבן רשד בזה הכח אשר בזרע. אלא שאבן רשד יאמר בזה המאמר שלא החבאר מזה שיהיה זה הכח המהוה נבדל. והנה הביאהו לזה, כי הוא חושב כי מפני שהוא יפעל מה שיפעל אותו מזה בכלי מה, וזה דבר אמרו בבאור בבאורו למה שאחר הטבע במאמר הנרשם באות הלמדי והנה זה בלחי צודק, כמו שבארנו בפרק הששי מהמאמר הראשון מזה הספר, וזה כי מה שיפעל אותו הנברל בזולתו יהיה בהכרח בכלי באופן מה, והוא הכלי אשר יהיה בו החמר מוכן לקבל רצויו. וסוף הרברים, הנה איך ומה שהיה, הנה הוא מבואר שאבן רשד הסכים שואת ההוייה תעלה בהכרח אל כח נבדל, הוא שכל, ושהוא מסכים באופן מה אל מה שיתחדש בזאת ההויה מהצורה, וזה שהשכל הוא המניע הראשון : אצלוי ושהוא לא השתדל בזה המאמר לסלק עליית זאת ההויה אל כח נברל, אבל אמנם בטל בזה שתהיינה בכאן צורות נבדלות יהוו כמותם על הצד שהיה אומר אפלטון. ומזה הצד חלק עם חמסטיום בזה המקום, כי תמסטיים אמנם טען לקיים מציאות הצורות הנברלות אשר היה מניח אפלטון אלו הטענות אשר טען אבן רשד לסלק אותם, וזה מבואר מדבר תמסטיום בבאורו למאמר הנרשם באות הלמד.

ואולם אם יהיה זה הפעל מההווה הנבדל באמצעות צורה היולאנית אחרת בזרע זולת החום היסודי אשר בו, או יהיה זה ממנו בזולת אמצעות, זה ממה שיש ספק בו ומבוכה. והנה נחקור מזה אחר זה. — והנה הנראה מדברי אבן רשד בזה שהוא יסכים שהמהוה הנבדל יעשה זה באמצעות צורה היולאנית היא בזרע. ואמנם אבובכר יראה שהוא יעשה זה בזולת אמצעי, לזה הסכים שהפועל להוייה אשר בזרעים הוא כת מסתבך בזרעים, הוא שכל, לפי מה שספר ממנו אבן רשר.

ואולם הטענה השלישית מהטענות שוכרנו לקיים דעת חמסטיום הוא גם כן ממה שירמה ממנו שואת ההויה תעלה אל פועל נברל הוא שכל, ולוה היחה מגעת זאת היצירה כזה האופן מהשלמות אשר נלאו הדעות האנושיות להשיג ממנו כי אם חלק מועט. כי זה בלי ספק יחוייב שיהיה מסודר מפועל אחד משוג התכליח, אלא שלא יתבאר מזה אם זה מסודר ממנו בזולת אמצעי, או באמצעי. וזה כי יש לאומר שיאמר שהוא מסודר ממנו באמצעות כח נפשיי ישפע ממנו בזרע, והוא יוליך אל הכונה מזולת שישכיל זה, כמו הענין בכח הזן והצומח, שיוליך אל הכונה בתכלית מה שאפשר מזולת שישיג זה, וזה אמנם יהיה במה שיסודר לו מזה הפעל מהפועל הנבדל המהוה אוחוי והנה הענין בזה כמו הענין בדברים הנעשים במלאכה אשר הושמו בהם כלים יוליכו אל הכונה מזולת שישכילו, וזה אמנם יהיה מפני מה ששם בהם האומן מההכנה לעשות זה הפעל, והמשל בזה שהרחים ימצאו בהם כלים מניעים אותם בסבוב מזולת שיבינו זה, ואמנם הבין זה האומן ששם בהם אלו הכלים. והוא מבואר שלא יחויב מזאח הטענה שיהיו בהויה אחת שני פועלים, האחד יכין החמר לקבל הצורה, והאחר יחן הצורה כמו שזכר אבן רשד מהקודמים. ויראה מאמר חמסטיום בזאת הטענה שהוא לא הבין שתהיה זאת ההויה בזה האופן שהבין אבן רשר מהקודמים

ונאמר גם כן כי הטענות שזכרנו לקיים כהם דעת אבן רשד לא יחייבו שלא תהיה זאת ההוייה מסודרת משכל אם באמצעות כח אחד, או בזולת אמצעות. וזה כי מה שנאמר בטענה הראשונה מהטענות שזכרנו הוא מבואר שלא יחוייב ממנו שלא תעלה זאת ההוייה לפועל נבדל, אבל מה שיחויב ממנו הוא שאי אפשר שיהיו בהוייה האחת שני פעלים, יהוה האחד הצורה ויפעל האחר הכנת החומר לקבלה:

ואולם אם הונחה כל ההויה מסוררת מהפועל הנכדל כאמצעות החום היסודי אשר בדבר המתהוה, או באמצעות כח נפשיי בו, כמו שיהווה בעל המלאכה אשר בחמר באמצעות ההכנה אשר בחמר לקבל רצויו, הנה לא יקרה מזה בטול מזה הצד. זכן יתבאר זה הענין במה שנאמר בטענה השנית והחמשית והששית והשביעית מאלו הטענות אשר זכרנום לקיים דעת אבן רשר. זוה שמה שיחוייב מהם הוא שאי אפשר שיהיו בהוייה האחת שני פועלים, יהווה האחד הצורה ויפעל האחר הכנת החמר לקבול הצורה, אבל לא יחויב מהם שלא תעלה זאת ההוייה לפועל נבדל. זוה מכואר בנפשו למי שיעיין באלו הטענות.

ואולם מה שנאמר בטענה השלישית מאלו הטענות שוכרנו לקיים דעת אבן רשד שאי אפשר בצורה הנבדלת שתפעל צורה בחומר באלו הבעלי נפש, לפי שואת הצורה המהוה הבעלי נפש תפעל מה שתפעל אותו בכלי מה, והוא החום הנפשיי אשר בזרעים, או במה שיאות להם בדברים שאינם נולדים מזרע, ומה שזה דרכו הוא מבואר שאינו נבדל הנה הוא מבואר, שאף על פי שנורה בזה המאמר, הנה לא יחויב שלא תעלה זאת ההויה לפעל נבדל, אבל מה שיחויב שהפועל הקרוב להויה הוא היולאני, כי הוא יפעל מה שיפעל אותו בכלי, אבל הוא אפשר שיהיה זה הפועל הקרוב בהויה מחודש מפועל נבדל, כמו שאמר זה אבו רשר בבאורו לספר בעלי חיים, רצוני שהפועל לזה הכח הנפשיי בורעים הוא נבדל, כי הוא יעשה פעולתו זאת בזולת כלי. ועור שכבר בארנו בפרק הששי מהמאמר הראשון מזה הספר שלא יחוייב מזה שיהיה זה הכח היולאני. וזה כי הפועל הנבדל ימצאו לו שני מינים מהפעולות: האחד מהם הוא השנחו עצמותו, וזה הפעל יהיה ממנו בהכרח בזולת כלי והשני הוא שיושפע ממנו מהפעולות או מההפעליות בגשמים, וזה לא ימנע היותו בכלי באופן מה, וזה הכלי הוא שיהיה בו החמר מוכן לקבל רצויו. וזה כי התנועה שתסודר ממניעי הגרמים השמימיים המתנועעים מהם היא באמצעות כלי, והוא התמונה אשר לגרמים השמימיים אשר אי אפשר שתמצא התנועה הגראית להם אלא בה: וכן יהיה גם כן כלי לואח החנועה הטבע שיש לגרמים השמימיים, שהם לא קלים ולא כברים, כמו שהתבאר בטבעיות, ווה שאם היו קלים או כברים, לא היה אפשר שחשלם מהם ואת התנועה הסבובית המחמרת: והנה אלו המניעים הם נבדלים, כמו שבאר הפלוסוף ויחבאר גם כן במה שאחר זה, ולפי שהם מניעים הגרמים השמימיים באמצעות כלי באופן מה. וכבר יתכאר גם כן זה הענין מצר אחר, רצוני שהפועל הנברל לא ימנע שיפעל בגשמים באמצעות כלי, וה כי מה ששפיעו בכאן מניעי הגרמים השמימיים מהפעולות הוא באמצעות כלי, והוא הככב: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא ימנע שיהיה הפועל בהויה נבדל, ואף על פי שהוא פועל בכלי באופן מה, והוא הכלי אשר יהיה בו החמר מוכן לקבל רצויו.

ואולם מה שנאמר בטענה הרביעית מהטענות שוכרנו לקיים דעת אבן רשד שהמאמר בשהפועל להויה הוא שכל נבדל מסכים באופן מה אל הצורות ההיולאניות המתחרשות ממנו הוא דומה אל המאמר בצורות אשר הניח אפלטון, הוא מבואר שהוא בלתי צורק. וזה מבואר מהבטולים שחויבו למי שהניח הצורות נמצאות על האופן שהיה מניח אפלטון שלא יחוייב אחד מהם לפי זאת ההנחה, ר"ל אם הנחנו שאלו הצורות נמצאות בשכל המהוה בדרך מה שימצאו הצורות המתחדשות מחמלאכה בנפש האומן. וכבר בארנו זה קצח באור בפרק הששי מהמאמר הראשון מזה הספר. ועוד שאבן רשר הסכים שהסרור המושכל אשר בנפש המניע הראשון הוא הסבה במציאות הסדור המוחש באלו הדברים, ולוה אמר שכל היחסים והצורות הם בפעל במניע הראשון כצד מהצדדים, כמו ברמות העשוי בפעל בנפש העושה. וכבר הורה גם כן אבן רשר במוחלט זה הענין בכל אחר ממניעי הגרמים השמימיים בפירושו למאמר הנרשם באות הלמד, וזה שהוא אמר שם שהגרמים השמימיים יתנועעו לפי שהם ישכילו מנפשם ששלמותם אמנם הוא בחנועה, כמו שישכיל המתנועע לשמור בריאחו ששמירת בריאחו היא בתנועה: ועור שהם ישכילו שתנועתם היא לאשר יוציאו מה שהוא בכח באופן מה מהצורות הנברלות אל הפעל, והם הצורות ההיולאניות. כי מן הרומה שיהיו לאלו הצורות שני מציאויות, מציאות בפעל, והוא המציאות ההיולאני, ומציאות ככח, והוא המציאות אשר להם באופן הצורות הנבדלות. ורצוני בכח כמו מה שנאמר שהצורות המלאכויות להם מציאות בפטל בהיולי, ומציאות בכח בנפש העושה. וזה מה שיראה ממנו שאלו הצורות להם שני מציאויות, מציאות נבדל, ומציאות בהיולי, והנבדל היא סבה לאשר בהיולי. וזהו מה שהשחדלו בו האומרים בצורות ונפלו למטה ממנו. עד כאו לשונו. – הנה כבר החבאר מזה המאמר חכלית הבאור שאבן רשר יראה שההויה העלה אל פועל נבדל ימצאו בו כל הצורות ההיולאניות בצד מה, והוא הצד אשר ימצאו בו הצורות המלאכותיות בנפש העושה, ושואת ההנחה היא בלתי מסכמת להנחת האומרים בצורות. ואולם מה שאמר אבן רשד שאלו הצורות נמצאות בכח בצורות הנבדלות, הנה אין רצונו בזה שלא יהיה לאלו הצורות מציאוה בפעל בצד מה בצורות הנכדלות, והוא הסדור המושכל אשר להם אבל

הרצון בזה שאינם נמצאות בהם מציאות היולאני כי אם בכח, כמו שהצורה ההיולאנית המגעת מהמלאכה אינה נמצאת בנפש האומן כי אם בכח, ואולם מה שנמצא בפעל ממנה בנפש האומן הוא הסדור המושכל אשר לה. וזה מבואר מאד מדברי אבן רשד.

ואולם מה שנאמר בטענה השמינית, שאם היחה הצורה ההיולאנית מתחרשת מהצורה הנבדלת, היתה ההויה האחת מפועלים רבים, כי לא ישלם בצורות נבדלות שתהיינה מתאחדות, כמו שישלם זה מהם כשהם בהיולי, הוא חזק העומק והמבוכה: אלא שעם החקירה יתבאר שהענין בזה הוא בהפך, רצוני שהצורות הנבדלות ישלם בהם ההאתחרות באופן יותר שלם ממה שישלם בצורות ההיולאניות, וזה יתבאר אחר שנציע שהוא מחויב שישלם במושכל הצורות ההיולאניות ההתאחרות. וה יתבאר ממה שאומר, וזה כי הסדור המושכל בנפש האומן מהדבר הנעשה במלאכה אשר כו צורות הם קצחם לקצת במדרגת השלמות, כמו הטניו כצורח הביח אשר בנפש האומן, שהמונח האבנים והלבנים היא הולכת במדרגת ההיולי מהכיחלים והפתחים, וצורת הכוחלים והפתחים הולכת במדרגת ההיולי מצורת החדרים ושאר חלקי הבית, וצורת החדרים יהחצרות ושאר חלקי הבית הולכת במדרגת ההיולי מצורת הבית בכללוי ולפי שוה הסרור אשר הוא בנפש האומן הוא נבדל בהכרח, כמו שהחבאר בספר הנפש, הנה יהיה המשיג והמושג רבר אחד במספרי ואם היו אלו הצורות בלחי מתאחדות בנפש האומן, כמה אני חמה מאיזה צד יחכן שיעשה הבונה קצת אלו הצורות בעבור קצח, האם אפשר שאעשה אני מה שאשיג אוחו בעבור שיגיע מה שחשיג אוחו מזולת שיהיה לי השגה בו׳ הנה זה מאמר בתכלית הבטול, כי איך ישלם לי ההתישר ביותר שלם שאפשר אל התבלית שתשיג אוחו, ולא אשיו.הוי הנה זה אם היה, יהיה במקרה, וזהו ממה שלא יגיע ממנו רבר מאדיי, כמו הענין באלו הדברים המחחרשים מהמלאכה או מהטבע. וכבר יתבאר זה גם כן מפני השכל הנקנה, וזה שמושכליו הם רבים, והוא עם זה מחויב שיהיה אחר במספר, ומה שהוא שלמות לאחר במספר הוא מחויב שיהיה אחד במספר, כמו שזכרנו במאמר הראשון מזה הספר. ועוד שאנחנו נמצא האדם שיקיש בין קצח אלו המושכלות ובין קצת ואם לא היה השכל הנקנה אחד, לא היה לו אפשר זה, כי לא אוכל להקיש בין יריעתי לידיעתך הבלתי ירועה ליי ואולם היה אפשר במושכלות שיתאחרו כלם, כי הם כלם קצתם בעבור קצח, וקצתם שלמות לקצת, והשלמות ומה שהוא לו שלמות הוא לידיעה אחת, כי הם מצטרפים, והמצטרפים הם לידיעה אחת: וזה ממה שיראה

ממנו שכבר ישלם ההחאחרות בשכל הנקנה במושכל כל הצורות ההיולאניות אשר החמר הראשון הוא כחיי עליהם. ואם היה העניו כן בשכל הנקנה, עם העלם ממנו הרבה מהרברים שישימו זה הסדור המושכל מתאחד, כמו שהחבאר במאמר הראשון מזה הספר, הנה כל שכן שישלם זה ההתאחרות בנפש הנברל הפועל להוייה שלא יעלם ממנו דבר ממה שישים זה הסדור המושכל מתאחד, כמו שהתבאר בראשון מזה הספר. ובכלל הנה מבואר שאלו הצורות המושכלות הם מהאחרות בשכל המשיג אותם. וזה כי סדור הנמצאות מפני שהוא מתאחר, הנה הוא עלול משכל אחר, ומן השקר שיהיה עלול ממנו בזה האופן הנפלא, והוא לא ישיג מה שהוא עלול ממנו בצד מהי ולוה תמצא שהפילוסוף הסכים שהשם יחברך יודע כל המושכלוח, אלא שהוא ישכילם יחד, לא כזה אחר זה, והנה ישכילם יחד בצר שהם בו בכללם סרור אחד. וזה שהוא אמר במאמר הנרשם באות הלמד דבר זה לשונו: הנה כל מה שאין לו יסוד יהיה הוא הוא, לפי שהשכל וההשתכלות אחד גם כן. וכבר נשאר שנגיר, אם היה המושכל מורכב, הנה הוא כאשר בחלקי הכל, או לא יחחלק, כל מה שאין לו יסור, כמו השכל האנושי, ואשר למורכבים החלקיים בזה האופן כפי המין הזה, אבל המשובח בזה מה שהוא כל, והוא דבר אחד. וכפי זה הענין ההשכל הוא בעצמו בכל הזמן. עד כאן לשונו. ווה מה שאנחנו מפרשים בוה המאטר, בעבור שהיחה כונח הפלוסוף לבאר שהשכל הראשון הוא אחר פשוט בכל הפנים, ביאר חחלה שהמשכיל וההשכל והמושכל ממנו הוא דבר אחד במספר, ולוה לא יהיה בו רבוי מזה הצד. וזה כי כל מה שאין לו יסור הנה יהיה המשיג וההשגה והמושג אחר במספר: ואמנם מה שיש לו יסוד יהיה בו המושג זולת ההשגה, וכל שכן שהוא זולת המשיג, והמשל שהצבע אשר בנראה הוא זולת הצבע אשר בכח הרואה, והוא ההשגה, וכל שכן שהוא זולח הכח הרואה: ואולם מה שאין לו יסור לא יחכן בו שיהיה המשיג זולח ההשגה או זולח המושג, כמו שהחבאר במאמר הראשון מזה הספר. וכאשר נשלם לו זה הבאור שלא יהיה כשם יחברך רבוי מזה הצד, השחדל לבאר שאין בו רבוי מצך היות עצם המושכל מורכב, ולוה אמר וכבר נשאר שנגיד אם היה המושכל לשם יחברך מורכב, כמו שיראה מהסדור אשר לעולם העלול ממנו, הנה הוא יהיה מחחלק, כמו הענין בחלקי הכל, רוצה לומר שהמושכלות תהיינה בו רבות מתחלקות, כמו הענין בחלקי הכל שיהיו רבים, ויהיה בהם הכל מחרבה באופן מה, ויהיה אם כן רבוי מה בעצם השכל הראשון, וזה מבואר הבמול.

או נאמר שזה המושכל הוא כלתי מחחלק, ולזה לא יהיה בו רבוי מזה הצד, כי לא יתחלק כל מה שאין לו יסוד, כמו הענין בשכל האנושי, רוצה לומר כי עם היות במושכליו רבוי מה, הנה הוא אחד פשוט בלתי מתחלק, כמו שבארנו אנחנו במה שקדם מהדברים בזה הפרק ובמאמר הראשון מזה הספר. והנה אשר למורכבים החלקיים מהסדור והיושר הוא מזה המין, רצוני שהוא מתחלק באופן מה אל השלם והחסר, ולזה היה בחלקי גדרם רבוי באופן מה, והיה זה כן, לפי שיש להם יסוד. אבל המשובח בזה הוא מה שהוא כל, והוא דבר אחד, רוצה לומר שהיותר משובח בזה הוא הדבר שהוא כולל כל הסדור והיושר אשר בנמצאות, והוא דבר אחד במספר, וזהו השם יחברך והמושכל ממנו הוא אפשר בו לפי שאין לו יסור. ולפי שכבר התבאר שהשכל וה אמנם הוא אפשר בו לפי שאין לו יסור. ולפי שכבר התבאר שהשכל יובחושכל ממנו הוא דבר אחד במספר, הנה אם כן יהיה השכל בשם יחברך בעצמו בזה האופן אשר יוכלל בו סדור כל הנמצאות בכל הזמן. הנה הוא זה מה שפירשנו אנחנו בזה המאמר, והוא מסכים למה שאמר הנה הוא זה מה שפירשנו אנחנו בזה המאמר, והוא מסכים למה שאמר אותו הפלוסוף לפי מה שיתנהו מובן מילותיו ולפי האמת בעצמו.

ואולם אבן רשד פירש בזה פירוש אחר בלחי מסכים ללשון הפלוסוף, וזה לשונו: וכבר נשאר שנגיד אם היה המושכל מורכב, הנה הכל כאשר השחנה בחלקי הכל, ירצה וכבר נשאר ספק במושכל ממנו אם הוא פשוט או מורכב ממושכלות רבות. אבל אם היה מורכב ממושכלות רבוח, הנה הוא בהכרח זולתי החלקים בלחי מחדמה, ומה שהיה כן הנה ישכיל דברים רבים, ומה שישכיל דברים רבים הנה הוא ישכיל דבר חוץ מעצמו, והמושכלות ממנו הם סבת עצמו. ואמרו ולא יתחלק כל מה שאין לו יסוד, כמו השכל ההיולאני, יסבול שירצה שכל מה שהיה מן השכלים אין למושכלו יסוד, והוא אשר השכל והמושכל דבר אחד בעינו אי אפשר בו החלוק, כמו מה שאפשר לשכל האנושי אחר שהיתה סבת החלוק בשכל האנושי הוא שהמושכל בצד מה הוא בלתי השכל, וזה שאלו התאחרו השכל והמושכל ממנו בכל הצדרים לא ישיגהו שיהיו מושכלותיו רבות, לפי שסבת הרבוי הוא הזולתיות אשר בין השכל והמושכל ממנו. ויסבול שירצה שהראיה על שכל מה שאין לו יסוד לא יתחלק המושכל ממנו מן השכל האנושי, וזה שאנו נראה במה שיפשיטהו מהחמר, ואם לא יהיה נקי במוחלט, הנה השכל והמושכל יהיה דבר אחד: וכאשר היה זה כן, הנה מה שהיה מנוקה מן החמר במוחלט הנה המושכל ממנו והשכל הוא דבר אחד במוחלט. ואמרו ואשר למורכבים החלקיים בזה האופן כפי זה המין, ירצה והדברים המורכבים אמנם יעדיפו קצתם את קצתם במעט ההרכבה וקורבה

מהפשוט הראשון באוחו הסוג. ירצה שכאשר נמצא בכאן סוג מה מושכל יעדיף קצחו את קצח בהרכבה, רוצה לומר בוולחיות המושכל לשכל, הנה היותר משובח מהם הוא אשר הוא פתות הרכבה באותו הסוג, אבל הוא הפשוט באוחו הסוג. וכאשר אמר שההעדפה בסוג מה שיעדית במיעוט ההרכבה, אמר אבל המשובח הוא מה שהוא כל, והוא דבר אחד, ירצה אבל יתחייב שיהיה המשובח בכל סוג הוא כל ופשוט לא יתחלק, והוא דבר נפרד מעצמו חוץ מהמורכב, ר"ל שאין עצמו בהרכבה: משל זה שהרברים החמים אמנם יעריפו קצחם את קצת במיעוט החום ורבויו, ולוה היה הדבר החם במוחלט הוא אשר אין בו הרכבה, והוא האש, אחר שהוא לא יתערב בו גשם אחר בעבורו היה מעט חם זכן השכל הראשון יחויב שיהיה פשוט ואחר במוחלט. ואמרו וכפי זה הענין ההשכל הוא לעצמו בכל הזמן, ירצה אבל הוא לא ישכיל רבר חוץ מעצמו, אחר שהוא הפשוט, הנה השכילו עצמו דבר לנצח, ולא נירא שישיגהו לאות בענין השכל ממנו. וכן חוייב שיהיה הענין בשאר השכלים הנבדלים, אלא שהראשון הוא היותר פשוט מהם, ולזה היה האחד במוחלט, מה שלא היה בו רבוי כלל, לא מפני שנוי השכל למושכל, ולא מפני רבוי המושכלות, לפי שרבוי המושכלות בשכל האחר בעצמו בענין השכל ממנו הוא רבר נמשך לשנוי אשר ימצא בו בין השכל והמושכל, לפי שכאשר התאחרו השכל והמושכל התאחדות שלם, יחויב שיתאחדו המושכלות הרבות אשר לאותו השכל, הנה יהיה אותו השכל אחר ופשוט מכל הפנים, לפי שכאשר נשארו המושכלות המגיעות בשכל אחר רכות, לא יתאחר בעצמו, לפי שהוא זולתיי להם. וזהו אשר נעלם מתמסטיום בשיניח שיהיה השכל ישכיל מושכלות רבות פתאום, וזה שהוא יסתור אמרנו שהוא ישכיל עצמו ולא ישכיל דבר חוץ מעצמו, ושהשכל והמושכל ממנו הוא אחר מכל הפנים, וזה שהוא אמר שהוא ישכיל הדברים כלם, מפני שהוא ישכיל שהוא החחלה להם, וזה כלו ממאמר מי שלא יבין מופחי ארסטו. הנה אבל כבר השיג זה הספק, והוא שיהיה השם יחברך סכל במה שבכאן, ולוה רחקו אנשים לומר שהוא אינו יורע מה שבכאן אבל ביריעה כוללח, לא בדרך חלקית, והאמת שמצד שהוא יודע עצמו לבד יודע כל הנמצאות במציאות אשר הוא עלה למציאותם, ומשל זה מי שידע חום האש לבר לא יאמר שאין לו כטבע החום הנמצא כדברים החמים ידיעה, אבל הוא זה אשר ידע טבע החום כמה שהוא חום במוחלט. וכן הראשו ישחבח שמו הוא אשר ידע טבע הנמצא במה שהוא נמצא במוחלט אשר הוא בעצמו, ולוה היה שם הידיעה נאמר על ידיעחו ישחבח שמו

וידיעתנו בשתוף השם, וזה שידיעחו היא סבת הנמצא, והנמצא סבה לידיעתנו. והנה ידיעתו ישחבת שמו אינה מתוארת לא בכוללת ולא בחלקית. לפי שאשר ידיעתו כוללת הוא יודע בחלקיות אשר הם נמצאים כו ככח, הנה ידיעתו בהכרח היא ידיעתו בכח, אחר שהיה הכולל אמנם הוא ידיעת הענינים החלקיים, וכאשר היה הכולל היא ידיעה בכח, ואין כח בידיעתו ישחבת שמו, הנה ידיעתו אינה כוללת. ויותר מבואר מזה שאי אפשר שתהיה ידיעתו חלקית, לפי שהחלקיות אין תכלית להם ולא תכללם ידיעה. הנה הוא ישתבח שמו לא יתואר בידיעה אשר בנו ולא בסכלות אשר הוא מקבילה, כמו שלא יתואר בהם מי שררכו שלא ימצא בו אחד מהם: הנה כבר התבאר אם כן מציאות נמצא לא יהואר בידיעה אשר בנו ולא זולתיות בין מציאותו וידיעתו. עד כאן לשון אבן רשר.

ולפי שכבר יחשב ממאמרו שיהיה השם יחברך בלחי יודע נמום הנמצאות וסדרם בצד מהצדדים, והוא מה שהתכאר חיובו כמה שקדם, הנה ראינו בכאן לזכור מאמרו ולעיין בו אם הוא צורק, אם לא. והוא מבואר שאם היה שיבין אבן רשד זה הענין, הנה אין פירושו מבכים ללשון הפלוסוף. כי הפלוסוף אמר אבל המשוכח בזה מה שהוא כל, והוא דבר אחדי ואם לא יהיה במושכלות אשר ידעם רבוי באופן מה, לא יחכן שיאמר בו מלח כל, ולוה הוא מבואר שהפלוסוף יראה שהשם יתברך ידע נמום הנמצאות בכללות, ובוה האופן הוא עלה לו, כמו שהנמוס הנמצא בנפש מנהיג הצבא הוא הסבה בסדר הנמצא בצבא, לפי מה שאמר ארסטו אחר זה הפרק. וכבר באר הפלוסוף שלא יהיה מפני זה רבוי בשכל הראשון, מפני שאין לו יסוד, והרבוי הנמצא בזה הסדור ברברים הנמצאים הוא מפני היסוד, כמו שהתבאר. והנה אבן רשד המיר מלח כל בפירושו ושם במקומה מלח פשוט, ולזה נטה שיאמר שידיעת השם יתברך הדברים במדרגת מי שידע חום האש, שכבר יש לו ידיעה בטבע החום הנמצא ברברים החמים. והוא מבואר שחום האש הוא החם שברברים החמים אשר בתכלית, לפי שהוא פשוט, ולא החמוג בקור, ולוה יחכן שיאמר בו כל החום. ובוה האופו ידמה שיבין אבן רשר שיהיה מובן מלח כל אשר אמרה הפלוסוף בזה המאמר, אלא שוה לא יתכן שיאמר אלא בדברים המתחלקים באופן מה, כמו הענין כחום האש שהוא מחחלק כשהחמוג, עד שכבר ימצא חום מה כפל חום אחר, ולוה יחויב שיהיה במושכל השם רבוי באופן מה. וזה דבר כבר הסכים עליו אבן רשד, כמו שוכרנו במה שקדם, תה שהוא אמר שכל היחסים והצורות הם נמצאים בפעל במניע הראשון

כצד מהצדרים, כדמות מציאות העשוי בפעל כנפש העושה. ולא אשער אם סחר בכאן אבן רשד נפשו, או תהיה כונתו גם כן בזה המקום שהשם יתברך יודע נמוס הנמצאות וסדרם בצד שהוא בו אחד, כמו שהוא האמת בעצמו. ואחשוב שיהיה המכוון מאבן רשד בזה המאמר שהשם יתברך יודע סדר הנמצאות המושכל אשר הוא עלה לסדור המוחש הנמצא בהם, אלא שואת הידיעה לא קנה השם יתברך מהנמצאות, אבל הענין בהפך, והוא שהנמצאות קנו המציאות מהסדור המושכל להם בנפש השם יתברך, כמו שיקנו הצורות המלאכיות מציאותם מהסדור המושכל להם המושכל להם בנפש האומן.

ואולם אם ישכיל השם יחברך שישפע ממנו דבר לנמצאות, אם לא, הוא ממה שיש בו עיון. והנה חמסטיום יראה שהוא משיג השופע ממנו מצר מה שהוא לו התחלה. ואבן רשד יראה שלא ישיגהו, לפי שהוא ממה שהתבאר מדברי הפלוסוף שהשם יחברך לא ישכיל כי אם עצמו. ואנחנו נאמר שהוא ישיג השופע ממנו מצר שהוא עצמו, והוא הצר היוחר נכבד במציאותו, רוצה לומר מצר מה שקנה מהנמום והסדר אשר בנפש השם יתברך: ואלו היה השופע ממנו דבר זר על כל פנים מהמושכל אשר לו, היה בלחי ראוי שישכילהו: אבל מפני שמה שישכילהו הוא מסכים באופן מה למה שיושפע ממנו, הנה הוא מבואר שהוא ישיג מה שיושפע ממנו מזה הצר. ועוד כי מפני שההתחלה ומה שהוא לו התחלה הם מצטרפים, והמצטרפים הם ליריעה אחח, הנה יחויב שחהיה אצל השם יחברך יריעה במה שהוא לו התחלה. ועוד כי מפני שהשם יחברך משיג עצמו בשלם שבפנים, הנה ראוי שלא יעלם ממנו שכבר יושפע ממנו דבר מה, ולולי זה תהיה השגתו עצמו חסרה. 'ועוד שהוא מן השקר שישפע ממנו מה שישפע בחכלית השלמות האפשרי להגיע אל התכלית המכוון, והוא לא יכוין זה ולא ידע: וזה שזה אפשר במלאכה המשרתת, אבל במלאכה הראשיית לא יתכן בה זה. והנה אפשר שידע השם יחברך השופע ממנו מצד השגחו עצמו, כי השופע ממנו הוא מסכים באופן מה לעצמותו, כמו שיסכים הסרור אשר בדברים המלאכיתיים אל הסרור הנמצא להם בנפש האומן. ולוה היטיב אבן רשר על שהשכל והמושכל אינו באדם דבר אחד במספר, הנה הוא כנוי על שהשגתנו הוא לכללים. וכבר אמרנו בסתירת זה במאמר הראשון מזה הספר, ולוה הוא מבואר שהשגחנו אינה לכללים, ולא לחלקיי, אבל הוא לטבע המושכל לאלו הדברים הנמצא בנפש הפועל אוחם, כמו שבארנו במאמר הראשון מזה הספר, ולזה לא יהיה הברל בין ידיעתנו לידיעתו יחברך מזה הצר.

וכבר יראה במה שאין ספק בו שדעת הפלוסוף הוא שהשם יתברך ידע נמוס הנמצאות וסדרם ממה שאמר אחר הפרק שזכרנו במאמר הנרשם באות הלמד. וזה כי הוא אמר שם דבר זה לשונו: ונחקור עוד איך בטבע הכל הטוב והמשובח, האם הוא דבר נכר בעצמו, או בסדר, או בשני המינים, כמו החיל, כי בסדור הטוב, ומנהיג הצבא, וזה יותר, כי אין זה בעבור הסדור, אבל זה לעלת זה. וכבר היו עמו כל הדברים במין מה, אלא שאין סדר מתדמה השט והמעופף והצמחים. עד כאן לשונו. וזהו מה שאנחנו מפרשים בזה הפרק.

ונחקור עוד איך נמצא בטבע הכל הטוב והמשובח, והוא מה שיש בו מהסדור והיושר, אם הוא דבר נכר בעצמו ונבדל מהדברים, כאלו חאמר שהטוב ימצא בשם יחברך לבד, כמו שימצא הטוב בחכלית אשר בעבורו שאר הדברים זוה מבואר הבטול, כי הטוב נמצאהו בכל אחד מהדברים, ואם הוא בקצתם באופן יותר משוכח מקצת. או נאמר שוה הטוב נמצא באלו הדברים במה שיש להם מהסדר והיושר מזולת שיהיה בכאן סדר נכר בעצמו יושפע ממנו סדר הנמצא באלו הדברים וזה גם כן מבואר הבטול, כמו שבארנו במה שקדם, וזה כי אין די באלו הדברים שימצאו בהם אלו היצירות הנפלאות אם לא יסודר זה ממי שהוא משכיל ומכוין אל החכליח. או נאמר שהטוב הוא בשני המינים יחד, כמו החיל, וזה כי כבר ימצא בו הטוב בשני פנים, האחד הוא בסדור הנמצא לצבא בפעולותיהם המשוערות ביותר שלם שאפשר, והשני הוא הטוב הנמצא במנהיג הצבא אשר מאתו יסורר הטוב הנמצא בצבא, ווה כי הטוב הנמצא במנהיג הצבא הוא יותר שלם, כי אין מנהיג הצבא נמצא בעבור הסדור, אבל הסדור הנמצא בצבא בעבור מנהיג הצבא. או ישוב אמרו וזה יותר אל הטוב והמשובח אשר בנמצאות. וירצה בזה שבזה הוא מנהיג הכל ימצא הטוב יותר ממה שימצא הטוב הנמצא בחיל במנהיג הצבא, וזה כי אין השם יחברך מפני הסדור אשר לאלו הדברים, אבל זה הסדור הוא נמצא מפני מציאות הסדור בשם יחברך: ואולם מנהיג הצבא אין הענין בו כן, כי כבר יהיה מנהיג הצבא בצבא כדי שיסודר ממנו הסדור הנמצא בצבא. וזהו מה שיראה שיהיה צורק בעניו הטוב והמשובח הנמצא בנמצאות, רוצה לומר שהוא נמצא נכר בעצמו, והוא השם יתברך, והוא גם כן נמצא בסדור אשר לנמצאות. והנה יאמר הפלוסוף שעם הטוב הנכר בעצמו, והוא השם יחברך, היו כל הרברים במין מה, רצוני שכל הרברים לקחו מהטוב ההוא מה שימצא להם מהסדר והיושר, אלא שקצתם לקחו ממנו יותר מקצת: והמשל שהצמחים קנו יותר מעט מהטוב ההוא ממה שקנה ממנו השט,

ויותר קנה ממנו המעופף מהשט · ובכלל כל מה שחקרב יותר אל השלמות קנה מהסדר הנמצא בנפש הסבה הראשונה יותר. הנה זהו מה שפרשנו אנחנו בזה הפרק, והוא מסכים מאד ללשון הפלוסוף ולאמח בעצמו. ואולם אבן רשד פירש בזה פירוש אחר בלחי מסכים ללשון הפלוסוף. ואיך שיהיה, הנה הוא מבואר כי הפלוסוף מסכים שהסדור אשר בכאן שופע מהסדור המושכל אשר לשם יחברך, כמו שישפע הסדור בצבא מהסרור הנמצא בנפש מנהיג הצבא. ובכאן החבאר שהוא מחויב שיהיה מושכל אלו הצורות מתאחד, ואולם היה אפשר בו זה, מפני שאין לו יסור, וזה כי היסוד הוא סבה ברבוי הנמצא באלו הצורות. וזה אמנם יהיה משני צדרין הצד האחד הוא מפני הרבוי אשר בכמות שישיג הצורות ההיולאניות מצד הנושא, כאלו תאמר שצורת זה הסום היא זולח סוס אחר במספר: והצד השני הוא שהיסוד ישים הסדור האחד במספר מתחלק, מפני שקצחו אינו מוכן שיקבל כי אם חלק מה מהסרור ההוא, והמשל כי היסור ישים הכח הזן מתחלק מהכח המרגיש, מפני טבע החמר שיהיה ממנו הצמחים, שאין בטבעו שיקבל מהשלמות יותר מזה: ואולם הסדור המושכל לאלו הצורות לא יתחלק בוה האופן, וזה מבואר בנפשו. והוא מבואר גם כן מזה שמושכל אלו הצורות ישלם בו ההתאחדות בצורות ההיולאניות, כי הוא ישים מתאחד, וזה שהוא מתחלק בצורות ההיולאניות. ובכאן החבאר בטול זאת הטענה אשר יחשב בעבורה שהוא בלחי אפשר שיהיה בכאן פועל נבדל חעלה אליו הויית אלו הצורות ההיולאניות הוא מסכים להם באופן מה.

ואולם מה שנאמר בטענה התשיעיה, שאם היתה בכאן צורה נבדלת המהווה הצורות ההיולאניות המסכימות לה, לא יהיה בכאן אושר בזאת ההויה, לפי שהצורות הנבדלות הם נמצאים מציאות יותר נכבד מהמציאות אשר להם בחמר: הנה נאמר שלא יחויב מזה שלא תעלה זאת ההוייה לפועל נבדל, אבל מה שיחשב שיחויב מזה הוא שאין בכאן צורות ההוייה לפועל נבדל, אבל מה שיחשב שיחויב מזה הוא שאין בכאן צורות אפלטון לפי מה שהבין מרבריו הפלוסוף: ואולם שיהיה בכאן פועל נבדל ימצאו בו אלו הצורות על הצד שימצאו הצורות המלאכותיות בנפש העושה הוא ממה שלא ימנע מזה הצד. ובכלל הנה הפועל הטוב לא יקצר מהטובה כפי מה שאכשר, להיות החמר חסר בעצמותו: ואם היה אפשר לו שיקבל מהטוב והשלמות דבר הוא כמו ממוצע בין המציאות השלם אשר לאלו הצורות בפועל הנבדל ובין מציאות החמר, הנה מן הראוי היה שיושפע מהפועל הנבדל זה הצד השני אשר לאלו הצורות מהמציאות. ואם אמר אומר שאם היה הענין כן, היה מציאות הצורת מבוצרות.

ההיולאנית כעבור החומר, וזהו הפך מה שיראהו הפלוסוף, עם שהוא האמת בעצמו, והוא שהחמר בעבור הצורה: אמרנו לו שזה לא יתחייב מזאח ההנחה, וזה כי אנחנו לא נאמר שתהיה הצורה ההיולאנית נמצאת כדי שיהיה הנושא לה נמצאת, אבל נאמר שזה הפועל המהווה הוא אשר יברא החמר בזה האופן מהבריאה, כדי שתגיע בו הצורה אשר היא שלמוח לו: ואמנם היה מחויב זה הבטול, אם הנחנו בהוייה שני פועלים, האחד פעל החמר, והאחר הצורה כשהוכן החמר לקבלה. והנה כבר התבאר שלא יחויב מאלו הטענות שוכרנו לקיים בהם דעת אבן רשר שלא תעלה הויית הדברים האלו לפועל נבדל ימצאו בו אלו הצורות ההיולאניות מתחדשות על הצד שימצאו הצורות המלאכותיות בנפש העושה.

פרק רביעי

נחקור בו בזאת החקירה לפי האמת בעצמו. ז ביין

ואחר שכבר החבאר שלא יחויב מהטענות שוכרנו לקיים בהם דעת אבן רשד שלא תעלה זאת ההויה לפועל נבדל, והחבאר עם זה קצת באור מהטענות שוכרנו לקיים דעת חמסטיום שבכאן פועל נברל תעלה אליו ההויה, והוא גם כן דבר הסכים בו הפלוסוף ואבן רשד, כמו שבארנו בפרק הקודם הנה ראוי שנשלים החקירה בזאת לפי מה שאפשר.

ונאמר שהוא מבואר כ' מה שיתחדש ולא כוון בו חכלית, הנה מה שימצא בו מהשלמות והטוב הוא מיוחס אל ההודמן והקרי, ולזה נאמר בארם, בשהגיע מפעולתו תכלית לא כוון אליו, שזה יהיה בקרי ובהיות הענין כן, הנה נאמר שלא ימנע בזאת ההויה הנפלאה אשר לבעלי נפש אשר בכאן אם שתהיה זאת ההוייה בקרי ובהודמן, או שתהיה מפועל מכוין בה התכלית אשר בעבורו היחה. והוא מבואר שאין בכאן חלוקה שלישית, וזה שהוא מחוייב בזאת ההויה שיהיה לה פועל, כמו שהתבאר בטבעיות, כי לא יתהוה הדבר מעצמו. ולא ימנע בפועל הזה אשר חיותם אליו ההוייה אם שיכוין במה שיפעלהו התכלית אשר בעבורו היה, אם שלא יכוין בו תכלית. והנה הפועל אשר לא יכוין בו תכלית, הנה הגעת התכלית בו הוא מיותם אל ההזדמן והקרי, כי מה שזה דרכו לא יהיה מגיע בו השלמות מיוחסת אל ההזדמן והקרי, כי מה שזה דרכו לא יהיה מגיע בו השלמות אלא מעט ובמעט מהזמן ובמעט מהדברים, ואולם זאת ההויה ימצא אלא מעט ובמעט מהזמן ובמעט מהרברים, ואולם זאת ההויה וממיר, ולזה אלא מעט ובמעט מהזמן ובמעט מהרברים, ואולם זאת ההויה וממיר, ולזה אלא מעט ובמעט מהזמן ובמעט מהרברים, ואולם זאת ההויה, ולזה בה מהשלמות שעור נפלא, והוא גם כן בהרבה מהדברים ותמיר, ולזה

הוא מבואר שאי אפשר בה שחהיה מפועל לא יכוין בה חכלית. ובהיות הענין כן, הנה לא תשאר אלא שחהיה זאח ההויה מפועל מכוין בה החכלית אשר בעבורו היחה, ולזה היה שחחישר כל ההויה אל החכלית היוחר שלם שבפנים. וזה הפועל המכוין אל החכלית לא ימנע משיהיה היולאני, או נבדל: ואם היה היולאני, הנה הוא אם בזרע שיחהוה ממנו הבעל נפש, אם בדבר מחוץ, כאלו תאמר בבעל הזרע, כי אין בכאן דבר מחוץ יחכן שיהיה כו זה הכח ההיולאני הפועל להויה זולת בעל הזרע, וזה מבואר בנפשו, ועוד שהראיות אשר יבטלו שיהיה זה הכח בבעל הזרע יבטלו גם כן שיהיה זה הכח בדבר מחוץ. וזה מבואר בהרבה מהראיות אשר נביא בהם.

והנה המאמר בשיהיה זה הפועל המהווה המכוין אל החכלית בזרע הוא מבואר הבטול מפנים רבים. — מהם, שאם היה הענין כן, הנה יחוייב שיהיה זה הכח המשיג זאת ההשגה מחחרש בזרע, כמו הענין בשאר הצורות ההיולאניות, ולוה יחויב שיהיה תחלה משיג בכח, ואחר כן ישיג בפעל, כי חדוש הכח המשיג יחייב שיהיה קורם חדוש היוחו משיג, כמו הענין בשאר המשיגים ההיולאניים יולפי שהכחוח ההיולאניות לא יקנו ההשגה אלא באמצעות החושים, כמו שהתבאר בספר הנפש, הנה יחויב שיהיה בזרע כלי ההרגש, וזה מבואר הבטול, כי הוא מהדמה החלקים, לא כליי. - ומהם, שאם היה הדבר כן, היה מה שימצא בעבור החכלית המגיע ממנו יותר נכבד מהתכלית ההוא, וזה שהזרעים הוא מבואר מעניינם שהם בעבור הדברים שיחהוו מהם: ואם היחה בורעים זאת ההשגה הנפלאה, הנה יהיו הזרעים יותר מכובדים מהדברים ההווים מהם, והם הצמחים והבעלי חיים, כי לא חמצא בהם כמו זאת ההשגה הנפלאה, ויהיה מה שבכח יותר שלם ממה שבפעל, ווה בתכלית הבטולי ואולם אמרנו שההשגה תשים הרברים אשר הם משיגים יותר נכבדים, לפי שהוא מבואר שהדברים יהחלפו בכבוד ובזולח כבוד מצד התחלפם בהשגחם, ושמה שהשגחו היא יותר נכבדת הוא יותר נכבד, עד שאיננו צריך באור למעיין בזה הספר. - ומהם, שהוא מבואר שכל הצורות אשר החמר הראשון כחיי עליהם הם קצתם שלמות לקצת, וקצתם בעבור קצת, ולוה חהיה ההויה בכללה החהוות אחד, וזה ממה שיחייב אם שחהיה כולה מפועל אחד יסודר ממנו כל ההתהוות בזה האופן מהחכמה הנפלאה והשלמות אשר אי אפשר שימצא בו יותר, והוא מכוין בו זה התכלית, כמו שהתבאר במה שקדם, או שיהיו קצח אלו הפועלים משרחים לקצה, כמו הענין במלאכות המשרחות עם המלאכה הראשיית, והפועל הראשיי הוא אשר יסודר ממנו כל ההתהוות, ויכוין בו התכלית אשר הוא בעבורו. ואם הנחנו שתהיה כלה מפוטל אחד, הנה יחויב במה שהונח היולאני שיהיה נבדל, כי הכח ההיולאני אי אפשר שימצא ממנו אחד ברבים, ולזה הוא מבואר שאי אפשר שיהיה הפועל האחד היולאני בכל אחד מהזרעים, ואמנם אפשר שיצויר זה כשיונח זה הפועל נבדל, וידבק בזרעים דבקות אינו בעצמו. ואם הנחנו שיהיו קצח הפועלים משרחים לקצח, הנה יחוייב שיהיה הפועל הראשיי הוא המחדש הפועלים המשרתים, כמו הענין במלאכה הראשיית שתחדש המלאכות המשרתות לה, כי בזולת זה לא יהיה אפשר במלאכות ההם שיתיישרו אל מה שתכוין אותו המלאכה הראשיית, ולוה יחויב בפעל הראשיי שידע בכללות נמום אלו הנמצאות וסדרם וישרם, ומה שוה דרכו הוא נבדל, לא היולאני, ווה מבואר בנפשו. ובכלל הנה מפני שהמחחדש בזאח ההוייה בעצמות הוא מהות הדבר לא משיגיו ההיולאנים, הנה יחויב בפועל המהווה המשיג החכלית אשר בעבורו יפעל שישיג המהות מהדבר, והכח המשיג המהות הוא שכל בהכרח, ולזה יחויב בזה הפועל המהווה שיהיה נבדל. וזאת הטענה חחייב שאי אפשר שיהיה הפועל להוייה היולאני לא בזרע ולא בבעל הזרע.

ומהם, שהוא מבואר שאי אפשר שחהיה בורע נפש, כל שכן שחהיה בו נפש משגת זאת ההשגה הנפלאה, וזה כי כבר התבאר מגדר הנפש שהיה שלמות ראשון לגשם טבעי כלייי ובהיות הענין כן, והיה מבואר שהזרע אינו דבר כליי, אבל הוא מחדמה החלקים, הנה הוא מבואר שאין בזרע נפש, ולוה הוא מבואר שאין בו נפש משגח ואח ההשגה הנפלאה. - ומהם, שאנחנו נראה ביוחר נכבד שבמיני הזרעים שהוא מימיי נגר, ומה שזה דרכו לא יחכן שיהיה בעל נפש, כי הבעל נפש יחוייב שיהיה לו גופיות ועמידה יהיה בו נשאר הזמן האפשרי לו, וות מבואר בחפוש בכל הרברים הבעלי נפש. ובכלל הנה אנחנו נמצא בכל מה שהיה יותר נכבד מהבעלי נפש שכבר השגיח בו הטבע יותר בששם לו כלים רבים לשמור מציאותו, כמו שהחבאר בספר בעלי חיים: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהוא מן השקר שיהיה בזרע נפש בחכלית הכבוד, ולא ישים לו הטבע כלי לשמור מציאותו, אבל הוא היותר קל שברברים לדרוך אל ההפסד, כמו שהחבאר בספר בעלי חיים מענין זרע הבעל חיים שהוא היותר נכבר שבורעים. - ומהם, שאם היה בזרע כח נפשיי משיג הרבר אשר יפעלהו, הנה לא אשער אם ישוג דבר זולת היצירה אשר במין בעל הזרע, או לא ישיג דבר זולחה. ואם הנחנו שלא ישיג דבר זולחה, כמה אני חמה איך יברא

זרע הסוס הפרד, ואין אצלו השגה כי אם ביצירת הסוס. ואם הנחנו שישיג יצירות אחרות זולת היצירה אשר למינו, הנה יחוייב שישיג מאי זה מין הוא זרע הנקבה אשר פגש אותו, כדי שידע איזו יצירה יפעל בו, כאלו חאמר שאם היתה הנקבה סוסיא יברא בו יצירת הסום, ואם היה אחון יברא בו יצירת הפרד. ולפי שזאת ההשגה לזרע הנקבה אי אפשר שחהיה בזולח חוש יכיר מאיזה מין הוא זה הזרע, אם מצד המשוש, אם מצד המראה, אם מצד שאר המושגים המוחשים, הנה יחוייב שיהיה בזרע כלי חושיי, וזה מבואר הבטול, כי אין בזרע כלי, כל שכן שאין בו כלי חושיי. - ומהם, שאם היה בורע כח נפשיי היולאני משיג היצירה אשר יפעל אותה, כמה אני חמה מה זה שפעל בקצת העתים אברים נוספים, וזה כי לא נוכל ליחס זה הענין להכרח החמר, וזה כי הבונה לא יוכרח לעשות בבית דברים נוספים בעבור יחרון החמר, והכוחב לא יוכרח לכחוב דברים נוספים בעבור יחרון היריעה והריו: ולוה הוא מבואר שאם היה הענין כן, הנה יחוייב שיהיה זה הכח הנפשיי אשר בזה הזרע מתחלף לאשר בשאר הכחוח הנפשיות אשר בזה המין לא יעשו רברים נוספים, כאלו חאמר שזה הכח הוא משובש בואת ההשגה, ויחשב שיהיה צריך בזה המהות המתהוה זה האבר הנוסף: ואם היה הענין כן, כמה אני חמה, אחר שאפשר השבוש בזה הכח המשיג, מה זה שלא יקרה שחשחבש השגחו באופן שיהיו האברים בזולת מקומם, כאלו תאמר שישים אחרי הראש או במקום אחר. ועוד שאם היה אפשר בו השבוש, היה ראוי שיקרה השבוש ביצירה על הרוב, וזה כי להפלגת העומק והקושי אשר בזאת ההשגה על הרוב היה ראוי, אם אפשר בה השבוש המשיג ההיולאני המהוה, שיהיה זה השבוש כאלה לו על הטוב, וזה הפך מה שיראה מענין זאת ההויה. - ומהם, שאם היה הדבר כן, לא יחכן שהיה מזרע אחד עוברים רבים, וזה כי הוא מבואר בחפוש שהבעל נפש משגח כשיחחלק לא יתכן שיהיה כל אחד מחלקיו בעל נפשי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר בזרע האחד, כשיתחלק ויכנסו חלקיו בחדרים רבים מחדרי הרחם, שיהיה בכל אחר מחלקיו כח נפשיי משיג באופן שיפעל כל אחר מחלקי הזרע עובר אחד. ועוד שאם הודינו שהזרע כשנחלק יהיה כל אחר מחלקיו בעל נפש משגת, הנה זאח ההשגה חהיה אם יצירת הזכר, או יצירת הנקבה, כי אי אפשר בבעל נפש האחר כשיתחלק שיהיה לחלקיו נפש זולת הנפש שהיחה לכל: ובהיות הענין כן, הוא מבואר, שאם הונח שיהיה בזרע כח נפשיי משיג בו יפעל מה שיפעל מהחויה, הנה היה מחויב כשיפעל הזרע האחד עוברים הרבה שיהיו

כלם זכרים או כלם נקבות, כי הוא יפעל מה שישיג אותו מהיצירה, ואם היתה לכללות הזרע השגה ביצירת הזכר, יהיו כלם זכרים, ואם היתה לו השגה ביצירת הנקבה, יהיו כלם נקבות: וזה כלו שקר, כי אנחנו נראה מהזרע האחד עוברים רבים קצתם זכרים וקצתם נקבות. ואם אמר אומר כי בכללות הזרע השגת יצירת הזכר והנקבה, ויפעל הזכר בחמר הראוי שיהווה ממנו זכר, ויפעל הנקבה בחמר הראוי שיהווה ממנו נקבה: הנה יחויב שישיג שזה החמר אשר יפגש אותו הוא ראוי לצורת זכר או לצורת נקבה, כדי שיפעל בו מה שהוא ראוי לו מן היצירה, וזה ממה שיחייב שיהיה לזרע כלי חושיי ישיג בו זה, וזה מבואר הבטול.

ואומר גם כן שאי אפשר שיהיה זה הכח המשיג ההיולאני הפועל להוייה ברבר מחוץ, כאלו תאמר בכעל הזרע, וזה מבואר מפנים רבים. – מהם, שאנחנו נראה בואח ההויה שכבר חשלם וכבר נפרד ממנה בעל זרע, ר"ל הזכר, עד שלפעמים חשלם זאת ההוייה, ואם אין אחר מהבעלי זרע קיימים, כמו הענין בביצה, שכבר ימות הזכר והנקבה, ויהיה אחר כן מהביצה אפרוח כשחרבץ עליה נקבה, אם ממין האפרוח, אם מזולת מינו. וזה ממה שיקיים שאין הפועל להוייה כח נפשיי בבעל הזרע, לא משיג ולא בלחי משיג. - ומהם, שאנחנו נמצא בעלי נפש רבים הווים מהעפוש. ווה ממה שהחבאר ממנו שאין הבעל זרע חנאי בהוייח הבעל נפש, כל שכן שאין בו הכח הנפשיי המשיג אשר הוא פועל להויה: וזה ממה שיחייב גם כן שאין הפועל להוייה כח נפשיי בבעל הזרע, לא משיג ולא בלחי משיג. ומהם, שהוא מבואר שאי אפשר שיפעל בעל הזרע כמו זה הפועל בזולחו מצר כח נפשיי היולאני בו משיג ואח היצירה או בלחי משיג, וה כי מה שיפעל בעל הצורה ההיולאנית בזולתו הוא חוץ מהדבר, ווה מבואר מענין המלאכה אשר יעשו אותה האדם וקצת הבעלי חיים: ואולם זאת ההוייה היא בכל חלקי הדבר המתהוה, ולזה הוא מבואר שאין הפועל המהווה כח נפשיי הוא בבעל הזרע. — ומהם, שאין מדרך הצורה ההיולאנית שתברא צורה אפילו בנושאה, ולזה מי שהיה חסר אבר לא יוכל להווחו בעצמו: ובהיות הענין כן, מי יחן ואדע איך יחכן שהכרא כל האברים בזולת נושאה, והנה בנושאה אשר היא יותר חזקה לפעול בה לא תוכל לברוא אפילו אבר אחד. ואולם שהיא יותר חזקה לפעול בנושאה מבוולתה הוא מבואר מאד, כי פעולות הצורה ההיולאניח הם מסודרות ראשונה ובעצמות בנושאה, ובו חמצאנה פעולוחיה. וזה ממה שיחייב גם כן שאין הפועל להוייה כח נפשיי בבעל

הזרע, לא משיג ולא בלחי משיג. — ומהם, שאנחנו לא נמצא אומנות באדם בעשייתו ההולדה, כל שכן שאין לו זה האומנות הנפלא אשר ילאו הדעות האנושיות מהשגת חלק קטן ממנו: ווה ממה שיורה שאין לבעל הזרע אומנות ביצירת העובר. — ומהם, שאנחנו לא נמצא אחד מהאנשים שיוכל להשיג הסדר אשר ביצירת האדם, וזה כי לא יוכל האדם להשיג החום המשוער אשר באבר אבר מאברי האדם שבו יעשה פעולתו המיוחדת לו, ולא יצירת האברים בכללם, ולא יחם קצתם אל קצתם בכמות, וזה מבואר מאד, עד שהאריכות בבאורו מותר: ובהיות הענין כן, איך יחכן שיהיה לו זה הכח הנפשיי המשיג זאת היצירה הנפלאה, ולא ימצא האדם משיג אותה, הנה זה מבואר הבטול. — ומהם, שאם היה הדבר כן, הנה יהיו הנמצאים והבעלי חיים כלם משיגים זאת היצירה הנפלאה אשר יפעלו אותה, וזה כבר מבואר הבטול, כי אין לצמח השגה כלל, כל שכן שיהיה לו זאת ההשגה הנפלאה.

וכבר יחחייבו גם כן לואת ההנחה הרבה מהכטולים שזכרנו אשר התחייבו מהנחתנו שיהיו בזרע זה הכח הנפשיי המשיג, וזה מבואר במעט עיון. וכאשר היה זה כן, רצוני שאי אפשר שיהיה הפועל בהוייה כח היולאני משיג היצירה לא בזרע ולא בדבר מחוץ, וכבר היה מחויב, אם היה הפועל להוייה דבר בזה התאר, שיהיה אם בזרע, אם בדבר מחוץ: הוא מבואר שאי אפשר מבלתי שיהיה הכח הפועל להוייה נבדל, ומשיג היצירה אשר יפעל אותה. וראוי היה שיהיה הפועל להויה נבדל, וזה כי מפני שהמלאכה היא משרתת לטבע, והיתה המלאכה מסודרת משכל, הנה הטבע שהוא ראשיי למלאכה הוא יותר ראוי שיהיה מסודר משכל, כי מה שהוא יותר נכבד מהשכל וקדם לו הוא שכל בהכרח. ואולם אם יהיה זה ממנו בזולת אמצעי או באמצעי, הוא ממה שיצטרך אל באור. ורצוני באמרי בזולת אמצעי שלא יהיה לפועל הנבדל כלי אל באור. ורצוני באמרי בזולת אמצעי שלא יהיה לפועל הנבדל כלי לעשות זאת ההוייה זולת החום היסודי אשר בזרעים או במה שיאות להם בדברים שאינם נולדים מזרע, והוא בעצמו יניע החמר המתהוה לאת ההנעה הנפלאה באמצעות החום היסודי אשר בזרע. ורצוני

ונאמר שכבר יראה שהפועל הנבדל יפעל הוייח הבעלי נפש בזולח אמצעי, זולח החום היסודי אשר בזרע: שאם הנחנו שיפעל זה באמצעות כח נפשיי יחנהו בזרע, הנה יהיה בזרע טבע יוהר נכבד מהטבע הנמצא במחהוה ממנו. וזה כי הפעולות אשר יפעל הזרע הם יותר נפלאות לאין שעור מפעולת

באמרי שיפעל זה הפעל באמצעות שיסודר ממנו כח טבעי בזרע

חשלם בו זאת היצירה הנפלאה.

המתהוה מהזרע, ואנחנו נקח תמיד ראיה מהפעולות על הצורות אשר יסודרו מהם אלו הפעולות, ולוה יחויב שההיה צורת הזרע יותר נכבדת מהנפש אשר בבעל נפש המתחווה מן הזרע. ומזה יתחייבו בטולים: אם תח לה יחוייב שיהיה מה שבכח יותר שלם ממה שבפעל, וזה מבואר הבטול. ואם שנית יחוייב שתהיה הצורה המזגיית יותר נכבדת מהנפש, כי לא נוכל לומר שיהיה בזרע נפש, לפי שהוא מחדמה החלקים, ואולם מה שאפשר שיאמר הוא שתהיה כו צורה מזגית, והמאמר כשהצורה המזגית יותר נכבדת מהנפש הוא מאמר מבואר הבטול. ואם של ישית שכבר יחוייב, אם היה הזרע יותר נכבד מבעל הזרע, שישגיח בו הטבע יותר ממה שישגיח בבעל הזרע, כי כל מה שהיה הנמצא הטבעי יותר נכבד השגיח הטבע בשמירתו יותר בששם לו כלים יותר לשמור מציאותו, וזה הפך מה שיראה מזה, כי הטבע לא השגיח בזה האופן ביותר נכבד שבזרעים, אבל הוא בלתי כליי, והוא עם זה מימיי נגר דורך אל ההפסד בקלות נפלא, ולזה הוא מבואר שאין בורע צורה נכברת יחכן שיסודרו ממנה כמו אלו הפעולות. ואולם שהפעולות המסודרות מהזרע הם יותר נפלאות לאין שעור מהפעולות המסודרות מהמתהוה מהזרע, הוא מבואר מאד. וזה כי בעל הזרע לא יוכל לפעול אבר קטן מאבריו, ואולם יפעל חוספת בכמות, עם היות הצורה נשארת על ענינה: ואמנם הזרע יפעל כל האברים, ולוה הוא מבואר שאין יחס בין הפעולות המסודרות מבעל הורע ובין הפעולות המסודרות מהורעי ולפי שאי אפשר שיהיה זה הכח בזרע מפני צורה בו, הוא מבואר שהפועל הנבדל יפעל היצירה בזולת אמצעי, זולת הכח היסודי אשר בזרע שישים הכח המתהוה מוכן לקבל רצויו. ועוד כי החום היסודי הוא מבואר מעניינו שהוא בזרע מבעל הזרע, ואולם הגרמים השמימיים יעזרו לשמור החום היסודי המשוער בנמצא נמצא בתקופות הארבעה המתחדשות מהם, כמו שהחבאר במה שקדם, כי בזה ישלם השנוי כין ההפכים. ואם הנחנו שהתחדש בזרע צורה טבעית תסודר ממנה זאת היצירה הנפלאה, הנה לא ימנע הענין בזאת הצורה מחלוקה, אם שהתחדש בזרע מבעל הזרע, או שתתחדש בו מהפועל הנבדל אשר תעלה אליו ואת ההויה. ואם הנחנו שתחחרש ואת הצורה בזרע מהפועל הנבדל אשר תעלה אליו ההוייה, הנה יהיה חדוש הורע משני פועלים, האחד יהן המזג, והאחר יחן הצורה, וזה מבואר הבטול, כמו שהתבאר במה שקדם, רצוני שכבר התבאר במה שקדם שאי אפשר שתהיה הויה אחת משני פועלים, יתן האחד מה שלפני החכלית והאחר יתן התכלית. ואם הנחנו שתתחדש ואת הצורה בורע מבעל הזרע על הצר שתתחדש ממנו במזון צורת הבשר והעצם, הנה יתחייבו

מהם בטולים מה. מהם, שאם היה זה הכח בזרע מבעל הזרע, שהוא מתיחם באופן מה לכח הזרע, הנה הוא יותר ראוי שיהיה כמו זה הכח במזונו האחרון, בו הוא יותר מתייחם ודומה לטבע בעל הזרע מהזרע שהוא מותר המזון האחרון, כי המותר הוא זר לבעל המותר: ואם היה מדרך הנזון שיתן כמו זאת הצורה המתייחסת לצורתו התיחסות מה, במה שהיה מותר מזונו אשר הוא זר מטבעו, הוא מבואר שהוא יותר ראוי שיתן זה הכח במזונו, כי הצורות המתיחסות ומסכימות הסכמה מה ראוי שיהיו נושאיהם מהיחסים ומסכימים הסכמה מה. ואם היה הענין כן, הנה יהיה במזון כח זן וכח מצייר, ורבר זה כבר מבואר הבטול, כמו שהחבאר בפרק הששי מהמאמר הראשון מזה הספר: שאם היה הרבר כן היה המזון נזון, לא מזון, ולזה לא יהכן שחשלם בו הזנה לנזון. ועוד שאם היה הדבר כן, הנה יחן בעל הזרע צורה יותר נכבדת לאין שעור מצורתו: וזה מבואר הבטול, וזה כי הרבר יתן דומה למה שבטבעו כשיחפעל ממנו המתפעל הפעלות שלם, ויהן פחות מזה כשלא יקבל המתפעל רצויו בשלמות, כאלו תאמר שהאש יחמם חמום למטה מחומו כאשר היה המתפעל בלתי מקבל פעולחו בשלמות, ויחמם חום כמהו כאשר יקבל המחפעל פעולחו בשלמות: ולוה הוא מבואר שהדבר יתן אם דומה למה שבטבעו, או פחות מזה, אבל שיתן דבר יותר נכבד ממנו לאין שעור הוא מבואר הבטול. ואם אמר אימר לנו כי הזרע בו המושכל שהוא יותר נכבד ממנו. אמרנו לו שהחוש לא יהן המושכל בעצמות ולא בכח הנתן לו מהמוחש, אבל יתן המושכל השכל הפועל, כמו שהתבאר בספר הנפש, והחוש הוא לו במדרנת הכלי ואולם אם היה זה הכח בזרע מבעל הזרע, היה בעל הזרע נותן דבר יותר נכבד ממנו, וזה דבר מבואר הבטול. ובכלל הנה הדבר לא יהן דבר יוהר נכבד ממה שבעצמו, אבל יחן אם למטה ממנו בכבור, כמו הענין במלאכה עם הדברים הנעשים במלאכה, כי המלאכה היא יותר נכבדת, לפי שהיא שכל, והצורות המלאכותיות הם תמונות ומקרים בגשם או יתן דבר שוה לו, כמו הענין באש כשיהוה אש כמהו. ועוד שאם היתה זאת הצורה בזרע מבעל הזרע, לפי שהוא מסכים באופן מה, הנה איך יהיה הענין בנולדים מבלהי זרע, מי יהן ואדע. וזה כי הדבר שיהיה ממנו העפוש יהן החום היסורי בעזר הככבים, ולזה היה שיהיה מעפושי הרברים המהחלפים בעלי נפש מהחלפים, כאלו האמר שמעפוש היין יחהוו היתושים: והוא מבואר שאין בכאן מסכים יחן הצורה בזרע אשר ישלם בו זה הפועל הנבדל, וכבר יהבאר שאי אפשר שיהן הפועל הנבדל זאח הצורה בזרע, לפי שאם היה הרבר כן, חהיה ההנייה האחח טשני

פועלים, וזה דבר החבאר שהוא שקר, אם כן הוא מבואר שהפועל הנבדל לא יפעל ואת ההוייה באמצעי זולת החום היסודי אשר בזרעים או כמה שיאות להם, כי אי אפשר שיהיה זה באמצעות צורה תהיה בזרע מהפועל הנבדל או מבעל הזרע. וזה אי אפשר גם כן שחהיה זאח . ההוייה באמצעות צורה היא כבעל הזרע, וזה מבואר ממה שקדם ועור שאם היה זה הפעל מהפועל הנברל באמצעות צורה הוא בזרע או בבעל הזרע, הנה לא אשער איך יוליד המין פעם מינו ופעם זולת מינו, כאלו חאמר שהסום יוליד פעם סום ופעם פרדי וזה שאם היתה זאח הצורה בבעל הזרע, הנה לא יחכן בו שתחן יצירות מחחלפות, כי הצורה האחת לא יתכן שיסודרו ממנה דברים מתחלפים בזה האופן, וזה מבואר בנפשו ואם היתה הצורה בזרע, הנה הוא מבואר גם כן שאין בה כח כי אם לעשות מין אחר מהיצירה. ואם אמר אומר שהזרע כבר ישתנה כשיפגש זרע הנקבה אשר היא מזולת מינו, ותפסד ממנו הצורה שהיחה לו ותחהוה בו צורה אחרת חשלם בו זאת היצירה השנית. אמרנו לו שזה המאמר יראה לו שאין לו פנים, כי לא ידמה שיחכן שיפסד הזרע וישאר זרע אחר, כמו שלא יפסד הבעל נפש וישאר בעל נפש אחר. ואולם כשהונחה זאת ההוייה מהפועל הנבדל בזולה אמצעי, לא יקשה לחת הסבה בזה, וזה שהפועל הנבדל יפעל באמצעות החום היסודי אשר בזרע, ולפי מדרגת החום ההוא תהיה היצירה אשר יפעל אותה. והנה זרע הזכר כשיפגש זרע הנקבה שאינה ממינו לחזק החלוף אשר בזרעים, הנה יקרה מזה שישוב חום הנקבה הזה במדרגה מתחלפת לחום הזרע אשר יפגש זרע הנקבה שהוא ממין כעל הזרע, ולוה יעשה הפועל הנברל מאלו הורעים הויות מתחלפות. וכבר החבאר שהפועל הנבדל הוא הפועל הבעל נפש באמצעות החום היסורי אשר בזרעים מזולת צורה אחת בזרע תהיה במדרגת האמצע, ולזה היטיב הפלוסוף במה שאמר שבזרע כח אלהי, הוא שכל, והנה זה הכח הוא אשר יחסו מהמתהוה יחס המלאכה מהדברים הנעשים במלאכה, כמו שאמר בן רשר בשם הפלוסוף:

ואולם מה שירחיק אבן רשד בו שיהיה זה הפועל אשר בזרע שכל, מפני שהוא יעשה מה שיעשה אותו באמצעות כלי, כבר התבאר בטולו בזה שקדם. והנה אבובכר נמשך גם כן לזאת הסברה לפי מה שזכר אבן רשד ממנו בבאורו לספר בעלי חיים.

וכבר יספק מספק על מה שהתבאר בכאן, ויאמר שאם היה זה הפעל מהפועל הנבדל בזולת אמצעי, הנה איך יתכן שיהיה בכאן שבוש ביצירת העובר, כמו שנראה זה לפעמים, עד שלפעמים יהיו שם אברים נוספים, כי זה דבר לא יחכן בפועל היידע במה שיפעל אותו ומכוין בו החכלית אשר בעבורו נעשה זה הפעל, כמו שהחבאר במה שקדם ואולם אם היה זה הפעל ממנו באמצעי, הנה לא יקרה מזה זה הבטול, כי . האמצעי לא יכוין מה שיעשהו, ולוה לא ימנע בו זה השבוש. ונאמר שאם היה זה הפועל הנבדל משיג הפרטי אשר יהווה אותו, היה לזה הספק מקום מההראות. אלא שהוא מבואר שהפועל הנבדל לא ישיג הפרטי, אבל חמשך פעולחו בכל מי שהוא מוכן לקבל רצויו, ולזה כשלא היה החמר מוכן לקבל רצויו, יקרה מהכרח החמר כמו אלו השבושים ביצירה. וכבר יספק מספק ויאמר מה זה אשר ימנע שתהיה זאת ההויה מפועל בלתי משיג כלל מה שיפעל אותו, והנה אנחנו נמצא בכח הזן אשר בבעל הנפש שישפע ממנו מה שישפע מההויה החלקית בזה האופן מהשלמות הנפלא, והוא לא יבין מה שיעשהו. ונאמר שהוא מבואר ממה שקדם כי הכח הזן יעשה מה שיעשה מהפעולות מצד הכח אשר סודר לו מהפועל הנבדל כי הוא מן השקר שתהיינה אלו הפעולות שהם בתכלית מהשלמות מפועל לא יכוין בהם התכלית אשר בעבורו היו, כי מה שזה דרכו הוא מיוחם אל הקרי וההזרמן, כמו שקרם. והנה הענין בזה הוא כמו הענין ברבר הנעשה במלאכה, שיסודרו ממנו פעולות מה מצד שהכין בו האומן מהכלים לעשות אלו הפעולות, כאלו תאמר שהאומן יעשה הריחים ויכוין בהם התכלית אשר בעבורו יהיו, ויכין להם כלים יתנועעו בו התנועה הסבובית אשר יפעלו בה הטחינה, והם לא יבינו מה שיעשוהו, ואולם האומן הוא אשר יבין זה, ולוה שם בהם מה שיש מהכלים בדרך שחשלם מהם זאת הפעולה: וכן הענין בזאח ההויה, כי הפועל הנברל הוא אשר יביא הבעל נפש וישים בו מהכלים מה שישלם בהם ככח אשר נחן להם מה שיצטרך להשלמת הבעל נפש ההוא, כי הפועל השלם לא יספיק לו שיהווה הדבר, אבל יתן לו עם זה הסבות השומרות מציאותו לפי מה שאפשר.

ובכאן התבאר שהפועל להויית הבעל נפש הוא נבדל, ושהוא יפעל היצירה בבעלי נפש בזולת אמצעי, זולת החום היסודי הנמצא בזרעים: ולפי שכל הצורות שהחמר הראשון כחיי עליהם הם קצתם בעבור קצתם, וקצתם שלמות לקצת, הנה יחויב שתיוחם הויית כל אלו הצורות לזה הפועל הנבדל, כי הגעתם בחמר הראשון הוא התהוות אחר, זההתהוות האחד במה שהוא אחד הוא בהכרת מפועל אחד במספר.

משכיל נמוס אלו הנמצאות השפלות וסררם וישרם, על שאלו הנמצאות קנו המציאות אשר להם מהסרור המושכל אשר להם בנפש הפועל הוה הנברל, לא שיקנה הוא המושכל ממציאותם, כמו הענין ביריעתנו. ולזה יחויב שיהיה הפועל הנברל אשר החבאר מציאותו כזה המקום הוא השכל הפועל אשר החבאר מציאותו בספר הנפשי ולפי שמה שיושפע מהגרמים השמימיים באמצעות הככבים לאלו הדברים אשר בכאן הוא במדרגת הכלי אל זה הפועל הנבדל, הנה יחויב אם שיהיה זה הפועל הנבדל דבר שופט ממניעי הגרמים השמימיים, בדרך שישחתפו כלם בנחינת הצורה, כמו שישתחפו בנחינת הכלי אשר בו חהיה, או שיהיה זה הפועל הנברל אחר ממניעי הגרמים השמימיים, או כלם יחד. אלא שהוא מבואר שאין כל מניעי הגרמים השמימיים נותנים יחד הצורה באלו הרברים ההוים, כי הצורה ראוי שחהיה מפועל אחד במספר, לא מרבים, כמו שהתבאר במה שקדם י ואולם החום המשוער בדבר דבר מאלו הדברים הוא ראוי שיתנוהו רבים, כי הוא יהיה בהמזגות, וההמזגות הוא מדברים רבים יתמזגו, ולזה היו כל הגרמים השמימיים ישתחפו בנתינת החום המשוער לנמצא נמצא: ואי אפשר שישתתפו כלם בנתינת הצורה אם לא כשיושפע מכלם פעל אחד נבדל, הוא אשר יפעל היצירה: ולזה לא ישאר מואת החלוקה אלא שיהיה זה הפועל הנבדל שופע מכל מניעי הגרמים השמימיים, או שיהיה אחד מהם, או יהיה דבר יושפעו ממנו מניעי הגרמים השמימיים. ואיזה שיהיה מאלו החלוקות, הוא מבואר ממה שקדם בזה הפרק שהוא נמוס הנמצאות האלו וסררם וישרם. הנה זהו מה שאפשר לנו לדעת אותו בזה המקום מזה הפועל הנברל. ואולם החקירה איזה מאלו החלוקות היא הצודקות הנה יתבאר אחר השלמת המאמר במניעי הגרמים השמימיים, כי אז יובן לנו

פרק חמישי

יתבאר בו שבכאן פועל הוא נמוס הנמצאות בכללם בצד שהם בו אחד.

ואחר שכבר החבאר שבכאן נמצא נבדל הוא הפועל לאלו ההויות אשר בכאן, והחבאר עם זה שהוא נמוס הנמצאות האלו וסדרם וישרם, חנה הוא מבואר שהשכל הראשון יחויב שיהיה נמוס הנמצאות וסדרם הישרם במוחלט: והוא מה שבארנו שהסכים בו הפלוסוף במאמר הנרשם באות הלמד ממה שאחר הטבע. וזה כי המציאות כלו הוא מתאחר, ולזה תמצא שעולם הגלגלים הוא משגיח באלו הדברים אשר בכאן ביותר שלם שבפנים שאפשר, ובאמצעותו יעשה זה הפועל הנבדל מה

שיטשה. ווה ממה שיחייב שיהיה זה מסורר ממשיג זה הסדור בכלל. ובכלל הנה אם היה השכל הראשון הוא הפועל הנבדל אשר החבאר מציאותו במה שקדם, הנה יהיו הגרמים השמימיים לו במדרגת הכלי לבעל המלאכה, ולוה יחויב שיהיה עלול ממנו נמום הגרמים השמימיים וסדרם ויושרם באופן שישלם באמצעותם נמום הנמצאות השפלות, כמו שנמום אלו הנמצאות השפלות וסדרם וישרם עלול ממנו: ובהיות הענין כו, הנה יתבאר באופן הקודם שהשכל הראשון הוא נמוס הנמצאות וסדרם וישרם במוחלט. ויתבאר גם כן שהוא ישכיל זה הנמום אשר בו אחר, והוא הצד היותר נכבד במציאותו. כי הסדור המתאחד יחויב שיהיה עלול מסדור מושכל הוא אחד במספר, ואם היה זה הפועל הנבדל עלול מהשכל הראשון, הנה יהבאר במעט עיון שמדרגה השכל הראשון ממנו הוא מדרגת המלאכה הראשיית אל המלאכה המשרחת, כי המלאכה המשרתת חדע חלק מהנמום ההוא אשר במלאכה הראשיית, והמלאכה הראשיית חדע הנמום ההוא בכללוי ואם לא, הנה לא יחכן שישלם ההתאחרות בין הגרמים השמימיים והנמצא השפל, כי אי אפשר שנאמר שיהיה זה ההתאחרות מגיע בקרי ובהזרמן עם מה שימצא בו מהשלמות והתמירות: ולזה יחויב שיהיה השכל הראשון נמום הנמצאות כלם וסדרם וישרם בצד אשר הוא בו אחד.

פרק ששי

יתבאר בו שהגרמים השמימים הם בעלי שכל נבדל מניע אותם על צד הציור והתשוקה, ושאינם בעלי נפש היולאנית כמו שהיה רואה אבן סינא לפי מה שסופר ממנו.

וראוי שנחקור מענין הגרמים השמימיים אם להם מניעים נבדלים, או בלתי נבדלים, או היו בהם שני הענינים יחד, כי מהם נעמוד גם כן על מציאות השכל הראשון אשר בארנו ענינו במה שקדם, עם שזאת החקירה גם כן יקרה מאד ונכבדת בעצמותה.

ונאמר כי הוא מבואר ממה שקדם בחלק הקודם לזה שהחנועה אשר יתנועעו בה הגרמים השמימיים כלם היא ביותר שלם שבפנים להשלים מה שבכאן, וזה דבר בלחי אפשר שיהיה בקרי ובהודמן, כי מה שזה דרכו לא ימצאו ממנו דברים רבים בזה האופן מהשלמות חמיד, אבל אם היה, יהיה מעטי, וימצא גם כן במעט מן הזמןי ובהיות הענין כן, הנה יחויב שתהיה התחלת זה הסדור אשר לאלו התנועות מציור שכל, כמו הענין בנמום אלו הנמצאות השפלות וסדרם ישרם, ומזה הצד היה אפשר שיהיה זה הסדור מושכל, כי יראה שסבת היות סדור הדבר מושכל אצלנו הוא מפני היות הגעתו מושבלי והמשל שסבת מה שנדע מזה הכסא הנעשה במלאכה שהוא בזה ההאר כדי שיאוח לשבה עליו, הוא מפני שהפועל אוהו עשאו בזה התאר לזה התכלית, וזה דבר מבואר בנפשו. וכאשר החיישב לנו שהתחלת זאה ההנועה היא מציור שכלי, הנה הוא מבואר שכבר יחויב מזה שיהיה בכאן שכל נבדל הוא התחלת אלו התנועות, או שכלים נבדלים הם התחלתם. ואמנם יחויב שיהיה זה הפועל מסדור שכלי, לפי שהוא מבואר שאי אפשר שיספיק לזה ציור היולאני, והוא אשר חהיה ההשגה בו לדבר פרטי שאם היה זה כן, לא היה הפעל המגיע מזה הציור הוא מרובק, וזה כי הוא יהיה מציורים רכים נלוים ונמשכים, ומה שיהיה בזה התואר לא ישלם בו הדבקות אלא במקרה ובמעט מן הזמן. ואולם זה הפעל המגיע מזה הציור הוא מרובק ואחר במספר לפי מה שהתפרסם מענינו ואם כן הוא מבואר שזה הפעל המסודר מהם הוא כלו מציור אחר במספר. ואולם הציור האחר במספר המקיף בכל הזמן הוא בהכרח ציור שכלי, הנה אם כן מה שיחוייב שיהיה זה הפעל אשר לגלגלים מסודר מציור שכלי. ובכלל הנה מפני שהפעל האחד הוא בעצמות מציור אחד במספר, ואף על פי שלא יהיה הפעל ההוא מדובק, כמו שיקרה במלאכת הרפואה שיעשה פעל אחד בלתי מרובק לבקשת הבריאות, כאלו תאמר השקאת הסם המבשל תחלה ואחרי כן המשלשל להריק הליחה המחליאה, הנה הוא מביאר שהוא יותר ראוי שנאמר בפעל האחר המדובק שיהיה מציור אחד במספר.

ואחד שהתישב לנו זה, הנה ראוי שנחקור אם הגרמים השמימיים הם משיגים בעצמם זה הסדור, או היה להם זה הסדור מזולת שיציירו דבר ממנו, כמו הענין בהרבה מהדברים הטבעיים שסדור פעולותיהם משכל, והם בעצמם אינם בעלי שכל: ואם היה שיהיו הגרמים השמימיים משיגים זה הסדור, הנה ראוי שנחקור האם הם בעלי שכל, או בעלי נפש, או יהיה להם שני הענינים יחר.

ונאמר שאם היה להם זה הסדור מזולת שיציירו דבר ממנו, הנה יהיה זה הפעל מהם אם על דרך הטבע, כמו הענין בתנועות היסודות, או על צד ההכרח, רוצה לומר שיהיה להם מכריח יניעם בזה האופן. או על צד ההכרח, רוצה לומר שיהיה להם מכריח יניעם בזה האופן יש להם בהכרח דבר ממנו ההיה התנועה, ודבר אליו תהיה התנועה, יש להם בהכרח דבר ממנו ההיה התנועים בטבע שאינם בעלי נפש, לפי כמו הענין ביסודות ובשאר המתנועעים בטבע שאינם בעלי נפש, לפי שהמתנועע שוה דרכו ידרוש המנוחה לא התנועה, ובכלל הנה המתנועע על דרך הטבע לא תמצא לו בטבע כי אם המנוחה, ואולם התנועה תהיה לו במקרה כשהיה במקום בלתי נאות לטבעו ויתנועע אל המקום תהיה לו במקרה כשהיה במקום בלתי נאות לטבעו ויתנועע אל המקום

ההוא וינוח: ובהיות הענין כן, והיה כלחי נמצא בחנועת הגרמים השמימיים דבר מה ממנו חהיה החנועה, ודבר אחר חהיה אליו החנועה, לפי שמה שממנו יתנועע הגלגל אליו יתנועע, ואין לו גם כן מנוחה כלל, לפי מה שהורגש מענינו בזה הזמן הארוך אשר הועחקו אלינו קורוחיו, הנה הוא מבואר שאי אפשר בזאח החנועה שתהיה כדרך הטבע. וכן נאמר שאי אפשר בואת ההנועה שתהיה בדרך ההכרח, כי מה שוה דרכו אינו מהמיד ולא ימצא ממנו אלא מעט, וזה הפך מה שיראה מואח התנועה. ועור כי אנחנו נמצא מדרך הטבע שישים בדבר דבר מהדברים החחלה לפעולות המסודרות מהם, ונמצא עם זה שכל מה שהיה הדבר יותר נכבר היתה זאת ההתחלה בו יותר מספקת בשיסודרו ממנה פעולות הרבר ההוא. והמשל כי הצמח חמצא לו החחלה להזנה ולהולדה, וכן הענין בבעלי חיים הבלתי מדברים וכמין האנושי. והנה הצמח לפי שהוא השפל מאלו במדרגה, ימצא יותר מצטרך אל זולתו באלו הפעולות ממה שיצטרך הבעל חיים והאדם אל זולחם, וזה כי הצמח לא יהיה די לו בהזנה מזולת שיעזר בזה מן האדם בעבורת האדמה כי מפני שאין הצמח מתנועע בעצמו, יחסר לו המזון וימות במקום שהוא קיים כו לולי עבורת הארמה המכינה לו המזון שם, וכן חמצא בהולדה שהצמח יצטרך בזה יותר לעבורת האדמה לזרוע זריעה בארץ במקום הנאות שיצמחו ממנו׳ ואולם הבעל חיים יצטרך יותר מעט בזה לזולתו מהצמח, לפי שהוא מחנועע מעצמו אל המוון אשר יוון ממנו, וכן יחנועע מעצמו אל נקבת מינו אשר ישלם לו ממנו החולדה, אלא שהוא עם זה מצטרך בזה הענין אל האדם , וזה מבואר מהמינים הביתיים מה בבעלי חיים אשר ימציא להם האדם מזונם: ואולם האדם אינו צריך בזה לעור מזולחוי וכן תמצא שהצמחים, להצטרכם יוחר אל דבר מחוץ באלו הפעולות, ימצא בהם רושם מהשמש, דרך משל, יותר נפלא ממה שימצא מזה לבעל חיים, ויותר ימצא בבעל חיים מזה הרושם ממה שימצא בזה לאדם, וזה כי בהיות השמש במזלות הדרומיים יעדרו מהצמחים הרבה מפעולותיהם, עד שכבר יקרה להם דומה למות, וזה מבואר ברוב הצמחים, ובהיות השמש במזלות הצפוניים יעשו הצמחים פעולותיהם ביותר שלם שאפשר להם, וזה ממה שיורה שהצמחים יצטרכו אל עזר חזק מהככבים במה שיעשוהו מהפעולות: ואולם הבעלי חיים לא נמצא בהם שיקבלו מחקופות השמש במה שיסודר מהם מהפעולות כמו זה הרושם אשר יקבלוהו הצמחים, אלא שעל כל פנים כבר נמצאם מחעברים בעתים מוגבלים מהשנה, כמו שיחנו הצמחים פריים בעתים מוגבלים: ואולם האדם יקבל מהככבים בהזנהו ובהולדחו יותר מועט רושם, עד שכבר תמצא שהוא

יוליד ויזון בכל פרק מפרקי השנה על משל אחד. וכאשר התישב לנו זה, רצוני שכבר נמצא מדרך הטבע שישים בדבר דבר מהדברים התחלה לפעולות המסודרות מהם, ושכל מה שהיה הדבר יותר נכבד היתה זאת ההתחלה בו יותר מספקת בשיסודרו ממנו פעולות הדבר ההוא, והיה מבואר שהגרמים השמימיים הם יותר נכבדים משאר הדברים הטבעיים. הנה הוא מבואר שהוא מן השקר שלא ישים הטבע כהם התחלה לעשות פעולותיהם המסודרות מהם, אבל הוא ראוי, לעוצם מדרגתם, שתהיה ואת ההתחלה בהם יותר מספקת בשיסודרו ממנו פעולותיהם מההתחלה שתמצא לשאר הדברים הטבעיות לפעולות המסודרות מהם, ולוה הוא מבואר שלא יהכן שתהיה התנועה להם בהכרח. ואם אמר אומר שלא ימנע היות זאת התנועה מסודרת להם משכל, והם בלתי משיגים, כי אנחנו נראה שתנועת היצירה מסודרת משכל, והזרעים בלתי משיגים, כמו שהתבאר במה שקדם. אמרנו לו שזה אמנם יתכן בדבר ההוה, כי הוא צריך אל דבר מחוץ יהוה אותו, כי הדבר לא יתהוה מעצמו, ואולם הדברים שלמי ההוייה ימצאו בהם התחלות יסודרו מהם פעולותיהם, כמו שוכרנוי ולפי שהגרמים השמימיים הם שלמי ההוייה כן אין ביצירתם דבר בכח, הנה יחויב שתהיה בהם התחלה יסודרו ממנו פעולותיהם, כמו שבארנו. ובכלל הנה התנועה נמצא אותה באלו הדברים לדברים הדורשים תנועה שהיא באמצעות ציור נחן להם כטבע, והוא התחלת זאת התנועה, לא שיוכרחו בה: ואם הענין כן באלו הדברים השפלים שהם מחנועעים זמן מועט, כל שכן שהוא יותר ראוי שיהיה הענין כן באלו הגרמים הנכבדים שהם מהנועעים חמיד על הדבקות. ועוד שאם היתה זאת התנועה לגרמים השמימיים על צד ההכרח, הנה יחויב שיהיה המכריח נשם, כי לא אשער איך יהיה לגרם השמימיי אופן מההשתעבד לשכל אשר ממנו יהיה זה הסדור בדרך שיעשה זאח החנועה בזה האופן הנפלא על זה הצר, אם לא היה בעל נפש ויצייר ענין החנועה ההיא ויתנועע בה אם על צד היראה והעברות, אם על צר החשוקה והכחירה, וזה מבואר בנפשוי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאם היה הגרם השמימיי בלתי בעל נפש, שאי אפשר בו שיתנועע מהשכל אשר יסודרו ממנו אלו התנועות אם לא היה שם גשם אחר יניעהו בזאת התנועה על צד ההכרח: ולפי שהגשם ההוא יתנועע בדמיון החנועה אשר יניע בה, כמו שהחבאר בספר השמע, הנה יחוייב בו שיהיה בעל נפש ויהנועע על צד הציור, או שיניעהו גשם אחר: ולפי שאי אפשר שילך זה אל לא תכלית, כי היה מציאות גשמים אין תכלית למספרם שקר, הנה הוא מבואר שכבר יכלה הענין בסוף אל גשם בעל נפש

מתנועע על צד הציור: וכאשר היה זה כן, הנה יחוייב שיונח הענין כן מהחלח הענין, כי לא ימצא חועלת אצל הטבע ברבוי הגלגלים על זה האופן, והנה הטבע לא ימצא בו דבר לבטלה: ולזה הוא מבואר שהוא מחויב שיהיו אלו הגלגלים בעלי נפש, וזה הפך מה שהונח. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין לגרמים השמימיים זה הסדור מזולת שיציירו דבר ממנו.

ומזה הבאור יחבאר שהוא מחזיב שיחנועעו על צר הציור׳ אלא שלא החבאר מזה אם זה הציור הוא היולאני או שכלי, כי לאומר שיאמר שזה הפעל מסודר להם מציור שכל, והם מציירים ציור היולאני. ונאמר שאי אפשר שיהיו הגרמים השמימיים בעלי ציור היולאני, אם לא היו עם זה בעלי ציור שכלי, וזה יחבאר ממה היולאני, אם לא היו עם זה בעלי ציור שכלי, וזה יחבאר ממה שאומר. והוא כי הוא מבואר שהציור ההיולאני לא יהיה אלא לדבר פרטי אשר הוא בכאן מיוחד, ולזה לא יחכן שיגיע ממנו פעל אלא פרטי, ובזמן מה׳ ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחכן שיגיע מחביור ההיולאני פעל מדובק, כי אם היה זה כן, הנה יהיה כשיהיו שני ציורים נלוים ונמשכים, והוא מבואר שהציורים הנלוים לא יחכן שיהיה מהם פעל מדובק. ובכלל הנה חנועת הגלגלים, בעבור שהיא אחת ומדובקת, כמו שהתבאר בספר השמע, הנה יחויב שההיה מציור אחד במספר, והציור האחד במספר המקיף בכל הזמן הוא מגיע משכל לדבר פרטי הנמצא בעת מה ובמקום מה׳ ובהיות הענין כן, הנה יחויב שההיו בעלי שכל.

ואולם אם היו עם זה בעלי נפש היולאנית, אם לא, הנה זה ממה שיצטרך אל באור: וזה כי כבר חשבו קצח הפלוסופים שיהיה מחויב שיהיו בעלי נפש היולאנית ישיגו בה המצבים אשר יהיו בהם בעת עת, וזה לא יתכן אם לא היה להם כח ישיג הדבר הפרטי הרמוז אליו: וידמה שיחזק זה הדעת מה שכבר החבאר מדברינו מקצח הנועותיהם שיתחדשו זויות שוות בזמנים שוים בשהוקש עניינם אל חלק מה מהגלגל, כי זה ממה שיביא לחשוב שישיגו המצבים אשר להם, ולזה התישרו להשוות אלו הזויות בזה האופן. ונאמר שהוא מבואר שאם לא יצטרכו הגלגלים, כשיהיו בעלי נפש היולאנית, להשלמת מה שיראה להם מהפעולות, הנה יהיה המאמר בשיהיו בעלי נפש היולאנית דבר בטל, כי הטבע לא יעשה דבר לבטלה: וידמה שלא יצטרכו אל שתהיה להם נפש היולאנית מפני מה שנראה שיושפע מהם דבר

פרטי, וזה כי השכל הפועל אלו ההויות ישיג מה שיושפע ממנו, כמו שהחבאר, מפעל דבר פרטי מזולת שיהיה בו כח היולאני, כי הוא לא ישיג שהוא בזה העת פועל לזה הדבר, וכבר בארנו איך אפשר זה במה שקדם. ולואת הסבה בעינה לא יצטרכו הגלגלים אל שישיגו המצבים אשר יהיו להם בעת עת, אבל ישיגו באופן כולל תנועותיהם, ומההשגה ההיא יתנועעו מזולת שיצטרך להם שישיגו פרטי חנועתיהם, כמו שיתנועע כלי הומר מהמנגן מזולת שיצטרך לרעת בתנועה הנועה איזה יותר ראוי שיניע, אבל מעצם ציורו הכולל יחנועעו אבריו בדרך שישלמו החנועה הנאותה בזה, כמו שזכרנו פעמים רבות במה שקרם. וכאשר יתבאר שלא יצטרך שיהיה להם נפש היולאנית, הוא מבואר שאין ראוי שחונח להם, כי אין בדברים הטבעים דבר לבטלה. ועוד כי השגת המצבים המיוחדים בנפש היולאנית יהיה בהכרח באחד מן החושים או בשאר הכחות ההיולאניות הנמשכות להם: ואם הוא מבואר שאין להם אחד מן החושים, כמו שבאר הפלוסוף, הנה אין להם אחד מן הכחות ההיולאניות הנמשכות להם, ולזה הוא מבואר שהם בעלי שכל, ואינם בעלי נפש היולאניח.

ובכאן החבארו של שה דרושים יקרים מאד: האחד הוא שבכאן שכלים נבדלים הם התחלות אלו התנועות אשר לגרמים השמימיים והשני הוא שהגרמים השמימיים אשר נראה אותם מחנועעים הם בעצמם בעלי שכל. והשלישי הוא שאין הגרמים השמימיים בעלי נפש היולאנית. וממה שהתבאר מדברינו יתבאר כמה מספר אלו המניעים, וזה מספרם הוא בהכרח במספר הגלגלים שהם ארבעים ושמנה לפי מה שקדם, או חמשים ושמנה, או ארבעה וששים. וזה כי לכל אחד מככבי לכח שבתאי וצדק ומאדים ונוגה ימצאו שבעה גלגלים, מזולה מה שיצטרך להם מהגלגלים מפני תנועת הרחב, שהם שני גלגלים בכל אחד מאלו הארבעה, אם היה שירבק שטח חנועת החלוף בשטח חנועת האורך בהיותם בראש החלי או בזנבו - ועוד שני הגלגלים לכל אחד מככבי מאדים ונוגה, אם היה שיהיה להם נטייה לצד אחר לבר על האופן שהניח בטלמיום: ואם היה הענין על זה האופן האחרון, היה מספר גלגלי אלו הככבים ארבעים ומספר גלגלי ככב יהיה על האופן הראשון שמנה, ועל האופן השני עשרה, ועל האופן השלישי מספר שנים עשר, ומספר גלגלי הירח הוא חשעה, ומספר גלגלי השמש הם שלשהי מספר הגלגלים ארבעה וששים. ואולם אם היה נראה בענין חנועת הככבים דבר יכריחנו להנית גלגלים יותר מזה המספר, הנה יהיה בהכרח מספר המניעים יותר מזה המספר: ואם לא ימצא בכאן דבר מהתנועות לככבים יכריח להניח גלגלים יותר, הנה יהיה מספר אלו המניעים בהכרח כמו זה המספר, לא יותר ממנו, כי המאמר בשיהיו שם גלגלים אחרים מתנועעים ולא יניעו שום ככב הוא מבואר הבטול, כמו שקדם: וזה דבר כבר זכרו גם כן הפלוסוף במה שאחר הטבע.

ואולם אם יש בכאן שכלים נפרדים זולת מניעי הגלגלים, או אין בכאן שכלים נפרדים זולתם, הנה זה ממה שלא החבאר עדין, והנה נחקור בזה במה שאחר זה.

יוראוי שחדע כי הפלוסוף באר גם כן כספר השמע שהגרמים השמימיים יש להם מניעים נבדלים, אלא שלא הספיק לנו הבאור ההוא. וזה שהוא באר זה מצד ההנעה הנמצאת למניעיהם זמן בלחי בעל תכלית, ואמר שאם היו כח בגוף, היה למניעיהם כח שיש לו תכליח, כי כח מה שהוא כח בגוף נמצאהו מתחלק בהחלק הגשם: ואם היה הענין כן, היה מחויב בהכרח שתהיה זאת ההנעה נפסקת, וכבר התבאר שהיא נצחית, זה חלוף בלתי אפשר. ואולם איך יחבאר שיחויב מזה שתהיה זאת ההנעה נפסקת, הנה לפי מה שאומר. וזה שאנחנו נמצא מענין תנועת מי שהוא כח בגוף שכל מה שכחו הוא יותר גדול ישלים ההנעה המוגבלת בזמן יותר ארוך, ולוה יחויב שיהיה זמן הנעת מה שהוא כח בגוף בעל תכלית, ומזה יחויב שחהיה הנעתו נפסקה. ולפי שתנועת הגרמים השמימיים היא מחמרת, הוא מבואר מזה הבאור שהם מתנועעים מכח אינו כח בגוף. ונאמר שכאשר נעיין בזה הביאור נמצא בו הספק מה שלא יעלם. וזה מה שנראה מהנעת הכח היותר חלוש זמן יותר קצר הוא בבעלי נפש לשתי סבות או לאחת מהם" הסבה האחת היא שלא ימצא בהם היחם אשר בין המניע והמחנועע נשאר, אבל יחלש זה היחם, מפני כי התנועה מדרכה שהחליש החום היסודי, כמו שהתבאר בטבעיות, או מפני היותם דורכים אל ההפסד, כי הם בהכרח נפסרים. והסבה השנית היא שהדבר שיניע אותו הבעל נפש אשר בכאן יש לו תנועה טבעית מקבלת לחנועה שיחנועע בה מהמניע, ולוה יקרה לו לאות ויגיעה, ותפסק התנועה מוה הצר, והמשל שהאדם כשילך תפסק תנועחו בהכרח, מפני שהחום הטבעי יחלש מפני התנועה, ולא ישאר בין המניע והמתנועע היחם הראוי. וכבר יהיה זה גם כן לסבה שניח, והוא כי האדם חמצא לו בטבע ההנועה אל המרכז בסבת כבדותו, ולפי שתנועתו הבחירית היא אל זולת זה הצד, הנה תנגר תנועתו הטבעית לתנועה הרצונית, וישיגהו הלאות: ולזה ישיגהו הלאות יותר מהרה כאשר היתה זאת ההקבלה יוחר חזקה, והמשל שכבר ילאה האדם מפני עלייתו בהרים יוחר ממה שילאה מפני ירירתו בעמק או מפני לכתו במישור. ולואת הסבה ילאה גם כן יותר מהרה כשישא, דרך משל, שלשה ככרים ממה שילאה כשישא ככר אחד, כי המשא אשר ישאהו לו טבע מקביל אל החנועה אשר יניעהו בה, וכל מה שהיה המשא יותר גדול היתה ההקבלה הזאת יותר חזקה, כי כברות המשא היותר גדול הוא יותר גדול. ואולם מה שיחם המניע בו אל המתנועע יחם אחר, ואין לו טבע מקביל אל התנועה אשר יניעהו בה, לא יחויב בו שחהיה תנועתו נפסקת. ווה מבואר ביסורות, וזה כי האבן, דרך משל, תחנועע אל המטה כשהיחה בזולח מקומה הטבעי, ואין לה טבע יחייב שההיה חנועהה נפסקת אם לא מצר השלמת תנועתה: והיה זה כן לפי שיחם המניע אל המתנועע הוא בה אחר תמיר, מה שהתמידה להיות נמצאת, ואין לה תנועה אחרת טבעית תנגר זאת התנועה. ואולם שאין לה טבע שיחייב היות תנועתה נפסקת אם לא מצר השלמת התנועה, הוא מבואר ממה שאומר. וזה שאם הנחנו, דרך משל, שיש לה טבע מחייב שההיה תנועחה נפסקת כשהתמידה כחנועה זמן מה, אם היה אפשר זה, והיה הזמן ההוא, דרך משל, שנה אחת, או איזה זמן שתרצה, הנה יחויב מזה שתשאר האבן באויר ולא חרד אל המרכז, וזה בחכלית הבטול. וזה שאנחנו נשים תנועת האבן ההיא בזמן מה מוגבל, והוא השעור אשר עליו ב, ויהיה הזמן אשר עליו תפסק התנועה, אם היה אפשר זה, הזמן אשר עליו ג, והוא מבואר שכאשר יכפל שעור א פעמים רבוח, יהיה העולה מההכפל יותר רב מזמן ג, ויהיה החבור מכפל א אשר הוא יותר רב מזמן ג זמן ד, ונשים בשעור ה מכפל ב כמו מה שבשעור ד מכפלי א אשר הוא יוחר רב מומן ג זמן ד, ונשים בשעור ה מכפלי ב כמו מה שבשעור ד מכפלי אי הנה אם כן תתנועע האבן, דרך משל, אם לא תפסק תנועה האבן קודם שחשלים לחתוך רוחק ה. ואם הנחנו שיהיה מרחק האבן מהארץ רוחק ה, הנה יחחייב מוה שתנוח האבן באויר, והיא אבן, וינוח אם כן הכבר על הקל, וזה שקר. והוא מבואר שזה השקר לא יצא מהנחתנו מרחק האבן מהארץ רוחק ה, ואף על פי שיהיה רוחק ה יותר גדול מרוחק שטח יסוד האש העליון מכדור הארץ, כי זאת ההנחה היא אפשרית מצד ונמנעת מצר. והנה הונחה בכאן מצד מה שהיא אפשריח, לא מצד שהיא נמנעת, והכזב האפשר לא יקרה מהנחתו בטל, ולזה יחויב שיהיה זה הבטול מחחייב מהנחחנו שיהיה לאבן טבע יחייב שחהיה חנועחה נפסקת כשהתמידה בתנועה זמן מה, ומה שיקרה ממנו הבטל הוא בטל, כמו שהחבאר במקומו. הנה אם כן מה שיחוייב בזה המשל הוא שלא

יהיה טבע לאבן יחוייב שתהיה תנועחה נפסקת אם לא מצר השלמחה הנועתה, והוא מה שרצינו באורו. ואמנם שהנחתנו שיהיה רוחק האכן מהארץ רוחק ה הוא כזב אפשר מצר, נמנע מצר, הוא מבואר, וזה שהוא נמנע שיהיו היסודות יותר גדולים ממה שהם, מפני שאין שם מזה החמר יותר מזה השעור, או מפני אלו הדברים המורכבים מהם שיש להם שעור מוגבל באופן מה, כאלו חאמר שהאדם ימצא לו שעור מוגבל בכמות, ואם היה שיהיה לו רוחב מה, ולזה יחויב שיהיו שעורו היסורות מוגבלים, כדי שלא יקבל האדם הפעלות יותר חזק ממה שראוי מהגבורת אשר יהיה ליסוד האחד הגובר בעת היותו גובר, או כדי שלא יקבל האדם, דרך משל, הפעלות יותר חלוש ממה שראוי מהחגבורת אשר יהיה ליסוד הגובר בעת היותו גובר. אבל לא ימנע היות היסודות יותר גדולים ממה שהם מצד טבע הגשם ולא מצד צורותיהם אשר הם סבות התנועה, וזה שטבע הגשם יחייב שיהיה בעל חכלית בשיעור, לפי שהוא בלחי אפשר שימצא גשם אין חכליה, ואבל לא יחויב שלא יהיו בשעות יותר גדול ממה שהם בו. והנה צורות היסודות יחייבו גם כן שיהיו בעלי תכלית בשעור, כי בזולת זה לא יהיה אפשר שימצאו שם יסורות הפכיים, אבל לא יחייבו שלא יהיו יותר גדולים ממה שהם: והמשל שכבר חהיה צורת האש צורה לאש, ואם היה שעורו יוחר גדול ממה שהוא כפלים רבים, וכן הענין בשאר היסודות. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שמה שהנחנו אותו מרחק האבן מהארץ ה הבעל תכליח, איזה שיהיה שעור רוחק ה, הוא אפשר מהצד שהנחנו אוחו, והוא מצד טבע הצורה המניעה. ובכאן החבאר שאי אפשר שיונח ביסודות טבע יחייב שתהיה חנועתם נפסקת אם לא מצר השלמתם חנועתם. זכבר יתבאר זה גם כן באופן אחר, והוא שאם היה הענין כן, היתה הנועת היסורות יותר חלושה כל מה שהתמידה, וזה הפך מה שימצא ממנה, כי היא חחחזק כל מה שחמשך, כמו שנזכר בטבעיות, ולוה חמצא מהאבן האחת בעינה שכל מה שתפול ממקום יותר גבוה חהיה הכאחה מה שתפגשהו מהגשם יותר חזקה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין מדרך זאת התנועה הנמצאת ליסורות שתפסק קודם שלמותה. וכאשר התישב לנו זה, רצוני שכאשר היה היחם אשר בין המניע והמחנועע נשאר, ולא היה למחנועע טבע להחנועע אל צד מקביל להנועה ההיא, הנה לא יחויב שתהיה החנועה נפסקת, והוא מבואר מטבע הגרם השמימיי שאין לו הפך, ולזה הוא בלתי משתנה באחר מהשנויים זולת בחנועת ההעחק, ושאינו לא כבר ולא קל, ולוה אין לו טבע להחנועע אל צר מקביל לחנועה אשר יחנועע בה: הוא מבואר שאף על פי

שהונחה הצורה אשר לגלגלים כח בגוף, הנה לא יחויב שתפסק תנועתם, וזה שכבר יהיה תמיד היחם אשר בין המניע ובין המתנועע נשאר, לפי שאין המחנועע משחנה, ואין למחנועע גם כן טבע מקביל לתנועה הסבובית אשר יתנועע בה, לפי שהוא לא קל ולא כבר, אבל התחייב שחהיה התנועה תמיד באופן אחד, ולוה הוא מבואר שאין די בזה הבאור לבאר שמניע הגרמים השמימיים נכדלים. וכן מה שבאר בו הפלוסוף שבכאן מניע לא יחנועע, מפני שכאשר נמצאו שני רברים מורכבים, והיה נמצא האחר נפרד, הנה יחויב שימצא האחר נפרד, הוא בלתי מספיק. וזה שכבר התבאר בטבעיות שמה שילך דרך ההיולי אפשר שיפרד ממה שילך דרך הצורה, אבל לא תפרד הצורה ממה שחוא במדרגת ההיולי ולזה הוא מבואר שלא יחויב מזה הבאור שיהיה בכאן מניע לא יחנועע. וזה כי כבר אפשר שימצא מהנועע לא יניע, כי המחנועע הוא אצל המניע במדרגת ההיולי, ולא יחויב מפני זה המצא מניע לא יחנועע, כי היה המניע במדרגת הצורה למתנועע, ומה שילך דרך הצורה לא ימצא בו שיפרד ממה שילך דרך החמר באלו הדברים אשר בכאן. והמשל כי הנפש המרגשת הולכת מהנפש הצומחת במדרגת הצורה, ולא תמצא המרגשת מזולת הצומחת, וכבר חמצא הצומחת מזולת המרגשת בצמחים. והנה מצאנו זאת הטענה באופן אחר יוחר שלם לפלוסוף במה שאחר הטבע, אלא שעם כל זה יש בה כפק מה. זוה שהוא אומר במאמר הנרשם באות הלמד דבר זה לשונוי הנה כבר יחויב שימצא מה שיניע בשלא יתנועע, מפני שכבר ימצא מחנועע גם כן, וגם כן מניע ממוצעי הנה כבר ימצא אם כן דבר מניע שלא יחנועע. וזה מה שפירשנו אנחנו בו הנה כבר יחויב שימצא מה שיניע בשלא יחנועע, מפני שכבר ימצא מחנועע לא יניע, וימצא ו.ם כן מניע שהוא ממוצע, רצוני שהוא יצטרך בהיותו מניע אל מניע אחר קודם לו, ויניע כשיתנועעי ולפי שאי אפשר שילכו העלוח אל לא חכלית על זה האופן, כאלו תאמר שיהיה למניע מניע אחר, וזה אל לא הכליח, כי כשלא ימצא הראשון, אי אפשר שימצא דבר ממה שאחריו, כמו שהחבאר בראשון ממה שאחר הטבע, הנה הוא מבואר שהוא מחויב שיכלה הענין בסוף אל מניע לא יחנועע. אלא שיש לאומר שיאמר שלא יחויב מזה שיהיה זה המניע נבדל, אבל אפשר שתהיה צורה היולאנית, כי היא בלחי מחנועעה כשחניעי והמשל שהציור הרמיוני שיניע הבעל חיים להתנועע אל דבר מה הוא בלחי מחנועע בחנועה ההיא: ובהיות הענין כן, הנה יאמר אומר שוה המניע הראשון לא יחוים מוה הבאור

שיהיה נכדל, ולזה לא הספיקו לנו אלו הטענות אשר טענו בהם הפלוסופים, והשחדלנו לבאר אלו הדרושים היקרים במה שלא יסופק בו לאחד מבעלי העיון, כי אין ראוי שנבנה אלו הדרושים היקרים על הקרמות חלושות, עם שהבאור שעשינו כזה הוא יותר עצמי ויותר מיוחד בזה הדרוש מהבאור שעשה הפלוסוף כזה, וזה מבואר בנפשו.

פרק שביעי

יתבאר בו אם ישיגו השכלים הנבדלים עלותיהם ועלוליהם ואיך.

וראוי שנחקור אם אפשר באלו השכלים הנבדלים שישיג העלול עלחו והעלה עלולה, אם היה שיהיו קצתם עלות ועלולים לקצת כמו שיאמרו קצח הקודמים, או הוא בלתי אפשר שישיג העלול מהם עלתו. ונאמר שכבר החבאר ממה שוכרנו במה שקדם שההשגה והמשיג והמושג הוא בשכל דבר אחד במספרי ואם הנחנו שיהיה העלול משיג עלתו, הנה יתחייב שיהיה מה שישיג מעלתו הוא עלתו: ולפי שכבר ידמה שיחויב שחהיה העלה אשר בזה האופן משגה עלולה גם כן, כמו הענין במלאכה הראשיית עם המלאכה המשרחת לה, הנה יחבאר מוה שלא יהיה הבדל בין העלה ועלולה, לפי שההשגות אשר הם אצל העלה הם נמצאות לעלולה גם כן ולפי שהעצמים יתעצמו בהשגוחיהם, הנה תהיה העלה והעלול במדרגה אחת: ולפי שהשבלים אשר הם במדרגה אחת הם אחד במספר, הנה חהיה העלה ועלולה דבר אחד במספר: ווה דבר מבואר הבטול. ועוד שמי שהניח השכלים על שהם עלות ועלולים, הניח זה כדי שיחכן בהם הרבוי במספר, והוא מבואר שלא ימצא בהם רבוי במספר כשהונח הענין על זה התאר. ואם הנחנו שאין העלה משגת עלולה ולא העלול מהם משיג עלתו, יהיה זה דבר יוצא מן ההקש. וזה שאם לא היה העלול משיג עלחו באופן מה, הנה לא יהיה משיג עצמו באופן שלם, לפי שהוא עלול, והוא לא ישיג זה, ולפי שהיה מדרך השכל שישיג עצמו באופן שלם, הוא מבואר שיחויב שישיג היותו עלול, ולזה יחויב שחהיה לו השגה בעלתו באופן מה. וגם כן אם לא היחה העלה משגת עלולה, הנה באיזה צר היחה לו עלה, מי יחן וארע׳ ובכלל הנה הוא מבואר בשכל כשהיה עלה שאין שם דרך יהיה בו עלה אם לא כשישיג מה שיושפע ממנו וישים השופע ממנו בתכלית האפשרי אל מה שכיון בו, ולוה יראה שהוא מחויב שהשיג העלה עלולה. ובהיות הענין כן, הנה איך הענין בזה, מי יהן ואדע. ונאמר שכבר יראה שיוחר זה הספק בשנאמר שהעלול משיג עלתו באופן חסר, וזה שהוא ישיגהו מצר מה שישיג מעצמותו

שהוא עלולי ולפי שהעלול והעלה הם מצטרפים, הנה תהיה לו השגה מה בעלתו, אלא שהיא השגה חסרה, ווה כי הוא לא ישיג אלא שהוא עלול. ואולם העלה משגת עלולה באופן יותר שלם מהמציאות ממה שהיא בו עלה: ולזה לא יהיה מה שתשיג העלה מעלולה הוא בעינו מה שישיג העלול מעצמותו, וזה יחבאר ממה שאומר, והוא שכבר יחבאר מדברינו אחר זה שמה שישיגוהו אלו השכלים הוא נמוס הנמצאות וסררם ויושרם, ובהיות הענין כן, והיה מבואר כי בזה הנמום חלקים ילכו מהכל במדרגת ההיולי, הנה יהיה מושכל העלול הולך במדרגת ההיולי ממושכל עלתו ואולם העלה חשיג זה החלק מצד הכללות אשר הוא לו צורה, והעלול ישיג זה החלק בעצמו, אלא שכבר ישיג שמציאות זה החלק הוא עלול מדבר אחד. והמשל שהמלאכה הראשיית לבנין הבחים חדע מה שיעשוהו המלאכות המשרתות לו, שמה שיעשוהו הוא חלק מהבית, כמו צורת האבנים אשר יפסלו אותם פוסלי האבנים, וכמו צורות הלבנים והקורות אשר יעשו אותם בעלי המלאכות ההם, ואולם בעלי המלאכות המשרחות לה לא יחויב שירעו אלו החלקים מצד מה שהם חלק מהביח, אבל ישיגו אותם מצד עצמותם, ואפשר שישיגו עם זה החסרון שיש כמה שיעשוהו, והוא שהוא בעבור דבר אחר. וזהו ההבדל אשר בין מה שחשיג העלה מעלולה ובין מה שישיג העלול מעצמו. והנה יקרה מזה שישיג העלה עלולה בהשיגה עצמותה, כי מה שילך דרך ההיולי חוכלל השגחו בהשגח מה שילך דרך הצורה ממנו על זה האופן. וזה דבר בארנוהו במאמר הראשון והשני מוה הספר. ובכאן התבאר באיזה אופן ישיגו השכלים הנפרדים עלוחיהם ועלוליהם, ושהעלול לא ישיג עלתו אלא מצד השיגו בעצמו שהוא עלול ושמציאותו מזולתו, ושהעלה בהשיגה עצמה תשיג עלולה באופן יותך שלם מהמציאות אשר הוא בו.

פרק שמיני

יתבאר בו שאין מגיעי הגרמים השמימיים עלות ועלולים קצתם לקצת על האופן שהניהו אותו הקורמים.

וראוי שנחקור אם השכלים הנפרדים הם כלם עלות ועלולים על האופן שאמרו הפלוסופים, או אין בהם אחד שיהיה עלה לחבירו, או הם כלם עלולים במדרגה אחת מעלה אחת, כאלו תאמר העלה הראשונה, או היו קצחם עלולים מהעלה הראשונה במדרגה אחת, רצוני שאינם עלולים קצחם מקצה, והשאר הם עלולים מאלו השניים.

ונאמר שהוא מבואר כי מה שישיגוהו אלו השכלים הנפרדים אשר

התבאר מציאותם במה שקדם הוא נמוס אלו הנמצאות וסדרם וישרם, לפי שוה הנמום הוא שופע מהם במה שבכאן בחכלית מה שאפשר מן השלמות באמצעות הככבים, כמו שקדם, ולזה יחויב שיציירו אותו, ווה יהיה אם בשיצייר כל אחר מהם חלק מזה הנמוס, או בשיהיה האחר מהם משיג נמוס אלו הנמצאות בכללותו והשאר ישיג כל אחר מהם חלק מזה הנמום. וכאשר התישב זה. הוא מבואר שאם הונח האחר מהם משיג נמום אלו הנמצאות בכללותו, והשאר ישיג כל אחד מהם חלק מוה הנמום, הנה מה שישיג השכל העליון ילך מדרגת הצורה אל החלק אשר ישיג השכל השפל ממנו, ואמנם אמרנו שהעליון ישיג זה החלק אשר ישיג אותו השפל, לפי שאי אפשר שיושג מן המושכלות מה שילך מהם דרך הצורה והשלמות אם לא הושג מה שילך מהם דרך ההיולי. וזה מבואר למי שעיין בטבעיות ובמה שקדם מזה הספר. ואם הנחנו הענין בזה הענין הראשון, והוא שיהיה השפל מהם יודע בשלמות נמום אלו הנמצאות השפלות וסדרם ושרם: כמה אני חמה אם היה מדרך אלו המניעים שישהוקקו מעצם ציורם להניע גלגליהם בדרך שישלם בו זה הנמוס כזה הנמצא המוחשי מה זה שייוחר אחר אחר מהם לעשות חלק מה מזה הנמום, והנה ציורם מזה הנמוס הוא דבר אחד בעצמו, וזה שאנחנו נראה שאלו הנמצאות השפלות ישלמו במה שיושפע להם מהככבים כלם, ושמה שיושפע מזה הככב הוא זולת מה שיושפע מהככב האחר. ואם אמר לנו אומר שהם לא ישתוקקו אלא במה שיש להם כלי לעשוחו מזה הנמוס, ובעבור שלא היה להם כלי להשפיע בכאן כי אם חלק מה מזה הנמום, הנה לא יושפע מהם זולת זה החלק אשר ייוחדו בו׳ אמרנו לו שאין זה מדרך הדברים הטבעיים, רצוני שיהיו שם כחות פועלות ולא יניח הטבע לחם כלים יפעלו בהם. ובכלל הנה מפני שאנחנו נחייב להם הציור בעבור מה שנמצא להם מההשפעה, הנה איננו ראוי שיונח להם ציור זולת במה שיחויב מפני מה שנמצא להם מהפעולות, כי אנחנו נקח תמיד מופת מהפעולות המסודרות מהצורה על ענין הצורה, כמו שנזכר בספר הנפש, ולזה איננו ראוי שיונח להם ציור אלא במה שנמצאהו מסודר מהם מהפעולות. ועוד שאם הונח הענין כן, רצוני שיהיה כל אחד מאלו השכלים משיג נמום הנמצאות השפלות וסדרם וישרם בשלמות, הנה ישיג כל אחד מהם מה שהיה בו זה הנמוס אחד, והוא מה שילך ממנו מדרגת הצורה והשלמות: ואם היה הענין כן, מי יהן ואדע מה הוא זה הדבר שישיגהו העליון שלא ישיגהו השפל, וילך במדרגת הצורה אל מה שישיגהו השפל. וזה שאם הנחנו זה הענין השגחו באופן ההחייב מפעולחיו. מה שיהחייב מהם מנמוס הגמצאות השפלות, הנה אם הודינו זה שיהיה

הולך מדרגת הצורה מהנמוס המסודר מהם, והוא מה שאפשר שיונח בזה, הנה יהיה זה הולך מררגת הצורה מחלק מה מזה הנמום, והוא החלק אשר יושפע מזה השכל באמצעות הככב, אבל לא יהיה הולך מדרגת הצורה אל מושכל נמוס הנמצאות השפלות בכללם וסדרם וישרם. ואם לא הונח מה שישיג העליון שילך מדרגת הצורה מציור השפל זאת ההשגה אשר זכרנו, אבל ענין אחר שילך דרך הצורה מציור השפל, הנה לא אשער מה הוא זה הענין. ואי אפשר לאדם שיניח זה באופן נאות, ואפילו אם רצה שיסדר זה לפי מה שיברא מלבו מזולת הבטה אל המוחש הזה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין ראוי לאחר מבעלי העיון שיניח שיהיו אלו השכלים כלם משיגים נמום אלו הנמצאות וסדרם וישרם בשלמות. ואם הנחנו שיהיו כלם עלות ועלולים כשיהיה השפל יודע מנמום אלו הנמצאות וסדרם וישרם מה שיושפע ממנו, וישיג העליון החלק מהנמום שיושפע ממנו, וישיג עם זה ציור השפל, ויהיה סדור מה שיושפע מהעליון הולך במדרגת הצורה למה שיושפע מהשפל, כמה אני תמה אם היה מדרך הצייר שיצייר השפל שיושפעו ממנו הפעולות המסודרות מהשפל, מה זה שלא יסודרו אותם הפעולות בעצמם מהעליון, אחר שכבר הונח לו הציור הנמצא לשפל ממנו. ובכלל הנה כאשר הונח הענין בזה האופן, יחחייב הספק הראשון אשר זכרנוהו בהנחה הקורמת. ועוד שאם היה הענין כן, רצוני שיהיו ציוריהם הולכים מדרגת השלמות קצתם לקצת, הנה יחויב שיהיה הענין כן במה שיושפע מהם מהפעולות, כי יחם הציור האחר אל הציור השני הוא כיחם השופע מהציור האחר אל השופע מהציור השני ואם היה מה שיושפע מהם מהפעולות בזה האופן, רצוני שיהיה השופע מהעליון הולך במדרגת הצורה אל השופע מהשפל, הנה יהיה זה בהכרח באחד משני פנים, וכל אחד מהם הוא שקר. וזה כי האופן האחד הוא שיהיה הככב אשר ילך מדרגת הצורה מהיסור אשר יניעהו הככב אשר ישפיע בו השכל הפועל מה שישפיע׳ והאופן השני שיהיה הככב אשר הוא כלי לשכל העליון פועל המורכב אשר ילך במדרגת הצורה למורכב או לפשוט אשר יפעלהו השפל. ואולם אם הונח הענין באופן הראשון, הנה היה ראוי שיהיה מספר אלו המניעים ארבעה לבד, כי מספר היסודות הוא זה המספר, וכבר נמצאם יותר מזה המספר, כמו שהחבאר מענין הככבים והגלגלים. ועוד שאנחנו נמצא לככב אחד רושם בשמירת היסורות הארבעה ובחווים מצד הקופותיו הארבע אשר יחדש בתנועתו. והמשל שבימות החמה יגברו האש והאויר מצד קורבת השמש לנו, ובימות הגשמים ינברו המים והארץ מצד מרחקו ממנו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר

שאי אפשר שייוחם היסור האחד לככב האחד על זה האופן, כי לכל אחר מהככבים ימצא רושם ביסורות כלם, ואם היו כזה הרושם מתחלפים, כמו שיראה מענינם. ואם הנחנו שיהיו קצחם מניעים היסורות על מררגותיהם, והשאר מניעים המורכבים מהם על מדרגוחיהם, ויהיה בזה האופן השופע מהעליון הולך במדרגת הצורה מהשופע השפל, הנה יחיוב, כאשר הונחו מניעים היסורוח, הספק שזכרנו, והוא שכבר ימצא רושם כל אחד מהם ביסורות, וזה היה כלתי ראוי שיהיה כן לפי זאח ההנחה. ויחחייב גם כן לפי זאח ההנחה שיהיה מספר אלו המניעים במספר היסודות והמורכב מהם: ווה מבואר הבטול, וזה שמספר היסודות והמורכב מהם הוא יוחר ממספר אלו המניעים כפלים רבים. ועוד שאם היה הענין כן, היה שמירת המורכב האחד מיוחסת לאחד מאלו המניעים לבד, ואנחנו נראה הענין בחלוף זה: והמשל שאנחנו נמצאם כלם משחתפים בשמירת האדם, וזה ממה שלא יסופק למי שהשחמש במשפטי הככבים השחמשות מעטי וזה דבר בלתי אפשר לפי זאת ההנחה. ובכלל אם רצינו לזכור כל הספקות המתחייבות מאלו ההנחות, הצטרכנו למאמר ארוך, ולזה נקצר ונעמור בכאן על מה שיש בו די בבטולם. וכאשר החישב שאין השופע מהם מהפעולות הולך במדרגת השלמות מקצת אלו המניעים לקצח, והיה מבואר שאלו היו ציוריהם הולכים מקצת לקצת במדרגת השלמות, היה ראוי שיהיה הענין בפעולותיהם כן הוא מבואר שאין ציוריהם הולכים מקצח לקצח במדרגת השלמות. ובכאן החבאר שאין אלו השכלים כלם עלות קצתם לקצת כמו שהניחו

ואם הנחנו שאין אחד מאלו השכלים עלה לחבירו, יקשה לנו לחח הסבה בתנועת הגלגלים שאין בהם ככב, כי יראה שחנועתם היא בעבור הככב, ולא יושפעו מהם בעצמם דבר מהפעולות: ולזה ראוי שנאמר כי מפני שגלגלי הככב האחד הם משרתים לגלגל הככב, הנה מניעיהם הם מניעים ממניע גלגל הככב, והוא אשר סדר להם אלו הציורים אשר יסודרו מהם תנועת גלגל גלגל מהם.

ואולם אם יש בהם שכל אחד הוא עלה לשאר השכלים הנפרדים, או אין בהם אחד שיהיה עלה לחבירו, אבל כל אחד מהם משיג חלק מה מהנמוס אלו הנמצאות וסדרם וישרם, ואין כהם אחד שישיג זה הנמוס בשלמות הנה זה ממה שראוי שנחקור בו. ונאמר כי מפני שלא ישלם זה הנמוס לאלו הנמצאות כי אם בכללות אלו הגלגלים, הנה ישלם אם לא יהיה בכאן שכל אחד משיג נמוס הנמצאות בכללם, הנה יהיה הגעת השלמות באלו הנמצאות מהם במין מן המקרה, כמו הענין הגעת השלמות באלו הנמצאות מהם במין מן המקרה, כמו הענין

בבעלי המלאכות המתחלפות, שלא יתכן שישלם מכללם מלאכה אחת במספר אם לא מפני שהם כלם משרחים במלאכה אחח, היא אשר סדרה פעולוחיהם באופן שתשלם מכללוחם מלאכה אחת כמספר, זוה מבואר כנפשו. ובהיות הענין כן, הנה יחויב שיהיה זה הענין מסודר להם מסבה יותר גבוה מהם חשגים כהם ובמה שישלימוהו יחר, ולזה שפעו אלו המניעים ממנה כאופן שישלם כו נמוס אלו הנמצאות וסדרם ויושרם ביוחר שלם שאפשר: אלא שלא התבאר עדיין אם זאת העלה הראשונה היא ממניעי הגרמים השמימיים או היא דבר אחר זולחם, ווה ממה שנחקור עליו במה שאחר זה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שמניעי הגלגלים שיש בהם ככב הם עלות למניעי הגלגלים אשר ישרתו שם. ואולם מניעי גלגלי הככבים הם כלם עלולים באופן אחר מאחר מהם, אם היה האחר מהם הוא העלה הראשונה: ואם לא היה אחר מהם הוא העלה הראשונה, כמו שיתבאר במה שאחר זה, הנה הם כלם עלולים מהעלה הראשונה באופן אחר, רצוני שאין האחר מהם עלה לשני, כמו שהתבאר במה שקדם. ולזה יהיה כל אחד ממניעי גלגלי הככבים משיג החלק מהנמום מאלו הנמצאות השפלות אשר תיוחר בו פעולחו, וחהיה העלה הראשונה משגח נמום הנמצאות האלו וסדרם וישרם בצד אשר הם בו אחד, ותשיג עם זה אופן התחייבו מאלו המניעים העלולים ממנה, כי זה ממה שראוי שיהיה מושכל לה, לפי שהם הושמו בתכלית מה שאפשר מהשלמות, אלו שיושפע מהם מה שיושפע, וזה בלחי אפשר שיהיה בקרי ובהזדמן כמו שקדם.

ואולם איזה מהגלגלים המשרתים לגלגל הככב הוא יותר נכבר, הנה ידמה שהמאוחר התנועה הוא יותר נכבר, כי הוא ישגיח ברבר יותר ארוך הקיום מהדבר שישגיח בו הממהר התנועה, והוא גם כן יגיע השופע ממנו בפעולה יותר מעטה מהפעולה אשר יגיע בה השופע ממנו הממהר התנועה.

ואולם איזה מגלגלי הככבים הוא יותר נכבד, הנה ידמה שזה יודע מצדדים הצד האחד התחלפם ברבוי הככבים ומיעוטם, ובגודל הככב ומיעוטו ביחס אל גלגלוי והצד השני התחלפם במהירות התנועה ואיחורה, וברבוי הכלים המשרחים להם ומיעוטם. וזה שהגלגל שיהיו בו ככבים יותר הוא יותר נכבד, כי היה השופע ממנו בחנועה אחת בעינה מספר רב מהפעולות מצד רבוי הככבים אשר בו. ולזה הוא מבואר שגלגל הככבים הקיימים הוא יותר נכבד מכל הגלגלים האחרים מצד רבוי הככבים אשר אין האחרים מצד רבוי הככבים אשר אין האחרים מצד רבוי הככבים אשר אין גלגלי הככבים אשר אין גלגלי הככבים אשר אין גלגלי הככבים אשר אין

בהם כי אם ככב אחד, לפי שאלו הככבים הם יותר גדולים ביחם אל גלגליהם משאר הככבים ויהיה גלגל נוגה יותר נכבד מגלגלי ככבי שבתאי צדק ומאדים וכוכב, ויהיה גלגל צדק יותר נכבד מגלגלי שבתאי מאדים וכוכבי ובזה ההקש יחבאר בשאר איזהו יוחר נכבד מזה הצר. וכבר יתבאר מזה שגלגל השמש יותר נכבד מגלגל הירח, לפי שאור השמש הוא חמיד גדול, ואור הירח לא ימצא שלם אלא בעת הנגור, ועוד שהירח מקבל אורו מהשמש. ואולם מצד אחור התנועה יחבאר שגלגל הככבים הקיימים הוא יותר נכבד, לפי שתנועח האורך אשר לו היא יותר מאוחרת מתנועת האורך הנמצאות לשאר הככבים. ומזה הצד יהיה גלגל שבחאי יותר נכבד מגלגלי שמש ונוגה וככב, וגלגלי שמש ונוגה וכוכב יותר נכבדים מגלגל הירח. ואולם מצד מיעוט הכלים יתבאר שגלגל הככבים הקיימים הוא יותר נכבד, ואחריו גלגלי שבתאי וצדק ומאדים ונוגה, ואחריהם גלגל ככב, ואחריהם גלגל הירח וזה כולו, אם לא יתוספו מפני תנועת הרחב גלגלים באלו הככבים: אבל אם יחוספו בהם גלגלים באופן שזכרנו, הנה חהיה מדרגת הירח בזה שוה למדרגת שבתאי וצדק, ואחריהם מאדים ונוגה, ואחריהם ככב. וכאן החבאר גם כן שגלגל הככבים הקיימים הוא יוחר נכבד משאר גלגלי הככבים בכל אלו הפנים. וכבר יחבאר גם כן שהוא יוחר נככד מהם באופן אחר, וזה שהוא הנוחן להם מה שלהם מהפעולות באופן מה, כמו שקדם, מצד היותם בחלקים מהחלפים ממנו, ולוה הוא מבואר שגלגל הככבים הקיימים הוא היותר נכבד שבאלו הגלגלים כולם, ולזה היה מקיף בכולם.

פרק תשיעי

יתבאר בו שמניעי הגרמים השמימיים לא ישיגו מנמוס הנמצאות השפלות זולת מה שיושפע מהם בזולת התמזגות נצוצי ככביהם קצתם עם קצה.

ואחר שכבר החבאר שכל אחד ממניע גלגלי הככבים ישיג החלק מהנמוס הנמצאות שיושפע ממנו ביחוד, הנה ראוי שנחקור אם ישיג מניע גלגל הככב מה שיושפע ממנו מצד ההחמוגות אשר יהחדש מנצוץ ככב גלגלו עם נצוץ שאר הככבים, או לא ישיג כי אם מה שיושפע ממנו ביחוד.

ונאמר שאם הנחנו שלא ישיג מניע גלגל הככב מה שיחחייב מההחמזגוח אשר יהיה מניצוץ הככב אשר בגלגלו עם שאר נצוצי הככבים, הנה לא ישיג מה שיושפע ממנו: וזה יחשב שיהיה הפך מה שהחבאר מענין אלו המניעים, רצוני שכבר החבאר שהוא ראוי שישיג כל אחד השופע ממנו. ואם הנחנו שישיג המחחייב מאלו ההחמוגיות, הנה בהכרח תהיה לו ידיעה במה שיושפע מהככבים אשר יחמוג עמהם, ויהיה אצלו הציור אשר יציירוהו כלם, ויחוייב מזה שישיג כל אחד מהם נמום הנמצאות וסדרם בשלמות, וכבר החבאר בטול זה במה שקרם.

ואולם איך יתכאר שהוא מחויב, אם הונח שישיג מה שיתחייב מן ההחמונות, שישיג מה שיושפע מהככבים אשר יחמוג עמהם, הנה לפי מה שאומר: וזה כי ההתמזג, לפי שהוא מורכב מטבע הפשוטים אשר הורכב מהם, והיה מטבעם בו לפי יחם ההתמזגות, הנה יחויב למי שירע טבע ההתמזגות שידע טבע הפשוטים אשר התמזג ויחסם בהתמזג. ונאמר שכבר ידמה שישיג כל אחד ממניעי גלגלי הככבים מה שיושפע ממנו בזולת התמזגות, אבל לא ישיג מה שיושפע ממנו בהתמזגות, ואולם ואח ההשגה חהיה לעלה הראשונה לבד אשר שפעו ממנה אלו המניעים וגלגליהם באופן שישלם מהם נמוס הנמצאות וסדרם וישרם: וזה שכמו שימצא במלאכות המשרחות למלאכה אחת שכל אחת חשיג מה שייוחס למלאכתה לא מה שיצטרף ממלאכתו אל מלאכה משאר המלאכות המשרחות, וחשיג הצרוף הזה המלאכה הראשיית, כן הענין בזה. ובכאן החבאר כי ההבדל בין ציור העלה הראשונה וציור אלו המניעים הוא נפלא מאר, וזה שאלו המניעים לא ישיגו כי אם חלק מה מהנמום מהנמצאות וסדרם וישרם, והוא החלק השופע מהם, וגם החלק ההוא לא ישיגו בשלמות, כי הם לא ישיגו ההחמוגות: ואולם העלה הראשונה תשיג נמום הנמצאות וסדרם וישרם בשלמות. ומזה יתבאר עם מה שקרם במאמר הראשון מזה הספר שאין יחס בין ציור העלה הראשונה ובין ציור אלו המגיעים.

פרק עשירי

יתבאר בו שאין יחם זמני תנועות הככבים קצתם אל קצת בלתי מדבר.

וראוי שנחקור אם יחס זמני תנועות הככבים קצחם אל קצת הוא
אפשר שיהיה בלתי מדבר, או אם אי אפשר זה. ונאמר כי מפני
שהתבאר כבר שאלו התנועות מסודרות משכל באופן שישלם מהם מה
שבכאן, ושהשכל הוא אשר סדרם בזה האופן כדי שישלמו בהם אלו
הנמצאות, הנה הוא מבואר שאי אפשר שיהיה יחסם בלתי מדבר,
שאם היה זה כן, היה בלתי מושג מה שיתחייב מההתמוגות אשר להם,
לפי שהם לא ישובו ביחס אשר הם בו עתה קצחם עם קצת לעולם,
לפי שיחס תנועותיהם קצחם אל קצת הוא בלתי מדבר, ולזה יתחדשו

מהם יחסים בלתי מוקפים, ומה שזה דרכו לא תחכן בו ידיעה, כי היריעה כדבר חחייב שיהיה מוקף ומוגבל, אבל אלו היחסים יחוייב שיהיו ידועים: הנה אם כן אי אפשר בזה היחס שיהיה בלתי מדבר. ואם אמר אומר שכבר ישובו בקרוב אל המקום שהם בו, ולזה לא יתחדש מהחלוף הזה רושם מוחש: אמרנו לו כי בהכפל זה השעור פעמים רבות יתחדש ממנו מה שיהיה לו שעור מוחש, ויתבלבלו מפני זה אז אלו היחסים המוקפים אשר ידעם השכל הראשון מאלו הככבים. ובהיות הענין כן, הזא מבואר שכבר יתחייב מזה שלא יהיה זמני יחס התנועות אשר לככבים קצתם אל קצת בלתי מדבר.

פרק אחר עשר

יתבאר בו שאין השם יתבדך השכל הפניע לגלגל הככבים הקיימים כמו שחשבו אנשים. וראוי שנחקור אם מניע הגלגל הככבי הוא השם יחברך ויחעלה, או היה האלוה למעלה ממנו במררגה: כי כבר אמרו הקודמים שהאלוה הוא דבר זולת מניע הגלגל הככבי, וקצחם אמרו שהאלוה הוא מניע הגלגל הככביי. והנה אנחנו נמצא לכל אחת מאלו הדעות פנים מההראות. וזה שכבר יראה שיהיה מניע הגלגל הככביי הוא האלוה יחברך מפנים. מהם, כי מפני שאנחנו נמצא מררך אלו המניעים שיניעו הגלגלים בדרך שיושפע מהם מנמום הנמצאות לפי מה שאצלם מהציור, הנח יחשב שיחויב מזה שיהיה האלוה יחברך מניע גלגל מה, אחר שהוא משיג נמום הנמצאות, ולולי זה חהיה בכאן עלה מניעה אין פועל לה. וואת הטענה נשען עליה אבן רשר בפירושו למה שאחר הטבע, ובאר ממנה שמניע הגלגל הככבי הוא האלוה יחברך, וחשב שהוא דעת הפלוסוף. ומהם, שאנחנו נמצא לפי מה שקדם מהכאור שאין יחס למניעי גלגלי שאר הככבים אל מניע גלגל הככבים הקיימים, וזה שמניע גלגל הככבים הקיימים יסודרו ממנו פעולות רבות מצד רבוי הככבים אשר כו ומצד ההחמזגות אשר יתחדש מנצוציהם, והוא גם כן נותן לשאר הככבים באופן מה מה שיש להם מהפעולות ולפי שאלו הסגולות ראוי שימצאו לראשון, הנה ידמה שיהיה מניע הגלגל הככביי האלוה יחברך. - וכבר יראה גם כן באופן אחר שאין מניע הגלגל הככביי הוא האלוה יחברך. וזה שכבר החבאר ממה שקדם שאין מניע הגלגל הככבי משיג. כלל מנמום המסודר משאר הככבים, ולא ההחמוגות אשר לנצוציהם עם נצוצי ככביו, ולא ההחמוגות אשר יהיה מנצוצי שאר קצת הככבים עם קצת. ואולם הראשון יחוייב שישיג נמוס הנמצאות בכללותו, לפי שהוא מסודר ממנו יתברך, והוא אשר ייחד קצח הגלגלים בחלק מה מזה הנמום, וקצחם בחלק אחר, באופן שישלם מכולם זה הנמוס על צד מה שיניח מנהיג המדינה המשובחת קצת האנשים במלאכה מה וקצתם במלאכה אחרת, כדרך שישלם מכללותם סדור המדינה, ולולי זה הנה ישלם סדור המדינה בדרך המקרה, ושלמות כמו זה הענין הנפלא בדרך המקרה הוא בלתי אפשר, ולוה יחוייב שישלם זה מהם מצד עלה אחת תשיג ענין זה הנמום בכללוחו, היא העלה לכלם, כמו שקדם י ואולם מניע הגלגל הככביי אינו בזה החאר, לפי מה שקדם, ויחבאר מזה שאין מניע הגלגל הככביי הוא האלוה יחברך. ועוד שהראשון ראוי שיהיה כתכלית מהככוד והשלמות בדרך שלא יהיה יחם בינו ובין זולתו: ואם היה מיוחם לו הנעת גלגל אחד, היה ענינו מחיחם ומשחחף לשאר מניעי הגלגלים, ווה דבר בלחי ראוי שיונח בו יחברך. ועוד כי העלה הראשונה, כעבור שישפע ממנה המציאות בכללו, לא חלק וולת חלק, הנה אין ראוי שההיה נקשרה לגשם מיוחד מהגשמים אשר יושפע באמצעותם נמום אלו הנמצאות. ואולם אמרנו זה, כי יראה שמניעי הגרמים השמימיים נקשרים כגלגליהם על דרך הקשר השכל הנקנה באיש מה מאישי האדם, כמו שוכרנו במאמר הראשון מזה הספר. ומזה המקום חסור הטענה אשר חייב ממנה אבן רשר שיהיה מניע הגלגל הככביי הוא האל יחברך!. וזה שלא יחויב מהנחתנו, שלא יהיה השם יתברך מניע גלגל מה מיוחר, שחהיה בכאן עלה מניעה אין פועל לה, אבל אמנם היה מחוייב בזה, אם הנחנו שלא יהיה מבוא לסבה הראשונה בהנעת הגלגלים כללי וזה דבר לא יחוייב מזאת ההנחה, אבל יראה לפי זאת ההנחה שהסבה הראשונה היא המניעה כל הגלגלים באופן מה, וזה שמניעיהם יניעו אלו הגלגלים בזה האופן, מפני מה שציירו מנמום הנמצאות אשר בנפש הסבה הראשונה אשר שפע ממנה מציאותם ומציאות הגלגלים המחנועעים מהם, ולוה חהיה פעולתם מסודרת חמיד מהסבה הראשונה. ועוד כי זה דבר ראוי שיונח כן בסבה הראשונה, כמו שזכרנו שהוא, כי מפני שיושפע ממנה כלל הנמצאות, לא חלק זולת חלק, הנה אין ראוי שתהיה נקשרת לגשם מיוחד מהגרמים השמימיים אשר יושפע באמצעותם נמוס אלו הנמצאות, ולזה ראוי שיהיה פעל כל אלו הגשמים מסודר ממנה: ובהיות הענין כן, היתה העלה הראשונה היא יותר אמתית בשתהיה פועלת משאר המניעים אשר ימצאו לגלגלים, כי היא חשימם פועלים, ומה שישים זולחו בחאר מה הוא יותר אמתי בתאר ההוא מהדבר המחואר בזה השם מצרו, כמו שהחבאר במאמרים הכוללים: ולזה הוא מבואר שהיוחר אמתי בשיהיה פועל נמוס הנמצאות וסדרם וישרם, הוא השם יחברך. והנה יחבאר גם כן שהוא פועל חמיד אלו הנמצאות כלם לפי מה שאומר. וזה כי כבר החבאר שהשגח מניעי הגרמים השמימיים בנמוס הנמצאות וסדרם וישרם היא חסרה מאד, כי הם לא ישיגו אלא חלק קטן מזה הנמוס, והוא מה שיסודר מאחד אחד מהם מזולת התמזגות. וכאשר היה זה כן, והיה מבואר שחנועתם היא על צד החשוקה והציור, והיה מבואר שאי אפשר שחהיה להם זאת התשוקה הנפלאה החמידית מפני הציור החסר אשר להם במוס הנמצאות, הנה הוא מבואר שזאת החשוקה חהיה להם מצד ציורה שזה הנמוס הוא חלק מהנמוס השלם אשר בנפש הסבה הראשונה, ולזה ישחעבדו חמיד ויחשקו לעשות חלקם מזה הנמוס השלם, מפני החשק השלם אשר להם כבה הראשונה. ובזה האופן יהיה השם יחברך פועל חמיד כל הנמצאות, ואליו יהיה חשק כל אחד מהמשיגים, כי כל אחד מהם כוסף שיגיע לו שלמותו, ואין זה השלמות דבר יותר מהנמוס אשר לו בנפש הסבה הראשונה.

ואולם מה שיחוייב שיהיה השם יחברך מניע הגלגל הככביי, לפי שהוא מחויב שימצאו למניע ההוא סגולות יאוחו לסבה הראשונה, הוא בלתי צודק: אבל הענין בחלוף זה, והוא שכבר התבאר שאין למניע ההוא השגה בכלל נמוס הנמצאות, וזה דבר מחויב בעלה הראשונה, כמו שוכרתי, רצוני שהוא מחויב שתהיה לו השגה בכלל נמוס הנמצאות וסדרם וישרם. ובכאן התבאר שהשם יחברך הוא בלתי מניע הגלגל הככביי, והותרו הספקות הנופלות בזאת ההנחה.

פרק שנים עשר

יתבאר בו באיזת צד מהתוארים ראוי שיתואר השם יתברך, ואיך יחסו למניעים העלולים ממנו, לפי מה שאפשר לנו.

וראוי שנחקור לפי מה שאפשר לנו באיזה מהחארים ראוי שיחואר השם יחברך, ובאיזה מהם לא, ואיך יחסו למניעים העלולים ממנו. והוא מבואר שהדרך אל זאת החקירה הוא שנדע חחלה מה שימצא לשם יחברך מהפעולות, ובאיזה אופן ימצאו לו, כי כשידענו זה, הנה ידענו מה שראוי שיחואר בו השם יחברך מהחארים.

ונאמר שכבר החבאר ממה שקדם שאצל כל אחד ממניעי הגרמים השמימיים השגה בחלק מה מנמוס הנמצאות וסדרם וישרם, והוא החלק אשר תיוחס אליו השפעתו במה שבכאן: ושבעבור שלא ישלם זה הנמוס אלא בכללות אלו המניעים, הנה יחויב שיהיה זה הענין מסודר להם מסבה יותר גבוהה מהם תשגית בהם ובמה שישלימוהו יחר: ולזה שפעו אלו המניעים ממנו בזה האופן שישלם בו נמום הנמצאות ביותר שלם שבפנים, ומפני זה היה מחויב שיהיה אצל הסבה הראשונה השנה בנמוס הנמצאות וסדרם וישרם על השלם שבפנים ולוה תשיג מה שהיה בו זה הנמום אחד, והוא מה שילך מדרגת הצורה ממנו, על שזה המושכל הוא בעינו הסבה הראשונה, כי היה השכל והמשכיל דבר אחד בהכרח, כמו שבאר הפלוסוף והתכאר גם כן במה שקדם במאמר הראשון מזה הספר: ולזה תהיה הסבה הראשונה משגת עצמוחה, ובהשיגה עצמה השיגה הנמצאות כלם יחר ביוחר שלם שבפנים, כי היא חשיג אוחם כצד אשר היו כלם דבר אחד במספר, והוא מה שילך מהם במדרגת השלמות. והוא מבואר שענין זאת ההשגה הוא דבק לה תמיד, לפי שמציאות השכל הוא רבק להשגה אי אפשר זולת זה, שאם היחה נפרדת ממנו ההשגה בעת מה, לא יהיה אז שכל, ויהיה נפסד מה שאי אפשר שיפסד. והוא מבואר גם כן שהוא ישיג כל אלו המושכלות יחר, לא אחת אחר אחת, שאם הונח שיהיה משיג אותם אחת אחר אחת. יהיה עצמוחו משחנה חמיד ויצטרך גם כן אל הזכירה, וזה מבואר

והנה יתבאר שהערבות והשמחה בהשגחו ביותר שלם שבפנים, כמו שבאר הפלוסוף, וזה שההשגה היא דבר ערב למשיגים, וכל מה שתהיה ההשגה לדברים יותר ולדבר יותר נכבד, יהיה הערבות והשמחה יותר, ולוה היחה שמחחו וערבתו במה שישיגהו בתכלית מה שאפשר, כי הוא ישיג כל הדברים וישיגם בצד היותר נכבד שאפשר. וכבר תדע עוצם מדרגת זה הערבות והשמחה, כמו שזכר הפלוסוף, אם תקיש בזה ביו השמחה העצומה והערכות החזק אשר ימצאנו כעת השיגנו קצת הדברים הנכברים, שנמצא בזה מהשמחה והערבות מה שלא יחכן שיוקש אליו הערבות אשר נשיג בדברים הגופים, ובין מה שראוי שימצא מזה לסבה הראשונה. ווה שזה ימצא לנו שעור מעטי מהזמן, כי מפני היות הנפש אחת, לא יוכל השכל אשר בנו להתבודד בואת ההשגה כי אם שעור מעטי מהזמן, וזה יהיה ממנו כקושי עצום. ואם היתה זאת ההשגה בעינה אשר לנו מתמדת בלא הפסק, תהיה השמחה והערבות אשר ימצא לנו יותר נפלא לאין שעור, כי אין יחס בין מה שהוא בכל הזמן בזולת קושי ומה שימצא כומן מועט עם קושי וצער. ואם היתה ואת ההשגה בכל הדברים בצד היותר נכבד, הנה יהיה התענוג והשמחה יותר נפלא לאין שעור, כי אין יחס בין המושכל אשר נשיגהו אנחנו ובין המושכל אשר תשינהו הסבה הראשונה. ומזה הצד יתכאר גם כן שאין יחס כין השמחה והתענוג אשר לשם יתברך במה שישיגהו אל השמחה והתענוג אשר למניעי הגרמים השמימיים. ולזה הסכימו חכמינו הקודמים זכרונם לברכה שתכלית השמחה היא אצל חשם יתברך, וזהו אמרם שהשמחה במעונו, רוצה לומר שתכלית השמחה הוא במדרגת השם יתברך, כי המעון והמקום יאמרו על זה האופן. ולזה גם כן הסכימו שהשמחה לנו במה שנשיג מהשם יתברך, וזהו מה שאמר דוד עליו השלום הודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך, לפי שהוא מבואר שכל מה שחתיה ההשמה לרבר יותר נכבד תהיה השמחה בה יותר עצומה.

והנה יחבאר גם כן שהוא החיוח היותר שלם, וזה כי ההשגה היא חיות, ואשר חלקו בה יותר יהיה חלקו בחיים יותר ולזה יהיה האספוג הימי הפחות שבמיני החיות, כי לא היתה לו מההשגה רק מה שיושג בחוש המשוש, והיה האדם היותר נכבד שבמיני החיות שימצאו למה שבכאן, כי היתה לו מההשגה יותר. ובכלל הנה ההשגה היא מה שיובדל החי מהבלתי חי, ולזה יחויב שמי שהיתה לו ההשגה יותר שלמה יהיה החיות יותר שלם. ומזה יתבאר שהשם יתברך הוא החיות היותר שלם שאפשר, כי הוא ההשגה היותר שלמה. ויתבאר מזה שאין יתס בענין החיות בינו ובין זולתו מהנמצאות, כמו שאין יתס בין השגחם. ובהיות הענין כן, הנה הוא החיות היותר שאים ערב שאפשר לאין שעור.

והנה יחבאר גם כן שהוא היותר אמחי בשם העצם, לפי שכל אחד מהעצמים הם מאוחרים ממנו, ומה שקודם העצם הוא מחויב שיהיה עצם, לפי שהעצם הוא הקודם לשאר הדברים כלם, כמו שהחבאר במה שאחר הטבע. ובכלל הנה מפני שמושכל הדבר שהוא עצם הוא עצם, והיה השם יחברך הוא המושכל מכל הנמצאות בפנים מה, הנה הוא עצם בהכרח. ואולם אמרנו שהוא מושכל הנמצאות באופן מה, לפי שהוא לא קנה זה המושכל מהנמצאות, כמו הענין בידיעתנו, אבל הענין בהפך, וזה שהנמצאות שפעו מזה המושכל, כמו שיושפעו הענינים הנעשים במלאכה ממושכל ענין המלאכה ההיא אשר הוא בנפש האומן.

והנה יתבאר גם כן שהוא היותר אמתי כשם הנמצא. וזה שהנמצא יאמר בקרימה על העצם, כמו שהתבאר במה שאחר הטבע, ויאמר באחור על המקרים, לפי שהם אינם נמצאים אם לא מצר העצם אשר ימצאו בו. ומזה האופן בעינו יחבאר שהנמצא יאמר ראשונה על השם יחברך, כי הוא נמצא בעצמותו ולא קנה

המציאות מזולתו, ואולם כל אחד מהעצמים זולתו קנה המציאות ממנו, כי ולזה הוא מבואר שהוא יותר אמתי בשם הנמצא מכל נמצא זולתו, כי כל מה שישים זולתו אל שיתואר בתואר מה, הנה הוא יותר אמתי ממנו בתאר ההוא. ובכלל הנה מפני שהצורה היא אשר תשים הדבר נמצא באופן שהוא כו מהמציאות, ויהיה השם יחברך צורת כל הדברים וממנו יושפעו כל הצורות, הוא מבואר שהוא ישים כל הדברים באופן שיהיו מתארים בשם הנמצא.

וכזה הבאור בעינו יחבאר שהוא היותר אמתי בשם האחד מכל הדברים, כי הצורה היא אשר חשים כל אחד מהדברים באופן שיהיה אחד, וזה כי ההתאחדות לדברים מצד הצורה. ולזה הסכימה החורה לתאר השם יחברך בשני אלו התארים, רוצה לומר ההיות והאחד, אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ובכאן טעה אבן סינא טעות אינו מועט, וזה כי הוא חשב שאין ראוי שיתואר השם יתברך כשני אלו התארים, לפי שהוא יראה שהמציאות והאחרות היא מקרה קרה לעצם, והוא דבר נוסף על העצם. והנה באר ארסטוטלוס במה שאין ספק בו בטול זאת ההנחה בפרק השלישי ממאמר הנרשם באות הגימל, והוא המאמר הרביעי ממה שאחר הטבע, ווה לשון הפרק ההוא: ואולם האחר והנמצא אחר שהיו דבר אחר, או שהיה לשניהם טבע אחר, הנה ימשך כל אחר מהם לחבירו בהמשך הראשית והעלה קצחם לקצת, ולא לפי שגדר אחד מורה על שניהם: ואין הבדל ביניהם ואם חשבנו כמו זאת המחשבה, לפי שהמאמר האומר אדם אחד, ואדם נמצא, ואדם זה מורה על דבר אחר, ולא יורה על דברים מהחלפים כאשר יכפלו אותם. הנה ידוע כי המלה אשר אדם הוא אדם אחד לא תורה על דברים מתחלפים, אמר שאין הפרש בין מאמר האומר אדם הוא, או אדם אחד, לא בהויה ולא בהפסר. וכן המאמר באחד גם כן, הנה ירוע שהתוספת בזה מורה על דבר אחד, ולא יורה האחד על דבר אחר זולת הנמצא. ועוד נאמר שעצם כל הדברים אחר לא במין המקרה, ולוה נאמר שעצם כל דבר נמצא, הנה ידוע שמספר צורח האחד על מספר צורח הנמצא. וזה מה שפירשנו אנחנו בזה המאמר לפירושינו למה שאחר הטבע. ואולם האחר והנמצא אחר שהם דבר אחד בעינו, לפי שאיזה טבע שיהיה נמצא הנה הוא אחד, ולזה ינשאו שניהם על דבר אחר בעינו׳ הנה הוא מבואר, איך שהונח זה, הנה ימשך כל אחד לחבירו בהמשך הראשית והעלה קצתם לקצת, לפי שהם מורים על דכר אחר בעינו, ואם היה שיהיו מורים עליו מצדרים מתחלפים. והנה יתכאר כי אין זה הענין בהם לפי שגדר אחד מורה על שניהם, ער שיהיו הנמצא והאחר במדרגת השמות הנרדפים, שאם היה הדבר כן, היה אמרנו הנמצא אחד כמדרגח אמרנו הנמצא נמצא, אבל יורו על מהות אחד בעינו מצדרים מתחלפים. ובכלל הנה האחד יורה עליו מצר העדר החלוקה, והנמצא יורה עליו מצר המציאות אשר לו. וארסטוטלוס יבאר שאף על פי שנחשוב כמו ואת המחשבה בנמצא והאחר, רוצה לומר שלא יהיו אחר בגרר, והוא האמח בעצמו, הנה עם כל זה אין הבדל בין האחד והנמצא: ואולם אמר זה לפי שהרבה מהרברים הם נמשכים קצחם לקצח, והם מחחלפים במהוחם, כמו הצוחק והמרבר, ולזה ישתדל ארסטוטלוס לבאר שהאחד והנמצא הם מהות אחד בעינו. וזה יחבאר מזה הצר, לפי שמאמר האומר אדם אחד, ואדם נמצא, ואדם זה, והוא האיש המוחש אשר יורו עליו במלח זה, הנה זה כלו מורה על דבר אחד בעינו, כי אין אלו הנשואים דברים נוספים על מהוח האדם, כאמרנו אדם כותב, ואדם לבן, כי אלו יורו על דברים מתחלפים בעצמות, זיורו במקרה על דבר אחד, רצוני מצד שקרה לאדם הכותב שיהיה לבן. והנה יתבאר כי אלו הנשואים, רצוני האחד והנמצא, לא יורו על דברים מתחלפים כאשר יכפלו אותם, ונאמר זה הוא אחר, או זה ארם, או זה ארם אחר נמצאי ואולם היה זה כן, לפי שכל אחד מהם מורה על מהוח אחד בעינו, ואם הורו עליו מצרדים מתחלפים. וזה כי הנשואים המתחלפים הנה כאשר נכפלו הורו בהכרת על דברים מתחלפים, כאמרנו בראובן שהוא אדם לבן כותב, כי הנשוא האחד הורה בזה המאמר על דבר זולת מציאות המקרה שהוא הלובו בראובן, והאחר הורה על מציאות הכתיבה בוי ואולם כשלא נכפלו יחשב ששניהם יורו על דבר אחד בעינו, והוא ראובן דרך משל, כי כשתאר ראובן שהוא לבן, הורה זה השם על הלובן והנושא יחר, והוא ראובן, וכן הענין כשנקראהו כוחב. ובהיוח הענין כן, רצוני שאלו הנשואים, בשהוכפלו האחד והנמצא, לא הורו על דברים מתחלפים, לפי שאין הפרש בין מאמר האומר אדם נמצא או אדם אחד לא יורו על דברים מתחלפים כוולת שיחבר אליו הנשוא השני, והוא האחר, וכין המאמר אשר יחוברו שני אלו הנשואים ויאמר אדם אחד, לא בהוייה ולא בהפסד, רוצה לומר נמצא, כי אשר ידרך אל ההוייה איננו נמצא על שיהיה אדם בפעל, ולא מה שהוא בהפסר, הנה זה המאמר כמו אמרנו אדם אחד נמצאו. אמנם לא רצה ארסטוטלום להמשיל בזה בשיאמר אדם אחר נמצא, לפי שלא יאמר אחר מן האנשים כמו זה המאמר להגלות הענין במה שהוא אחד שהוא נמצא. ואפשר שנאמר שהרצון באמרו אין הפרש בין מאמר האומר האדם הוא אדם אחד לא בהפסד שאין

הפרש בין מאמר האומר האדם הוא אחד אדם לא בקנין ולא בהעדר, כי לא יורה האחד מהם על דבר זולת מה שיורה עליו האחר. והנה הבאור הראשון הוא יותר נאוח. וכן המאמר באחר, רוצה לומר כי אין הפרש בין אמרנו אדם אחד ואמרנו אדם אחד לא בהוייה ולא בהפסד, כמו שאין הפרש בין אמרנו אדם נמצא ואדם אחד לא בהויה ולא בהפסד. הנה אם כן הוא מבואר שהתוספת בזה בהכפל אלו הגשואים הוא מורה על דבר אחד בעינו, ולוה הוא מבואר שלא יורה האחד על דבר אחר זולת הנמצא, וזה שאם היה מורה על דבר אחר זולחו, היו בהכרח אלו הנשואים מורים על דברים מחחלפים בשנכפלו. ועוד יחבאר באופן אחר שהאחד אינו דבר זולח הנמצא, וזה שעצם כל אחד מהדברים הוא אחד לא במין המקרה, רוצה לומר שאינו אחר מצר המקרה ימצא בו, כמו שיהיה הדבר לבן מצר מקרה הלובן הנמצא בו, אבל הוא אחד מצד מהוחו, ולא יורה האחד בו על דבר נוסף על עצמותו. וזה מבואר, לפי שאם היה האחד נשוא על כל הרברים מצר מקרה מה נמצא בהם, היה האחד סוג לכל הדברים, כמו שהכמות סוג לכל הכמיות, וזה דבר בלתי אפשר, לפי שאם היה האחד סוג, היה בלתי אפשר שינשא האחד על ההבדלים אשר יחלקו בהם המינים אשר תחתיו, כי הסוג אי אפשר בו שינשא על ההבדלים אשר יחלקו בהם המינים אשר יקיף בהם, והמשל כי החי לא ינשא על הדבור והעופפות, ואמנם ינשא על המדבר והמעופף: ואולם האחד מבואר מענינו שהוא נשוא על כל אחד מהבדלי הנמצאות. וגם כן הנה אם היה כל דבר אחד מצד מקרה מה נמצא בו, הנה הוא מבואר שכבר אפשר שנורה על הדבר ההוא מופשט מהמקרה ההוא כשנקרא אותו בשם כלתי נגזר, והוא או הרכר ההוא כלתי מחואר בשהוא אחר, כי אין בו המקרה אשר ישימהו אחד. וזה שקר, כי כבר נמצא שכל דבר אפשר שיחואר בשהוא אחד. ועוד שאם היה כל דבר אחד מצד מקרה מה נמצא בו, הנה יחוייב בזה המקרה, כשהורינו עליו בשם בלתי נגור, שיהיה מחואר בשהוא אחד מצד מקרה אחר נמצאנו בו, וילך אל לא תכלית ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהאחד לא יורה על מקרה נוסף על מהות מה. ולואת הסבה גם כן נאמר שעצם כל דבר הוא נמצא, ר"ל שלא יורה הנמצא עליו מצד מקרה נוסף על המהות. ווה גם כן מבואר ממה שקדם, לפי שאם היה הנמצא מורה על הדברים מצר מקרה נוסף על עצמותם, היה הנמצא סוג לכל הדברים, וזה דבר בלתי אפשר, לפי שהנמצא הוא נשוא על כל אחר מההבדלים אשר יחלקו בהם הנמצאות אשר יקיף כהם הנמצא. הנה יחבאר כזה כמה

שאין ספק בו בטול מה שאמר אותו אכן סינא מענין הנמצא והאחד. ומזה יתבאר שבאלו התארים ראוי שיתואר השם יתברך, כמו שיסדה אותו התורה.

וכן יתבאר ממה שקדם שהוא היותר ראוי שיקרא פועל מכל נמצא זולחו, כי הוא ישים שאר הרברים פועלים במדרגת המלאבות הראשיות עם המלאכות המשרחות לה, כי המלאכה הראשיית היא אשר חיישיר המלאכות המשרחות לה לעשות מה שיעשוהו בדרך שיהיה נאות אל התכלית אשר תכוונהו המלאכה הראשיית, וזה אמנם יהיה בחשוקה אשר חמצא לכל אחר ממניעי הגרמים השמימיים להשינ חלקם מהנמום אשר בנפש הסבה הראשונה, מצד מה שהוא חלק מהגמום השלם ההוא, כמו שבארנו במה שקדם, וישחוקקו מעצם הציור ההוא להניע גלגליהם בזה האופן הנפלא: ולזה הוא הראשון פועל חמיד בזה האופן הנמצאות כלם. – ולפי שזה הפעל המסורר ממנו לנמצאות הוא שלמותם ותכליתם אשר הוא הטוב, הנה ראוי שיחואר השם יתברך בשהוא מטיב וחונן ומשפיע יוחר מכל נמצא זולחו. ולפי שהצורה היא החכלית אשר היא הטוב, והיה השם יחברך צורת כל הנמצאות, כמו שקדם, כי הוא מה שהיה בו נמוס כל הנמצאות אחד, הנה הוא יותר ראוי שיקרא טוב ותכלית מכל דבר זולתו, כי הוא יתן לכל הדברים מה שלהם מהטוב והחכלית, ותחחלפנה מדרגותיהם בטוב לפי החחלף מדרגותיהם בנמוס המסודר להם מהסבה הראשונה. -- וכן יחבאר גם כן בשהוא היוחר ראוי שיקרא נצחי וקיים כי הוא אשר יחן לשאר הדברים כולם נצחיותם וקיומם, ואולם נצחיותו וקיומו הוא מעצמותו. — וכן יחבאר שהוא היותר ראוי שיקרא צדיק וישר מכל נמצא זולתו, לפי שהצדק והיושר קנו הנמצאות כלם ממנו. - וכן יתבאר שאצלו העוז והממשלה והיכולת אשר בחכלית, וזה מבואר ממה שישפע ממנו בזה האופן שאין בו לאות ולא קצור. ובכלל הנה הוא אשר יתן העוז והיכולת לשאר הצורות לפעול מה שיפעלו אוחו בזה האופן הנפלא, ולזה הוא מבואר שהשם יתברך הוא יותר ראוי שיקרא עזוז וגבור מכל נמצא זולתו. וראוי שחדע שאלו השמות כלם יורו על דבר אחד במספר, ואם היה שיהיו מתחלפים בצדדי ההוראה. וראוי שנודע להמון כי כאשר יחואר השם יחברך באלו המקרים והתארים, יחואר בהם באופן יותר נכבד לאין שעור מהאופן אשר יתוארו כהם שאר הנמצאות. וכן ראוי שנשלל ממנו הדברים אשר הם חסרונות, והיה אפשר שיחשב שיהיו נמצאים בו. ואולם יחס השם יחברך אל המניעים הנכדלים אשר קדם זכרם הוא בחכלית הרוחק וההבדל, עד שלא יחכן שיפול יחס בינו וביניהם.

וזה יחבאר לך אם תניח שחהיינה כל המושכלות אשר בנפש הסבה הראשונה אצל כל אחד מאלו המניעים, וחניח שלא ישיגו מה שהיו בו כל אלו המושכלות דבר אחד במספר, והוא מה שילך מהם דרך הצורה, הנה לא יהיה יחס בינו וביניהם כלל, כי אין יחס בין ההיולי הצורה, וכאשר נניח שלא חהיה לכל אחד מהם כי אם קצת אלו המושכלות, הנה יהיו אלו המניעים יותר רחוקים ממדרגת השם יחברך לאין שעור, וכל שכן כאשר הונח מה שישיגוהו מנמוס אלו הנמצאות חלק קטן מנמוס הנמצאות כלם, כמו שכבר החבאר מענין אלו המניעים, וזה שכבר יתבאר שאחד אחד מהם לא ישיג כי אם ומום מה שיושפע ממנו ביחור, ולא ישיג מה שיושפע משאר המניעים, ולא מה שיושפע מהתמזגות נצוצי ככביהם. ובכאן החבאר שאין ולא מה שיושפע מהתמזגות נצוצי ככביהם. ובכאן החבאר שאין יחס כלל בין השם יחברך ובין מניעי הגרמים השמימיים, כי הם חסרים מאד ביחס אל שלמותו, ולוה אמר הן בעבדיו לא יא מין ובמל אכיו ישים תהלה. ועור כי אין יחס בין מה שמציאותו וקיומו והשגתו מזולתו.

וראוי שחדע שכאשר הונח ענין אלו המניעים כמו שהתבאר מענינם, רצוני שיהיה המושכל אצל האחד מנמום הנמצאות זולת מה שהיה ממנו אצל האחר, לא נצטרך אותם להניח כלם עלות קצתם לקצת, כדי שיהיה האחד מהם דבר זולת האחר. וזה כי השכלים אשר מושכליהם דבר אחד בעינו הם כלם בהכרח דבר אחד במספר, כי לא ימצא רבוי בדברים המסכימים בצורה אם לא מצד ההיולי: ולפי שאלו השכלים הם בלתי בעלי היולי, הנה אי אפשר שימצא בהם רבוי כשהונח ענינם בזה האופן: ואולם השכלים אשר מושכליהם מתחלפים, כמו הענין באלו המניעים, לפי מה שהתבאר מענינם, הנה הם בהכרח רבים במספר.

פרק שלשה עשר

יתבאר בו מה הוא השכל הפועל להויות השפלות.

וראוי שנחקור בכאן בשאלה עמוקה וקשה מאד, והוא אם השכל הפועל ההויות אשר בכאן, שהוא השכל הפועל אשר התבאר מציאותו בספר הנפש, כמו שבארנו במה שקדם, הוא אחד ממניעי הגרמים השמימיים, או הוא דבר שופע מכלם, או הוא הסבה הראשונה בעינה, או הוא דבר שופע ממנה.

וכבר יראה שאי אפשר שיהיה השכל הפועל אחד ממניעי הגסמים השמימיים, לפי שאי אפשר, אם הונח הענין כן, שחהיה בשכל הפועל השגה מנמום אלו הנמצאות כלם אשר בכאן, כי אין לאחד ממניעי הגרמים השמימיים השגה כי אם כחלק מהנמוס הזה, כמו שהחבאר. וכבר יראה מצד אחר שהוא מחויב שיהיו מניעי הגרמים השמימיים הם הפועלים אלו ההויח, לפי שהם נותנים המזג, וראוי שתהיה ההויה והיצירה ממי שיתן המזג, כי הכל הוא התהוות אחד, וההחהוות האחד במספר ראוי שיהיה מפועל אחד. אלא שעם העיון יחבאר שאין זה אפשר, לפי שהמזג הוא אפשר שיחנוהו רבים, ויהחדש המזג מפני הדברים המתחלפים אשר יתנו אותם אחד אחד מהם׳ ואולם היצירה ונהינת היצירה אי אפשר שחהיה מדברים רבים, וזה מבואר בנפשו. ואולם יהיה זה ההתהוות מאחד, אם בשיונחו אלו המניעים אשר לגרמים השמימיים מהשכל הפועל אלו ההויות, ויהיו הגרמים השמימיים לו במדרגת כלי במה שיתנוהו מהמזג, או כשיושפע זה השכל ממניעי הגרמים השמימיים, כמו שיושפעו הנצוצים אשר יחנו המזג מהגרמים השמימיים כלם. וכבר יחשב גם כן שהוא בלחי אפשר שיהיה השכל הפועל שופע ממניעי הגרמים השמימיים, לפי שאם הונח הענין כן, לא יחכן שיהיה אצל השכל הפועל השגה מנמוס הנמצאות אם לא במקובץ ממה שישיגוהו כלם: ולפי שכאשר התקבץ מה שישיגוהו כלם, לא יהיה זה כי אם קצת מנמום אלו הנמצאות, לפי שהם לא ישיגו מה שיושפע מההחמוגות, כמו שקדם בזה הספר, הנה לא יהיה אצל השכל הפועל אלא השגה קצח מנמום אלו הנמצאוח, וכבר החבאר ממה שקדם שיש לשכל הפועל השגה בנמום אלו הנמצאות כלם, זה חלוף בלתי אפשר.

וכבר יחשב גם כן שהוא בלחי אפשר שיהיה השכל הפועל דבר שופע מהשם יחברך, שאם היה הענין כן, הנה לא ימנע הענין מחלוקה בזה, אם שיהיו השכל הפועל והגרמים השמימיים שופעים מהשם יחברך במדרגה אחת מזולת שיהיה לאחד מהם ראשיות על האחר, או שישפע השכל הפועל מהשם יחברך, ומהשכל הפועל יושפעו מניעי הגרמים השמימיים. ואם הנחנו שיושפעו יחד מהשם יחברך השכל הפועל ומניעי הגרמים השמימיים במדרגה אחת, הנה הוא מבואר שואת ההנחה היא כלתי צורקת, ווה מפני שאצל השכל הפועל ידיעה בנמום אלו הנמצאות בכללות, וידע עם זה מה שיחחייב מהגרמים השמימיים, כמו שהתבאר בראשון ובשני מזה הספר, ולמניע הגרמים השמימיים אין השגה כי אם כחלק מזה הנמום, הנה הוא מבואר לפי את ההנחה שהשגחו היא בהקש אל השגתם במדרגת המלאכה הראשיית עם המלאכות המשרתות לה. ועוד שכבר יתחייב מזאת ההנחה שההיה הכנת החומר לפועל אחד ונתינת הצורה לפועל אחר, וזה דבר בלתי

ראוי שיונח כן. וזה כי מפני שהיתה הכנת החומר מסודרת ממי שיתן הצורה, ומפני זה יכוין בהכנת החמר באופן היותר שלם שאפשר להגיע זה התכלית אשר הוא הצורה, הנה ראוי שיהיה הפועל לשני אלו הדברים דבר אחד בעינו׳ וזה מה שיניע הפלוסוף אל שיניח מי שיתו הצורות באלו הדברים נפש נאצלת מהגלגלים. ואם הנחנו שהשכל הפועל הוא אשר יתן לאלו המניעים הסדורים אשר ישלם בהם הכנת החמר, והוא בעצמו יחן הצורה, כמו הענין במלאכה הראשיית עם המלאכות המשרתות לה, הנה יתחדשו מואת ההנחה שתי ספקות. האחר מהם הוא שאם הונח הענין כן, נמצא לפחות נכבר הגעה בגשם יותר נכבד מהגשם אשר יתנועע מהיותר נכבד, וזה שהשכל הפועל לא ימצא לו פועל כי אם בחמר השפל, ומניעי הגרמים השמימיים השופעים ממנו ימצא להם פעל בגרם השמימיי שהוא יותר נכבד לאין שעור מהחמר השפל. וזה הספק יחייב גם כן שלא יהיה השכל הפועל אשר בו החקירה הוא השם יחברך בעינו. והספק השני הוא שכאשר הונח הענין כן, תהיה הנחתנו שבכאן שכל יותר קורם מהשכל הפועל לבטלה, כי די בזה השכל כאשר הונח בזה התאר בהשלמת הנמצאות כלם, ויהיה אם כן פעל הראשון אשר הוא בחכלית הכבוד מיוחד בגשם יותר פחות לאין שעור מהגרם השמימיי אשר יניעוהו השכלים העלולים ממנו, וזה בתכלית הגנות. ואם אמר אומר שהשם יתברך הוא פועל הכל, כי הגרמים השמימיים הם לו במדרגת הכלי במה שיפעלוהו, כי פעולותיהם הם שופעות ממה שישיגו מעוצם מדרגת השם יתברד, כמו שקרם, ולהיות השכל הפועל הוא השם יתברך, נמצא בו שהוא בלתי דבק לגרמים השמימיים ולמה שבכאן דבקות בעצמו, אבל תתפשט פעולתו בכל מה שיוכן לקבל אותה באופן שהוא מוכן לקבלה. הנה ישאר הספק הקודם בעצמו, אבל פעולתו בכל מה שיוכן לקבל בעינו, וזה שכבר ימשך מזאת ההנחה שיהיה פעל השם יתברך מיוחד בזה החמר השפל, ובו יפעל בוולת התחלה אחרת בו, זולת המזג אשר בו יוכן החמר לקבל רצויו, ואולם בגרמים השמימיים לא יהיה לו פעל כי אם בהתחלה היא בהם יסודר ממנה זה הפעל. ועוד שכאשר יונח הענין כן, יקשה להת הסבה איך היה הראשון בטל חמיד מהפעל קודם בריאחו העולם, ואחר כך יהיה פועל תמיד היצירה על זה האופן, וזה שכבר יחבאר במה שאחר זה במה שאין ספק בו שהעולם הוא מחודש חדוש מוחלט. ואולם כשהונח השכל הפועל עלול ממניעי הגרמים השמימיים, לא יפול זה הספק, וזה כי פעל השם יחברך המיוחד בו הוא השגחו עצמותו, וזה הפעל לא סר ולא יסור, ואמנם יצירתו העולם היה בדרך פעל הפועל

מה שיתחייב ויושפע מהמזגיות.

השלם שיפעל הרבר שיפעלהו באופן שיחן לו הסבות שישמרו מציאוחו לפי מה שאפשר, וזה מבואר מענין המלאכות השלמות, והוא ברברים הטבעים יותר מבואר, וזה כי בריאת הבעלי חיים היא כאופן היותר הטבעים יותר מבואר, וזה כי בריאת הבעלי חיים היא כאופן היותר שלם לשמור מציאותו הזמן האפשרי במה שהוכן לו מהכחות הפועלות והמתפעלות: ולזה הוא מבואר שהוא ראוי שתהיה יצירת השם יתברך העולם בזה האופן, כי הוא השלם בתכלית, ולזה יחויב שתהיה פעולתו בתכלית מהשלמות: והנה ישמור השם יתברך המציאות תמיד במה שנתן מהחשק לסבות השומרות אותו לעשות מה שסורר להם ביום הבראם. אלא שכאשר הונח הענין כן, יקשה בענין השכל הפועל מה שקדם זכרו: הנה זה העומק הוא אשר בענין השכל הפועל לפי הנראה לנו. ונאמר שכבר ידמה שיהיה השכל הפועל דבר שופע ממניעי ונאמר שמבים, כמו שהחבאר, וכמו שכבר יושפעו מהם באמצעות נצוציהם מה שיצוייר אצלם מזה הנמוס ומה שלא יצוייר אצלם, והוא

ואולי יספק מספק ויאמר איך יתכן שיושפע מהדבר דבר אינו מצוייר לו באופן מהאופנים ' ונאמר שוה הספק יותר מזה הצר, והוא שאם לא היה שם שכל תהיה לו זאת ההשגה, היה לזה הספק אופן מההראות, אכל למה שהיה בכאן שכל לו ואח ההשגה בכללותה, והוא השם יחברך, הנה לא ימנע שיושפע ממנו באמצעות ככביהם מה שלא יצויר מאלו המניעים. ועוד שכמו שיהיה הבריאות השלם לאיש החולה מהבריאות החסר, כמו שזכר הפלוסוף, כן אפשר שחושפע מההשגה החסרה השגה יוחר שלמה. ועוד כי מפני שיושפעו מהם הציורים אשר ישיגו, והיה מהחייב מקבוץ הציורים ההם הנפרדים השגת מה שיושפע מהמזגיות, הנה תהיה לשכל השופע מאלו המניעים השגח מה שיושפע מחמוגיות, מפני שאצלו קבול כל הציורים ההם. ובכאן הוחר זה הספק כפי מה שאפשר לנו, והתבאר שהשכל הפועל הוא ציור נאצל ממניעי הגרמים השמימיים כלם. ובוה האופן יהיה שופע מהם זה המציאות השפל, וזה שהם יעשו הכנת החמר באמצעות נצוצי ככביהם, ויתנו הצורה באמצעות השכל הפועל מהם. והנה זה הענין מהשכל הפועל הוא דעח הסכימו עליו הקורמים מהפלוסופים שראוי שיעוין ברבריהם, שהם הסכימו שהשכל הפועל הוא שפל במדרגה ממניעי הגרמים השמימיים. והוא עוד דעת חורתנו, לפי מה שיראה מענין הכרובים הנזכר בחורה, זהוא גם כן דעת הרבה מרבותינו זכרונם לברכה, כמו שיראה מדבריהם

והנה ענין הצורה הוא במדרגות, וזה כי שם צורה אין לה יחס

פרטי באחר מחלקי העולם, וישפעו ממנה ראשונה צורות ימצא להם דבקות מה בנכבד שבחלקי העולם, והם מניעי הגרמים השמימיים, ובאמצעותם חושפע צורה ימצא לה דבקות מה בחמר השפל, ובאמצעותה יושפעו הצורות ההיולאניות על מדרגותיהם. אלא שכבר יקרה מואת ההנחה ספק חוק ראוי שנשתדל בהתרתו, והוא שכאשר הונח שאצל השכל הפועל השנה בנמום אלו הנמצאות השפלות בכללו, הנה יהיה השם יתברך והשכל הפועל דבר אחד במספר, ויתחייב אם כן הספק הקודם. ונאמר שזה הספק יותר בשנאמר שאצל השכל הפועל השגה שלמה בנמוס הנמצאות השפלות וסדרם וישרם המתחייב מהגרמים השמימיים, ואין לו השגה שלמה בנמוס הגרמים השמימיים ואיר יתחייב מהנמום ההוא נמום הנמצאות השפלות, זולת הידיעה החסרה שיש לעלול בעלתוי ואולם אצל הראשון יחברד חהיה השגה בנמצאות כלם, העליונים והתחתונים, בצד היותר שלם שאפשר. ומזה יתבאר שאין יחס בין השם יתברך והשכל הפועל. ולהיות השכל הפועל משתתף לשם יתברך בהשגת נמום הנמצאות השפלות בכללותו, אמרו עליו חכמינו זכרונם לברכה ששמו כשם רבו. והנה טעה אלישע בעיונו וחשב שיהיה האלוה המנהיג הרברים השפלים זולח האלוה המנהיג העליונים: וטעותו היה בזה, כי הוא חשב שהתחלת הרברים הנפסדים תהיה בהכרח מתחלפת להתחלת הדברים הבלתי נפסדים, והיא אחת מהשאלות אשר יחקור בהם הפלוסוף במה שאחר הטבעי וכאשר התישב לו זה, חשב שהתחלת הרברים הנפסדים יחויב שתהיה נפסרת, והביא זה לחשוב שלא יהיה בכאן לאדם השארות נפשיי כלל, כי אין כאלו הרברים הנפסרים לפי מחשבתו דבר יהיה אפשר בו הקיום, כי התחלחם היא נפסרת. וכבר החבאר אופן הטעות בה במה שאחר הטבע.

והנה ידמה שיהיה השכל הפועל הוא ערבות, לפי מה שהבינו קצת מהכמינו הקודמים, ואמרו עליו שבו נשמות של צדיקים ונשמות ורחות העתידות להבראות, וקראוהו חכמים והנביאים ערבות, להתערב בו שפע כל מניעי הגרמים השמימיים. ואפשר שיהיה ערבות גלגל הככבים הקיימים, וקראוהו ערבות, להתערב בו פעולות רבות מצד רבוי, הככבים אשר כו, ומצד שהוא יתן באופן מה לשאר הככבים מה שימצא להם מהפעולות, וזה גם כן דעת קדמונינו זכרונם לברכה, לפי מה שאמרו בפרק אין דורשין. ואפשר שתהיה הכונה בערבות כלל כל הגלגלים, כי במה שיתערב מהשפע השופע מהם ישלמו הנמצאות השפלות, ולזה קרא להשם יתברך רוכב בערבות, כי הוא מנהיג אלו, השפלות, ולזה קרא להשם יתברך רוכב בערבות, כי הוא מנהיג אלו,

הגלגלים בכללם ונותן להם מה שלהם מהפעולות, כמו שהחבאר במה שקדם.

ובכאן נשלם מה שיעדנו לחקור כו בזה הפרק, והחבאר שבכאן שני שכלים נפרדים זולח מניעי הגרמים השמימיים, והם השם יחברך והשכל הפועלי ולפי שמספר מניעי הגרמים השמימיים הוא ארבעים ושמנה, הפועלי ולפי שמספר מניעי הגרמים השמימיים הוא ארבעים ושמנה, כמו שקדם, לפי ההנחה הראשונה אשר לא נוספו בה גלגליה מפני חנועה הרחב, הנה יהיה מספר השכלים הנפרדים חמשים וידמה שוהו דעת חורתנו, ולזה צוה השם יחברך לקדש שנת החמשים שנה ביובל, והיום החמשים בעצרת, להורות על שבכאן עלה היא עלה לכל אלו השכלים אשר מספרם תשעה וארבעים. וענין המעשר היה גם כן לזאת הסבה זוה כי מניעי הגלגלים שיש בהם ככבים, והם המניעים הראשיים מהם, כי השאר הם עלולים מהם, הם שמנה, והשכל הפועל הוא החשיעי, והשם יתברך הוא העשירי אשר הוא קדש.

פרק ארבעה עשר

יתבאר בו מדרגת זה המאמר מן החכמות.

וראוי שלא העלם ממנו מדרגה זה המאמר משאר החכמות, כי כבר נמצא מדרגתו מהם עצומה מאד, עד שהוא פרי החכמות כלם ותכליתם. וזה כי החכמות כלם הם שלשה, והם הלמוריות, והטבעיות, והאלהיות, כמו שוכר הפלוסוף במקומות רבים. ואולם החלק הראשון מזה המאמר הוא פרי החכמה הלמודית ותכליחה, כי תכלית החכמה הלמודית היא ידיעת חכמת הככבים, וזה מבואר מענינה: ולפי שכבר נשלמה בו החקירה בזה החלק ביותר שלם שאפשר, עד שהוא מקיף בתכונה האמחית ובדקדוק השעורים כה, אם בכח, אם בפעל, אם בכח קרוב מאוד, כמו שהתבאר בדברינו, הנה הוא אם כן פרי החכמה הלמודית ותכליתה ביותר שלם שאפשר. והנה החלק השני מזה המאמר הוא פרי החכמה הטבעית ותכליתה, וזה כי מפני שהיה הגרם השמימיי הולך במדרגת הצורה והשלמות משאר הדברים הטבעיים, הנה תהיה ההשגה בו הולכת במדרגת הצורה והשלמות משאר הדברים הטבעיים, וזה כי יחס הרבר האחד אל הרבר השני הוא יחס מושכל האחר אל המושכל השניי ולפי שכבר נשלמה בזה החלק ההשגה בסבות הדברים הנמצאים לגרמים השמימיים באופן שלם לפי מה שאפשר לנו, הנה אם כן הוא פרי החכמה הטבעית ותכליתה באופן היותר שלם שאפשר לנו. והנה החלק השלישי מזה המאמר הוא פרי החכמה הכוללת ותכליתה, וזה כי לחכמה האלהית דרושים רבים יחוייב לה החקירה בהם, כמו שבאר הפלוסוף, ומה שילך מהם דרך התכלית והצורה הוא ההשגה בשם יחברך ובמניעי הגרמים השמימיים לפי מה שאפשר לנו, וזה מבואר בנפשוי ולפי שכבר נשלמה החקירה בזה החלק ביותר שלם שאפשר לנו, הנה הוא אם כן פרי החכמה האלהית ותכליתה באופן היותר שלם שאפשר לנו. וזה מה שראינו לחתום בו זה המאמר החמישי.

יתברך האל אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו. והיתה השלמת המאמר הזה בשני מחדש טבת של שנת שמנים ותשע לפרט אלף חששי.

מאמר ששי

בחרוש העילם

חלק ראשון

נשלים בו החקירה בזה הדרוש ונסיר הספקות הגופלות בה לפי מה שאפשר לנו.

פרק ראשון נזכור בו מה שבזאת החקירה מהקושי. -- פרק שני נזכור בו דעות הקודמים בזה הדרוש. — פרק שלישי נזכור בו מה שיש מאופני ההראות לדעת דעת מהם. — פרק רביעי נבאר בו באופן מה שלא יחויב מפני מה שזכרנו מהטענות המקיימות דעת דעת מאלו הדעות שיצרק הדעת ההוא. — פרק חמישי נבאר בו מאיזה הדברים ראוי שנשים התחלת החקירה בזה הדרוש. — פרק ששי נבאר בו במה זה יוכר ההווה מהבלתי הווה. — פרק שביעי יתבאר בו שהשמים מחודשים מצד אחר זולת הצד הראשון. — פרק שמיני יתבאר בו שהשמים מחודשים מפני סגולות מה נמצאות בהם מהסגולות הנמצאות להווה במה שהוא הווה. — פרק תשיעי יתבאר בו שהשמים מחודשים מצד אחר זולת שני - בצדדים הראשונים. - פרק עשירי יהבאר בו מהו הזמן ואיזה מציאות מציאותו. פרק אחד עשר יתבאר בו שהזמן מחודש. -- פרק שנים עשר יתבאר בו שהתנועה מחודשת. - פרק שלשה עשר יתבאר בו שהגלות הארץ מחודש. - פרק ארבעה עשר נחקור בו אם יחוייב שיהיה העולם הזה הווה, מפני מה שמען בזה יחני המדקדק מפני המנע מציאות כח בלתי בעל תכלית בגשם בעל תכלית. — פרק חמשה עשר נזכור בו ראיה תוסיף גלוי ושלמות על מה שבארנו מחרוש העולם. -- פרק ששה עשר יתבאר בו שאי אפשר בעולם שיפסד. — פרק שבעה עשר יתבאר בו איך היתה הויית העולם. — פרק שמנה עשר נתיר בו הרבה מהספקות הנופלות בה. -- פרק תשעה עשר נבאר בו שאין שם כי אם עולם אחד. — פרק עשרים נתיר בו הספק שיקרה מפני מה שטען הפלוסוף מצד טבע הזמן. -- פרק עשרים ואחד נתיר בו הספק שיקרה מצד העתה. -- פרק עשרים ושנים נתיר בו הספק שיקרה מטבע ההוייה. -- פרק עשרים ושלשה נתיר בו הספק שיקרה מפני טבע הדברים המתחדשים. — פרק עשרים וארבעה נתיר בו הספק שיקרה מטבע התנועה. -- פרק עשרים וחמשה נתיר בו הספק אשר יקרה מפני טבע הגשם השמימיי. -- פרק עשרים וששה נתיר בו הספק אשר יקרה מצד החמר הראשון. --פרק עשרים ושבעה נתיר בו הספק אשר יקרה מצד שבע הנצחי והווה והנפסד. פרק עשרים ושמנה נהיר בו הספק אשר יקרה מפני מה שמען הפלוסוף שאי אפשר שיהיו כל הדברים נופלים תחת החוייה. - פדק עשרים ותשעה בחתימת מה שכללו הספר הזה מהדברים תעיוניים ובנתינת השבח וההוראה לשם יתברך אשר הכל מאתו.

פרק ראשון

נזכור בו מה שבואת החקירה מהקושי.

וראוי שנגיד חחלה מה שכזאת החקירה מהקושי העצום, וזה כי זה מה שיישירנו באופן מה אל השלמת החקירה בזה הדרוש, וזה כי כאשר ידענו הקושי אשר בדרוש, נתיישר בזה אל הדרך אשר תוביל אותנו אל הגעת האמת בה.

וכבר יורה על קשייה חלוף דעות המעיינים בו עד היום חלוף רב, כי זה ממה שיורה שכבר ימצאו טענות רבות מטבע הנמצאות יקויים בהם או יבוטל אחר אחר מחלקי הסוחר, ומה שזה דרכו תקשה מאד החקירה בו. — וממה שיורה בלי ספק על הקושי החזק אשר בזאת החקירה הוא, כי מפני שיחקר בה בכל הדברים הנמצאים אם חדשם השם יחברך אחר שלא היו, או לא היתה להם הוייה בכללם, והיה מבואר שכאשר נרצה לעמוד בדרך החקירה העיונית על משיג ממשיגי הדבר אם הוא נמצא לדבר, או לא, שכבר יחויב שנדע קודם זה מהות הדבר ההוא ומשיגו, כי מהם יחכן שנעמור על מה שחקרנו בידיעהו, הוא מבואר שכבר יצטרך למי שירצה לחקור חקירה שלמה בזה הדרוש שירע תחלה מהוח הדבר אשר בו חהיה זאת החקירה ומשיגיו לפי מה שאפשר השגתו לארם. וזה ממה שיחייב למי שירצה להשלים זאת החקירה שידע טבע הנמצאות בכללם ומשיגיהם, עד שיוכל לבאר אם יש בהם דבר או משיג יחייב שיהיה העולם בלחי הווה, או אם יש בהם דבר או משיג יחייב שיהיה העולם הווה, או אם אין בהם דבר או משיג יחויב ממנו שיהיה העולם הווה, ולא שיהיה העולם בלחי הווה. ובהיות הענין כן, הנה מי שיבצר ממנו ידיעת דבר מה מהנמצאות או ממשיגיו לפי מה שאפשר לאדם, יבצר ממנו שלמות החקירה האפשרית לאדם בזה הדרוש: והוא מבואר ששלמות הידיעה האפשרית - . ארם שיגיע לו בנמצאות ובמשיגיהם הוא ממה שחקשה הגעתו מאר. וממה שיוסיף קושי בזאת החקירה הוא, שהוא מחויב לחקור בה שחהיה לו ידיעה בסבה ראשונה לפי מה שאפשר. וזה כי מפני שהיחה זאת החקירה ממה שיביאנו לחקור אם השם יחברך אפשר שיהיה נמצא תחלה בזולת זה העולם ואחר כן המציאו וחרשו, או הוא מחויב שיהיה העולם נמצא חמיד עמו היה. הוא מבואר באופן הקודם בעינו שכבר יחוייב למי שירצה להשלים זאת החקירה לפי מה שאפשר, שירע מעצמות השם יחברך מה שאפשר, עד שיוכל לשפוט משפט ישר אם הוא אפשר עשם יחברך שיהיה פועל פעם ולא יהיה פועל פעם, או אי אפשר בו

זה. וזה ממה שיוסיף קושי עצום בזאת החקירה, וזה כי ידיעתנו בעצם תסבה הראשונה יחויב שחהיה חלושה מאד, וזה מבואר ממה שקדם. — וממה שיוסיף קושי בזאת החקירה הוא, שכבר יקשה לדעת מאיזה מהעצמים ומהמשיגים אשר לנמצאות יהכן שנעמוד על אמתח זה הדרוש, כי זה ממה שיחויב שיורע החלה למי שירצה להשלים זאח החקירה, ואם לא, הנה תהיה נפילחו על האמח בה במקרה. - וממה שיורה על קשיה הוא מאמר הפלוסוף, לפי מה שספר הרב המורה, וזה לשונו ואשר אין לנו בהם טענה, או הם גדולים אצלינו, הנה מאמרינו בהם לפי זה יקשה, כאמרנו אם העולם קדמון, אם לא. וזה ממה שיורה כי זאת השאלה היחה אצל הפלוסוף בתכלית הקושי, עד שכבר היה נבוך ומסופק בה, עם רוב מה שוכר מהטענות לקיים שהעולם קדום: ווה אמנם היה בלי ספק, לפי שהפלוסוף כבר שער שכבר ימצאו טענות רבות גם לקיים שהעולם הווה, ושטענותיו לא יחנו האמת בזה על כל פנים, וזהו האמת בעצמו, כמו שיתבאר אחר זה: ואם היתה זאת השאלה קשה מאד אצל הפלוסוף עם רוב מעלחו בחכמה, כל שכן שתהיה יותר קשה לשאר האנשים אשר הם למטה ממנו במדרגת

פרק שני

נזכור בו דעות הקודמים בזה הדרוש.

ואולם דעות הקודמים מצאנום בזאת החקירה בתכלית מן החלוף.

וזה שקצתם אמרו שהעולם נתחדש ונפסד פעמים אין תכלית

להם. וקצתם אמרו שכבר התחדש פעם אחת לבדי ואלו

נחלקו לשתי דעותי מהם מי שיראה שהעולם נתחדש מדבר,

והוא אפלטון והאוחזים דרכו מהאחרוניםי ומהם מי שיראה

שהעולם נתחדש מלא דבר במוחלט, והם הראשונים מן המדברים,

כמו יחני המדקדק, לפי מה שספר ממנו אכן רשד בפירושו למה

שאחר הטבע, ואחריהם נמשכו המדברים בזה הדעתי וכבר נטו

לזה הדעת הפלוסוף המעולה הרב המורה ורבים מחכמי חורתנו.

וקצתם אמרו שהעולם הוא קדמון, והוא הפלוסוף והנמשכים

אחריו. והוא מבואר שסבת חלופם באלו הדעות הוא אם מפני התחלפות

הענינים שלקחו מהם ראייה מטבע הנמצאות, אם מפני שלחצה אותם

התורה, אם להחקבץ שתי הסבות יחד.

מאמר ו' חלק א' פרק ג'

פרק שלישי

נזכור בו מה שיש מאופני ההראות לדעת דעת מהם.

וכבר ימצאו לדעת דעת מאלו, לפי מה שנראה אנחנו, פנים רבים מההראוח. וזה שמי שיאמר בהויית העולם והפסדו פעמים אין תכלית להם יש לו קצת רמויים יקיימו דעתו לפי מה שיחשב. - מהם, שכבר נמצא בכל הדברים אשר אצלנו שהם הווים נפסדים, ולזה יחשב מזה החפוש שיחויב שיהיה הענין כן בעולם בכללו: ובהיות הענין כן, והיה בלתי ראוי שיהיה השם יחברך פועל פעם ובלתי פועל פעם, הנה יחחייב לפי מה שיחשב שיהיו שם עולמות אין חכלית להם הווים קצחם אחר קצח, כמו שיהיה אדם אחר אדם אל לא חכלית. - ומהם מה שיחשב שיחויב מפני טבע הזמן שלא יהיה אפשר היותו מחודש במוחלט. וכבר זכר בזה הפלוסוף שתי טענות: האחת לפי שאם היה הזמן הווה, היה הווה בזמן, וזה ממה שיורה שאין לזמן הוייה: והשנית שאם היה הומן הווה, היה שם עחה נמצא בפעל ממנו החחיל, וזה בלחי אפשר, כי אין בומן דבר שימצא כי אם בכח. והיות הענין כן, והיה ראוי לפי הטענה הקורמת שיהיה העולם הווה, הנה ראוי שיהיה לפניו עולם אחר, וזה אל לא תכלית, בדרך שיהיה הזמן בלתי מחודש. - ומהם מה שיחשב שיחוייב מטבע החנועה שלא ההיה מחורשת במוחלט, כמו שזכר הפלוסוף במה שטען לקיים שיהיה העולם קרום: כי זה גם כן ממה שיחייב, כשהונח העולם הווה, שיהיה לפניו עולם אחר זה אל לא חכלית, בדרך שחהיה התנועה בלתי מחודשת. - ומהם מה שיחשב שיחויב מטבע החמר הראשון שלא יחכן שימצא ערום מצורה, כי זה ממה שיחייב שילבש החמר הזה צורה ויפשט צורה, בדרך שלא יהיה ערום ממנה: ולפי שהדבר מבואר בעצמו שהדבר לא יתהווה מלא דבר ולא יפסד אל לא דבר, אבל ישאר החמר, הנה יחשב שיחויב מזה שיהיה קודם זה העולם עולם אחר, בדרך שלא ימצא זה החמר רק מצורה. — ומהם, שכבר יחשב שיהיה כל הווה נפסד, כמו שבאר הפלוסוף ובהיות הענין כן, והיה ראוי לפי מה שקדם שיהיה העולם הווה, הנה ראוי שיהיה נפסר. וזה מקיים דעת כל מי שיראה בהויית העולם והפסרו. - ומהם, שכבר יחשב שיחויב בעולם שיהיה הווה, לפי שאי אפשר שימצא בגשם בעל חכלית כח בלתי בעל חכלית, כמו שבאר הפלוסוף, ולזה יחויב שיהיו השמים נפסדים, כי הם בעלי תכלית בשעורי ואם היה להם כח שיתקיימו ויתנועעו זמן אין תכלית לו, היה בגשם הבעל חכלית כח בלתי בעל חכלית, וזה דבר כבר הונח

שהוא שקר. ובהיות הענין כן, הנה יהיו השמים נפסדים בהכרח. ואם הם נפסדים, הנה הם הווים, לפי שכל נפסד הווה, כמו שבאר הפלוסוף. וזה ממה שיקיים לפי מה שיחשב דעת כל מי שיאמר בהויית העולם ובהפסדו. וזאת הטענה טען בבאור יחני המדקדק לפי מה שספר ממנו אבן רשד בפירושו למה שאחר הטבע.

ואולם דעת מי שיניח העולם הווה פעם אחר ולא יפסר, ויניחהו הווה מדבר מהעדר הסדר אל הסדר, יש לו גם כן פנים מההראות. וזה שכבר יראה שהשכל הוא ההחלת כל הדברים, מפני מה שנמצא בזה מטוב הסדר והיושר, ונמצאים מתאחדים בזה העניוי וזה ממה שיורה ששכל אחר הוא התחלה לכולם, והוא אשר שם בהם מה שבהם מטוב הסדר והיושר, ולזה אמר אפלטון, לפי מה שאחשוב, שהשכל הוא אשר הניע כל הדברים מהעדר הסדר אל הסדר: ולפי שאנחנו נמצא בכל דבר שכבר יחהווה מדבר, הנה הוכרח להניח שם דבר יתהווה ממנו העולם. ולפי שלא יצוייר לחנועה התחלה, כמו שקדם, הוכרח להניח שם תנועה מבולבלח בלחי בעלח סדר קודם הויית העולם: ולפי שטבע הגרם החמישי לא יחייב שיהיה נפסר, והיה מבואר שההפסד לא יהיה לדבר מצד הצורה, אבל יהיה מפני טבע החמר, וזה שאנחנו נראה מפועל כל צורה שהיא חשחרל לשמור מה שהיא לו צורה בחכלית מה שאפשר, עד שיגבר החמר וינצח הצורה, וזה יהיה כשיגברו הכחות המתפעלות על הכחות הפועלות וינצחו אותם, הנה הוא מבואר שהשמים ראוי שיהיו בלתי נפסרים, ולזה יחויב שיהיה העולם בלחי נפסד. ואם אמר אומר שאם היו בלחי נפסדים, היה מחויב שיהיו בלתי הווים, לפי שכבר באר הפלוסוף שכל בלתי הווה הוא בלחי נפסר, וזה הפך מה שהניחו אפלטון: אמרנו לו שאין זה מחויב, וזה שכבר התבאר בראשון מזה הספר שבכאן דבר הווה, והוא מחייב שיהיה נשאר נצחי, והוא השכל הנקנה: ועוד שכבר יתבאר במה שיבא שאין הבאור שעשה בזה הפלוסוף ממה שיחויב ממנו חיוב אמתי מה שחייבו ממנו.

ואולם מי שינית העולם הווה יש מאין יש לו גם כן פנים מההראות.

— מהם, שמה שנמצאהו הווה נמצאהו כלו הווה מלא דבר, וזה כי
כל מה שנמצאהו הווה הם צורות, כי הדבר לא נמצאהו הווה במה
שהוא גשם, אבל יתהווה כשיתהוו בו הצורות אשר מדרך הגשם שיקבל
אותם, וזה אם חום, ואם קור, או שאר הצורות המגיעות באמצעותם "
ולפי שהצורה היא הווה מלא דבר, הנה יהיו כל הדברים אשר נמצאים
הווים הווים מלא דבר: ובהיות הענין כן, הנה יראה שיהיה אפשר

שיתהווה העולם מלא דבר, כמו שתתחדש הצורה מלא דבר, כשיתכן שיתחדש החמר מלא דבר. וכאשר התישב זה, והיה שכבר חושב ממה שקדם שיחויב בעולם שיהיה הווה ,וכאשר הונח הווה מדבר על צד שהניחו אפלטון, יתחייבו ספקות עצומות אין המלט מהם, כמו שהתבאר ממה שטען הפלוסוף לבטל דעת אפלטון. הנה הוא מבואר שכבר ראוי שיונח העולם הווה מלא דבר, כי בזה יסתלקו הספקות ההם לפי מה שיחשב. והמשל שלא יחויב מזאת ההנחה שיהיה קורם הויית העולם נמצא אפשרות בדבר שיתהווה ממנו זמן בלתי בעל תכלית, אשר הוא שקר לפי מה שיראה מדברי הפלוסוף, וזה שלא היה שם דבר מקבל לזה האפשרות, כי לא יונח בזאת ההנחה החמר נמצא קורם הוייח העולם: ואולם לאפלטון יחויב זה הספק, ולזה נטה יחני המדקדק לזה הדעת, לפי מה שיראה מדברי הפלוסוף אבן רשד ממה שספר בפירושו למה שאחר הטבע. וכן יתחייב לאפלטון שיהיה העולם נמצא קורם הויו, מפני מה שהניח ממציאות התנועה המבולבלת קורם הוית העולם: וזה הבטול לא יחויב לבעל זה הרעת. והנה אחשוב שלואת הסבה בעינה בחר הרב המורה זה הדעת, ואמר שהוא דעת חורתנו, רצוני שהוא כבר הניח הענין בזה התאר כדי שימלט מהספקות אשר ספק הפלוסוף על מי שהניח שיהיה העולם הווה: והעד על זה שהוא כתב בפרק החמשה ועשרים מהחלק השני ממאמרו הנכבד מורה הנבוכים שדעת אפלטון הוא גם כן מסכים לדעת תורתנו אם היה שיאות מצר העיון.

ואולם שהצורה היא הווה מלא דבר הוא מבואר. וזה כי אין שם בהוייה דבר ישתנה בעצמותו, וישוב להיות ממנו הצורה ההווה, ואין מה שנאמר שהצורה היא מצורה כמוה ממה שיורה שתהיה הויית הצורה מדבר, וזה שאנחנו לא נאמר, דרך משל, שתהיה הצורה המתחדשת מהמלאכה מהצורה אשר בנפש האומן על מה שנאמר שהורדים יההווה מהנחשת, אבל נאמר שהצורה אשר בנפש האומן היא פועלת לה, לא שתחיך הצורה אשר בנפש האומן ותהיה ממנה הצורה המגעת במלאכה, וזה מבואר בנפשו.

וממה שיחזק גם כן דעת המדברים האוחזים זה הדעת במה שהניחו העולם הווה מחלקים בלתי מתחלקים, והנה זה באופן שיהיה השם יתברך פועל העולם חמיד, כמו שזכר הרב המורה מדעותיהם, הוא כי הם יראו שהוא ראוי שיהיה העולם שופע מהשם יתברך תמיד, ואם לא יהיה לו פועל אלא בעת שהווה אותו: ולזה הניחו אותו פועל בזה התאר, כדי שיהיה השם יתברך פועל חמיד הנמצאות. אלא שזה הרעת נבנה על שרשים רבים כוזבים, כמו שהחבאר ממה שספר הרב המורה מדעוחיהם: עם שמזאח ההנחה יתחייב שלא יהיה לכללות העולם הוייה במוחלט, כי הם יניחו השם יתברך פועל אותו חמיד, וזה ממה שיחויב ממנו במעט עיון שיהיה העולם בלחי נכנס במציאות בעת מן העהים, אבל יהיה חמיד שופע מציאותו מהשם יתברך.

ואולם רעת הפלוסוף יש לו פנים מההראות. - מהם, שכבר יראה שאי אפשר שיהיה הזמן הווה במוחלט: שאם היה הווה, היה הווה בזמן, ויהיה אם כן לפני הזמן הראשון זמן, וזה מבואר הבטול. ובהיות הענין כן, הנה יחויב שחהיה התנועה נצחית והמתנועע נצחי, ווה שהזמן לא יצוייר מזולת חנועה, ולא הצוייר חנועה מזולת מחנועעי ולפי שאי אפשר מציאות זמן בלתי בעל תכלית אם לא בהנחתנו תנועה מדובקת ואחת, וזה בלתי אפשר אם לא בתנועה הסבובית, כמו שבאר הפלוסוף, הנה יראה שיחויב מזה שיהיה בכאן גשם נצחי מחנועע בסבוב תמיד. ובזה הבאור בעינו יחבאר שאי אפשר שיהיה הזמן נפסדי שאם היה נפסד, היה מחויב שיהיה נפסד בזמן, ויהיה אם כן הזמן נמצא אחר הפסדוי ולזה יחייב ארסטוטלום שהזמן הוא נצחי, לא סר ולא יסור, ומזה יבאר שיש שם מחנועע בסבוב לא סר מהיוחו מחנועע ולא יסור. - ומהם, שאי אפשר שיונח הזמן הווה במוחלט י שאם היה הרבר כן, היה שם עחה בפעל ממנו התחיל הזמן: ואולם אמחת העחה וענינה, לפי מה שיראה מענינו, הוא שהוא יחלוק בין הקודם והמחאחר, הנה אם כן אין שם עחה ממנו החחיל הזמן החחלה מוחלטת, שאם היה אפשר זה, יהיה שם עתה לא יחלק הקודם והמתאחר בזמן, וזה שקר לפי מה שיראה מענין העתה. ועוד שמי שאמר בהויית הזמן אין לו המלט משישתמש במלות המורות על מציאותו קודם שיהיה נמצא. ווה שאם היה הזמן קודם בלתי נמצא ואחר כן נמצא, והיה מבואר מענין הקודם והמתאחר שהם בזמן בהכרח, הנה אם כן יהיה הזמן קודם הוייו. וכן הענין אם נניחהו נפסר, כי הנפסד הוא הנעדר אחר שהיה נמצא, ואמר אחר הוא זמן. ולזה יחייב הפלוסוף שיהיה הזמן נצחי. והמבואר מהאופן הקודם שכבר יחויב מזה שיהיה העולם נצחי. --ומהם, כי מפני שהיחה חנועת ההעתק קודמת לשאר התנועות, לפי מה שבאר הפלוסוף, והיה בהכרח שהעלה אל מהנועע ראשון מפאת עצמו, הנה יחויב, אם היו הגרמים השמימיים הווים, שיהיה שם מהנועע במקום אליו חעלה הוייתם, וזה יחוייב במתנועע ההוא, אם הונח הווה. ואי אפשר שילך זה לאין תכלית, כי הוא בלתי אפשר שיהיו שם גשמים אין תכליח למספרם, הנה אם כן מה שיחוייב שיהיה שם מתנועע מעצמו בלחי הווה. ואם היה שם מחנועע מצד עצמו בלחי הווה, הנה יחויב בעולם שיהיה קרום. וזה מבואר במעט עיון למי שעיין בטבעיות. - ומהם, שהפלוסוף יראה שאם היה העולם הווה, היה מחויב שתהיה מציאותו בכח קודם למציאותו בפעל בזמן, כי כל הווה זה ענינו, ויהיה אם כן בהכרח זמן קודם הויית העולם: ואם היה שם זמן, הנה שם תנועה. ואם היה שם תנועה, הנה שם מתנועע. ואם היה שם מתנועע, הנה הוא מתנועע אם בטבע, אם בהכרח: ואם הוא מחנועע חנועה הכרחית, הנה לא ימנע משתהיה שם חנועה טבעית, כי התנועה ההכרחית אמנם תאמר ביחם אל הטבעית: ואי אפשר שחהיה שם הנועה טבעיח זולח אלו התנועות הטבעיות הנמצאות, ויהיה אם כן העולם נמצא קורם הוייו, וזה שקר. וזה השקר יצא בהכרח מן ההקדמה המסופק בה, והיא מה שהצענו בעולם שיהיה הווה, וההצעה אשר יצא ממנה השקר היא שקר, הנה אם כן יחויב שיהיה העולם בלתי הווה. וואת הטענה לא מצאנו לפלוסוף בבאור, אבל הוצאנו אוחה מכח דבריו. ומהם, שהפלוסוף יראה שאי אפשר שחונח התנועה מחודשת במוחלט. ווה שאם הנחנו ככאן חנועת מתחדשת ראשונה, הנה יחויב שיהיה המחנועע בהם אם הוה, ואם בלתי הוה. ואם היה הווה, היחה החנועה שהונחה ראשונה בלתי ראשונה, כי כבר חוקדם לה חנועת ההוייה. ואם הנחנו שתהיה הנועת ההוייה ההיא הראשונה, הנה יחוייב בה גם כן שתהיה בלחי ראשונה, וזה יחוייב אצלו אם מצד הפועל ואם מצר המחפעל. ואולם חיוב זה מצר הפועל הוא, כי הוא יאמר שהפועל כאשר יפעל עת ולא יפעל עת, הנה שם בהכרח שנוי חורש לו בעבורו החעורר עתה לעשות זה הפעל, ויהיה אם כן לפני השנוי הראשון שנוי ואם אמתו שהשנוי ההוא הוא הקודם, הנה יחוייב בו גם כן לואת הסבה בעינה שיהיה לפניו שנוי, וזה לאין תכלית, וזה החיוב חוא שוה אם הונח המחנועע הראשון הווה או כלתי הווה. ואולם חיוב זה מצר המחפעל, כי כל הווה, לפי מה שיראה הפלוסוף, יקרם לו שנוי בהכרח, ולוה יחויב בחנועה שנניחנה ראשונה שתהיה בלחי ראשונה: ואם הנחנו השנוי ההוא הוא הראשון, הנה יחוייב שיהיה קורם חרוש השנוי ההוא אפשרות השנוי, כי הכח קורם לפעל בכל הרברים המתחדשים, וחרוש אפשרות השנוי הוא שנוי או נמשך לשנוי: ואם הנחנו השנוי אשר יחורש בו אפשרות השנוי הוא הראשון, הנה יחוייב בו גם כן שיהיה בלתי ראשון לואת הסבה בעינה, וזה שחדוש אפשרות זה השנוי הוא קודם לחרוש זה השנוי, וזה לאין חכלית. ואם הוא בלחי הווה, והיה מדרך המניע לו שיניע, ומדרך המחנועע שיחניעע, מה הענין

שיחנועע פעם ולא פעם. הנה שם בהכרח שנוי במניע, או במחנועע, או בשניהם, וחהיה אם כן החנועה שהונחה ראשונה בלחי ראשונה. ואם נאמר שהשנוי ההוא הוא הקודם, הנה יחויב בו שיהיה לפניו שנוי, כמו שהתחייב בראשון, וזה לאין הכלית. וכאשר היה זה כן, הנה יחויב שלא ההיה שם הנועה מחודשה ראשונה, וזה המחנועע הראשון הווה, או בלחי הווה. והנה הפלוסוף יעשה עור בזה שני באורים יאמת בהם שאין שם תנועה ראשונה: האחד הוא שהוא יאמר כי המניע כאשר היה מניע בכח ואחר כן שב מניע בפעל, הנה יחויב שיהיה שם שנוי, לפי שהמציאה מהכח אל הפעל הוא שנויי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין שם תנועה ראשונה. והשני הוא שאם היחה ההנועה מחורשת במוחלט, היה מתחרש צרוף במניע הראשון, רוצה לומר הצרוף אשר בין המניע והמחנועע, והחחדש הצרוף אי אפשר מזולה שנוי ובהיות הענין כן, הוא מחויב בשנוי הראשון שיהיה בלתי ראשון, ולזה יחוייב שלא חהיה שם חנועה מחורשת ראשונה. זה מה שיחייב שתהיה התנועה נצחית, ושיהיה שם מתנועע נצחי יתנועע תנועה סבובית אל הדבקות, כמו שקדם. ובזה האופן בעינו יבאר שאי אפשר שתהיה שם תנועה אחרונה, מפני זה יחויב שיהיה שם מתנועע בסכוב לא סר משיהיה מתנועע ולא יסור. - ומהם שכבר יראה מטבע החמר הראשון שאי אפשר שיונח העולם הווה בכללותו. וזה שזה החמר יחויב בו שלא יהיה הווה ולא נפסר בעצם: שאם היה הווה, היה לו נושא יחהווה ממנוי ואם היה לו נישא יתהוה ממנו, היה הוא הנושא בעצמו, לפי שמה שבכח לא יפרד ממה שבכח, ויחויב מזה שיהיה זה החמר נמצא קורם שימצא, או שיהיה נמצא בפעל, וזה כלו שקר׳ וכן יתחייב בו זה אלו יפסרי ובהיות הענין כן, והיה מדרך חחמר הראשון שלא ימצא ערום מהצורה, הוא מבואר שכבר יחוייב בעולם שיהיה קרום. - ומהם, כי מפני שהוא מבואר בגשם החמישי שאין לו הפך, הנה יחבאר שהגשם החמישי הוא בלתי הווה. וזה שכל הווה הוא הווה מהפכו ונפסד אל הפכו, ויחויב מזה לפי הפך הסותר שמה שאי אפשר בו שיהיה הווה מהפכו או נפסד אל הפכו איננו הווה ולא נפסדי אבל זה הגשם החמישי אין לו הפך יהווה ממנו או יפסר אליו, הנה אם כן יחוייב שלא יהיה הגרם החמישי הווה ולא נפסד. - ומהם, כי מפני שהוא מבואר בגרם החמישי שאי אפשר שיפסד, לפי שאין לו סבות ההפסד, כמו שזכרנו במה שקדם, הנה יראה הפלוסוף שהוא מחויב בו שיהיה בלתי הווה, וזה שהוא יראה שהוא מחויב במה שהוא בלתי נפסד שיהיה בלחי הווה. וזה דבר בארו ממה שאימר אותו, וזה שכבר יראה שאי אפשר שימצא דבר הווה שישאר נצחיי כי ההווה יחויב בו שיהיה הכח על ההוייה קורם על ההוייה בכל הזמן העובר שאין לו תכלית, וכאשר הנחנו זה האפשרות נמצא בפעל בכל חלק מהזמן ההוא, היה מחויב מזה שקר, רוצה לומר שימצאו שתי הפעולות המהנגרות יחדי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שמה שהנחנוהו אפשר הוא שקר. וכבר יראה זה עוד לפי מה שאומר, והוא שהנמצא בזמן בלתי בעל חכלים הנה יחויב שיהיה נעדר החכלית בקודם ובמחאחר, שאם היה בעל תכלית מצד אחד מהם, הנה יהיה מה שאין תכלית לו, וזה שקר לפי מה שיראה הפלוסוף. וכבר יראה זה עוד מצד אחר, והוא שאם היה בכאן רבר הווה שישאר נצחי, הנה יהיה לו כח על המציאות וההעדר, והכחות המההפכים כשיהיו בדבר אחד בעינו, יחויב שיהיו נגדרים, כי אי אפשר שימצאו שני הכחות הסוחרים יחד בכחות אשר אין ביניהם אמצעי, כמו הענין באלו הכחות אשר המאמר בהם, והם המציאות וההעדר, כמו שאי אפשר שתמצאנה שתי הפעולות המתנגרות יחר בדבר האחד בעינו: ולזה יחוייב בכחות אשר בהם שיהיו נגדרים, שאם לא היו נגדרים, לא ימצא הזמן היותר גדול שימצא בּו זה הכח, ויהיה שם כח אין תכליה לו, ואם היה הרבר כן, ימצאו שני הכחות יחר, כי הזמן האחר שאין לו תכלית הוא הימן האחר שאין לו תכלית, כי אין שם כי אם זמן אחד: וזה שחויב בכחות שיהיו נגדרים הוא ראוי בכל המאמרות לפי מה שיאמר הפלוסוף, רוצה לומר שהמצאם בכח הוא נגדר כשילקח הכח במקומו הקרוב המיוחד, רצוני הזמן שידרוך בו אל הפעל. וכבר יראה זה עוד מצד אחר, והוא שטבע הנמצאות הוא מחייב להם ההוייה וההפסד, או העדרו׳ ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר בנעדר ההוייה מצד טבעו זמן שאין תכלית לו שישוב נמצא זמן אין תכלית לו אם לא יעתק טבע הנמנע אל ההכרחי. וכבר יראה זה עוד מצר החפוש, והוא שכבר יראה בכל הווה שהוא נפסר, ובכל נפסר שהוא הווה, וזה בכל מיני השנויים הארבעה. ולזה ידמה שיחויב לפי הפך הסותר שמה שאיננו נפסד איננו הווה, ושמה שאיננו הווה איננו נפסד. וכבר חזק עוד הפלוסוף זה הדעת מצד הפרסום, וזה שכבר היה מפורסם לאנשים בזמנו שהשמים הם מקום לשם יתברך, כאלו ירצו בזה שהם נצחיים בנצחיותו. - ומהם, שהפלוסוף יראה שאי אפשר שיהיו כל הדברים נופלים תחת ההוייה, וזה שכל הווה אם שיהיה גשם, או בגשם: ואם היו כל הדברים מחהוים אחר שלא היו, יתחייב שיהיה הגשם בכללו מתהוה במוחלט, רוצה לומר מלא גשם, ויחויב שיקדם להויות הגשם רקות בו יתהוה, כי המקום הוא מהכרח המתהווה גם כן, הנה הויית הגשם מלא גשם במוחלט היא בלתי אפשר: וכן הויית הגשם מגשם בכח, רוצה לומר מחמר בלתי צורה, כי החמר אי אפשר בו שיפשיט צורה, כי אלו הפשיט צורה, יהיה מה שלא נמצא בפעל נמצא, וזה שקר: הנה אם כן מה שיחויב הוא שהגשם הוא בלתי הווה.

וכבר זכר הפלוסוף אלו הטענות קצתם בספר השמע וקצתם בספר השמים והעולם וקצתם במה שאחר הטבע. ואחשוב שמה שהניע יותר הפלוסוף אל שיאמין שיהיה העולם קדמון הוא מה שהאמין מעצם השם יתברך שהוא מניע גלגל הככבים הקיימים, ושהוא נמוס הנמצאות וסדרם וישרם. וזה שכאשר הונח השם יתברך מניע מיוחד לאחד מהגלגלים, הוא מבואר שלא יתכן שיהיה העולם הווה, וזה שאין ראוי שיונח הווה זה הגלגל אשר הוא מניע לו, עד שיהיה לשם יתברך פעם קשר עם זה הגלגל אשר הוא מניע לו, בדרך שיהיה שלמות לו וישימהו חי, ופעם לא יהיה קשר לו עמו. וזה ממה שלא יצטרך באור למעיין בזה הספר.

וכבר יחשב גם כן, שאם היה השם יחברך נמוס הנמצאות וסדרם וישרם, שאין ראוי שיהיה נמצא השם יחברך בזולת הנמצאות, כי המושכל אשר אין לו נושא חוץ לשבל יחשב שהוא מחויב שיהיה כוזב, כמו שהסכים עליו אבן רשר בקצורו לספר הנפש, וזה אצלו מה שהכריח הפלוסוף להאמין שיהיה העולם קדמון, כי הוא כבר שער בשאין אלו הטענות שזכרנו נותנות האמת בזה על כל פנים, כמו שיחבאר מדברינו בחקרנו בהם במה שאחר זה. והנה לא זכר הפלוסוף אלו הטענות לפי מה שהניח מאלו הענינים האלהיות שהם דברים לא בא עליהם מופת, אבל הם יותר מעטי הספקות משאר הדעות אשר האמין בהם זולתו, כמו שספר אלכסנדר, לפי מה שזכר אבן רשד והרב המורה: ובהיות הענין כן, לא יהכן שישים כמו אלו הדברים התחלת מופת לקיים שיהיה העולם קדמון, כי הפלוסוף לא אמת עניינם, אבל הניחם על צד הסברה המשובחת.

פרק רביעי

נבאר בו באופן מה שלא יחויב מפני מה שזכרנו מהטענות המקיימות דעת דעת מאלו הדעות שיצרק הדעת ההוא.

ואחר שזכרנו כבר באופן מה מה שיש מאופני ההוראוח לרעה דעת מאלו הרעוח, והיה מבואר למעיין בזה הספר במעט עיון שאין בראיות מאלו הרעוח, והיה מבואר אלו האנשים מה שיקויים בו דעה קיום אמתי אשר קיימנו בהם דעוה אלו האנשים מה

זולת מה שוכרנו לקיים דעת הפלוסוף, וזה מבואר ממה שטען הפלוסוף לבטל אלו הדעות: הוא מבואר שכבר היה ראוי שנחקור תחלה בטענות אשר טען הפלוסוף, אם יקוים בהם דעתו קיום אמתי, אם לא, כי אלו הטענות הם אשר יחשב שההיינה צודקות לבד מבין שאר הטענות שזכרנו: אלא כי לעומק זאת החקירה לא יובן לנו הבאור בזה בשלמות בזה המקום, עד שנבאר בדרך החקירה העיונית אמתת זה הדרוש, ואז יתכן שנבאר שמה שהביאנו אליו העיון הוא מסכים לאמת מכל הפנים ונמלט מכל ספק. ואי אפשר גם כן מזולת שנשיב בכאן על אלו הטענות קצת תשובה, וזה כי מפני שהחזקנו באלו הטענות וחשבנום אמתיות, יקשה לנו להאמין חלופם, אם לא יתבאר לנו החלה באופן מה שהם אינן נותנות האמת על כל פנים, ולזה ראינו להשיב עליהם בכאן קצת תשובה.

ונאמר כי מה שיראה שיחויב שיהיה העולם קדום מפני הנחתנו שיהיה השם יחברך מניע גלגל מיוחד מהגלגלים, הוא בלחי מחויב, ווה שכבר בארנו במה שאין ספק בו שאין השם יחברך אחד ממניעי הגרמים השמימיים. ואם אמר אומר שעם מה שהתבאר מדברינו מענין הסבה הראשונה יתחייב גם כן שיהיה העולם קדום, ווה כי כבר בארנו שהשם יחברך פועל כל הנמצאות, ושהוא היותר אמתי בשיקרא פועל מכל נמצא זולחו, ובהיות הענין כן, הנה יחשב שיחויב מזה שיהיה העולם קרום, וזה כי מן המגונה שנניח עלה פועלת בטלה זמן אין חכליח לו׳ אמרנו לו שאם היה בכאן דבר יביאנו בדרך המחקר העיוני להאמין בעולם שיהיה הווה, הנה לא יוציאנו זה הספק מההאמנה בו שיהיה הווה: וזה שיש לאומר בחרוש העולם שיאמר שהעלה הראשונה היתה חמיד פועלח הפעל אשר ייוחס לה עתה, והוא השנחה עצמותה, ואולם הפעל שיסורר ממנה על צד ההטבה והחנינה, והוא נחינה הצורה לנמצאות בשלם שבפנים, איננו מיוחס לה כי אם בעת החויה, אבל ייוחס לה היותה חשוקה לצורות המניעות, ומצר חשקם בה ישחוקקו שיושפעו מהם פעולות בזה העולם לפי מה שחגורהו, לפי מה שהשיגו מהנמום אשר אצל הסבה הראשונה. ובכלל הנה אם היה זה הפועל לשם יחברך להשלמת מציאותו, היה לזה הספק אופן מההראות: אלא שהוא אינו לשם יחברך כי אם על צד ההטבה והחנינה, ומה שוה דרכו לא יחויב שיצא לפעל. וכבר יתבאר התר זה הספק באופן יותר שלם אחר השלימנו זאת החקירה. וכן נאמר כי מה שהונח שהשם יחברך הוא נמום הנמצאות לא יחייב שתהיינה הנמצאות נמצאות חמיד עמו, וזה כי זה הנמום לא קנה אותו

השם יחברך מהנמצאות כמו הענין ביריעתנו, אבל קנו הנמצאות מציאותם מזה הנמום: ובהיות הענין כן, הנה לא ימנע היות הנמום נמצא, והנמצאות אשר אפשר שיושפעו מציאותם מזה הנמום בלתי נמצאות: והנמצאות אשר אדם מלאכת כלי אחד לעצמו, הנה יקרה לו שיהיה נמום המלאכה ההיא נמצא, ואם אין לו נושא חוץ לנפש: וכבר בארנו זה בראשון מזה הספר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב מפני אלו הטענות שיהיה העולם קרום.

ואולם בשאר הטענות אשר זכרנו שיחשב שיקיימו דעת הפלוסוף קיום אמתי נשיב בכאן קצח חשובה על דרך הכללוח, עד שיחבאר לנו האמת בזה הדרוש, ואז נשוב לחקור בהם חקירה שלמה. ונאמר שאלו הטענות כשחקרנו בהם, מצאנום רוכם לקוחות מן ההקש בין ההוייה הכללית אשר נחקור בה ובין אלו ההויות החלקיות אשר יתחרשו מן הטבעי והוא מבואר שאין ראוי שנקיש בין אלו ההויות, עד שנחייב לואת ההוייה כל מה שיחויב להויה אשר נמצאה לחלק מחלקי העולם, וזה כי שם דברים יחויבו להוייה בחלק מצד מה שהיא הויה בחלק, ואלו הדברים לא יחכן שיהיו נמצאים להוייה הכללית, אם היה שחהיה שם הוייה בזה התאר. וכבר תעמוד על ההבדל שיש בין אלו ההויות, כשחקיש בזה בין הויית איש בכללוחו ובין ההונה בו אחר שנההווה שהיא הוייה בחלק, כי ההקש הזה בעינו יהיה בין ההוייה הכללית אשר נחקר בה ובין ההוייה החלקית הנמצאת לחלק מה מחלקי העולם, וזה שהעולם בכללו הוא איש אחד, ווה דבר ביארו אוחו רבים מן הקודמים, עד שהם יקראו העולם אדם גדול והאדם עולם קטןי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שההוייה אשר תהיה בחלק מה מחלקי העולם יחסה מהויית העולם בכללו יחס ההזנה באיש הרמוז אליו אל הויית האיש ההוא בכללו. וזה היחס הוא מבואר מאד בין אלו ההויות, וזה שכמו שההזנה היא הוייה בחלק, ובכללות האיש ההוא עומר על תאר אחד, כן יהיה כללות העולם עומד על תאר אחד עם התהוות חלקיו והפסרם: וכמו שיחויב בהזנה כשתתחדש שיהיה האיש ההוא קורם זה נמצא בפועל, כי בו ימצאו סבות ההזנה, כאלו תאמר נפש הזנה והלב והכבד והאצטומכא ושאר כלי הבשול, ואלו האברים אי אפשר שימצאו נברלים משאר האברים, כמו שהתבאר בספר בע לי חיים, ולוה ההחייב שיהיה זה האיש נמצא בפעל בכללות קודם זאת ההזנה, כזה יחויב בהויית חלקי העולם שיהיה העולם קודם זה נמצא בפעל, כי בו ימצאו סבוח זאת ההוייה, לפי שההוייה לא חהיה באלו מזולת תנועה קודמת, כמו שהתבאר בספר השמע, וכל התנועות יעלו אל

תנועת הגרם השמימיי, כמו שהתבאר שם: וכשהיה שם גרם שמימיי, יחויב שיהיו כל היסודות נמצאים והמורכב מהם, כמו שהתבאר בטבעיות. וכאשר החאמת זה היחם, נאמר, דרך משל, שכמו שלא יחוייב בהויית האיש בכללותו שיהיה האיש ההוא נמצא קודם ההוייה, ולא חלק ממנו תעלה אליו ההוייה ההיא, כן לא יחויב בהויית העולם בכללותו, אם הונח הווה, שיהיה העולם ההוא נמצא קודם זאת ההוייה ולא חלק ממנו תעלה אליו ההוייה ההיא, אבל יצטרך להכנים בזה מניע מחוץ נברל, הוא זולת המניע הקרוב בהוייות החלקיות, כצורך הכנסת מניע מחוץ נבדל בהויית החי והצמח, כמו שהתבאר כספר בעלי חיים ובמאמר הקורם לזה, והוא זולת המניע הקרוב בהזנת האיש ההוא. ומי שיחייב להוייה הכללית הרברים שיחיובו להוייה החלקית יקרה לו שיחייב בזה האיש הרמוז אליו שהוא בלתי הווה, כמו שחייב הפלוסוף מפני זה ההקש שיהיה העולם בלתי הווהי והמשל שכבר יאמר אומר שראובן העומר לפנינו הוא בלתי הווה מפני ההקש בין הוייתו הכללית וההוייה החלקית הנמצאת בו, והיא ההונה: וזה שאם הונח ראובן הווה, הנה יחויב שיהיה נמצא קורם הוייו, וזה שאנחנו נמצא מחנאי ההוייה החלקית הנמצאת בו שתהיה בכאן נפש זנה וכליה, כאלו תאמך הלב והכבד והאצטומכא, כי הנפש הזנה לא תעשה בזולת כלי, ואלו הכלים אי אפשר שימצאו נפרדים משאר האברים, אלא אם כן היו אברים בשתוף השם, רוצה לומר שאם היו נפרדים משאר האברים לא ימצאו בהם אלו הכחות הנפשיות אשר בהם: ובהיות הענין כן, הנה יביאנו זה ההקש לחייב שאם היה זה האיש הווה, הנה יהיה זה האיש בעינו נמצא קורם הוייו. ובזה בעינו יביאנו ההקש הזה לחשוב שיהיה העולם בלחי הווה, לפי שאם היה הווה, היה זה העולם בעינו נמצא קורם הוייו, והוא מבואר שאין זה החיוב צודק. ובזה האופן יסחלקו הרבה מהטענות שטען הפלוסוף לקיים שיהיה העולם קדום, רצוני מפני מה שהחבאר בכאן שיש הברל נפלא בין ההוייה הכללית ובין ההוויה החלקית, ולוה לא יחויב בהוייה הכללית כל מה שיחויב בהוייה החלקית. ודי בזה הציור בזה המקום בשטענות הפלוסוף אינם נותנות משפט הכרחי על שיהיה העולם קרמון, עד שיתבאר זה בשלמות

ואולי יאמר אומר שבכאן הטעאה מה במה שהמשלנו בו מאלו ההויוח, וזה כי האיש לא יההווה בכללוחו אלא אם נמצא קודם זה איש ממינו בפעל העלה אליו ההוייה באופן מה, וכן יחוייב שיהיה הענין בעולם, אם הונח הווה, ויצדק מפני זה מה שחייבו הפלוסוף, שאם היה העולם הווה, היה שם מתנועע במקום תעלה אליו הוייחו' אלא שהחר זה הספק אינו ממה שיקשה, והוא שזה קרה לאיש ההווה מצד שהוא הוייה בחלק מחלקי העולם, וזה בעינו יקרה באופן מה בהזנה אשר המשלנו בה, וזה שלא יתכן שיעשה בהזנה חלק מהמחדמי החלקים אשר הורכב מהם היד, דרך משל, אם לא היתה היד נמצאח' ואולם מצד מה שזה האיש הווה במה שהוא זה האיש לא ימצאו בו חלק ממנו תעלה אליו ההוייה. ועוד שהאדם גם כן אשר יהיה ממנו הזרע אין לו פעל בהויית זה האיש המתהווה, בדרך שנאמר שתעלה ההוייה אליו, וזה שכבר יתהווה זה האיש המתהווה, ואם כבר מת חחלה האדם אשר יהיה ממנו, ולזה יצטרך בזאת ההוייה אל מניע אחר נבדל, כמו שהתבאר בספר בעלי חיים.

והנה השתמש הרב המורה ברחיית טענות הפלוסוף בכמו זאת ההקדמה שהשתמשנו בה בזה המקום, אלא שהוא השתמש בזה באופן יוחר כולל ממה שנשתמש בו אנחנו. וזה כי אנהנו לא נשתמש בה אלא במה שיגזרהו העיון האמתי שימצא מההבדל בין הויית כלל העולם והויית חלק מחלקיו, והרב המורה השתמש בה בכללות לבאר שלא יחויב להוייה הכללית דבר מהדברים אשר יקרו להוייה החלקית, וזה אינו מחזיב על כל פנים, כי כבר אפשר שימצאו בכאן דברים משוחפים להזייה הכללית והחלקית. וכבר העמוד על ההבדל שימצא בין השחמשנו בזאת ההקדמה ובין השתמשות הרב המורה ממה שקדם לו מהדברים באת הממה שנאמר אותו בהשלימנו החקירה בטענות הפלוסוף אם יחויב מהם חיוב אמתי שיהיה העולם קדמון, אם לא.

פרק חמישי

נבאר בו מאיזה הדברים ראוי שנשים התחלת החקירה בזה הדרוש.

וראוי שנחקור תחלה אם העולם קדמון, או הווה, קודם שנכנס בחקירה-איך הוא הווה, כאלו תאמר אם הוא הווה מדבר, או מלא דבר, וזה מבואר בנפשו. וממה שאין ספק בו עם מה שקדם מהדברים שכבר יחויב לנו שנחקור מאיזה מהדברים והמשיגים יחכן שנעמוד על אמהה זאת החקירה קודם שנחקור אם העולם קדום, או מחודש.

ונאמר שהוא ראוי שנשים חקירתנו כזה מהדברים שאפשר שיחשב בהם שיהיו בלתי הווים, והם הדברים שנמצא מציאותם מדובק, כמו הגרמים השמימיים ומשיגיהם, והזמן, והתנועה, והגלות הארץ, ומה שידמה לזה מאלו הדברים: וזה שכאשר שמנו החקירה מהם, יהכן שיוליכו אוחנו אל אמתח זה הדרוש. וזה שאם היה כהם דבר יחייב שיהיו הוים, הנה יתבאר בלי ספק שהעולם הווה: וזה שאם יתבאר, דרך משל, שהגרמים השמימיים הם מחורשים, הנה יחויב שיהיה כלל העולם מחורש, לפי שאליהם תעלה הויית חלקי העולם, כמו שבאר הפלוסוף, וכמו שהחבאר מדברינו במאמר הקודם לוה: ואם יחבאר כי הומן מחורש או התנועה, הנה יחויב גם כן שיהיה העולם מחורש, כי המאמר בשימצאו הגרמים השמימיים זמן אין חכלית לו בזולת חנועה ואחר כן יחחילו להחנועע הוא מאמר מבואר הכטול, וזה מבואר למעיין בזה הספר: ואם נניח שיתבאר שיהיה הגלות הארץ מחודש, ויהיו מפני זה מחודשים בכללות כל ההוים אשר בכאן אשר מציאותם מדובק באופן מה, והם המינים אשר בכאן, הנה יחבאר כי העולם מחורש, וזה שאם היה זה הענין מחורש במוחלט, הנה יחויב שיהיו הגרמים השמימיים קורמים לחרוש אלו הדברים זמן בעל חכלית, לפי שהם פועלים אלו הדברים אשר בכאן, כמו שקדם, ואם היו קורמים לחדוש אלו הדברים זמן בלהי בעל חכלית, היה בכאן אפשרות טבעי לא יצא לפעל אם לא בזמן בלחי בעל תכליח, וזה מבואר הבטול. ואם יתבאר באלו הדברים אשר מציאותם מדובק שהם בלתי הוים, הנה יתבאר שהעולם קרום, וזה מבואר בנפשו. ואולם אם נשים חקירחנו בזה מהרברים האלו אשר אין מציאותם מדובק, והם הדברים החוים הנפסרים בצד אשר הם בו הווים נפסרים, הנה לא ימצא תועלת בואת החקירה במה שיתבאר מהם שהם הווים, כי ידמה שבזה יתחלפו אלו הדברים החוים הנפסדים מהדברים שמציאותם מדובק. ואם היה מחויב באלו שיהיו הווים, הנה יחבאר שהעולם הווה: ואם היה בהם מה שיחחייב בו שיהיה בלתי הווה, הנה יחבאר שהעולם הוא קדמון: ואם לא היה בהם דבר יחייב שיהיה הווה ולא שיהיה בלחי הווה, הנה יהיה אפשר מזה הצר שיהיה העולם קרום או מחורש.

והנה יתבאר גם כן שהוא יותר ראוי שנשים התחלת החקירה בזה הדרוש מן הענינים אשר זכרנו משנשים התחלת חקירתנו בו מהשם יתכרך, אם הוא מחוייב שיחדש העולם אחר שלא היה, או הענין בזה בהפך. וזה כי השגתנו בזה בעצם השם יתברך היא חלושה מאד, ולזה אין ראוי שנשים במה שזה דרכו התחלת החקירה בדרוש שנרצה לקנות בו ידיעה שלמה. וכאשר התישב לנו שהוא ראוי שנשים התחלת החקירה בזה הדרוש מהדברים הנמצאים בעולם שמציאותם מדובק, והיה מבואר שחקירתנו מהם תהיה אם הם הווים, הוא מבואר שהוא ראוי שנדע החלה מה שיוכר בו ההווה מהבלתי הווה, כי כשידענו זה וחקרנו כאלו הדברים אשר מציאותם מדוכק אם יש כהם דבר מהדברים הנמצאים להווה כמה שהוא הווה, או אין בהם דבר מהם, הנה יתכן שנעמוד בקלות מענינם אם הם הווים או בלתי הווים. ובכאן התבאר מאיזה מהנמצאות ראוי שנשים החקירה הואת, ואיך יתכן שנעמוד מהם על אמחת זה הדרוש.

פרק ששי

נבאר בו במה זה יוכר ההווה מהבלתי הווה.

והיותר מיוחרת שבסגולות ההווה היא שהוא נעשה לתכלית מה, האלהים, אלא אם היה החהוותו כקרי, ומה שזה ררכו הוא מעטיי ווה מבואר בכל מה שהוא הווה בטבע, או מצד המלאכה, ווה כי הטבע יעשה כל מה שיעשה לחכלית מה, כמו שהחבאר בטבעיות, כן הענין במלאכה. ואולם מה שאינו הווה, לפי שאינו מפעולת פועל, לא חהיה בו סבה תכליתית, וזה מבואר בנפשו, וזה כי אמרנו במה שאינו מפעולת פעל שהוא בזה התאר בעבור זה התכלית הוא מבואר סותר נפשו, וזה כי חכף שנאמר שהוא היה בזה התאר בעבור זה התכלית הורינו שיש לו פועל. ולפי שמה שאינו מפעולת פעל אין בו סבה תכליתית, היה שלא חנתן בדבר מהחכמות הלמוריות סבה תכליתית, אם לא היה מה שבהם מצר הטבע או הבחירה: והמשל שלא יאמר לאיזה חועלת היו זויות המשולש שוות לשתי נצבות, וקוטר המרובע בלתי שוה לצלעו, וכן הענין בשאר הדרושים הלמודים, והיה זה כן, לפי שאין בכאן פועל הוא אשר שם זויות המשולש שוות לשתי נצבות, כי אין זה הדבר במשולש מפעולת פועל, ולזה לא חנתן הסבה הפועלת ולא התכליתית בלמוריות׳ ואולם המשולש הנעשה במלאכה לחכלית מה כבר יחכן שיאמר בו לאיזה תועלת היה הרבר כן בתמונה המשולשת, כי בזה האופן היה מפעולת פועל, אבל לא יאמר לאיזה חועלת היתה זויתו החיצונה שוה לשתי הזויות הפנימיות, כי אין זה הענין במשולש מפעולת פעל.

וראוי שלא יעלם ממנו שכבר יחכן שחמצא סבה הכליחית לדבר ההווה תמיד, ואם אין למציאותו הוייה מוחלטת, לפי שמציאותו הוא חמיד מפעולת פועל, כאלו תאמר שכבר יושפע חמיד מהציור אשר למניעי הגרמים השמימיים שיתנועעו הגלגלים מעצם הציור ההוא בתנועות אשר הם מתנועעים בהם, ולזה אם היו הגלגלים ומניעיהם בלתי מחודשים, הנה יתכן שתשלם מהם תנועה בלתי מחודשת במוחלט, עם היות

התנועה ההיא באופן היותר שלם שאפשר להשלים מה שכיון בה, לפי שהיא מחודשת תמיד מהציור ההוא, ובזה האופן היא מפעולת פועל. ובזה האופן לבד יתכן שיתחדש מפעולת פועל מה שאין למציאותו התחלה זמנית, כי הוא מתחדש תמיד ממנו. ואולם מה שלא יתכן שיתחדש תמיד על הרבקוח מהפועל, הנה יחויב, כשיהיה מפעולה פועל, שיהיה למציאותו הוייה מוחלטה, כי הוא לא יהיה מפעולת פועל אם לא הונח שיהיה שם פועל חדש אותוי והמשל כי הבית כאשר הונח שהוא מפעולת הבונה, והיה בלחי אפשר שיהיה חמיד שופע מציאותו מהבונה, הנה יחויב שיהיה הכונה הוא אשר חדש הבית אחר שלא היה נמצא, וזה מבואר בנפשו. וראוי שלא יעלם ממנו כי מה שלא יוכר בו בזה האופן ההווה מהבלתי הווה אינו באופן שיהחייב, כאשר היה בכאן בדבר מה שלא ימצא חועלת בו, שיהיה הדבר ההוא בלתי מחודש, כי כבר אפשר שיהיה חדושו בקרי: אבל מה שהתבאר בו הוא שכבר יחויב, כשנמצאו בו דברים להכלית מה, שזה הדבר הוא מפעולת פועל, וזה מבואר מאר. והנה הענין בזה הוא כמו ההשלכה במספרים, רוצה לומר כשנשליכם חשעה חשעה לבחון אם טעינו במספר ההוא, וזה שההשלכה לא תחן האמח על שזה החשבון נעשה בכיון, אבל חשפוט בהכרח על הטעות, אם היה בזה המספר: וכן הענין בזה בשוה, וזה שואת הבחינה לא תתן משפט אמתי על שהדבר ההוא הוא בלתי הווה, אבל תתן משפט אמתי על שהוא הווה כשיהיה בו מה מהדברים לחכלית מה, וזה מבואר בנפשו. ולזה ילקח חועלת בואת הבחינה לחייב שהדבר הווה, ולא ילקח חועלת בה לחייב שהדבר הוא בלחי הווה. וכבר יוכר עוד ההווה מהבלתי הווה, שההווה אפשר שימצאו בו דברים בלחי מחוייבים לו מצד טבעו ועצמותו, כמו הענין בדברים ההוים במלאכה, ווה שכבר ימצא לעץ מצד המלאכה צורת הכסא או צורת התיבה, ואין אחת מהם מחויבת לו מצד טבעוי ואולם מה שהוא בלתי הווה הוא מבואר שאי אפשר שימצאו בו דברים בלחי מחויבים לו מצד טבעו ועצמותו, מהצד אשר הוא בלחי הווה, כי אם היה נמצא לו דבר בלתי מחויב לו מצר טבעו ועצמותו, הנה יהיה מציאותו בו במקרה אחר שאין לו טבע יחייב היותו נמצא בו, ואין שם גם כן פועל הווה זה הדבר בו, וזה דבר לא יחכן שימצא בדברים התמיריים, כל שכן שאינו ראוי שימצא בהם חמיד, כי מה שבמקרה לא ימצא אלא במעט מן הזמן. ועוד כי כבר יקשה להניח איזה דבר חייב שיהיה זה הדבר נמצא עם המהות אשר לא יחייב טבעו שיהיה זה הדבר נמצא בו, כי זה ממה שאי אפשר הנחחו אם לא יונח בכאן פועל אחר

הוא אשר שם אלו הדברים מחוברים ודבקים קצחם עם קצחי ווה, עם שהוא מבואר בנפשו, כבר חמצא שהפלוסוף הודה בו, כי הוא אמר מה שבואת ההקדמה מהכח בטבעיות ובאלהיות. וממה שיוכר עוד ההווה מהבלתי הווה הנה הוא שההוה אפשר שיהיה בעצמותו דבר בעבור זולחו, וזה מבואר אם בהווה בטבע, אם בהווה מצד הבחירה והרצון, והוא ההווה במלאכהי ומשל זה בהווה בטבע שהצמח הוא בעבור הבעל חי כדי שיזון ממנו, ומשל בהווה במלאכה שהלבוש הוא בעבור האדם להיות לו למחסה מקרירות הקיף בו. ואולם הבלתי הווה לא יחכן בו שיהיה בעצמותו דבר בעבור זולתו, וזה מבואר, כי לא יחכן שחהיה בו סבה תכליתית כלל, כמו שקדם, כל שכן שאין ראוי שחהיה בו סבה תכליתית לתועלת זולתו. וכבר יראה זה גם כן ממה שאומר, והוא שהדבר שהוא בעבור זולתו הוא מהאחד ונקשר עמו, ולא יתאחד המהוח התמידי עם מהות אחר אם לא מצד פועל משגיח בכללותם, הוא אשר קשר אלו המציאויות ושם קצתם בעבור קצח, וזה מבואר בנפשו למעיין בזה הספר.

פרק שביעי

יתבאר בו מצד אחר שהשמים מחודשים זולת הצד הראשון.

ואחר שהתבאר מה שיוכר בו ההווה מהבלתי הווה לפי מה שאפשר לנו, הנה ראוי שנחקור אם יש כאלו הדברים אשר מציאותם מדובק דבר מהמשיגים הנמצאים להווה במה שהוא הווה, או אין בהם דבר מאלו המשיגים, ונשים חקירתנו בזה תחלה מהגרמים השמימיים, כי הם הסבה בהתדבקות אשר בשאר הדברים אשר מציאותם מדובק, כמו הזמן והתנועה ומה שידמה להם.

ונאמר שכבר החבאר במה שאין ספק בו במה שקדם שכל מה שימצא בעצם השמים הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות להשלים אלו הנמצאות, עד שאם היה נפסד מעט מהסדור ההוא, היו נפסדות אלו הנמצאות. והמשל שמרחק הגרם השמימיי מהארץ הוא בתכלית השלמות, כדי שיושפע ממנו הפעל אשר יצטרך שיהיה ממנו להשלים אלו הנמצאות, וזה שכבר החבאר שבהתחלף המרחק יתחלף הפעל המסודר ממנו. וכן יתבאר ששעור הככב הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות אל שיושפע ממנו בכאן מה שיושפע, עד שאם היה יותר מהדול או יותר קטן, היה נפסד זה הסדור. וכן החבאר שתמונת גלגלי גדול או יותר קטן, היה נפסד זה הסדור. וכן החבאר שתמונת גלגלי הככב, עד שיהיה קצחם בלתי נכחי השטחים ויהיה מרחק מרבוי

שטחיו המרחק ההוא אשר ימצא בהם לפי מה שהתבאר, הוא גם כן על האופן היותר שלם שאפשר להשלים מה שבכאן, מפני מה שיתחרש מזה מקורבת הככב ממנו פעם ומרחקו פעם, ומפני מה שיתחדש מזה מחלוף החנועה לככב, עד שחהיה חנועהו פעם מהירה ופעם מחאחרת. וכן יתבאר שסדור גלגלי הככב הוא גם כן באופן היותר שלם שאפשר אל שיושפעו מהככב הפעולות אשר יצטרך זה המציאות שיושפעו ממנו, עד שאם היה סרורם באופן אחר, לא היה אפשר שתחחדש מהם זאת החנועה המורכבת הנמצאת להככב, אשר אי אפשר שיושפע ממנו מה שיצטרך להשלמת אלו הנמצאות אלא בה. וכן יתבאר שחלוף נצוצי הככבים הוא בחכלית מה שאפשר מהשלמות בדרך שיושפעו מהם הפעולות המתחלפות אשר יצטרכו להשלמת מה שבכאן. ווה שנצוץ השמש היה, דרך משל, מהחלף לנצוץ הירח, כדי שיחכן שיושפע מהשמש חמום האויר ומהירח נתינת הלחויות, ולואת הסבה היו צבעי אלו הנצוצים מחחלפים, כמו שקדם. וכן יחבאר שמקום הככב בגלגלו הוא כתכלית מה שאפשר מהשלמות, בדרך שיושפע ממנו אל מה שבכאן מה שיצטרך שיושפע ממנו, שאם היה הככב יותר קרוב אל הצר הצפוני או אל הצר הררומי, לא היה שופע ממנו מה שיצטרך שיושפע ממנו לאלו הדברים, כמו שהחבאר במה שקדם. וכן החבאר שמספר גלגלי הככב הוא ביוחר שלם שאפשר אל שחשלם בו החנועה המורכבת הנמצאת לככב אשר אי אפשר שיושפע ממנו מה שיצטרך להשלמת אלו הנמצאות אלא כה. וכן התבאר שהיות בגלגל העליון ככבים רבים באופן אשר הם נמצאים בו הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות להשלים מה שבכאן מהנמצאות השפלות, כי בזה יתחרשו מהככבים פעולות מתחלפות ישלם בזה האופן רבוי הנמצאות. וכן התבאר שהיות לקצת הככבים אור מעצמם ולקצתם מזולתם הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות להשלים מה שבכאן מהנמצאות. וכן התבאר שחלוף חלקי הירח קצהם מקצה, עד שקצחם הוא מקבל האור וקצחו בלחי מקבל האור, הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות להשלים מה שבכאן. וכן החבאר שהעגול החלבי ומקומו מגלגל הככבים הקיימים הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות להשלים אלו הנמצאות. וכן התבאר ששעור הגשם הבלחי שומר תמונחו שבין גלגלי הככב האחד לגלגל הככב האחר הוא בחכלית מה שאפשר מהחכמה, בעבור שלא יתבלבלו תנועות הגרמים השמימיים, כדי שישלם מהם מה שבכאן. וכן יתבאר שמספר הגלגלים בכללם והככבים הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות אל שישלם מה שבכאן מהנמצאות ביותר שלם שאפשר מצד הפעולות אשר ייוחדו לככב ככב מהם, ומצד היחסים שיתחדשו מהתמזגות נצוציהם, כי בזה ישלם נמוס הנמצאות השפלות וסדרם וישרם ביותר שלם שאפשר. ובהיות הענין כן, והיה שכבר התבאר שמה שימצא לו סבה תכליתית הוא בהכרח מפעולת פועל, הוא מבואר שהגרמים השמימיים וכל מה שבהם הוא מפעולת פועל, ולזה הטיב הפלוסוף במה שאמר בשני מספר השמע אצל המאמר בקרי ובהזדמן שטעות מי שיאמר באלו הגרמים השמימיים שהם מעצמותם הוא יותר גדול מטעות מי שיאמר זה בחי ובצמח, לפי שלא ימצא בגרמים השמימיים דר יחכן שייוחס אל הקרי וההזדמן, ובאלו הדברים מקרים רכים אפשר שייוחסו אל הקרי וההזדמן, והם המקרים הנמצאים בחי והצמח, לא מפני הטבע המיניי. הנה זה כונת הפלוסוף בזה, אף על פי שלא אמר אותו בזה הלשון. וכאשר התישב לנו זה, והיה מבואר שהרבר שהוא אותו בזה הלארן במהיום בעצמו הוא הווה בהכרח, כשהונח היותו מפעולת פועל, הנה הוא מבואר במה שאין ספק בו שהשמים הווים.

ואולם איך יתבאר שהדבר הקיים בעצמו יחוייב היוחו הווה במוחלט כשהונח היוחו מפעולת פועל, הנה זה יחבאר ממה שאומר. וזה שכבר יחכן שיהיה הדבר פועל דבר, אם כשיושפע ממנו מציאותו חמיד, כמו שנאמר שכבר יושפע חמיד מהציור אשר לגרמים השמימיים בנמום הנמצאות מה שלהם מהתנועות, ואם כשיושפע ממנו מציאותו בעת חדושו לבד. והוא מבואר שאי אפשר שנניח בגרמים השמימיים, ובמה שזכרנו מענינם שהוא נמצא להם בשלם שבפנים אל שיושפע מהם מה שישלם זה המציאות השפל, שיהיה שופע מציאותו מהשם יתברך חמיד, וזה שכאשר הנחנו זה, כבר יתחייב לנו בטולים רבים אין המלט מהם בשום פנים, אם תחלה שכבר יחויב מזה שיהיה הזמן הווה מלא דבר ונפסד אל לא דבר, ואם שניח שכבר יחויב מזה שיהיה הזמן מחובר מעחות, ואם שלישית שכבר יחויב מזה שלא יהיו הגרמים השמימיים נמצאים כי אם בכח, ואם רביעית שכבר יחויב מזה שלא תהיה בכאן תנועה אחת מדובקת, אבל לא תהיה בכאן תנועה לגרמים השמימיים, ולא חהיינה להם תנועות מתחלפות במהירות ואיחור כללי ובכלל אם באנו למנות כל הבטולים המחחייבים מזאת ההנחה, הצטרכנו למאמר ארוד, ולזה נקצר ונעמוד על מה שיש בו די בדחיית

ואולם איך יתבאר שכבר יתחייבו מזאת ההנחה כמו אלו הבטולים שזכרנו, הנה לפי מה שאומר. וזה שכאשר כבר הנחנו שיהיה מציאות הגלגלים ומה שבהם מאלו הענינים שזכרנו שופע תמיד מהשם יחברך, הנה יחוייב שיפסרו הגלגלים אל לא דבר חכף השפעם ממנו, וישובו שופע ההוא מלא דבר: וזה שאם הונח שיפעל השם יחברך מהגלגלים הנמצאים עתה הגלגלים הנמצאים אחר זה, הנה לא יהיה בכאן פועל כלל, אחר שהם חמיד באופן אחד מהמציאות. ובכלל הנה הרבר ההווה מדבר יהיה הווה מדבר זולתיי לו, לא מדבר כמוהו בכל הפנים. והמשל שכבר יתהוה הורדיט מהנחשת, ולא תהווה זה הנחשת מזה הנחושת בעצמו אשר היה כמוהו בכל הפנים. ולוה יחויב, אם הנחנו מציאות הגלוגלים ומה שבהם שופע חמיד מהשם יחברך כמו שישפע אור השמש מהשמש, שיהיו הגלגלים הווים נפסרים חמיד מלא דבר ואל לא דבר, וזה בתכלית הבטול. וגם כן הנה יתבאר שכבר יחויב מזה שיהיו בעתה אחד הווים ונפסרים, לפי שאם הונחו הווים בעתה אחד ונפסרים בעתה הסמוך לו, וישובו להיות הווים בעתה השלישי, לא יהיה מציאות הגרם השמימיי מרובק, אבל יהיה זמן העדרו שוה לזמן מציאוחו, ווה מבואר הבטול. עם שבוה האופן לא יושפע חמיר מציאוחם מהשם יתברך, כמו שהונח: ואם הנחנוהו נפסד בעתה אשר הוא בו הווה, הנה יתחייב שיהיה בעתה אחד הווה ונפסד, וזה גם כן בטול, רצוני שיחקבצו ההפכים חמיד יחד. — ועוד שכבר יתחייב מזה שיתהוה הגרם השמימיי בכל עתה ועתה, אחר שהוא שופע תמיד מהשם יתברך, ומזה יתחייב שיהיה העתה דבק לעתה, ויהיה אם כן הזמן מחובר מעתות. וזה שאם היה בין העחות אשר תהיה בהם ההוייה הואת זמן, הנה לא יהיה בזמן ההוא מציאות הגלגלים שופע מהשם יתברך, וכבר הנחנו מציאותם שופע מהשם יחברך תמיר, זה חלוף בלתי אפשר, הנה אם כן מה שיחוייב מזאת ההנחה הוא שיהיה העחה רבק לעחה. - וכבר יחויב מזה גם כן שלא יהיו הגרמים השמימיים נמצאים כי אם בכח. וזה כי מפני שלא יחמיר מציאות אל הגרמים השמימיים כי אם עתה אחר, והיה מבואר שהדכרים הנמצאים בעחה לכד הם נמצאים בכח, לא בפעל, כמו שהחבאר כספר השמע, הנה יחויב שלא יהיו הגרמים השמימיים נמצאים כי אם בכח. — וגם כן הנה יתחייב מזה שלא חהיה בכאן חנועה מרובקת לגרמים השמימיים, וזה כי החנועה המרובקת יחויב שתהיה למתנועע אחר, כמו שהתבאר בספר השמע, ואין בכאן מתנועע אחר לפי זאת ההנחה. — וגם כן הנה יחויב מזה שלא חהיה בכאן חנועה, לפי שהגרמים השמימיים לא יהיו נמצאים כי אם בעחה, ואין בעתה תנועה: וכאשר לא תהיה תנועה לאחר אחד מהם, לא יחכן שישלם מכללוחם תנועה, כי התנועה כבר תהיה לכללוחם מצד הכפל התנועה אשר לאחר אחר מהם בעת מציאותו. ובזה יתבאר שלא יחכן שתהיה בהם תנועה מחונית ותנועה מהירה. וכזאת ההנהגה יתכאר לך שכבר יתחייבו לזאת ההנחה שקרים רבים, זולת אלו אין המלט מהם בשום פנים. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר שיונח מציאות הגלגלים ומה שבהם מהככבים שופע תמיד מהשם יתברך. ובכלל הנה לא יתכן שימצא דמיון זה ההשפע כי אם במקרים אשר אין להם קיום, כמו החנועה ומה שידמה לזה, ואולם בדברים אשר להם קיום לא יתכן זה בשום פנים.

וכאשר החישב לנו שאין מציאות הגלגלים שופע חמיד מהשם יחברך, והיה מחוייב בהם לפי מה שקרם שיהיו מפעולת פועל, הנה לא ישאר אלא שיושפע מציאותם מהפועל בעת התהוותם, וזה מה שיחויב ממנו שיהיו השמים הווים. ואם אמר אומר שכבר יחכן שיהיה קיום הגרמים השמימיים שופע חמיד מהשם יחברך, כמו שישפע קיום החמר בדברים הטבעיים מהצורה על האופן שהחבאר בטבעיות, ומזאת ההנחה לא יתחייבו אחד מהבטולים הקודמים: אמרנו לו שכבר ישלם בזה האופן סבות קיום הגרמים השמימיים, אבל לא ישלם בזה הסבה הפועלת למציאותם, ומה שהתבאר במופח הקודם הוא שמציאותם הוא מפעולת פועל, ולפי שאי אפשר שיונח מציאותם שופע מהשם יחברך חמיר, הנה יחוייב שיהיה שופע מציאותם ממנו בעת התהוותם כמו שבארנו. ועוד שוה האופן מהשפע קיום החמר מהצורה לא יהיה אלא במה שהוא מורכב מהפכים, כאלו תאמר שיעמיד החום הטבעי אשר לדבר דבר והלחיות וישמר הדבר בעל הצורה ההיא על ענינו מה שיהיה אפשר לכחות הפועלות שיפעלו ויגברו על הכחות המתפעלות. ואולם הגרמים השמימיים אינם צריכים לזה, כי אינם מורכבים, ואין להם טבע יחייב להם הפסר, ולזה לא יחכן שנאמר שיהיה קיום מציאותם שופע חמיד

וככאן החבאר שהגלגלים הם מחודשים מהחחלה אחח שמה אותם בזה התאר אשר הם בו אחד שהוא בשלם שבפנים, לתכלית שישלמו בו הנמצאות השפלות, כי אי אפשר שנאמר שתהיינה במקרה חמונותיהם ושאר הענינים הנמצאים בהם, אחר שהם בשלם שבפנים שאפשר אל מה שיראה בלי ספק שכוון בהם מהפעולות. ועוד שאי אפשר גם כן שנאמר שההיינה להם במקרה מזולת סבה פועלת חמונותיהם ושאר הענינים בהם, וחהיינה פעולותיהם מסודרות להם מסבה פועלת שאם הונח הענין כן, הנה יהיו פעולותיהם בזה האופן מצד שקרה שיהיו חמונותיהם בזה האופן מצד שקרה היהיו ממונותיהם בזה האופן אשר הם בו, ווה הפך מה שיראה, וזה כי החמונות נמצאים בדברים הטבעיים בעבור הפעולות, ולא הפעולות בעבור החמונות,

כבר באר זה הפלוסוף בספר בעלי חיים: והמשל שאנחנו לא נאמר שכבר היה העין רואה, מפני שכבר היחה חמונחו והרכבתו באופן שהיא בו, אבל נאמר שהיא כזה האופן מהחמונה וההרכבה, בעבור שיהיה רואה: וכן הוא מבואר שהגרמים השמימיים היו בזה האופן שהם בו מהחמונה ומשאר הענינים הנמצאים בהם בעבור הפעולות המסודרות מהם שלא ישלמו כי אם בזה האופן. וגם כן הנה מאין קרה לתמונותיהם ושאר הענינים הנמצאים בהם שיהיו מושכלים, בעבור מה הם, אם לא היה מציאותם מסודר, מי יתן ואדע. ועוד כי איך יצוייר שיסכימו במקרה שישלם מצר תמונח האחד מהגלגלים וככביו מה שיחסר מהשלמת בשאר הגלגלים, הנה זה בחכלית הבטול: אבל הוא מבואר בלי ספק שוה מסורר להם בהכרח מעלה אחת המציאה כלם באופן הזה אשר הם בו מהככבים, וגדליהם, ואיכות זהרם, ותמונותיהם, ומספר הגלגלים המשרתים לככב ככב, כדי שישלם מהם מה שכוון בהם ביותר שלם שבפנים שאפשר. וכאשר הונח שזה הענין הוא בהם מסבה פועלח, כמו שהוא מבואר בנפשו מענינם, הוא מבואר שיחוייב ממה שקדם מהדברים שיהיו הגרמים השמימיים מחורשים. וככלל הנה אם ישיג התפישה מי שיאמר באלו הדברים אשר בכאן, כמו החי והצמח ושאר הדברים הטבעיים, שהם מסבה פועלח, הנה יותר ראוי שישיג התפישה מי שיאמר זה בגרמים השמימיים. וזה כי מפני שאנחנו נחייב ברברים שיהיו מסבה פועלת, מפני מה שנמצא בהם מהטוב והסבה התכליתית, הנה מה שימצא בו יותר מהטוב והסבה התכליתית הוא יותר ראוי שיהיה מסבה פועלח, ווה כי כבר יחכן שיגיע לדבר מעט מן הטוב והחכלית מוולת סכה פועלת, כאלו חאמר שהפול אבן ותתפוצץ במקרה, באופן שיהיה שם חלק ממנה נאות לשבת עליו. ובהיות הענין כן, והיה מבואר מהגרמים השמימיים שהם קנו יותר מהטוב והתכלית, עד שאין בהם דבר במקרה, כמו הענין באלו האישים הטבעיים שימצאו כהם משיגים רבים ללא חועלח, והם המקרים הנמצאים לאיש כמה שהוא איש, ואין בהם זה הטבע בעת זולת עת, כמו הענין באלו האישים אשר הם נפסדים הוא מבואר שיותר בטל הוא המאמר בשהגרמים השמימיים אינם מסבה פועלת מהמאמר בחי והצמח ובשאר הדברים אשר בכאן שאינם מסכה פועלת. ולזה הסכים הפלוסוף כאלו הגרמים השמימיים שהם מסבה פועלח, כאלו טבע האמח הכריחו על זה. וכבר החבאר מדברינו, שכאשר הונח בגרמים השמימיים שיהיו מסבה פועלח, הוא מחויב שיהיו השמים מחורשים. ובכאן החבאר שהשמים מחורשים במה שאין ספק בו' ומספר המופחים אשר יתבאר בהם זה מזה

הבאור הם כמספר הדברים העצמים בעצם השמים, שאין בהם דבר שלא היה לחועלת מבואר, כמו שהתבאר במה שקדם: והיותר נפלא בזה המופת הוא שהוא נעשה מהקרמות הם כלם ידועות בעצמם, ולהגלות הענין, כמו שבארנוהו.

בכאן אחשוב שכבר הוכרחו קצת האחרונים הנמשכים אחר דעת הפלוסוף שיודו שהשם יחברך יחד ענין השמים וסדר אוחם לפי מה שהם, כמו שספר הרב המורה, כאלו רצו לקבץ בין ההפכים, כי זה המאמר יחייב בשמים שיהיו מחודשים, והם האמינו שהם בלחי הווים. וכאשר ההבאר שהשמים מחודשים, הנה לא יקשה לבאר מזה שהעולם מחודש, כי כשלא היו בכאן שמים, לא היו בכאן מעלה ומטה, וכאשר לא יהיה בכאן מעלה ומטה, לא יהיו בכאן יסודות, וכאשר לא יהיו בכאן יסודות, לא יהיה בכאן המורכב מהם. ובכלל הנה מפני שהשמים בכאן יסודות, לא יהיה בכאן המורכב מהם. ובכלל הנה מן המבואר הם התחלה פועלה באופן מה לשאר הדברים הטבעיים, והיה מן המבואר שכאשר לא חמצא התחלה, לא חמצא מה שהוא דבק להתחלה ונמשך לה, הוא מבואר שהעולם בכללו מחודשים, התבאר שהעולם בכללו מחודש.

פרק שמיני

יתבאר בו שהשמים מחודשים מפני סגולות מה נמצאות בהם מהסגולות הנמצאות להווה במה שהוא הווה.

וראוי שנחקור בהתר ספק מה משותף לאומר בהויית העולם ולאומר בקרמותו, קודם שנשלים החקירה בשאר הדברים אשר ילקה מהם מופת אם העולם קדום אם מחודש. זוה הספק הוא לקוח מהדברים הנמצאים בשמים אשר לא יתן טבע השמים שיהיו נמצאים בהם: זוה שאם היו הויים, הנה נחשוב שיחוייב שלא יהיה בהם, דרך משל, לחמר האחד צורות מתחלפות, כמו הענין בשאר הדברים ההוים מהדברים הטבעיים, שאנחנו נמצא בהם לנושא המיוחד צורה מיוחדת, והצורות המתחלפות בהם הם צורות לנושאים מתחלפים: ואם היו בלתי הווים, הנה בהם יותר מבואר החיוב, כי לא יצויר שיהיה בדבר הבלתי הווה רק מה שיתחיים לו מצד טבעו ועצמותו.

ואולם שיש בשמים דברים רבים בלתי מחוייבים להם מצד טבעם ומציאותם, הוא מבואר. וזה שכבר החבאר בטבעיות שטבע הגרם השמימיי הוא אחד אין בו חלוף כלל, אבל הוא פשוט ומתרמי החלקים, כי טבעו הוא לא קל ולא כבד: וכאשר התישב זה, הנה ימצאו בו בשמים דברים רבים לא יהן טבע השמים שיהיו נמצאים בהם. וזה

שאיך שהונח הענין ממניעי הגרמים השמימיים אשר הם צורוחיהם, הנה הם מחחלפים במין. וזה שאם הנחנו על האופן שבארנו עניינם במאמר הקודם לזה, הנה הענין מבואר שהם מתחלפים במין, וזה שאם הינחו עלות ועלולים כמו שיניחו אותם המפרשים דברי הפלוסוף, לפי מה שהבינו מדבריו, הנה הם גם כן מהחלפים במין בלא ספקי ובכלל הנה מפני שאנחנו נקח ראיה חמיד מהפעולות על הצורות אשר יסודרו מהם אלו הפעולוח, והיה מבואר שכבר יסוררו מאלו המניעים פעולות מתחלפות, לפי מה שהתבאר ממה שיושפע בכאן מאחר אחר מהככבים, הוא מבואר שאלו המניעים הם מתחלפים: ובהיות הענין כן, רצוני שאלו המניעים אשר הם צורות לגלגלים הם מתחלפים, והיה מבואר שהגרם השמימיי הוא כלו מטבע אחד, הוא מבואר שהצורות המתחלפות אשר ימצאו לאלו הגלגלים הוא דבר לא יחנהו טבע הגלגלים. ואומר עור כי היות הגלגלים מתחלפים בכמותם הוא דבר לא יתנהו טבע הגלגלים. וזה שכבר יראה שכמות דבר דבר מהדברים הטבעים הוא משוער לפי טבעו, ולוה לא חמצא, דרך משל, נמלה בשעור גמל, ולא גמל בשעור נמלה, ואולם היה אפשר באלו הדברים אשר בכאן שיהיו אישי המין האחד מתחלפים בכמותם, מפני שהוא מחויב בהם, להיותם מורכבים מהפכים, שיהיה לחמרם רחב בכמות ובאיכות, ולזה יתחלפו מזגי אישי המין האחר חלוף מה מצר טבעם הפרטי, וימצאו מפני זה קצתם יותר גדולים מקצת, להיות מזג קצת יותר נאות אל הצמיחה יוחר מקצתם: ואולם הגרמים השמימיים שאינם בעלי מזג באופן שיחכן להיות חלוף בין גלגל האחר וגלגל השני במזגו, הוא מבואר שלא יתן טבעם שיהיו מתחלפים בכמותם, כי אין להם משיגים מצד טבעם הפרטי, לפי שאין כהם דבר כמקרה. כמו הענין באישי אלו הדברים אשר בכאן. ואולם שהוא מחויב כאלו הדברים אשר בכאן שיהיה לחמרם רחב בכמות ובאיכות מפני היותם מורכבים מהפכים, והוא מה שהצענוהו בכאן, הוא מבואר ממה שאומר. וזה שאם לא היה לחמר המין האחד רחב, הנה יהיו בכאן מינים אין חכלית למספרם, וזה שכבר יתחרשו מערוב טבעי היסודות יחסים מצד ההרכבה והמזג לאין תכלית, ואם היה לכל מזג מהם צורה מיוחדת, היו בכאן מינים אין תכלית למספרם. ואולם המינים יחויב בהם שיהיו מוגבלי המספר, לפי שהוא מחוייב שיהיה מהוחם מושכל לשכל הפועל ולשם יחברך, ומה שלא יקיף בו מספר לא יחכן שיהיה ידוע, הנה אם כן מה שיחוייב שיהיו המינים בעלי תכלית במספרי וזה ממה שיחייב שיהיה לחמר המין האחר רחב באיכוחו, עד שיחכן שימצאו לאנשים מתחלפים ממין אחד מזגים

מהחלפים חלוף מה. ועור כי חמר אישי אלו המינים, להיותו מקבל תמיר השנוי באיכות, אם בסבת האויר המקיף בו ומה שירמה לו מהרברים אשר מחוץ, אם כסכח ענינים אחרים, כמו המזונות והרומה להם, הנה אם לא היה לו רחב באיכוח, היה בלחי אפשר שיחקיים כי אם זמן מועט מאד, כי כבר יצא מהמזג המיוחד לו חכף שנחהווה, והנה ימשך לו המות בהכרח מפני צאתו מהמזג המיוחר לו. ולואת הסבה בעינה היה מחויב שיהיה לו רחב בכמוח, וזה כי מפני שההפוך דבק לו בסבה הענינים אשר מחוץ, והצמיחה מצד המזון, הנה אי אפשר שיהקיים האיש בכמות אחר כלל, ואם היה כמוח אישי המין מוגבל שלא יקבל הפחוח והיתר, הנה נמשך בהכרח אל השנוי בכמות המות: עם שהוא בלתי אפשר התהווח אישי המינים אשר בכאן אם לא היה לחמרם רחב בכמות, וזה שלא יחכן בהם שיהיו בהחחלת ההוייה בכמות השלם אשר ימצא לאישי המין ההוא, והמשל כי לא יחכן שיחהווה בכטן הבעל חיים חי גדול כמהו, וכן הענין בצמחים הנולדים מהזרעים, ווה מבואר מאד. והוא מבואר שהחלוף אשר באישי המין האחד בכמות הוא מפני החלוף אשר להם באיכות, כאלו חאמר שמזג זה יותר נאוח אל הצמיחה וגודל הגוף ממזג זה. ובהיות הענין כן, והית מבואר שאי אפשר בגרמים השמימיים שיהיה ביניהם חלוף באיכוחם, כי אינם בעלי איכות, הוא מבואר שלא יהן טבעם שיהיו מהחלפים בכמוח, כל שכן שהוא מבואר שלא יחן שיהיו מקיפים קצחם בקצחם, וזה שאנחנו נמצא ברברים אשר זה דרכם שהם בעלי טבעים מחחלפים, כמו הענין ביסורות שכבר ימצא המוקף טבעו מהם זולת היסור אשר יקיף בו. והנה היה ראוי מצד טבע "גרם השמימיי שלא יהיה בכאן ממנו זולה אחד במספר, כמו הענין בטבע טבע מהיסורות הארבעה. והוא מבואר גם כן שלא יחן טבעם שיהיו בלחי נכחיי השטחים, בדרך שיהיה הגלגל יותר עב מהצד האחד ממה שהוא מהצד האחר: וזה כי מפני שהוא מטבע אחד, הנה יחן טבעו שיהיה מחדמה בכל צדרין. ועור שחלקי הגלגל הם כלם מטבע אחר, ולוה לא יהן טבע הגלגל שיהיה בו חלק אחד ממנו מחחלף לשאר חלקי הגלגל, בשיהיה החלק ההוא מאיר ובלתי ספיריי, והוא הככב, ושאר חלקי הגלגל הם ספיריים ובלחי מאירים: וזה כי הדבר המורכב מהפכים הוא אפשר שיהיה בו כמו זה החלוף בחלקיו, להיותו מורכב מדברים מקבילים, ולזה יתכן שיהיו קצת חלקיו מתחלפים לקצתם, כאלו האמר בחי שטבע הכבר ממנו הוא מהחלף למבע המוח, ואילם הגרם השמימיי לא ימצא בו חלוף בין חלקיו, לפי שהוא מטבע אחד, כמו שהתבאר מענינוי

ולזה הוא מבואר שלא יחן טבע השמים שיהיו כו אלו הככבים שהם בו.

וכבר יתבאר באופן הקודם כי מפני שהככבים כלם הם מטבע אחד, הנה לא יחן טבעם שיהיו מחחלפים בכמוחם, כמו שנמצא מעניינם: ובזה יחבאר כי מפני שהככבים הם כלם מטבע אחד, הנה לא יחן טבעם שיהיה צבע זהר נצוציהם מהחלף, עד שיהיה קצהם אדום וקצתם לבן וקצחם במראה אחר, כמו שהתבאר מעניינם, כי זה אמנם אפשר בדברים אשר בכאן להתחלפם בחום והקור והלחות והיובש, כמו שהתבאר בטבעיות, ואולם הככבים שאי אפשר שיהיה ביניהם חלוף כלל, לפי שהם כלם מטבע אחר, הנה לא יחן טבעם שימצא חלוף ביניהם בצבעיהם. ובזה יחבאר כי מפני שהככבים הם כלם מטבע אחד, לא יחן טבעם שיושפע מנצוץ אחד מהם דבר מחחלף למה שיושפע מנצוץ האחר, והמשל שאי אפשר שיחן טבע הככבים שיהיה השמש מחמם ומיבש יובש מזוג מה שבכאן, והירח מקרר ומלחלח, כמו שנתפרסם מעניינם. ובזה יחבאר כי מפני שהככבים הם כלם מטבע אחר, לא יהן טבעם שיהיו קצחם מאירים מעצמם וקצחם מקבלים האור מזולחם, כמו שנראה מענין השמש והירח. ובזה יחבאר, כי מפני שהככב הוא כלו מטבע אחר, הנה לא יחן טבעו שימצא חלוף בין קצח חלקיו לקצח, בשיקבלו קצח חלקיו האור, וקצחם לא יקבלוהו, כמו הענין בירח, וזה מבואר מהצל הנראה בו, כמו שבארנו במה שקדם. ובזה יחבאר כי מפני שהגרם השמימיי הוא כלו מטבע אחר, הנה לא יחן טבעו שיהיו קצח הגלגלים עם ככבים רבים, וקצחם עם ככב אחד לבד, וקצחם מבלי ככב. ובזה יחבאר כי מפני שהגרם השמימיי הוא כלו מטבע אחד, לא יתן טבעו שיהיו קצת חלקיו שומרים חמונתם, וקצתם בלתי שומרים המונחם, כי זה דבר יהכן שימצא במה שבכאן להחחלף קצח הדברים מקצת בעובי והרקות, מפני החחלפם בחום והקור והלחות והיובש, ואולם בגרם השמימיי לא יחכן זה, לפי שהוא כלו מטבע אחד.

ובהיות הענין כן, והיה מבואר שאם היה הגרם השמימיי קדום, לא יחכן שימצאו בו אלו הדברים אשר לא יחן טבעו שימצאו בו, והיה גם כן ממה שיחשב שאם היה הגרם השמימיי הווה, הנה לא יתכן שימצאו בו אלו הדברים, לפי שכבר נמצא מההוים בטבע אשר בכאן שלא ימצא בהם רק מה שיתנהו טבעם, הנה איך הענין בוה, מי יחן שלא ימצא בהם רק מה שיתנהו טבעם, הנה איך הענין בוה, מי יחן ואדע. ונאמר כי כבר החבאר בפרק הקודם שהשמים מחודשים במה שאין ספק בו, ולא החבאר שיהיה חדושם על דרך חדוש ההווים אשר בכאן, והוא הצד אשר חוייב בי זה הספקי אבל אולם בזה חברל ההוייה

הכללית להויות החלקיות, כי יש בין אלו ההויות הבדל נפלא בהכרח, כמו שקדם, ולוה לא ימנע בזאח ההוייה שחהיה בזה האופן אשר לא חדמה בה ההוייה החלקית. וגם כן הנה אנחנו נמצא בהווה במלאכה מה שינהג זה המנהג, וזה כי בעל המלאכה יחן לחמר האחד צורות מהחלפות מהצורות אשר מדרכם שיגיעו מכמו זה הפועל, וזה שהצורף יעשה מזה הכסף הרמוז אליו גביע או טבעת או נזם, או מה שירצה משאר הענינים אשר אפשר שיעשה אוחם מהכסף: ובהיוח הענין כן, הנה חהיה הויית השמים מהשם יתברך על זה האופן, רצוני שתהיה התחלת ההוייה ההיא הרצון והבחירה, כמו הענין במלאכה, אלא שהמלאכה לא תתן מזה כי אם החמונות, להיותה חוץ מהדבר, והשם יחברך יהן טבע בכללות הדבר, כמו שנמצא מפעולות שאר השכלים הנבדלים. והוא ראוי שיהיה פועל השם יחברך יוחר נפלא ויותר נעלה מפעל שאר הפועלים העלולים ממנו, כמו שמדרגתו גבוהה ממדרגתם לאין שעור, ושחהיה פעולחם מפני זה מוגבלה ומסודרת, לא יוכלו לשנות הסדור ההוא, כמו הענין בפקידי המדינה אשר הם תחת הראש הראשון: ותהיה פעולת השם יחברך לפי מה שיגורהו רצונו, כמו הענין בראש הראשון על המדינה שיסדר ענין המדינה לפי מה שירצה. ובהיות הענין כן, הנה מה שיחוייב מהמופח הקודם, שיהיו השמים מחודשים, יהיה כשיהיה חדושם על דרך מה שיחחדש מהבחירה והרצון, לא על דרך מה שיתחדש מהטבע. ואולם איך אפשר שיונח זה הענין בשם יחברך בררך שלא יחחרש ממנו ספק, הנה נחקור עליו אחר השלימנו החקירה בקדמות העולם וחדושו בכל הפנים שאפשר לנו. ובכאן החבאר שההוייה אשר התחלחה הבחירה והרצון היא קורמת להוייה אשר התחלחה הטבעי וראוי היה להיות כן, וזה שכמו שתנועת הבחירה היא הקורמת לשאר התנועות, כמו שהתבאר בספר השמע, כן הויה המחחרשת מהבחירה קודמת להויות המחחרשות בדרך הטבע. ואולם אם יחוייב שחהיה לפני זאת ההוייה תנועה, אם לא, הוא ממה שנחקור עליו אחר השלימנו החקירה בקדמות העולם וחרושו לפי מה שאפשר לנו וראוי שלא יעלם ממנו שכל אלו הדברים אשר זכרנו שהם נמצאים בשמים שלא יחן טבע השמים שימצאו בו, הם כלם מופחים על שהשמים מחורשים מהרצון והבחירה, ולזה יהיו בכאן גם כן מופחים רבים הם זולת המופחים הקודמים יחבאר מהם

פרק תשיעי

יתבאר בו מצד אחר שהשמים מחודשים זולת שני הצדדים הראשונים.

ונאמר גם כן שיש בשמים דברים רבים הם בעבור זולחם, והם מן סנולות הנמצאות להווה במה שהוא הווה, כמו שקדם. וזה שהתנועות הנמצאות לגלגלים על האופן שהם בו שחשלם מהם התנועה המורכבת הנראת לככבים שישלם ממנה זה המציאות השפל ביותר שלם שאפשר, כמו שהחבאר מדברינו במאמר הקודם, הם בהכרח בעבור זולחם, כמו שנבאר: ואולם כל מה שנמצא בשמים מחמונותיהם וממרחקם מהארץ ומהככבים, לפי מה שהם בו מהגודל והזוהר ומהגטיות שוכרנו שהם נמצאים בהם, הוא אם מפני שיתכן כהם מציאות, כמו אלו החנועות שיצטרכו להשלמת מה שבכאן מהנמצאות, אם מפני שימצאו בו הנמצאות אשר בכאן מאלו התנועות. ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואר שכל מה שנמצא בשמים מאלו הדברים שקדם זכרם הוא נמצא להם בעבור זולחם, והוא זה המציאות השפל. וכאשר התישב זה, והיה מבואר ממה שקדם שמה שימצא כו דבר בעבור זולחו הוא בהכרח הווה, הנה יחויב מזה שיהיו השמים מחורשים. והנה מספר המופתים אשר יחחייב מהם זה מזה הצד הם במספר הדברים הנמצאים בשמים. ואולם שהתנועות הנמצאות לגלגלים על האופן שהם בו הם בעבור זולחם בהכרח, הנה זה יחבאר ממה שאומר. וזה שחנועותיהם אי אפשר שיהיו לכוון אל דבר שיצטרך לעצמותם, או לברות ממה שהוא כנגר, כמו הענין בבעלי חיים, לפי שהם לא יצטרכו אל דבר מחוש ישלם בו מציאותם, כמו הענין בחי שיצטרך, דרך משל, אל המזון או אל מה שידמה לו מהדברים אשר יצטרכו לו להעמדת מציאותו, ואין להם גם כן דבר יתנגד לטבעם יברחו ממנו, כי אין להם הפך, ולזה לא יחכן שתריינה חנועתיהם לברוח ממה שהוא כנגד, ולכוין אל הנאות. ואם אמרנו שהחנועה היא להם כעבור שהם היים, כי החנועה היא חיוב מה לדברום הטבעיים, כמו שיאמר הפלוסוף. הנה ימשר לזה המאמר שיהיו הגלגלים מחנועעים חנועה מה, אבל לא יחחייב מזה שיהי מחנועעים בגד אשר הם כו מחנועעים שלא יחכן השלמח אלו הנמצאות השפלות אלא בו, כמו שהחבאר. ועוד שוה המאמר יראה שאין לו פנים, וזה כי החנועות הנמצאות לחי במה שהוא חי הוא להשרים מציאותו, ולא ימצאו בו החנועות לכטלה בטבע אם לא כבקשת הערבות, כמו חנועות הארם במחולות, וזה לא יהיה מהם כי אם מעש מהומן, להיוה מה שוה דרכו בלחי נאדב אצל המבעי ולוה לא יהכן

שחהיה זאת התנועה התמידית נמצאת בהם בעבור עצמותם ללא דבר ימשך להם בעצמותם בעבורה מהטוב. ואם אמר אומר שואח התנועה היא להם בעבור הערבות במה שהם השיגו, כמו שיקרה לאדם בעת השיגו דבר מה שיתנועע במקום: אמרנו לו שהתנועה חקרה לאדם בעת חקרו בדרוש מה, מפני שהוא כבר יחנועע בעיונו מדברים יוליכוהו אל הגעת האמת בחקירה ההיא, כי החנועות נמצאות נמשכות קצח לקצת בזה האופן, כמו שיתנועעו במחולות מתנועת הקול השיריי על יחם תנועת הקול ההוא מהמהירות והאיחור, וזה בעינו יקרה לאדם בעת דרכו אל האמת בדרוש מה, ולפי מהירות מחשבתו ועיונו ואיחורו להתנועע מקצח הדברים אל קצח בחקירתו חהיה תנועתו ואיחורו: אבל הגלגלים אין להם תנועה להשיג מה שכבר לא השיגו אותו, כי אין בהשגותיהם דבר יהיה להם בכח, אבל חמצא להם חמיד ידיעה והשגה לא חחייב תנועה, אבל היא מנוחה, כמו שוכר הפלוסוף, ולוה לא חחויב לה זאת החנועה בעבור ההשגה. ועוד שאם הורינו שהחויב להם חנועה בעבור זאת ההשגה, הנה לא חחויב להם בזה האופן הנפלא אשר היחה בו שימשך בכאן מרבוי הפעולות אשר אי אפשר שישלמו אלו הנמצאות אלא בה. ועוד שהתנועה יראה מענינה, כמו שוכר הפלוסוף, שהיא חמנע החשגה, וזו היא הסבה שהשכור לא יבין מושכל בעת שכרותו מפני החנועה החזקה הנמצאת לו, וכן הנער בעת הגרול, וזה ממה שיחבאר ממנו שאין מחנאי ההשגה שחמצא עמה חנועה. ובכלל הנה אין דרך להניח שחהיינה בהם אלו החנועות בעבור השגותיהם, אם לא שנניח כי מפני שציירו נמום אלו הנמצאות וסדרם וישרם לפי מה שאפשר להם, השחוקקו מעצם הציור ההוא להחנועע באופן יושפעו מהם אלו הנמצאות אשר בכאן ביותר שלם שאפשר: וזה ממה שיחייב שחהיינה אלו ההנועות בהם בעבור זולתם, כמו שהנחנו.

וכאשר החישב לנו שהחנועות אשר לגלגלים הם כהכרח בעבור זולחם, וההבאר גם כן במאמר הקודם שמציאות הככבים בגלגלים הוא גם כן בעבור זולחם, והיה מבואר ששאר הדברים הנמצאים בשמים מחמונות הגלגלים ומספרם וסדורם ונטיותיהם ומה שידמה להם הם בעבור שישלמו לככבים אלו התנועות אשר להם, היא מבואר שכל אלו הדברים הם בגרמים השמימיים בעבור זולחם. ובהיות הענין כן, הגה יתחייב מכל אחד מאל: הדברים אשר נמצאים בשמים בעבור זולחם שיהיו השמים מחודשים, כמו שבארנו זה במה שקדם אצל החקירה במה שיוכר בה ההווה מהבלהי הווה.

וראוי שתרע שכבר שער הפלוסוף כזה הספק, ולזה חתר לחת סכה

באלו הענינים הנמצאים בשמים שיהיו מפני טבעם: ולוה חמצא שהוא יבקש להת סבה בהיות צד התנועה היימית מהמזרח אל המערב, ואמר שזה הענין הוא בה כדי שחהיה התנועה מהימין ולפנים, כי זה הוא היותר נכבד, וזה כי הפלוסוף יראה שיש לגרמים השמימיים ימין ושמאל ופנים ואחור מצר מה שהם בעלי נפשי והוא מבואר שמוה יחוייב לו שיהיה מצב שאר הגרמים השמימיים המחנועעים לצד המזרח בהפך מצב הגלגל היומי, כאלו האמר שיהיה המעלה בשאר הגלגלים לצד המטה בזה הגלגל, בדרך שתהיה תנועת שאר הגלגלים גם כן מהימין אל השמאל ולפנים. וכן חמצא שהוא נחן סבה בהיות הככבים העליונים יותר מאוחרי התנועה מצד קורבתם יותר אל הגרם הראשון המניע אותם להפך צר חנועתם, ולזה ימנעם מהתנועע להפך הצר ההוא מצר חשוקחם להמשך הנועחו. וכן המצא שהוא נחן סבה בהיות בגלגל עליון ככבים רבים ובשאר הגלגלים לא ימצא כי אם כוכב אחר, לפי שאם היו בהם ככבים יותר, היה משיג הגלגל העליון לאות בהניעו אוחם. ואולם שאר הסכוח שנהן בענין מה שבשמים, הנה כשיעויין בהם, נמצאם כלם מסכימות אל מה שהנחנו מעניינם במה שאמרנו שכל זה הוא בהם בעבור אלו הדברים אשר בכאן, בכדי שיהיה ההוייה וההפסד בהם שומר סדר ויושר. והנה שהק הפלוסוף בהרבה מהדברים הנמצאים בשמים, אם מפני שלא יוכל לחת בהם הסבה מצד טבעם, כמו שיחוייב לו לפי מאמרו בקדמות העולם, אם מפני שהלמוריות היו בזמנו בלתי שלמות. ועל כל פנים הנה חמצאהו מסכים שהגרמים השמימיים הם עלולים, ולוה חחר לחח כבוח במה שימצא בהם, ואמר בספר השמים והעולם שאם היו עלה לבד, לא יתכן לבקש בעניניהם עלה וסבה. וכאשר הודה בהם שהם עלולים, הנה הוא מבואר שיחויב היוחם מחודשים במוחלט, או יחוייבו הבטולים שזכרנו בפרק השביעי מזה המאמר. ולוה נשאר הפלוסוף נבוך בזה הדרוש, עם היות אצלו טענות רבות לקיים בהם שיהיה העולם קרום, כי האיש הזה לגודל מעלתו בחכמה לא היה נעלם ממנו זה, אכל להצהו מה שכבר זכרנו איתו. וזה אשר היה משער בו הפלוסוף מחולשת טענותיו ומהספקות אשר ישיגו מי שיניח העולם קדום נעלם מהנמשכים אחריו, ולוה חשבו שבאר כבר במופת שהעולם קדום, וסדרו אופן חיוב הדברים מהשם יחברך בשיוזוייב ממנו רבר אחד, וממנו יחוייבו שני דברים מצד הרכבה מה נמצאת כו, לפי שבו שני ענינים, ענין כו ישכיל עצמו, וענין כו ישכיל סבחו. וכבר זכר אכן רשד בפירושו למה שאחר הטבע מה שישיג לואח ההנחה מהספק, ובאר שאין זה דעה הפלוסיף, אבל יחוייבו מהראשון

שני דברים, והם גלגל הככבים הקיימים, והשכל אשר יניע הגלגל אשר למטה ממנו במדרגה, ואמר שזה החיוב אינו אלא ציור והשגה, ולא ימנע בנמום האחר שיושגו ממנו דברים מחחלפים. והוא מבואר שמאמר אבן רשד יחחייב לו מהספק מה שלא יעלם וזה שכבר חשאר עמו השאלה ממי יחחייבו עצמי הגלגלים, כי הם על לים, כמו שזכר הפלוסוף בספר השמים והעולם, כאלו טבע האמח הכריחו על זה, וזה כי מה שישלם בזה האופן הוא השפע ההשגה והציור, לא השפע העצם, ואם לא היה עצמם עלול, הנה איך קרה שיהיה מה שנמצא מעצמיהם בהכלית השלמות להשלמת מה שיושפע מהם.

ואולם לקודמים ממנו יתחייב, כשהונח הגלגל חמיר מחחייב מהשם יתברך והמניעים אשר להם, שיהיו הגלגלים הווים מלא דבר ונפסרים אל לא דבר, וזה בכל עחה ועחה, ושיהיו העתוח נמשכים, ושאר הבטולים שזכרנו ולזה הטיבו קצת האחרונים מהפלוסופים כשהניחו שהשם יתברך ייחד וסדר מה שבגלגלים, וזה ממה שיחייב שיהיה העולם מחודש, אלא שהם לא שערו בזה לפי מה שזכר הרב המורה מדעותיהם.

וראוי שלא יעלם ממנו שכבר ימצא בסבות אשר נחן הפלוסוף באלו הדברים אשר זכרנו שחתר לחת סבה כהם מצד עצם הגלגלים וטבעם מן הספק מה שלא יחכן היציאה ממנו בשום פנים, כאלו טבע העניינים חייב כן שלא ימצא להם סבה מצד עצם הגלגלים וטבעם, ווה ממה שיוסיף גלוי ושלמוח על מה שבארנו שכל אלו הדברים הם בגרמים השמימים בעבור הדברים אשר בכאן. וזה שהוא אמר שחנועת הגלגל היומי היחה מהמזרח אל המערב, לפי שהחחלת החנועה הוא ראוי שההיה מפאת הימין שהוא המזרח, כי הימין הוא יותר נכבר מהשמאל וכאשר יתנועעו השמים בפאה המערבית, יחנועעו על הכונה השניח, כדי שחשוב החנועה אל הימין, כמו הענין בחנועח הבעלי חיים. והנה זה המאמר ישיגהו מהדבה והספק מה שלא יעלם, ווה כי היות הימין יותר נכבר מהשמאל בבעלי חיים הוא בעבור חלוף האברים אשר באלו הפאות, אבל הגלגל שאין בו חלוף כלל אי אפשר שנניח בו הימין יותר נכבד מהשמאל, אף כי הימין ממנו ישוב שמאל. ואם יאמר זה מצר המקום המזרחי, כמו שיאמר זה אבן רשר, הנה זה בלתי מכפיק, וזה שחלוף מקום ממקום במעלה וכבוד אינו מצד המרחקים הלמוריים, אבל מצד הגשם אשר בו בטבעי ובהיות הענין כן, והיה הגשם אשר בימין בטבע הוא הגשם אשר בשמאל, הוא מבואר שאין שם חלוף מצר המקומות. ועוד שהימין והשמאל בגלגל אינו שיהיה לו מצד עצמו מקום נגדר יהיה ימין, או חלק נגדר. אמנם שאין לו חלק לגדר יהיה ימין כבר ההבאר במה שקדם. ואמנם שאין לו מקום נגדר הנה זה יהבאר לפי מה שאומר. וזה שאם הנחנו מקום הימין נגדר, והוא החלק המיושב מהארץ, וככה השמאל, הנה יהיה לגלגל הימין והשמאל בהקש אל זולתו, עד שאם היה הישוב בחלק האחר, יהיה הימין ממנו שמאל, והשמאל ימין, הנה אם כן אין לגלגל מצד עצמו מקום נגדר יהיה ימין או שמאל, אבל הוא בהקש אל זולחוי ואולם הימין הוא יותר נכבד מהשמאל לאשר יש לו הימין והשמאל מצד עצמו, לא בהקש אל זולחו, וזה כי בהקש אל זולחו יהיה אפשר ברבר האחד שיהיה פעם ימין ופעם שמאל, ויהיה הדבר שהוא יותר נכבד מדבר הוא בעינו יותר מעט ממנו בכבור, וזה בתכלית הבטול. ועוד שכאשר הונח גלגל הככבים הקיימים הוא המחנועע החנועה היומית, כאשר יראה הפלוסוף לפי מה שהבין ממנו אבן רשר, הנה אומר שכבר יחויב שחהיה התנועה היומית מהשמאל אל הימין, והוא הפך מה שהניחו הפלוסוף. ווה יחבאר כאשר יחבאר איזה מהקוטבים הוא יותר ראוי שיהיה מעלה, ואיזה מהקוטבים הוא יותר ראוי שיהיה מטה, כי הוא מחויב בכל מי שיש לו ימין ושמאל שיהיה לו מעלה ומטה, פנים ואחור, כמו שבאר הפלוסוף.

ונאמר שהוא מבואר שאין חלוף בגלגל מצד עצמו אם לא מצד חככבים, או בהקש אל זולחו, וזה יהיה בהכרח בהקש אל עולם היסודות, כי אין חוץ מהשמים דבר, כמו שבאר הפלוסוף ואם היה שיהיה שם דבר, הנה אין לו טבעים מחחלפים בהקש אל הדבר ההואי ובהיות הענין כן, והיה מבואר שמה שהוא יותר נכבר מהגלגל מצד הככבים הוא מה שיש בו ככבים יוחר, כי הככב הוא היוחר נכבד שבחלקי הגלגל, וכן יחבאר שמה שהיה מעולם היסורות יותר נכבר הוא במקום הצפוני אשר בו ימצאו כל הדברים הטבעיים אשר בעולם היסורות, הנה הוא מבואר שהצד הצפוני מגלגל המזלות הוא יותר נכבר להתקבץ בו שתי אלו הסבות יחד, רצוני שבוה החלק מהגלגל ימצאו בו ככבים יותר ממה שימצא מהם בצד הדרומי, ווה מבואר מהמספר שעמרו עליו מזה חכמי החכונה, והוא גם כן כנגר המקום היותר נכבד שיהיה בעולם היסודות. וכאשר התישב זה, רצוני שהקוטב הצפוני הוא יותר נכבד מהדרומי, והיה מבואר מהבעל נפש שהמעלה ממנו הוא יותר נכבר מהמטה, וכבר עמדנו על שהימין הוא יותר נכבד מהשמאל בגלגל מהבעל נפש אשר בכאן, הוא מבואר שאם היה לגלגל מעלה ומטה, שהוא ראוי שיהיה הקוטב הצפוני הוא המעלה: ואם היה הדבר כן, הנה חהיה תנועת גלגל היומי מהשמאל אל הימין, והוא הפך מה שהניח הפלוסוף. וכבר חעמוד על זה שהמשל שעשה כזה אבן רשר. ועור כי כאשר הונח הענין בזה האופן, יקשה לחח סבה למה היתה תנועת שאר הגלגלים לצר הפכי אל צר התנועה היומית, וזה כי הוא ראוי שהחיה זאת התנועה גם כן בהם מהימין אל השמאל, כמו שזכר אבן רשר. ובהיות הענין כן, והיה שכבר התבאר שהוא ראוי שיהיה הימין והשמאל לקוח בהם מן ההקש אל עולם היסורות, הוא מבואר שלא יתכן שיהיה בהם הימין והשמאל הפכי אל הימין והשמאל בגלגל היומי, וזה כי הוא בכלם לקוח בהקש אל עולם היסורות, לא מצר בגלגל היומי, וזה כי הוא בכלם לקוח בהקש אל עולם היסורות, לא מצר עצמם. ועור שאם הודינו שכבר יהיה בהם הימין והשמאל בהפך הצר אשר היה בו הגלגל היומי, הנה יקשה לתת הסבה למה היה מצבי אלו הגלגלים מחחלפים, אם לא הונח זה מסבה פועלת תכוין שתהיה הנועותיהם לצדרים הפכים, כמו שנאמר אנחנו. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שבזאת הסבה שנתן הפלוסוף בכאן ימצא מהספק העצום מה שלא תתכן היציאה ממנו בשום פנים.

וכן נאמר שמה שנחן מהסבה בהיות הככבים קצתם ממהרי התנועה וקצחם מאוחרי החנועה, מפני קורבתם ורחקם מהגלגל היומי, שכל מה שקרב אליו מהגלגלים היחה תנועחו יותר מאוחרת, להיות מה שיגיע אליו מהגלגל היומי מהכח המניע אוהו להפך צד חנועהו יותר חזק, וימנעהו מפני זה מהתנועע להפך הצר ההוא, ולוה חהיה תנועתו להפר הצד ההוא יותר מאוחרת, הוא מאמר אין פנים לו לסבות רבות. מהם, כי אם הודינו זה, הנה יחוייב שיהיה הגלגל העליון מניע שאר הגלגלים אשר חחתיו מזולת שהבא תנועת העליונים שבשאר הגלגלים אל הגלגלים התחחונים: וזה מבואר הבטול, כמו שזכרנו במאמר הקודם, ששאר הגלגלים יחנועעו מעצמם על צר החשוקה והבחירה בחנועה היומית, עם החנועעם מעצמם בחנועתם המיוחרת, הנה יחוייב מואת ההנחה מהבטולים מה שכבר זכרנו במאמר הקודם. ועוד שהפלוסוף בעצמו יראה כי לכל אחד מכוכבי לכח גלגל יומי, כמו שיחבאר במה שוכר מוה במה שאחר הטבעי ואם היה הענין כן, הנה תהיה זאת הסכה שנחן בזה מבוארת הבטול. וגם כן הנה אם היה הענין כן, הנה הוא מבואר שכבר חהיה החנועה אשר יחנועעו אליו הגלגלים בה על זולח המדרגה מהמהירות שהיה נוחן טבעם שיחנועעו, אם לא היתה זאת התנועה היומית מונעת אותם מזה, ויחויב מזה שתהיה תנועתם המיוחדת מוכרחת שההיה בזה האופן מהאיחור אשר הוא בו מפני המונע שיש להם מהשלים מה שיגזור טבעם ממהירות החנועה: וזה בתכלית הבטול, שאם היה הענין כן, הנה יהיה הטבע אשר בהם מענין

זאת החנועה לבטלה, אחר שאין לו כלי ישלים בו מה שיגזרהו מענין זאת החנועה. וזה כלו דבר יוצא מן ההקש, והוא במדרגת מה שיאמרו הקורמים שהארץ לא החנועע מפני שיחסה אל כל האופקים יחס אחד, וכבר באר הפלוסוף מה שיש בזה המאמר מהבטול. ובכלל הנה הנחת טבע אחד לא יצא לפועל בעת מן העתים הוא בתכלית הבטולי וזה כי הדבר היוצא מן הטבע אם היה שימצא, הנה ימצא במעט מן הזמן, עם מה שבואת ההנחה מהמום בהניחנו לגרמים השמימיים מונע ימנע חמיר מהשלים מה שיציירוהו מענין החנועה, כי יחחייב מזה שיהיה הסדר אשר יציירוהו דבר זר מהסדר אשר יושפע מהם. ווה שהוא מבואר ממה שקדם שמה שיושפע מהם אם היחה חנועתם יותר מהירה הוא זולת מה שיושפע מהם בהיות תנועתם יותר מאוחרת: ואם הנחנו שיהיו להם שתי תשוקות מקבילות יחד, רוצה לומר שישחוקקו להמשך לחנועה היומית, וישחוקקו עם זה להחנועע להפך הצד ההוא, וחמנע החשוקה האחת החשוקה השניח, כמו שיראה ממה שאמר אכן רשר בזה, הנה יחחייבו מזה כל השקרים הקודמים, עם שהנחת שתי תשוקות מקבילות לגלגל אחד יתנועע מהם יחד הוא בתכלית הבטול, כמו שבארנו זה כלו במאמר הקודם לזה.

וכן נאמר שמה שנתן מהסבה בהיות בגלגל העליון ככבים רבים ובשאר הגלגלים אשר תחתיו לא ימצא כי אם ככב אחד, לפי שאם היו בהם ככבים יותר, היה משיג הגלגל העליון לאוח בהניעו אותם, הוא מאמר אין פנים לו. וזה שהגלגל והככב הם מטבע אחד, כמו שבאר הפלוסוף, שאם לא היה הענין כן, הנה יהיה הככב עומר מוכרח במקומו, וזה מבואר הבטולי ולזה יחחייב, שאם היה משיג הגלגל לאות בהניעו הגלגלים אשר החחיו אם היו בהם ככבים רבים, שישיגהו כמו הלאות ההוא בעצמו בהניעו הגלגלים ההם רקים מככב, כי טבע חלקי הגלגל, עם היותם מאירים או בלחי מאירים, הוא טבע אחד בעינו. ועוד שכבר יחוייב מזאת ההנחה שיניע גלגל העליון כל הגלגלים אשר תחתיו, ועוד מהבאר במה שקדם מה שישיג זאת ההנחה מהבטול. ועוד שכאשר הונח הענין כן, הנה יתחייב שיהיה לגלגלים טבע אל שיהיו בהם ככבים יוחר, אלא שכבר נמנע מהם זה כדי שיוכל הגלגל העליון להניע אותם, ויהיה אם כן הטבע אשר להם אל שיהיו בהם ככבים יותר לבטלה, לפי שהוא בלחי יוצא אל הפעל בעת מן העחים. וזה כלו דבר יוצא מן ההקש, עם מה שיחחייב בואת ההנחה מהבטול בהניחנו שלא יהיה לגרמים השמימיים מה שיתן טבעם שימצא להם מהככבים מה, שכאשר הונח הענין כן, יתחייב שלא יהיו להם כלים אל שיושפע מהם מה שיציירוהו מענין החנועה, ויהיה הסדר השופע מהם זולח הסדר אשר יציירו אותו.

ובכאן התבאר שמה שנחן הפלוסוף מהסבות באלו הענינים מצד עצם השמים הוא בלתי צורקי וזה ממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שבארנו מאלו הענינים שהם כלם בעבור הדברים אשר בכאן להשלים ההויות, וזה דבר מוסכם גם כן עליו מהפלוסוף, כמו שזכרנו, כאלו טבע האמת הכריחו על זה. זבכאן התבאר שכל דבר מהדברים הנמצאים בשמים הוא מופת על שהשמים הווים משלשה צדריםי הצד האחד מצד היותו מכוון לתכלית מה ביותר שלם שאפשר, וזה בלתי אפשר ברבר הבלתי הווה הקיים בעצמוי והצד השני מצד שאין טבע השמים שימצא זה הענין בו, זזה גם כן דבר בלתי אפשר בבלתי הווה, כמו שהתבאר במה שקדםי והצד השלישי מצד היותו מכוון ביותר שלם שאפשר בעבור דבר אחר זולת השמים, וזה גם כן בלתי אפשר בבלתי הווה, כמו הוח, כמו שהתבאר במה שקדם. ולזה יהיה מספר המופחים שיהיה לו מחרברים הנמצאים בשמים על שהשמים הוים במספר הדברים ההם משהוכה על שלשה.

פרק עשירי

יתבאר בו מחו הזמן ואיזה מציאות מציאותו.

ואחר שהחבאר לנו מהדכרים הנמצאים בשמים שהשמים הם הווים בחכרת, הנה ראוי שנחקור אם הזמן הווה, או בלחי הווה: ווה כי מזה נעמוד אם היה בכאן עולם אחר עולם, וזה אל לא חכלית, כמו שיאמינו קצת הקודמים. וזה שאם היה מחזיב בשמים שיהיו הווים, ובומן שיהיה קרום, הנה יהיה שם בהכרח עולם אחר עולם, ווה אל לא תכלית ואם לא היה מחויב בזמן שיהיה קדום, הנה לא יחויב מזה הצר שיהיו בכאן עולמות אחר אחר אחר אין תכלית למספרם: ואם היה בלתי אפשר בזמן שיהיה קדום, הנה יהיה בלתי אפשר שיהיו בכאן עולמות אחד אחר אחד אין תכלית למספרם. ועוד כי מפני שהפלומוף הביא אחר אחד אין תכלית למספרם. ועוד כי מפני שהפלומוף הביא ראיה מטבע הזמן על שהשמים בלתי מחודשים, זהוא ספק על מה שהחבאר מהשמים, הנה ראוי שנחקור אנחנו באופן שלם איך הענין בזה. והוא מבואר שקודם שנחקור מענין הזמן אם הוא הווה, או בלתי הווה, הנה ראוי שנחקור במהות הזמן, כי הוא יישירנו לעמוד על האמת בזה.

ונאמר שהוא מבואר בנפשו כי הזמן הוא מהכמה, וזה שכבר יאמר בו שוח, או בלחי שוה, שהם מסגולת הכמה. ואולם מאיזה חלק מהכמה

הוא, הנה הוא מבואר שהוא מהכמה המחדבק, כי כבר יאמר בו ארוך וקצר. ועוד שהוא ישוער כלו במה שהוא חלק ממנו בהנחה, לא בטבע, ווה מסגולות הכמה המהדבק. ועוד שתכליתו הוא העחה, אשר עם היותו תכלית הוא התחלה, והוא בעצמו בלתי מתחלק. ואם הוא בנושא, או הוא נבדל, זה ממה שראוי שנחקור עליו, כי היה הזמן לא יפלט מאחר מאלו הענינים. ואולם שאיננו בנושא זה מבואר, שאם היה זה כן, היה מתרבה בהתרבות הנושאים, וזה שקר, כי לא ימצא שם כי אם זמן אחר כמו שהתבאר זה כלו בספר השמע. ונאמר שאין הזמן נברל, ונציע לבאור זה שתי הקדמות ידועות: האחת היא שהומן יש בו חלק זולת חלק, וזה שזה הזמן הוא זולת הזמן הקודם לו וזולת הזמן המחאחר, שאם היה אפשר זולח זה, היה הזמן החולף הוא הזמן העהיר, ווה מבואר הבטול. ועוד שאם לא היה בזמן חלק זולת חלק, היו ההפכים בנושא אחד מצר אחד בזמן אחד. וזה כי מגדר ההפכים שיהיו בנושא אחר מצר אחר בשנוי זמנים מתחלפים, ואם לא היו שם זמנים מתחלפים, הנה יחויב שיהיו ההפכים נמצאים ברבר האחד בזמן האחד בעינו. ואולם ההקדמה השנית היא שהומן הוא מתרמה החלקים במה שהוא זמן. ואולם התנינו בזה במה שהוא זמן, כי כבר יחשב בו חלוף בחלוף ומן היום לומן הלילה, או חלוף זמן הקיץ לומן הסתו: אלא שוה החלוף הוא לזמן במקרה, לא במה שהוא זמן. וכאשר התישבו לנו אלו ההקרמות, הנה נאמר שאיננו נכדל. וזה שאם היה נבדל, הנה יחויב, מפני שהוא מחרמה החלקים ואיננו בנושא, שלא יהיה שם חלק זולת חלק, כי אין שם חלק זולת חלק במתרמה החלקים אם לא מצר הנושא, וכאשר לא היה שם נושא, הנה אין שם חלק זולת חלקי ואולם בזמן ימצא חלק זולת חלק, כמו שקדם, הנה אם כן איננו נברל. ועור שאם היה הזמן נכרל, הנה אומר שיחוייב שיהיה החלק הוא הכלי ווה כי היה בכל מחדמה החלקים החלק המסכים לכל בשם ובגרר, ואמנם היות החלק זולת הכל הוא מצד הנושא, וכאשר לא היה שם נושא, הנה יחויב שיהיה החלק הוא הכל, וזה בתכלית הבטול. ואחר שכן הוא, רוצה לומר שאיננו בנושא, ואינו נברל, ואין שם חלק שלישי, הנה יחויב שיהיה מצר מה בנושא, ומצר מה נבדל, והוא מבואר שהשקרים הקודמים חוייבו בהניחנו אותו בנושא מיוחד, או נבדל במוחלטי ואולם אם הנחנו אותו בנושא בלתי מיוחד, לא יתחייב דבר מהשקרים הקורמים. ואולם איזה הוא זה הנושא, הנה הוא מן המבואר שהוא התנועה, כמו שהחבאר בספר השמע. והנה יהיה יחס הזמן אל התנועות יחס המספר אל הספורים, שלא יחרבה ברבוים, כן לא יתרבה הזמן

ברבוי התנועות, והוא מזה הצד נקי מנושא, עד שאיננו במקום מיוחד.
ואם היה שיהיה מיוחד לתנועה היומית, הנה זה בהנחה, לא בטבע,
כי כאשר ישוער באיזו תנועה שתהיה, הנה ישוער בקודם ובמתאחר,
וכאשר ישוער בקודם ובמתאחר, ישוער בזמן.

ואחר שהחבאר מענין הזמן מה הוא, ראוי שנחקור איזו מציאות מציאותו, אם הוא נמצא בכח, או בפעל, או במרגה ממוצעת בין הכח והפעל. ואם היה שיהיה במררגה ממוצעת בין הכח והפעל, אם יש הברל בזה בין החולף ממנו והעחיר, אם לאי ואם הוא אחר, או הרכה, וזה אם יחד, אם כבא זה אחר סור זה. ואולם איזה מציאות מציאותו, הוא מבואר שאינו נמצא בכח גמור, שאם היה זה כן, לא ימצא חלק ממנו חולף וחלק עתיד, אבל יהיה כלו עתיד, כי זה דרך מה שמציאותו בכח גמורי וכן אומר שהוא מבואר שאיננו נמצא בפעל, ווה שאין שם חלק מה ממנו יהיה נמצא יחר, כי היה הנמצא יחר ממנו הוא העחה, והוא איננו זמן: ולזה לא ישאר אלא שיהיה מציאותו ממוצע בין הכח והפעל, כמו הענין בתנועה: והנה היה ראוי להיות כן, לפי שהזמן הוא מקרה דבק לתנועה. ובהיות הענין כן, הנה ראו שנחקור אם יש בין חלקי הזמן הכח בזה הענין, עד שיהיה בקצחם די מה שבפועל, ובקצתם דין מה שבכח, כאלו תאמר שהחלק החולף מהזמן יהיה דינו דין מה שבפועל, והחלק העתיד יהיה דינו דין מה שבכח: או יהיה דין שניהם דין מה שבכח, מפני שאין שם חלק מהזמן נמצא בפעל, לא מהזמן החולף ולא מהזמן העתיר או יהיה דין החולף מהזמן דין מה שבכח, ודין העחיר ממנו דין מה שבפעל. ונאמר שהוא מבואר שהכח אמנם יאמר ביחם אל העחיד. לא ביחם אל החולף. ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואר שמה שימצא מהזמן בכח הוא הזמן העתיר, לא הזמן החולף. והנה הענין בזה בזמן כמו הענין בחנועה, וזה שהתנועה היא דבר ממוצע בין הכח והפעל, ומה שעבר ממנה יהיה דינו דין מה שבפעל. ואלא שההברל בזה בין החנועה והומן, כי החנועה ימצא ממנה רושם בפועל במחנועע במה שקנה מהשלמות הבלתי גמור מצד מה שעבר מן התנועה, ואולם הזמן לא ימצא ממנו רושם בפעל במה שעבר ממנו אם לא היה זה מצר החנועה אשר ישערה זה הזמן. וכבר יתבאר גם כן שמציאות הזמן יצא לפעל על נכחוחו, ושהכח הוא בזמן העחיד, לא בזמן העובר, ממה שאומר. ווה שאם היה הומן בכללו נמצא בכח, לא היה הזמן משער החנועה החולפת על נכחות התהווחה, כי היא נמצאת בפעל בפנים מה, ומפני זה יחויב במשער אותה שיהיה משער אותה בפעל, ואי אפשר כזמן

שישער אותה אם לא היה נמצא בפעל באופן מה. וכבר יראה זה גם כן ממה שאומר, והוא שאם היה מציאות הזמן החולף והעתיד בכח על משל אחר, הנה יחויב שיהיה כל אחר משני חלקי האפשר אפשר בזמן העובר, כמו שהוא אפשר בזמן העחיר, וזה מבואר הבטול. ואולם איך יתבאר שכבר יחויב לפי זאת ההנחה שיהיה כל אחד משני חלקי האפשר אפשר בזמן העובר כמו שהוא אפשר בזמן העתיד, הנה הוא מבואר מאד. וזה שאין מה שימנע היות כל אחד מחלקי האפשר אפשר בזמן העובר זולת שהזמן העובר כבר יצא אל הפועל באופן מה, ואין הענין כן בזמן העחיד, ולוה ישאר האפשר אפשר בזמן העחיד, ולא יהיה בו אפשרות בזמן העובר כי כבר יצא אל הפעל כל אחר משני חלקי האפשר. ועוד שאם היה מציאות הזמן החולף והעתיד בכח על משל אחד, יהיה מאמר האומר, דרך משל, שאחר יום אחד יהיה השמש בראש טלה דבר שלא יחכן שיהיה, וזה שכאשר עבר קצת הזמן לא יחקרב אל שלמות היום, אבל ישאר כל היום ההוא בכח חמיד על משל אחד, ולא יחכן שיצא לפעל ויגיע שלמות ההוא: ווה דבר מבואר הבטול, והוא מבואר שכבר יחקרב חמיד אל שלמות היום מה שיצא לפעל מהיום ההוא, עד שכאשר ישלם מציאותו יהיה השמש בראש טלה לפי משלנו זה, לפי שכבר יצא אז לפעל מציאות היום ההוא באופן מה. וכאשר התישב זה כלו, הוא מבואר שהזמן, ואם אין בו חלק בפעל, הנה מה שעבר ממנו דינו דין מה שבפעל באופן מה, ומה שעתיר דינו דין מה שבכח הגמור.

ואולם אם הזמן אחד או הרכה, אם לא, וזה אם יחד אם בכא זה אחר כור זה, הנה מבואר שלא ימצא ממנו הרכה יחד, כי הזמן אינן במקום שיתרבה בזה האופן, כמו שהתבאר בספר השמע. וכן יתבאר שאיננו הרבה במספר בעצם בבא זה אחר סור זה, שאם היה זה כן, היה זה הרבוי בו כמו הענין באישי האדם, דרך משל, שהם הרבה בעצם, והם הווים זה אחר זה: ואולם היותם הרכה בעצם הוא מבואר, לפי שכל אחד מהם הוא אחד במספר, וזה בטבע, לא בהנחה: ואם היה הענין כן בזמן, הנה יחויב אם שימצאו אלו האחדים בו אשר בעבורם יהיה הרבוי בעצמות, באופן שיהיה כל אחד מהם נמצא יחד, וזה מבואר הבטול, שאם היה זה כן, הנה יהיו האחדים אינם זמן, ולא חלק מזמן, או ימצאו אלו האחדים באופן עתוח, והם אינם זמן, ולא חלק מזמן, או ימצאו אלו האחדים באופן שלא יהיה כל אחד מהם נמצא יחד, כאלו האמר שיהיו אלו האחדים שלא יהיה כל אחד מהם נמצא יחד, כאלו האמר שהיהיו אלו האחדים שיהיו לאלו האחדים חכליות נבררים ואמצע, אי אפשר בתכלית שיהיה שיהיו לאלו האחדים תכליות נבררים ואמצע, אי אפשר בתכלית שיהיה

אמצע, ולא באמצע שיהיה חכליח, וזה שאם לא הונח הענין בזה התאר, לא יהיה בכאן רבוי בעצמות בחלקי הזמן, אבל יהיה הרבוי בו בהנחה. ובחיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר שיהיה בזמן רבוי בעצמות על זה האופן, כי אין בזמן במה שהוא זמן חכלית מוגבל בטבע יהיה בלתי אפשר בו שיהיה אמצע, כי מה שירומה היותו תכלית הנה אפשר בו היוחו אמצע. ועוד שהחלקים ההם הם מתרבקים קצתם בקצת התרבקות חלקי החלק האחר מהם קצתם בקצת, על כן יתחייב, שאם היה החלק ההוא אחד, שיהיה הזמן בכללו אחר. ובכאן החבאר כי הזמן איננו הרבה בעצם, לא יחד ולא בבא זה אחר סור זה, אמנם הרבוי במספר כבא זה אחר סור זה הוא בהנחה, לא בטבע, כי היה הרבוי בו אמנם הוא בשעור לבר, על כן הוא אחר בפעל רבים בכח, כמו הענין בשעור, אלא שהשעור נמצא יחד, והזמן לא ימצא יחר, ולא החנועה. ועוד ימצא הבדל בין הומן והחנועה ובין השעור, וחוא שחקורם והמחאחר הוא בגודל בהנחה לא בטבע, ולוה אפשר בקורם שיהית מתאחר למתאחר, כאשר הונח התכלית האחר קורם: ואי אפשר זה בומן ובתנועה, כי לא יהיה בהם המתאחר קורם לקורם בשום פנים. והם בזה הצר רומים למספר הנקי מהחמר, כי הקודם בו הוא קורם בטבע, על כן אי אפשר במספר הנקי מהחמר החוספת מאיזה שיהיה קצוחיו, כמו שאפשר זה בשעור, וזה כי אין לפני האחד

פרק אחד עשר

יתבאר בו שהזמן מחודש.

ואחר שהחישב לנו זה מענין הזמן, ראוי שנחקור אם הוא מחודש במוחלט או קדמון.

ונאמר שבבר יראה שהוא מחויב בזמן שיהיה מחודש. וזה שהכמה במה שהוא כמה הוא בעל חכלית, כי הוא מה שיורע בו כמות הבעל כמה, כשנשאלנו ממנו השאלה בכמה: ובהיות הענין כן, והיה מבואר שהזמן הוא מהכמה במח שהוא זמן, הנה יחויב מזה שיהיה הזמן בעל תכלית. זהנה עם שהוא מבואר בנפשו שהכמה במה שהוא כמה הוא בעל תכלית, לפי שהוא שעור והגבלה לבעל כמה, הנה כבר יעיד על אמחת זה גם כן שאתה, כשתחקור בסוגי הכמה, תמצאם כלם בעלי תכלית. וזה שהגשם, והשטח, והקו, והמקום, תם בעלי תכלית בהכרח, כי כבר החבאר בספר השמע שהגשם הוא בעל תכלית בהכרח: ובהיות הענין כן, והיה המקום תכלית לגשם באופן מה, כי הוא מה שיכלה אליו הגשם, והוא גם כן שוה לשעור הגשם אשר יקיף בו, הוא מכואר שהמקום הוא גם כן בעל תכלית. וכן החבאר שהשטח הוא בעל תכלית, לפי שהוא נמצא בגשם בעל תכלית. וכן נאמר שהמספר הוא בעל תכלית, לפי שכל מספר הוא אם זוג, אם נפרד, וזהו הכליתו. וזהו מה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שאמרנו שהכמה הוא בעל תכלית במה שהוא כמה.

ואולי יספק מספק על המופח הנעשה בכאן ויאמר שכבר ימצא בכמה מה שאין חכליח לו, וזה שהמספר יחוסף אל מה שיחוסף, וזה חמיד לבלתי חכלית, והשעור יתחלק אל מה שיתחלק, וזה גם כן אל לא חכלית: וכן יחבאר שהשעור במה שהוא שעור יחכן שיחוסף אל מה שיחוסף, וזה אל לא חכלית, וזה כי אינו נמנע בבעל שעור במה שהוא בעל שעור שיהיה יותר גרול מהעולם, ואולם מה שהוא נמנע בו שיהיה בלתי בעל תכלית, וזה שכבר נמנע בגשם שיהיה יותר גדול מן העולם מצר שאין שם מקום יותר גדול מהעולם, מצר שאין חוץ לעולם גשם, לפי מה שיראה הפלוסוף, אבל לא נמנע בו זה במה שהוא גשם, כי מה שנמנע בו מזה הצד הוא שיהיה בלחי בעל חכליח, ווה מבואר מהמופתים שבאר מהם הפלוסוף זהי וכאשר התישב שכבר ימצא בכמה מה שאין תכלית לו, הנה ירמה שיהיה אפשר בזמן שיהיה בלתי בעל תכלית, וזה הפך מה שהתבאר ממנו בזה המופח הקודם. ונאמר שהוא מבואר במעט עיון שאין בואת הטענה מה שיבטל ההקרמה אשר בארנו אותה במה שקדם, והוא שהכמה במה שהוא כמה הוא מחויב שיהיה בעל חכליח, לפי שטבע הכמה יחייב זה כמו שקרם. ווה שהערר התכלית הנמצא בזה האופן במספר ובשעור אינו הערר התכלית בכמות, אבל הוא העדר החכלית בפועל החלוקה וההוספה, רוצה לומר שכל מה שתחלק אותו ישאר בו כח על החלוקה מצר טכע ההתרבקות, וכל מה שתוסיף ישאר בו כח על ההוספה: אלא שכל אשר תחלק או חוסיף ישאר חמיד החכלית בכמות, וזה שהמספר איננו בזה הכח כחיי על שיהיה ממנו מה שאינו מספר, אבל הוא כחיי על שיהיה מספר יותר גדול ובהיות הענין כן, הנה לא יהיה לו כח על שיהיה בלחי בעל הכלית בכמות, כי כבר החבאר שכל מספר הוא בעל חכלית בכמוח. וכן יתבאר זה בשעור, רצוני שהכח אשר ימצא בהוספה אין השעור בו כחיי על שיהיה דבר אינו שעור, אבל הוא כחיי על שיהיה שעור יותר גדול ובהיות הענין כן, והיה כל שעור בעל תכלית, כמו שבאר הפלוכוף, הוא מבואר שאין העדר התכלית הנמצא בוה האופן בשעור הערר החכלים בכמוח, אבל הוא העדר החכלים כפעל ההוספה, עם שמרו חמיד החכלית כל אשר יחוסף. ובכלל הנה אמרנו במספר ובשעור שיהיו בכח בלתי בעל חכליח בכמות הוא מבואר הבטול, וזה כי המספר והשעור אינם בכח אלא מספר ושעור, רצוני שאינם בזה הכח דבר מחחלף להם בסוג. ובהיות הענין כן, והיה המספר והשעור במה שהם מספר ושעור מגבילים מה שיקיפו בו, הוא מחויב שלא יהיו המספר והשעור לא בפעל ולא בכח בלחי בעלי תכלית בכמות. ומזה הבאור בעינו יתבאר שאין בשעור חלקים בלתי בעלי תכלית, לא בכח ולא בפעל, שאם היו שם חלקים בלחי בעלי חכלית במספר בכח, הנה יתחייב מזה דבר מבואר הבטול, והוא שיהיה הבעל שעור המונח בעל חכלית בכמות בלתי בעל תכלית בכמות. וזה כי המדובק מחלקים בלתי בעלי תכלית במספר הוא בלתי בעל תכלית בשעור, וזה כי כל אחר מאלו החלקים אשר יחלק אליהם בכח הוא בהכרח בעל כמוח, כי לא יתחלק הבעל שעור אל דברים אינם בעלי שעור, והוא מבואר שאיזה שעור שיונח לאחר אחר מהחלקים הבלחי בעלי חכלית במספר, יהיה המחובר מהם בלחי בעל חכלית בכמות. ולזה הוא מבואר גם כן שלא יהיו בכח בבעלי שעור נקורות אין חכלית למספרם, וזה שאם היו שם בכח נקורות אין תכלית למספרם, הנה יהיו שם בכח חלקים אין חכלית למספרם, וכבר החבאר שזה שקר. ואולם מה שנרצה כשאמרנו שהשעור יתחלק אל מה שיתחלק הוא שההחלק ישמור מה שבכח, עם שמספר החלוקות הוא חמיר בעל חכלית, והנה הענין בזה כמו הענין במספר, רצוני שכמו שהמספר יחוסף אל מה שיחוסף המיד מזולת שיהיה בכח אלא מספר בעל חכלית. וכן ראוי גם כן שיובן הענין בחוספה אשר הנחנוהו אפשרי בשעור לבלחי חכליה, רצוני שלא יהוספו בו בכח כי אם חלקים בעלי חכלית במספר, שאם היה אפשר זה, היה תכלית כחיי על שיהיה בלתי בעל תכלית, וזה כבר התבאר שהוא שקר: ואמנם יהיה העדר החכלית בפועל ההוספה, עם היוח מספר החלקים חמיד בעל חכלית, ואם היה שיחוסף זה המספר אל מה שיחוסף. וכאשר החישב זה, הוא מבואר שלא ימצא בכמה במה שהוא כמה מה שהוא בלחי בעל תכלית בכמות, ואמנם ימצא בו במקרה העדר התכלית, כאלו חאמר בפעל החלוקה ובפעל ההוספה. וזה דבר יחויב שימצא בזמן במה שהוא זמן, רוצה לומר שהוא יחחלק אל מה שיתחלק, וזה חמיר, ושיהיה נוסף אל מה שיהוסף, וזה חמיד. אלא שהחוספה לא יהיה אפשר בו אלא מהצד המתאחר, כי הכח אמנם יהיה בזמן מצד המהאחר לבד, כמו שבארנו במה שקדם.

וכבר יספק מספק ויאמר כי אף על פי שיתבאר מהמופח הקודם

שהוא מחויב בזמן שיהיה בעל תכלית בכמות, הנה לא יתחייב מזה שיהיה הזמן מחודש במוחלט, ווה שכבר אפשר שיהיה הזמן הבעל תכלית חלק מה מהזמן, ויהיה לפניו חלק בעל תכלית, ולפני החלק ההוא חלק אחר, ווה אל לא תכלית, כי זה דבר לא ימנע בגשם על זה האופן, רוצה לומר שאיננו נמנע בגשם שיתהוה חלק ויפסד חלק, וזה אל לא תכלית: ובהיות הענין כן, היה הזמן נפסד בהתהותו על נכחותו, רצוני שכל אשר נחהווה ממנו חלק יפסר ממנו חלק, הנה לא ימנע בו שיהיה בלתי בעל חכלית על זה האופן, כאלו תאמר שיהיה לפני זה הומן הבעל חכלית זמן אחר בעל חכלית, ווה לאין תכלית בבא זה אחר סור זה. ונאמר שכבר החבאר במה שקדם שהומן בכללו הוא אחד ומרובק, ואין בו רבוי בעצמות, כמו שימצא זה כגשם. ובהיות הענין כן, והוא מבואר מענין הגשם שלא יהיה בלחי בעל תכלית בכמות במה שהוא אחר ומרובק, והוא הצר אשר הוא כו מהכמה, הנה הוא מבואר שאי אפשר בזמן שיהיה בלחי בעל תכלית במה שהוא אחד ומדובק. ועוד שהוא מן השקר שנאמר שיהיו חלקי הזמן מהכמה, ולא יהיה הומן בכללותו מהכמה, וזה שהומן הוא מחדמה החלקים, ולזה יהיה החלק מסכים לכל בשם ובגדר: וכאשר החבאר שהזמן הוא בכללותו מהכמה, הוא מבואר ממה שקדם שהזמן הוא בעל תכלית בהכרח, כי זה ממשיגי הכמה במה שהוא כמה.

וכבר יספק מספק ויאמר כי מפני שאנחנו נמצא בגשם ובשעור ובמספר במה שימצא בהם בכח שהוא לבלתי חכלית, כאלו האמר החלוקה וההוספה, והיה מבואר מענין הזמן שלא ימצא ממנו דבר בפועל, הנה אפשר בו מזה הצד שיהיה לבלתי תכלית, כי אנחנו נמצא מה שאין חכלית לו במה שהוא בכח. והנה מזה האופן חייב הפלוסוף בזמן שיהיה בלתי בעל תכלית, וזה שכאשר התבאר לו במה שאין לו תכלית שהוא כלתי אפשר שימצא, והתבאר לו אחר זה שהוא נמצא באופן מה מצד מה שנראה מטבע החלוקה במחדבק ומטבע' ההוספה במספר, אמר דבר זה ענינו ואחר שיהיו אלו הדברים יחייבו מציאות מה שאין תכלית לו, והמופתים אשר הקדמנו הרחיקו מציאותו, הנה לא ישאר אלא שיהיה מצר נמצא, ומצר כלחי נמצא: ואמנם הצד אשר בו סולק מציאות מה שאין תכלית לו במופחים הקודמים הוא מצר הפעל, ואלו הרברים אשר חויב מהם מציאות מה שאין תכלית לו בזמן ובשעור הוא מצר הכח. והנה מה שחייב הפלוסוף בכאן לזמן שיהיה בלחי בעל חכלית בכמוח הוא מפני מה שטען בזה מפני טבע העתה ומפני טבע ההוייה וההפסר, שכבר חויב מהם שלא יהיה לזמו

התחלה, כמו שזכרנו אצל זכרון טענות הפלוסוף שיחוייב מהם שיהיה העולם קדום. והנה יחבאר אחר זה אצל חקירתנו בטענות הפלוסוף שלא יחוייב מפני זה בזמן שיהיה בלתי מחודש במוחלט. ואמנם בזה המקום נחקור אם יחוייב מפני מה שנמצא מהזמן שלא ימצא ממנו דבר בפעל שיהיה בלתי בעל תכלית.

ונאמר שהוא מבואר שאין זה מחוייב, וזה שהעדר החכליח הנמצא במספר ובשעור הוא אשר יתחייב שימצא בזמן מפני היותו מדובק ומפני היותו אפשרי שיחוסף אל מה שיחוסף, אבל לא יחחייב מפני זה שיהיה הזמן בלחי בעל חכלים בכמוח, כי העדר החכלים הוא נאמר בשני אלו הדברים בשחוף השם, וזה שהאחר הוא במשיג ממשיגי הכמה, כאלו תאמר ההוספה והחלוקה, והשני הוא בכמות בעצמו שיהיה לבלתי תכלית, כמו שהתבאר במה שקרם, ולזה לא יחכן שנשפוט שיהיה בזמן העדר החכליח בכמות מפני מה שנמצא במספר ובשעור מהעדר החכלית במשיג ממשיגי הכמה, כמו ההוספה והחלוקה, לא בכמות בעצמו, וזה מבואר מאד. ועוד כי העדר החכלית, הנמצא במספר וכשעור הוא מצד הכח הגמור, לא מצד מה שהוא פעל מה, וזה שכל מה שיצא לפעל ההוספה והחלוקה הוא בעל חכלית, ואמנם יהיה בו העדר התכלית מצד מה שהוא פעל מה, והוא הזמן החולף, וזה דבר לא יתנהו ההמשל בזה, ואמנם יהיה אפשר בזמן מצד הכח הגמור העדר החכלית, והוא מהצד המתאחר, עם היות תמיד מה שיצא לפעל ממנו בעל תכלית בכמות. ועוד שאנחנו לא נורה שיהיה מחוייב בגשם ובמספר ובשעור שיהיו בעלי תכלית בכמות מצד היותם נמצאים בפעל, כמו שיאמר הפלוסוף, אבל נאמר שזה אמנם חויב בהם מפני טבע הכמות, והמופח על זה כי המספר יחויב בו שיהיה בעל חכלית, ואף על פי שאינו נמצא בפעל, וזה אמנם יהיה כשיהיה הספור כפור בכח. וזה מבואר מהמופח אשר חייב ממנו הפלוסוף במספר שיהיה בעל תכלית, וזה שהוא מבואר שאפשר במספר שיהיה למה שמציאותו בכח, ומזה הצד יאמר בזמן רב ומעט מצד המספר אשר יפול בו שהוא בכח, בלי ספק אין בומן רבוי כי אם בכח, כמו שבארנו. זכן יפול המספר בחלקים אשר יחלק אליהם בכח הבעל שעור, וכבר החבאר שוה המספר יהיה חמיד בעל חכלים כהכרם. והוא מבואר עוד שלא יחויב במה שמציאיתו בכח שיהיה בלתי בעל תכלית בכמות, כי החנועה הישרה לא ימצא ממנה דבר בפעל, והיא בהכרח בעלח חכלית בכמות, כמו שבאר הפלוסוף. וכבר החבאר גם כן קודם זה שאין זה אפשר מפני הרמשל בעינו שחייב מסנו הפלוסוף אפשרות היות הנמן בלתי בעל תכלית ככמות, והוא מה שנמצא במה שבכח מהעדר התבליח. זוה שכבר בארנו שהעדר התכלית הוא נאמר על אלו הענינים בשחוף השם: ולזה הוא מבואר שהוא מחויב בזמן שיהיה מחורש, וזה שאם היה בלחי מחורש, היה בלחי בעל תכלית בכמות, וזה דבר התבאר שהוא שקר בכמה במה שהוא כמה.

ונאמר עוד שאי אפשר בזמן שיהיה בלתי בעל תכלית בכמות. וזה שכבר יראה בחפוש בכל המאמרות שהגשם וכל אחד ממשיגיו הם בעלי תכלית בעצם, ואם השיגם מה שאין תכלית לו הוא במקרה: ובהיות הענין כן, והיה מבואר גם כן שהזמן הוא ממשיגי העצם, כי הוא רבק לחנועה, והחנועה רבקה למחנועע, והמחנועע הוא גשם בהכרח, כמו שבאר הפלוסוף, הנה נסדר זה ההקש ונאמר, הזמן הוא ממשיגי הגשם, והנה הגשם וכל אחד ממשיגיו הם בעלי חכלית בעצם, ואולם אם השיגם הערר החכלית הוא במקרה, כמו הענין בכמה אשר הזמן מין ממיניו. ואולם שהגשם וכל אחד ממשיגיו הם בעלי תכלית בעצם הוא מבואר ממה שאומר. ווה שהגשם כבר החבאר מענינו שהוא מחויב שיהיה בעל תכלית מפני טבע הכמוח, וכן התבאר זה בשטח, ובקו, ובמקום, ובמספר, ואמנם יקרה לו העדר התכלית מצד ההוספה או מצד החלוקה בכמה המחרבק לבד, ואולם במה שהוא כמה לא ימצא בו העדר התכלית. ולוה הוא מבואר שלא ימצא בכמה במה שהוא כמה מה שאין חכלית לו, אבל ימצא לו במקרה, לא במה שהוא כמה, כאלו תאמר מצד ההוספה והחלוקה. ואולם מה שיקבלהו הגשם מהעצם והוא החמר והצורה הוא גם כן בעל תכלית, כמו שהתבאר בראשון ממה שאחר הטבע, ווה כי מה שיקבלהו הגשם מהצורות קצתם באמצעות קצת הוא מוגבל בהכרח, והצורה גם כן היא מוגבלת בעצמה, לפי שכבר יסודרו ממנה פעולות מוגבלות, וזה מבואר מענינה, וכן הענין בחמר. ואולם מה שיקבלהו הגשם מהאיכיות הוא גם כן מוגבל אם במספר האיכיות, אם בעצמותם. ואולם שהוא מוגבל בעצמות האיכיות הוא מבואר, וזה שכל איכות הוא מוגבל, כאלו תאמר באיכות ההפעלותיי שלא ימצא חום לכלהי תכליה, ולא קור, שאם היה הדבר כן, לא ימצא. שם תכלית המרחק, וכבר נאמר בגדר ההפכים שהם בתכלית המרחקי ובוה יתבאר שמספר האיכיות הוא מוקף, לפי שהמושג מהם בחוש חוש ימצאו בו שני ההפכים, ושאר הדברים אשר מהסוג ההוא הם אמצעיים ביניהם, והוא מחויב מפני היות הקצוות נמצאות שיהיה מה שביניהם מוקף ומוגבל, ואולם סוגי האיכיות המושגים בחוש חוש הם ירועים ומוקפים, הנה אם כן היה מה שבסוג האיכוח ההפעלותיי מוקף ומוגבל אם בעצמות האיכיות, אם במספרם. ואולם בסוג האיכות אשר בבעל הנפש במה שהוא בעל נפש הוא מבואר גם כן, וזה שהתכונה המשובחת בדבר דבר חהיה מוגבלח בעצמוחה, לפי שהיא חהיה בשווי, והתכונה אשר היא הפכה היא אשר חהיה נוטה לאחר מהקצוות, ומה שביניהם מהתכונות בזה הסוג הוא מוגבל ומוקף, לפי ששני הקצוות נמצאים: ואולם מספר סוגי התכונות אשר יתכן היותם בבעל נפש במה שהוא בעל נפש הוא מוגבל בהכרח, וזה כי האדם, דרך משל, אי אפשר שיונח כחיי על שלמיות אין תכלית למספרם, וזה מבואר מאד למעיין בזה הספר. ואולם בסוג הכח הטבעי, ולא כח טבעי, הוא גם כן מבואר, וזה שכבר ימצא במין מין מהדברים הטבעיים שהכח הטבעי הוא בהם מוגבל, רצוני שלא ימצא בו היחרון הולך לאין חכליח, שאם היה אפשר זה, היה כמין האחד קצת אישים כלתי נפסרים בעת מן העתים, והם אשר יהיה כחם הטבעי בלתי בעל תכלית, וזה דבר מבואר הבטולי יבהיות הענין כן, הנה הכח הטבעי בדבר דבר יש לו גבול יעמוד אצלוי וכן הענין בלא כח טבעי ולזה יהיה מה שביניהם מוקף ומוגבל. וכן יהבאר שהאיכות הנמצא בכמה במה שהוא כמה הוא בעל חכלית בעצמוחו, וזה יחבאר במספר ממה שאומר. והוא כי מפני שהיה כל מספר בעל תכלית, הנה יתבאר שכל זוג הוא בעל תכלית, וכן הענין בזוג הזוג, ובזוג הנפרד, ובמספר הראשון, והמורכב, ושאר האיכויות הנמצאים במספר: וכן יחבאר, דרך משל, שמספר אלו המינים לא יהיה בלתי בעל תכלית, לפי שאי אפשר שיהיו בכאן מספרים מתחלפים אין חכלית למפרם, שאם היה הדבר כן, הנה יהיה בהכרח מספר מה מהם בלחי בעל תכלית, וזה דבר כבר התבאר שהוא שקר. ואולם בשיעור יתבאר בתמונה, לפי שכל תמונה היא מוגבלת ומוקפת, כי כבר יקיפו בה קו או קוים, או שטח או שטחים. וכן יחבאר שמספר החמונות לא יהיה בלתי בעל תכלית, וזה שסוגי החמונות הראשונים- הם מוקפים כאלו תאמר מה שיקיף בו קו אחד, ומה שיקיפו בו קוים יותר מאחד. והנה מה שיקיפו בו קוים יוחר מאחד לא ימצא ממנו מספר שאין תכלית לו ממינים מתחלפים, שאם היה אפשר זה, הנה יהיה בהכרח בתמונה מה מהם מספר מהקוים בלתי בעל תכלית, ואם היה הענין כן, הנה הקף החמונה ההיא בלחי בעל תכליח, וזה ממה שיחוייב ממנו שתהיה החמונה ההיא בלחי בעל תכלית, וזה מבואר הבטול, כי כל תמונה היא בהכרח בעלח תכלית. ואולם איך יחבאר שכבר יחוייב בתמונה ההיא שחהיה בלתי בעל חכלית בכמות הנה ממה שאומר. וזה שכבר התבאר באקלידם שכל תמונה בעלת קוים ישרים חתר אל משולשים כמספר הקוים המקיפים בה. ובהיות הענין כן, הנה התמונה

הואת תתך אל משולשים אין חכלית למספרם, ותהיה התמונה בהכרח היא בלהי בעלת הכלית בשעור. ובזה יתבאר שאי אפשר בתמונה המוגשמת שימצאו ממנה מינים אין הכלית למספרם, שאם היה אפשר זה, היה אפשר שההיה בכאן המונה יקיפו בה שטחים אין הכלית למספרם, וזה שקר, כי כבר יחויב מזה בחמונה הבעלת תכלית שתהיה בלחי בעלת חכלית, לפי שהיא תחך אל מחודדים אין תכלית למספרם. ואולם בקו יתבאר ממה שאומר, וזה שסוגי הקו הראשונים הם מוקפים, וזה שהקו אם שיהיה ישר, או מעווח, ואולם מיני הקו, כאלו תאמר המדבר, והמדבר בכח, והממוצע, ושאר הקוים הבלתי מדברים, לא ימצא מהם מינים אין תכלית למספרם, וזה שהוא מבואר שכבר אפשר שנבדיל מקו מה מונח כל אלו המינים, כשנשים התחלת כל אלו המינים מהקוים נקודה אחת בעינה, מקצות הקו המונח, וזה מבואר מאקלידם: ואם היה אפשר שיהיו אלו המינים לאין תכליה, ימצאו בקו המונח שהוא בעל תכלית נקורות אין תכלית למספרם, וזה דבר בלתי אפשר שימצא בו לא בכח ולא בפעל, כמו שקדם. ובכאן החבאר שמה שישיג הגשם מהאיכות הוא מוגבל. ואולם באנה הוא מבואר שהוא מגבל, וזה כי המקומות הטבעיים הם מוגבלים ומוקפים, והמקומות ההנחיים הם גם כן בעלי חכליח, לפי שהם בגשם ולגשם, והגשם הוא בעל חכלית בהכרח. וכן יתבאר שמספר המקומות האפשריים להיות בו איננו בלחי בעל תכלית, שאם היה אפשר זה, היה הגשם מתחלק לחלקים יקיף בהם מספר אין תכלית לו, ויחוייב מזה בגשם הבעל תכלית שיהיה בלחי בעל תכלית. ובכלל הנה מפני שאמתת האנה וענינו הוא להודיע מקום הדבר בעל האנה, כאשר נשאלנו ממנו, הנה יחוייב שיהיה מוקף ומוגבל. ואולם במתי הוא מבואר, כי כל מתי נגדר, וזה בעצם, כי כבר חהיה החשובה, כאשר נשאלנו ממנו, בעת הפלוני או הזמן הפלוני. ואומר שאי אפשר שיהיה שם מן המחי מספר שאין חכלית, וזה שכל מתי ימצא מרחקו מהעתה העומד זמן בעל תכלית בהכרח: ואם היו שם מן המתי מספר שאין לו תכלית, הנה יהחלק בהם הזמן אשר בין המהי אשר הוא יותר רחוק מהעתה העומד ובין העתה העומד לחלקים אין חכלית להם במספר, ויהיה אם כן הומן שהונח בעל תכלית בכמות בלתי בעל תכלית בכמות, וזה שקר. ואולם במצטרף הוא מבואר וזה שסוגי ההצטרפות הראשונים יקיף כהם מספר בהכרח, וזה מבואר ממה שהיה ממנו במאמר מאמר שהוא מקיף בהכרח, והמאמרות הם גם כן מוקפים, ולוה יהיו סוגי ההצטרפות הראשונים מוקפים. ולפי שההצטרף לסוג אחד מהם הוא אחד, כי יהיה המצטרף במה

שהוא מצטרף לדבר מה מודיע מהוחו אשר הוא בו מצטרף, הנה יהיו ההצטרפות מוגבלים ומוקפים. וכבר יספק מספק על מה שהנחנו בכאן שהמצטרף לדבר מה הוא אחד לבר, מפני שהוא מודיע מהוחו אשר הוא בו מצטרף, וזה שכבר ירמה שיהיה המצטרף למעט במספר, או לגדול ולקטן בשעור דברים אין תכלית להתרבותם, והמשל שאנחנו נניח שיהיה המעט שנים, הנה הוא מצטרף לשלשה, כי מספר השלשה הם רב ביחם אליו, וכן הענין באחד אחד מהמספרים אשר הם אחר השלשה, וזה לאין תכלית: וכן יתבאר זה בזה האופן בגדול ובקטן בשעור. והנה התר זה הספק איננו ממה שיקשה, וזה כי לצד ההצטרפות אשר בעצם היה מחויב שיהיה המצטרף למעט אחד במספר, והוא הרב, ואולם קרה שיהיו לו מצטרפים רבים מצד מה שלקחנו המצטרף לו רב מה, וזה לו במקרה, כי מצר ההצטרפות אשר לו בעצם לא יורע אלא הרב במוחלט. ובזה האופן יוחר הספק בגדול ובקטן בשעור, ווה כי הוא מן המבואר שזה הצרוף לא יודיע כי אם דבר אחד בעצמו, ואמנם יקרה שימצאו לו מצטרפים יותר מאחר, כאשר לקחנו המצטרף לקטן גדול מה, או כאשר לקחנו המצטרף לגדול קטן מה. ואולם כלו הוא מבואר גם כן שהוא מוגבל, וזה כי הקנינים הרבקים לדבר, כאלו תאמר הנעל והלבוש לאדם, או הקליפה והעלים לאילן, הם בהכרח מוגבלים, וכן הענין בשאר הקנינים, היו גשמים או חכונות נפשיות, כי כל זה מבואר הוא ממה שקדם שהוא מוגבל. ואולם בפועל וההפעלות הוא מבואר, וזה שבל גשם יפעל פועל מוגבל ומוקף, וכן יתבאר זה בהפעלות, ווה שההפעלויות אשר יהיו סמיכות ההפעלותי הוא מוגבל, לפי שהאיכות ההוא הוא מוגבל. ובכלל הנה מפני שההפעלות הוא אם בעצם, אם באיך, אם בכמה, אם באנה, והיה כל אחד מהם מוגבלו הוא מבואר שההפעלות הוא מוגבל ומוקף: וזה שההפעלות אשר בעצם יהיה חכליחו העצם המגיע בסוף ההויה, וההפעלות אשר באיך יהיה חכליחו האיכוח אשר יחחרש בסוף ההפעלות ההוא, וההפעלות אשר באנה יהיה תכליתו האנה אשר ידרך אליו, וההפעלות אשר בכמה יהית תכליתו הכמה התכליתיי לצומח ההוא. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהפועל וההפעליות מוגבל בעצמותו. והוא גם כן מוגבל מצר הדברים אשר יהיה בהם. וזה שההפעלות אשר בעצם יהיה לדכרים בעלי תכלית, כי העצמים הם בעלי חכלית במספר: וההפעלות אשר באיך יהיה גם כן לדברים אשר הם בעלי תכלית במספר, לפי שהאיכויות הם בעלי תכלית: וההפעלות אשר באנה יהיה גם כן לדברים בעלי חכלית במספר, כי היו מיני האנה בעלי תכלית במספר, כמו שקדם י וההפעלות

אשר ככמה הוא גם כן לדכרים בעלי תכלית במספר, כי היה הכמות, בצומחים מוגבל היחרון ומוגבל החסרון, ולזה יהיה מה שבין שני אלו מוגבל. ואולם במצב הוא מבואר שהמצב נגדר במה שהוא מצב, שאם היה אפשר זולת זה, לא יהיה נודע, כי היחה ההודעה בו מצד היוחו נגדר, אבל המצב יחוייב שיהיה נודע, הנה אם כן יחוייב שיהיה המצב נגדר. וכן אומר שמיני המצבים אשר אפשר שיהיו לדבר אחד הם מוגבלים ובעלי תכלית במספר, וזה שהמצב הוא יחס צדרי הדבר אל הדבר המקיף בו ולפי שצדרי הדבר יקיף בהם מספר בעל תכלית בהכרח, הנה יהיה מספר המצבים בעל תכלית. ואולם איך יחבאר שצדרי הדבר יקיף בהם מספר בעל תכלית, הנה ממה שאומר, וזה שאם היה שיקיף בהם מספר שאין תכלית לו, היה שטח הדבר ההוא בעל המצב מתחלק אל חלקים יקיף בהם מספר שאין תכלית לו, וזה דבר החבאר שהוא שקר. ובכאן התבאר שהגשם וכל אחד ממשיגיו הוא בעל תכלית בהכרח, והוא מה שהצענוהו בזה המופת.

ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הומן בלחי בעל תכלית בכמות, ווה שאם היה זה כן, יהיה הזמן החולף בלתי בעל תכלית בכמות, וזה יתבאר שהוא שקר ממה שאומר. וזה שהוא מבואר שמה שהוא מהיר החנועה מהגלגלים יתנועע בזמן מה מספר הככבים אשר ינועע אוחם מה שהוא מאוחר החנועה בזמן יותר גדולי והוא מבואר גם כן שאם לא היה מספר סבובי האחד בומן אחד יותר גדול ממספר סבובי האחר, לא תהיה חנועת האחד יותר מהירה מתנועת השני, וזה מבואר בנפשוי והוא מבואר גם כן שבכאן גלגלים יותר ממהרי התנועה מגלגלים אחרים, כאלו תאמר שהגלגל היומי הוא יותר מהיר התנועה מגלגל הככבים הקיימים י והוא מבואר גם כן שאם היה הזמן החולף בלחי בעל תכלית, היה העולם קרום, כמו שיחוייב למי שיניח הזמן בלתי בעל תכלית, וזה כי לא יתכן שיהיה מהתנועות הנכרכות זמן מדובק נצחי, כמו שהחבאר בספר השמע, הנה יהיה מספר הסבובים אשר החנועע בו כל אחד מהגלגלים מספר שאין לו חכלית: והוא מבואר גם כן שהמספר שאין לו תכלית אינו יותר גדול ולא יותר קטן במספר אחר שאין לו חכלית, כי היות המספר האחד יותר גדול מהאחר יהיה בהכרח מצד מה בעל תכלית, וזה מבואר בנפשוי וכאשר החישב זה כלו, הנה אומר שיחוייב, אם היה הזמן חולף בלחי בעל תכלית בכמות, שלא חהיה לגלגלים תנועה מהירה וחנועה מחונית, וזה כי מספר הסבובים שהתנועע בהם הגלגל מהיר התנועה בזה הזמן החולף אשר הונח בלחי בעל חכלית הוא בלתי בעל תכלית בהכרח, וכן מספר הסבובים אשר התנועע בהם הגלגל מאוחר התנועה: ולפי שהמספר שאין לו תכלית איננו יותר גדול מהמספר שאין לו תכלית, ולא יותר קטן, הנה לא יהיה בכאן גלגל יותר מהיר החנועה מגלגל אחר, שאם היה בכאן גלגל יותר מהיר ההנועה מגלגל אחר, היה בהכרח מספר סבובי המהיר בזמן האחד בעינו יותר גדול, ווה דכר מבואר הבטול, כי החוש יעיד שבכאן גלגלים יותר ממהרי התנועה קצתם מקצת. ובכלל הנה מפני שהיה תנועה המהיר בכל הזמן החולף על נכחותו יותר מתנועה המאוחר יחם מה, הנה יחויב שיהיה יחם מספר סבובי המהיר בזמן החולף אל מספר סביבי המאוחר כיחם המהירות אל האיחור׳ ולפי שוה לא יתכן שיהיה אם לא היה שיהיה כל אחד מאלו המספרים בעל חכלית, הוא מחויב שיהיה כל אחד מאלו המספרים בעל הכלית בהכרח, ולזה יחויב שיהיה הזמן החולף בעל חכלית. ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף לאין חכליח, שאם היה אפשר זה, היה מחויב שיהיה זמן הכנס הירח בצל הארץ בכל זה הזמן החולף זמן שאין לו תכלית, שאם הונח זה הזמן בעל חכליח, הנה יחויב שיהיה הזמן החולף בכללו בעל תכלית: ולפי שהזמן החולף איננו יותר גדול מהזמן החולף אשר נכנס בו הירח בצל הארץ, כי כל אחד מהם הוא בעל תכלית, ולא יחכן שיהיה הזמן החולף שאין לו תכלית יותר גדול מהזמן החולף שאין לו תכלית, והיה מבואר עם זה כי אין שם אלא זמן אחד, הנה יחויב שההיה הירח לוקה חמיד בזה הזמן החולף, וזה בחכלית הבטול. ובכלל הנה מפני שהזמן החולף שאין לו תכלית הוא בעינו הזמן החולף שאין לו תכלית, לפי שאין שם כי אם זמן אחר, והזמן שאין לו תכלית בחולף לא יתכן שיהיה חלק לומן שאין לו תכלית בחולף, הנה יחויב שתהיה הירח לוקה תמיד בכל זמן החולף. ובזה יתבאר שהוא מחזיב שלא חכנס כלל בצל הארץ בזמן החולף, לפי שהזמן שלא תכנס בו יחויב גם כן שיהיה בלתי בעל תכלית, ויחויב מזה שהכנס הירח תמיד בצל הארץ ובלתי נכנסת כו יחד, ויהיו אם כן שני ההפכים בנושא אחד יחד, וזה בתכלית הבטול. ובזה המופת בעינו יחבאר שהוא מחויב שיהיה החלק המאיר מהירח מהצד המביט ממנה אל הארץ חמיד מזרחי אל השמש ומערבי יחד, וזה בחכלית הבטול, וזה שזמן היות הירח מזרחית לשמש בזה הזמן החולף הוא בהכרח בלתי בעל חכלית, אם הונח הזמן החולף לאין חכליתי וכן זמן היות הירח מערבי לשמש, ויחויב מזה שיהיה הירח מערבי ומורחי לשמש יחר בכל הזמן החולף, ויהיו אם כן ההפכים יחר, וזה כלו מבואר הבטול. וכן יחויב מזה שיהיה בכאן נראה אור הירח חמיד נוסף ונחסר יחד, וזה בחכלית הבטול. וכן יחויב מזה שיהיה שבתאי

וצרק ומארים וכוכב ונגה חמיד בזמן החולף מזרחיים ומערכיים לשמש, וזה בחכלית הבטול. וכן יחויב מזה שיהיו שבתאי וצדק ומארים ונגה וכוכב חמיד בזמן החולף נזורים וישרים יחד, ושיהיו נוטים לצפון ולדרום יחר, וזה בחכלית הבטול. והנה זה המופח דומה אל המופח שבאר ממנו הפלוסוף שאי אפשר בחנועת הגלגלים שישיגה החוזק והחולשה. ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף בלחי בעל חכלית, וזה שהוא מבואר שאיזה חלק שיהיה בזמן הוא אפשר שיהיה מחי על משל אחר, מפני שהוא מהדמה החלקים, כמו שאיזה חלק שיהיה במקום אפשר בו שיהיה אנה לפי ההנחה על משל אחדי ולפי שאין שם מתי אין חכלית לו, הוא מבואר שאין שם חלק מהזמן החולף יהיה מרחקו מהעחה העומד כי אם זמן שיש לו חכלית. ואם הונח הזמן החולף בלחי בעל תכלית, הנה יהיה יחם הזמן שלא יפול בו מתי יחם שאין לו חכליח, וזה שאיזה מחי שיונח, הנה יהיה יחם הזמן אשר לפניו אל הומן אשר בו המתי והעתה העומד יחם שאין לו תכליתי וכבר הונח על שהוא ירוע בעצמו במה שאין בו ספק שאיזה חלק שיהיה בזמן הוא אפשר בו שיהיה מחי על משל אחר, זה חלוף בלחי אפשר, הנה אם כן מה שיחויב שלא יהיה הזמן החולף בלחי בעל חכלית.

ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף בלתי בעל תכלית. וזה שהזמן מרובק מחלקיו, וכמוחו מתהווה בהתהוות החנועה על נכחותה, כמו שכמות חלקיו הוא מתהווה בהתהוות התנועה אשר ישערה על נכחותה, והכמות המתהווה במה שהוא מתהווה יחוייב שיחוסף חמיד מה שהתמידה ההויה, וזה דבר מבואר בחלקי הזמן: והוא מבואר שזה יחויב בזמן בכללו, לפי שהוא אחד ומדובק, כמו שהחבאר במה שקדם יוכאשר החישב זה, הנה אומר שאי אפשר שיהיה הזמן החולף בלחי בעל תכלית, שאם היה אפשר זה, לא יהיה רושם במה שיתחדש מהחנועה בהוספת הזמן, אבל יחויב, אם הונח שנחסר ממנו מהחנועה החולפת בבא זה אחר סור זה אל לא תכלית, שלא יהיה שעורו קטן משעורו, אם הוספנו בו מהתנועות העחידות בבא זה אחר סור זה לאין חכלית: ואם לא יהיה רושם בהוספת התנועה וחסרונה בכמות הזמן, הנה לא יהיה הזמן מתהווה מהתנועה, ויהיה מציאותו אם דמינו שלא חהיה שם תנועה במציאותו, אם דמינו שחהיה שם מהתנועה כפלים רבים יותר על מה שהיה ממנה בזמן החולף, וזה מבואר הבטול, כי כבר החבאר שהזמן הוא מחחדש מהחנועה על נכחוחה ומשער אוחה בצר אשר הוא בו אחר ומרובק, כי אין בזמן חלקים בפעל, כמו שקרם, ולזה יחויב שיהיה כמות הזמן נוסף תמיד כל מה שתחחרש התנועה

אשר הוא משער לה. ובכלל הנה אם לא יתוסף כמות הזמן מפני התנועה המהחדשה, והיה מבואר מענין החנועה שהיא כלה מחחדשת חלק אחר חלק, הנה לא יהיה כמוח הזמן מחחדש מהחנועה, וזה מבואר הבטול, כי כבר קדם והחבאר בספר השמע כי הזמן מקרה דבק לתנועה, מפני היותו סופר אותה בקודם ובמתאחר. וכאשר החישב זה הנה יחוייב אחר משני רברים, אם שנניח שהזמן נחחדש מהחנועה, והוא נוסף בהחחרושה כמו שיראה מענינה, ויהיה אם כן הזמן החולף בעל תכליח, או נאמר שהזמן נחחדש מהתנועה, עד שנהיה בלחי בעל תכלית, ואחר כן לא היה לו רושם במה שהתחדש מהתנועה: ואם היה הדבר כן, הנה יחויב בזמן הבלחי בעל תכלית בעת התחדשותו מהחנועה שיחחדש ממנה זה אחר זה, ולזה יחויב שיהיה בעל חכלית קודם היותו בלתי בעל תכלית, ובזה האופן יתחדש ממנה, וזה שאם היה חמיד בלחי בעל חכלית, הנה לא יחחדש מהחנועה כלל. ואם הנחנו שיהיה בעל תכלית קודם היותו בלתי בעל תכלית, הנה יהיה לזמן התחלה, ויהיה, הנמצא ממנו חמיר בעל תכלית. וזה שאם היה אפשר שיעתק על צד ההוספה מהיותו בעל תכלית אל היותו בלתי בעל חכלית, הנה יהיה בזה העת אשר ידרוך, להיותו בלתי בעל חכלית בו, אמצעי בין הבעל חכלית והבלתי בעל חכלית, והאמצעי בין שני דברים יצדק עליו שלילת שתי הקצוות, ואם היה הדבר כן, הנה יהיה כמות זה האמצעי לא בעל חכלית ולא בלחי בעל חכלית, וזה מבואר הבטול. ובכלל הנה כאשר נניח שיהיה לזמן התחלה, הנה יחויב חמיד שיהיה מה שיחחדש ממנו בעל חכלית בכמוח, ואם היה שיתוסף אל מה שיתוסף, וזה אל לא תכלית: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר יחויב מזה שיהיה לזמן התחלה.

ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף לאין חכליח. וזה כי הזמן הוא משער התנועה בפעל על נכחות החהווה, ולזה יחויב שישערה בכללה במה שהיא אחת ומדובקת, והמשער במה שהוא משער יחויב היותו בעל חכלית, כי אין לבלתי בעל חכלית שעור ולא הגבלה: ובהיות הענין כן, הנה יחויב שיהיה הזמן בצד אשר הוא בו משער התנועה בפעל בעל חכלית, והוא הזמן החולף, ולזה יחויב שיהיה לזמן החחלה.

ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף לאין תכליח, וזה שאם היה אפשר זה, הנה לא יהיה זה בשנניח שכבר היה בזמן החולף זמן מה, ואחריו זמן, וזה אל לא תכלית, כי בזה האופן יהיה תמיד המתחדש מכמות הזמן בעל תכלית, אבל יהיה זה כשנניח שיהיה לפני זה הזמן זמן אחר, ולפניו זמן, וזה אל לא תכלית: ואם היה הענין כן, הנה תהיה

הויית הזמן החולף מהצר הקודם, וזה מבואר הבטול, כי הכח אמנם יהיה בזמן מהצד המתאחר, לא מהצד הקודם. ועוד שאם היה זה כן, הנה הזמן האמצעי אשר תהיה ממנו הדריכה מהזמן הבעל חכלית אל הזמן הבלחי בעל חכלית יצדק בו שאיננו בעל הכליח ולא בלחי בעל חכלית, וזה בחכלית הבטול: עם שהמאמר בשיהחדש בלתי בעל חכלית מהבעל תכלית בהתדבקם זה קודם זה הוא בתכלית הבטול, וזה שכמו שלא יתחדש בחלוקה מהבעל שעור מה שאין שעור לו, כי המתחלק ישמור חמיד גדר הבעל שעור, כן לא יחחדש בהוספה מהבעל שעור מה שאין חכלית לשעורו, וזה כי אי אפשר בבעל שעור שישער הבלחי בעל תכלית, ושיתחדש ממנו על צד ההתדבקות חלק אחר חלק, כמו שאי אפשר בנקודה שחשער הקו, ושיתחדש ממנה על צד ההתדבקות חלק אחר חלק, וזה שכמו שהנקודה כל מה שתכפל לא חצא מגרר הנקורה, כי לא יתחדש ממנה כי אם דבר בלתי מתחלק, כן הבעל שעור כל מה שיכפול לא יצא המחובר מגדר הבעל שעור, כי הוא חמיד . אין תכלית בעל תכלית עם זאת ההוספה, כמו שהחבאר במה שקדם. ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף לאין תכלית, וזה שאם היה אפשר זה, הנה יותר ראוי בו שיהיה לאין תכלית בכמות מהצד המתאחר, כי הוא הנמצא ממנו בכח גמור, וכבר ימצא מה שאין חכלית לו במה שהוא בכח, לא במה שהוא בפעל. ובכלל הנה מפני שהכח הבלתי תכליתיי הוא בזמן בהכרח מהצד המתאחר, כמו שקדם, כי לא יתחרש הקודם ממנו אחר המאוחר, הוא מבואר שהוא יותר ראוי שיהיה בלתי בעל תכלית מהצד המחאחר ממה שהוא מהצד הקודם והוא מבואר שאי אפשר שיהיה מהצד המחאחר בלתי בעל תכלית בכמות, ואף על פי שנתחיל הזמן המתאחר מאיזה מתי שנרצה מהזמן החולף, אבל יהיה חמיד אל לא תכלית המתחדש, וזה בעל תכלית: ובהיות הענין כן, רצוני שמה שיתכן בו יותר מהזמן שיהיה נמצא בו העדר התכלית בכמות, והוא מהצד המתאחר, הוא בלתי אפשר שיהיה בלתי בעל חכלית, כל שכן שהוא בלחי אפשר שיהיה הזמן החולף בלחי בעל תכלית בכמות.

ונאמר עוד שאי אפשר שיהיה הזמן החולף לאין תכליח, וזה שאם היה אפשר זה, היה מחויב שיהיה בכאן מתנועע נצחי הוא מתנועע בתנועה מדובקת, כי התנועות הנכרכות לא יתכן בהם שיהיה מהם זמן מדובק נצחי, כמו שביאר הפלוסוף: ואם היה בכאן מתנועע נצחי, הנה ראוי שיהיה מתנועע בתנועה סבובית, כי לא ישלם ההתדבקות בתנועה הישרה: ואם היה הענין כן, יהיה המתנועע אשר בזה התאר הוא הגרם השמימיי, כי אין בכאן מתנועע אחר בזה התאר, והוא מבואר גם כן מענין הזמן שהוא סופר תנועח הגרם השמימיי בקודם ובמתאחר, כמו שהחבאר בספר השמע, ואף על פי שכבר אפשר שיצוייר הזמן בציירנו אותו משתי התנועות, וזה שהציור השלם לזמן במה שהוא אחד ומדובק לא יהיה אלא כאשר רק יוקש אל חנועה הגרם השמימיי, ואולם הגרם השמימיי כבר החבאר מענינו שהוא הווה, הנה אם כן יחויב שיהיה הזמן החולף בעל תכלית. ואין לאומר שיאמר כי מציאות הזמן החולף בעל תכלית. ואין לאומר שיאמר כי מציאות הזמן החולף הוא בלתי נמצא, וזה כי מציאות הזמן אינו זולת זה המציאות, כי אי אפשר שימצא ממנו חלק רמוז אליו, והנה המציאות אשר לחלק הקרוב מהזמן החולף הוא המציאות אשר לזמן החולף בכללו.

ואולם שהזמן מהנמצאות הוא מבואר, כי כבר ימצא בו הקודם והמתאחר, וזה לא יתכן שימצא אל מה שהוא העדר מוחלט. ועוד שהכל יאמרו בו שהוא בעל תכלית, או בלתי בעל תכלית, ואולם אלו התארים לא יתכן שיהיו אלא לדבר נמצא בעל שעור. ועוד שכבר יאמר בו רב, ומעט, וארוך, וקצר, וזה לא יתכן כי אם בבעל שעור.

וראוי שלא יעלם ממנו שהוא מחויב שימצאו בזמן סגולות המספר והשעור, אם סגולות המספר להיות ספירת התנועה בקודם ובמתאחר, ואם סגולות השעור להיותו מהדבק: ולזה יאמר בו רב ומעט מצד היותו ספירה, ויאמר בו ארוך וקצר מצד היותו מתדבק: ובהיות הענין כן, הנה יחויב שיתחלק אל מה שיתחלק, כמו הענין בשעור. ויחויב בו שיהיה אפשר בו ההוספה אל לא תכלית, כמו הענין במספר ובשעור. והנה ראוי שיהיה ההוספה האפשרית בו מהצד המתאחר לבד, כמו הענין במספר. ובמאר ובכאן התבאר שהוא מחויב שיהיה הזמן הווה במוחלט. והוא מה שכוננו באורו בזה הפרק.

פרק שנים עשר

יתבאר בו שהתנועה מחודשת.

וראוי שנחקור גם כן מענין התנועה אם היא מחודשת אחר שלא היתה נמצאח, או לא סרה ולא תסור, כמו שיאמר האומר בקדמות העולם.

ונאמר שכבר יראה משני המופחים הראשונים שבארנו מהם שהזמן מחורש שהוא מחויב שחהיה התנועה מחורשת. וזה כי התנועה היא מהכמה, כמו שהזמן הוא מהכמה, והיא גם כן ממשיגי הגשם כמו הענין בזמן, אבל הזמן הוא מאוחר ממנה בזה הענין, כי התנועה תתן לזמן מה שיש לו מטבע הכמות מצר הקודם והמתאחר אשר בה, והזמן הוא ממשיגי הגשם באמצעות התנועה: ולזה הוא מבואר שהוא מחויב בתנועה שתהיה מחודשת. המשל שכבר נאמר כי מפני שהיחה התנועה מהכמה, והיה הכמה במה שהוא כמה בעל תכלית בכמות, הנה יחויב בתנועה שתהיה בעלת תכלית בכמות. וכן נאמר שהתנועה היא ממשיגי הגשם, והנה הגשם וכל אחד ממשיגיו הוא בעל תכלית בכמות, כמו שהתבאר במה שקדם, הנה אם כן יחויב שתהיה התנועה בעלת תכלית בכמות.

וכזה הוא מכואר ששאר המופחים שחייבנו מהם כזמן שיהיה הווה יחויב גם כן בתנועה שההיה הווה, כשנעתיק המאמר בהם אל התנועה. והמשל שכבר נאמר שאי אפשר שתהיה התנועה החולפת בלתי בעלת הכלית בכמות, שאם היה אפשר זה, היה מספר סבובי הגלגל מהיר התנועה בלתי בעל תכלית, וכן מספר סבובי הגלגל מאוחר התנועה: ולפי שלא יהיה יותר רב מספר סבובי המהיר ממספר סבובי המאוחר, ולפי שלא יהיה בכאן בגלגלים מהירות ואיחור, וזה מבואר הבטול. ועוד כי מפני שהיה בכאן חלוף בתנועה המורכבת לככבים ההולכים גבוכים מפני תנועה החלוף אשר בהם, עד שיקרה להם נזורות בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החולף, הנה יקרה להם שיהיו סבוביהם ספורים מזה הצד, ומצד הרשמים המתחלפים שיקרו מהם בתקופה תקופה מתקופותיהם הארבע במה שבכאן: וכאשר היה מבואר שסבוביהם יהיו ספורים מזה הצד, והיה מבואר שכל מספר הוא בעל תכלית בהכרח, הוא מבואר שמספר הסבובים ההולכים הוא בתכרח בעל תכלית.

וכן נאמר שאי אפשר שיהיה כמות התנועה החולפת לאין תכלית, שאם היה אפשר, היה מתחייב שתהיה התנועה אשר התחדשה במה שעבר לגלגל הירח בעת הכנס הירח בצל הארץ בלחי בעל תכלית, ויחויב מזה שיהיה הירח לוקה תמיד במה שעבר מהזמן, ויחויבו מזה גם כן שאר הבטולים שחייבנו בזה המופח, אם הונח הזמן החולף בלתי בעל תכלית, וזה ממה שלא יקשה לעמוד עליו עם מה שקדם מהדברים. וכן נאמר שאי אפשר שיהיה כמות התנועה החולפת בלתי בעל תכלית, וזה שהוא מבואר שאיזה חלק מהתנועה החולפת שיהיה הוא אפשר שיפול בו מתי מצד הזמן אשר תהיה בו התנועה ההיא על משל אחדי ולפי שאין שם מחי אין תכלית לו, הוא מבואר שאין שם חלקים מהתנועה החולפת יהיה מרחקו מהתנועה ההווה עתה תנועה בלתי בעלת תכלית, יהיה יחם תכליתי ואם הונחה התנועה החולפת בלתי אל החנועה שיחכן שיפול בה מתי יהם התנועה שלא יפול בה מתי אל החנועה שיהיה מהתנועה החולפת המרועה החולפת המהנועה החולפת החולפת באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר בתבאר באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שהיהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שהיה מהתנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שם התוכנות התנועה החולפת וכבר התבאר באיזה חלק שהיה מהתנועה החולפת התנועה החולפת התנועה החולפת בלכם התנועה החולפת התנועה החולפת התנועה החולפת בלכם התנועה החולפת התנועה החולפת התנועה התנועה החולפת התנועה החולפת התנועה התנו

יפול בה מחי על משל אחר, זה חלוף בלחי אפשר, ולזה יחוייב שחהיה התנועה החולפת בעלת תכלית. וכן נאמר כי מפני שכמות התנועה מההווה בהתהווה על נכחותה, הנה יחויב שיתוסף הכמות מה שהתמירה הויית התנועה: ואולם אם היתה החנועה כלחי בעלת תכלית במה שעבר, היה בלחי אפשר זה, בה, ולוה יחויב שיהיה לחנועה התחלה. וכן נאמר כי מפני שכל מה שיצא לפעל מהחנועה הוא משוער על נכחות התהוותו, והיה מבואר שהמשוער במה שהוא משוער הוא בעל תכלית, הנה יחויב שתהיה החנועה החולפת בעלת תכלית בכמות. וכן נאמר שאי אפשר שחהיה החנועה החולפת לאין תכלית, כי זה לא יחכן אלא בשננית שיהיה לפני ואת התנועה הבעלת תכלית תנועה אחרת בעלת תכלית, וזה אל לא תכלית: ואם היה הענין כן, ההיה הויית התנועה מהצד הקודם, וזה מבואר הבטול, כי הכח בתנועה הוא מהצד המתאחר ממנה, לא מהצד הקורם. ועוד שאם היה זה כן, הנה כמות החנועה האמצעי בין כמות התנועה הבעלת חכלית ובין כמות החנועה הבלחי בעלח חכלית יצדק עליו שלילח שחי הקצווח, רוצה לומר שכבר יצדק עליו שאינו בעל חכלית ולא בלחי בעל תכלית, ווה בחכלית הבטול עם כי המאמר בשיחחדש בלחי בעל חכלית בכמות מהבעל חכלית בהתרבקם זה קורם זה הוא בחכלית הבטול, וזה שכמו שלא יתחדש בחלוקה מהבעל שעור מה שאין שעור לו, כי המתהלק ישמור חמיד גדר הבעל שעור, כן לא יתחדש בדרך ההוספה מהבעל שעור מה שאין תכלית לשעורו, וזה כי אי אפשר בבעל שעור שישער הבלתי בעל שעור, ושיתחדש ממנו על צד ההתדבקות חלק אחר חלק, כמו שאי אפשר בנקורה שחשער הקו ושיחחרש ממנה על צד הדבקות חלק אחר חלק, וזה שכמו שהנקורה כל מה שתכפל לא תצא מגרר הנקורה, כי לא יתחדש ממנה כי אם דבר בלתי מתחלק, כן הבעל שעור כל מה שיכפל לא יצא המחובר מההכפל מגדר הבעל שעור, כי הוא חמיד לאין תכלית בעל תכלית עם זאת ההוספה, כמו שהתבאר במה שקדם. וכן נאמר שאי אפשר שתהיה התנועה החולפת בלתי בעלת תכלית בכמוח, שאם היה אפשר זה, הנה יותר ראוי בה שחהיה לאין חכלית בכמות מהצד המתאחר, כי הוא הנמצא ממנה ככח הגמור, ומה שאין תכלית לו אם היה שימצא, הנה ימצא מצר הכח, כמו הענין בחלוקת המתרבק ובהוספת המספר. והנה יתבאר שהוא בלתי אפשר שתהיה בלתי בעל תכלית בכמות מהצד המתאחר, כמו שהתבאר זה בזמן, ולזה יתבאר שאין התנועה החולפת בלתי בעלת תכלית בכמות. וכן נאמר שאין החנועה החולפת בלתי בעלח חכלית, שאם היה

אפשר זה, הנה יחויב שיהיה בכאן מחנועע קדמון הוא מחנועע בחנועה מרובקת, וזה כי החנועות הנכרכות, לא יחכן שיהיה מהם חנועה נצחית מרובקת, כמו שביאר הפלוסוף. ואם היה בכאן מתנועע בזה התאר, הנת ראוי שיהיה זה המחנועע הוא הגרם השמימיי, כי לא המצא בכאן תנועה יחכן בה ההתדבקות זולת תנועת הגרם השמימיי, ואולם הגרם השמימיי אינו קדמון, כמו שהחבאר במה שקדם, ויחויב מזה שלא חהיה החנועה החולפת בלתי בעלת תכלית בכמות. ואין לאומר שיאמר בי החנועה החולפת היא דבר בלחי נמצא, וזה כי מציאות התנועה אינו רבר זולת זה המציאות, כי אין בתנועה חלק ימצא בפעל, לפי שהתנועה תעדר על נכחות התהוותה, ועם זה הנה היא בכלל הנמצאות הטבעיות בהכרח, כמו שביאר הפלוסוף: ואם היתה התנועה מהנמצאות, הנה יותר ראוי שתהיה מהנמצאות מהצד החולף ממנה משחהיה מהנמצאות מהצד העתיד ממנה, כי הצד העתיד ממנה הוא נמצא בכח גמור, והצד החולף ממנה הוא פעל מה. ובזה האופן היתה התנועה שלמות מה שבכח מצר מה שהוא בכח, רצוני שהחולף ממנה הוא פעל מה, אלא שכבר יחחבר אליו הכח, כמו שהתבאר מגדר התנועה. ועור שכבר ימשך מהחנועה שלמות אם במתנועע עצמו, כמו הענין בשנוי אשר באיך, או בכמה, או באנה, או בדבר אחר חהיה החנועה בעבורו, כמו התנועה אשר בריחיים לטחון התבואה, או תנועת הקולמום לעשות הספר, או תנועה הגרמים השמימיים להשלים מה שבכאן מהנמצאות. והנה החנועה החולפת יחוייב שייוחם לה מציאות מה מצד השלמות הנמשך ממנה אם במחנועע אם בזולחו, שהוא נמצא בהם בפעל, והוא הרושם המגיע להם מהחנועה: וזה ממה שיחייב שנשים התנועה החולפה נמצאת מציאות מה, והנה המציאות אשר לחלק הקרוב ממנה הוא המציאות אשר לכללה, כי היא כולה מדובקת ואחת, וזה מבואר מהביאור בעינו אשר בארנו זה בזמן.

פרק שלשה עשר

יתבאר בו שהגלות הארץ מחודש.

וראוי שנחקור מהחלק הנגלה מהארץ אם הוא קדום, או מחודש, כי הוא מהענינים אשר מציאותם מדובק. וזה שאם היה אפשר שיפסד זה החלק ויקיף בו היסוד המימיי, יפסדו כל אלו הנמצאות השפלות הנולדות ממינם, ולא יתכן שישובו להתהוות על המנהג הטבעי, וזה שאנחנו נמצא שהאדם יהיה מהאדם, והשור מהשור ואילן החמר מאילן התמר, ולוה הוא מבואר שאם יפסד הנמצא מאלו המינים, לא

יתכן שיתחדש על המנהג הטבעי מערוב היסורות, כמו שיתהוו ממנו שאר המינים, וזה מבואר למי שעיין בחכמה הטבעית: וכאשר התישב שזה החלק הנגלה מהארץ הוא מהדברים שמציאותם מדובק, מה שהתמידו מיני המורכבים מהיסורות אשר יתהוו בו להיות נמצאים, הנה ראוי שנחקור אם תמצא לה סגולה מסגולת ההווה אם לא.

ונאמר שכבר יראה שהגלות זה החלק הוא לתכלית שיתהוו בו אלו הנמצאות השפלות, ושהוא דבר לא יתנהו טבע היסוד הארצי והמימיי, ולא טבע הגרמים השמימיים, כמו שיתבאר אחר זה: ובהיות הענין כן, הנה כבר נמצא להגלות הארץ כל הסגולות הנמצאות להווה במה שהוא הווה, ווה שהוא לתכלית, והוא ממה שלא יתן אותו טבעו, ולא יתן אוחו גם כן טבע מה שיושפע אליו מהגרמים השמימים, והוא גם כן נמצא בעבור זולתו: ובהיות הענין כן, הנה יחויב שיהיה הגלות הארץ מחודש. ואמנם שהגלות הארץ הוא לחכלית, זה ממה שאין ספק בו, לפי שאנחנו נמצא בו חועלת עצום אל שיתהוו בו אלו הנמצאות השפלות, ומה שיתהוו בו אי אפשר שיהיו בקרי ובהזדמן, שאם היה הדבר כן, לא יחכן שימצא אלא במעט מהחלק הארצי ובחלק קטן מהזמן. ואמנם שלא יחן אוחו טבע הארץ והמים הוא מבואר, כי כבר היה טבעם נוחן שיהיו המים מקיפים היסוד הארצי מכל צדדיו. ואמנם שלא יחן אוחו טבע מה שיושפע אליו מהככבים הוא מבואר ממה שאומר, וזה שכבר החבאר מן החוש שהחלק הנגלה מהארץ לא ימצא נגלה ממנו יותר משתים עשרה שעות, וזה דבר עמרו עליו מהלקויות הירחיים כאשר עמדו עליהם המזרחיים והמערביים: והוא מבואר שאיזה מהככבים שייוחם אליו זה הפעל, הוא ראוי שישים נגלה תחתיו מהארץ עשרים וארבע שעוח, כי הפעל המגיע מהככב ההוא או מהככבים ההם ברוחב אחר מהארץ, והוא אחד בעינו, וזה מבואר מאד, וכל שכן עם מה שקדם מזה במאמר החמישי מזה הספר. וכאשר התישב זה כלו, הוא . מבואר ממה שקדם שכבר יחויב שיהיה החלק הנגלה מהארץ מחודש. וזה שאי אפשר שנאמר שישפע חמיד מציאותו מהסבה הפועלת אותו, וזה לשחי סבות, אם מפני שאין בכאן מי שייוחס לו חמיר זה הנגוב לוה. החלק מהארץ, כמו שבארנו, והשניח כי הוא מבואר שזה החלק הנגלה מהארץ הוא יותר גבוה משאר חלקי הארץ אשר יקיף בה היסוד המימיי, ואם לא, הנה יהיה הים יותר גבוה מהחלק הנגלה מהארץ אשר יקיף בהם, וזה מבואר הבטול, אם מצד החוש, אם מצד העיון, וזה שכבר היה מחויב אם היה הענין כן, שיגר היסור המימיי אל החלק הנגלה מהארץ שהוא שפל ממנו, כמו שיחן טבע המים שיהיו נגרים אל המקומות השפלים מהמקום אשר הם בוי וכאשר התישב שזה החלק הנגלה מהארץ הוא יותר גבוה משאר חלקי הארץ, הוא מבואר שכבר יחויב, אם הנחנו בכאן סבה פועלת תמיד, שיתהווה תמיד מה שהיה ממנו יותר גבוה משאר חלקי הארץ מלא דבר ויפסד אל לא דבר, וזה בכל עתה ועתה, ויחויב גם כן שיהיה הזמן מחובר מעתות, וזה מבואר ממה שקדםי וכאשר היה זה כלו שקר, הוא מבואר שהוא מחויב שיהיה הגלות הארץ מחודש מפעולת פועל בהתחלת הכנסו במציאותו, כי אי אפשר שיהיה שופע מציאותו תמיד מהפועל אותו, כמו שבארנו. והנה יהיו הגרמים השמימיים שומרים זה המקום באופן שזכרנו במה שקדם. והוא מבואר שכאשר הונח מציאות זה המקום מסבה פועלת, והונחה סבת שמירתו הככבים, לא יקרה מזה ספק למה לא יהיה נגלה מהארץ עשרים וארבע שעות, וזה מבואר בנפשו.

ובכאן החבאר מענין הגלות הארץ שהוא מחויב שיהיה מחורש בשלשה צדרים מהמופ". וכאשר החבאר שהוא מחודש, יתבאר בקלות שהעולם בכללו מחודש: וזה שאם הנחנו הגרמים השמימיים נמצאים מקדם, והיסודות הארבעה, הנה יהיה בכאן אפשרות בזה החלק שיגלה זמן אין תכלית לו, וזה דבר מבואר שהוא שקר: עם מה שישיג זאת ההנחה מהבטול שיהיה לגרמים השמימיים כלים להשפיע בכאן אלו הנמצאות השפלות, ולא יושפע מהם דבר מהנמצאות האלו בזמן שאין לו תכלית, ותהיה תנועתם לבטלה, כי תנועתם היא כדי שיושפע ממנה מה שבכאן מהנמצאות, כמו שהחבאר במה שקדם, וזה דבר בתכלית הבטול, רצוני שתהיה תנועת אלו הגרמים הנכבדים לבטלה זמן שאין לו תכלית, ולוה יחויב מזה שיהיה העולם בכללו מחודש.

וראוי שלא יעלם ממנו שכבר שער בזה הפלוסוף באופן מה, ולזה חחר שיתן בזה סבה מצר טבע המציאות, ואמר שהסבה בזה הוא חום השמש בזה המקום, כי היה מדרך החום שינגב הלחות והוא מבואר השמש בזה המקום, כי היה מדרך החום שינגב הלחות והוא מבואר שאי אפשר שישלם מזאת הסבה מציאות זה החלק הנגלה מהארץ, וזה שחום השמש גם כן גובר בפאה הדרומית, כמו שגובר בפאה הצפונית, או יותר מזה מפני יציאת מרכזו ממרכז העולם: ובהיות הענין כן, הנה יחויב, אם היתה זאת הסבה צודקת, שיהיה החלק הדרומי נגלה גם כן, ויחויב מזה שתהיה הארץ נגלית בכללה לבד מעט משני צדרי הצפון והדרום, וזה שקר אם מצד החוש, אם מצד העיון. אמנם שהוא שקר מצד החוש, כי לא נמצא בחוש נגלה ממנה באורך יותר משתים עשרה שעות: ואמנם שהוא שקר מצד העיון, הוא מבואר, כמו שיאמר אבן רשד, שאם היה הדבר כן, לא יהיה למים יחס אצל אחד

משאר היסורות, והיה ראוי, כשיגבר היסוד שהוא הפך לזה היסוד עליז, שיפסידהו, כמשפט כל הפך שמפסיד הפכו כשיגבר עליו. ולזה הוסיף אבן רשד בזאת הסבה אשר זכרה הפלוסוף בכאן רבוי הככבים אשר אבן רשד בזאת הסבה אשר שם הישוב, ואמר שהסבה בזה הוא חים השמש עם מה שהתמזגה מחום שאר הככבים אשר הם בזה המקום הצפוני, כי הוא מבואר כי בפאה הצפונית ימצא מהככבים יותר ממה שימצא מהם בפאה הדרומית, וזה יתבאר מהמספר אשר עמדו עליו מהם חכמי התכונה, ולזה יאמר שהפאה הדרומית בלתי נגלית, ואם חום השמש שם יותר. ונאמר שכבר יחויב גם כן, אם היתה הסבה בזה מה שאמר אותו אבן רשד, שיהיה הפאה הנגלה מהארץ נגלה באורך עשרים וארבע שעות, וזה דבר בלתי נמצא כן.

ועוד יתחדש ספק על הסבה אשר נתנוה בזה, והוא מבואר שלא יספק הנגוב אשר יהיה מהחום כשיפעל הגלות מהארץ, וזה שכבר יחויב עם זה שיושפע ממנו טבע מיוחד מחמיד זה החלק הנגלה מהארץ יותר גבוה משאר חלקי הארץ, והנה הויית היסוד הארצי אינו מיוחם אל החום, אבל הוא מיוחם אל הקור, וזה דבר מבואר מאד למי שעיין בטבעיות. ואם אמר אומר שבכאן ככבים אחרים יפעלו זה מצד הקרירות השופע מהם באמצעות זהרם, הנה עם זה ישאר הספק הקודם בעינו, והוא שכבר היה מחויב מזה שיהיה החלק הנגלה מהארץ נגלה באורך עשרים וארבע שעות.

ובכאן התבאר לנו במה שאין ספק בו שאי אפשר שישלם הגלות הארץ לא מפני טבע היסוד הארצי והמימיי ולא מפני מה שיושפע להם מהכככים באמצעות נצוציהם, ולזה הוא מבואר שהגלות הארץ הוא מחודש בהכרח. אלא שכאשר הונח הענין כן, יתחדש מזה ספק עצום, מחודש בהכרח. אלא שכאשר הונח הענין כן, יתחדש מזה ספק עצום, והיא שכבר יתחייב מזה שיהיו אלו הדברים אשר בכאן מחודשים במוחלט, ובהיות הענין כן, הנה לא אשער איך יתהוו המינים הנולדים ממינם, וזה שכאשר נניחם מחודשים במוחלט בזה האופן, הנה יחויב שיהיה התחלת חדושם מזולת מינם, וזה מבואר הבטול למי שעיין בטבעיות. זנאמר שכבר התבאר במה שקדם שאין ראוי שחוקש ההוייה הכללית להויית החלקית, וזה כי ההוייה החלקית יחויב שיהיה הכל כי כבר התבאר מענין הויית השמים שזאת ההוייה הכללית היא מיוחסת אל הרצון והבחירה, לא אל הטבע, ולזה היה אפשר שיהיו בגרמים השמימיים צורות מתחלפות עם היותם כלם מטבע אחר: ואם היה אפשר זה בגרמים השמימיים שאין בכאן דבר יתכן שיחחלפו בו גרמים

בטבעם, כל שכן שזה אפשר באלו הדברים אשר בכאן שאפשר שיחחלפו גרמיהם בטבעם מצד היחסים המחחלפים שיקרו ליסודות אשר הורכבו מהם מהערוב וההחמזגות. ובכאן הותר זה הספק. והתבאר גם כן מזה הצד שההוייה אשר החחלתה הרצון והבחירה היא קודמת לההוייה אשר החחלתה הטבעי והנה שם בהם הבורא בעת התהוותם החחלה אשר יהיה בהם כמותם במין, כדי שישמר מציאותם לפי מה שאפשר, כי מפני שהיה בלתי אפשר בהם שיהיו נשארים באיש, הוכנה להם השמירה במין על זה האופן. ישתכח יוצר הכל אשר לא יושג יכולתו

פרק ארבעה עשר

נחקור בו אם יחויב שיהיה העולם הזה הזוה מפני מה שמען בזה יחני המדקדק, מפני המנע מציאות כח בלתי בעל תכלית בגשם בעל תכלית.

ולפי שכבר זכרנו במה שקדם כי יחני המדקדק חשב לבאר מדברי הפלוסוף שהעולם הוא מחודש, ראוי הנה שנחקור בכאן אם מה שחייבו מזה יחני המדקדק הוא צודק, אם לא.

ונאמר שהפלוסוף כבר באר, לפי מה שיחשב, שאי אפשר שימצא כח בלתי בעל תכלית בגשם בעל תכלית: ובהיות הענין כן, והיו השמים גשם בעל תכלית, ובהיות הענין כן, והיו השמים גשם בעל תכלית, הוא מבואר לפי זה המאמר שאי אפשר שיהיה לו כח בלתי בעל תכלית, ולזה חייב יחני המדקדק שיהיה הגרם השמימיי נפסד, ושתהיה תנועתו נפסקת. והנה החכם אבן רשד חשב להתיר זה הספק בשאמר שאין לגרם השמימיי כח כי אם באנה, ולזה איננו מחויב שיפסד, אבל הוא מחויב לו מצד עצמו שתפסק תנועתו, ותהיה תמידית ונצחית מפני הכח המניע שאינו בגשם שהוא לבלתי תכלית. וזה דבר אפשר אצל אבן רשד בתנועה, כי היא לדבר המתנועע מצד המניע, ולזה יתכן שההיה אפשרית מצד עצם המתנועע, ותהיה נצחית בבחינת סבתה שהוא נבדל, ולזה יהיה כחו לאין תכלית.

ונאמר כי כאשר הונח כן, רצוני שיהיה האפשרות אשר במתנועע להתנועע בעל תכלית, הנה יהיה למתנועע לאות אחר אשר הגיע אל גבולו מהתנועה, ולזה חהיה תנועהו נפסקת מצד טבעו, כי הפסק תנועה המתנועע יהיה בהכרח מצד הלאות אשר יקרה לו מצד כח המניעי והמשל כי המנגן יתנועעו אבריו אשר ינגן בהם מהשיר המצויר בנפשו, וכאשר החמידו שיעור מה בזאת התנועה יקרה להם לאות ויגיעה, עם היות המניע נשאר על ענינו, והוא הציור אשר לו בשירי ובהיות הענין כן, הנה יחויב מזה שתהיה תנועתו נפסקת, האלהים, אם לא נניח שהמניע יכריחהו להתנועע על צד שיניע גשם אחר גשם ממשש אותו, וזה מבואר הבטול. והוא מבואר גם כן, שכאשר הונח העניו כזאת החנועה על זה האופן, הנה חהיה חמיד חנועח הגרמים השמימיים בלתי אפשרית מצד עצמם, ומחוייכת מצד סבתם, ותהיה אם כן תנועתם חמיד מוכרחת על צד האונסי וזה שכאשר הונח הזמן החולף בלחי בעל חכליח, הנה יחויב בכל חלק מהחנועה אשר לגרמים שחקדם לו תנועה יותר גדולה לאין תכלית מהתנועה אשר להם אפשרית מצד עצמם להחנועע בה, ולזה תהיה כל החנועה אשר יחנועע בה על צד ההכרח והאונס, לפי שאין להם מצד עצמם אפשרות להחנועע בה, וזה בתכלית הבטול, כי לא ימצא בדברים הטבעיים דבר בזה התאר, כל שכן שאי אפשר בו שיהיה מחמיד. ועוד שואת החנועה היא לגרמים השמימים על צד הציור וההשגה, כמו שקדם, ולוה הוא מבואר שלא יניעם מניעיהם על דרך ההכרח והאונס, אבל על דרך הבחירה והתשוקה: ובהיות הענין כן, הנה לא ישים תנועתם תמידית הכח המניע, אבל חשים תנועחם חמידית חשוקתם וכחירתם להתנועע, לפי מה שיחייבהו הציור ההוא. וכאשר נניח האפשרות אשר להם על התנועה בעל תכלית, הנה יחויב מזה שתפסר תנועתם. וזה שאנחנו נראה באופן כולל שהכחות אשר יגיעו מהצורות המניעות לא תפסד חנועתם מצדם, אבל מצד המחנועע, והמשל שהנפש שהיא המניעה כאדם חהיה חמיד בענין אחר, ויקרה לה מצד חולשת כליה שתפסד הנעתה, ולא יקרה לה זה מצד הכלות בזה, כי כבר יהיה בזה האופן שיהיה בעת הנעתה ותפסק עם זה הנעתה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהפסק התנועה הוא מפני המחנועע, לא מפני המניע, ולזה לא הורחנו כלום לצאח מזה הספק כשהנחנו המניע בלתי כח בגשם.

והנה יתבאר לך שהפלוסוף יראה שכבר אפשר בגרמים השמימיים שישיגם לאות ממה שנתן מהסבה בשהגלגל העליון יהיו בו ככבים רבים ובמה שלמטה ממנו לא יהיה בגלגל האחד כי אם ככב אחד, וזה שהוא אמר שהסבה בזה שאם היה באלו הגלגלים ככבים יותר, היה משיג הגלגל העליון לאות בהניעו אותם. הנה לא אדע, אם היה מדרך זאת התנועה הסבובית שהיא מסכמת לטבע הגלגלים שימשך ממנה לאוח ויגיעה, איך יקרה מזה הענין לאות לגלגל העליון, כל שכן עם מה שהבין אבן רשד מענין זאת התנועה היומית שהיא לשאר הגלגלים המתנועעים בה על צד התשוקה והבחירה, וזה שכאשר הונח הענין כן, לא יתכן שיצויר שיהיה לגלגל העליון לאות ויגיעה מזה הצד, וזה כי החשוק לא ילאה כאשר התנועעו שאר הדברים ממנו, אבל יהיה הלאות

דבק למתנועע. והנה בארנו במה שקדם מה שיש בואת הסבה שנתן הפלוסוף בכאן מהספק העצום, אבל אמנם זכרנו זה בכאן לבאר שהפלוסוף לא ירחיק שלא יהיה אפשר שיהיה לגרמים השמימיים לאות בואת התנועה הסבובית אשר יתנועע בה. וכבר אפשר שנבאר חיוב זה מצר עצם מאמרו, וזה שכאשר הנחנו שאם היה בגלגל השמש, דרך משל, שני ככבים, היה משיג הגלגל העליון לאות בהנעתו אותו, הנה לא ימנע אם שיהיה זה הלאות באופן שיוכל על הנעחו זמן מה, או שיהיה באופן שלא יוכל על הנעחו כלל. ואם אמרנו שיוכל על הנעתו זמן מה ואחר כך תפסק הנועתו מצד הלאות, הוא מבואר ממה שנאמר בזה בספר השמע שזה הגלגל יוכל על הנעת גלגל השמש, כשלא היה בו כי אם ככב אחד, זמן יותר ארוך ממנו ביחם המחנועע אל המחנועע, ולזה יחוייב שתהיה הנעת הגלגל העליון שאר הגלגלים אשר תחתיו נפסקת. ואם אמרנו שהלאות יהיה באופן שלא יוכל על הנעחו כלל, הוא מבואר שכבר יתחייב מזה שלא יוכל הגלגל העליון על הנעת גלגל השמש, כשהונח שלא יהיה בו כי אם ככב אחר, אם לא זמן יותר קצר מהזמן אשר היה אפשר לו להניע אותו לפי ההנחה הראשונה׳ והמשל כי מי שיוכל להניע ארבעה ככרים חצי שעה יוכל יוחר להניע שני ככרים ממי שלא יוכל להניע ארבעה ככרים כלל, והנה יחם הזמן אל הזמן כיחם הכח אל הכח. ואם הודינו שהלאות אשר למחנועע לא יפסיק החנועה, לפי שהמניע ישימה חמירית מפני הכח שיש לו שאין לו תכלית, הנה מה ענין הסבה אשר נחן בזה הפלוסוף, מי יחן ואדע, וזה שאף על פי שישיג הגלגל העליון לאוח, לא חפסק חנועהו, וכשלא חפסק הנועהו, הוא מבואר שלא חפסק הנעהו.

ובכאן החבאר לך במה שאין ספק בו שכבר יחויב מדברי הפלוסוף בזה המקום שההיה תנועת הגרמים השמימיים נפסקת, כמו שיאמר יחני המדקדק. אלא שכאשר הסתכלנו בזה לפי הענין בעצמו, לא נמצא שיהיה מזה מופת על הדוש העולם, וזה שכבר בארנו במה שקדם שאיננו מחויב שלא נמצא בגשם בעל תכלית כח על ההנעה לאין תכלית, כשלא היה למתנועע ממנו טבע מקביל לזאת התנועה, כל מה שהחמיר להיות היחם אשר בין המניע והמתנועע נשאר. ולזה הוא מבואר שכבר יתכן שלא תפסק תנועת הגלנלים, כי אין להם טבע מקביל לזאת התנועה אשר יחנועו בה, והיחם אשר בין המניע והמתנועע הוא תמיר בהם אשר יחנועו בה, והיחם אשר בין המניע והמתנועע הוא תמיר בהם אחד, כי אינם בעלי מזג, ואין להם הפך. והוא מה שכווננו באורו בזה הפרה.

פרק חמשה עשר

נזכור בו ראיה תוסיף גלוי ושלמות על מה שבארנו מחדוש העולם.

וממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שהחבאר מענין חרוש העולם הוא, שאנחנו נמצא כל מה שחובר בחכמות הוא חדש בא מקרוב, ונמצא הראשונים אמרו בחכמה חכמה דבר מה, ואחר כן נשלמה באורך הזמן, עד שבכאן חכמה לא נמצא השלמות בה עד הפלוסוף, ובכאן חכמה לא נמצא השלמות בה עד גלינום, ובכאן חכמה לא מצאנו השלמות בה לאחר מהקורמים, והיא חכמת הככבים, עד שהחכמה שחצטרך זמן יותר ארוך להשלמתה מצד מה שחצטרך שחעמור עליו מן החוש נמצא השלמות בה יותר מאוחר: וזה שהחכמות הלמוריות, כמו ההגרסה והמספר, נמצאם קודמות יותר משאר החכמות, כי הקודמים לא רם טו טלום כבר אמרו בהם מאמר שלם, לפי מה שיראה שסופר מהם, ואולם החכמה הטבעית, להצטרכה יותר אל החוש, היה השלמות בה יותר מאוחר: והנה מלאכת הרפואה היא צריכה יותר אל החוש, ובפרט במה שיורע בה בנסיון ובמה שיודע בה מהנחוח, ולזה היה השלמות בה יותר מאוחרי ואולם חכמת הככבים, להצטרכה אל החוש באופן שלא יחכן שישלם לה ממנו זה כי אם בזמן ארוך אורך נפלא, היה שלמותה יותר מאוחרי זלפי שאלו החכמות הולכות לאדם מדרגת השלמות, והוא משחוקק להם בטבע, הנה לא יתכן שיאמר שיהיה המין האנושי קדום, ואלו החכמות מחודשות להם מזמן קרוב, שאם היה הדבר כן, היה בכאן אפשרות לא יצא לפעל כי אם כומן כלתי בעל תכלית, עם היות שם כלים טבעיים רבים להוצאתו אל הפעל והיות תשוקת האנשים בטבע בהוצאתו אל הפעל חזקה מאר, וזה מבואר הבטול. וכבר יראה זה גם כן מענין החורה האלהית אשר נמצאה מתפשטת היום בכלל האומות, שיהיה חרושה מזמן קרוב: ואם היה העולם קרום, היה ראוי שיהיה התחרשותה קורם זה, אמר אבל הוא ראוי שחהיה קורם זה הזמן אשר אנחנו בו זמן שאין לו חכלית. וכבר נמצא גם כן בה דומה למה שמצאנוהו בחכמות, והוא שהנמוסים אשר היו קודמים לה היו חסרים מאד, עד שהגיע זה הנמוס החוריי האלהי ביותר שלם שאפשר, כמו שיחבאר למי שיבין ענינו. והנה החלונו לבאר ממנו זה במה שלא יסופק בו לאחר מבעלי העיון, וזה אמנם הוא בפירושנו לדברי התורה. וכן נראה הענין גם כן מענין הלשונות, וזה שהלשונות יראה מענינם שהם הסכמיים, לא טבעיים, וזה שאם היו טבעיים כצהלה לסוס והנערה לחמור, היה מתחייב אחר משני רברים, אם שיהיה המין האנושי נחלק למינים,

לפי התחלף הלשונות, או שיהיו הלשונות מתחלפים מצד התחלף האקלימים. ואולם שיהיה המין האנושי נחלק למינים לפי התחלף הלשונות הוא שקר מבואר, לפי שכבר יתחייב מזה שלא ישוב איש מלשון אחד מדבר בלשון אחר ויהיה נעדר הלשון ההוא אשר היה לו בטבע אחר שהיא סגולה נמצאת במינו, וזה שקר לפי מה שהתבאר מן החוש, ווה שאנחנו נראה אנשים מלשון אחר ישחקעו בין אנשי לשון אחר, וישוב זרעם להיות מדבר בלשון ההוא ויעדר מהם לשון מולירם. ואולם שיהיו הלשונות לפי האקלמים הוא שקר גם כן, לפי שכבר היה מתחייב מזה שידברו בטבע בלשון ההוא המיוחס לאקלים אחד כל הבאים שם מהאנשים. ועוד שלפי האקלים אמנם יחכן שיהחייב מהירות החנועה ואיחורה בלשון, לפי התחלף טבע אקלים אקלים, לא רושם השמוח והפועלים באלו האותיות הרמוז אליהן. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהלשונות אינם טבעיים, ולוה יחויב שיהיו הסכמיים. והוא מבואר שכבר יחויב שיהיו המסכימים קודמים ללשון בזמן: ואם היה להם לשון אחר קודם, יהיה מתחייב כו גם כן מה שחייבנוהו, רצוני שכבר יחויב שיהיה הסכמיי, ושיהיו המסכימים קודם ללשון ההוא בזמן. ואין לאומר שיאמר שיהיה להם בזה האופן לשון לפני לשון אל לא חכלית. וזה כי מפני שכבר החבאר מענין הלשון שהוא הסכמיי, הנה לא יתכן שיםכימו אומה מהאומות יחד לשנות לשונם, אחר שלא יתכן שתהיה שם סבה תביאם אל זה, והוא מגונה מאד שיאמר שיםכימו אומה מהאומות יחד בדבר לבטלה, כל שכן שיהיה זה פעמים אין תכלית להם בכל אחד מהלשונות. ועוד שהלשונות לא הורגשו מעולם משתנים זה השנוי בזה הזמן הארוך אשר העתקו אלינו קורותיו, רוצה לומר שיקומו אנשים יבטלו לשונם ויחרשו להם לשון אחר: כל שכן שאין ראוי זה מצד מה שיקרה מההפסד לאומה ההיא בזה הפעל, וזה כי בעבור שיחויב בחכמים שבדור ודור שיחברו חבורים וספרים בחכמות ובנמוסים להשלים בעלי הבריאה החסרה ולהיישירם אל ההצלחה, אין ספק שהכלל לא יסכימו לבטל הלשון ולמנוע החועלת בספרים ההם מהבאים אחריהם: הנה אם כן הוא מבואר שאין ראוי שלא יהיה לשון אחר קודם אלו הלשונות, והם מהודשים בהכרח כמו שקדם. ואולם המין האנושי הוא מבואר שהוא מצטרך ללשון להעמיד אישיו ומיניו הזמן האפשרי, לפי שהוא מדיני בטבע, כי היה המצטרך אליו בעמירתו לא ישלם אלא במלאכות רבות, ולזה יחויב שיהיה לאנשי המדינה לשון ישאלו בו קצחם לקצח מה שיצטרך להם לקיום גופם ולהגיעם אל השלמות האנושי כפי מה שאפשר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר

שהוא רהוק שימצא המין האנושי זמן שאין לו חכלית בזולח לשון, ולזה יחויב שיקרם מציאותו ללשון זמן שיש לו תכלית, ומה שיקרם זמן שיש לו תכלית למחורש הוא מחודש בהכרח: הנה אם כן יהיה המין האנושי מחודש במוחלט. וראוי שהדע כי הפלוסוף הרגיש בזה כלו הרגש מה, ולזה אמר בכפר אותות השמים כי אפשר שחשוב היבשה ים והים יבשה, ולזה יחחלפו הלשונות והכחיבות, ויחכן שיהיו נמצאים הספרים, ולא ימצא מי שידע לקרא אותם. ולואת הסבה גם כן יראה הפלוסוף שיחחרשו החכמות האנושיות בבא זה אחר סור זה פעמים אין תכלית להם, כמו שאניר זה בבאור במה שאחר הטבע ובזולת המקום ההוא מהחכמה הטבעיח. ועם כל זה לא חועיל כלום במה שלקחנו מאלו הענינים ראיה על חרוש העולם, וזה שהוא רחוק שתאבר בזה האופן אומה מהאומה יחדי וגם כן הנה אם תאבר בכללה, לא יהחדש בזה לשון אחר: ואם לא האבד בכללה, הנה הנשארים ידברו בלשונם בהכרח, או אם יגלו בין אנשים לשון אחר, הנה ידברו הבאים אחריהם בלשון ההוא, ולא יתחרש בזה לשון. ועור שיחויב לפי זאת ההנחה שיתמעטו הלשונות תמיד, ויחויב מזה שלא ישאר כי אם לשון אחד בזה הזמן הארוך שאין לו חכלית, וזה שקר. וגם כן הנה יחויב בלשונות הנשארים שיהיו מחודשים, ושיהיו המסכימים קודם להם בזמן שיש לו תכלית, ויחויב מזה שיהיה המין האנושי מחורש במוחלט, וזה כי כבר ישלם ממה שאמר הפלוסוף סבח הפסד הלשונות, לא סבת הוייתם, וזה מבואר בנפשו. וכן יראה גם כן מענין החכמות, וזה שאם הודינו שכבר יפסדו הלשונות, הנה יחויב בלשונות הנשארים שיהיו לחכמות הנמצאות להם זמן שיש לו תכלית, ואף על פי שנורה ששאר הלשונות נפסדו ונפסדו בהפסדם החכמות אשר המציאום. ועוד שלא יחויב מהפסדם הפסד החכמות אשר המציאום, וזה שאנחנו נראה בחכמות הנשלמות שהם מתפשטות בכל האומות, כמו הענין בחכמת ארסטוטלוס ובחכמת גלינוס ושאר החכמות אשר יחשב בהם שיהיו שלמות, כמו זה הענין בחכמת בטלמיום בתכונת הגלגלים, וכמו שנמצא הענין מהורחנו החמימה, עד שלא יחכן כאלו שיפסדו, אם לא יפסר המין האנושי בכללו, ואמנם היה זה כן, כי מפני שהיתה חשוקת האדם בטבע להשגת חכמה, כי היא שלמותו והצלחהו, ישתדלו להעתיק להם אלו החכמות אל לשונם, עד שיתפשטו בזה האופן בכל הלשונות: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר תהיה מאלו הענינים אשר זכרנו בוה הפרק ראיה חזקה על שהעולם מחודש, וזה מסגולת האמת שהוא מסכים לעצמו מכל צר.

פרק ששה עשר

יתבאר בו שאי אפשר בעולם שיפסד.

ואחר שההבאר מכל אלו. הדברים הקודמים שהוא מחויב בעולם שיהיה הווה, הנה ראוי שנחקור אם אפשר בו ההפסד, אם לא, ולוה נחקור תחלה מה הם סבות ההפסד.

ונאמר שההפסד הטבעי יהיה לדבר הנפסד בטבע מצד החמר, לא מצד הצורה, כי הצורה היא אשר חשחדל לשמור מציאות הנמצא בעל הצורה כפי מה שאפשר, כמו שהתבאר בטבעיות. וההפסד הזה יהיה כאשר יגברו הכחות המתפעלות על הפועלות, וזה אמנם יתכן שימצא לבד בדבר שיש לו הפך, או הוא עם זה מורכב מהפכים, כי היה מדרך ההפך שיפסיד הפכו. וכאשר התישב זה, והיה מבואר שאין לגרם השמימיי הפך ואינו מורכב מהפכים, הוא מבואר שאי אפשר בגרם השמימיי שיפסד, כי אין לו מצד החומר סבת ההפסד, ואין מדרך הצורה שההיה מפסדת, אבל היא אשר תתן הטוב והשלמות לדבר בעל הצורה כפי מה שאפשר: וכאשר היה הגרם השמימיי בלתי נפסד, הוא מבואר שאי אפשר בעולם שיפסד, כי הגרמים השמימיים ישפעו בכאן מה שישלימו בו אלו ההויות מה שהתמידו נמצאים, ולזה היה זה המציאות השפל גם כן בלתי נפסד.

וכבר יספק מספק ויאמר שמזה המופח יהבאר שאין העולם נפסד בטבע, כי אין לו סבות ההפסד, ומה שאין לו סבות ההפסד אי אפשר שיפסר אבל מה זה ימנע היוחו נפסר בכונה ורצון, כמו שהונח הווה בכוונה ורצון, וזה שהדבר כבר יפסד ברצון, ואם לא יחן טבעו שיפסד בעת ההוא, וזה שהאומן יפסיר החיבה כאשר ירצה ויעשה ממנה כסא. ונאמר כי מה שהונח מההוייה הרצונית אשר לא תאות לפי הטבע חייב אותו מה שנמצאהו מענין הככבים ושאר מה שבשמים, שאי אפשר התהווחו כי אם אל הרצון, ואולם ההפסד לא יכריחנו דבר להניח אוחו אם לא יחייבהו הטבע. ועוד כי ההוייה היא מה שדרכו שייוחם לפועל, ואין הענין כן בהפסד, כמו שהחבאר במה שקרם. ועוד כי כאשר חקרנו כהפסד אשר יהיה בזה האופן, נמצאהו אם לכוין אל הטוב והשלמות, אם לכוין אל ההפסד וההשחחה, כמו שיקרה זה לקצח האנשים רעי החכונה שישחיתו הדברים בחמתם להנקם כו מאויביהם, או להיותם שמחים בהשחתה מפני רוע חכונתם. ואשר יהיה לכוין אל הטוב והשלמות יהיה באחר משני פנים, אם שיפסיד הרבר לתת לו צורה יותר שלמה, או שיפסדהו לעשות ממנו מה שיצטרך אליו יותר: והמשל שכבר יחיך האומן הגביע, כאשר היחה המונחו בלתי נאותה, לעשותו בתמונה אחרת יותר שלמה, או לעשות ממנו כלי אחר יותר נכבד מהגביע, וכבר יחכן שיחיך אותו לעשותו ממנו כלי פחוח ממנו, מפני היוחו צריך אל הכלי ההוא בזה העת. וכאשר היה זה כלו מבואר מענין ההפסד המגיע בכונה ורצון שהוא יהיה בהכרח לאחד מאלו הסבות אשר קדם זכרם, הנה כאשר יחבאר שאין דכר מאלו הסבוח אפשרי בשם יחברך, יחבאר שאי אפשר בעולם שיהיה נפסר בכונה ורצון. וזה ממה שיתבאר בקלות, וזה שאין ראוי שניחם אל השם יחברך הפועל המגונה אשר יעשוהו פחוחי האנשים שיפסידו לכוין אל ההשחתה וההפסד, אבל נמצאהו פועל הטוב והשלמות בתכלית מה שאפשר. ולא יחכן שיכעם, כי אין לו סבוח בכעם. וכן לא יחכן שיעשה זה להנקם מהאויב, וזה ממה שלא יצטרך אל באור למעיין בזה הספר. וכן נאמר שאי אפשר שיאמר שיפסד השם יחברך זה העולם לעשות ממנו עולם אחר יותר שלם, שאם היה הדבר כן, הנה לא אשער מה הסבה אשר מנעתהו לחת לו זאת הצורה בהוייו אותו, האם שם מונע ימנעהו, או התחדש לו יריעה, הנה זה כלו מבואר הבטול בשם יחברך, וזה שאי אפשר שתתחדש לו ידיעה, כי אם היה אפשר זה, היה משחנה בעצמוחו, וזה שקר. ואי אפשר שיונח שם גם כן מונע ימנעהו, כי הוא בתכלית העוצם והיכולת לחת מהטוב והשלמות לנמצאות מה שאפשר, וזה מבואר למי שעיין בדברים הטבעיים ובאופן תכלית העוצם והיכולת אשר ימצא בבריאתם להת להם מהטוב והשלמות בתכלית מה שאפשר. ובכלל הנה אם היה שם מונע, הנה יהיה זה אם מצד החמר, או מצד דבר מחוץ. ואי אפשר שיונח מצד החמר, שאנחנו נמצאהו מושל עליו ומניע אוחו אל כל אשר יחפוץ, עד שכבר ישלים בו מה שאפשר שיהיה מן ההויות. ואי אפשר גם כן שיונח זה מצד דבר מחוץ, שאם היה זה כן, הנה לא יחכן שיהיה אלא כשיהיה למונע ההוא שולטנות ושררה על השם יחברך, ויכריחהו לעשוח העולם באופן שלא יהיה בו מהשלמות מה שאפשר, כי אין השם יחברך בעל גשם שיוכל אחר למנוע אותו מעשות מה שירצה, כמו שאפשר זה באדם שיאסרו ידיו, דרך משל, וימנעוהו מעשות פעולתוי ואם היה לאחר שולטנות עליו ושררה, הנה אי אפשר שיהיה גשם, ולא בעל גשם, כי יהיה הנמצא החסר מושל על הנמצא השלם, ואין בכאן גם כן צד יהיה אפשר בו לגשם או לבעל גשם למנוע פעל הנבדל, ולזה יחויב, אם היה אפשר זה, שיהיה המונע ההוא שכל נבדל. ולא יצוייר שיהיה זה הפעל ממנו על צד האונם וההכרח, אבל על צד התשוקה, כאלו תאמר שישחוקק השם יחברך אל הנמום אשר בנפש השכל ההוא חשוקה המנעהו משיחרש מה שאפשר שיהחרש מהנמוס אשר בנפשו, וזה דבר מבואר הבטול, רוצה לומר שלא יהיה חשוקת השם יחברך אל מה שהוא יותר נכבד, עם מה שנראה מהשלמות בפעולוחיו. ועוד שכבר יחחייב מזה שיהיה השם יחברך מורכב משני אלו הנמוסים, כי כל אחד מהם מושכל אצלו בהכרח לפי זאת ההנחה, ויהיה השם יחברך הרבה בפעל, כי אין בכאן דבר ישים אלו הנמוסים אחר במספר, כי אינם מתאחדים בשיהיה קצחם שלמות לקצח, וזה מבואר מאר. ועוד שאם היה הענין כן, הנה ישאר זה העולם החסר לנצח, כי אין בכאן דבר יפסיד המונע ההוא, כי אין לו סבות ההפסד. והוא מבואר גם כן שאי אפשר שנניח שיפסיד השם יחברך זה העולם לעשוח ממנו מה שיצטרך אליו יותר, כי אין פעולח השם יחברך להשלים עצמו, אבל להשלים הדבר המתפעל ממנוי ולוה הוא מבואר, שאם היה שיפסיד השם יחברך זה העולם, הנה יפסידהו לעשות ממנו עולם אחר יותר שלם, וזה דבר כבר התבאר שהוא שקר. ועוד שאם היה השם יתברך מפסיד זה העולם לעשות ממנו עולם אחר, הנה יהיה בהכרח העולם ההוא כמו זה העולם, ויהיה הרבר הווה ממה שהוא כמוהו בכל הפנים, וזה מבואר הבטול. ואולם שהוא מחויב שיהיה העולם ההוא כמו זה העולם הנה זה מבואר, וזה כי אין בכאן תנועות טבעיות זולת אלו אשר בעולם הזה, ומהם יחויב מציאות היסודות והמורכב מהם. ובכלל הנה אם היתה שם תנועה, הנה בהכרח שההיה ישרה או סבובית ואם היתה ישרה, יחויב שיהיה מעלה ומטה, ויחוייב מזה המצא הגשם המחנועע בסבוב, כי הוא המחדש המעלה והמטה: וכאשר נמצא, הנה כבר יחויב שימצאו היסודות והמורכב מהם, ובזה הוא מבואר שאם היחה שם תנועה סבובית, שהוא מחויב שימצאו שם היסודות והמורכב מהם: וכאשר היה זה כן, הוא מבואר שאי אפשר שיפסד זה העולם לא מצד הטבע ולא מצד הכונה והרצון. ומזה הביאור בעינו יחבאר שאי אפשר שיהיה לפני זה העולם עולם אחר, שאם היה זה כן, לא היה אפשר בעולם ההוא שיהיה נפסד. ובכאן החבאר שהעולם הווה פעם אחת לבד, ושהוא בלתי אפשר שיפסר, ולזה הוא מבואר שהמאמר בשיהיו שם עולמות אין תכלית למספרם בבא זה אחר סור זה הוא שקר. וכבר יחבאר גם כן בטולו מפנים זולת אלו, וזה שאם היה הענין כן, היו הזמן והחנועה בלחי בעלי תכלית בכמות, וזה ממה שהחבאר בטולו. ועוד שאם היה זה כן, היה מהתנועות הנכרכות זמן מדובק ונצחי, וזה דבר בלחי אפשר, כמו שבאר הפלוסוף.

פרק שבעה עשר

יתבאר בו איך היתה הויית העולם.

ואחר שהתכאר שהוא מחויב שיהיה העולם הווה, ושהוא בלחי נפסר, ושהוא בלחי אפשר שתהיה הוייתו מעולם אחר נמצא קודם לו, הנה ראוי שנחקור איך יתכן שתהיה זאת ההוייה.

ונאמר שלא ימנע הענין בזאת ההוייה מחלוקה, וזה שהיא חהיה בהכרח אם יש מיש, אם יש מאין. ואולם אם הונחה יש מיש, הנה ירמה שיחויב שיהיה לחמר ההוא אשר נהיה ממנו העולם צורה מה, כי אנחנו לא נמצא החמר רק מצורה: וכאשר היחה לו צורה, הנה בהכרח שההיינה לו תנועות מה, ואי אפשר שנניח לו כמו התנועות הנמצאות בזה העולם, לפי שאם היה הדבר כן, היה לפני העולם הזה עולם אחר, וזה דבר כבר הונח שהוא שקר: הנה אם כן לא ישאר אלא שההיינה לו הנועות בלחי בעלות סדר, ולזה הוכרח אפלטון שיאמר שהעולם נתהווה בששב מהעדר הסדר אל הסדר.

והנה כאשר הונח הענין כן, יתחייבו ספקוח עצומות אין המלט מהם. מהם, כי מפני שהיו שם תנועות הם בהכרח סבוביות, או ישרות, ואיזה מהם שחמצא, יחויב שהמצאנה האחרות, כמו שקדם, ולזה יחויב שיהיה קודם זה העולם נמצאים היסודות והגרם השמימיי ובהיות הענין כן, הנה יחויב אם שיהיה העולם הוא בעינו נמצא קודם הויו, וזה מבואר הבטול, כמו שקדם, או נאמר שהעולם ההוא היה נמצא באופן שלא יחכן שישלם בו הסדר והיושר הנמצא בעולם הזה, ולא יחכן זה אלא כשיונחו היסודות נמצאים והגרם השמימיי נמצא, אלא שאין בגרם השמימיי מה שישלם בו הכדר והיושר הנמצא באלו הדכרים, וזה אם בשלא יהיו שם ככבים שומרים היסודות בסדר ויושר, או שלא תהיינה תנועותיהם באופן מהמהירות והאיחור והנטייה שישלמו בו אלו הנמצאות השפלות, או יהיה זה להחקבץ אלו הסבות יחר, ר"ל שאין שם ככבים ואה שאם גם כן התנועות באופן שיצטרך להשלמת מה שבכאן. וזה שאם היה נמצא בגרם השמימיי מה שישלם בו הסדר והיושר ביסודות, והיו היסורות נמצאים, היה מחויב שימצאו מהם אלו הנמצאות אשר יתחדשו מערוב היסודות והמזגם, וזה הפך מה שהונח, ולזה יחויב, אם היה הענין כמו שהונח, שלא יהיה בגרם השמימיי נמצא מה שישלם בו הסדר והיושר באלו הנמצאות השפלות. אלא שכאשר הונח הענין כן, יחויב שיפסרו היסורות ההם, ולא יהיה שם מה שיהווה אותם אחר זה בזה הזמן הארוך שאין לו חכלית. וזה כי מפני שלא היה בגרם השמימיי

מה שישמור השווי והסדור והיושר בהם, חויב שיגבר אחד מההפכים על הנשארים מהיסודות ויפסידם כמשפט כל הפך שמפסיד הפכו כאשר יגבר עליו, ולא יהיו היסוו וה נמצאים כלל בחלק מחלקי הזמן ההוא הבלתי תכליתיי, אבל ימצא אחד מהם לבד, והוא הגובר: ואם היה הגובר הוא היסור הקל, כמו שיראה שיחויב זה מפני החנועה המהווה אותו חמיר, הנה יהיה היסוד הקל במקום השפל זמן אין תכלית לו, וזה מגונה מאר, עם שהוא מן השקר שיהיו היסורות נמצאים לכטלה זמן אין חכלית לו, כי מה שוה דרכו יהיה מציאותו מעט ובמעט מהזמן. ואולם אמרנו שיחוייב מזה שיהיו היסורות לבטלה, כי הוא מבואר שהיסורות הם נמצאים בעבור מה שהורכב מהם, ועוד שכבר יחויב מזה שלא חהיה שם תנועה בעולם היסורות, כי לא היה שם כי אם יסוד אחד, והתנועה לא תהיה שם אם לא במציאות הקל והכבד, כמו שהחבאר מדברינו במה שקדם במאמר החמישי מזה הספר, וזה הפך מה שהניח אוחו אפלטון, כי הוא הניח הדברים אשר מהם נתהווה העולם מתנועעים. ועוד שכבר יחויב מזה שתהיה חנועת הגרם השמימיי ההוא לבטלה, אחר שלא יתחדש ממנה דבר בעולם היסורות זולתי הפסד לקצח היסורות מפני התגברותה אחד מהיסודות, וזהו היותר גדול שבשקרים, רצוני שחהיה בכאן מחנועע חנועה בלחי בעלח חכלית בכמוח לא לשום חועלת אבל ליגיעה ועמל. ועוד שהחנועה ההיא הסבובית יחויב שחהיה התחלת ציור, כי אין שם דבר ממנו חהיה זאת החנועה ואליו, ואין זה הציור דבר אלא שיושפע ממנה שפע מה בנמצא השפל, כי זאת התנועה אי אפשר שיגיע ממנה חועלה לגרם השמימיי, ויחבאר ממה שקדם שזה המניע צריך שיהיה נבדל, לפי שהחנועה ההיא חהיה חמיר מציור אחד במספר, והוא בחכלית הבטול שנאמר שיהיה בכאן מניע נבדל יניע לחכלית מה, ואין לו כלים שישלם ממנו זה החכלית. ואם הנחנו שיהיה לגלגלים ההם קצת הכלים והתנועות אשר ישלמו בהם אלו הנמצאות השפלות ולא יהיו להם כולם, ולזה לא ישלם בהם הסדר והיושר באופן שלם, וזה יהיה בהכרח כשיהיו שם ככבים מה, הנה יחויב בהכרח בכמו המופחים הקורמים אשר חייבנו מהם הוית זה העולם שיהיה העולם ההוא הווה, ושתהיה התחלת חדושו מיוחסת לרצון הבורא, ואם היה זה כן, יהיה שם מהשם יחברך עולם אחר עולם, וזה כבר החבאר שהוא שקר. ועוד שכבר יחויב מזה שיהיו הזמן והתנועה בלחי בעלי תכלית בכמות, וזה דבר כבר התבאר שהוא שקר. ואם אמר אומר שאפלטון לא ירצה בכאן בואת התנועה הבלתי בעלת סדר שיהיה לחמר המתנועע צורה תניעהו, אבל יתנועע מעצמו תנועה

מבולבלת: אמרנו לו שזה גם כן מבואר הבטול, וזה שכבר התבאר בספר השמע שאי אפשר שיהיה התמר מניע עצמו, אבל יחויב שיהיה לו מניע.

וכאשר החבאר שהוא שקר שחהיה הוייח העולם יש מיש על זה האופו, הנה ידמה שלא חשאר אלא שחהיה הוייתו יש מאין. והנה ידמה שיהיה זה אפשר מפני מה שנראה אוחו מכל מה שיחחרש שהוא יש מאין, כמו שזכרנו במה שקדם: אלא שזה הדמוי כאשר הושתכל בו, לא התבאר ממנו שיהיה אפשר שיהיה הגשם מלא גשם במוחלט, כי המחחדש על זה האופן הם צורות לא גשם. ובכלל הנה הצורה חתן דומה למה שבעצמה, ולזה חהן הצורוח, כי הצורות הם כלם מושכלות. אך איך יתן הגשמות, מי יתן ואדע. ובכלל הנה אנחנו נראה בכל הווה, היה הווה בטבע או בכונה ורצון/ שלא יתחדש בו דבר זולח הצורה, אבל הגשמות לא יתחדש בהם כלל, ולזה היה שיהוו הטבע והמלאכה דבר מדבר. וכן ימצא זה במה שיתחדש מההזדמן והקרי, ולזה הוצע בחכמה הטבעית על שהוא מבואר בנפשו שלא יתהוה דבר מלא דבר. והנה הצורה גם כן אין לה הוייה בעצמותה, אבל יתהוה המורכב מהחמר, והצורה מדבר לו אפשרות מה לקבל זאת הצורה. ולזה הוא מבואר שלא יחבאר מזה הדמוי שיהיה בכאן גשם הווה בעצמותו מלא גשם. ועוד שכאשר הונח הענין כן, הנה יחויב בהכרח שיהיה הרקוח נמצא, והוא ממה שהתבאר בחכמה הטבעית שהוא שקר. ואולם שהוא מחויב מזאת ההנחה שיהיה שם רקות הוא מבואר מאד, וזה שלא ימנע קורם הויית העולם ברחקים אשר בהם נמצא העולם משיהיה אפשר שיהיה בהם גשם, או יהיה מחויב, או נמנע. ואולם אם היה מחויב, לא סר היותו, ויהיה אם כן העולם נמצא קודם הויו, וזה שקר מבואר. ואם היה נמנע, היה בלחי אפשר שיצא לפעל בעה מהעחים, ואם הוא אפשר, הנה יהיה המקום ההוא רקות, כי גדר הרקות הוא שהוא מקום פנוי מגשם, והוא אפשר שיהיה בו גשם: ובהיות הענין כן, הנה יהיה שם רקוח קודם הויח העולם. ועוד כי מפני שלא היה במקום ההוא טבע ישים בו אפשרות, להיות בו גשם יותר ממה שימצא מזה לשאר הפנוי אשר הוא חוץ לעולם, הנה היה אפשר בהם על יחס אחר שיתהווה בהם הגשם, כי אין בין חלקי הפנוי ההוא חלוף יחייב האפשרות לאחד מהם, ולא לאחר, כי הוא כולו העדר מוחלט. ובהיות הענין כן, הנה יהיה שם נמצא רקות אין תכלית לו גם אחר הויית העולם, וזה בתכלית הבטול. ועוד כי כבר ישאל שואל מה הסבה אשר הביאה שימציא השם יחברך את העולם הזה בזה החלק מהפנוי ההוא אשר הוא נמצא בו, ולא המציא אותו באחד משאר חלקי הפנוי ההוא, והנה יראה שהצורה הנבדלת לא יגיע פעולתה במקום מיוחד, וזה מחויב בה, מפני שאינה במקום, אלא נמצא שחגיע פעולחה באיזה מקום שיהיה מוכן לקבל רצויו, ולזה חמצא שישפיע השכל הפועל לאלו הנמצאות מה שישפיע באיזה מקום שיהיו נמצאים. ובהיות הענין כן, והיה הפנוי כלו מקבל רצוי הסבה הפועלת על יחס אחר, הנה יחויב שיושפע ממנה גשם בכל הפנוי, ויהיה נמצא גשם אין הכליח לו בפעל, וזה מבואר הבטול. ובכלל הנה לא יתהוה דבר במקום מיוחר אם לא מפני שהחמר שהתהוה ממנו הוא במקום מיוחד, או מפני שהפועל אותו הוא במקום, או להתחבר שתי אלו הסבות יחדי והמשל כי האיד יתחרש ממנו המטר בזה המקום מצר היותו כזה המקום, ולא יתהוה הבית מראובן הבונה בזה המקום, אלא מפני היות ראובן והרבר שיתהוה ממנו הבית כזה המקום, ולא חתהוה זאת הצורה ההווה בזה המקום אלא מפני שיהיה המקבל אותה בזה המקום י וההבדל בין מה שהפועל אותו הוא במקום מיוחד ובין מה שהפועל אוחו אינו במקום מיוחר, כי הפועל שהוא במקום מיוחד לא יתכן שיהיה ממנו פעל בעת אחד כי אם במקום אחד במספר, והפועל שאינו במקום יתכן שיהיה ממנו פועל בעת אחד במקומות רבים, כאשר היה מי שיוכן לקבל רצויו. וכאשר החישב זה, הוא מבואר שכאשר הונח העולם הווה יש מאין, לא יהיה בכאן דבר יחייב שיהיה במקום מיוחר, לא מצר הפועל ולא מצר מה שיחהוה בו העולם, ולוה יחויב שיהיה בכל המקומות הפנוי ההוא שאין תכלית לו על יחם אחר, או שיהיה שם במקום העולם לבד הוא במקום הוא אשר חייב שתהיה זאת ההוייה במקום מיוחד. ואם היה הענין כן, הנה יחויב שיהיה שם גשם, כי מה שהוא במקום הוא גשם בהכרח. ועוד כי העולם לא ימלט קורם הויו אם שיהיה מציאותו מחויב, או נמנע, או אפשרי אבל אם היה מחויב, לא סר היותו, ואם היה נמנע, לא יתכן היותו, ולזה יחויב שיהיה מציאותו אפשר: אבל האפשרות הוא ממה שיצטרך אל נושא, הנה אם כן יחויב שיהיה שם נושא הוא אשר היה בו אפשרות לקבל הוייה הרצונית אשר החבאר חיובה, ולוה יחויב שחהיה זאת ההוייה יש מיש, וזה הפך מה שהונח. ועוד כי הפועל הראשון יחויב היותו פועל בכח זאת ההוייה קודם חדוש העולם: ולפי שהמצטרפים הם נמצאים יחר, הנה יחויב, כאשר היתה העלה עלה בכח, שיהיה המחפעל מחפעל בכחי ואולם המחפעל בכח הוא גשם, הנה אם כן מה שיחויב שיהיה שם גשם קודם הויית העולם. ובכלל הנה המאמר בשיהיה גשם הווה מלא דבר הוא מבואר הבטול, כי לא יחכן שחהיה

לגשם הוייה כלל במה שהוא גשם, כל שכן שיחהוה מלא דבר במוחלט. ואמנם יתהוה הגשם לא במה שהוא גשם, אבל במה שהוא בעל צורות מה יחחדשו בו. והוא מבואר שאי אפשר לנו לצאת מאלו הספקות, מפני מה שהקרמנו שהוא מחויב שימצא מן ההבדל בין ההוייה הכללית וההוייה החלקיח, כי אלו הרברים כלם הם מחויבים להווה במה שהוא הווה, היה חרושו מהרצון או מהטבע, לא להווה בחלק במה שהוא הווה בחלק, וזה מבואר בנפשו מענין אלו הספקות. ואם אמר אומר שכבר נצא מאלו הספקות בהקדמה אשר זכרה הרב המורה, והיא שטבע הנמצא בעת הויו הוא זולת טבעו אחר הויו והשלמו, ולזה לא יעיר המציאות על מה שהיה קורם הויו. אמרנו לו שהמחויב מזאת ההקדמה "חיוב אמתי הוא שמה שהוא נמצא בזה המציאות מפני היותו בזה התאר אשר הוא בו הוא בלתי מחויב שימצא לו קודם היותו בזה החאר: ואולם מה שחויב בו מפני היותו נמצא באי זה חואר הזדמן יחויב שיהיה נמצא כו בעת הויו. והוא מבואר שהרבה מאלו הספקות חויבו מזולת הבטה אל התאר אשר זה המציאות בו, ולזה ישאר עם זאת ההקדמה הספק הקודם בהם. וכבר הודענוך שהרב המורה לא לקח זה הרעת אלא להמלט מהספקות אשר יחוייבו למי שיניח העולם מחורש באופן שהניח אותו אפלטון, כמו שיראה ממה שטען עליו הפלוסוף, לא שיחויב זה מרעח החורה, כי כבר זכר .הרב המורה שאם יתבאר דעת אפלטון במופת שהוא ראוי שיאמן, שהוא בלתי חולק על השרשים התוריים, אלא שהוא מסכים להם: ואם היה דעת חורתנו הוא שהעולם הווה יש מאין, לא יצדק זה המאמר: ומזה יתבאר לך שדעת תורתנו הוא שהעולם הווה, אבל לא יחויב ממנה שההיה ההויה יש מאין כמוחלט, אבל בחיי יראה מדברי החורה בכל הבריאה שהיא יש מיש זולח העולם השכלים: והוא אשר בו אמר בבריאתו יהי אור, ואולם הרקיע נתהוה מהמים, כאמרו יהי רקיע בתוך המים, ושאר כל הדברים שוכר בבריאת העולם מבואר בהם שבריאתם היתה יש מיש, אמר תדשא הארץ, ישרצו המים, חוציא הארץ, ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ווה יחבאר ביאור שלם בגורת השם במה שיבא. ואולם הרב המורה אמר שוה הדעת הוא פנת תורתינו, לחשבו שבזה האופן נצא מהספקות אשר ספק הפלוסוף על מי שיאמר בהויית העולם, ולזה הקרים זאת ההקרמה, ואמר שכבר בנאה לחומה סביב החורה מונעה כל משליך אבן אליה. והוא מבואר שכבר נחשוב לצאה בזאת ההקרמה מכל אלו הספקות אשר זכרנו כשנחחייב ממנה מה שלא יחויב ממנה חיוב אמתי. ועוד שזאת ההקדמה כאשר לוקחה באופן כולל, לא הניחה לנו עיון בהויית הנמצא, ולזה סוחרה לנו העיון אחר הויו: ואם הדבר כן, הנה לא יהיה לנו תועלת בהנחת העולם מחודש לקיים אמונת המופחים אשר בעבורם היה ההכרח להאמין שהעולם מחודש, כמו שוכר הרב המורה, וזה שהמופחים היו אחר הויית העולם נמצא, ואם לא יהיה אפשר אחר הויית העולם אלא מה שיחייבהו טבע המציאות, כמו שיראה מזאת ההקדמה, הנה לא יהיה דרך לאמונת המופחים. וכבר יצאנו מכונחינו, אלא שהכריחנו לזה שלא יחשדנו המעיין בדברינו שנחלוק על התורה בחלקנו על זה הדעת, וזכרנו הספקות הנופלות בו מצד העיון. ובכלל הנה כמו שאמר הרב המורה איזה דעת שיחבאר חיובו במופת הוא ראוי שנאמין בו, ואפילו דעת הפלוסוף אם היה שיחבאר במופת, היה ראוי שנאמין בו, ויפורש מה שבא בחורה שיראה שהוא חולק עליו באופן מסכים על האמת.

ונשוב אל כונחינו ונאמר, כי מפני שכבר היה מחוייב בזאת ההוייה אשר החבאר חיובה במופחים רבים, שחהיה אם יש מיש, אם יש מאין, וכבר החבאר שאי אפשר שחהיה באחר מאלו הפנים, הנה לא ישאר אלא שחהיה יש מאין מצד, ויש מיש מצד. והנה זאת החלוקה היא אשר נעלמת מהקרמונים. ואולם היותה יש מיש היא שההיה מגשם: ואולם היותה יש מאין היא שתהיה מגשם נעדר כל צורה. והוא מבואר שבזה האופן יוסרו כל הספקוח אשר ספקנו על אלו שתי הדעוח, וזה כי מה שיחוייב מהספק לאפלטון לפי מה שזכרנו הוא מפני מה שהיה מניח לזה הגשם הנועות מה, ואולם כאשר הנחנוהו נערר מצורה, יסורו כל הספקות ההם, כי מה שוה דרכו לא חהיה לו חנועה, כי החמר לא יניע את עצמו. ומה שיחוייב מהספק למי שיניח הויית העולם יש מאין במוחלט אמנם חויב מפני שלא הניח לואח ההויה נושא, ואמנם כאשר הנחנו לואת ההוייה נושא, יסורו כל הספקות. ואולם איך תצוייר זאת ההוייה, הנה לפי מה שאומר, והוא שוה הגשם אשר ממנו נהיה העולם שם השם יחברך קצחו שומר חמונחו, והוא הגשם השמימיי, וברא בו הככבים והגלגלים אשר יניעום באופן שיושפע מהם מה שיצטרך להשלים מה שבכאן, וקצתו נשאר בלתי שומר תמונתו, והוא מה שבין גלגלי הככב האחד לגלגלי הככב השני, ובקצחו שם טבע אל שיהיה בו אפשרות לקבל כל הצורות, והוא החמר השפל מפני הצורות היסודיות אשר ברא בו, והכח אשר נתן ליסורות להשתנות קצתם אל קצת ולהחמזג קצתם עם קצח, כי בזה יוכן זה החמר השפל לקבל כל הצורות. זהנה יראה כי זה הגשם היה קורם

בריאת העולם כלחי שומר חמונתו מפנים. מהם, כי היה שמירת החמונה הולך במדרגת הצורה והשלמות אל העדר שמירת החמונה, ולזה חמצא בבעלי נפש כלם שהם שומרים חמונחם, ומה שיהיה מהם יותר דבק בחיים, היה יותר אמחי בשמירת החמונה, כגון הענין בככבים ובגלגלים. ומהם, שאנחנו נמצא מה שאין לו צורה מהגשמים בלחי שומר חמונתו, והוא הגשם הבלחי שומר חמונתו אשר התבאר שהוא נמצא בין הגרמים השמימיים. ואולם היה אפשר לשם יחברך שיחן לחמר אחד בעינו צורות מהחלפות או הכנות מהחלפות מפני היות זאת ההוייה רצונית, ובזה האופן היה אפשר שיהיו הככבים מתחלפי הטבעים במה שיושפע מהם באמצעות זהרם, עם היות חמרם אחד בעינו כמו שקדם. ובכאן התבאר כי החחלת כל החמרים היא אחת במספר, כי הגשם הנעדר מכל טבע לא יתכן שיתחלפו חלקיו קצתם לקצת יוראוי היה להיות כן, וזה שכמו שהתחלת הצורות כלם היא צורה אחת במספר, כן ראוי שתהיה התחלת כל החמרים חומר אחד. ולואת הסבה חייבו קצח הקורמים שיהיו בכאן שני אלוהות, לחשבם שיהיו ההתחלות התמריות שתים, והם החמר השפל והגרם השמימיי. ואין ראוי שיחשב עלינו שנרצה באמרנו בזה הגשם שנהיה ממנו העולם שהוא בלחי שומר תמונתו שתהיה לו תנועה מה יתבלבל בה מצב חלקיו וישוב מצכם קצתם מקצת באופן אחר, כי זה המאמר יהיה סותר נפשו, אבל אמנם נרצה שהוא נעדר הטבע אשר ימשך ממנו לגשם

פרק שמונה עשר

נתיר בו הרבה מהספקות הנופלות בהויית העולם.

וראוי שנחקור בכאן בספקות מה יתחייבו מזאת ההוייה אשר החבאר חיובה, כי בזה תשלם לנו היריעה האמתית בה, רצוני כשלא ישאר בה ספק ולא דחייה.

ואולם הספק הראשון הוא שכבר יחויב בזה הגשם אם שלא יוחיר ממנו דבר כשנהיה ממנו העולם, או שיוחיר ממנו. ואם היה שיוחיר ממנו, הנה יהיה המוחר ההוא לבטלה, וזה שקר לפי מה שיחשב. ואם אמרנו שלא יוחיר ממנו דבר, הנה לא ימלט אם שימצא מעצמו כדורי התמונה, או שיהיה בתמונה אחרת ויהיה השם יתברך הניע חלקיו ושם אוחו בתמונה כדורית. ואם אמרנו שיהיה מעצמו כדורי התמונה, כמה אני חמה איך קרה בזה הגשם שיהיה כדורי החמונה, זהנה אין לו טבע מהטבעים, כמו שהחבאר מעניינוי ולזה הוא מבואר זהנה אין לו טבע מהטבעים, כמו שהחבאר מעניינוי ולזה הוא מבואר

שאין לו טבע יחייב לו הכרוריות. והוא רחוק שתגיע לו זאת התמונה השלמה שבתמונות במקרה, עם שהוא רחוק גם כן שיסכים גודל זה הגשם לגורל שהיה ראוי לעולם, וזה שכבר יראה שגורל העולם אי אפשר שיהיה יותר גדול ולא יותר קטן מהשעור שהוא נמצא בו, ווה שהגודל אשר לאחר אחד מהדברים הטבעיים הבעלי נפש הוא מוגבל, כמו שוכרנו במה שקדם: ואם היה שיהיה לו רוחב מה בזה השעור, הנה זה לו מפני טבע האישיי, לא מפני המניי. ובהיוח הענין כן, הוא מבואר שאם היו היסודות יותר גדולים ממה שהם, או יותר קטנים, לא יחכן שיהיה נמצא בדברים אשר בכאן מה שיצטרך להם להשלמת מציאותם ולשמירתם. וזה שאם היו יותר גדולים ממה שהם, הנה יקבלו אלו הנמצאות רושם מחגבורת אחד אחד מהיסודות בתקופות אשר יגבירו אותם יותר מן הראוי ואם היו יותר קטנים ממה שהם, לא יקבלו אלו הנמצאות אשר בכאן מהם הרושם הראוי בעת הגברתם. ובזה יתבאר שאין ראוי בגלגלים ובככבים שיהיו יותר גדולים ממה שהם ולא יותר קטנים, אבל זה בהם יותר ראוי, כי אין להם טבע אישיי יחכן בו שיהיה לאישיהם רוחב בכמות. ולזה הוא מבואר שאם היה בכאן עולם אחר, היה ראוי שיהיה מסכים לזה העולם בשעורו ובכל הענינים הנמצאים בו, כי אין, דרך משל, לגלגלי השמש, אם היה נמצא בכאן יותר משמש אחר, טבע אישיי יחחלפו בו, וכן הענין בגלגלי שאר הככבים. וגם כן הנה מפני שאי אפשר לעולם, אם היה נמצא ממנו עולם יותר מאחר, שיתחלף האחר לשני מפני הטבע האישיי, כי אין לעולם הפך, הוא מבואר שאי אפשר שימצא העולם אלא בזה החאר שהוא בו מהגודל ומהטבעים הנמצאים בו. ועוד כי מפני שיהיה נמוס העולם וסדרו וישרו שופע מהשם יחברך מצד מה שהוא נמוס הנמצאות וסדרם וישרם, והיה הסדר אשר בנפש השם יחברך אחד בעינו ולא ישתנה, הנה יחויב בנמום השופע ממנו בעולם שיהיה אחר במספר, ולא ימצאו ממנו נמוסים מתחלפים. ולזה הוא מבואר שלא יחכן שנאמר שימצא זה הגשם אשר ממנו נתהווה העולם כדורי התמונה מעצמו, ולא יוחיר ממנו דבר, כי זה רחוק שישלם במקרה. ואם אמרנו שלא היה כדורי התמונה ולא יותיר ממנו דבר כשנהיה ממנו העולם, היה מחויב מזה שיהיה בכאן רקות כשהנחנו שהשם יתברך קבץ אותו ושמהו בחמונה כדורית, וזה מבואר בנפשו עם שכבר יחחייב מזה הבטול השני אשר זכרנו, והוא שלא אשער איך הסכים במקרה שיהיה גורל זה הגשם שוה לגורל הראוי לעולם. ובהיות הענין כן, הנה בכאן ספק עצום איך שהונח מאלו **המחלוקות.** בי מול מו מול המלים בי שנומות מילולים בל מלים בי בי בי בי בי בי בי בי בי בי

והספק השני הוא שכבר יחחייב מזה, שאם לא היה נמצא מזה הגשם השעור הראוי להיוח ממנו העולם, שלא יהיה בכאן עולם, ויהיה אם כן חמיד השם יחברך באופן שלא ישפע ממנו דבר לזולחו, וזה מגונה מאד. ובכלל הנה יחחייב מזה שלא יהיה הוייח העולם אפשריח אלא מצד שקרה שיהיה נמצא מזה הגשם השעור שישלם בו העולם, וחהיה אם כן החחלת הויית העולם נשלם מקרי וההזדמן, וזה מבואר הבטול לפי מה שיחשב.

והספק השלישי הוא שכבר יחשב שאם היה בכאן דבר קדמון זולתי השם יחברך, שיהיה אלוה כמהו, וזה בתכלית הגנות.

והספק הרביעי הוא שכבר יחשב שיחויב כזה הגשם קודם הויית העולם שיהיה אם מתנועע, ואם נח. ואם היה מתנועע, יתחייבו מזה כל הבטולים אשר חייבנו לדעת אפלטון. ואם היה נח, או שיהיה נח בטבע, או בהכרח, ואיך שיהיה, יחויב לו שיהיה לו טבע וצורה, וזה הפך מה שהונח. עם שכבר החבאר מזה שיהיה העולם נמצא קודם הויו, וזה שאם היה נח, אם בטבע אם בהכרח, היו בהכרח היסודות נמצאים, כי לא תמצא בכאן מנוחה טבעית ולא הכרחית אם לא היו נמצאים המעלה והמטה, ויתחויב בנח בהכרח שיהיה אחד מהיסודות, ושיהיה חחת הכבד ממנו או על הקל ממנו: ואם היה הענין כן, הנה יהיה בכאן קל וכבר, ויחויב ממציאות המעלה והמטה שיהיה הגרם השמימיי נמצא, כמו שהתבאר בטבעיות, ויתחייבו גם כן מזאת ההנחה הרבה מהבטולים אשר התחייבו לדעת אפלטון, וזה מבואר מאד למעיין בזה הספר.

והספק החמישי הוא שהחמר לא ימצא רק מהצורה כלל לפי מה שהתבאר מטבע המציאות השפל, כל שכן שימצא רק מצורה זמן אין תכלית לו.

והספק הששי הוא שהדבר כשימצא בתאר חסר לפי טבעו ימצא במעט מהזמן, ויהיה על כל פנים זמן המצאו בתאר שלם יותר ארוך מאד לאין תכלית מזמן המצאו באופן שלם.

והספק השביעי הוא שאנחנו נמצא בכל הויה, היחה מהרצון או מהטבע, שלא חהיה מאיזה דבר הזדמן, והמשל שלא יעשה במלאכה הטבעת מהמים ולא מהמלח ולא מהעפר, אבל יעשה מהדבר שיחכן שיקבל רצוי הפועל, כמו המחכות, ומה שידמה להם ממה שיחכן שיעשה ממנו הטבעת, ואולם בטבע הוא יותר מבואר, והמשל כי האדם לא יההוה מזרע הסוסי ובהיות הענין כן, הנה איך יחכן שיתהוו מחמר אחד בעינו כל הטבעים הנמצאים בעולם, מי יחן ואדע. ועוד

שכבר ישאל שואל מה זה אשר הכרח החמר לקבל רצוי הצורה הפועלת, וזה כלו חשוך ומסופק מאד.

והספק השמיני הוא שכבר יחשב שיחויב שיהיו היסודות והמקיף נמצאים קודם הוייה העולם, וזה כי מקומות המעלה והמטה ידמה שכבר היו נמצאים, רוצה לומר הרחקים אשר בהם נמצא המעלה והמטה אחר הוייה העולם: וכאשר היה שם מעלה ומטה, הנה שם גרם שמימיי, ויחויב מזה שיהיו היסודות נמצאים בטבע במעלה ובמטה.

והספק התשיעי הוא שכבר ישאל שואל מה הענין שהביא הפועל שרצה בזאת ההוייה כזה העת, ולא רצה בה קודם זה, האם נתחדשה לו ידיעה לא היתה לו קודם זה, או הצטרך אליו עהה ולא קודם זה, או היה לו מונע והוסר, הנה זה כלו מבואר הבטול, במו שהתבאר במה שקדם. ואחר שוכרנו הספקות הנופלות בזאת ההנחה אשר התהייבה במה שאין ספק בו, ראוי שנשהדל בהחירם לפי מה שאפשר. וקודם שנאמר דבר בהתר הספק הראשון נציע הצעה אחת מועילה בואת החקירה, והוא שהוא ראוי לכל מי שיחקור בחכמה מהחכמות שידע מה שאפשר שיחבאר בחכמה ההיא ומה שאי אפשר, והמשל שהגמטרי לא יתכן שיבאר דעת ממלאכת הרפואה במה שהיא גמטריא, ואם לא היה יודע איזה מהדרושים הם מיוחסים לחכמתו ואיזה מהם לא יקרה לו, שיחקור במה שאין לו דרך אל השגחו במה שהוא גמטריא. וכן ראוי שידע איזה מהדברים הנמצאים בנושא אשר יחקור בו מצד מה שהוא גימטרי ימצא לו דרך אל שחשלם לו הידיעה בו, ואיזה מהם לא יתכן בו, והמשל שאורך קו העגול, עם היותו מהדברים שאם היה אפשר שיתבארו בשום חכמה יתבארו בחכמת הגימטריא, הנה לא יחכן שחשלם הידיעה כו בחכמה הגימטריאה, ולזה הוא מבואר שאי אפשר שחשלם הידיעה בזה בשום חכמה. ואם לא ידע הגימטרי שוה הררוש הוא ממה שאי אפשר שחשלם הידיעה בו, יקרה לו שייגע לריק בחקרו בו, או יטעה בו, כמו שקרה למי שחשב לרבע העגול מהקורמים. וכאשר היה זה כן, הנה ראוי שנחקור חחלה בזה הענין אם ההשגה היא אפשרית לנו, רצוני אם הוא אפשר שתשלם לנו הידיעה בתמונת זה הגשם אשר נהיה ממנו העולם וכמותו. ונאמר שהוא מבואר שאין דרך לנו אל שתגיע לנו זאת הידיעה, וזה כי זה הגשם בעבור שאינו מַפּעולה פועל, הנה אין לנו דרך לחקור על המונהו וכמוהו בשנאמר שחמונחו היחה כך בעבור זה התכליח, וכן כמותו, כי מה שאינו מפעולת פועל אי אפשר שתנתן בו סבה הכליחית, אם לא יהיה זה מהצר אשר הוא בו מפעולת פועל. ובהיות הענין כן, הנה אי אפשר

לנו לכאר אם נותר ממנו דבר כשנתהוה ממנו העולם, או לא נותר ממני דבר, אבל על כל פנים מה שנודע אלינו מזה הוא שכבר היה נמצא ממנו בשעור יחכן שיהיה ממנו העולם, ווה שאם לא היה הענין כן, לא נהיה העולם. והוא אפשר שכבר ניתר ממנו, וזה שאנחנו לא נדחיק במה שאינו מפעולת פועל שיהיה בו דבר ללא תועלת, אבל זה הענין הוא מהסגולות הנמצאות למה שאינו מפעולת פועל מצד מה שאינו מפעולת פועל. וכן יחויב שיהיה בתמונה שיחכן שישלם בתוכה כדור העולם, שאם לא יהיה הדבר כן, היה שם בהכרח רקות. וכן יחויב שיהיה בעל הכלית, כי זה מחויב בגשם במה שהוא גשם. הנה זהו מה שאפשר שיודע לנו מזה הגשם, אבל לא נוכל לרעת באמחות אם נותר ממנו, או לא נותר, כי אולי קרה שיהיה כמותו באופן שישלם ממנו לבד והיחה תמונתו כדורית, ואם הוא רחוק שישלם זה במקרה, מולי נותר ממנו.

והנה אפשר שנבאר לפי מה שבידינו בזה מההקדמות אשר הוא מעט מאד שהוא ראוי שנאמין שכבר נותר ממנו, וזה כי הוא רחוק שיסכים במקרה כמות זה הגשם ותמונחו לכמות העולם ותמונחו. ועוד שהוא ראוי שיהיה בין מה שהוא מהגשמים בחכלית השלמות והחיות ובין ההעדר המוחלט אמצעי, והוא זה הגשם הנעדר הצורה אשר הוא כמו ממוצע בין המציאות וההעדר, כמו שוכרנו במה שקדם. והוא מבואר שוה האמות הוא חלוש מאד, אלא שאי אפשר לנו בו יותר מזה השעור, כי טבע זה הגשם חייב שלא תשלם יריעה בו בזה האופן, מפני שאינו מפעולת פועל. ואולם אם יהיה בו עולם אחר או עולמות אחרים, אם היה שיותר בו בשעור שיתכן שישלם ממנו זה, אם לא, זה ממה שנחקור עליו בפרק הבא אחר זה לפי מה שאפשר לנו. והוא מבואר שכבר נשלם בזה האופן החר הספק הראשון, וזה שכבר הונח בו שיהיה שקר שיותר מזה הגשם אשר נהיה ממנו העולם דבר, לפי שאם היה הענין כן, יהיה הנוחר ממנו לבטלה. והוא מבואר שוה אינו שקר במה שאינו מפעולת פועל, אבל הוא מהסגולות שייוחס בהם מה שאינו מפעולת פועל, כמו שקדם.

ואולם מה שנאמר בספק השני, שאם היה הענין כן, היה מחויב שלא תהיה הויית העולם אפשרית אם לא מצד שקרה שיהיה נמצא מזה הגשם השעור שאפשר שישלם בו העולם, וחהיה אם כן החחלת הויית העולם מיותסת אל הקרי וההזדמן, עם שיחויב מזה, שאם לא היה מזה הגשם בשעור שישלם ממנו הויית העולם, שיהיה השם יתברך חמיד באופן שלא ישפע ממנו לזולתו דבר, וזה כולו מבואר הבטולי הנה כשהושתכל בו, לא ימצא בהתרו מהקושי. וזה כי התחלת ההוייה היא משני צדרים, מצד הפועל ומצד המתפעל, ומה שהוא מצד הפועל יחויב שיחיה מכוון, כי הפועל הוא פועל מזה הצד, ואולם מה שהוא מצד המתפעל לא יחויב בו זה, כי אין למתפעל אומנות בהפעלות אשר יקרה לו, אבל מה שיחויב במתפעל הוא שיהיה נמצא, כי אם לא היה נמצא, לא יתכן שיגיע מהפועל פעל, כמו שלא יתכן למטיב שייטב מה שלא לא יתכן שיגיע מהפועל פעל, כמו שלא יהיה חסרון בחק השם יחברך, אם לא יברא העולם כשלא היה שם גשם כלל יקבל הבריאה, כן לא יהיה חסרון בחק השם יחברך, אם לא יברא העולם כשלא יהיה מהגשם המקבל הבריאה השעור הראוי. והוא גם כן ממה שהחבאר ממה שקדם שהשם יחברך לא יצטרך אליו מציאות זה העולם, לפי ששלמותו החטינה. ובהיות הענין כן, הנה לא ימנע היות השם יחברך נמצא תמיד והחנינה. ובהיות הענין כן, הנה לא ימנע היות השם יחברך נמצא תמיד בולת זאת ההטבה, כשלא יהיה שם מקבל יקבל אוחה. ובכאן הוםר זה הספק השני.

ואולם הספק השלישי הוא חלוש מאר, וזה שלא יחויב, כשהונח זה הגשם קרמון, שיהיה במדרגת השם יחברך עד שיהיה אלוה כמוהו, וזה שאין האלהות לשם יחברך מצד היותו קדמון ושאר הדברים אינם כן, כי אם היה אפשר שיהיו כל הדברים קודמים, היה גם כן השם יחברך הוא האלוה מצד הנה:תו שאר הדברים ונוחנו להם הנמום והסדר אשר ימצא להם. ובכלל הנה השם יחברך הוא האלוה מצד עוצם מדרגתו שיושפע ממנה מפני עוצם חכמתו ויכלתו מה שימצא מטוב הסדר והיושר בנמצאות. ואולם הגשם הקדמון אין בו דבר מזה, אבל הוא בחכלית מההעדר ומהטוב בעצמותו, וכבר ימצא שכל מה שקנה יותר מהטוב הוא יותר נכבר, ולזה היה האדם יותר נכבר מהבעל חיים והבעל חיים יותר נכבד מהצמח. ובהיות הענין כן, והוא מבואר כי זה הגשם הוא בתכלית מן החסרון, ואולם השם יחברך הוא בתכלית מן השלמות, הנה אם כן הוא מבואר שאין לזה הגשם השתתפות באלהות כלל, כי הוא יותר רחוק מכל דבר מהשלמות. ובכאן הותר זה הספק ההלציי. והנה הטוב קנו הנמצאות מהשם יתברך, והרע קנו מפני ההתחלה הזאת החמרית מצר החסרון אשר לה בעצמותה בטבע, וזה מבואר ממה שקדם, ולזה הסכימו רבוחינו זכרונם לברכה שהתחלת הטוב הוא זולת התחלת הרע, אמרו אין דבר רע יורד מלמעלה, ומה שוה דרכו לא יחכן שיחואר באלהות בשום פנים, וזה מבואר מאד, עד שהארוכות בביאורו מותר.

ואולם הספק הרביעי הוא גם כן הלציי, וזה שכבר יהיה מחויב בגשם שיהיה אם מתנועע אם נח כשיהיה לו טבע להתנועע, ווה שכאשר לא יחנועע הגשם אשר בזה התאר יהיה נח בהכרח, ואולם הגשם שאין לו טבע להחנועע, הנה לא יחכן שיחואר בשהוא נח, כמו שלא יתכן, דרך משל, בכוחל שיתיאר בשהוא עור, כי אין מדרכו שיחואר בשהוא רואה, ולוה הוא מבואר שזה הגשם לא היה מחואר לא בתנועה ולא במניחה. ובזה הותר זה הספק. ומזה החבאר שקודם בריאת העולם לא היה שם זמן כלל, כי לא היחה שם חנועה ולא מנוחה, ומה שלא יתנועע ולא ינוח לא ילובש בזמן כלל, כמו שהתבאר בספר השמע. ואולם הספק החמישי כבר אמרנו בהתרו במאמר הקודם אצל החקירה בגשם בלחי שומר חמונחו הנמצא בין הגלגלים. והנה אפשר שנבאר גם כן חיובו בכאן באיפן אחר. וזה כי מפני שהיתה הצורה נמצאת עם החמר, כמו שימצא בצורות ההיולאניות, והיתה הצורה נמצאת נפרדת בעצמותה, כמו שהחבאר מענין הצורות הנברלות, הנה יחויב שימצא החמר מזולת צורה, כי אין בכאן טבע לשני אלו המציאיות יחייב שלא יהיו נמצאים כי אם יחר, ואולם היה כלתי אפשר שימצא חמר בזולה צורה באלו הנמצאות להיות כל אלו הדברים מלובשים באיכיות הראשונות אם הם צורות ליסודות והיה כלתי אפשר כהם שיופשטו מהם במוחלט, אבל ישחנו מהפך אל הפך ויקנו מן הצורות בהכרח מה שיאות להם מצר המדרגה שיהיו בה מאלו האיכיות ומהחמזגותם, ווה כלו מבואר למי שעיין בטבעיות, ווהו הטבע אשר נחן להם השם יתברך בחמר השפל לקבל כל הצורות קצתם באמצעות קצת באלו הצורות היסודיות אשר נתן להם ראשונה ובאפשרות אשר נתן להם להשתנות מהפך אל הפך באלו האיכיות, כי מן השקר שיהיה לחמר מצד שהוא מופשט בטבעו מכל צורה אפשרות לקבל כל הצורות, וזה שהאפשרות יהיה לרבר בטבע מצד הצורה, כי לא יחהוה איזה דבר הזדמן מאיזה דבר הזרמן, אבל יתהוה מדבר מיוחד, כאלו תאמר שהורדיט יתהוה מהנחשת והאדר יתהוה מזרע האדם, והנה היחור בדברים הוא מצר הצורה, כי החמר הוא משותף לכולם. ואולם מה שנאמר בואת הטענה שכבר יחויב מזה שיעמר זה הגשם בזולת צורה זמן אין תכלית לו הוא מבואר שהוא שקר ממה שקדם, וזה שלא היה שם זמן קודם הויית העולם, כל שכן שלא היה שם זמן אין תכליה לו.

ואולם הספק הששי הנה התרו גם כן ממה שיקל. וזה שכבר ימצא דכר החאר השלם בו יותר מהתאר החסר מצד הטבע אשר לו אשר יחויב ממנו על מנהג הטבעי שימצא לו התאר היותר שלם, כמו הענין

בבריאות הבעל חי, כי טבעו יחן שיהיה בריא אם לא היה זה מסכת דברים מקריים יוצאים מן הטבע, ומה שזה דרכו יהיה מעטי אבל זה הגשם שלא היה לו טבע יחייב לו שלמות לא יחויב בו זה. וכבר יחבאר זה במה שבכאן, כאשר לוקח הנושא מופשט מהטבע אשר יחויב לו השלמות, שכבר ימצא זמן היותו בתאר היותר חסר ארוך הרבה מזמן היותו בתאר היותר שלם, והמשל כי החמר אשר הורכב ממנו ראובן ימצא זמן יותר ארוך בזולת חיים אנושיים מהזמן אשר ימצא דכק לחיים האנושיים. וגם כן הנה הוא מבואר ממה שקדם שלא יהיה נמצא זמן הגשם בזמן קודם בריאת העולם, ולוה הוא מבואר שלא נמצא זמן שאין תכלית לו, כי המאמר בשימצא שם זמן אין תכלית לו הוא שקר, כמו שהתבאר במה שקדם.

ואולם הספק השביעי הוא חזק העומק מאר, ועם זה לא יקש החרו עם מה שקדם מהדברים. וזה שכבר החבאר שההוייה הכללית לא יתכן שחוקש אל ההויה החלקית במה שהיא הויה בחלק, והוא מבואר שהיות האדם הווה מאדם הוא בהוייה החלקית מצד מה שהיא הוייה בחלק, כמו שקדם ועוד כי זאת ההוייה, כמו שהתבאר מענינה, היא מיוחסת אל הרצון לא אל הטבע, ומפני זה היה אפשר שינחן בה לחמר האחר צורות מתחלפות, כמו שהתבאר חיובו ממה שנמצאהו בשמים מהככבים ומה שנמצא מהחלוף ביניהם, כמו שקדם. והנה יהיה למלאכה חמר מיוחד, מפני שהפועל במלאכה הוא חוץ מהדבר ולא יוכל לחת לדבר אשר יפעלהו טבע לקבל רצויו, אבל יהן לו התמונה כאשר יאות לחמר ההוא לקבל אותה. ואולם השם יחברך שפעולתו מתפשטת בכל חלקי הדבר, כמו שימצא הענין בפעולת הטבע אשר הם עלולות ממנו, יש לו שיחן טבע לדבר לקבל רצויו. וכבר העמוד על עוצם השמע חחמר לפועל הצורה הנבדלת ממה שימצא בבריאת הבעל חיים מהפלא מהנעת החמר, עד שיוברר ממנו מה שיאות להעשות ממנו אבר אבר מהאברים הנמצאים כו. והנה מדרגת השם יתברך כזה הענין עם שאר הפועלים הנבדלים אשר שפעו ממנו מדרגת הראש הראשון במדינה החשובה אשר דבר בה אפלטון, וזה שהוא ישים במדינה ההיא קצח אנשיה בתאר שיעשו מלאכה אחת מהמלאכות אשר ישלם בה ענין המדינה, ולא יתן להם כח שיעשו מלאכה אחרת, אבל ימנעם מזה, לפי שאין ראוי לבעל מלאכה שישתמש בשחי מלאכות, כמו שאמר אפלטון, ויתן בהם התחלה אל שיושפע מהם זה האומנות לזולתם מצר מה שלמר אותו מהמלאכה, ובזה האופן יעשה קצתם בונים וקצתם נגרים וקצתם אורגים, וכן הענין במלאכה מלאכה, עד שישלמו בזה

האופו כל המלאכות הצריכות להשלמת המדינה ההיא: הנה הראש הראשון שפעו ממנו כל אלו המלאכות תחלה ואחר כן תושפע מלאכה מלאכה מהם מאנשי המלאכה ההיא, וכן השם יחברך שפעו ממנו כל הנמצאות תחלה ושם בהם כח אל שיתהוה מהם דומיהם, שיתהווה מהאדם אדם ומהסוס סוס, עם מה שהכין לואת החוייה מהפועלים מפאח הגרמים השמימיים והשכל הפועל. והנה כמו שיקבל כל אחד מאלו הדברים רצוי הצורה הפועלת על משל אחר, להיות פעולחה מתפשטת בכל חלקי החמר השפל לפי מה שנחן לה מהפועל, רוצה לומר משכל הפועל אשר הוא נותן לאלו הדברים צורוחיהם, כן יקבל החמר בכללוחו רצוי הצורה אשר פעולתה בלחי מיוחד לחלק ממנו זולת חלק. והנה הטבע כזה במדרגה, וזה כי הצורה אשר לה חמר מיוחד אחד במספר ימצא החמר ההוא לבד מקבל רצויה, וזה באופן נפלא מאד, כמו שיתבאר מתנועות האדם הטבעיות והרצוניות, שכבר ימצא בהם באופן השמע החמר לצורה מה שהוא נפלא מאר, כאשר יעויין בענין הזנחו איך תשלם ובשאר החנועוח הטבעיות אשר לו שהם בעבור הזנה, והמשל כי כבר ימצא לצורה מהנעת החמר מה שהוא נפלא מאד, כאלו חאמר שחהפך המזון וחשיבהו אל עצם הנזון כשחברור ממנו מה שיאות לאבר אבר ולחלק חלק מהאבר ההוא. וכן יחבאר עוצם השמע החמר לצורה בענין החנועות הרצוניות, שאחה חמצא שהאדם ישיר ויניע האויר אשר בכלי הקול באלו ההנעות הנפלאות מזולה שיתבינן בחלק חלק ממנו איך ראוי שיעשה זה בדרך שיחחדשו ממנו אלו המדרגות הקוליות, אבל יצייר ענין השיר, ומהציור ההוא יתנועע כלי הקול בזה האופן הנפלא. והצורה אשר פעולתה מיוחרת בחמר מיוחד, כמו הענין בשכל הפועל, ימצא כל החמר אשר חגיע בה פעולתה מקבל רצוי הפועל באופן יותר נפלא מקבול החמר המיוחד רצוי הצורה המיוחדת והצורה הפועלת אשר ייוחד לה חלק מיוחד מהנמצא, אבל תחפשט פעולתה בכללותו, כמו כן הענין בשם יחברך יקבל כל החמר רצויו באופן יותר נפלא מקבול החמר השפל רצוי השכל הפועל. ובכאן הותר זה הספק.

ואולם הספק השמיני הוא הלציי, וזה שהמעלה והמטה לא יהיה מצד הרחקים הלמודיים אשר הם בו, אבל מצד הדברים הנמצאים בו, ובזה האופן יחנועע הקל למעלה, והכבד למטה, וכשלא היה שם קל וכבד, לא היה שם מעלה ומטה. ובכלל הנה המעלה והמטה לא יחכן שימצא אם לא היה שם גשם סבובי מהנועע בסבוב, כמו שהחבאר בטבעיות: וכאשר לא היה בזה הגשם טבע מהטבעים, הוא מבואר שלא היה שם מקיף ולא יסורות, ולזה לא היה שם לא מעלה

ואולם הספק התשיעי הנה אין החרו ממה שיקשה עם מה-שקדם מהדברים. וזה שאם היתה בריאת השם יתברך העולם להועלת לו יחברך, היה לזה הספק פנים מההראות, אכל למה שהתבאר שאין לשם יחברך תועלת כבריאחו, אבל היה זה על צר ההטבה והחנינה, הנה זה מיוחם לרצונו לבר. ואם אמר אומר כי מפני שמציאות השם יתברך הוא באופן אחר תמיר, הנה יחויב שיהיה הענין כן ברצונו, ובהניחנו שיהיה רוצה פעם ולא יהיה רוצה פעם, יהיה זה בהכרח שנוי מה בחק השם יחברך: אמרנו לו שכבר חייב טבע ההתחלה החמרית שיהיה למציאות הטוב בה התחלה זמנית, לפי שזה הטוב היה בהכרח לה מסודר מזולחה, כמו שהתבאר במה שקדם, ולזה היה מחויב שיהיה העולם מחורש, וכאשר היה זה כן, הוא מבואר שהיות הטוב נמצא בואת ההתחלה החמרית הוא מהשם יתברך, והיותו בלתי נמצא בה תמיד הוא מפני טבע החסרון אשר היה בואת ההתחלה שחייב שיהיה מציאות הטוב בה מחורש, ולולי זה היה הטוב בה מזולת פעולת פועל, כמו שהתבאר, וזה שקר, כמו שבארנו. ובהיות הענין כן, הנה בהכרח שיכנס העולם במציאות בעת מה, ולזה לא יתכן השאלה למה לא הווה אותו השם יתברך קודם זה, לפי שאם היה פועל אותו קידם זה איזה שעור שיהיה מהומן, תפול השאלה הואת גם כן. והנה כמו שלא יתואר השם יתברך ביכלח שיברא ההפך בדבר עם מציאות ההפך האחר בו, כי טבע המקבל ימנעהו מזה, כן לא יחואר השם יחברך ביכלח שישים נמצא חמיר הטוב בגשם אשר נחהווה ממנו העולם, כי החסרון אשר בטבע הגשם ההוא בעצמו יחייב שיהיה הטוב בו נברא. וכבר נרחיב המאמר בזה יותר בחקרנו על טענות הפלוסוף אשר חייב מהם קדמות העולם. וכבר אפשר שנבאר ממה שהחבאר בכאן שהצורות אשר נתן השם יתברך לגרמים השמימיים התחדשו מזולת תנועה קודמת, לפי שההויה היתה בהם מהעדר שמירת התמונה אל שמירת התמונה, וזאת ההוייה, מפני שהיא מלא מציאות אל מציאות, לא תהיה שם תנועה ושנוי, כי השנוי הוא מהפך אל הפך, וכבר החבאר גם כן שלא היחה שם תנועה קודם הויית העולם, הנה אם כן תהיה תנועת ההוייה הקודמת שבתנועות. וראוי היה להיות כן, וזה כי מפני שתנועות הנמצא מסודרות מההויה אשר לו, הנה ראוי שיקדם הוייחו לחנועתו, ולזה חמצא גם כן בהויות החלקיות שתנעותיהם מאוחרות מחנועת ההוייה בהם, ואמנם קרה להם שתמצא שם תנועה קודמת להוייתם בהכרח מפני היות ההוייה

ההיא חלקית בו, כי מפני זה יחויב שיהיה הכל נמצא, כי בו ימצאו סבות ההוייה ההיא תחלה, וזה לא יהיה מהכל אם לא בתנועה, כמו שמבואר למי שעיין בטבעיות ובמה שקדם מזה הספר.

פרק תשעה עשר

נבאר בו שאין שם כי אם עולם אחד.

וראוי שנחקור לפי מה שבידנו מן ההקדמות אם הוא אפשר שיהיו בכאן עולמות יותר מאחד, אחר שכבר החבאר שאי אפשר שיהיו בכאן עולמות רבים בבא זה אחר סור זה. ואנחנו מתנצלים תחלה על הכנסנו בזאת החקירה הקשה, לפי שבה צד מה אי אפשר שתשלם לנו החקירה בו, וזה שהגשם אשר נהיה ממנו העולם, למה שלא היה מציאותו מפעולת פועל, לא יחכן שנדע בו אם נותר ממנו בשעור שיחכן שיהיה ממנו עולם אחר, וזה מבואר מאד. אלא כי מפני שבכאן צד אפשר שנקח ממנו מופת מה על זה, והוא אם מצד הפועל, אם מצד החוש, אם היה אפשר שיהיה לנו ממנו החחלת מופת על זה, כמו הענין בזה העולם שהודיענו מה שנחבאר לנו מציאותו מן החוש, שזה הגשם היה בהכרח בשעור שאפשר שיחהווה ממנו העולם: הנה ראוי שנחקור בדר מה שאפשר לו שידעהו.

ונאמר שלא ימלט אם שימצא מהגשם אשר החבאר מציאוחו במקום אחד לבד, או במקומות רבים, ויהיה ביניהם העדר מוחלט. וידמה שאין ראוי שימצא ממנו במקומות רבים, כי הרבוי לא יתכן שיהיה במה שבמקרה, כי הוא מעטי, כמו שהחבאר מענינו. ועוד כאשר הונח הענין כן, הנה יחויב שימצא שם רקוח ושימצא שעור להעדר המוחלט וחלוקה ויחם לקצתו אל קצח, וזה דבר מבואר הבטול. ואולם איך יתבאר זה הנה לפי מה שאומר. וזה שאנחנו נניח הגשם האחר גשם א והאחר גשם ב, ונרמה בשטח אחר מהם קו אג, ובשטח האחר בד, ויהיו אלו הקוים בתכליות אלו הגשמים כצד שלא יהיה ביניהם כי אם העדר מוחלט: והוא מבואר שהוא אפשר שנשים שני אלו הקוים בתאר שיהיו שניהם בשטח אחר, וזה מבואר למי שעיין עיון מעט בהנרסה, ולא ימנע באלו הקוים אם שיהיו ישרים, או מעוותים ' ואם היו ישרים, הנה לא ימנע אם שיהיו נכחיים, או בלתי נכחיים יואולם אם היו נכחיים, יהיו שוי המרחק קצתם מקצת בכל חלקיהם: ואולם המרחק אשר ביניהם הוא העדר מוחלט, הנה יהיה ההעדר שוה להעדר, וזה מכואר הבטול, כי השווי והסרור לא יהיה אלא לנמצא. ואם הנחנו שאינם נכחיים, או

שהם מעוותים, הנה יהיה מרחקם במקום אחד יותר גדול ממרחקם במקום אחר, ויהיה חלק מה מההעדר המוחלט יותר גדול מהחלק האחר ממנו, וזה בתכלית הבטול, עם שכבר יחחייב מזה שיהיה ההעדר מתחלק אל מה שיהחלק, כי המרחק הוא מה שיחויב בו זה, וזה כלו שקר מבואר. וכאשר התישב זה, הוא מבואר שהוא ראוי שלא יהיה נמצא מזה הגשם דבר כי אם במקום אחד. ובהיות הענין כן, הנה אומר שאין ראוי שיהיה שם כי אם עולם אחר. וזה שהגשם אשר בין העולמות לא ימנע אם שיהיה שומר חמונחו, או בלתי שומר חמונחו: ואם היה שומך חמונחו, הנה יתנועע בהחנועע העולם אשר הוא מקיף בו, ויתנועעו בזה האופן אלו העולמות כלם מצר תנועת כל אחר מהם, כי זה הגשם האמצעי בין העולמות יתנועע בכללוחו מפני חנועת כל אחד מהם, ובהחנועע ישא העולם אשר הוא מקיף בו ויחחדש מפני זה לעולמות הנועה מבולבלת, עם מה שיחחייב מזה שיהיה הרקות נמצא, וזה כלו מבואר הבטול, לרוב השקרים המתחייבים מזאת ההנחה עד שהאריכות בביאורו הוא מוחר. ולזה יחויב, אם היה הענין כן, שיהיה בלחי שומר חמונחו, כמו הענין בגשם אשר בין גלגל הככב האחד לגלגל הככב השני, אבל אם היה הענין כן, הוא מפני שזה הגשם הוא ספיריי, כמו שהחבאר מענינו, הנה יחויב שיראו לנו הככבים אשר בעולמות אשר על אופקינו, ויראו שם לפעמים יחד שני ירחים או יותר. ועוד שהירח לא יחכן שיהיה אורה נוסף ונחסר על יחס מרחקה מהשמש אשר בזה העולם, כי כבר יחכן שחקבל אורה גם כן מהשמש אשר בעולמות ההם. ועוד שהככבים הקיימים אשר שם יחויב שיראו לנו יותר גדולים פעם מפעם שעור נפלא על יחם קורבחם ומרחקם ממנו, ולא נמצא בככבים הקיימים דבר בזה התאר. ועוד שהככבים אשר שם יחויב שלא ימצאו תמיד על מרחק אחד מהככבים הקיימים אשר בזה העולם, וזה כלו הפך מה שנחבאר מהככבים הקיימים המורגשים לנו, כי הם כלם תמיד על מרחק אחד לפי מה שנמצא בזה הזמן הארוך, לפי מה שהועתקו אלינו קורותיו מוה הגרם השמימיי. עם שכבר יתחייב מוה שילקו הרבה מאלו הככבים הגראים לנו מהעולמות ההם בהיות הארץ אשר בעולם ההוא אמצעית בין ראותינו ובין הככבים. ואם אמר אומר שכבר יעלמו ממנו הככבים אשר בעולמות ההם ליתרון מרחקם ממנו, אמרנו לו שזה לא יקרה לכולם, ועוד שמה שספקנו בו מענין הירח אשר כזה העולם ישאר כו הספק עם זה המאמר. ובכלל אם כאנו למנות כל הבטולים שיקרו מזאת ההנחה לפי העיון הלמורי, הצטרכנו למאמר ארוך, ודי במה שוכרנו מזה. ואם אמר אומר שזה הגשם אינו

ספיריי, ולא יתחייב דבר מאלו הבטולים, אמרנו לו שאם הודינו שיהיה זה החלוף בין הגשם ההוא הבלתי שומר חמונהו ובין הגשם הבלתי שומר חמונחו שימצא בין הגלגלים, הנה יחויב מזה ספק אינו פחות מהספק הראשון, והוא שאנחנו נמצא בזה הגשם כשלא היה ספיריי, שהוא מקבל האור, ואם היה הדבר כן, היה מחויב בזה הגשם שיקבל חמיד אור השמש בכללוחו, ויהיר חמיד אור נפלא, וזה מבואר הבטול. ועוד כי מפני שהיה מחויב בעולמות ההם שיהיו מסכימים לזה העולם בשם ובגדר, כמו שקדם, הנה יחויב שיהיה, דרך משל, מניע גלגל השמש שבאחד מן העולמות מסכים במין אל מניע גלגל השמש שבעולם האחר, וכן הענין בשאר המניעים עם המניעים הרומים להם בעולמות האחרים: והנה הצורות הנבדלות המסכימות במין לא יתכן שיהיה בהם רבוי במספר, כי זה קרה לצורות ההיולאניות מפני ההיולי אשר היא דבקה לו, ותהיה אם כן צורה אחת במספר צורה לגשמים רבים, על שחרבק בכל אחד מהם דבקוח בעצמה באופן שחחן חיות לכל אחת מהם, וזה מבואר הבטול, ואולם היה אפשר שיגיע פועל הצורה הנברלת ביותר מאחד במספר כאשר לא תדבק מהם דבקות בעצמה, כמו הענין בשכל הפועל עם הדברים אשר בכאן. ועוד שהאחדות הוא יותר נכבד מהרבוי, ולוה היה האחרות בדברים מצד הצורה, והרבוי מצד החמר: ולפי שפעולות השם יהברך ראוי שיפנו לצד היותר נכבד, הוא מבואר שהוא ראוי שלא יהיה בכאן כי אם עולם אחר. ועוד שאנחנו נמצא שהראוי באיש לא ימצא אלא מפני שמירה מציאות המין, ולוה לא נמצאו ברברים הבלתי נפסדים רבוי באיש, והמשל שכבר חויב שימצאו אישים רבים במין האנושי, שאם לא היה שם כי אם איש אחד, היה אפשר שישיגהו המות קודם שיוליר, אם להפסד יקרה לחלק מן הארץ שהוא בו, או לסבה אחרה, וכן היה אפשר שיהיה עקר ויפסד בזה האופן המין האנושי, עם שהרבוי יצטרך למין האנושי, להצטרכו בעמידתו למלאכות רבותי ולואת הסבה בעינה היה ממנו רבוי באיש באופן שהחפשט המין האנושי בכל היישוב, שאם לא היה ממנו רבוי בזה האופן, הנה מפני שטבעו הוא שיהיה מהקבץ להצטרך האנשים קצתם אל קצח, הנה יקרה שיעמור בחלק מיוחר, וכאשר יקרה הפסד למקום ההוא, יפסד המין האנושי בכללו, ולזה יחויב שיהיה ממנו רבוי יתפשט בכל הישוב, כדי שישאר המין האנושי, ולאלו הסבות או לקצתם חויב שיהיה הרבוי בשאר המינים באופן שהוא בן: ועוד כי מפני שהיו שאר המינים בעבור האדם, וזה אם להזון מהם, אם לעשות מהם מלאכתו, חויב שיהיו שאר המינים באופן מהרבוי שיספיק מציאותם

לאדם: וכאשר החישב זה, רוצה לומר שהרבוי באיש כאשר ימצא לא ימצא אלא מפני שמירת המין שלא יפסד, והיה מבואר ממה שקדם שאי אפשר בעולם שיפסד, הוא מבואר שאין ראוי ממנו רבוי באיש. ובכאן החבאר שאין שם עולמות יותר מאחד, לא יחד ולא בבא זה אחר סור זה, לפי מה שאפשר לנו.

פרק עשרים

נתיר בו הספק שיקרה מפני מה שמען הפלוסוף מפני מבע הזמן.

ואחר שבארנו ענין זאת ההוייה הכללית והתרנו הספקות אשר זכרנו הנופלות בה, והיה מבואר שהטענות אשר טען הפלוסוף לכאר שהעולם קרום הם כלם ספקות על מה שהתבאר מענין זאת ההוייה, הנה ראוי שנחקור בהם באופן שלם, כדי שלא ישאר בזאת הידיעה מחלוקת ולא דחייה, כי זה מסגולות הידיעה השלמה. והנה אלו הטענות כבר זכרנום במה שקרם, ונשוב עהה לחקור באחת אחת מהם בפרק נפרד.

ונאמר שהטענה הראשונה שטען הפלוסוף היא מצד טבע הזמן, וזה שהוא יאמר שהזמן יראה מענינו שהוא בלתי בעל תכלית, לפי שאי אפשר שירומה היותו הווה ולא נפסד, יחויב לו שיהיה שם זמן נמצא קורם הויו יהיה בו הווה, וזמן נמצא עם הפסרו יהיה בו נפסר, וזה שכל הווה הווה בזמן, וכן כל נפסר נפסר בזמן, ואמר הפלוסוף שואת הגזרה הסכימו עליו הקודמים, ועוד שהוא יאמר שיחויב למי שיהווה הזמן שיניח זמן קורם הויו, לפי שההווה הוא הנמצא אחר שהיה נעדרי ובהיות הענין כן, הנה יהיה הזמן קודם שיהיה נמצא, אבל אמרנו קודם הוא זמן, לפי שהקורם והמחאחר הם מהבדלי הזמן, הנה אם כן יהיה הזמן נמצא בהכרח קורם הויו, ובזה יחבאר שאי אפשר בזמן שיהיה נפסר, שאם היה נפסר, היה נערר אחר שהיה נמצא: ואמרנו אחר הוא זמן, הנה יהיה אם כן הזמן נמצא אחר הפסרו, ולזה יחוייב בזמן שלא יהיה הווה ולא נפסר: ולפי שהזמן מרובק ואחר, לפי מה שנראה מענינו, והיה בלחי אפשר מציאות זמן בלחי תנועה, הנה יחויב שיהיה שם תנועה מרובקת ואחת נצחית, כי התנועות הנכרכות לא יחכן בהם שיהיה מהם זמן מרובק, ולזה לא יהיה מהם זמן מרובק בלחי בעל תכלית, כאשר היתה שם תנועה נצחית מרובקת ואחת, הנה יחויב שימצא שם מתנועע אחר נצחי, כי התנועה האחת אמנם תהיה למתנועע האחר. הנה זהו מה שבכח דברי הפלוסוף מזאת התנועה, כמו שהתבאר ממה שאמר אוחו בספר השמע ובמאמר הנרשם באות הלמד ממה שאחר הטבע.

וראוי שלא נעלם ממנו כי הפלוסוף כבר שער בחולשת זאת הגזרה שחייב ממנה שאם היה הזמן הווה, הנה הוא הווה בזמן, ולזה נעזר בהסכמת הקודמים עליה. ואחר שזכרנו זאת הטענה, הנה ראוי שנעיין בה באופן שלם לפי האמח בעצמו. ונאמר שהוא מבואר כי המבוקש הנה מענין הזמן אם אפשר שיהיה הווה או נפסר, או אי אפשר זה, הוא אם אפשר שיהיה לזמן התחלה או חכלית, כאלו האמר שיהיה שם עחה ממנו התחיל הזמן לא יהיה לפניו זמן, או עחה יהיה חכלית לזמן לא יהיה אחריו זמן, או אי אפשר זה, וכשההבאר שזה הוא בלתי אפשר, יחחייב בהכרח שיהיה הזמן בלתי בעל הכלית בעובר ובעתיר. ואולם אם היחה הכונה בכאן כהויית הזמן שיההווה חלק ממנו, רוצה לומר שיהיה שם זמן, הנה יהיה זה הבאור בלחי מוליד מה שחייב ממנו הפלוסוף, וזה שאנחנו, ואם הורינו שאי אפשר שיהיה שם חלק מהזמן יתהווה יחד, כמו שהוא מבואר מענינו, הנה לא יהחייב מזה שלא תהיה לזמן התחלה, וכן לא יחוייב מפני שאין שם חלק מהזמן יפסד יחר שלא יהיה לזמן תכלית, וזה כי זה יצרק עם הנחתנו הזמן בלחי נצחי, כמו שיצרק עם הנחתנו הזמן נצחי, וזה כי לא יחחייב מזה שיהיה שם זמן נמצא קורם זה החלק מהזמן המההווה, כי הזמן בשיההוה על זה האופן לא יתהוה בזמן קודם לו, כאלו חאמר שאין זאח השעה מתהוה בשעה אחת קורמת לה, אבל היא הווה בזמן מתחדשה בהתחדשה, עד שתהיה הויית השעה בשעה אחת, והויית חצי שעה בחצי שעה, ובוה יתבאר שלא יהיה הפסד השעה בשעה אחת היא אחריה, אבל הפסד על נכחותה בשעתה. וכאשר התבאר שלא חחויב מזה שיהיה שם זמן קודם הויית הזמן, או שיהיה שם זמן אחר הפסד הזמן, הוא מביאר שלא יחוייב מזה מה שחייבו הפלוסוף, אם היה שהבין בהויית הזמן והפסרו שיתהוה חלק ממנו או יפסר. ועם זה הנה יתחייב מהוראתנו שהחלק מהזמן יתהוה בזמן מתהוה בהתהוותו, ושהחלק מהזמן יפסד בזמן נפסד בהפסדו, ספק אינו מעט, וזה שהזמן אשר בו מההרש זה החלק מהזמן המתחדש הוא גם כן מהחדש עם חדוש זה החלק, רצוני ששני הזמנים מחחרשים יחר, ולזה יחויב שיהיה חדושו גם כן בזמן שלישי מתחרש בהתחרשו, והזמן השלישי יתהרש גם כן בזמן רביעי, וזה אל לא תכלית, ויהיו אם כן נמצאים זמנים אין תכלית למספרם יחד, והוא שקר שימצאו שני זמנים יחד לפי מה שהחבאר מענין הזמן שהוא נקי מחמר באופן מה, ולזה לא יחרבה בהתרבוח החנועוח, כל שכן שהוא בלתי אפשר שימצאו זמנים אין חכלית למספרם יחד. והנה זה הספק יותר בשנאמר שאין הזמן הווה בומן על שיהיה הזמן אשר הוא נמצא בו

זולת הזמן ההווה מכל הפנים, אבל יהיה הוא הוא מצר, וזולת מצר.
וזה כי הזמן ההווה, מפני שהוא הווה מעט מעט, היה בהכרח מציאות
חלקיו בכללם מעט בכללותו, כי לא ימצאו בפחות ממנו כל חלקי זה
הזמן, ולזה יהיה אמרנו זה הזמן ההווה הוא הווה בזמן כאלו אמרנו
שחלקיו נמצאים בכללותו, כאמרנו שהשמונה זרתים נמצאים בקנה המרה,
הנה אם כן יהיה אמרנו שהשעה הווה בשעה עניינו שכל חלקי השעה
לא ימצאו בפחות מהשעה בכללה, וזה כי אי אפשר בהם שימצאו יחר,
ולזה ימצאו זה אחר זה בהכרח, ואם היו נמצאים זה אחר זה, הנה יחויב
שיהיה מציאותם בזמן שוה לכל החלקים, ולזה הוא מבואר שלא יהיה
בכאן זמן שני זולת הזמן ההווה מכל הפנים, אבל הוא זולתיי על האופן
שהיה הכל זולתיי לחלקיו.

ואחר שהותר זה, הנה נחקור אם היה שם עתה ממנו התחיל הזמן, אם הוא מחויב שחהיה העחה ההוא הווה בזמן קודם לה: וזה כי כבר בארנו שוה הענין הוא הררוש בכאן, לא הויית חלק מהזמן. וכן נחקור כמו זה הענין בעצמו בהפסר הזמן. ונאמר שהוא מבואר שלא יחויב לכל מתחדש שיתחדש בזמן. וזה שהשנוי המתחדש במשתנה הרמוז אליו הוא מתחרש בזולת זמן, כמו שזכר הפלוסוף בספר השמע, וזה כי אין בין השנוי ומה שממנו השנוי אמצעי, ובזה הוא מבואר שאין בין השנוי בכללו ומה שאליו השנוי אמצעי, ולוה יהיה השנוי בזולת זמן. ולפי שהענין כן בשנוי, ויהיה הזמן מקרה דבק לשנוי ומהחרש בהחחדשו, כמו שביאר הפלוסוף, הנה הוא מבואר שכבר יחויב בזמן, אם היה הווה, שיהיה הווה בזולת זמן, ובזה יחויב בו, אם היה נפסד, שיהיה נפסר בזולת זמן, והוא הפך מה שחייבו הפלוסוף בזאת הגזרה. ורצוננו בכאן בשנוי החנועה באיך או בכמה או באנה. ונאמר עוד שכבר יתבאר מטבע הזמן, שאם היה הווה, שאיננו הווה בזמן קודם להוייתוי ווה שההווה בזמן אם שתהיה הוייתו שנוי או נמשכת לשנוי, ואיך שיהיה, הנה בהכרח יקדם להוייתו השתנות הוא הווה בתכלית השנוי ההוא, והזמן אשר הוא הווה הוא מה שבין התחלת השנוי ותכליתו, וואת ההקדמה היא מבוארת בנפשה למי שעיין בטבעיות. וכאשר התישבה לנו זאת ההקדמה, רצוני שכל הווה בזמן יקדם להוייתו השתנות הוא הווה בחכלית השנוי, הנה יתחייב ממנה לפי הפך הסותר שמה שלא יקרם להוייתו השתנות הוא הווה בתכלית השנוי ההוא איננו הווה בזמן, ואולם הזמן הוא מבואר שלא יקדם להוייתו השתנות יהיה הווה בתכלית השנוי ההוא, כי הוא נמצא בהכרח עם התחלת השנוי, וזה שהוא בהמצא הגשם המחנועע איזה גשם שיהיה ובאיזה חנועה שיחנועעי

ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאם היה הזמן הווה, שאיננו הווה כזמן.
ובזה החכאר שאם היה הזמן נפסד, שאיננו נפסד כזמן נמצא אחריו,
וזה כי הוא איננו נפסד עם חכלית השנוי אשר יקדם להפסד, אם
היה שיהיה הפסד הזמן נמשך לשנוי. ובהיות הענין כן, הוא מבואר
במה שאין ספק בו שאיננו מחויב, שאם היה הזמן הווה, שימצא זמן
קודם החהווחו, ושאם היה נפסד, שימצא זמן אחר הפסדו, אבל יחויב
הפך זאת הגזרה, כמו שבארנו.

ואולם מה שחייב הפלוכוף שימצא זמן קורם הוייח הזמן אם הונח הווה, וזמן אחר הפכדו אם הונח נפסד, מפני התיבות אשר נשחמש בהם המרוח על הזמן, והם אמרנו קודם ואחר, שאין לנו המלט מההשתמשות בהם, הנה בחיי זאת הטענה חלושה היא מאר. וזה שאנחנו נאמר שאמרנו בכאן קודם ואחר הוא נאמר בשחוף השם עם הקודם והמתאחר אשר הם מהבדלי הזמן. והנה כמו זה הספק בעינו אפשר שיסופק על הפלוסוף כאשר ביאר שהעולם בעל חכלית בשעור, ווה שהוא יאמר שאין חוץ לעולם לא רקוח ולא מלוי, ולזה יאמר שאין שם מקום: והוא מבואר שאמרנו חוץ מורה על מקום כמו שיורה עליו אמרנו תוך, וכן אמרנו שם מורה על מקום בהכרח בואת הגזרה, ואם היה שכבר ישחמשו בואח המלה במה שלא יורה על מקום, וזה כי כמו שבארנו שיש שם מלוי היה בהכרח אמרנו שם מורה על מקום, כן כאמרנו שאין שם מלוי יחוייב שיהיה אמרנו שם מורה על מקום, וזה כי כונת הנשוא והנושא יחויב שההיה אחת בגזרה המחייבת והשוללת, ואם לא, לא יהיה בין אלו הגזרות תנאי ההקבלה, כמו שהתבאר בספר המליצה. ובכלל הנה כונת הנשוא או הנושא לא תשחנה מפני היות הגזרה שוללת או מחייבת, וזה מבואר בנפשו. וכאשר היה זה כן, הוא מבואר כי מי שיניח העולם בעל תכלית בשעור יניח בהכרח מאמר כוחר בנפשו, וזה כי הוא יאמר שאין שם חוץ לעולם לא רקות ולא מלוי, והנה אמרנו שם או חוץ הוא מורה על מקום בהכרח, כמו שקדם, וכאשר היה שם מקום, הנה יהיה שם גשם, כי המקום לא יהיה רק מגשם, ובזה יחויב שיהיה חוץ לגשם ההוא גשם אתר, וילך זה אל לא תכלית: הנה אם כן הוא מבואר כי מי שינית העולם בעל חכלית יניחהו בהכרח כלחי בעל תכליח מצר החיבות אשר ישחמש בהם אשר אין לו המלט מהשחמשות בהם, ולזה הוא מבואר שאלו החיבות ישתמשו בהם כאלו המקומות על זולת המובן מהם אצל הרמון, כי הכונה כולה היא להורות על ההעדר המוחלט, וזה שוה במה שישתמשו בו מהמיות בהנחת הזמן הווה או נפסד, או בהנחת העולם

בעל חכלית, ועוד שהלשונות הם הסכסיים, כמו שהחבאר. ובהיות הענין כן, הנה לא תהיה טענה עלינו, אם לא הניח הלשון לשוללות מה חיבה חורה עליו, כי הוא בלתי צריך להשתמש בו, אחר היות המציאות על מה שהוא עליו, והוא מבואר גם בקצת העניינים הנמצאים אין שם לבעלי הלשון, וישחמשו בהם החכמים בשמות מושאלים על צד קצת דמיון ואם היה הענין כן, במה שנאמר קודם ואחר וחוץ ושם, הנה לא תהיה טענה עלינו מהוראתם אצל ההמון, כי אנחנו הנחנום בזולת הכונה ההיא. ובכאן הותר זה הספק והתבאר שלא יחוייב מזאת המענה שיהיה הזמן נצחי לא בעובר ולא בעהיד, וזה מה שכוננו ביאורו בזה הפרק.

פרק אחד ועשרים

נתיר הספק שיקרה מצד העתה.

הטענה השניח אשר יטעון הפלוסוף היא מצד העתה. ושרש דבריו הוא זה: העהה יראה מענינו שהוא תכלית הזמן החולף וההחלת העתיד, כי המאמר בשיהיה שם עחה אין לפניו זמן או לאחריו הוא דבר לא יכילהו רמיון האדם: ואם היה הזמן הווה, הנה יהיה שם עתה אין לפניו זמן, וזה דבר בלתי אפשר בעתה, כי הוא יחלוק הקורם מהמתאחר, והקודם והמתאחר הם מהכדלי הזמן, ויהיה אם כן מחויב שיהיה שם זמן קורם הויית הזמן, וזה בטל. ויחזק עור זה הרעת בטענה השנית לפי מה שאחשוב. וזה שהוא יאמר שהעחה יותר דומה מכל דבר אל הנקורה בקו הסבובי, וזה כי הנקורה היא אם נמצאת בפעל, והיא הנקודה אשר היא חכלית הקו או התחלתו בפעל, אם נמצאת בכח, והיא הנקורה אשר תחלק הקוי והנה הנקורה כאשר היתה נמצאת בכח היא התחלה ותכלית יחר, רצוני שהיא תכלית לקודם והתחלה למתאחר. ובהיות הענין כן, והיה בלתי אפשר בעתה שיהיה נמצא אלא בכח, והיחה הנקורה כשהיחה נמצאת בכח היא התחלה למתאחר ותכלית לקורם, הוא מחויב שיהיה העתה תכלית לקורם והתחלה למהאחר. ואולם שאי אפשר בעתה שיהיה נמצא אלא בכח הוא מכואר, וזה שאם היה נמצא כפעל, יהיה נמצא בזמן, ויהיה העתה מהחלק. ועוד שאי אפשר שימצא מחלקי הזמן דבר רמוז אליו בפעל, כי מציאות הזמן הוא בכח, כל שכן שאי אפשר שימצא העתה בפעל, כי אין דרך למציאות התכלית או ההתחלה בזולת מציאות מה שהוא לו הכלית או ההחלה, ולפי שהומן אשר העתה חכליתו או התחלתו הוא בלחי נמצא בפעל, הוא מחויב שלא ימצא העחה בפעל. הנה זהו שורש דבריו בואת הטענה.

ונאמר כי מה שחייב הפלוסוף בעתה שיהיה לפניו זמן ואחריו, לפי שלא יכיל רמיון הארם שיהיה שם עתה אין לפניו זמן או לאחריו, הוא בלתי מחויב, וזה שבזה האופן בעינו יתחייב שיכלה כל גשם אל גשם אחר מחוץ ממנו, לפי שהדמיון לא יכיל שיהיה שם גשם לא יכלה אל גשם, כמו שזכר הפלוסוף, ואם היה הרבר כן, הנה יחויב בעולם שיהיה בלחי בעל חבלית וזה שקר. ובכלל הנה אין כל מה שירמת האדם צודק, ולא ירמה האדם כל צודק, אבל שם רברים צודקים לא יחכן שידמה אותם האדם, כמו כלות העולם אל ההעדר המוחלט שאינו לא רקות ולא מלוי, ומה שידמה לוה. והנה קרה זה הרמיון לנו, מפני שאנחנו נראה בגשמים אשר הם אצלינו שכל גשם מהם יכלה אל גשם אחר, ובוה קרה לנו זה הענין בעצמו בומן, וזה כי הזמן מקיף בנו משחי קצוחיו, ולזה לא נראה מהעחה אלא העהה שיחלוק הומן. והנה זאת הטענה רומה למה שזכרנו בפרק הקורם מטענת הפלוסוף ממלת קודם ואחר אשר נשתמש בהם, וזה כי מוה הצד קרה לנו דרמיון הזה, כי אנחנו נחשוב שיהיה לכל עתה קודם ואחר, ונדמה מפני זה שיהיה שם זמן, כי הרמיון לא יצייר ההעדר המוחלט, אבל ידמה לכל קודם קודם, ולכל מהאחר מחאחר, וכבר החבאר בטול זאת הטענה במה שקרם. ואם יחייב הפלוסוף בעתה שיחלק הקורם מהמתאחר, מפני מה שהחבאר מגדר הזמן שהוא מספר התנועה בקודם ובמתאחר, כמו שיראה מדברי הפלוסוף בזה המקום, וזה אמנם יהיה בשיונח שם עתה או עתות יחלקו הקורם מהמתאחר, כמו שהתבאר בכפר השמע, עד שכאשר לא נצייר בעתה, לא נצייר בזמן, ולזה ידמה שלא יהיה ענין העתה ומהותו אלא חלוקת הקודם בהנועה מהמתאחר להשים החנועה ספירה. הנה נאמר שלא יחויב גם כן מזה שיהיה לכל עתה קודם ומתאחר. וזה שהזמן הוא מבואר מענינו שהוא משער התנועה על נכתוחה, אלא שהוא לא ישערה אלא מצר מה שהיה טבע התנועה שלא חהיה יחד ולא חלק ממנה, כי מה שהוא יחד לא ישערהו. הזמן מצד מה שהוא יחד, וזה מבואר בנפשו, ואמנם ישער הזמן התנועה מצד טבע הקודם והמתאחר אשר בה, עד שאין בה חלק שלא יתוה בה קודם ומתאחר, וזה אל לא תכלית, כי היא מתחלקת אל מה שיחחלק וחמיר ימצא בחלוקה החלק האחד ממנה קודם והחלק האחר מתאחר: ולפי שבוה האופן היה הזמן משער החנועה, הוא מבואר שמי שלא ישער בקודם ומחאחר לא ישער בזמן, וזה כלו ממה שהחבאר מדברי הפלוסוף בספר השמע במה שאין ספק בו. ובהיות הענין כן, הנה לנו שנניח שיהיה הזמן הווה, וזה שהעתה אשר הוא התחלח הזמן

שאינו חולק הקורם מהמתאחר בתנועה לא יחויב שיהן לנו ציור בזמן, כי לא היה שם זמן כלל, ואולם יחויב זה במה שאחר העתה ההיא, כי אז היה הזמן נמצא על נכחות התהוות התנועה, והוא מבואר שכל עתה שיפול במה שאחר העתה ההוא יחלוק הקודם מהמתאחר בתנועה מה שהתמידה החנועה להיות נמצאח. וכן נאמר שאם היה נפסר הזמן, הנה לא יחויב בעחה האחרון שיתן ציור בזמן, וזה שכבר כלה אליו הזמן וכבר נשלם ציור הזמן בעחות אשר לפני העתה האחרון. וכאשר היה זה כן, הוא מבואר שכבר יחויב בעתה הנותן ציור בזמן הקורם שיחלק מהמתאחר, אך לא יחויב זה בעתה במוחלט, וזה כי העתה אשר הוא החחלה הזמן או הכליתו, אם היה הזמן בזה התאר, לא יחויב בו שיחן ציור בזמן, ולזה הוא מבואר שלא יחויב מזה בזמן שיהיה בלתי בעל תכלית. ובכלל הנה אנחנו נראה מענין העתה שיש לו שני צדרים מהמציאות, הצד האחד הוא חלוקת הקודם מהמתאחר והצד השני הוא הגבלת החלק הרמוז מהזמן או מהתנועה, כאלו תאמר יום אחד או שעה אחד, וזה כי היום יהיה מוגבל אליו מצר שהי העתות אשר יגבילהו, וכן השעה: ואם לא היה ענין העתה אלא חלוקת הקודם מהמתאחר בזמן, היה אמרנו שלשה ימים או שלשה שעות דבר אחד בעינו, כי הספירה בכל אחד מאלו הומנים היא אחת בעינה מצד העתות אשר יחלקו הקודם מהמתאחר. כי הם שתי עתות בכל אחר מאלו הזמנים, ואולם היה ההתחלפות אלו הזמנים מצד חלוף חלקי אלו הזמנים, וחלוף חלקי אלו הזמנים הוא מצד מה שיחחלפו קצחם מקצה במרחק אשר בין העחות אשר ישימם מוגבלים, ווה שהמרחק אשר בין שתי העתות אשר יגבילו היום הוא יותר גדול מהמרחק אשר בין שתי העתות אשר יגבילו השעה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהעתה ימצאו לו שני צרדים מהמציאות, האחד הוא אשר יחודש בו מספר, והוא חלוקת הקודם מהמתאחר, והאחר הוא הגבלת הכמות המחרבק, והוא הגבלת החלק האחר מהזמן. ומשני אלו הצרדים ימצאו לומן סגולת הכמה המתחלק וסגולת הכמה המתדבק, וזה כי אנחנו נאמר בזמן רב, ומעט, וארוך, וקצר, הנה אמרנו בו רב ומעט הוא מצד העתות אשר יחלקו הקודם מהמתאחר, ואמרנו בו ארוך וקצר הוא מצר המרחק אשר בין שחי העתות אשר יגבילו הזמן ההוא. והנה הענין בזה בעחה הוא כמו הענין בנקורה, וזה כי הנקורה ימצאו לה שני אלו הצדדין מהמציאות, רצוני שהיא תשים הקו מוגבל מצד הנקודות אשר יכלה אליהם, וחשימהו ספור כאשר חחלק הקודם בקו מהמהאחר. והוא ראוי שיהיה זה הענין בעתה כמו הענין בנקודה,

לפי שמציאות העתה הוא מתחדש ממציאות הנקודה על הרוחק אשר בו התנועה, כמו שהחבאר בספר השמע. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא ימנע בעתה מצד מה שישים הזמן מוגבל שימצא מזולת זמן נמצא לפניו, אבל הוא דבר כבר החבאר חיובו במה שקדם.

וגם כן אם הנחנו שיהיה הומן משער התנועה מצר העחות אשר יחלק בהם הקודם מהמהאחר בזאת התנועה הרמוזה אליו לבד, לא מצר העתות אשר הם תכלית זאת החנועה, הנה יחויב מזה אחר משני דברים, אם שנאמר שהזמן אשר ישער החנועה הוא מה שבין העחות אשר יחלקו החנועה, ווה אמנם יהיה כשיהיה משער החנועה אשר בין העחות ההם, או שנאמר שהזמן אשר ישער החנועה הוא מספר אלו החנועות. ואם הנחנו שיהיה הזמן מספר העחות, הנה לא יהיה הזמן משער התנועה, אבל ישער מה שיחלקה, והוא העתה, ולא יהיה גם כן מדובק, כי אין העתה דבק לעתה, וזה בתכלית הבטולי עם שכבר יחויב מוה שיהיה זמן התנועות המתחלקות אשר חולקו במספר שוה מהעחות שוה, עד שיהיה, דרך משל, זמן החנועה אשר היא בשלש שעות שוה לזמן התנועה אשר היא בשלש שנים, כאשר נחלקו כל אחד מהם בשתי עחות לבד, ויתחייב מוה גם כן שיהיה זמן התנועה האחת בעינה יותר גרול לאיש אחד ממה שהוא לאיש אחר, כאשר חלקו האחד לעחות יותר מהעחות אשר חלקו האחר בהם, וזה מבואר הכזב. ואם הנחנו שהומן אשר ישער החנועה הוא מה שבין העחוח האלו אשר יחלק הקורם מהמהאחר בואת התנועה, הנה יחויב מזה שלא ישער הזמן כל התנועה, אבל ישער לבר מה שבין החלק הראשון הקודם ממנה והחלק האחרון המתאחר, וזה בטל, כי הוא מבואר שהזמן הוא משער כל התנועה על נכחותה. ועוד שכבר יחויב מזה שתהיינה התנועות המתחלפות בזמן שוה כאשר חולקו בעתות יהיה מה שביניהם שוה, והמשל שכבר חהיה החנועה אשר חהיה באלף שנה בזמן שוה לתנועה אשר חהיה ביום אחר, כאשר חולקה כל אחת מהן בשתי עתוח, יהיה מה שבין אלו העתות בכל אחת מהם שעה אחת. ועוד שכבר יחויב מזה בתנועה שלא נחלקה כי אם בעחה אחר, שחהיה בזולת זמן, כי אין שם שתי עחות יחלקו הקודם מהמתאחר בואת החנועה, ולזה לא יהיה שם זמן. כאשר היה זה כלו שקר, הוא מבואר שהומן הוא משער התנועה בכללה מצד העחות אשר הם תכליות התנועה, לא מצר העחות שיחלקו בה הקודם מהמחאחר לבר.

ואולם הטענה אשר חויב כה בעתה במה שהוא עתה שיחלוק הקודם מהמהאחר, לפי שהעתה אינו נמצא כי אם בכח, והנקודה אשר חהיה

בכח זה ענינה, היא בלחי צורקת. וזה שענין הכח אשר יחייב בתכלית שיחלק הקודם מהמתאחר הוא זולת הכח אשר למציאות העתה, וזה שענין הכח אשר יחויב בתכלית שיחלק הקודם מהמתאחר הוא היותו התחלה ותכלית יחד מפני ההחדבקות הנמצא במה שיחלקהו, וענין הכח אשר לעחה הוא שאיננו נמצא בזמן, כמו הענין בדברים הנמצאים בפעל, כי זה דבר יחייבהו טבע הזמן, כמו שקדם, לפי שאי אפשר שימצא הזמן בפעל כשיהיה רמוז אליו ועומד, כל שכן שאי אפשר זה בעתה. והוא מבואר שזה הכח לא יחייב בעתה שיהיה התחלה וחכלית יחד, אבל מה שיחויב ממנו הוא שאיננו התחלה בפעל, לפי שלא ימצא עמו מה שהוא לו התחלה, והוא עם זה אפשר שימצא התחלה בכח מזולת שיהיה חכלית, וזה מבואר מאר. ובהיוח הענין כן, הנה לא ימנע מזה הצר שיהיה הזמן מחורש במוחלט, וכל שכן שכבר יחבאר מזה שאיננו נמנע בזמן מזה הצד שיהיה נפסד במוחלט, וזה שכבר אפשר שימצא עחה הוא חכליח בפעל מה שאי אפשר זה בעתה אשר הוא התחלה, ווה שהזמן העובר הוא פעל מה, ובזה האופן יהיה נמצא עם העחה אשר הוא תכלית הזמן במוחלט באופן מה, ואין הענין כן בעתה אשר הוא התחלה במוחלט, ובזה האופן ביאר הפלוסוף שתכלית החנועה הוא נמצא וההתחלה אינה נמצאת. ואם אמר אומר כי מה שהוא ההחלה בכח בקו הוא חולק הקודם מהמתאחר, ולוה יחויב בעתה שיהיה חולק הקודם מהמתאחר, לפי שאי אפשר שיהיה ההחלה אלא בכחי אמרנו לו שזה המאמר הוא בלתי צודק, כי ענין אלו שמות הכחות הוא נאמר בשתוף השם, וזה כי הוא בזמן, מפני שלא ימצא עמו מה שהוא לו התחלה, והוא בקו, מפני שואת הנקודה הוא התחלה ותכלית יחד לדברים מתדבקים. וכבר יתבאר לך מום זה הביאור, שכבר החבאר ממנו בחנועה הישרה ושאר החנועות שהם מדבר אל דבר שההיינה לבלחי תכלית, לפי שלא תמצא בם התחלה כי אם בכח, וזה מבואר הבטול. ואם אמר אומר כי מפני שיהיה הזמן נמשך לתנועה מדובקת, והיה מחוייב בואח התנועה שתהיה סבובית, ומפני זה יחויב בגודל אשר בו תהיה ואת התנועה שיהיה סבובי, והיה מבואר בעתה שהוא מתחדש בנקורות אשר יצויירו על הגודל אשר כו ההיה החנועה, הנה יהיה טבע העחה טבע הנקודה כקו הסכובי, כי ממנה מציאותו, ובהיות הענין כן, והיתה הנקודה אשר בגודל הסבובי הוא תמיד התחלה ותכלית יחד, הנה אם כן יהיה העתה התחלה ותכלית יחדי אמרנו לו שזהו כלתי צודק, וזה שכבר חויב זה בנקורה אשר בגודל הסבובי מפני היות הגודל סבובי, ואולם הזמן אינו הולך בסבוב,

כי לא ישוב הזמן החזלף בעינו בשוב ההנועה על הגודל הסבובי, ולזה לא יחזיב כו מה שחזיב בגודל הסבובי מצד מה שהוא גודל סבובי. וכבר יחכאר לך מום זה הביאור, שכבר יחזיב ממנו ברחים רמהנועעים בסבוב שיהיה זמן התנועה ההיא בלתי בעל הכליח, וזה מבואר הבטול. ובכאן הוחר זה הספק במה שאין ספק בו.

פרק שנים ועשרים

נתיד בו הספק שקרה מטבע ההוייה.

הטענה השלישיח אשר יטעון הפלוסוף היא מצד טבע ההוייה.
ושורש דבריו הוא זה: בעבור שהיחה חנועת ההעחק היא הקודמת
שבחנועות, והיה מחויב בהכרח שהכלה אל מתנועע ראשון מפאת
עצמו, הנה יחויב, אם היו הגרמים השמימיים הווים, שיהיה שם מתנועע
במקום אליו העלה הוייהם, וזה יחויב במתנועע ההוא אם הוא הווה,
ואי אפשר שילן זה לאין תכלית, כי הוא בלתי אפשר שיהיו שם גשמים
אין תכלית למספרם הנה אם כן מה שיחויב שיהיה שם מתנועע
מצד עצמו בלתי הווה, ואם יהיה שם מתנועע מצד עצמו בלתי הווה,
הנה יחויב בעולם שיהיה קדום.

ונאמר שהחר זה הספק אינו ממה שיקשה, וזה שזה הענין אמנם יחייב בהוייה בחלק במה שהיא הוייה בחלק, אבל כשהונח העולם בכללו הווה, הנה לא יחויב שיהיה שם חלק ממנו נמצא אליו תעלה הוייחו, הוה לא יחויב שיהיה שם חלק ממנו נמצא אליו תעלה הוייחו, כמו שבארנו בפרק הרביעי מזה המאמר. ועוד שכבר החבאר במה שקדם שאין תנועת ההעחק היא הראשונה, אבל הראשונה היא תנועת ההוייה. ועוד שכבר החבאר במה שקדם שזאת ההוייה אינה כדרך החוייה אשר על דרך הטבע, אבל היא מיוחסת אל הבחירה והרצון, ולזה הוא מבואר שלא יחויב שחדמה להוייה הטבעיח, כי הענינים שהתחלותיהם מחחלפות אפשר שיהיו מתחלפים. ובכאן הוחר זה הספק.

פרק שלשה ועשרים

נתיר בו הספק שיקרה מפני טבע הדברים חמתחדשים.

הטענה הרבעית אשר טען הפלוסוף היא מצד טבע הדברים המתחדשים, כי היה בכל אחד מהם הכח קודם אל הפעל, והיה זה כן, כי הכח והפעל הם סותרים, ולזה הוא בלחי אפשר שיהיו יחד בנושא אחד מצד אחד. ושרש דבריו הוא זה: אם היה העולם הווה היה מחויב שיהיה מציאותו בכח קודם למציאותו בפעל בזמן, כי כל הווה זה ענינו, ויהיה אם כן בהכרח זמן קודם הויית העולם: ואם היה שם זמן, הנה שם תנועה: ואם היחה שם תנועה, הנה שם מתנועע. ואם היה שם מתנועע, הנה היא מתנועע אם בטבע אם בהכרחי ואם הוא מתנועע בהכרח, הנה לו תנועה טבעית, כי התנועה ההכרחית אמנם תאמר ביחס אל הטבעיותי ואי אפשר שתהיה שם תנועה טבעית זולת אלו התנעות הטבעיות הנמצאות, זיהיה אם כן העולם נמצא קודם הויו, וזה שקר. זוה השקר יצא בהכרח מההקדמה המסופק בה, והיא מה שהצענו בעולם שיהיה הווה, וההצעה אשר יצא ממנה השקר היא שקר, הנה אם כן יחויב בעולם שיהיה בלתי הווה. הנה על זה האופן אפשר שיתבאר מזאת ההקדמה שהעולם קדום, ואם לא נמצא זה בדברי הפלוסוף ולא בדברי המפרשים דבריו.

ונאמר שמה שנאמר כזאת הטענה שהוא מחויב בכל מתחרש שיהיה מציאותו בכח קורם למציאותו בפעל בזמן, הנה לא ימנע, אם היה הענין כן, אם שיהיה חיוב היות הזמן נצחי, ולזה ימצא קודם חדושו מצר הכח הקירם לחדושו, או שיהיה זה מצר חייב היות הזמן נצחי, ולזה ימצא קורם כל מתחדש. ואולם אם חייב הפלוסוף זה מפני חיוב היות הזמן נצחי, הנה לא לקח המבוקש בבאור עצמו. ובכלל הנה הוא מבואר כי זה אמנם קרה להוייה בחלק במה שהיא הוייה בחלק, לפי שכבר היה הזמן נמצא קורם ההוייה ההיא, ואולם ההוייה הכללית לא יחויב זה בה, לפי שהזמן מתחרש בחדושה.

ואולם אם יחייב זה מצר טבע הכח הקודם לפועל אם לא, הנה זה ממה שיצטרך אל באור. ונאמר, כי הכח הוא שני מינים, אם הכח הגמור, והוא בדוות המשתנה במה שממנו התנועה, אם הכח הבלתי גמור, והוא בהיות המשתנה במה שבין מה שממנו התנועה ומה שאליו התנועה. והנה הכח שהוא כמה שבין מה שממנו החנועה ומה שאליו החנועה, מפני שהוא נמצא עם מציאות התנועה, הוא מבואר שכבר יחויב ממציאותה: מציאות זמן, כי הזמן הוא נמצא בהמצא התנועה איזו תנועה שהיתה: אבל הכח שהוא במה שממנו החנועה לא יחויב ממציאותו מציאות זמן, כי אין שם תנועה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר, שאם נניח שם שנוי ראשון מהחדש, שלא יחויב המצא זמן לפניו. ובכאן הוחר זה הספק. ואם אמר אומר שהכח והפעל אי אפשר היותם יחד מצד אחד, ולוה יחויב שיהיה הכח על זה השנוי קודם לפעל, ואם היה הכח קודם לפעל, הנה יחויב היוהו קורם לו בזמן, כי הקודם והמתאחר הם חלקי הזמן: אמרנו לו שאין שם זמן. וכאשר היה לפי שאין שם זמן. וכאשר היה זה כן, הנד לא יחויב לו ממאמרנו קודם שיהיה קודם בזמן, ואם היה זה, לא יכלהו הדמיון, כמו שקדם, כי לא ידמה האדם כל צודק.

פרק ארבעה ועשרים

נתיר בו הספק שיקרה מטבע התנועה.

הטענה החמשית אשר יטעון הפלוסוף היא מצד טבע החנועה. וזה שהוא יאמר שאי אפשר שתהיה התנועה מתחדשת במוחלט, או נפסדת, ובהיות הענין כן, הנה הוא מחיוב מזה שיהיה שם מתנועע נצחי לא סר ולא יסור, כי החנועות הנכרכות לא יתכן שחשלם בהם ההתרבקות והתמריות. ואופן ביאורו בזה המקום הוא זה. אם הנחנו בכאן תנועה מחחרשת ראשונה, הנה יחויב שיהיה המתנועע כה אם הוה אם כלתי הוה. ואם הוא הוה, היחה התנועה שהונחה ראשונה בלחי ראשונה כי כבר חקדם לה חנועת ההוייה. ואם הנחנו תנועת ההוייה היא הראשונה, הנה יחויב כה גם כן שתהיה בלתי ראשונה, ווה יחויב אם מצר הפעל אם מצר המהפעל. ואולם חיוב זה מצר הפועל הוא, מפני שהוא יאמר שהפועל כאשר יפעל עח ולא יפעל עח הנה בהכרח שנוי חורש בו בעבורו ההעורר עתה לעשות זה הפעל, ויהיה אם כן לפני השנוי הראשון שנוי. ואם אמרנו שהשנוי ההוא הקורם, הנה יחויב בו גם כן לואת הסבה בעינה שיהיה לפניו שנוי, ווה אל לא חכלית. והוא מבואר שזה החיוב אשר חויב מצד הפועל שיהיה לפני השנוי שהונח ראשון שנוי אחר הוא שוה הונח זה המתנועע הראשון הווה או בלתי הווה. ואולם חיוב זה מצד המחפעל הוא, כי כל הוה, לפי מה שיראה הפלוסוף, יחויב שיקרם לו שנוי, ולוה יחויב בחנועה אשר נניחה ראשונה שחהיה בלחי ראשונה. ואם הנחנו שיהיה השווי ההוא הוא הראשון, הנה יחויב שיהיה קודם חדוש השנוי חדוש אפשרות השנוי, כי הכח הוא הקודם לפעל בכל הדברים המתחדשים, והנה חדוש אפשרות השנוי הוא שנוי או נמשך לשנוי. ואם הנחנו שיהיה השנוי הראשון הוא השנוי אשר יחורש בו אפשרות השנוי, הנה יחוים בו גם כן שיהיה בלחי ראשון לואת הסבה בעינה, וזה שחרוש אפערות זה השנוי הוא קורם על חרוש זה השנוי, וזה לאין חכליח. ואם הונח המחנועע בחנועה המחורשה בלחי הווה, והיה מדרך המניע לו שיניע ומדרכו שיחנועע מזה הענין שיחנועע פעם ולא יחנועע פעם, הנה שם בהכרח שנוי במניע, או במחנועע, או בשניהם, וחהיה אם ק החנועה שהונחה ראשונה בלתי ראשונה. ואם נאמר שהשנוי ההוא הוא הקורם, הנה יחויב בו שיהיה לפניו שנוי כמו שיחוייב בראשון, וזה לאן הכליח. וכאשר היה זה כן, הנה יחחייב שלא חהיה שם הנועה מחורשה ראשונה, היה המחנועע הראשון הווה או כלתי הווה. והוא יעשה עוד כזה

שני באורים יאמת כהם שאין שם תנועה ראשונה, האחר הוא מצד היציאה מהכח אל הפועל, והשני הוא מצד הצרוף המתחדש למניע הראשון. ואולם מה שיחייב מצד היציאה מהכח אל הפעל הוא, כי הוא יראה כי המניע כאשר היה מניע בכח ואחר כן שב מניע בפעל הנה יחויב שיהיה שם שנוי, לפי שהיציאה מהכח אל הפועל הוא שנוי, ווה החיוב הוא שוה הונח המתנועע הראשון הווה או בלחי הווה. ואולם מה שיחייכהו מצד הצרוף המחחדש למניע הוא, כי הוא יראה שאם היחה התנועה מחודשת, היה מתחדש צרוף במניע הראשון, רוצה לומר הצרוף אשר בין המניע והמחנועע, והנה החחדשות הצרוף אי אפשר שיהיה מזולת שנוי. ובהיות הענין כן, הנה הוא מחויב בשנוי הראשון שיהיה בלתי ראשון, ולזה יחויב שלא תהיה שם תנועה מחודשת ראשונה, וזה החיוב גם כן הוא שוה היה המחניעע הראשון הווה או בלתי הווה. ובזה יחבאר שאין שם תנועה אחרונה, וזה שאם היהה שם חנועה אחרונה, הנה לא ימנע המחנועע בה מאחר משני ענינים, אם שחהיה שם חנועה פסק משיהיה דרכו שיחנועע בהפסקו, או שלא יפסק משיהיה דרכו שיתנועע. ואם היה שלא יפסק עם הפסקו מהחנועה בו אפשרות התנועה, הנה אחר החנועה האחרונה אפשרות במציאות תנועה וכאשר הנחנו זה האפשרות נמצא בפעל, היה שקר, והוא שתהיה אחר החנועה האחרונה חנועה, והכוב האפשר לא יקרה מהנחתו שקר, הנה אם כן מה שיחויב, אם היחה שם תנועה אחרונה, שלא ישאר בה אפשרות תנועה עם הפסקו מהתנועה. ואם הנחנו שהמחנועע פסק משני הענינים יחד, היו שם שני שנויים, והשנוי אשר הוא הפסד אפשרות חדוש החנועה יחויב בהכרח שיהיה חדושו אחר הפסד החנועה, כי החנועה ואפשרות החנועה שני דברים מקבילים אי אפשר שימצאו לדבר אחד מצד אחד אם לא בשני עחים מתחלפים, הנה אם כן אפשרות התנועה לא ימצא אלא אחר הפסד התנועה, אבל הוא לא יפסר אלא אחר שימצא, הנה הפסרו בהכרח הוא אחר הפסד התנועה, הנה אם כן אחר החנועה האחרונה אפשרות במציאות חנועה, וזה כבר החבאר שהוא שקר. וגם כן הנה יחויב שיהיה המפסיד לחנועה אחרונה נפסד אחר הפסד התנועה, שאם לא יפסד, היה אפשר שיפסידי וכאשר הנחנו אפשרות ההוא נמצא בפעל, יתחייב ממנו שקר, והוא שחהיה אחר התנועה האחרונה תנועה. וכאשר התאמת זה כלו, רוצה לומר שאי אפשר שתמצא שם תנועה ראשונה ולא תנועה אחרונה, חויב מפני זה שתהיה התנועה נצחית, ויחויב מזה שיהיה שם מהנועע נצחי לא סר ולא יסור.

ונאמר שהוא מכואר במעט עיון עם מה שקדם שהוא אפשר שחונח החנועה מחורשת במוחלט, כשיונח המחנועע הראשון הווה על האופן שהחבאר חיובו. והוא מה שטען הפלוסוף לבטל זאת ההנחה, מפני שהפועל כאשר יפעל עח ולא יפעל עח הנה שם בהכרח שנוי חורש בו בעבורו התעורר עתה לעשות זה הפעל ולא התעורר לזה קודם, הנה כבר אמרנו בו התר זה הספק בפרק השמנה עשר מזה המאמר. וכן נאמר שהחיוב שחייבו מצר היציאה מהכח אל הפעל במניע שלא יהיה שם שנוי ראשון הוא בלתי מחויב, ווה כי כל שנוי הוא יציאה מהכח אל הפעל, כמו שהתבאר מגדרו בספר השמע, אבל לא יחויב מפני זה שההיה כל יציאה מהכח אל הפעל שנוי, וזה שהשנוי הוא היציאה מהכח אל הפעל אשר במהפעל להחפעל, לא היציאה מהכח אל הפעל אשר בפועל לעשות פעולתו, וזה מבואר בנפשו ממה שנאמר בזה הגדר, וזה שכבר נאמר בתנועה שהוא שלמוח המחנועע כמה שהוא מהנועע. ובכלל הנה השנוי הוא במחנועע, לא במניע, ולולי זה היה הפועל מחנועע מהמלאכה. ועור שאם היה היציאה מהכח אל הפעל בפועל שנוי, הנה נאמר שיחויב שיהיה כל מניע משחנה מצד מה שהוא מניע. וזה שכבר החבאר במאמרים הכוללים שהחנועה היא אחת בנושא, שהים בצד, וזה שכאשר חיוחם אל המניע חקרא הנעה, וכאשר חיוחם אל המהנועע חקרא החנועעוח, ובהיוח הענין כן, הוא מבואר שכאשר היה ההחנועעות בכח היתה ההנעה בכח, וכאשר היה ההחנועעות בפעל היחה ההנעה בפעל, ולזה יחויב שיהיה גדר ההנעה שהוא שלמוח ההנעה אשר בכח מצר מה שהוא בכח כמו שהיה גדר ההחנועעות שהוא שלמות ההתנועעות אשר בכח מצד מה שהוא בכחי וכאשר התישב חיוב מציאות הכח על זה האופן בהנעה, הוא מבואר שיחויב, אם היתה היציאה מהכח אל הפעל שנוי בהנעה, שיהיה כל מניע משחנה במה שהוא מניע, וזה דבר כבר החבאר בחכמה הטבעית שהוא שקר. ועור שכבר היה מחוייב מזה שתהיינה שם שחי תנועות יחד, האחת במניע והאחרת במתנועע, וזה חלוף מה שכבר ביאר הפלוסוף במה שאין ספק כו מענין החנועה, וזה שהוא באר כספר השמע שאין שם כי אם תנועה אחח, והיא במחנועע. ועוד שהוא מכואר גם במניעים אשר אצלנו שכבר יניעו פעם ולא יניעו פעם מזולת שנוי יהחרש בהם, וזה שהחשוק, ואם הוא בעל גשם, הנה מניע בעת שיבחרהו, והוא בלתי משתנה בזה, ואולם השנוי הוא דבק למתנועעי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא ימנע מזה הצר שחהיה החנועה מחודשת.

ואולם מה שחייבו הפלוסוף מפני המתפעל כאשר הונח הווה שלא חהיה התנועה מחורשת, מפני שכל הווה הוא מחויב שיקדם לו שנוי, ואם הונח השנוי ההוא הוא הקורם, הנה יחויב שיקדם לו חדוש אפשרות השנוי, וכן אל לא תכלית, הנה אין התרו ממה שיקשה עם מה שהתבאר מענין זאח ההוייה אשר בה המאמר הנה. וזה שאנחנו נאמר כי האפשרות בשנוי יאמר על שלשה פנים, האחד הוא האפשרות אשר על דרך הטבע, והשני הוא האפשרות אשר מצד הבחירה והרצון, וה שלישי הוא האפשרות אשר מהטבע והבחירה יחד. והנה האפשרות אשר על דרך הטבע ייוחד מבין שאר האפשריות שאין יחסו אל כל העתים יחס אחד, אבל יחסו אל העת אשר יקרב לו עת יציאתו אל הפעל יותר חזק, והמשל כי האפשרות אשר בנחשת להתהוות הורדיט יחסו אל העת הסמוך לעת ההוייה יותר חזק, לפי שאז יקרב אליו יותר הפועל המהווה: ואין יחם הפועל בו אל המתפעלים המתחלפים באיש יחם אחר, אבל יחסו אל המתפעל אשר הוא יותר קרוב לו יותר חזק, כי הוא יותר מוכן לקבל פעולתו. וכן אין יחס המתפעל האחד אל הפועלים המתחלפים יחס אחד, אבל יחסו אל הפועל היותר קרוב לו יותר חזק, וזה מכואר בנפשו מענין האפשרות אשר בטבע, והמשל אפשרות התהוות הארץ אשר הוא יותר חזק בעת החום ממה שהוא בעת הקור, וכן כשהיה האש במקום מה, הנה אין אפשרות הפעלות הארץ ממנו על משל אחר, אבל החלקים אשר הם יוחר קרובים אליו הם יותר מוכנים לקבל פעילתו, או כשהיתה הארץ במקום מה והיו סביבותיה נמצאים אשים רבים, הנה אין אפשרות הפעלות הארץ מהאשים ההם על משל אחר, אבל אפשרות הפעלותה מהאש היותר קרוב יותר חוקי וכן ראוי שחדע שאפשרות החפעל המחפעלים המחחלפים באיש אשר הם ממין אחד הרחוקים מרחק אחד מהפועל בטבע הוא על יחס אחר, כאשר היו על שעור אחר מהגודל, וכן אפשרות התפעלות בטבע המחפעל האחד מהפועלים המחחלפים כאיש אשר הם ממין אחד הוא על יחם אחר כאשר היו הפועלים ההם בשעור אחר מהגודל. והנה האפשרות אשר מהבחירה לבד ייוחד מבין שאר האפשריות שיחסו אל כל העתים הוא יחם אחר, לפי שאין יציאתו אל הפעל נמשך לשנוי כלל, אבל הוא נמשך לרצון הפועל, ולזה אין שם עת מהעתים אשר נמצא בהם זה האפשרות עת יהיה יותר ראוי אל הפעל מעת אחר: ויחסו גם כן אל המתפעלים המתחלפים באיש אשר הם ממין אתר יחס אחר, רצוני שאין יותר ראוי שיצא אל הפועל המתפעל היותר קרוב מהיותר רחוק, והמשל כי ראובן הצורף כשירצה לעשות טבעתוהבמ לא לשום חועלת,

אם היה אפשר זה, והיו נמצאות סביבו חתיכות זהב רבות, הנה אין החתיכה היותר קרובה לו יותר ראויה שיעשה ממנה טבעת מזולתה, לפי שוה הפעל הוא נמשך לרצון הפועל, ואיזה שיבחר מהם יעשה ממנה הטבעת, רצוני שכבר יבחר אם ירצה לעשות הטבעת מהחתיכה היותר רחוקה ממנו, מה שאי אפשר זה בפועל בטבעי וכן יהיה יחם המתפעל אל הפועלים המתחלפים באיש אשר הם ממין אחר יחם אחר, והמשל שהאפשרות אשר בזאת החתיכה מהזהב לתיות טבעת אין יחסו לצורף האחד יותר מיחסו אל הצורף האחר, ואם היה יותר קרוב אליה ממנו, והיה זה כן, לפי שאין קורבת הפועל בבחירה אל המתפעל ממה שיחייב שיפעל בו, אבל כבר יהיה נמצא הפועל אצל המהפעל זמן רב ולא יפעל בו כללי ולזה לא יחויב במתפעלים הרבים שירחקו מהפועל בבחירה מרחק אחד שיתפעלו ממנו יחד על משל אחד, ולא יחויב גם כן בפועלים בבחירה הרחוקים ממחפעל אחד מרחק אחד שיפעלו בו יחד על משל אחר. ואולם האפשרות אשר מהטבע והבחירה יחד, כמו הענין באפשרות אשר בראובן לבנות בית, כאשר התחוק הקור, להיות לו למגן, הוא כמו ממוצע בין שני אלו האפשריות הקורמים: ווה שאין יחסו אל כל העחים יחס אחד, לפי שהטבע ישים העת היותר ראוי שיצא בו זה האפשרות אל הפועל נגדר, ואולם יחסו אל המתפעלים המתחלפים אשר הם ממין אחר הוא יחס אחר, ואם היו קצחם יוחר קרובים מקצח, רצוני שאין האחד יותר קרוב מהאחר אל הפועל ממה שיחייב שיהיה יותר ראוי שיהפעל ממנו, כי זה הוא נמשך לבחירת הפועלי והמשל כי ראובן כשירצה לבנות הבית, הנה אין זה האפשרות יותר חזק באבנים היותר קרובים אליו, כי כבר אפשר שיבנה ראובן הבית מהאבנים אשר אינם יותר קרובים לו, אם היה שיבחרם יותר: וכן יחם המתפעל אל הפועלים בבחירה המתחלפים באיש הוא יחם אחד לואת הסבה בעינה: וכן לא יחויב במהפעלים הרבים שירחקו מרחק אחד מהפועל שיחפעלו ממנו יחר על משל אחר, ולא יחויב גם כן בפועלים הרבים הרחוקים ממתפעל אחד מרחק אחד שיפעלו בו יחד על משל אחד, כי היחה פעולחם כהם נמשכח לרצונם.

וכאשר התישב זה מאלו האפשריות, הנה נאמר שלא יחויב בכל שנוי שיהיה שם שנוי קודם לו, והוא השנוי אשר יחויב ממנו חדוש אפשרות זה השנוי. וזה שזה אמנם יחשב שיחויב בשנוי אשר על דרך הטבע, לפי שהאפשרות אשר על דרך הטבע הוא נגדר בהכרח, ובו עת יותר ראוי שימצא בו, והוא מבואר כי היות בו עת מה יותר ראוי שימצא בו הוא דבר נמשך לשנוי בהכרח, ומצדו היה יחסו אל זה העת

יותר חזק: ואולם השנוי אשר חרושו מהרצון, כמו הויית העולם, כמו שהתבאר במה שקדם, הנה לא יחויב שיקדם לו שנוי יחדש בו אפשרות זה השנוי אל הפועל נמשך לשנוי כלל, ולוה היה יחסו אל כל העחים יחס אחר, ולא ימנע במה שיחסו אל כל העתים יחס אחר שיהיה נמצא זמן אין חכלית לו, אם היה אפשר שימצא זמן בזה התאר, ווה מבואר מאר, כי אין שם עה יהיה יוחר ראוי שיצא בו אל הפעל מעת אחר, ולוה יהיה זה האפשרות נמצא חמיד קודם זה השנוי המגיע מהרצון, ולא יחויב שנניח בו שנוי יחודש בו אפשרות זה השנוי והמשל שאם הנחנו שהמצא חתיכת זה הזהב אצל ראובן הצורף, והיה אפשר לו שיעשה ממנה טבעת על דרך הבחירה לבד, לא להועיל לעצמו, הנה לא יחויב שיצא זה האפשרות אל הפעל, ואם הנחנו הצורף והזהב נצחיים, אבל יהיה בכל עת יחס יציאחו אל הפועל ובלתי צאחו אל הפעל על משל אחר, וזה כי בעבור שהיה האפשרות אשר הוא נגרר הזמן בהכרח אמנם הוא נגדר הזמן, מפני שאין יחסו אל כל העתים אשר הוא נמצא בהם יחס אחר, וזה דבר מבואר בנפשו, הנה יחויב מזה לפי הפך הסותר שהאפשרות שיחסו אל כל העתים אשר הוא נמצא בהם יחם אחד לא יחויב בו שיהיה נגדר הזמן ובהיות הענין כן, הנה הוא אפשר שיהיה אפשרות זאת ההוייה הרצונית נמצא חמיר לא סר עד החחדשה, לפי שמה שיהיה מהרצון לא ימנע בו זה, כמו שקדם. וראוי שתדע שאמרנו זמן בזה המקום הוא על דרך ההרחבה, כי אין שם זמן קודם הויית העולם אם הונח הווה. ועוד שאנחנו נאמר שלא יחויב שיהיה נמצא מה שדרכו שישתנה קודם שיהיה השנוי נמצא קרימה זמנית, כמו שיאמר הפלוסוף, אבל הוא אפשר שיתחרשו יחד השנוי ומה שדרכו שישתנה בו, ולוה לא יחויב, דרך משל, שיהיו השמים נמצאים זמן מה קורם שיתנועעו, וזה שאנחנו נמצא כמו זה הענין בדברים הטבעיים, כי הארץ כאשר נתהווה ממנה אש, הנה יהיה חרוש האש אשר דרכו שיתנועע למעלה וחדוש תנועהו למעלה יחד, מה שלא היה שם מונע, שאין לאומר שיאמר שיהיה האפשרות על ואת התנועה למעלה נמצא בארץ אשר נתהוה ממנה האש, כי אין מדרך הארץ שיחנועע למעלה, האלהים, אם לא שנאמר שזה האפשרות נמצא בארץ באמצעות האפשרות אשר בה להיות ממנה אש על דרך האמת, הנה יהיה זה האפשרות נמצא באש, לא בה, וזה שאם הונח זה האפשרות נמצא בארץ, מפני שהוא נמצא בה באמצעות האפשרות אשר בה להיוח אש, כמו שיאמר אבן רשר בזה המקום לחשובת על מה שספק בזה יחני המדקדק, הנה ימצא האפשרות הטבעי זמן כלתי בעל

תכלית ובלתי נגדרי והמשל כי הכח אשר בזרע שנתהוה ממנו ראובן להתהוות ממנו ראובן כבר היה נמצא לפי זאת ההנחה במוון שנתהוה ממנו הזרע באמצעות האפשרות אשר בו להתהוות ממנו זרע, וזה יחייב שיהיה האפשרות הזה נמצא במה שנתהוה ממנו זה המזון, וזה לאין חכלית, וזה בחכלית הבטול, וכל שכן שהוא יותר מבואר הבטול למי שיאמין בקדמות העולם. ועוד שהוא מן המבואר מהבאור שביאר ממנו הפלוסוף שהוא מחויב שיקדם לשנוי אפשרות השנוי, מפני שאנחנו נמצא שהכח קודם לפועל בכל הדברים המתחדשים, כי הפלוסוף אמנם ירצה בזה הכת מי שדרכו שיתנועע בזאת התנועה, ולזה באר זה הענין מגדר התנועה, והוא שהיא שלמוח המתנועע במה שהוא מחנועע, הנה אם כן לא תמצא התנועה אלא אם כן נמצא קודם זה מי שדרכו שיתנועע בה בטבע, כמו הענין במהנועע אשר לוקח בגרר החנועה, לא מי שדרכו בטבע שלא יחנועע בה, כמו הענין ככח הטבעי שיאמר אבן רשר שהוא בארץ לעלות למעלה, כי זה הכח אמנם יהיה בארץ על צד מה שדרכה בטבע שלא תחנועע בואת התנועה, ווה דבר הוא זולת הכח שחייב הפלוסוף שיקדם לפעל בדברים המתחרשים. וגם כן הנה מפני שנאמר ברושם הקל שהוא אשר מררכו שיחנועע למעלה ובגדר הכבד שהוא מדרכו שיתנועע למטה, הוא מבואר שאי אפשר שנאמר בארץ שיהיה דרכה שיתנועע למעלה מפני האפשרות אשר כה שיהיה ממנה אש, כי אי אפשר שיהיה ררכה יחד להחנועע אל המעלה ולהחנועע אל המטה, ולזה הוא מבואר שאי אפשר שנשים האפשרות אשר באש לעלות למעלה חכף התהוותו נמצא בארץ אשר ממנה יהיה האש, ובהיות הענין כן, הנה ימצא מי שררכו שיתנועע בזאת התנועה והחנועה יחד, ואמנם תהיה קדימה למחנועע על החנועה בטבע, לא בזמן. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב מזאח הטענה בשנוי שהונח ראשון שיהיה בלחי ראשון, ולזה כבר נניח הויית העולם הוא השנוי הראשון, אלא שאינו תנועה, כמו שבארנו כמה שקדם, ואמנם ההיה החנועה הראשונה חנועת הגרמים השמימיים, וכבר בארנג שלא יחויב שיהיו הגרמים השמימיים קודם לה בזמן.

וכן נאמר שהחיוב שחייבו הפלוסוף שלא יהיה שם שנוי ראשון מפני הצרוף המתחדש הוא בלחי הכרחי. וזה שהצרוף הוא מבואר שהוא אפשר שיתחדש בשישחנה אחד מהצטרפים לבד מזולת שישתנה השני, והמשל שהמשתנה אל שיהיה דומה לדבר אחר הנה יחודש זה הצרוף בהם, רצוני שיהיה האחד דומה לשני, ולא השתנה כי אם האחד מהם: ובהיות הענין כן, האחד דומה לשני ולא השתנה כי אם האחד מהם: ובהיות הענין כן, הנה נאמר שזה השנוי אשר חודש בו הצרוף הוא השנוי שהונח ראשון,

כאלו חאמר הוייח העולם היה שיהיה חרושה כזמן אי בזולה זמן. וזה שאם היתה בזולת זמן, הנה זה מבואר מענינה שיחר התחדש השנוי והצרוף: ואם היה בזמן, הנה יתבאר זה גם כן ממה שאומר. וזה שהצרוף ממנו מה שהרושו הוא בתכלית השנוי, כמו הענין ברומה אשר המשלנו בו ובמה שינהג מנהגו, וממנו מה שהוא מתחדש בתחלת השנוי, וזה אמנם יהיה כאשר יהיה הצרוף מצד השנוי, כמו הענין בצרוף אשר בין המשנה והמשתנה, ולזה הוא מבואר שהצרוף המתחדש מפני זה השנוי הראשון למשנה עם המשתנה יתחדש עם התחדשות זה השנוי ובהיות הענין למשנה עם המשתנה יתחדש עם התחדשות זה השנוי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא ימנע מזה שלא תהיה הויית העולם הוא השנוי.

ואולם מה שחייב הפלוסוף שלא חהיה שם הנועה אחרונה, הנה נאמר גם כן שהוא בלחי מחויב מהצד ההוא, וזה שכבר יאמר אומר שכבר יפסק המתנועע יחד מהתנועה ומשיהיה דרכו שיתנועע בתנועה ההיא, והמשל שהנוון כשימות יפסק יחד מתנועת ההזנה ומהיות דרכו שיוון, וזה יהיה אפשר מזה הצד במהנועע הראשון, אם הונח נפסר, שיפסק מהחנועה הסבובית ומשיהיה דרכו שיחנועע בה. וכבר החבאר שההקדמה שחייב ממנה הפלוסוף שהשנוי אשר הוא הפסד אפשרות חרוש החנועה יחויב שיהיה חרושו אחר הפסד התנועה היא בלתי צודקת. וזה שאנחנו נאמר שהתנועה ואפשרות התנועה הם נמצאים יחד מה שהתמיד המתנועע להיות מתנועע, ואם היה שיהיה זה מצדרים מתחלפים, וזה כי התנועה לפי מה שהחבאר מענינה היא מורכבת מהכח והפעל, אלא שהפעל הוא בה מצד מה שיצא לפעל מהתנועה, והאפשרות. הוא בה מצר מה שנאמר להשלים מן החנועה ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהחנועה ואפשרות החנועה ימצאו יחר מה שהחמירה החנועה הזאח להיוח נמצאת, ולפי שהם ימצאו יחד, הוא מבואר שלא ימנע הפסדם יחד ממה שאמר שהדבר לא יפסד אלא אחר שימצא, וזה מבואר מאד.

וכבר יראה מום זה הכאור הראוח נגלה שכבר אפשר שיחבאר ממנו בראובן הרמוז אליו שהוא בלתי אפשר שימות, וזה מבואר הבטול, נראובן הרמוז אליו שהוא בלתי אפשר שימות, וזה מבואר ההקדמה והנה מה שיצא ממנו שקר הוא שקר, ולזה יחויב שתהיה זאת ההקדמה אשבר תייב ממנה בלתי צודקת. ואולם איך אפשר שיתבאר ממנה שהוא בלתי אפשר בראובן שימות, הוא מבואר. וזה שאם היה אפשר שימות, היה שם הרגש אחרון לזה החי, והוא מבואר שהפסקו משירגיש הוא נולת הפכקו מהיות דרכו שירגיש, והנה יפסד בהכרח היות דרכו שירגיש אחר הפסקו מהחרגש, הנה אם כן אחר ההרגש שהונח אחרון אפשרות במציאות. ההרגש, וכאשר הנחנוהו נמצא בפעל, יתחייב ממנו שקר, במציאות. ההרגש, וכאשר הנחנוהו נמצא בפעל, יתחייב ממנו שקר,

והוא שיהיה לזה החי אחר ההרגש האחרון הרגש, ואולם הכזב האפשרי לא יתחייב ממנו שקר, אם כן השקר יצא מהניחנו בראובן שאפשר שימות הוא: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר בראובן שימות, וזה בהכליה הבטול והגנות. ואולי יחשוב חושב שזה הבטול לא יתחייב מזה הבאור שעשה בזה הפלוסוף, לפי שהוא אולי יאמר שהפלוסוף לא חייב שיהיה נפסק מהתנועה אשר יחנועע בה לבר, אבל חייב שיהיה נפסק מכל תנועה אחרת, וזה האפשרות אמר שיפסד אחר הפסד החנועה, ובהיוח הענין כן, הנה יחשב שלא יחויב מזה הבאור הכטול אשר זכרנוהו, וזה כי ראובן, ואם היה שימוח, הנה לא יפסק משיחנועע בהנועה אחרת זולת התנועות הנמצאות לחי במה שהוא חיי אלא שכאשר יעויין בדברי הפלוסוף בזה הבאור יתבאר שהוא ירצה באפשרות התנועה אשר הוא מחנועע בה לא הנועה אחרת, וזה שאם היה זה האפשרות ביחם אל תנועה אחרת, הוא מבואר שלא יצרק מה שאמר שהתנועה ואפשרות החנועה הם שני דברים מקבילים, כי לא חהיה בכאן הקבלה ביניהם אם לא מצד שהאפשרות הוא ביחם אל החנועה ההיא, וזה אמנם יחשב שיהיה כן, לפי שהכח והפעל הם סותרים׳ והמשל שלא יחכן שימצא בראובן השחרות בפעל ובאפשרות יחד, ואולם אם לקחנו האפשרות ביחם אל דבר אחר זולת השחרות, לא ימנע זה, והמשל שהוא אפשר שיהיה שחור בפעל, ויהיה אפשר שיהיה לבן יחר, וכל שכן שהוא אפשר עם זה שיהיה חם או קר, או מה שינהג מנהג הדברים שאינם שחרות ולא מקביל השחרות, כי אלו הדברים אפשר שימצאו יחד בפעל. ובהיות הענין כן, הוא מבואר כי הפלוסוף ירצה בכאן באפשרות על התנועה האפשרות אשר על החנועת ההיא אשר הוא מתנועע בה בזאת התנועה האחרונה, ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר יתחייב מזה מה שחייבנוהו מהבטול. ועוד כי אף על פי שנודה, דרך משל, שאחר ההרגש האחרון אפשרות במציאות ההרגש, הנה לא יתחייב מזה שלא ימצא שם הרגש אחרון לזה החי, וזה כי אנחנו לא נחייב, עם הודאתנו בזה החי שימות, שיהיה שם הרגש מונח הוא אחרון בהכרח, אבל אמנם נחייב שיש שם הרגש אחרון במוחלט. ולוה הוא מבואר שאיזה הרגש מונח שיהיה לזה החי שישאר אחריו היות דרכו שירגיש הנה אפשר בו שיהיה אחרון ואפשר בו שלא יהיה אחרון, ווה שאם יצא האפשרות לפעל, לא יהיה ההרגש ההוא אחרון, ואם לא יצא לפעל אחר כן מה שהתמיר החי ההוא להיות חי, הנה יהיה ההרגש ההוא אחרון ולפי שזה האפשרות כבר אפשר שיצא לפעל, וכבר אפשר שלא יצא לפעל, הנה אפשר בהרגש החוא המונח שיהיה

אחרון ושלא יהיה, אלא שהוא מחויב שיהיה לו הרגש אחרון, לפי שהוא נפסד בהכרח. ובהיות הענין כן, הנה לא ימנענו מונע, אם נניח העולם נפסד ונודה עם זה שהיות דרכו שיתנועע ימצא בהכרח אחר הפסק התנועה, כמו שהניח הפלוסוף, משנאמר שכבר חהיה שם חנועה אחרונה על זה הצר שהנחנו בהרגש האחרון, והוא שכבר נאמר שאיזו חנועה שתהיה לו אפשר בו שחהיה אחרונה ושלא חהיה, וזה שהאפשרות הנשאר בו להיות מתנועע בזאת התנועה, אם יצא לפעל, לא תהיה זאת התנועה המונחת אחרונה, ואם לא יצא לפעל, הנה היא אחרונה: ובכלל הנה כאשר נניח בעולם שיהיה מחויב שיפסר בעת מן העתים, הנה לא יתחייב באיזו תנועה שירמז אליה ממנו שתהיה אחרונה, אבל הוא אפשר. ובזה האופן היה מחויב, דרך משל, בראובן שימוח, ואין שם עת מחויב שימות ראובן בו, וזה שכבר היה מחויב בראובן שימות בעת מה, לא שימות בזה העת, וכן הענין בעולם בשוה, אם הנחנו שיהיה מחויב שיפסר בעת מהעחים, וכל שכן שאם הנחנו שיהיה אפשר בו שיפסר בעת מהעחים שלא יחויב בתנועה מה מחנועוחיו שתהיה אחרונה, אבל יהיה זה אפשר. ובהיות העניו כן, הוא מכואר שלא יחויב מזה הבאור שלא חמצא שם תנועה אחרונה.

ואולם מה שחייבו הפלוסוף מצד המפסיד הוא מבואר ממה שקדם שהחמר הוא המפסיד, אם היה בכאן מפסיד. והוא מבואר כי מהבאור ההוא לא יחויב, אם הודינו בו, שלא יפסד העולם, אבל יחויב ממנו, לפי מה שיחשב, שלא יפסד הפסד לא ישוב להיות הווה אחריו. ובכאן התבאר שמה שחייבו הפלוסוף בתנועה שהיא לא סרה ולא תסור הוא בלתי מחויב. והוא מבואר שאנחנו גם כן לא נניח בתנועה שיהיה אפשר שתפסק בעת מהעתים, אבל בארנו שזה בלתי אפשר בה במה שאין ספק בו, ואמנם בארנו זה בזה המקום שלא יחוייב מיה הבאור שבאר הפלוסוף שלא תהיה שם תנועה אחרונה, לפי שאין ראוי שנונה נפשינו בחשוב שכבר התבאר זה מזה הבאור, והוא לא התבאר ממנו, נכמו שבארנו. ובכלל מי שיבאר האמתות בטענות בלתי צודקות אינו, מחזק האמות בהם, אבל הוא מחליש אותו, וזה מבואר מאר.

פרק עשרים וחמשה

נתיר בו הספק אשר יקרה מצר ההומר הראשון.

הטענה הששיח אשרטען הפלוסוף הוא מצרטבע החמר הראשון. וזה שהוא יאמר שזה הרמר איננו לא הווה ולא נפסד בעצם: שאם היה הווה, היה לו נושא יתהוה ממנו: ואם היה לו נושא יתהוה ממנו היה הוא הנושא בעצמו, לפי שמה שבכח לא יפרד ממה שבכח, ויחויב מזה שיהיה נמצא קודם שימצא, או היה נמצא בפעל, וזה כלו שקרי וכן יהחייב בו אלו יפסד: ובהיוה הענין כן, והיה מדרך החמר הראשון שלא ימצא ערום מצורה, הוא מבואר שיחויב בעולם שיהיה קדום.

ונאמר שהוא מבואר ממה שקדם שלא יחויב מצד זה שיהיה העולם קדום, וזה שאנחנו נאמר שכבר חודש בחמר הראשון זה הטבע בהחדש הצורוה היסודיות בו, כמו שהחבאר בפרק השמנה עשר מזה המאמר, ושם הותר זה הספק באופן שלם.

פרק עשרים וששה

נהיר בו הספק שיקרה מפני מבע הגשם השמימיי.

הטענה השביעית אשר טען הפלוסוף היא מצד טבע הגשם השמימיי. ושרש דבריו הוא זה: כל הווה הוא הווה מהפכו ונפסד אל הפכו, ויחויב מזאת ההנחה, לפי הפך הסותר, שמה שאי אפשר בו שיהיה הווה מהפכו ונפסד אל הפכו אינו הווה ולא נפסד: ואולם זה הגשם השמימיי אי אפשר בו שיהיה הווה מהפכו ונפסד אל הפכו, לפי שאין לו הפך, הנה אם כן יחויב מזה שיהיה הגרם השמימיי בלחי הוות ולא נפסד, ולזה יחויב בעולם שיהיה קרום.

ונאמר שהוא מבואר עם מה שקדם מהרברים שהתר זה הכפק אינו ממה שיקשה. וזה כי זאת ההוייה הכללית לא יחויב בה מה שיקרה להוייה אשר בחלק מצר מה שהיא הוייה בחלק שהיא מהפך ואל הפך, כמו שבארנו במה שקרם. ועוד כי זאח ההוייה הכלליח היא גם כן מצד אחר מחחלפת לא ז החויות החלקיות, לפי שאלו ההויות הם מיוחסות אל הטבע, וואת ההוייה היא מיוחסה אל הרצון, ואנחנו נמצא בהוייה הרצונית שהיא מלא דבר אל דבר, כמו הענין במלאכה שהיא מלא המונה אל המונה, כאלו חאמר שהטבעה יעשה ממה שאין לו חמונה טבעת, כי החמונה היא ממה שאין לו הפך. ועוד כי גם בהויות הטבעיות נמצא כי מה שיש לו הפך הוא אשר יתחרש מהפכו, כמו הענין במזג, ואולם מה שאין לו הפך הוא מגא דבר, כמו הענין בצורה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר כי העולם לא ימנע היותו הווה מפני שאין לו הפך, כי א חנו נמצא גם ברברים הטבעיים שרוב מה שיתחרש בהם הווה לא מהפך, וזה שרוב הדברים המהחדשים הם צורות באופן מה, ואם היה שתהיינה קצתם שלמות לקצת, והצורות הוא מבואר שאין להם הפך אם לא לצורות היסודיות לבד, כמו שבארנו בבאורנו לספר בעלי חיים. בכלל הנה החוייה לדברים המורכבים אינה מהפך

בעצמותה, לפי שהצורה ההווה בהוייה ההיא אין לה הפך, אלא שקרה שהיא נמשכת לשנוי באיך אשר הוא מהפך ואל הפך להכין החמר, ואולם הכנת החמר הצטרך בהוייה בחלק במה שהיא הוייה בחלק, לפי שהיחה ההוייה ההיא הפסד למה שיתהווה ממנו דבר ההווה, ולזה יצטרך שישתנה החמר בדרך שתפסד צורתו הראשונה, ויוכן לקבול זאת הצורה השניה, ואולם ההוייה שאינה הפסד לדבר, כמו הענין בהויית הגרם השמימיי, לפי מה שהתבאר מענינה, לא ימנע היות הענין בה קבול לבד, כמו הענין בקצח הענינים הטבעיים המתחדשים, כאלו האמר השכל הנקנה, וזה שכבר החבאר במאמר הראשון מזה הספר שהוייתו הוא קבול לבד, ובזה אפשר שחהיה הויית הגרם השמימיי קבול לבד בשיקבל צורת שמירת התמונה, ובאמצעותה יקבל הצורה הנבדלת המניעה, ולזה הוא מבואר שלא ימנע בגרם השמימיי שיהיה הווה מזה הצר, אבל יחבאר מזה במה שאין ספק בו שאי אפשר בגרם השמימיי שיהיה נפסד, לפי שההפסד יהיה לדבר הנפסד מזה הצד בהכרח, כמו שבארנו במה שקרם.

פרק עשרים ושבעה

נתיר בו הספק שיקרה מצד טבע הנצחי וההווה והנפסד.

הטענה השמינית אשר טען הפלוסוף היא מצר טבע הנצחי וההווה והנפסר. וזה כי הוא יאמר שכל הווה נפסר, וכל נפסד הווה, ויחויב מזה במה שהוא כלתי נפסד שיהיה בלתי הווה: ובהיות הענין כן, והיה מכואר מענין הגרם השמימיי שאי אפשר כו שיהיה נפסד, הוא מבואר שהוא בלחי הווה, ולזה יאמר הפלוסוף שאי אפשר בבלחי הווה שיהיה נפסר, ולא בבלתי נפסד שיהיה הווה. ושרש דבריו הוא זה׳ אם ימצא כרבר האחר בעצמו כח על ענין אחר ועל שכנגדו, הנה כמו שהוא ראוי שחהיה פעולת אחד משני הכחות בזמן בלתי זמן פעולת הכח האחר, כי שתי הפעולות המתנגרות אי אפשר החקבצם בעת אחר, כן היה ראוי שיהיה זמן אחר משני הכחות בלתי זמן הכח השני, ושיהיה כל אחד משני הכחות המתהפכים נגדר. ואמנם יהיה אפשר זה כשהיו הכחות נגררים, כי אם לא יהיו הכחות נגררים, לא ימצא הזמן היוחר גרול שימצא בו הכח, כי כמו שהכח הפועל אמנם יגרר ביותר מה שיפעלהו, כן הכחות המהפעלות אמנם יגדרו בזמן הגדול שימצאו בו, וזהו אשר יפול חכלית ההפעולות ושלמוחה. וזה דבר ימצא בחפוש שהוא צודק ככל המאמרות כשנחשוב הכח הזה במקומו המיוחד,

לא במקום הרחוק, וזה שראובן, דרך משל, כבר היה נעדר במקרה זמן אין חכלית לו, ואמנם העדרו הנמצא בזרע ובדם הנדות אשר נתהוה מהם הוא תכליתי בזמן. ויאמר עוד שאי אפשר שימצאו בדבר אחד בעצמו כחות מתנגדות ימצא כל אחד מהם בזמן שאין לו חכלית ובלתי נגדר, עד שיהיה בדבר האחד בעצמו, על דרך משל, כח המציאות בלתי בעל חכלית וכח ההעדר בלתי בעל תכלית. וזה שאם היה אפשר זה, לא ימלט מאחד משלשה ענינים אם שלא נציע פעולת אחד משני הכחות המתנגדים נמצאת בעת מן העתים, וזה שקר במתנגדים אשר אין ביניהם אמצעי, כמו פעולת כח המציאות וההעדר או שנציע פעולותיהם יחד בכל הזמן, וזה גם כן שקר, כי שני ההפכים אי אפשר מציאותם בזמן אחד בנושא אחד או שנציע שפעולת אחד משני הכחות היא הנמצאת תמיד ופועלת והאחרת נעדרת תמיד, וזה החלק הוא אשר יחשב בו שהוא אפשרי.

ונציע עתה על דרך משל שהעולם יש בו כח תמידי שימצא ושיעדר, ונציע פעולת כח המציאות הוא הנמצא חמיד ופעולת כח ההעדר בלחי נמצא כלל ובלתי יוצאת אל הפעל בעת מהעתים׳ ואם היה הרבר כן, הנה פעולח הכח הנעדר הפעל חמיד לא ימלט מציאוחה ויציאוחה אל הפעל אם שיהיה אפשר או נמנע, כי ההעדר בפעל לא ימלט מאלה השני מחנגרים לעחיר. ואם נציע חרוש פעולח זה הכח נמנע, לא יהיה שם כח כלל, כי ההמנעות הוא סתירת האפשרות וסחירת הכחי ואם נציע פעולח זה הכח רוצה לומר הנעדרת פעולחו חמיר אפשריח, מבואר הוא שאם נציע זה האפשרות נמצא כפעל, יהיה כזב אפשר, אבל כשהצענו זה האפשרות נמצא בפעל, התחייב ממנו שקר, והיא שההינה שתי הפעולות המתהפכות יחר, רוצה לומר שיהיה הדבר האחד בעצמו תמירי המציאות וההעדר: ולוה הוא מבואר שמה שהצענוהו אפשר הוא שקר. ואם היה הדבר כן, הוא מבואר שאין בחמיר המציאות כח ההעדר כלל, והיה זה כן, כי הדבר שיש לו כחות מתנגרים יחויב שיהיה כל אחר מהם נגדר ובעל חכליח, ולוה יאמר הפלוסוף שאי אפשר שימצא דבר תמיד המציאות במה שעבר נפסד בעתיד. ואי אפשר גם כן ברכר הווה שיהיה בלחי נפסד, וזה שהנפסר הוא אשר נעדר אחר המציאות, וההווה הוא הנמצא אחר ההעדר, ואם יהיה הדבר נצחי נפסד בעחיד, הנה ימצא לו כח ההעדר זמן אין תכלית לו, וזה שקר לפי מה שהתבאר קודם זה. והדבר תמיד המציאות איננו מן השקר שימצא בו כח ההעדר זמן בלתי בעל חכלית בלבד, כי אף זמן בעל תכלית גם כן, כי הענין המחויב מזה אחר, וזה שהאפשרי

המונח מזה ישוב שקר. וכן כשנציע הווה שישאר נצחי, יהיה בו כח ההעדר זמן אין תכלית לו, כי המתהוה הוא הנמצא אחר ההעדר, אם כן הנה יש שני גדרים, האחד מהם קודם בטבע על האחר, והוא המקבל ההעדר וההווה הנפסד, כי המקבל ההעדר קודם בטבע להווה הנפסד כקדימת החי על האדם, וכשיסתלק הקודם יסתלק המתאחר. וכאשר החישב זה, יעשה מזה הקש תנאי ויאמר, אם הדבר הנצחי הוא בלתי מקבל ההעדר, הוא בלתי הווה ובלתי נפסד, אבל הוא בלתי מקבל ההעדר, כמו שהתבאר קודם זה, הנה הוא אם כן בלתי הווה ובלתי נפסד בהכרח. והנה הפלוסוף טען בזה עוד טענות רבות, וראינו לחקור בזאת הטענה תחלה קודם שנזכור שאר הטענות אשר לו, כי זה ראוי מצד אורך מאמריו בזה המקום.

ונאמר כי מה שחייב הפלוסוף שהדבר שיש לו כח על דבר אחד ועל שכנגדו שהוא מחויב שיהיו הכחוח נגדרים, הנה זה יצדק בהכרח, כמו שהמשיל בזה בכח הקרוב המיוחר, והוא אשר ידרך הנושא בו, דרך משל, אל ההויה או אל ההפסד, כי הוא מבואר שאי אפשר שיהיה דורך אל המציאות זמן אין תכלית לו או שיהיה דורך אל ההפסד זמן אין תכלית לו, שאם היה הדבר כן, היה הדבר דורך אל מה שאי אפשר שיצא לפעל, וזה מבואר הבטול, ולוה היה האפשרות אשר בזרע ובדם הנרות שיתהווה ממנו ראובן נגרר: אלא שעם כל זה מבואר שלא ימנע מזה הצר היות העולם הווה ונשאר נצחי, וזה שאנחנו לא הנחנו שיהיה זמן דריכתו אל ההוייה בלחי בעל חכלית, אבל הוא בזולת זמן, כמו שקדם. ואם הורינו שיהיה שם שנוי קודם להויית העולם, הנה תהיה זאת הדריכה בזמן בעל תכלית בהכרח, והנה אחר שנמצא העולם, לא נניח בו כח על ההפסד כלל, ולא ידרוך אליו, ולזה לא יחחייב מואה הטענה שלא יהיה העולם הווה וישאר נצחי, ווה שלא הונח בכאן כח אל הגשם שנחהוה ממנו העולם אלא רק אל ההוייה, לא אל ההפסד, וזה מבואר בנפשו. ובכלל הנה אם היה העולם הווה בדרך הטבע, היה בלחי אפשר שיהיה נעדר זמן אין חכלית לו, כי הכח הטבעי הוא נגדר בהכרח, ואולם כאשר היה התהווחו מיוחם לרצון הבורא, כמו שהתבאר במה שקדם, לא ימנע היותו נעדר זמן אין תכלית לו, ואחר יתהוה, כמו שהתבאר זה כלו כפרק דעשרים וארבעה מזה המאמר. ואם אמר לנו הפלוסוף כי מפני שומן מציאות העולם הוא בלחי בעל תכלית לפי זאת ההנחה, וכן זמן העדרו, הנה יתחייב שיהיה מציאות העולם והעדרו יחד, לפי בהזמן הבלתי בעל תכלית הוא הזמן הבלתי בעל תכלית, וזה שאם הנחנו שיהיה הזמן אשר בו נעדר העולם בלתי

בעל חכלית כחולף והזמן אשר נמצא בו העולם כלחי בעל הכליח בעחיר, הנה יהיה כל אחד מאלו הזמנים שאין להם חכלית חלק לזמן הבלתי בעל תכלית בחולף ובעתיד, ויהיה אם כן מה שאין תכלית לו חלק למה שאין תכלית לו, ויתוייב מזה שיהיה מה שאין תכלית לו יותר גדול ממה שאין חכלית לו, לפי שהכל הוא יותר גדול מהחלק, וזה בטל לפי מה שיראה הפלוסוף, כמו שיאמר בביאור במה שאחר זה, ולזה יחויב שיהיה כל אחר מאלו הזמנים בעל תכלית, שאם לא הונח הענין כן, יחויב שיהיה העולם נמצא ונעדד יהדי אמרנו לו כי אם הודינו שיהיה העולם נעדר זמן אין תכליח לו, הנה לא יחויב מזה שיהיה העולם נמשא ונעדר יחד. ווה שהזמן, אם היה בלחי בעל תכלית בחולף ובעתיד, והנחנו העולם נמצא המיד, כמי שיראה הפלוסוף, יחחייב זה הבטול בעינו, וזה כי לא ימלט הענין כו מחלוקה, אם שיהיה אפשר שיחלק בעתה אחר, או שיהיה בלתי אפשר זה: ואם היה בלתי אפשר שיחלקהו עחה מה, הנה איננו זמן, אכל הוא עתה, כי מה שאינו מתחלק בומן הוא העתה, ואם היה אפשר שיחלקהו, הנה יהיה כל אחד מהחלקים בלתי בעל תכלית, ויהיה נקבצם יותר גדול מכל אחד מהם: ואם היה בלתי אפשר שיהיה מה שאין תכליח לו יותר גדול ממה שאין תכלית לו, הנה יהיה בלתי אפשר שיהיה הזמן בלחי בעל חכלית, וזה הפך מה שיראה הפלוסוף. ולזה הוא מבואר שכבר יוכרח הפלוסוף שיורה שהוא אפשר בזמן הבלתי בעל תכלית מצד אחד ובעל תכלית מצד אחר שיהיה חלק לזמן הבלתי בעל הכלית משני הצדרים, ואמנם יתכן זה מצד שהיה הזמן בעל תכלית, לא מהצד שהוא בלתי בעל תכלית, ווה מבואר בנפשו. ואמנם היה שקר שיהיה הבלחי בעל תכלית חלק לבלחי בעל תכלית מהצד שהוא בלחי בעל תכלית, כי מהצד ההוא לא יקבל התוספת, ואולם מהצד שהוא בעל חכלית כבר יחשב שיהיה אפשר שיקבל בו ההוספת כשהוסף בו זמן בלתי בעל תכלית, לא כשהוסף בו זמן בעל הבלית, כי הזמן הבעל חכלית לא יוסיף דבר בזמן הבלתי בעל תכלית. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר אפשר שיהיה בזה האופן זמן מציאות העולם בלתי בעל חכלית במתאחר, וזמן העדרו בלתי בעל תכלית בקודם, ויהיה הזמן האחר זולת הזמן האחר, עם הנחתנו כל אחר מהם בלחי בעל תכלית. ובהיות הענין כן הוא מבואר שלא יחויב מפני היות חיוב זמן העדר העולם זולת זמן מציאותו שיהיה כל אחד מאלו הזמנים בעל תכלית, וזה מבואר מאר, כל שכן שלא יחויב מזה בעולם שיהיה קדום, אם הונח בלתי נפסד, וזה כי אנחנו לא נניח קודם הוייה העולם זמן לא בעל תכליה ולא בלתי בעל חכליה,

זנניח גם כן זמן מציאות העולם חמיר בעל הכליח, ואם היה שיתוסף אל מה שיחוסף, וזה אל לא חכלית, כמו שבארנו במה שקדם. ולזה הוא מבואר שלא יחויב לנו הבטול שחייבו הפלוסוף, והוא שיהיה מה שאין תכלית לו יותר גדול ממה שאין תכלית לו, אבל יתחייב זה הכטול בהכרח למי שיניח העולם קרום. וכאשר החישב לנו זה, הנה נאמר שהוא מבואר ממה שוכרנוהו מהטענות לפלוסוף שאמנם נבנה על ששני הכחות הבלתי נגדרים יאחז כל אחד מהם כל הזמן, ולזה יחייב אם שיהיה הנושא נעדר חמיד מפעולות שהי הכחות, וזה שקר באלו המתנגרים שאין ביניהם אמצעי, או שיהיה בו פעולות השני כחות המקבילים יחד בכל הזמן, ווה גם כן שקר, או שתהיה פעולת אחד מהכחות נמצאות בו תמיד בכל הזמן והאחרת נעדר חמיד, וביאר שזאת החלוקה היא גם כן שקרי ובהיות הענין כן, והיה שכבר החבאר שלא יחוייב מפני טבע הזמן, כאשר הונח זמן כל אחר מאלו הכחות בלתי בעל הכלית מצר ובעל תכלית מצר שיאחז כל אחר מהם כל הזמן, הוא מכואר שמה שחייבו הפלוסוף מזה הוא בלחי מחויב מזה הצד. ועוד כי מה שהניח שאי אפשר שתהיה פעולה אחת מהכחות נמצאת תמיד והאחרת נעדרת תמיד, לפי שאם הונח הענין כן, יחויב מזה שיהיה הזמן נמצא ונעדר יחד, הנה נאמר שהוא בלחי צורק. וזה כי לא ימנע אם שנניח פעל אחר מהכחות נמצא תמיד בחיוב ופעל האחר נעדר חמיד בחיוב גם כן, ואם הונח הענין כן, לא יהיה בכאן אפשרות, והוא הפך מה שהונח: או שנניח אחת מהפעולות בחיוב והאחרת המקבלת לה באפשר, ויהיה המאמר סותר נפשו, והמשל שאם היה הדבר מחויב שימצא ואפשר שיפסר, הנה יהיה מה שהיא מחויב שימצא אפשר שלא ימצא, וזה מבואר הבטולי ואם הנחנו כל אחת מהפעולות באפשרות בכל הזמן הבלתי בעל תכלית, הנה לא יקרה מזה שקר, ואף על פי שננית שתהיה הפעולה האחת מהם נמצאת תמיד, אחר שאינה נמצאת תמיד בחיוב. ואנחנו מציעים לביאור זה, כי מה שנאמר בגדר האפשר, שכאשר הונח נמצא, לא יקרה מהנחתו בטל, הוא צורק כשהונח נמצא באופן שיהיה בו אפשר, לא כש זונח נמצא באופן שלא יהיה בו אפשר, והמשל שראובן העומר אפשר שישב, אלא שאי אפשר בו שישב עם היוחו עומר, כי שני ההפכים לא יהכן שיחקבצו יחד בנושא אחד מצד אחד, ואולם היה אפשר בו שישב עם הסתלקות מציאות העמירה ממנו אשר היא מקבלת לישיבה. ואם הונח ראובן יושב באופן שיהיה זה אפשר בו, והוא עם הסתלקות העמידה ממנו, הוא מבואר שלא יקרה ממנו בטול, כי זה הכזב הוא כזב אפשרי ואולם אם הונח ראובן יושב

בזולת הסתלקות העמידה ממנו, יהיה זה שקר לא כזב אפשר, וזה שכבר הונח נמצא מה שלא היה אפשר שימצא. וכאשר החישב לנו זה, הוא מבואר שאם הונח פעל אחר משני הכחות המקבילים חמיד נמצא לא בחיוב, ויהיה הפעל אשר הוא מקבילו נעדר חמיד לא בחיוב, שלא יקרה מזאת ההנחה שקר, וזה שאם הונח הפעל הנעדר נמצא עם הסחלק הפעל שהוא מקבילו, לא יקרה מזה בטול, אבל יהיה כזב אפשרי ואולם אם הונח הפעל הנערר נמצא בזילת הסחלק מקבילו, כמו שהניחו הפלוסוף, הנה מן הראוי שיקרה ממנו שקר, כי כבר הונח בו נמצא מה שאי אפשר שימצא. ובהיות הענין כן, הנה לא יתכן שיתכאר מפני הבטול שיקרה ממנו שלא יהיה אפשר מה שהונח אפשר, כי לא הונח בואח ההנחה נמצא מה שהוא אפשר באופן שהוא בו אפשר, והמשל שאם הנחנו העולם נמצא חמיר לא בחיוב, ונעדר חמיר לא בחיוב, והונח נעדר, הנה לא יחחייב מזה שיהיה נמצא ונעדר יחד, וזה לא היה אפשר בו שיהיה נעדר עם היותו נמצא: ואם הנחנוהו נעדר עם היותו נמצא, הנה ראוי שיתחייב מזאת ההנחה שקר, כי אנחנו הנחנו נמצא מה שאי אפשר שימצא, וזה מבואר מאד, עד שהאריכות בבאורו מותר. והפלא אם נעלם זה מהפלוסוף, כי מדרגחו בחכמה עצומה מאר, ואין ראוי שייוחם לו העלם בכמו זה הענין הנגלה, ואחשוב כי הפלוסוף שיער כבר שזה הבאור אינו נותן האמת על כל פנים, וכבר יורה על זה מה שאמר אחר קצח אלו הטענות אשר טען בזה הדרוש, שיורה שאין אלו הטענות נותנות האמת בזה על כל פנים, ולזה אמר אם יהיה אחר מציע דבר הווה בלתי נופל תחח ההפסד, או דבר חמידי נופל תחת ההפסד יתחייב שיבטל קצח אלו ההקדמות וההקשים אשר הצענום י ואם יהיה בטולם בלתי אפשרי ההצעה הבאה לבטלם נמנעים בהכרח. ודי בזה ההערה למי שיבין דברו, שהוא לא יחשוב באלו הטענות שיהיו מופח על שאי אפשר שימצא בכאן דבר הווה שישאר נצחי. ובכאן החבאר בטול אלו הטענות שזכרנו לפלוסוף בזה הדבר הדרוש, וכמעט שרוב הטענית אשר יוכר אחר זה יתבטלו בזה האופן.

והנה הפלוסוף יטעון עוד טענות אחרות יבאר שאי אפשר בהווה שישאר נצחי, כמו שהיה אומ־ אפלטון. וזה כי הפלוסוף יאמר שהאמצעי בין הנמצא המיד והנעדר תמיד יצדק עליו בהכרח שלילה שהי הקצוות, והוא לא נמצא תמיד ולא נעדר תמיד, ולזה יחויב שיהיה האמצעי ביניהם נמצא בעת מהעתים ונעדר בקצחם, ומה שהוא בזה התאר ראוי שיהיה הווה נפסד, אחר שלא יצדק עליו שהוא לא הווה ולא נפסר. ואולם האמצעי שיצדק עליו הסותר לכל אחד מהקצוות הנה טבעו מובדל ואולם האמצעי שיצדק עליו הסותר לכל אחד מהקצוות הנה טבעו מובדל

מטבע הקצווח, ולזה יראה שההוה והנפסד הוא בלחי חמיד המציאוח, כמו שנראה קודם זה שאין מה שהוא חמיד המציאוח הוא בלחי הווה ובלחי נפסד, וזה שאם נציע ההווה והנפסד חמיד המציאוח, יחחייב שיהיה דבר לו כח המציאוח וההעדר חמיד, וזה שקר לפי מה שהחבאר קודם. ועוד כי ההוה והנפסד אמצעי בין הנמצא חמיד והנעדר חמיד, וזה שהחווה אינו נמצא חמיד ולא נעדר חמיד, וכן הנפסד וכאשר היה זה כן, והיה האמצעי הוא אשר לו כח המציאוח וכח ההעדר, והיה כל אחד מאלה מתהפך על האמצעי, הנה מן הראוי שיההפך כל אחד מהם שיש לו כח המציאוח וההעדר, ומה שיש לו כח המציאוח וההעדר, ומה שיש לו כח המציאוח וההעדר, ומה יחבאר שכל הווה נפסד בזה המין מהבאור בעצמו, והנה אם כן יהבאר מזה שהיה נפסד, ומוה לפסד, ומוה מוה שאי אפשר בדבר בלחי נפסד שיהיה הווה, ולא בדבר בלחי הווה שיהיה נפסד, ומזה יחבאר שכל מה שהוא בלחי הווה הוא בלחי נפסד, וכל מה שהוא בלחי נפסד הוא בלחי הווה.

ועוד טענה אחרת, והיא כי כל דבר שיש בו כח שיפעל או שיתפעל כחו אמנם ימצא כתכלית מה שאפשר בו שיפעל או שיתפעל בדבר ההוא בתכלית מן הפועל או ההתפעלות ההוא, ומה שהוא בזה התאר כחו נגדר, לפי מה שהוצע קודם, ומה שהוא בזה הענין ויש בו כח לקבל ההוייה וההפסד, הזמן שיקבל בו ההוייה נגדר, וכן הזמן שיקבל בו ההפסר, ולוה היו כחות הרברים המקבלים ההוייה וההפסר בעלי חכלית, ואין הנה נמצא כי אם אחד משני דברים, אם כח בלחי בעל תכלית או כח בעל תכלית, אמנם הבעל תכלית נגבל, מפני שיש לו התחלה וסוף, ואולם הבלהי בעל תכלית בלחי נגבל, אלא אם יאמר אומר שהוא גם כן נגבל, כי לא ימצא יותר גדול ממנו: ואם ימצא דבר נצחי הווה, הנה ימצא כח בלחי בעל תכלית שיש לו תכלית: ומה שאין לו תכלית לא יתחלק למקצת עד שיהיה קצת הדברים כח אין חכלית לו במה שעבר, ולקצתם כח אין תכלית לו במה שעתיד, ולקצתם כח אין תכלית לו בשני החלקים יחד, כי יתחייב מזה דבר רחוק, והוא שיהיה מה שאין תכלית לו יותר גדול ממה שאין תכלית לו, כי היה נקבץ השני כחות אין חכלית לו חלק למה שאין תכלית לו. ואם יאמר אומר שהוא אפשר שימצאו בהווה ובנפסר כחות בלתי בעלי תכלית, והנה יאמר הפלוסוף שכבר יחחייב מזה השקר שהוזכר בהצעה, והוא שישוב האפשרי שקר, ולוה יראה הפלוסוף שאי אפשר בהווה שיהיה בלתי יפסר, ולא בנפסר שיהיה בלתי הווה. והנה זכר הפלוסוף לקיים זה הדעת עוד טענות זולת אלו, אבל ראינו

שנחקור תחלה באלו הטענות קורם שנזכור שאר הטענות, כי זהו מן הראוי מפני רוב טענותיו בזה הדרוש.

ונאמר כי מה שאמר הפלוסוף כי בין הזמצא חמיד והנעדר חמיד אמצעי, והוא לא נמצא חמיד ולא נעדר חמיד, והוא הנמצא בקצח העתים ונעדר בקצחם, ומה שהוא בזה התאר ראוי שיהיה הווה נפסד, אחר שלא יצדק עליו שהוא לא הווה ולא נפסד, הוא בלתי מחויב. וזה שכבר יצדק בהווה הבלתי נפסד לא נמצא חמיד ולא נעדר חמיד, או נמצא ונעדר, וכן הענין בנפסד הבלתי הווה: ובהיות הענין כן, הנה לא יחויב שיצדק תמיד בממוצע בין שתי אלו הקצוות שהוא הווה נפסד, אבל יהיה בהכרח הווה או נפסד, לפי שאם לא שהכחות המקבלים הבלתי נמצא חמיד, ואם לא שיאמר הפלוסוף מצד שהכחות המקבלים הבלתי נגדרים יחויב שיאחז כל אחד מהם כל הזמן, כמו שהציע במה שקדם, ולוה יהיה, דרך משל, ההווה הבלתי נפסד ההעדר היא הנמצאת תמיד: אלא שאם חייב זה הענין הפלוסוף מפני מה שכבר הציעו במה שקדם מזה, הנה כבר התבאר שאין זה מחויב מה שקדם מדברינו, ואין תועלת בכפול הדברים.

ואולם איך יתבאר שההוה הבלחי נפסד או הנפסד הבלחי הווה יצרק על כל אחד מהם לא נמצא חמיד ולא נעדר או נמצא בקצח העחים ונעדר בקצחם, והוא הממוצע בין הנמצא חמיד והנעדר חמיד, הנה זה יתבאר ממה שאומר. וזה שהנמצא יאמר על יוחר ממה שיאמר עליו ההווה, וזה שהוא יאמר על הנמצא ההווה, והוא הנמצא אחר ההעדר, ועל הנמצא הבלתי הווה, והוא אשר לא קדם למציאותו העדר, וכן הנעדר יאמר על יותר ממה שיאמר עליו הנפסר, וזה שהוא יאמר על הנפסד, והוא אשר קדם להעדרו מציאות, ועל מה שהוא נעדר חמיד בחולף, והוא אשר לא קדם אל העדרו מציאות: ובהיות הענין כן, הוא מכואר שכבר יצדק על ההווה הבלחי נפסד נמצא ונעדר, וזה שהוא נמצא מפני היוחו הווה, והנמצא יאמר על ההווה, כמו שקדם. ובזה יחבאר שכבר יצדק על הנפסד הבלחי הווה נמצא ונעדר, והוא-ממה שלא יצטרך אל באור, שכבר יצרק על כל אחד מהם שהוא לא נמצא תמיד ולא נעדר תמיד, רוצה לומר על ההווה הבלחי נפסד ועל הנפסד הבלתי הווה. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב שיצרק על האמצעי בין הנמצא תמיד והנעדר תמיד שהוא הווה נפסד, כמו שיאמר הפלוסוף. ואם חייב הפלוסוף לאמצעי ביניהם שיהיה הווה נפסר, להיות טבעו מובדל מטבע הקצוות, עד שהוא הסותר להם, כמו שזכר,

ולוה יחויב שלא ישחתף עמהם בהעדר החכלית כלל, הנה יהיה זה החיוב חלוש מאד, לפי שבוה האופן בעינו יהחייב שיהיה טבע האמצעי מחיחם לטבע שתי הקצוות, ולזה יצרק עליו שני אלו החארים שיחוארו בהם הקצוות, וזה שכבר יצרק על האמצעי שהיא נמצא ונעדר, ולזה יחויב שיהיה טבעו מחיחם לטבע שחי הקצווח, וזה שהאמצעי בין שני דברים יצדק עליו בהכרח היות שני הדברים ההם יחד או שללותם, ווה, עם שהוא מבואר בנפשו, כבר זכרו גם כן הפלוסוף במקומות רבים. ואולם מה שאמר הפלוסוף כי ההווה והנפסד יההפך כל אחד מהם על חבירו, מפני שהם מההפכים על האמצעי בין הנמצא חמיד ובין הנעדר חמיד, והנה מה שיש לו כח על המציאות ועל ההעדר, הוא מבואר שהוא בלתי מחויב, וזה שמה שיש לו כח על המציאות ועל ההעדר, ר"ל הנמצא בעת מהעתים ונעדר בקצתם, שהוא אמצעי בין הנמצא תמיד ובין הנעדר חמיר, הוא יותר כולל מההווה או הנפסד, וזה שהנמצא והנעדר יותר כולל מההווה, כי הוא יצדק על ההווה ועל הבלתי הווה שהוא נפסד, אם היה שיהיה אפשר שימצא דבר כזה התאר. זכן הוא מבואר שהנמצא ונעדר הוא יותר כולל מהנפסד, כי הוא יצדק על הנפסד ועל החווה הבלתי נפסדי ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחויב שיחהפך ההווה על הנפסר, וזה שכבר יצרק שכל הווה נמצא ונעדר, ולא יחויב שיהיה כל נמצא ונעדר נפסד, ולוה לא יחויב מזה שיהיה כל הווה נפסד, ובזה יתבאר שלא יחויב מזה הבאור שיהיה כל נפסד הווה, וזה שכבר יצדק כי כל נפסד נמצא ונעדר, ולא יחויב שיהיה כל נמצא ונעדר הווה, ולזה יחויב שיהיה כל נפסד הווה. ואולם חייב הפלוסוף בכאן זה החיוב לפי מה שאחשוב, לפי שכבר ביאר הוא שאי אפשר שימצאו בדבר אחד שני כחות מחנגדים בלתי נגדרים, זלוה חייב שיהיה מי שיש לו כח על המציאות ועל ההעדר הווה נפסר, ומפני זה שב להזכיר השרש ההוא ולהוסיף בו ביאור. וכבר בארנו במה שקרם שאין זה השרש מחויב, ולוה לא נצטרך להשיב עליו בזה המקום. והנה הפלוסוף טען עוד לבאר שאי אפשר להווה שישאר נצחי בטענות רבות. מהם שאם ימצא דבר קדמון במה שעבר נפסד במה שעתיר, אין ספק שכח ההפסר בו קודם על ההפסר בומן. ומפני שהוא נמצא תמיד בזמן העיבר, הוא נפסד בכח ככל הזמן העובר שאין לו תכלית. ואם היה זה הכח נמצא בזמן בלחי בעל תכלית, הנה אין שם עה מיוחד בטבע להפסדו, אבל יחס הפסדו אל כל העחים אשר אין הכלית להם אחדי ואם היה הדבר כן, הנה כשנציעהו נפסד בכל הנקורות אשר בזמן העובר, יהיה זה אפשרי כוזב שיקרה בעבורו שקרי

ולזה גם כן יחויב שלא ימצא דבר הווה שישאר נצחי במה שעהיד, כי החווה יחויב שיהיה כח ההייה קידם לו בכל הזמן החולף שאין לו תכלית. — ועוד טענה אחרת, והיא שאם ימצא דבר קדמון נפסד או הווה נצחי, יחויב שיהיה הנפסר בלתי נפסר, והנמצא בלחי נמצא. וזה שאם לא נציע זמן ההוייה נבדל בטבע מזמן ההפסד, יחויב שיהיח אפשרות הפסדו והוייתו בכל הזמן אפשרות אחד, ויחויב שיהית הוות נפסד יחד, או לא הווה ולא נפסר יחד, לפי מה שהתבאר קודם, וזה כלו שקר. וזה אמנם חייבו הפלוסוף, לפי שהוא הציע והשריש שהכחות המתנגדים אשר לא יהיו נגדרים יאחז כל אחד מהם כל הזמן, וכאשר חבר אל זה השרש שכבר יצא מהאפשרות חזה כשהונח נמצא שקר, חויב לו מזה שיהיה מה שהונח אפשר בלחי אפשר. - ועור טענה אחרת, והיא שהפלוסוף יאמר שהוא מן השקר שיהיה דבר הווה ולא נפסד, ודבר בלתי הווה נפסד. וזה שהדבר הבלתי הווה והבלתי נפסד אי אפשר שיהיה מציאותם בזה הענין במקרה ולא מפאח עצמם, כי אם מצד טבעם, וזה כי החחלף טבעי הנמצאים הוא הסבה שיקבל קצתם ההוייה וההפסר וקצתם לא יקבל זה: ואם היה הנה מבע מקבל ההוייה וההפסד, אי אפשר שישאר נצחי, וכן אם היה הנה טבע מקבל התמידות, אי אפשר בו שיפסד, אלא אלו היה אפשר שיעתק טבע ההכרחי אל טבע האפשרי. והנה זאת הטענה היא היותר חזקה מכל הטענות שטען בזה הענין הפלוסוף. ואם יאמר אומר שכח ההעדר בהווה הנצחי הוא בערך אל הזמן העובר, ולא יתחייב דבר מהשקרים הנזכרים, אם הונח ההווה נצחי במה שעחיד ככל ההקרמות האלה או ברובם. הנה הפלוסוף ישיב על ואה הטענה ויאמר שהוא מן הידוע בעצמו שאמרנו שיש בדבר כח הנה נרצה בו שיהיה בערך אל הזמן העהיר, ואלו היה מובן ממאמרנו שיש בדבר כח שיהיה הכח . ההוא ביחס אל הזמן העובר, היה הזמן העובר והעחיד אחר, וזה שקר - ועוד טענה אחרח, והיא שכבר יראה בחפוש באישים הנמצאים ההווים הנפסדים שכל הווה נפסד ושכל נפסד הווה, וזה נראה בכל מיני השנויים הארבעה, ויעזור זה החפוש מה שיראה מההווים הנפסרים שהם אשר להם הפכים, ושהנצחי ראוי שלא יהיה לו הפך. ואחר זה חזק הפלוסוף דעתו בהסכמת האומות הקורמות והדורות החולפים שהשמים הם מקום לשם יחברך להאמנחם חמירות מציאותם והמנע ההפסר מהם מבין שאר הנמצאים, וזה ממה שיורה כי הפלוסוף שער בחולשת הטענות האלו כלם, ולזה נעזר בהסכמת הקורמים לזה הרעת, שאם היה זה הדרוש מהבאר מצד העיון ביאור שלם, לא היה צריך להסכמת הקורמים.

ונאמר כי מה שחייב בטענה הראשונה מאלו הטענות שאם היה בכאן הווה שישאר נצחי, הנה מפני שהוא הווה בכל העחוח אשר בזמן החולף שאין להם תכלית, הנה הוא אפשר שיהיה הווה בכל העחות אשר בזמן העובר, וכאשר הונח זה האפשרות נמצא בפעל, יקרה מזה שקר, והוא שיהיה העולם נמצא ונעדר יחד, וזה שקרי הנה התר זה הספק הוא מבואר ממה שקדם, וזה כי לא היה זה האפשר אפשר בזה האופן שהונח נמצא. ואם אמר לנו אומר כי אף על פי שלא יונח זה האפשר נמצא עם מקבילו, הנה יקרה ממנו שקר, והוא שיהיה ההווה בלתי הווה, וזה כי כאשר הונח הווה בכל אחר מהעתים אשר בזמן החולף אשר הוא לאין חכליח, הנה יחויב מזה שיהיה ההווה בלתי הווה, וזה שקר: אמרנו לו שאין הענין כן, וזה שאם הונח שיהיה שם זמן קורם הויית העולם, הוא מבואר שבאיזה עת מהעתים אשר בזמן העובר שאין חכלית למספרם שיהיה אפשר בו שיהיה הווה, הנה אם הונח הווה בעת ההיא יהיה נמצא אחר ההעדר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שלא יחוייב מזה בהווה שיהיה בלתי הווה. - ואולם מה שחייב בטענה השנית מאלו הטענות, הנה כבר בארנו שם שהוא נבנה על שהכחות המתנגדים כשיהיו בדבר יאחז כל אחד מהם כל הזמן, וה דבר בלתי מחויב כמו שקדם. ועור שכבר הונח בה האפשר נמצא בא פן שלא היה בו אפשר. ובהיות הענין כן, הנה אם יקרה ממנו שקר, לא יחויב במה שהונח אפשר שלא יהיה אפשר, כמו שבארנו במה שקדם. ואם אמר אומר שכבר הונח בה האפשר נמצא באופן שהוא נמצא אפשר, וזה כי מפני שהיה כל אחר מאלו הכחות איחז כל הזמן, הוא מבואר שמציאות העולם ולא מציאותו אפשר הוא בכל עת מהזמן: ואם הנחנו זה האפשרות נמצא בפעל, הנה יחחייב מזה שקר, והוא שיהיה העולם נמצא ונערר יחר, ובהיוח הענין כן, הנה מה שהונח אפשר הוא בלתי אפשר — אמרנו לו שוה הוא בלתי צודק, ווה שכבר היה אפשר בכל עת מהעתים ההם שיהיה נמצא או נעדר, לא שיהיה נמצא ונערר יחד, ובהיות הענין כן, הנה הונח בכאן נמצא מה שהוא בלתי אפשר. והוא מבואר שוה הבטול בעינו יקרה בכל אפשר, וזה שהרבר הבלתי נמצא שהוא אפשר שימצא הוא אפשר שימצא ושלא ימצא, שאם לא הונח שיהיה אפשר שלא ימצא, אמנם יהיה צורק בו אמרנו אי אפשר שלא ימצא שהוא סותרו, ויהיה אם כן מה שאפשר שימצא מחויב שימצא, ווה כטל. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שכבר יצרק בו שהוא אפשר שימצא ושלא ימצא. ואם הנחנו זה האפשר נמצא יחד, יקרה לנו שקר, ואמנם היה זה כן, לפי שכבר הונח בכאן

נמצא מה שלא היה אפשר, וזה שכבר היה אפשר שימצא או שלא ימצא, לא שימצא ולא ימצא יחד, כי זהו בלתי אפשר, וזה מבואר בנפשו. ואם אמר אומר שאי אפשר שיהיה בכאן היוה שישאר נצחי, לפי שהמקבל ההעדר הוא קודם בטבע על ההווה, כמו שוכר הפלוסוף, ובהיות הענין כן, הנה יהיה בעולם כח על ההעדר, ומה שיש לו כח על ההעדר איננו נצחי, וכבר הונח נצחי, זה שקרי ואין לאומר שיאמר שיהיה כח על ההעדר בו כיחם אל הזמן העובר, ולא יקרה ממנו זה הבטול, וזה שהכח הוא מבואר מענינו שהוא נאמר ביחם אל הזמן העתיר, כמו שאמר הפלוסוף — אמרנו לו שאינו מחויב במה שנתהווה ממנו העולם שיהיה מקבל ההעדר, ואמנם הוא מקבל ההוייה כאשר ירצה הפועל, לא שיהיה לו בעצמו התחלה, לא על ההוייה ולא על ההפכד, כמו שהחבאר מעניינוי והנה זה האפשרות היה נמצא קורם קבולו ההוייה, ואמנם אחר קבולו ההוייה אין שם אפשרות כלל, שאם היה שם אפשרות על ההפסד, היה זה האפשרות לו מצד הפועל, כי אין לו בעצמו כח על זה, וכבר החבאר במה שאין ספק בו שאי אפשר שיהיה לו כח על זה מצר הפועל. ובכלל הנה ההעדר היה לגשם שנתהוה ממנו העולם מטבעו, מפני היותו בעצמו משולל מכל הטבעים ונשאר בזה החסרון, עד שהקנהו השם יחברך אלו הטבעים הנמצאים בו, ולזה הוא מבואר שהאפשרות שהיה לו הוא לקבול ההוייה, לא

ואולם מה שיאמר הפלוסוף כי היות הדבר הווה או נפסד הוא מצד טבעו, מפני שיש לו הפך, ולזה הוא מחויב שיהיה כל הווה נפסד, כי הטבע שחייב לו ההוייה הוא בעינו יחייב לו ההפסד, כמו שיגלה זה מאלו הדברים אשר בכאן, שנמצאם כלם הווים נפסדים, ואולם העולם מאלו הדברים אשר בכאן, שנמצאם כלם הווים נפסדים, ואולם העולם שאין לו טבע על ההפסד, לפי שאין לו הפך, הנה אין לו טבע על החוייה, ולזה יחויב בעולם שיהיה בלתי הווה שאנחנו מודה שאין לו טבע יחייב מזה בעולם שיהיה בלתי הווה, וזה שאנחנו מודה שאין לו טבע יחייב לו ההפסד וההוייה, לפי שאין לו הפך, ולא ימנע מפני זה היוהו הווה על האופן שכבר החבאר. ובכלל החבאר הנה בפרק הששה ועשרים מזה המאמר שלא ימנע היות העולם הווה מפני שאין לו הפך. ואם אמר אומר שהטבע בעינו שחייב לו ההוייה, כאלו חאמר רצון השם יחברך, ראוי שיחייב לו ההפסד. אמרנו לו שזה החיוב חלוש מאור, שחייב להם ההפסד: אמרנו לו שזה החיוב חלוש מאור, והטוב, לא ההפסד והרע, ואולם ההפך הנה מדרכו שיהיה כלי להוייה והטוב, לא ההפסד והרע, ואולם ההפך הנה מדרכו שיהיה כלי להוייה

ולהפסד. והנה תראה גם כן בדברים אשר התחלת חדושם הוא הרצון, והם הענינים החוים במלאכה, שאין להם כח על ההפסד במה שהם הווים במלאכה, והמשל שהכסא הנעשה במלאכה לא יחוייב הפסדו במה שהוא כסא נעשה במלאכה, ואולם יקרה לו ההפסד מפני היותו מעץ שהוא גשם מבעי מורכב מהפכים.

ואולם מה שטען הפלוסוף מצד הסכמת הקודמים שיהיה השמים מקום לשם יחברך הוא ממה שלא נצטרך להשיב עליו, כי האמת לא יחלש מפני הסכמת האנשים על חלופו, עם שמה שהניחוהו מזה הוא גם כן בלתי חולק על מה שהתבאר בכאן מענין הויית העולם, כי גם אנחנו נאמר על צד הרחבת הלשון שהאלהים בשמים, לפי שהנמצאות אשר שם הם יותר קרובות למדרגתו לאין שעור מהנמצאות אשר בכאן. ובכאן התבאר שלא יחויב מהטענות אשר טען בזה הפלוסוף שיהיה בלתי אפשר בהווה שישאר נצחיי והפלא מהמפרשים דברי הפלוסוף שהיה בלתי אפשר בהווה שישאר נצחיי והפלא מהמפרשים דברי הפלוסוף השכל הנקנה נפסד, וזה בתכלית הבטול, רצוני שיהיה נפסד מה שאין לו סבות ההפסד, וזה שכבר יתבאר במעט עיון שהוא מחויב שלא יפסד, לו סבות ההפסד, וזה שכבר יתבאר במעט עיון שהוא מחויב שלא יפסד, אפשר במה שאין לו סבות ההפסד, ניוליד בתמונה הראשונה שהשכל הנקנה אי אפשר שיפסד.

פרק עשרים ושמנה

נתיר בו הספק שיקרה מפני מה שטען הפלוסוף שאי אפשר שיהיו כל הדברים נופלים החת ההוייה.

הטענה התשיעית אשר טען הפלוסוף לקיים שאי אפשר לעולם שיהיה הווה הוא שהוא יאמר שאי אפשר שיהיה בווה הוא שהוא יאמר שאי אפשר שיהיה גשם או כג הדברים נופלים תחת ההוייה. ווה שכל הווה אם שיהיה גשם או כגשם, ואם היו כל הרברים מתהוים אחר שלא היו, יתחייב שיהיה הגשם בכללו מתחווה במוחלט, רוצה לומר מלא גשם, ויחויב שיקדם להויית הגשם רקות כו יתהוה, כי המקום הוא מהכרח המתהוה, וגם כן הנה הויית הגשם מלא גשם במוחלט שקר, וכן הויית גשם מגשם בכח, רוצה לומר מחומר בלתי צורה, כי החמר אי אפשר בו שיפשיט צורה, כי אלו הפשיט צורה, היה מה שלא ימצא בפעל נמצא, וזה שקר, הנה יחויב אם כן שיהיה הגשם בלתי הווה.

ונאמר שהוא מבואר ממה שקדם בפרק השמנה עשר מזה המאמר שאינו נמנע החהווח העולם מגשם נעדר כל צורה, ואמנם היה בלהי

אפשר כחמר השפל שיהיה נעדר כל צורה מפני הצורות היסודיות הנמצאות בו אשר אי אפשר שיופשט מהם, ואולם קודם הויית העולם שלא היו בו אלו הטבעים, לא היה בלחי אפשר בו שיהיה נעדר כל צורה, אבל היה מחייב, כמו שהתכאר כמה שקדם. וראוי שחדע שזה האפשרות אשר לחמר הראשון לקבל כל הצורות הוא לחמר הראשון מפני אלו הצורות שזכרנו אי אפשר זולת זה, כי אי אפשר שיהיה אפשרות לחמר רק מצורה, שאם היה לו אפשרות, היה יחסו אל כל הצורות יחס אחד, וזה מבואר הבטול, ווה שהאפשרות הוא אל דבר מיוחד. ובכלל הנה האפשרות נמצאהו לדבר בעל צורה מיוחדת ואל צורה מיוחדת, כאלו האמר הנחשת ימצא לו אפשרות אל שיתהוה ממנו הורדים, זבוה האופן היה החמר הראשון כחיי על שיקבל כל הצורות קצחם באמצענת קצח מצד הטבעים אשר בו שישתנה בהם ממזג אל מזג, ויפשט צורה וילבש צורה המתיחסת למזג ההוא. ובכאן הותר זה הספק ונשלם בהחרו התר כל הספקות הנופלות על מה שהתבאר בכאן מהויית העולם מפני טענות הפלוסוף. וכבר התרנו גם כן במה שקדם שאר הספקות אשר אפשר שיסופק בהם בזאת ההוייה הכללית על האופן שהתבאר חיובה, ולוה הוא מבואר שכבר נשלם לנו האמת בואת החקירה באופן שלם, וזה שכבר בארנו במופחים רבים חיוב היוח העולם הווה, והתרנו כל הספקות הנופלות כו מעצם מה שהתבאר מענין זאת החוייה. ובכאן נשלמה החקירה באלו הדרושים העיוניים אשר היתה הכונה בהם לחקור בזה הכפר בדרך המחקר העיוני.

פרק עשרים וחשעה

בהתימת מה שכללו הספר הזה מהדברים העיוניים ובנתינת השבת וההוראה לשם יתברך אשר הכל מאתו.

וראזי שלא יעלם ממנו מה שיקרה לנו באלו השאלוח העמיקות אשר כלל אותם זה הספר מהקושי. וזה שמה שנמצא מהם לקודמים כמעט שיהיה יוחר ראוי שימנע מהגעת האמת בהם משיישירנו אליו. וזה שמה שנמצא לפלוסוף בענין השארות הנפש אינו באופן שיבאר אם אפשר זה אם לא, אבל אמר שהוא ראוי שיחקר מזה, וזה דבר אמר אותו בספר הנפש ובמה שאחר הטבע, ולא נמצא לו שיחקור מזה כלל והנה האחרונים שהסכימו על ענין ההשארות הוכרחו כלם אל שיאמינו שהשכל הנקנה נפסד, ולזה הניחו ענין השארות הנפש באופן ההוא שכתב החכם אבן רשד באגרותיו, שהוא מבואר ההמנע, רצוני שישוב שרם במדרגת השכל הפועל, עם שיחויב, אם היה הענין כן, שלא תהיה האדם במדרגת השכל הפועל, עם שיחויב, אם היה הענין כן, שלא תהיה

בכאן הצלחה כלל לנפש האנושית, אם היה ההשארות על זה האופן. יהנה הענין בחלום ובקסם ובנבואה לא מצאנו כי אם מעט בקצור אבן רשר לספר החוש והמוחש, והנה שם באופן חסר מאד, כמו שהתכאר מדברינו, עם מה שיש מהקושי החזק בזאת החקירה. ובעניו ידיעת השם יתברך הדברים לא מצאנו לאחר מהקדמונים מאמר אמתי לא חסר ולא שלם זולתי מה שנמצא לזה לרב המורה, וכבר החבאר מדברינו שאין ראוי שחונח ידיעח השם על זה האופן. וכן הענין בהשגחה. והנה בענין הכונה הגרמים השמימיים לא מצאנו לאחד מהקדמונים מאמר אמתי כלל, כמו שהחבאר מדברינו. וכן הענין בסבות הדברים הנמצאים בשמים, עד שקצתם לא אמרו בו הקדמונים דבר וקצתם אמרו כו מאמר בלתי צודק, כמו שהתבאר מדברינו. וכן במניעי הגרמים השמימיים, ובסבה הראשונה, וביחם קצת אל קצה, לא מצאנו לקודמים סדור יאות אל הענין הטבעי, כמו שהתבאר מדברינו. וכן בחדוש העולם לא מצאנו לאחד מהקודמים מאמר אמתי בדרך העיון, זולת מה שנמצא ממנו בחורה בדרך הקבלה. והנה מה שנמצא ממנו בזה לרב המורה כמעט שסוגרו בו דלתי זאת החקירה, כי הוא הניח חדוש העולם באופן שהמנעו מבואר, וגזר עם זה שאי אפשר לאדם שישיג זאת החקירה בדרך העיון. ובהיות הענין כן, הוא נפלא מאד השלם לנו החקירה בכל אלו הדרושים העמוקים והחרת כל הספקות הנופלות בהם, לזה ראוי שנתן חודה לשם יחברך אשר גלה לנו אלו העמוקות הנפלאות.

יתברך ויתעלה לעד ולנצח על כל ברכה ותהלה.

והנה היתה השלמת זה החלק מזה המאמר בראש שבט של שנת שמנים ותשע לפרט האלף הששי ל,צירת העולם.

וראוי שלא יפלא עלינו המעיין בזה הספר בראותו זה הזמן אשר השלמנו בו זה המאמר, ויראה עם זה מספרינו האחרים שכבר חברנו זה הספר קודם זה הזמן יותר משמונה שנים. וזה שאנחנו כבר חברנו זה הספר לנו כמו שתים עשרה שנה, ולא היתה חקירתנו בו כי ווה שאנחנו העולם וחדושו, וכשהצטרכנו להביא בו ראיות מקצת הדברים העיוניים אשר לא אמר בהם זולתנו דבר, לא היה לנו דרך לדבר בו באלו הדברים באופן שלם, והיה מפני זה הספר ההוא בעומק נפלא, עד שכמעט שהיה בלתי אפשר שיקה בו תועלת המעיין בו נאשר אדך הזמן וראינו שלא היה לנו דרך אל השלמת הבאור בספר ההוא, התעוררנו בהרוא המפר על זה האופן, כי כזה מהתועלת הנפלא למעיין בו בכל אחד מאלו הדרושים היקרים, עם שקצתם עוזר לקצת ומעיד עליו.

חלק שני

בבאר כו שמה שהכיא אליו העיון הוא דעת תורתנו. ושם יתכאר מה שנזכר ממעשה בראשית. ואחר כן נביא בזה החלק שתי שאלות דתיות ונחקור בהם לפי מה שיתנהו העיון והתורה, והם במה יתכן שיהיו האותות והמופתים ואיך יהיו ועל יד מי יהיו ומי הוא הפועל, ובמה יבחן הנביא.

פרק ראשון נבאר בו שלא יתחייב מפני מה שנזכר בתורה ובדברי הנביאים שיהיה העולם הווה יש מאין במוחלם. — פרק שני יתבאר בו על כמה פנים יאמר ראשית בלשוננו. — פרק שלישי יתבאר בו על כמה פנים יאמר ארץ בלשוננו. — פרק שלישי יתבאר בו על כמה פנים יאמר או על כמה פנים יאמר בו המכוון בתורה בתהו ובהו. — פרק חמשי יתבאר בו על כמה פנים יאמר רוח. — פרק שביעי יתבאר בו המכוון בתורה בשם רקיע ובמים התחתונים ובמים העליונים. — פרק שמיני יתבאר בו מה שנוכר בתורה ממעשה בראשית. — פרק תשיעי יתבאר בו מה שילך דרך השרשים מענין הנפלאות. — פרק עשירי יתבאר בו מי הוא הפועל הנפלאות, ואיך ישלם זה ממנו. — פרק שנים עשר יתבאר בו שהוא אפשר שיתחדשו הנפלאות על יד חכם שאינו נביא. — פרק שנים עשר יתבאר בו באיזה מהדברים יתכן שיתחדשו הנפלאות ובאיזה מהם לא, ואיך יתכן שיתחדשו בהם. — פרק שלשה עשר יתבאר בו במיזה מהם לא, ואיך יתכן שיתחדשו בהם. — פרק שלשה עשר יתבאר בו במיז הנביא. — פרק ארבעה עשר נתיר בו קצה ספקות יקר בענין הנבואה והנפלאות מפני קצת ספורים באו בהם בדברי הנביאים.

פרק ראשון

נבאר בו שלא יתחייב מפני מה שנזכר בתורה ובדברי הנביאים שיהיה העולם הווה יש מאין במוחלט.

מבואר נגלה שלא יחויב מצד הפנוח החוריוח שיהיה העולם הווה יש מאין. וזה שאנחנו נמצא בכל הנפלאוח שהם יהיו יש מיש, כהחהוות מהמים דם, ומהעפר כנים, ומהמטה נחש, וכן בלוע מטה אהרן שאר המטוח אינו הפסד אל לא דבר, וכן מופח השמן שנעשה על ידי אלישע אינו מזה שיחייב שיהיה יש מאין, וזה שהוא אצלינו כההפך המטה לנחש, וזה בההפך האויר הנכנס בכלי בהריקה אוחה לשמן, ובכלל הנה החורה איננה נמוס מוכרח שהכריחנו להאמין דברים בלחי צודקים ולעשות דברים אין חועלת בהם, כמו שיחשבו ההמון, אבל היא נמוס שלם בתכלית השלמות, כמו שיתבאר מפירושינו לדברי החורה, עד שהשלמות אשר בה יביא האנשים לחשוק אל שיתנהגו בזה הנמוס השלם, והנה זהו מגרר הנמוס השלם, כמו שבאר הפלוסוף. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאין בחורה דבר יביאנו להאמין מה שהוא כוזב, לא יביא עצמותו אל ההאמנה בו והנמשך אחריו, ולזה כי מה שהוא כוזב לא יביא עצמותו אל ההאמנה בו והנמשך אחריו, ולזה הרב המורה כל מה שבא בתורה ממה שיביא לחשוב שיהיה השם יתברך בעל גשם באופן שלא יסחר מה שהתבאר מדרך העיון, ולזאת הסבה גם כן אמר שאם היה מתבאר חיוב קדמות העולם מדרך העיון, שמותו אל העיון.

וראוי שתרע שכבר קרה לנו במה שנזכר בחורה מענין חדוש העולם הפך זה הענין, רצוני שלא נצטרכנו ללחץ עצמנו לבאר מה שבא בחורה מזה הענין באופן יאות אל העיון, אבל היה מה שבא בחורה מזה סבה באופן מה אל שיגיע לנו האמת בזה מדרך העיון. ומה שכבר העירנו למצא האמת בזאת החקירה מה שנתבאר לנו מבאור מה שבא בה בחרוש העולם, כי מה שנזכר בה מזה הענין הוא באופן מישיר מאד החוקר בזאת החקירה למצא האמת בה, כמו שהתבאר מביאורנו לזאת הפרשה אשר נזכר בה ענין חדוש העולם. וראוי היה שיהיה הענין כן בתורה, וזה כי התורה, למה שהיא נמום יודרך בו האדם אל קנין שלמוחו האחרון, כמו שביארנו בפירושנו לדברי החורה, חויב שההיה מישרת האדם להגעת האמת בדרושים העמוקים אשר יקשה מאד ההגעה אליהם, וזה כי אלו הדרושים כשנגלה האמח בהם על דרך הקבלה והיישרה עם זה הידיעה באופן מה בדברים אשר יובילו האדם לאמתת זה הדרוש, הנה יסור מאד מהקושי אשר בהגעה אליהם. ואמנם רצינו להקדים תחלה קודם באורנו דברי תורה בחדוש העולם, שלא יחויב מהנפלאות שיהיה העולם הווה יש מאין, לפי שהרב המורה ביאר שזה הדבר אשר יכריחנו להאמין בחרוש העולם, שאם לא היה מחויב שנאמין בנפלאות, היה קל לנו לבאר זה מה שבא בחורה מחודש העולם באופן יאות לדעת הפלוסוף. ואולם איך יתכן שיהיו הנפלאות, ומי הוא הפועל, ובאיזה מהרברים יתכן שיהיו, ולאיזה תכלית יהיו,

הנה זה ממה שנחקור עליו אחר השלימנו ביאור מה שבא בחורה מענין חדוש העולם.

פרק שני

יתבאר כו על כמה פנים יאמר ראשית בלשוננו.

וראוי שנבאר תחלה השמות אשר השתמשה בהם החורה בזכרון חדוש העולם קודם שנבאר דברי החורה בזה, כי הבנת הדבור הפשוט קודמת בהכרח להבנת הדבור המורכב.

ונאמר כי ראשית כבר חהיה הכונה בו בלשוננו החלק מהדבר אשר הוא קודם לשאר חלקיו, איזו קדימה שתהיה מהקדימות, אם קרימת זמן, כאמרנו ראשית ממלכת יהויקים, רוצה לומר בחלק הקודם מהזמן אשר מלד בו יהויקים, וכן ראשית עריםותכם, רוצה לומר החלק אשר ירימו מהעסה קודם בזמן, וכן ראשיח גו צאנד, וכן הרבה: ואם קדימה בסדר, כאמרנו ולא ימיר ולא יעביר ראשית הארץ, כי קדש לה/, רוצה לומר החלק הקודם ממנה בסדר, והוא לאחת מהפאות אשר זכרם קודם, ומזה אפשר גם כן שיהיה אמרו וחהי ראשית ממלכתו בכל, ומזה אמרו ראשית חכמה יראת ה', כי יראת ה' היא חכמה, מאמרו הן יראת ה' היא חכמה, ולוה יאמר שהחלק הקודם מהחכמה היא החכמה אשר ייושרו בה ליראת השם, והיא הפילוסופית המרינית, וזה כי שלמות המרוח יחויב היותו קודם בסדר לשלמות המושכלות, וזה ממה שאין צריך בו באור למניין בזה הספר: ואם קדימה במעלה, כאמרו קדש לה' ראשית חבואתו, רוצה לומר שוה החלק מן המין נבדל לעבורת השם יותר משאר מינו, והוא הקורם במעלה: ואם קדימה בסבה ובטבע, כאמרו ה' בחכמה קנני ראשית דרכו, וזה כי הסרור המושכל קודם בסבה ובטבע אל הפועל המתחדש ממנו, ומזאת הכונה האחרונה היה אמרו בראשית ברא אלהים, כמו שיתבאר אחר זה.

פרק שלישי

יתבאר בו על כמה פנים יאמר ארץ בלשוננו.

ארץ שם משתחף יאמר בפרט על היסוד הארצי, וזה ימצא הרבה:
זיאמר בכלל על כל היסודות, והיה זה כן, מפני שהיה יסוד הארץ
במקום השפל, והיו היסודות בכללם למטה מהשמים, לזה אמנם יהיה
ברוב בהיותו אצל השמים, כאמרו אשר מי אל בשמים ובארץ אשר
יעשה כמעשיד וגומר, בראשית ברא אלהים את השמים ואת

הארץ, וזה ימצא גם כן הרבה, ומזה הענין היה אמרו והארץ היחה תהו ובהו, כי זאת היא הארץ אשר זכר בפסוק הקודם.

פרק רביעי

יתבאר בו המכוון בתורה בתוהו ובוהו.

תהוובהו יאמרבלשוננו על החמר הרחוק לנמצא ההוא והצורה האחרונה לו אשר היא הקודמת בסדר, ראה אמרו ונטה עליה קו תהו ואבני בהו, וזהו משכן הבעלי חיים ההם אשר זכר הוא כמקום החרב, וירצה בזה שהם ישכנו שם עד שיכינו המקום ההוא להם, כאלו יטו שם להם החמר הראשון והצורה האחרונה לבנין המצטרך להם שם אשר הם יסודות הדבר ושתותיו. והמשל בזה כי מי שירצה לבנות בית צריך שירשום תחלה תמונת השטח השפל מהבית בגודל שירצה ובחמונה שירצה, אם מרובעת, אם עגולה, ואחר כן יביא האבנים אשר הם יסורות הכותלים ושתותיהם. והנה יחס הצורה לתהו, והוא הקו אשר יטו תחלה על הבנין, כיחם החמר לבהו, והם האבנים, כי היה החמר נושא לצורה, כאלו יאמר בו הוא. וכבר זכר מזה הענין משם בהו הנשיא רבי אברהם בר חייא בספר צורת הארץ. והנה הקדים הצורה לחמר, כי היה החמר בעבור הצורה. ובזה האופן בא אמרו והארץ היתה תהו ובהו, ר"ל הצורה האחרונה והחמר הראשון, וזה הצורה היא הצורות היסוריות אשר באמצעותם הוכן החמר הראשון לקבול שאר הצורות.

ומה נפלא כזה באור רבוחינו זכרונם לברכה. אמרו חהו זה קו ירוק שמקיף את העולם, בהו אלו אבנים מפולמות. וזה כי אלו הצורות למה שהם הפכיות, והיו היסודות יסודות לדברים מצד התמזגותם, והוא הדבר הממוצע, הנה לקחו בכאן דבר ממוצע בין ההפכים, והוא הירוק, והנה לקחו הממוצע בצבעים כי הוא יותר מפורסם מהממוצע בין שאר ההפכים. ואולם אמרם מפולמות ענינו כמו פלמוני, שכונחו תכלית ההעלם וההסתר, ולזה היה מורכב מפלוני ומאלמוני, שהם שחי שמות מורות על הסתר והעלם, וכבר ידעת אתה המעיין מה שיש מההעלם בענין החמר הראשון והחסרון אשר בציורו מצדו.

פרק חמישי

יתבאר בו על כמה פנים יאמר אור וחושך.

אור וחשך שמות משותפים, וזה שהאור יאמר החלה על האור המוחש, והחושך על העדר האור המוחש, וזה הרבה, אור החמה,

לאור יומם, וכן הענין בחשך, חשך השמש בצאתו, ובחחפנחם חשך היום, וזה הרכה. ומזה הענין על צד קצת הדמיון אמרו חשך משחור תארם. ואחרכן הושאל האור אל העינים הרואות בשלמות, אמר כי אורו עיני, וכן הושאל החשך אל העינים שלא יוכלו לראות, אמר וחשכו הרואות בארובות, והיה זה כן לפי שבחשך לא השלם השגת הדברים הנראים. ולפי שהצורה היא דומה לאור, להיותה שלמות לדבר שהיא צורה לו, כמי שהאור הוא שלמוח לגשם הספיריי במה שהוא ספיריי, ועוד שהיא חשים הדברים בעלי הצורה מושכלים, כי מזה הצד לבד יהיו מושכלים, כמו שישים הדברים אשר ישיגם האחד נראים, הנה השאיל הצורה לאור, והחמר לחושך ואפל, ואמר אבן אפל וצלמות על החמר הראשון מצד העדר הצורות אשר הוא דבק לו, כמו שבארנו לפירושנו ספר איוב. ומזה הענין יהיה אמרו וחשך על פני תהום, רוצה לומר יסוד הארץ שהוא בתכלית מהעדר הצורה והטוב, עם שהוא הפחוח שבכל הנמצאות. ולהיותו בתכלית מהעדר הצורה המשילוה אל החמר הראשון, אמר כי עפר אחה ואל עפר חשוב, האדם ישוב אל עפרו כשהיה. ולוה אמר שהוא על פני ח הום, וזה כי תהום הוא מקום השפל מהמים, וזה מבואר מענינו, ולוה יהיה פני תהום השטח השפל מהמים, ויהיה ביאורו אמרו על פני תחום אצל השטח השפל מהמים, כי מלת על האמר בכמו זאת הכונה, כאמרו ועליו מטה מנשה, ונחת על המערכת לבונה זכה, שבאורו הוא אצל המערכה, כמו שהחבאר במנחות.

ואולם הרב המורה אמר כי הכונה במלח חושך היא יסוד האש, והביא ראייה ממה שאמרה החורה בשמעכם את הקול מחוך החשך, ובמקום אתר נאמר מחוך האש, וזה לאות כי האש יקרא חשך, וכן אמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש, לא נופח, וזה גם כן לאות כי החשך הוא האש, ואולם נקראת האש היסודית חשך לפי מה שיראה הרב המורה, לפי שהאש היסודית אינה מאירה, כמו שהתבאר בטבעיות, ואולם יקרה לה האור כאשר הסתבכה בגשמים. והנה אין הענין נאות אצלנו, וזה כי לא יחויב מאמרו במקום אחד מתוך האש ובמקום אחר מתוך החשך שיהיה החשך הוא האש, מאולם היה החשך הוא הענן שזה דרכו ימצא חשוך מאד, ולזה אמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל, כבר באר לך שהם שמעו דבריו מתוך האש ומחוך הענן והערפל אשר הוא משך, ולזה הוא מבואר שאמרו כשמעכם את הקול מתוך החשך לא

יחויב שיהיה הרצון בו מחוך האש. וכן אמרו כל חשך טמון לצפוניו, אם היה שנודה שירמוז על האש הנזכר בזה הפסוק, הנה יהיה שב אל הענן שיצאו ממנו הלהבות והדברים המפסידים, כי הוא ימצא ברוב העתים חשוך מאד. ועור שכבר יקשה לרב המורה למה יחס מקום האש על השטח השפל מהמים, וזה שכבר היה ראוי שייחסהו על פני הרוח, לא על פני המים, כל שכן שלא היה ראוי שייחסהו על השטח השפל מהמים, וזה מבואר מאד. ועוד שהארץ היא יותר רחוקה מהאור משאר היסודות, כי הוא גוף חשוך מאד, ולוה יחוייב יותר שחתואר כשם החשך מאיזה שיהיה משאר היסודות, עם שהיא גם כן יותר נעדרת הצורה והטוב מאיזה שיהיה משאר היסורות, ולוה ראוי שתקרא חשר, כמו שבארנו. ואולם הושאל שם החשך על מי שלא יוכל להשיג המושכלות אשר הם הצורות, כמו שהושאל שם החשך להעדר הצורות, אמר והכסיל בחשך ילך. ולואת הסבה הושאל האור למי שישיג השגה שלמה, אמר בשם יחברך ונהורא עמיה שריה: ומזה אמרו עוטה אור כשלמה, ווה האור הם השכלים הנפרדים אשר הם מניעי הגרמים השמימיים. ומזאת הכונה יהיה אמרו יהי אור. וכבר העירו רבותנו זכרונם לברכה על זה הענין במדרש. וירא אלהים אח האור כי טוב, אמר רבי יודא בר סימון הבדיל הקב"ה אח האור לעצמו, משל למלך שראה מנה יפה ואמר זאת לעצמי, כך כשבראו הקב"ה, אמר אין כל בריה יכולה להשתמש בו אלא אני, הרא הוא דכחיב ונהורא עמיה שריה. אמר רבי אבין הלוי נטלו הקב"ה ונחעטף בו כטלית והבריק את עולמו מזיוו, הדא הוא דכתיב עוטה אור כשלמה. ורבנין אמרי הבריק לו ליחנו לצדיקים לעתיד לבא, משל למלך שראה מנה יפה ואמר זו לבני, הרא הוא דכחיב אור זרוע לצדיק. כבר התבאר לך שהם כלם הסכימו שוה האור איננו אור מוחש, אבל הוא אצלם אור השכל. ומה נפלא מאמרם בזה למי שיחבונן בו ויבין אופן המחלוקת אשר ביניהם, וזה שרבי יודא בר סימון ראה שאי אפשר לשכל האנושי שישיג השכלים הנפרדים בשום צד מההשגה, וחכמים יראו שאפשר להם השנחם באופן מה במה שישפע לו מאורם וזיוום בדרך שישלם לו ההשארות בזאת ההשגה, ואף על פי שאי אפשר לו השנתם באופן שלם, כמו שהתבאר בראשון מזה הספר, ואולם מאמר רבי אבין הלוי הוא נפלא מאד יחבאר בו שזה האור קודם בסבה לשאר הנבראות, ובזה אמר החכם שהשם יתברך עיין בעולם השכלים הנפרדים והשפיע מהם המציאות.

פרק ששי

יתבאר בו על כמה פנים יאמר רוח.

רוח שם משתחף יאמר על הרוח המנשבת, רוח ים חזק מאד,

וזה הרבה, ומזה הענין נקרא על צד קצח דמיון הנפש רוח, לפי

שההום הטבעי הוא הכלי הראשון לנפש, ונושאו הוא הרוח המהחוה

בלב הבא אל האברים באמצעות העורקים הרופקים. ויאמר רוח על

האויר היסודי, ומזה הענין אמרו ורוח אלהים, והנה סמכו לאלהים

להורות על גודל כמותו, כי הרוח הנמשבת מעטת הכמותי ולהיות

הרוח משוחף לאויר היסודי ולרוח הנמשבת הארו בגודל, להורות מאיזה

רוח ידבר. כבר תמצא זה בלשוננו הרכה, רצוני שיסמוך אחד משמות

השם יהברך כשירצה להפליג בגדלו או בחזקו, אמר כהררי אל,

שלהבת יה, חצי שדי, כקול שדי. והנה אמרו בזה הרוח שהיה

מרחפת על פני המים, רוצה לומר שהיה נוחה על שטח המים, וכן

על גוזליו ירחף הרצון בו ינוח.

והנה כלל נשם הרוח יסוד האויר ויסוד האש, לפי שכבר ברחה החורה לקרא ליסוד האש אש, להורות על המרחק אשר בינו ובין האש המוחש. והנה הוא כמו אויר, אלא שהוא יבש, והוא יותר חם מהאויר, ובזה אמרו החכמים שהאויר הוא שני חלקים, החלק השפל אשר יהיה בו הגשם והמטר ושאר הדברים הנוהגים מנהגם, והוא חם ולח, והחלק העליון, והוא חם ויבש.

פרק שביעי

יתבאר בו המכוון בתורה בשם רקיע ובמים התחתונים ובמים העליונים.

רקיע יאמר ענינו על כל דבר נרקע שומר המונחו, אמר ויקרעו את פחי הזהב, רקועי פחים, לרוקע הארץ על המים, רוצה לומר שכבר רקע בה חלק מה יגבה על המים היסודיים, והוא הגובה אשר בחלק הנגלה מהארץ אשר היא כלי לא ישלם אלא בו לזה החלק ההגדלות, כמו שקדם. ומזה הענין חרקיע עמו לשחקים. ואולם שם הרקיע המצאהו מיוחד בלשוננו לגרם השמימיי, אמר יהי מאורות ברקיע השמים, ויחן אותם ברקיע השמים. זמזה הענין אמרו על פני רקיע השמים, כי העוף יעופף למעלה מהארץ אל צד שטח המים שהוא סביבי, ולא יהנועע בזאה התנועה ישרה למטה או למעלה, כמו הענין בחלקי היסודות. ומזה הענין הוא אמרו יהי רקיע בחוך המים, והם הגלגלים. והנה נבראו

ראשונה בסבה ובטבע מניעי הגרמים השמימיים, כי הם סבה וצורה ושלמות להם, והנה הצורה היא הקודמת במציאות, ואם היא מאוחרת בהוייה. ואולם אמר בתוך המים, לפי שכבר התבאר ששם היה גשם בלתי שומר תמונחו נחהוו ממנו העליונים והתחחונים, וכבר ייוחס בלשוננו הענין הבלתי עומד בתכונה אחת אל המים, אמר כמים הנגרים, וימס לבב העם ויהי למים, הנה ייחס לבכם למים לרכותו ולקלות התפעלותו ולפי זה הענין היה מיוחס למים הגשם אשר אין לו טבע שישמור תמונחו. הוא מה שאמר דוד הללוהו השמים המים אשר מעל השמים, והוא הגשם הבלתי שומר תמונחי אשר על הגלגלים, כדי שלא יבאו כל תנועות קצתם לקצת.

והנה הרב המורה הבין בכאן כשם רקיע החלק הקר מהאויר אשר חהיה בו הויית הענן והמטר, והנה הביאו לזה כי היה זר אצלו שיהיה על הגרם השמימיי מים. וראוי שחדע כי עם שהענין אמחי כזה הוא מה שכבר נארנוהו, לפי מה שכבר החבאר במופח במה שקדם, הנה הוא עוד דעת כל חכמי תורחנו הקודמים אשר אמרו בבאור זה הפסוק דבר, כמו שיהבאר לך ממאמריהם. אמרו בבראשית רבה בשעה שאמר הקדוש כרוך הוא יהי רקיע בתוך המים גלדה טפה האמצעית ונעשו שמים ההחחונים ושמי השמים העליונים, לחים היו שמים ביום ראשון ובשני קרשו, רוצה לומר שנהן להם עמידה וקים. יהי רקיע, יחזק הרקיע. ר' יהודה בר סימון יעשה מטלית הרקיע, כמה דתימר וירקעו את פחי הוהב. אמר רבי חנינא יצחה אש מעלה וליהכה פני רקיע וכו׳. ר' פנחם בשם הושעיה אמר כחלל שבין הרקיע לארץ, כך יש בין הרקיע למים העליונים, יהי רקיע בחוך המים בינים ובנחים. אמר רבי תנחומא אנא אמירת טעם, אלו נאמר ויעש אלהים את הרקיע ויכדל בין המים אשר על הרקיע, הייתי אומר על זופו של רקיע המים נחונים, כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע, הוי המים העליונים חלויים במאמר.

והנה לך ראיות כזה המאמר שהם הכינו זה הרקיע הגשם השמימיי.
הראשונה היא אמרו ונעשו שמים התחתונים ושמי השמים
העליונים, וזה ממה שאין ראוי שיאמר על הענן, ולא על המקום
שנתהווה בו. והשנית היא שאמר יצתה אש של מעלה וליחכה
פניר קיע, וזה אין ראוי שיאמר על הענן, כי התעבותו הוא התלחלת
ודריכה אל המים, לא יובש, והפועל לו הוא קור אשר בחלק ההוא
מהאויר, כמו שהתבאר בספר האותות, לא האש, כל שכן שאין ראוי
שיאמר זה על החלק הקר מהאויר אשר יתהווה בו הענן. ומה נפלא

אמרו אש של מעלה, וזה כי מפני שאנחנו לא נשער שיקנה הרבר שמירת התמונה אם לא מצר היובש, והיא האש הוא המייבש והמנגב, ייחס זה הפעל לאש, ולהורות שאין זה הטבע כמו הטבע מהאש היסורי, אמר אש של מעלה. ובזה האופן חמצאם אומרים במקומות רבים שהשמים נתהווה מאש ומים, רוצה לומר שיש בו שני טבעים, טבע שומר חמונחו וטבע בלחי שומר חמונחו. וחלילה שירצה זה החכם שיעשה השם יתברך השמים באמצעות כלי, הוא אש או דבר מתיחם לאש, אבל רצה בזה שהשם יהברך הקנהו זה הטבע אשר בו יהיה שומר תמונתו. והראיה השלישית היא מה שאמר בחלל שיש בין הרקיע לארץ כך יש בין הרקיע למים העליונים. ואלו היה הרקיע הענן או מקום הענן, היו שם גם כן מים העליונים בכח, לא עליוי ואולם כשיובן זה לפי מה שספרנו, יאוח זה המאמר, כי כבר תמצאם אמרים שעביו של רקיע הוא בשעור מה שבין הארץ לרקיע, וכן יהיה השעור אצלם בין רקיע לרקיע, ושם יהיה הגשם כלתי שומר חמונתו אשר החבאר שהוא ביניהם, כי הוא מן השקר שיהיה שם רקות, וזה שהם אמרו בבראשית רבה מהארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה. ואולם מאמר רבי תנחומא שהמים העליונים חלויים במאמר הוא נפלא מאד, וזה שהוא יאמר שאין טבעם כטבע אלו המים התחחונים שהם כברים, והארץ נושאת אותם, אבל הם תלויים במאמר, רוצה לומר שאין להם דבר ישאם, כי אינם קלים ולא כברים, ולזה דקדק ואמר שאלו היה כחוב ויבדל בין המים אשר על הרקיע, הייחי אומר על גופו של רקיע המים נחונים, רצוני שהם עליו והוא ישאם, אבל אמר שהם מעל לרקיע, ולא חאר אותם בשהם על הרקיע, להיותם נסמכים על עצמם. ווה דקדוק

וכבר הורו לנו שמה שיאמר בשמים שהם אש ומים הוא על צד הדמיון, מזולת שיהיה כן, באמרם בבראשית רבה, שאינו שהבריות משתוממין עליהם לומר- של מים הם של אש הם, הורו בזה המאמר שזה נאמר לבד על צד הדמיון וההמשל. ולזה אמר ר' עקיבא בפרק אין דורשין כשאתם מגיעין לאבני שיש טהור, אל תאמרו מים מים, שכן כחוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. הנה זה החכם קרא אבני שיש טהור הגרמים השמימיים, וקראם כן להיותם ספיריים ונקיים מכל עכירות ועובי, ואמנם אמר זה, להורות שמה שנקרא מים הגשם הבלתי שומר חמונתו אשר הוא שם הוא על צד הדמיון וההמשל, לא שיהיה טבעי בטבע אלו המים היסודיים.

ואולם מה שיאמר כן זומא בפרק אין דורשין, שאין בין המים העליונים למים התחתונים אלא שתי אצבעות, הוא נפלא מאר. זוה שהמים התחתונים, והוא החמר השפל, נבדל מהמים העליונים בצורות היסודיות אשר נחן בו השם יחברך, שבהם הוא כחיי לקבל כל הצורות, ואלו הצורות היסודיות ימצאו להם שתי כחות פועלות, והם החום זהקור, ובהם יפעלו קצתם בקצת, וזה דבר לא ימצא למים העליונים. וכבר ידעת כי האצבע יאמר בלשוננו על הכח הפועל, אמר אצבע אלהים, אצבע אלהים חרות על הלוחות, ואמנם היה זה כן, לפי שהיד הוא כלי נפלא לעשות בו כל דבר, וזה אמנם הוא בו באמצעות האצבעות אשר נבראו בו, וזה מעניינו מבואר.

וכבר חמצא עוד לרבוחינו זכרונם לברכה מאמר מורה בלי ספק שזה הרקיע הוא הגרם השמימיי: אמרו בבראשית רבה בדרש אלה חולדות השמים והארץ, ר' עזריה בשם רבי כלפי למעלן הדבור אמור, שכל מה שאתה רואה תולדות השמים והארץ הן, שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: בשני בראו מן העליונים, שנאמר ויאמר אלהים יהי אור: בשלישי בראו מן התחתונים שנאמר ויאמר אלהים חדשא הארץ: ברביעיבראו מן העליונים שנאמר ויאמר אלהים יהי מאורות ברביעיבראו מן העליונים שנאמר לך מזה המאמר שזה החכם יראה ברקיע השמים וכו'. הנה התבאר לך מזה המאמר שזה החכם יראה שהרקיע שנברא ביום שני הוא מהגרמים השמימיים.

פרק שמיני

יתבאר בו מה שנזכר בתורה ממעשה בראשית.

כבר ידעת ממה שקדם שהויית העולם מהשם יחברך היחה בזולת מפני היוחה מלא דבר אל דבר. וכן הסכימו רבותינו זכרונם לכרכה שהשמים והארץ נבראו יחדיו: אמרו בפרק אין דורשין, זה לברכה שהשמים והארץ נבראו יחדיו: אמרו בפרק אין דורשין, זה וזה כאחד נבראו, שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שחקים, קורא אני אליהם ויעמדו יחדיו. ולזה הוא מבואר שמה שייוחס בהוייה הזאת שתהיה נשלמת בששת ימים אינו באופן שיהיה האחד לשני יום אחד, דרך משל, אבל אמרו זה להורות על הקדימה שיש לקצת הנמצאות על קצתם: והמשל שמניעי הגרמים השמימיים הם קודמים בסבה ובטבע לגרמים השמימיים, והגרמים השמימיים קודמים בסבה ובטבע ליסודות ולמה שיתחדש מהם, והנה היסודות קודמים למה שיתחדש מהם קדימה היולאנית, והמורכב הוא היסודות קודמים לצתו לקצת בזה האופן מהקדימה, ורמשל שהצמח הוא

קורם לחי השלם, ובזה האופן יהיה הבעל חי המימיי קודם למעופף, והמעופף להולך, והרולך למדבר, וזה שהבעל חי המימיי עושה ביצה בלחי שלמה, והמעופף עושה ביצה שלמה, והחולך עושה בעל חי בגופו. ולואת הסבה התבאר בכפר הבעלי חיים שהמעופף הוא יותר שלם מהמימיי, וההולך יוחר שלם מהמעופף, ואין ספק שהאדם הוא יותר שלם משאר בעלי היים ההולכים. ומזה הצד יוסר הספק אשר סיפק לקצה הקודמים מרבוחינו זכרונם לברכה באיזה דבר שוער יום ראשון ויום שני ויום שלישי, והנה לא היו המאירות נמצאים עד יום רביעי. ווהו ענין אמרם זכרונם לברכה בהחר זה הספק, הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא חלאן עד יום רביעי, רוצה לומר שלא חלה התהוותם בזמן קודם ליום רביעי, אבל הם היו נמצאים ביום ראשון, כי הכל נברא יחד ברצון השם יחכרך. ואין ספק שאי אפשר שיובן מענין אמרם ולא תלאן עד יום רביעי זולח מה שוכרנו, כי הוא בלחי אפשר שנאמר שיהיו הככבים נבראים ביום ראשון נפרדים, ואחר כן תלאן ביום הרביעי ברקיע, כי הם אינם חלויים בו, אבל הם בעומק הרקיע, וישימם בו הוא גם כן מבואר הבטול, ולוה הוא מבואר כי הכוונה בחלאן בכאן הוא ההתיחסות, כי שם התלייה יאמר הרבה בלשוננו בואת הכונה.

וממה שראוי שתרעהו הוא שכל מה שאפשר חדושו מהטבע לפי מה שהטביעו השם יחברך לא יוחסה בריאחו לשם יחברך בזה הספור הנפלא, כי הוא יעשהו באמצעות הטבע, ולזה לא ייחס לשם יחברך הזיית הצמחים והבעלי חיים המתהוים מהעפוש ומזולת מינם, אבל ייחס לשם יחברך בריאת מה שלא יתהוה על המנהג הטבעי כי אם ממינו, כי בריאתו לא ממינו היתה דרך פלא, ולזה לא יחס הוית המתדמה החלקים לשם יתברך, כי די בתנועות הגרמים השמימיים עם הכח אשר בחמר השפל לקבל כל הצירות באמצעות הצורות היסודיות אשר ברא בו אל שיתהוו מזה החמר השפל המתדמי החלקים ואלי המינים מהצמח והבעלי חיים הנולדים מהעפוש, וזה מבואר למעיץ בזה הספר. הנה זהו מה שראינו להציע קודם שנבאר דברי זאת הפרשה אשר נזכור בה חדוש העולם, ומהנה נתחיל בבאורה.

אמר כי בראשית הבריאה, כאשר ברא השם השמים ומה שהחתיהם, וברא בחמר השפל התחלותיו הראשונות אשר הם החמר הראשון והצורות הראשינות לו כסדר, והם הצורות היסודיות, כי בהם הוכן לקבול כל הצורות אשר אלו היסודות הם באופן שהיסיד הארצי הוא בשטח השפל מיסוד המים, ושהאש ושהאויר הם על שטח המים העליון —

הנה בראשית זאת הבריאה כולה אמר השם יתברך שימצא עולם האור, והוא עולם המלאכים שהם מניעי הגרמים השמימיים, ותכף שרצה זה נהיה, לא נצטרך לשום מעשה. והנה הבדיל השם יחברך בין זה האור, והוא העולם זה הנכבד, ובין מה שילך ממנו מדרגת ההיולי, והוא הגרם השמימיי, והוא החשך בזה המשל, עם היותם שניהם דבר אחר, כי אלו הצורות הם שלמות לגרמים השמימיים. ובזה האופן יהיה הערב והבקר מאלו הנמצאים מדרגה אחת ממדרגות הנמצאות, כי הצורה מהאחרת עם מה שהיא לו צורה, כמו שהחבאר במה שאחר הטבע אצל החקירה בענין הגדרים. והנה קרא האור והחשך ערב ובקר להוסיף העלם בזה המשל הנפלא, עם שכבר יתבאר בו ענין ההתאחרות, כי מהיום והלילה יהיה יום אחד. ואפשר שנאמר שהרצון בזה שבוה האור מדרגות חלוקות קצתם מקצת, קצתם יותר נכבד מקצת, וקצתם הולכים מדרגת הצורה לקצת, כמו שבארנו בחמישי מזה הספר, ולזה יהיה קצתם חשך ביחם אל מה שילך מהם דרך הצורה, והם כלם מתאחדים באופן שישפע מכלם נמום אחר במספר, כמו שהחבאר במה שקדם. והנה זכר בזאת הבריאה שהיא נתחדשה כשאמר זה השם יתברך, להורות על הרצון, כי אין אצל השם יתברך מאמר באותיות וקול, כמו שבאר

ואחר ספור אופן בריאת זאת המדרגה הראשונה מהנמצאות החל לספור אופן בריאת המדרגה השנית, ואמר שהשם יחברך אמר שיהיה גרם שמימיי מקצת הגשם הבלחי שומר תמונתו, ושיהיה נברא טבע מבריל בין החלק מזה הגשם הבלחי שומר חמונחו למטה מהרקיע. וזה הטבע המבדיל ביניהם הוא בריאת הצורות היסודיות בזה החלק השפל מזה הגשם אשר הוא בה מוכן לקבול כל הצורות, ואולם החלק העליון מוה הגשם לא ימצא כו זה הטבע, אכל הוא נשאר חמיר על ענינו, ובזה האופן היה החמר השפל כן, רוצה לומר מה שנראה מענינו ממציאות הצורות היסודיות בו, או יהיה שב אמרו יהי כן אל מה שוכר בפרשה הראשונה מענין מציאות הצורות היסודיות בו, ויהיה אמרו ויהי כן שבזה האופן היה החמר השפל באופן הנזכר החלה בפסוק והארץ היתה תהו ובהו, ולא רצחה החורה לשוב להוכיר זה, כדי שלא יהיה מותר בדברים. ולפי שהרקיע הוא שם משותף לכל דבר נרקע, קרא השם יחברך זה הרקיע בשם ייחדהו, הוא שמים. וכבר היה הערב והבקר גם כן כזאה המררגה מהנמצאות דבר אחד, וזה שהגלגלים הולכים מהלך הצורה והשלמות מהיסודות, ובזה האופן הם מתאחדים. והנה לא נאמר במה שנברא בשני כי טוב, לפי שמה שנברא בו מהגלגלים לא נשלם עדין, עד שיזכר בריאת הככבים ההם, וזה דבר זכרו ביום הרביעי, ואז נאמר כי טוב. ומה שנברא בו מהצורות היסודיות לחמר השפל אינו גם כן ענין שלם, וזה שכבר נבראו בהם אלו הצורות בעבור שאר הצורות אשר החמר השפל כחיי על קבולם. וזהו אמרם בבר אשית רבה למה אין כתוב בשני כי טוב, ואמרו קצתם לפי שנברא בו גיהנם, ירצו בזה שבזה הכח אשר לחמר השפל לקבול כל הצורות מפני הצורות היסודיות שנבראו בו יקרה לנמצאות השפלות ההפסד וההעדר: וקצתם אמרו מפני המחלוקת, רצוני כי מפני שנבראו ההפכים בחמר השפל, אין ראזי שיאמר בו כי טוב, לפי שהם מפני זה מפסידים קצתם קצת: וקצתם אמרו לפי שלא נשלמה מלאכת המים העליונים והם הגרמים השמימיים, ולא מלאכת המים התחתונים, והוא החמר השפל, כמו שבארנו.

וראוי שהדע שאי אפשר שנאמר שיהיה זה ההבדל אשר נאמר כזאת הפרשה הבדל במקום, שאם היה הדבר כן, היה בזה המאור מוחר. וזה שהגשם שהוא באמצע המים הוא בלי ספק מבריל בין מה שממעל ממנו ומה שמתחת, ולזה יהיה אמרו ויהי מבדיל בין מים למים מותר אין צורך לוי וכן יהיה מותר אמרו ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע. ועוד שכבר יהיה לפי זאת הכונה אמרו ויהי כן בתכלית הזרות, וזה כי אחר שעשאו, אין צורך לומר שהיה כן, ואמנם יצטרך לזה, אלו לא זכר שעשה השם יחברך הרקיע, וזה יהיה כשאמר ויאמר אלהים יהי רקיע כחוך המים ויהי מבדיל בין מים למים ויהי כן, וזה מבואר מאד, ולזה הוא מבואר שאמרו ויהי כן הוא רמז אל ההוייה אשר ברא השם בחמר השפל, והם הצורות היסודיות הנזכרות בפסוק והארץ היתה תהו ובהו. והנה הועילתנו התורה חועלת גדולה כאשר הודיע לנו שבכאן התאחדות מה לחמר השפל עם הגרם השמימיי, וזה שאם לא היה ביניהם התאחרות, היה מחויב שיהיו בכאן שני אלוהות ישגיח האחד מהם בחמר הגלגלים וינהיגהו, ואחר ישגיח בחמר השפל, ומזה המקום היה טעות המאמינים

ואחר שהשלים ספור זאת המדרגה השנית מהבריאה ספר מדרגה אחרת ממנה, ואמר שכבר אמר השם יחברך שיאספו אל מקום אחד המים אשר היו מקיפת בטבעם ביסוד הארצי בדרך שתראה היבשה, וזה אמנם היה בהכרח בשברא בארץ בזה החלק הנגלה דבר יוצא מכדוריתו יגבה על היסוד המימיי שעור מה, כמו שקדם. ולזה יאמר שהשם יחברך רקע הארץ על המים, וחכף שרצה השם יחברך זה הענין, היה הדבר

כן. והנה קרא השם יחברך ליבשה ארץ, ואף על פי שהארץ יאמר בכלל על כל היסורות בכללם, כמו שקדם, כבר נתיחד שם ארץ לזה היסוד. ולמקוה המים קרא השם יחברך ימים, ואמנם אמר ימים ולא אמר ים, לפי שטבע הים מהחלף להחחלף טבע מקומות הארץ אשר יעברג מימיו בהם, כמו שהתבאר בספר האוחות. וזהו אמרם זכרונם לברכה בבראשית רבה, והלא ים אחד הוא, מה תלמוד לומרולמקוה המים קרא ימים, אלאאינודומה טעם דג העולה מעכו לעולה מצידון ולעולה מאספמיא. והנה למדתנו התורה בזה שהיה הוא היסוד המימיי, וכבר ביאר זה הפלוסוף בספר האותות. ועוד ספר שכבר ידע השם יחברך שמה שהמציאו מזה הוא טוב, לפי שבו חועלת להויות ההוות בחלק הנגלה מהארץ, ובעבור זה התכלית המציאו. ואחר זה אמר השם יתברך שתוציא הארץ צמחיה ההווים ממינם. וזכר תחלה הצמח החסר, והוא העשב המזריע זרע, ואחר כן זכר הצמח השלם, והוא האילן העושה פרי אשר בפרי ההוא זרע יחהוה ממינו, לפי שזה הוא הסרור הנאות לפי הטבע, ולוה אמר מין האילן הוא יותר שלם מהצמח, ולוה היו פעולותיו יותר שלמות, וזה כי אנחנו נקח ראיה תמיד מהפעילות המסודרות מהצורות על הצורות, כמו שזכר הפלוסוף בספר הנפש. והנה בעת שאמר השם יתברך שיהיו אלו הצמחים מן הארץ, היו כמו שרצה, רוצה לומר שכבר הוציאה הארץ דשא עשב מזריע זרע יתהוה מהזרע ההוא מינו עץ עושה פרי אשר בפרי ההוא זרע יחהוה מינו. וידע השם יחברך כי מה שהמציאו מזה הוא טוב, ונחיחסה זאת ההויה ליום השלישי. והנה הערב והבקר אשר בזאת המדרגה מהבריאה הוא מתאחד, והמשל כי הגלות הארץ הוא בעבור אלו ההויות, וכן הצמח החסר והשלם הם מתאחרים, וזה שכל הצורות אשר החמר השפל כחיי על קבולם הם קצתם לקצתם במדרגת הצורה והשלמות, ובזה האופן יתאחדו כלם ויהיה מהם התהוות אחר, כמו שוכרנו בראשון מזה הספר. ואפשר שנאמר שהרצון בזה שהשם יחברך אמר שיהיה או כח לארץ להוציא אלו הצמחים, ויהי כן, רצוני שכבר נתן לארץ זה הכח וההכנה על דרך פלא, והוציאה אלו הצמחים בשצמחו ממנה כאלו היו נורעים הורעים בארץ, ולוה היו הזרעים האלו נמצאים יחד בעת הבריאה, כמו הענין בשאר הנבראים, ולזה אמר במה שאחר זה וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר וגומר. כבר התבאר כי אחר זאת הבריאה הנזכרת בכאן היתה הצמיחה. וזהו אמרם כבראשית רבה, ותוצא הארץ דבר שהוא פקוד בידה, רוצה לומר שהוא כמו פקדון בידה. ועוד אמרו שם חולדות הארץ בראשון כדברי בית הלל, ושהתה שלשה ימים, ראשון ושני ושלישי, והוציאה שלש תולדות, אילנות ודשאים וגן עדן, וכבר כארו לך שהצמיחה אחר ששם השם יתברך כח ההולדה הזאת בארץ זמן מז. והנה ידע השם יתברך כאלו הצמחים שהמציא שהם טובים, ולואת הסבה לא אמר ויברא אלהים דשא עשב וגומר, כמו שאמר זה בשאר הבריאית, וזה שכבר אמר ויעש אלהים את הרקיע ויעש אלהים את שני המאורות, ויברא אלהים את התנינים, ויעש אלהים את הית הארץ, ויברא אלהים את האדם, אבל אמר ותוצא את הית הארץ, להורות על מה שברא השם יתברך מהצמח לא היה נשלם הצמיחה, כמו הענין כשאר הדברים שברא, וזה כי שאר הדברים בראם שלמי הבריאה ביום הבראם.

וראוי שחדע כי לא אמר במה שנברא ביום ראשון ויעש אלהים אח האור, לפי שהאור הוא צורה לגשם השמימיי, ואין לצורה התהוות בעצמותה, אבל תתהווה בהתהוות מה שהוא לו שלמות. ואין ראוי שהחשב שלא תהיה הצורה ההיא נקשרת כגשם השמימיי, מפני שכבר הונחה נבדלת, וזה כי ככר בארנו שבהנחתנו אותה נבדלת אמנם נרצה שהיא לא תעשה פעולתה המיוחדת לה, והיא השגחה עצמותה בכלי גופיי, כמו הענין בצורות ההיולאניות. ואפשר עוד שנאמר כי הסבה באמרו ותוצא הארץ, ולא אמר ויעש אלהים דשא עשב, לפי שזה המין מן הבעלי נפש לא ילבש צורה אחרת בתכלית שלמות הויתו, המו מן הענין בבעלי חיים. וזה שכבר ימצא בבעלי חיים תחלה הכח הצומח, עד שתשלם הוייתו שלמות מה וחגיע בו הנפש החיונית, ולזה תצטרך בו להכנים התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה אז הצמח לא יצטרך אל התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה הצמח לא יצטרך אל התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה הצמח לא יצטרך אל התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה הצמח לא יצטרך אל התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה הצמח לא יצטרך אל התחלה אחרת זולת ההתחלה אשר שם אותה הצמח לה בצמיחה.

ואחר שהשלים הספור בזאת המררגה השלישית מהבריאה החל לספר מדרגה אחרת מהבריאה, ואמר שכבר אמר השם יתברך שיהיו גופים מאידים ברקיע השמים, והם השמש והירח ושאר הככבים, ואמנם רצה במציאותם, להבדיל בין היום ובין הלילה, רוצה לומר שיתחדשו מהם בזה החמר השפל דברים מקבילים מ ד הי ם והלילה המחחדש מהם, וז שבבר יתחדשו ממנו בזה האופן ארבע תקופות מתחלפות קצתם לקצת. והנה זה היום והלילה המתחדש מום הוא מהחדש מהם מכל אחר ממיני הסבוב הנמראים להם, ויהיה יום הככב בהיות פעולחו בזה החלק הנגלה מהארץ בתכלית החוזק, ולילו בהיותה בחכלית החולשה, והמשל כי כמו שהיה יום השמש בהיותו על האופק ולילו בהיותו תחתיו, כן יהיה יום השמש בהיותו במזלות הצפונים, ולילו בהיותו במזלות הדרומיים, ובזה האופן יתחדשו מהשמש ארבע תקופות בשנה מתחלפות קצתם לקצת.

וזכר עוד שאמנם רצה השם חב ך במציאותם לחועלת שניח, והוא שיהיו מהם פעולות מחחלפות ייוחדו בהם הכבבים קצתם מקצח, ויהיו הכככים לאותות לאלו הפעו ות אשר ייוחדו בהם, וזה אמנם יהיה מהם למועדים ולשנים וימים, כאלו תאמר שבוה המועד יהיה המחחדש לפי מה שיגזרהו הככב הפלוני ובמועד השני כפי מה שיגזרהו הככב האחר, עד שהאמר שהמושל בוום השני הוא שבתי והמושל בשעה השניח הוא צדק, והמושל ביום השני הוא השמש וכן הענין בשנים ובשאר המועדים היותר גדולים מהשנה אשר חיותם הממשלה בהם לככב ככב, לפי מה שהחבאר מן החוש למי שהשתמש במשפטי הככבים. והוא מבואר ממה שקדם בחמישי מזה הספר שאלו שתי הסבות שזכר בבריאתם הם הסבה בהשלמת רבוי ההוייות בזה החמר השפל.

ווכר עוד שכבר רצה השם יתברך במציאותם לחועלת שלישית, והוא שיהיו מאירים על הארץ, כי בזה ישלם מציאות האדם ושאר הבעלי חיים אשר יש להם חוש הראוח, וזה מבואר מאד. וזה כי בזולת האור לא ישיג דבר הכלי אשר בו יראה הבעל חיים מוחשיו, והנה ראוחו המוחשים הוא הכרחי לו מאד, כי הוא מהסבות היותר גדולות אל שיברח מהמזיק אל הנאות. והוא באדם עם זה מבוא גדול אל השלמחו במושכלוח, לפי שהתחלות המושכלות אמים נקנה אותם מן החוש, והחוש אשר יראה לו בהם מבוא גדול הוא חוש הראוח, וזה מבואר מענינו. ולפי שכבר רצה השם יחברך בבריאת הככבים כדי שיגיע בהם אלו הפעולות, הוא מבואר שוה היה סבה אל שהמציאם באופן היותר שלם שאפשר מהקוהבה והרוחק, והגודל והקטנות, וחלוף הצבעים בנצוציהם, ורבוי ההנועות ומעוטם, ושאר ה-ברים הנמצאים בגרמים השמימיים בעבור זה החבלים, כדי שיגעו מהם אלו החועלות באופן היותר שלם שאפשר. והנה זכר שתכף שרצה השם יתברך זה נהיה. ושב לספר אופן זאת הברואה ואמר שכבר עשה השם יחברד שני המאורות הגדגלים, והם השמש והירח, והנה עשאם יותר גדולים משאר הככבים, לפי שצורך אלו הנמצאית השפלות אל השמש והירח יותר רב מצרכם לשאר הככבים, ולוה חויב שיהיו באופן מהגורל שימשלו בו על שאר הככבים,

כמו שקדם, ומפני זה אמר שככר עשה השמש לממשלח היום, והירח לממשלת הלילה, והככבים אשר להם גם כן ממשלה, כמו שקדם. וזכר שכבר עשאם באופו שישלמו בו מהם אלו החועלות הנוכרות, רוצה לומר שיאירו על הארץ כדי שיוכל הבעל חיים לראות מוחשיו ולמשול ביום ובלילה בדרך שיסודרו ממנו אלו המקרים המחלפים המחחדשים ביוה העולם השפל בשימשול זה פעם ווה פעם, כמו שקדם ולהבדיל בין אור הככב, והוא עת היותו על האופק, ובין חשכו, והוא נת היותו חחת האופק. וכן יהיה אור הככב וחשכו מיוחם אל החקופות הארבעה המתחדשות מכל מיני הסבוב הנמצאים בו, כמו שקדם. ולזה אמר בכאן ולהבדיל בין האור ובין החשך תמורת מה שאמר ראשונה להבדיל בין היום ובין הלילה, להוסיף כאר על מה שכין בזה המאמר, וזה שהיום והלילה היה אפשר שיחשב שלא יכוין בו אלא ההקף היומי, ולוה העתיק הלשון בזה המקום אל האור והחשך. ובזה אמר למשול ביום ובלילה תמורת אמרו והיו לאוחות ולמועדים ולימים ושנים, וזה ממה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שבארנו בזה המאמר, רצוני אמרו והיו לאותות ולמוערים ולימים ושנים. ואמר אחר כן שהשם יתברך ידע מה שהמציאו מהככבים הוא טוב, ולזה החכלית בראם, כי מן השקר שישלם מהם זה הטוב במקרה. והנה היות הערב והבקר בזאת המדרגה מהבריאה מתאחד, וזה שהם כלם משחתפים כשיושפע מהם נמוס אלו הנמצאות השפלות וסדרם ויושרם. והנה הערב והבקר הוא כהם משני צדרים. האחד מהם מפני הככב האחר מהם שיתחרשו ממנו יחסים מתחלפים אל זה החלק הנגלה מהארץ, ויהיה הבקר העת אשר תחוק בו זאת הפעולה המגעת ממנו בחלק הנגלה מהארץ, יהערב העח אשר תחלש בו פעולתוי והנה זה הענין מתאחד, ואף על פי שיסוררו בו פעילית מתחלפות באופן מה. והאופן השני הוא כי הככבים יתחלפו קצחם לקצח בכבוד וזולת כב ד על יחס מדרגות הפעולות המסודרות מככב ככב: והנה עם זה הם מתאחרים כלם, עד שישלם מכללם זה הנמום הנפ א הנמצא באלו הנמצאות השפלות.

והנה בכאן שני ספקות עצומות ראוי שנשתדל בהתרם: האחר הוא שכבר יתבאר ממה שאמרנו שכבר המציא השם יתברך אלו הדברים בעבור אלו הנמצאות השפלות, ויהיה אם כן הנכבד בעבור הפחוח, וזה שקר עצום אצל הדכמים. והשני הוא שכבר ראוי לפי הסדר הכבעי שתיוחס זאת ההוייה ליום השלישי, כי השמים והככבים קודמים בסבה ובמציאות ליסודות ומה שיתהוה מהם. — ונאמר שהכפק הרא שון

לא ימצא בהתרו מהקושי עם מה שקדם מהדברים בזה המאמר. וזה שכבר יראה תמיד שהנכבד ישלים השפל במה שישפיע לו, ובזה האופן ישפיע השם יחברך כל הנמצאות, ולא נאמר מפני זה שיהיה השם יתברך בעבו הדברים השפים ממנו, אבל נאמר שמציאותו הוא באופן מהשלמות שיוכל להשפיע משלמותו לכל הנמצאות לפי מה שאפשר להם שיקבלו ממנו ואמנם מה שהוא מהשקר הוא שיקנה הנכבד שלמותו מהפחות. ובהיות הענין כן, הנה יסור זה הספק במה שאומר, וזה שהגלגלים ומניעיהם נמצאו בעבור עצמוחם, ומפני שהיה יוחר נכבר לבעל גשם שיפעל פעולות מה כמה שהוא בעל גשם משלא יפעל אותם, כי היו הפעולות חיות מה לגשמים, ולולי זה היו גופים מתים, הושמו מחנועעים ולפי שלא היה ראוי שיפעלו פועל הבטלה, רוצה לומר שיתנועעו ולא יתחרש מתנועתם שום חועלת, והיה בלתי אפשר שיחחרש זה החועלה לעצמותם, לפי שאין כהם כח בעצמותם, הושמו אלו הפעולות בהם להשלים שאר הנמצאות: ולואת הסבה היו תמינות הגלגלים ומספרם ונצוצי הככבים ושאר הענינים הנמצאים בשמים באופן היוחר שלם שאפשר להשלים אלו הנמצאות. והוא מבואר שזה הספק לא יתכן שיותר כי אם בהנחת העולם מחורש, ולזה יתבאר ממנו חרוש העולם, כמו שקדם. - ואולם הספק השני הוא קשה מאר, וראוי שנאמר בהתרו לפי קצורנו. ונאמר כי בעבור שהיה חכלית הכונה בחורתנו החמימה להגיע המעיין בה ההולך בדרכה אל ההצלחה האמחית, כמו שבארנו בפרושנו לדברי התורה, הנה רצחה להעיד האדם מצד העיון בזה הסדור הנמצא לה בספור תואר בריאת העולם על סודות המציאות. וכוונה עם זה להעיר אותו מצד העיון שהוא מחויב שיהיה העולם מחודש, והנה היה זה ממנה בשומה לפניו דבר יעמד בו, וזה כי כמו שההולך בדרך אם היה בטוח שאין בה מכשול, לא יפליג בעיון בדרך ההוא בלכחו בה, עד שלפעמים יהיה זה סבה שיטה מחכליחה באופן שיהיה יותר טוב שיהיה נשאר במקומו, להיותו מתרחק בררכו חמיד מהמקום אשר כיון לבא אליו, ואמנם כשהיה בה מכשול, יפליג העיון כה וישים השתרלותו להסירו, או לסור ממנו אל הדרך אשר תוליכהו אל המקום אשר כיון ללכח אליוי וכן הענין בחורה, שאם לא היה בה רבר יביא האדם לעמד בו, לא היה המע"ון מפליג בעיון בה, ויהיה זה סבה להמנע ממנו חועלחה. והנה שנוי סדר הבריאה בזה הענין הוא לואת הסבה בעינה, וזה שאם היה נזכר ענין בריאת הככבים קודם הגלות הארץ, היה אפשר לחושב שיטעה ויחשוב שיהיה אפשר שיהיה הגלות הארץ מיוחס אל הככבים, כמו שחשבו הפלוסוף והנמשכים

אחריו, ולוה זכר בחורה חחלה ענין הגלוח הארץ קודם שיזכור בריאת הככבים: ולפי שוכר הגלוח הארץ וענינו היה בלחי מכוון בעבור עצמותו, אבל הוא מכוון בעבור הויית ההוים כו, הוכרח שיזכור עמו הויית הצמחים: וכבר הוכרח לזה גם להודיע ענין הערב והבקר בזאת ההוייה, ושהם מחאחרים. ועוד שאם היה זוכר בריאה הככבים אחר בריאת הגרם השמימיי, היה אפשר למעיין שיטעה ויחשוב שיהיו הככבים בגלגלים בעבור עצמותם, ושהתועלת המגיע מהם באלו הנמצאות הם מהם על הכונה השניח, ולזה הפסיק ביניהם בכריאת הגלוח הארץ והצמחים להעיר אותנו שבריאת הגלגלים היתה נשלמת בזולה ככבים במה שיצטרך אל עצמותם, ואמנם היו הככבים כהם לאלו החועלות שוכר, והיתה התורה מישרת אותנו בזה אל מה שנקח ממנו מופת על חדוש העולם. ועוד כי מפני שזכר עם בריאה הגלגלים בריאחו בחמר השפל הצורות היסוריות אשר בהם היה כחיי לקבל כל הצורות, הנה לא היה ראוי שיפסיק המאמר בזה החמר השפל קודם שיגיד מהשלמות אשר הוא כחיי עליו דבר מה, ולזה הוכרח להזכיר הויית הצמחים, ומפני זה חויב שיזכיר עמו בריאת הגלות הארץ, כי היא הסבה באופן מה בהמצא אלו ההויות בכאן, ואחר זה השלים לספר בריאת מה שהיה לו להשלים מבריאת הגלגלים, והם הככבים.

ואחר שהשלים הספור בזאת המדרגה מהבריאה, החל לספור מדרגה אחרת מהבריאה בזה החמר השפל. ואמר שכבר אמר השם יחברך שישרצו המים נפש חיה ושיתהווה עוף יעופף על הארץ באויר על פני רקיע השמים, וכן היה רוצה לומר שכבר ברא השם יחברך בזה האופן כל מיני הרגים המולידים מינם נמצאים במים וכל מיני העוף המולידים מינם. וידע השם יחברך שמה שהמציאו מזה הוא טוב מאד לחכליח אשר בעבורו נברא, וכבר בראו גם כן באופן היותר שלם שאפשר כבריאתם, עד שמה שנשיגהו מהטוב והחנינה אשר המציא בבריאתם, ואם הוא רב מאד, כמו שהתבאר בחכמה הטבעית אצל זכרון חועלות איברי הבעל חיים, הנה הוא מזער מעט בהקש אל מה שיש מן הטוב והחנינה ביצירתם. והנה נחן כהם השם יתברך כח על שיולידו מינם, וברך אותם כשיפרו וירבו וימלאו הדגים את המים כימים והעוף יפרה וירכה כארץ. והנה היה הערב והבקר בואח המדרונה מהבריאה מחאחר, והערב הוא החי היותר חסר, כאלו האמר הדגים על מדרגותיהם, והבקר הוא החי היותר שלם מהם, והם העופות על מדרגוחיהם. והנה נצטרכו אלו שני הסוגים מהבעל חיים אל הכרכה בשיפרו וירבו, ולא הוצרך אליה החי השלם, לפי שהולדת אלו הסוגים היא חסרה, כי הם עושים

בגופם אם ביצה שלימה אם בלחי שלימה, ולזה הם צריכים בהולדת מינם אל השגחת אלהית נוספת, כדי שתשלם ההוייה ויחקיים מינם יוחר מהבעל חיים ההולך, כי הוא עושה בעלי חיים בגופו. וואח ההשגחה היא שנתן להם השם יתברך כלי תשלם בו הולדתם החסרה. ואולם האדם לא הוצרך לברכה בשיפרה וירבה, כי הולדתו שלמה, ואמנם היה זה על צר המצוה, רוצה לומר שהשם יחברך צוהו שיפרה וירבה, כדי שלא ישחת מינו. וכבר ביארנו זה במה שאין ספק בו בפירושנו לדברי התורה, ואין הנה מקום זאת החקירה.

ואחר שהשלים זאת המדרגה מהבריאה החל לספר מדרגה אחרת ממנה. ואמר שכבר אמר השם יחברך שיהיו כל מיני הבעלי חיים הגרולים ההולכים המולידים מינם, וכן היה רוצה לומר שככר עשה השם יחברך כל מיני הבעל חיים ההולכים הבלתי מדברים בזה האופן. וכבר ידע השם יחברך במה שהמציאו מוה שהוא טוב, למה שהמציאו בחכלית מה שאפשר מהשלמוח, וזה כי הוא שם יצירתו באופן היותר נכבד שאפשר למה שכוון בו. ואחר כן אמר השם יחברך לעליונים ולתחחונים שיעשה מהם אדם בעל שכל, ואמר השם יחברך גם כן שיהיה זה האדם באופן מהבריאה שישלטו אישיו בכל בעלי נפש הנמצאים בעולם ההוייה וההפסר. וכן היה רוצה לומר שכבר ברא השם יחברך בזה האופן את האדם בצורה האנושית המיוחסת לו, והוא השכל ההיולאני, ולזה ברא אותו בצלם העליונים באופן מה, כי הם בעלי שכל, והנה שכל האדם מתיחם באופן מה לשכל העליונים. והנה ברא אותם זכר ונקבה, כי בזולת זה לא חשלם ההולדה. וכן ראוי שנכין שיהיה הענין במה שבראו השם יחברך משאר בעלי חיים. והנה ברך אותם השם יחברך להשגחה על קיומם ושמירתם, ואמר להם שיפרו וירבו וימלאו את הארץ ויחזיקו בה, כי זה הכרחי לאדם לשמירת מינו, וזה שאם היה המין האנושי כלו בתלק מיוחד מהארץ, היה נפסד זה המין, כאשר יקרה הפסד מה לחלק ההוא, כמו שהתכאר בחלק הקורם מזה המאמר. ולואת הסבה היה מן ההכרח שיתחלפו הלשונות, כמו שבארנו בפירושנו לדברי התורה. והנה נחן להם גם כן כח ביום הבראם שישלטו בדגה הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ, וזה כי מפני שהם כלם בעבור האדם, חויב שיהיה לארם שולטנות בהם, שאם לא היה הענין כן, לא יהיה מגיע לאדם מהם התכלית אשר בעבורו נמצאו. ואחר כן ספר שכבר אמר להם השם יחברך הנני נותן לכם טבע וכח שיהיה כל עשב זורע זרע ופרי העץ הזורע זרע נאוחים לכם למזון, וזה אמנם היה בששם באדם כח לשנוח אלו הרברים בשיוון מהם ולהשיבם אל עצם הנוון. וכן נחן

כח וטבע לכל סוגי הבעל חיים אשר על הארץ שיהיה להם זה נאוח למזון עם כל ירק עשב, רוצה לומר שגם עלי הצמחים והאילנוח היה נאוח להם למזון. וכאשר רצה השם יחברך שיהיה זה כן, היה כן כמו שרצהו. ואולם זכר בכאן זאח הבריאה, כי בה יחקיימו אלו המינים וישמר מציאוחם הזמן האפשרי. והנה ידע השם יחברך שכל אשר עשה הוא טוב מאד למה שכוון, ולזה המציאו באופן היותר שלם שאפשר. וכבר כלל בזה המאמר כל אשר עשה, לפי שמה שעשה אוחו מהעולם השפל היה קצחו בעבור קצחו, ולא נשלם הטוב עד שהגיע אל החבלית אשר בעבורו היה מה שלפני החכלית, וכן הטוב השלם לא נשלם לעולם בכללו עד שיהיה בשלמחו וחמוחו. והנה הערבוהבקר אשר בזאח המדבר, מהבריאה הם מתאחדים, רוצה לומר החי הבלתי מדבר והחי המדבר, לפי שקצחם הולך מהלך השלמות לקצת. ובזה האופן התכאר שחלקי העולם כלם מתאחדים, ובזה ההתאחדות היה העולם ככללו כמו איש אחד. וכבר הודיע אותנו בזה הספור הנפלא שורש אחד נבנית עליו כל החכמה הטבעית, והוא שאין בנמצאות הטבעיות דבר לכטלה, ווהו שהודיע אותנו שכל מה שעשה השם יחברך מאלו הנמצאות הוא טוב מאה.

וראוי שתדע שכבר אמר באדם נעשה אדם בלשון רבים, ולא אמר כן בשאר ההויות, אבל אמר תדשא הארץ, ישרצו המים, הוציא הארץ, לפי ששאר ההוים לא המצא בהם צורה בלחי היולאנית, ולוה יחס הוייתם אל היסודות עם הכח אשר נהן להם אז בפליאה אל שיהיו מהם אלו ההויות. ואולם האדם להמצא כו צורה בלתי היולאנית בפנים מה, לא ייחס הוייתו אל היסודות נפרדים, אבל אל היסודות תיוחס הויית חמרו, והויית צורחו הנבדלת באופן מה אל העליונים, כמו שבארנו והרוח חשוב אל האלהים אשר נחנה. ולוה חמצא שאמרו זכרונם לברכה במקומות רבים שהאדם נברא מן העליונים ומן החחתונים, וזה כלו להעיר על שיש לאדם שכל יחיחם בו באופן מה אל העליונים. ומפני שזכר בכאן בקצור בריאת האדם להשלים הספור בבריאת העולם, שב אחר כן לספר סורות בריאת האדם, והשלים אשר נתן לו השם יחברך להגיע אותו אל הצלחתו הנפשיח, כמו שבארנו זה בפירושנו לדברי החורה אצל המאמר באדם וחוה, והנחש, וגן עדן, והכרובים, ולהט החרב המתהפכח. והנה אין הנה מקום זאת החקירה, כי הכוונה בזה היא לבאר מה שכפרה התורה מתאר בריאת העולם.

וראוי שחדע שכבר זכרה החורה בביאור בספור ההוא שהשכל הנקנה הוא נצחי. וזה שכבר יאמר שהאדם היה לנפש חיה, רוצה לומר שכבר ימצא מההכדל בין נפשו ובין נפשוח שאר בעלי חיים, שנפש האדם יש לה כח על שחהיה חייה וקיימת בעצמותה, מה שאין כן בשאר בעל חיים. והנה לא תמצא בזולת האדם שיתאר הנפש בשהיא חיה, וזה שמה שאמר חוצא הארץ נפש חיה למינה אין שם החיה בו חאר לנפש, אבל הוא שם לסוג מה מהבעלי החיים, והם החיות, וזה מענינו מבואר. ובכלל הנה אמרו באדם שהוא לנפש חיה הוא בהכרח להודיע לנו היחור שבואח הנפש מבין שאר נפשוח הבעלי חיים, ולהורות על זה היחוד אמר גם כן שהאדם נברא בצלם העליונים. ואחר כן ביארה ההורה באיזה אופן יחכן שיהיה לנפש האנושית הקיום בעצמותה, וספרה שהאדם היה בטבע שיקרא שמוח לכל בעלי חיים, רוצה לומר השם המורה על מהוחם, והוא מה שיורה עליו הגדר והרצון בזה, כי באדם כח שישכיל מהוח אלו הדברים, ואמר כי כל מה שיקרא לו האדם שם בזה האופן, הנה שמו הוא נפש חיה, רוצה לומר שמושכל המהות ההוא הוא שכל קיים בעצמותו. ראה איך ביארה החורה שהשכל הנקנה הוא נצחי, והעידה עם זה שההצלחה חהיה בציור, לא בהאמחה במה שהיא האמתה, אבל יהיה זה לה מצר שהוא ציור, כמו שבארנו בראשון מזה הספר. ואמנם העידה אוחנו מפני זה שקריאת השמות לדברים הוא ציור, לא אמות, וזה מבואר מאד. והנה לקחה החורה בזה סוגי הבעלי חיים מבין שאר הדברים הטבעיים אשר בכאן, כאלו האמר היסורות והמחדמי החלקים והצמחים, והנה ההצלחה המגעת לאדם בהשגת הענינים היותר נכבדים היא יותר עצומה, כמו שהתבאר בראשו מזה הספר: ראה איך ביארה החורה זה הענין בלשון מבואר, והנה: לא נעלם ענינו מן הקודמים אלא מפני הסנוירים אשר הושמו בעיניהם מפני דעות הפלוסופים בהשארות הנפש, ולזה טעו האומרים שהחורה לא העירה בענין ההצלחה הנפשית טעות נפלאה, אבל הקדימה החורה זכירחו, לפי שבזולח זה לא יהיה חועלת בענין מה שיתישר אליו החורה משלמות הנפש בעיון אשר תכליתו ההשנה לבד, אבל יהיה זה ההשחדלות ממנה לבטלה, ולוה חויב שחקדים החורה החודעה בענין ההשארות הנפשיי, כי הוא החכלית אשר בעבורו ראוי שישחדל כל משחדל בקנין שלמות הנפש. ובכאן נשלם באיר הספור במדרגות הבריאה בעת חדוש העולם: ולפי שבכאן מדרגה שביעית מיחס השם יחברך לבריאת העולם, והוא שמירתו אותו תמיד על זה האופן שהוא בו, לפי שואת הפעולה אינה כמדרגת המלאכה אשר נעשה אותה באומנות שלא חצטרך אל הפועל אחר ההשלמה, אבל היא צריכה אל הפועל חמיד, וזה אמנם יהיה בשיהיה לו חמיד חשק נפלא על ואת ההשגה הנכבדת שבהשגות ומפני החשק הנפלא

שימצא בטבע בואת ההשגה הנכברת יחשקו מניעי הגרמים השמימיים אל שיושפע מהם המיד מה שיושפע באלו הנמצאות, כי מן החשק שיהיה להם זה החשק הנפלא מצר הנמום החסר אשר בנפשם, אבל יהיה בהכרח להם זה החשק הנפלא מצר מה שהם ישיגו שזה הנמום החסר אשר בנפשם הוא חלק מהנמום השלם אשר אצל השם יחברך, וישחעבדו מפני זה החשק אשר להם בנמום אשר בנפש השם יחברך להניע גלגליהם חמיד באופן שישפע מהם נמום אלו הנמצאות. ואלו יצויר סור מהם זה ההשתעבד לשם יחברך בזה הענין רגע אחד, היו נפסדות כל אלו הנמצאות, כי זה ההשתעבר הוא הסבה אל שתהיינה תנועות הגלגלים חמיר על האופן שהם עליו. ועור כי הם כשיציירו מענין עצמוחם שכבר שפע מציאותם מהשם יחברך ומציאות הגלגלים והככבים אשר הם דבקים בו בזה האופן הנפלא, יחשקו להדמוח לשם יחברך לפי מה שאפשר, ובזה האופן שיחשקו להשפיע למה שלמטה מהם להשלים הכונה האלהיח במה שבראם בעבורו בזה האופן הנפלא. ולזה ספר ואמר שכבר נשלמה בריאת השמים והארץ וכל מה שבהם משאר הנמצאות, ושהמדרגה השביעית מהבריאה היא שכבר חשק השם יחכרך מלאכחו אשר עשה, רוצה לומר המושכל מהמלאכה, והוא נמוס הנמצאות וסדרם וישרם. ובזה האופן המשיך השם יחכרך המציאות, ולא נצטרך לעשות בו כמו אלו המציאות בזה האופן שהוא בו, במה שימצא למניעי הגרמים השמימיים חמיד מהחשק להשהעבד לשם יחברך להניע גלגליהם בזה האופן אשר ישלם בו נמוס אלו הנמצאות. ולואת הסבה ברך השם יתברך היום השביעי וקרשו בעת נתינתו התורה לישראל להעיר על ענין חדוש העולם, וזה כי בזאת המדרוה השביעית מהבריאה שבת השם מעוות כמו אלו הפעולות שפעל בעת חרושו העולם, והיא זאת המלאכה אשר ברא השם יחברך לעשות חמיד המציאות לפי מה שהוא בטבע אשר נתן לו בעח הבריאה. והנה פירשנו ויכל אלהים מענין החשק, כמו ותכל דוד. ואם אמר אומר שאם היה הדבר כן, היה חסר נפש, כי זה הפעל הוא נקשר חמיד עם נפש, כאמרו נכספה עם כלתה נפשי, וכמו וחכל רוד שענינו וחכל נפש רור אמרנו לו שוה אמנם יחכן כשיהיה החושק מורכב מגוף ונפש, כמו האדם, וזה שהוא ראוי שייוחם זה החשק לנפש שהוא החלק ממנו שאפשר שייוחם לו החשק והכוסף, אמנם השם יחברך אין בו חלק ייוחם לו לבדו החשק, כי אינו מורכב, ולוה ייוחם החשק אשר הוא חשק אליו בעצמו, לא אל חלק ממנו. ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה שהוא השלים בואת המדרגה השביעית מלאכתו אשר עשה במה שהוא נותן חמיד

מההשתעבר לו למניעי הגרמים השמימיים מצד עוצם מררגחו במציאות אשר היא סבה שיחלקו אליו תמיד מניעי הגרמים השמימיים, ויניעו מפני זה גלגליהם בזה האופן אשר ישלם בו נמוס אלו הנמצאות. והיה הענין אחד איך שיפורש מאלו הפרושים, אלא שהבאור האחרון הוא יותר נאות לפי מה שנחשוב. והנה זאת המדרגה השביעית היא המתמדת אשר לא תכלה ולא תפסק, כמו שבארנו במה שקדם מענין העולם שהוא בלתי אפשר שיפסד.

הנה זהו שעור מה שראינו בזה המקום ממעשה בראשית, והוא בעינו מה שהביאנו אליו העיון מענין חרוש העולם: והיה ראוי להיות כן, כי הוא בלחי אפשר שחיסד לנו החורה דעת כוזב, ולזה היה מחויב שהוגיה החורה מסכמת אל מה שהתבאר חיובו במופת.

ואתה המעיין ראה איך נפלינו כבאור זאת הפרשה מכל מי שקדמנו, עד שלא יהכן בשום פנים היות ביאורה זולת מה שוכרנו. וזה ממה שלא יסכל המעיין בדברינו, וזה כי זאת הפרשה מעידה עלינו, אם מצר הלשון אם מצר הסדור, שזהו ביאורה בלא ספק. ולא רצינו להאריך המאמר לבטל באור מי שקדמנו בה, לראותנו שזה יהיה מותר אחר הגלות האמת והערת הפרשה עצמה על שזהו באורה בלי ספק, עם הודאת בעל הריב לא נצטרד לעדים.

וראוי שנחן חודה נפלאה לשם יחברך בהמצאו זה הספור הנפלא לנו אשר העיר עינינו, והיה סבה אל שנמצא האמה בואה החקירה המישרה הנפלאה אשר בו אל זה, כמו שהחבאר מדברינו.

פרק תשיעי

יתבאר בו מה שילך דרך השרשים מענין הנפלאות.

ואחר שכבר החבאר במה שאין ספק בו שהעולם נחהוה אחר שלא היה נמצא, והיה מבואר שהנפלאות אשר נהפרסם מציאותם מדברי החורה ומספורי דברי הנביאים יהיה חדושם בהכרח מסוג ההוייה הואת באופן מה, וזה כי לא יהיה בה החווה הווה מדבר מוגבל, כמו הענין בהוייה הטבעית, הנה ראוי שנחקור בכאן מענינם לאיזה חכלית יהיו, ובאיזה מהדברים יתכן שיהיו ובאיזה מהם לא, ומי הוא הפועל בזאת ההוייה, כי כאשר השגנו זה מענין הנפלאות, ירענו מה שנכספת ידיעתו מענינם. והוא מבואר שהוא ראוי שנקדים בכאן מה שנתפרסם מענין המופתים מספור התורה ומספור דברי הנביאים לקחת מהם ראיה על מה שנרצה לחקור עליו מזה, כמו שיקדם בדברים העיוניים מה שהושג מחוש מענינים אשר תהיה בהם החקירה לעשות מהם ההחלת מופת

על מה שישהדלו כידיעחו. וזה שקצח הדברים יחכן שיעמד האדם עליהם מן החוש בשירגיש בהם הוא בעצמו לקלח השגח החוש מה שיצטרך בהשלמח החקירה ההיא, וקצחם לא יחכן כהם זה, אבל יצטרך שיעזר האדם בהם מה שהושג בחוש מענינם לזולחו ממי שראוי לסמוך עליו, כמו שעשה הפלוסוף במיני הבעלי חיים ובטלמיוס במבטי הככבים, שכבר לקהו הרבה מהקודמים, לקושי הגעת החוש אל מה שיצטרך בהשלמח אלו החקירות, אם לא יעזר האדם בזה במה שהושג לקודמים. והוא מבואר שענין הנפלאות הוא מכמו זה הסוג, וזה שאנחנו לא השגנו מהם דבר בחוש נוכל לעשות ממנו התחלת מופת בזאת החקירה, ולזה ראוי שנקבל זה מהקודמים אשר נבטח בהם שיגידו לנו האמח, והם הנביאים בכללם והאנשים שהיו בזמנם שנתפרסם להם זה הענין במה שאין ספק בו.

ונאמר שאנחנו כשחקרנו בענין הנפלאות, מצאנו קצתם בעצמים, וקצתם במקרים: משל מה שבעצמים ההפך המטה לנחש והמים לדם ומה שינהג מנהגם, ומשל מה שבמקרים ההפך יד אדון הנביאים מצורעת לשעתה בזולת סבה קודמת יחחייב ממנה על המנהג הטבעי הצרעת ביד ההיא, והחייבש יד ירבעם בזה האופן גם כן כשהיה מצוה לתפוש הנביא שיעד מה שיער על דבר המזבח שהיה עובר בו עבודה זרה. וכן הוא מבואר שקצת הנפלאות הגיעה בהם ההודעה לנביא בנבואה טרם בואם, וקצחם לא הגיעה בהם הודעה לנביא טרם בואם, ווה שני מינים, המין האחר יחבאר בו שהנביא היה מחפלל אל השם יחברך שיעשה זה המופח, והמין השני לא יחבאר בו זה, אבל נזכר שהנביא היה גוזר שיתחרש זה המופח, והיה מתחרש כגזרתו משל מה שהגיעה בו ההודעה לנביא בדרך הנבואה המכוח בכללם אשר חדש השם יחברך במצרים ומה שידמה לזה משאר הנפלאות, ומשל מה שלא הגיעה בו ההודעה לנביא, אבל סופר שכבר התפלל הנביא לשם יחברך שיביא זה המופח, הוא מה שהחפלל אלישע לשם יחברך שיכה בסנוירים העם הבאים עליו, ומה שההפלל אליהו לשם יחברך להחיות בן האלמנה, ומה שידמה לזה משאר הנפלאות, ומשל מה שלא הגיעה בו ההודעה לנביא, אבל סופר שהנביא היה גוזר שיחחדש זה המופח והיה מתחדש בגזרתו, הוא מה שאמר אליהו אם איש אלהים אני תצא אש מן השמים ותאכל אוחך ואת חמשיך, והמופת שעשה אלישע מן השמן, ומה שידמה לזה משאר הנפלאות. וגם כן הנה כאשר חפשנו בענין הנפלאות מצאנו בהם בכלם נביא יחכן שייוחסו אליו, וכבר יעזור על זה החפוש מה שנוכר בחורה למשה, כשהיה מבקש ראיה יחאמת בה לישראל שכבר נראה אליו השם יחברך, מענין המופחים אשר

צוהו לעשות בפניהם כדי שיתאמת להם שהוא נביא, ואלו היה אפשר העשות המופחים בזולת נביא, לא תהיה מזה הענין ראיה לישראל שהיה משה נביא. ואל תקשה עלינו ממופת שנעשה לחזקיה כאשר הכה מלאך ה' במחנה אשור מה שהכה, כי כבר היה שם ישעיה, והוא יעד לחזקיהו זה הענין. וכן מה שהשמיע השם יחברך מחנה ארם קול רכב וקול סום ונסו מפני זה ועזבו אהליהם, הנה כבר היה שם אלישע, והוא יעד זה הענין במה שאמר שכבר יהיה בשער שומרון ביום ההוא סאה סולח בשקל וסאתים שעורים בשקל. וכן מה שעצר השם יחברך בעד כל רחם לבית אבימלד, ונגע את פרעה נגעים גדולים על דבר שרה, הנה היה שם אברהם שהיה נביא. ובכלל כשחחקור חמצא בכל הנפלאות אשר סופרו בתורה ובדברי הנביאים שהם נעשו אם על יד נביא אם בעבור הנביא, עד שלא ימצא אחד מהם שלא יהיה בחרוש מבוא מה לנביא. וגם כן הנה כאשר חפשנו בכל הנפלאית, מצאנו כלם על צר ההטבה והחנינה וההשגחה, וזה אם להקנות אמונה טובה, אם להקנות טוב גופיי, אם להציל מהרע, וזה אם מרע נפשיי, אם מרע גופיי משל מה שהיה להקנות אמונה טובה המופחים שעשה משה לישראל כדי שיאמינו שהוא נביא ושיאמינו בשם יחברך, והמופח שעשה אליהו כדי שיאמינו ישראל כי ה' הוא האלהים, ושאר המופחים שינהגו מנהגם : ומשל מה שהיה להקנות טוב גופיי מופח המן שנעשה על ירי משה רבינו עליו השלום, ומופח כד הקמח וצפחת השמן שנעשה על יר אליהו, ושאר המופחים שינהגו מנהגם: ומשל מה שהיה להציל מהרע קריעת ים סוף, והכאת מלאך השם יתברך במחנה אשור, ושאר המופחים הנוהגים מנהגם. ולא חקשה עלינו ממופח בליעח הארץ קרח וערתו ושאר המופחים הנוהגים מנהגם, כי זה גם כן היה על צר ההטבה וההשגחה על ישראל, כדי שיכנעו כלם לשמוע דברי השם יחברך אשר דבר ביד משה עבדו. וכזה חמצא בשאר המופחים כשחחקור בהם שהם כלם מכוונים לחכלית טוב, וראוי היה להיוח כן, לפי שהמופחים הם בהכרח מסודרים משכל, כי כבר יחחדשו בהם עצמים, כמו שזכרתי, ונותן הצורה צורה נבדלת, כמו שיתבאר מהענינים ההוים במלאכה, והנה אין מדרך הצורה שיגיע ממנה כי אם טיב, ואמנם הרע יגיע מפאת החמר, כמו שהתבאר במה שקדם.

פרק עשירי

יתבאה בנ מי הוא הפועל הנפלאות ואיך ישלם זה ממנו.

ואחר שהצענו זה הענין מענין הנפלאות, הנה ראוי שנחקור מי הוא

הפועל לנפלאות, כי אי אפשר להם מזולת פועל. וזה כי מפני שכבר נמצאם כלם לחכלית טוב, והיה זה ממה שייוחר בו מה שהוא מפעולת פועל מצד מה שהוא מפעולת פועל, כמו שהתבאר במה שקדם, הנה מבואר שכבר יחויב שיהיו הנפלאות מפעולת פועל. ועוד שכבר ימצא בנפלאות שיתחרש בהם הבעל חיים, כהתחרש הנחש מהמטה, והוא בחכלית הבטול שיאמר שיתחרש הבעל חיים בקרי או מפאח נפשו, עם מה שימצא ביצירתו מהשלמות הנפלא. ועוד כי כבר חגיע בחרושם הורעה לנביא, וזה לא יחכן שיהיה אם היה חרושם בקרי ובהזדמן, וזה מבואר מאד ממה שקדם לנו בזה במאמר השני מוה הספר. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהנפלאות בחדושם הם מסוג הפעולות אשר בחדוש שאר הדברים אשר בכאן שיכללם נמוס הנמצאות וסדרם וישרם, וזה שהאומנות, דרך משל, אשר יהיה בחרוש הנחש מהמטה לא ישלם אם לא בידיעת נמום מציאות הנחש וסדרו וישרו, כמו שלא ישלם העשותו ממינו בזולת זאת הידיעה: ובהיות הענין כן, הנה הוא מבואך שאצל הפועל הנפלאות ידיעה באופן מה בנמום אלו הנמצאות וכדרם וישרם. ובהיות הענין כן, הנה יראה שלא ימלט הענין בזה מחלוקה, אם שיהיה הפועל הוא השם יחברך, כי לו חמצא ידיעה בנמום הנמצאוח, כמו שקדם, או שיהיה הפועל השכל הפועל, כי לו גם כן ידיעה מה בנמוס אלו הנמצאות השפלוח, או שיהיה הפועל הנביא, כי אצלו גם כן ידיעה מה בנמום אלו הנמצאות השפלות. והוא מבואר שאין בכאן פועל אחר יחכן שהייוחם לו זאת הפעולה, וזה כי אי אפשר שנניח הפועל בזה אחד ממניעי הגרמים השמימיים, מפני שאנחנו נמצא אלו הפעולות מסוג הפעולות שישתתפו כלם בחרושם, ואי אפשר שייוחם חרושם לשכל אחר זולת אלו, כמו שיתבאר מדברנו במה שאחר זה. ולפי שההקרמות הצודקות הנמצאות לנו בואת החקירה הם מעטות, ולא יוכנו לנו כי אם בקושי עצום, וכל שכן שיוסיף לנו קושי במציאותם מפני שלא מצאנו בזה לאחד מהקורמים דבר, הנה ראוי שנקדים תחלה כל ההקרמות אשר ימצא אצל מחשבתנו המקיימות חלק חלק מחלקי הסותר בואת החקירה והמבטלות אותם, כי בוה יוכנו לנו הקדמות רבות, ויקל לנו לברור הצורק מהבלתי צורק, כמו שזכר הפלוסוף בספר הנצוח, עם שבזה היישרה להגיענו אל האמת בדרוש ההוא כאופן שלא ישאר בו ספק, כי המחשבות המקבילות אשר לנו בדרוש האחד הם ממה שיתנו לנו ספק בדרוש ההוא, ואם נחבאר האמת בזה הדרוש, ולא נחבאר בטול המחשבות המקבילות לו הנמצאות לנו, הנה נשארנו נבוכים בזה הדרוש, ולא חהיה לנו בוה הדרוש ידיעה בו, וזה כי הידיעה השלמה

תהיה בדבר בשלא ישאר בו ספק, כמו שוכר הפלוסוף במה שאחר הטבע.

ונאמר שכבר ימצא לכל אחד מאלו החלוקות פנים מההראות, וזה שכבר ידמה שיהיה מחזיב שתהיה הויית הנפלאות מיוחסת לשם יתברך, לפי שההוייה בהם היא ממין ההוייה הרצונית המיוחסת לשם יחברך בבריאת העולם, וזה מבואר מענין זאת ההוייה. ועוד כי מפני שהשם יחברך סדר זה הטבע הנמצא לנמצאות כלם, הנה ראוי שלא ימשול אחד מהם לשנות הטבע והסדור ההוא זולת השם יחברך אשר סדר להם זה הטבע. והנה זה הענין כמו הענין במלך הגדול המסדר נמוסים לשריו יהנהגו בהם וינהיגו בהם אשר חחתיהם, שהוא מבואר שלא ימשול אחד מהם לשנות הנמוס ההוא, אבל המושל על זה הוא המלך המסדר הנמוס. וממה שיעזור לזה הדמוי הוא שכבר חמצא כל המופתים הנזכרים בחורה ובדברי הנביאים מיוחסים אל השם יחברך, והו מכואר מענים לברכה והם הסכימו שהפועל בנפלאות הוא השם יתברך, ולזה אמרו בענין מכת הכורות ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך וגומר.

וכבר ימצא גם כן פנים מההראות בשהשכל הפועל הוא הפועל באלו הנפלאות, וזה כי מפני שההורעה בנבואה היא מגעת משכל הפועל, כמו שהחבאר במאמר השני מזה הספר, הוא מבואר שהשכל הפועל יורע חרוש אלו הנפלאוח, ובוה האופן יודיעם לנביא: ובהיות הענין כן, הוא מבואר שהשכל הפועל הוא פועל הנפלאות, ווה שאם היה מיוחם חדוש אלו הנפלאות לשם יחברך לבד על צד הרצון, לא היה אפשר שהגיע הידיעה בהם לשכל הפועל, כי אין לחדושם נמוס וסרור יחכן שחהיה בו יריעה לו. ובכלל הנה מפני שהפועל הנכדל פועל מה שפועל מפני הידיעה אשר לו בנמום ההוא, והיחה אצל השכל הפועל ידיעה בחרוש הנפלאות, הנה ראוי שיהיה הוא הפועל אוחם. ואולם אמרנו שיש לנפלאות נמום מוגבל, כי בזולח זה לא יתכן שחפול ההודעה בהם, כי ההודעה חהיה בדברים המוגבלים ומסודרים מצד מה שהם מוגבלים ומסודרים, כמו שהתבאר במאמר השני מזה הספר. ועוד שהוא בלחי אפשר שחהיה לשכל הנכדל ידיעה בדבר הפרטי במה שהוא פרטי, ולוה הוא מבואר שיש בהכרח לנפלאות נמום כולל, וחגיע הידיעה בהם לנביא במופת הפרטי על האופן שהתבאר במאמר השני מזה הספר מהגעת ידיעת הדבר הפרטי מהשכל הפועל. ועוד כי אלו הפעולות נמצאם כלם באלו הדברים אשר בכאן אשר חיוחם הפעולה בהם לשכל הפועל, ווה שאחה לא חמצא, דרך משל, שיחורש אחר בריאה העולם

ככב מה בגרם השמימיי על דרך פלא, אבל תמצא כשחחפש בזה שכל מתחדש מהנפלאות, יהיו עצמים או מקרים, הם כלם באלו הנמצאות השפלות. ובהיות הענין כן, הנה הוא מכואר שהוא ראוי שיהיה הפועל בהם השכל הפועל. ועוד כי מפני שהיה חדוש הנפלאות להשגחה ולהטבה לאלו הדברים אשר בכאן, והיה השכל הפועל הוא המשגיח בהם בתכלית מה שאפשר, הנה ראוי שתיוחס זאת ההשגחה לו, ווה שאם היתה זאת ההשגחה לשבל אחר, הנה מפני שהיא הולכת באופן מה מהלך השלמות אל ההשגחה אשר ישגיח בה השכל הפועל באלו הרברים, הנה יחויב בזה השכל השני שידע הנמוס אשר בנפש השכל הפועל שהסודר ממנו זאת ההשגחה באלו הדברים, כי אי אפשר שידע מה שישלים הדבר, אם לא ידע מה שהוא שלמות לו, ווה מבואר בנפשו. ואם שישלים הדבר, אם לא ידע מה שהוא שלמות לו, ווה מבואר בנפשו. ואם היה הענין כן, הנה יחויב שיהיה זה השכל השני הפועל אלו הדברים ממנו, ויהיה מדרכו שיגיעו ממנו פעולות באלו הדברים לזה מבואר שהשכל הפועל הוא הפועל באלו הנפלאות.

וכבר ימצא גם כן אופן מההראות בשהאדם הוא הפועל כנפלאות, וזה כי מפני שוה הרצון אשר הוא ההחלח חדוש המופח הוא מחחדש, והיה כלחי אפשר שיונח רצון מחחרש לשם יחברך ולא לשכל הפועל, והיה אפשר שיונח לארם רצון מתחדש, הנה ראוי שיהיה האדם הוא הפועל, ואמנם היה אפשר בו זה, כאשר יודע בנמוס אלו הנמצאות שעור גדול, ושב באופן מה במדרגח השכל הפועל מצד הנמום המושכל אשר בנפשו, ויקרה לו אז שיפעל פעולות מחיחסות לפעולות הנבדל, ויקרה לו חדוש הרצון מצד היותו רבק בחמר. וכבר תעמור על ציור זה הענין כשיתבאר לך קלוח התפעל החמר המיוחד מצורחו המיוחדה, וזה שכבר תמצא שיתחדש האדמימות בביישן בקלוח נפלא, מפני הפעלות הנפש מהבושח. ובכלל הנה השמע החמר המיוחד לצורה המיוחדת הוא נפלא מאד, כמו שוכרנו במה שקדם, ובזה האופן יחכן שיצוייר בארם, כשהיתה צורתו מקפת באופן מה באלו הדברים השפלים, שיתפעלו ממנו באופן שירצה, ווה שכבר יהיו לו כלם במדרגת החמר המיוחד אל הצורה המיוחדת. וכבר יעזור לזה הדמוי מה שנמצא מחנאי הנפלאות שיהיה בהם מבוא לנביא, כי האדם הנביא הוא היורע מאלו הנמצאות יותר משאר האנשים, וזה היה כש שלם לו ההחבוררות לשכל מבין שאר חלקי הנפש ליהרון שלמותו וחוזק השתמשותי בפעולתו אשר היא ההשגה. ועוד שכבר נמצא שכל אשר היתה מדרגת הנביא יותר גבוהה יהיו המופחים הנעשים על ידו יוחר נפלאים, ולוה העידה החורה שיש הבדל נפלא בין המופחים שנעשו על יד משה רבינו עליו השלום ובין המופחים הנעשים על יד זולחו, וזה ממה שיורה שדנביא הוא הפועל הנפלאות. והנה ידמה שכבר נטה לזה הדעת החכם רבי אברהם אבן עזרא זכרונו לברכה, ומפני זה חשב שהוצרך משה להכות במטה פעמים להוציא המים, כי בפעם הראשונה לא היה מחבודד בהשגחו הכוללת מפני הכעם שקרה לו, ולזה אמר שכבר שב החלק חלק, וזה כי בעת שלא ישתמש הנביא בהשגחו לא תהיה צורתו מקפח רק בחמרה המיוחד לפי מה שיחשוב זה החכם.

הנה אלו הם אופני ההראות אשר ימצאו לחלק חלק מחלקי הסותר בואת החקירה. וכבר ימצא גם כן מה שיבוטל בו חלק חלק מהם, וזה שכבר ידמה שאין ראוי שיהיה השם יחברך הוא הפועל הקרוב באלו הנפלאוח, שאם היה הדבר כן, יהיה פעל השכל הפועל בזה העולם השפל יותר נכבד מפועל השם יחברך בו, וזה כי פעל השכל הפועל הוא בו טוב חמיד בעצמור, וזה הפעל איננו טוב כי אם במקרה, רוצה לומר פעל הנפלאות, ווה מבואר הגנוח, רצוני שיהיה פעל השכל הפועל באלו הדברים יותר נכבד מפעל השם יחברך בהם. והמשל שהיות הנחש מהמטה איננו טוב כצד עצמותו, ואמנם היה טוב מצד שיקנו מזה אמונה טיבה מי שיראו זה המופת: וכן היות יד הנביא מצורעת איננו טוב מצד עצמותו, אכל הוא רע מצד עצמותו, ואמנם היה טוב במקרה להקנות לאנשים הרואים זה אמונה טיבה. ועוד כי אם היה השם יחברך פועל בזה, הנה יהיה פעל השכל הפועל כאלו הדברים יותר נכבר, מפני שפעולתו מקפת בהם בכל הזמן בדבקות, ואולם פעל השם יהברך בהם יהיה במעט מן הזמן, ויהיה עומר בטל מהפועל המיוחם לו ברוב הומן, ווה בחכלית הגנות. ועוד שאם היה הדבר כן, היה בלתי אפשר שחגיע זאת ההודעה לנביא כנבואה, ווה כי הפועל בואת ההודעה הוא השכל הפועל, כמו שהתבאר במה שקדם, ולא יחבן שחהיה לשכל הפועל זאח היד עה, אם הונח השם יחברך פועל הנפלאות, כמו שבארנו כמה שקדם. ועוד שאם הנחנו השם יתברך פועל הנפלאות, היה מחויב אם שיתחדש לו רצון וידיעה כשירצה לחדש המופת אשר יחדשהו, ואם שיהיה חרוש זה המופח בזה העח אשר יחדש בו כוגבל ומסודר מרצונו הקדום. והנה המאמר בשיחרדש לו רצון וידיעה הוא בתכלית הבטול. ואם הנחנו שיהיה חרוש זה המופח כזה העת אשר יתחרש כו מוגבל ומסודר מרצונו הקדום, כמו שיראה שידמו קצת רבותינו זכרונם לברכה במה שאמרו בענין הנפלאות שתנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ובמה שאמרו גם כן שהם נבראו בין השמשות,

רוצה לומר שכבר נבראו אחר הוייה העולם בששת הימים קודם שיכנס יום השבת, הנה יהחייבו מזה בטולים רבים אין המלט מהם. מהם, שאם היה הענין כן, לא היה צריך חדוש המופח לנביא, אכל היה מהחדש בבא העת ההוא בזולת נביא, וזה חלוף המפורסם. ומהם, שאם היה הענין כן, הנה לא ימנע הענין כזה מחלוקה, אם שנאמר שהשם סדר לפי רצונו הקרום שיהיה חרוש זה המופח בזה העח לא לחכלית אשר בעבורו נמצא, אבל קרה שיגיע ממנו זה החכלית הטוב, והנה המאמר בשיהיה השם יחברך מסדר חדוש אלו המופחים בעח אשר ימצאו בו לא לשום חועלה הוא מאמר מבואר הבטול והגנוח, שאם היה הדבר כן, יהיה השם יחברך פועל פעל הבטלה: ועוד שלא אשער איך יחכן שיגיע מהמופחים במקרה זה החועלה הנפלא המגיע מהם. ואם אמרנו שהשם יחברך סדר לפי רצונו הקדום שיהיה חדוש המופחים בזה העת אשר יתחדשו בו לתכלית אשר בעבורו נמצאו, הנה יחויב מזה שיהיה בטל טבע האפשר: והמשל שקריעת ים סוף אם היה ידוע מקרם לשם יחברך שיהיה חרושו בעת שנחחרש להטביע המצרים ולהקנות לישראל אמונה שלמה בשם יחברך, הנה יהיה מחויב שיהיו רורפים המצרים בזה העת אחר ישראל בים, ושיהיו ישראל אז בלחי שלמי האמונה בשם יחברך, שאם לא היה זה מחויב, הנה אפשר שיחחרש זה המופח בעת ההוא אשר הגבילו השם יחברך, ולא יחחרש ממנו חועלח, וזה כי המצרים היה אפשר שלא ילכו אז במקום ההוא, כי זה מיוחם לבחירתם, וכן היה אפשר זה לישראל. וכבר היה אפשר לישראל שיהיו שלמי האמונה בשם יחברך קודם זה הזמן: וכאשר היה זה כן, הוא מבואר שכבר יחחייב מזה שיסחלק טבע האפשר, וזה בחכלית הבטול. והנה זאח הטענה חבטל גם כן שיהיה השכל הפועל פועל אלו הנפלאות. ועוד כי השם יחברך הוא נמוס הנמצאות וסדרם וישרם ובזה האופן יתכן שיהיה פועל הנמצאות: ובהיות הענין כן, והיה מכואר שחרוש המופחים הוא דבר יוצא מגדר נמים הנמצאות, לפי שאין לזאת ההוייה הגבלה, אבל יחכן שחהיה מרברים רבים מאד, כאלו חאמר שחרוש הנחש יחכן שיהיה בזה האופן מאיזה דבר שיהיה מאלו הדברים, כן הענין בדבר דבר מהדברים אשר בכאן, הנה הוא מבואר שאי אפשר שיהיה הפועל לואת החוייה השם יחברך, לפי שהוא בלחי אפשר שיהיה זה הסדור נכלל בסדור נמוס הנמצאות אשר בנפש השם יחברך. וואת הטענה תבטל גם כן שיהיה השכל הפועל פועל אלו הנפלאות. וכבר יחבאר גם כן שהוא בלחי אפשר שיהיה האדם פועל אלו הנפלאות, ווה שאם היה הענין כן, לא חגיע לו ההודעה בנבואה, אבל

יהיה זה הענין מיוחס אל רצונו. ועוד כי הוא מבואר שהוא בלחי אפשר שיהיה האדם הוא הפועל בזה, לפי שאי אפשר שחהיה לו ידיעה שלימה בנמום אלו הנמצאוח, בדרך שיהיה אפשר בו שיהיה פועל, כבר החבאר זה בראשון מזה הספר עד שגם נמוס אחד ממיני הבעלי חיים לא יתכן שיושג לו בשלמות. ובהיות הענין כן, הנה איך יתכן שיהיה פועל, מי יתן ואדע. ועוד שאם היה הדבר כן, כמה אני תמה למה היה האדם פועל הדברים היוצאים מגדר נמוס הנמצאות האלו אשר הוא מושכל לו, וזה כי מפני שהאדם, אם היה פועל כמו אלו הדברים, היה פועל אותם מצד מה ששכלו מתבודד מבין שאר חלקי הנפש בהשנתו, ומזה הצד היה בלחי דבר בחמר, הוא מבואר שאי אפשר בחרוש הרצון בו שהוא סבה לחדוש המופת לפי ואת ההנחה שנייחם אותה לשכל האנושי מפני היותו דבק בחמר, כי הוא יפעל מזה הצד, וזה מבואר מאד, עד שהאריכות נבאורו הוא מותר. ועור שאם היה הענין כן, היה אפשר באדם שחשנה עצמותו, וזה בתכלית הבטול. ווה יחבאר ממה שאומר, והוא כי מפני שהיה האדם מושל לשנות אלו הדברים ממנהגם הטבעי לפי זאת ההנחה, מפני היותו להם כמו צורה, הוא מבואר שכבר יתחייב מזה שיהיה יותר מושל לשנות מציאותו, כאלו תאמר שיעשה מעצמו נחש, וזה כי הוא יותר אמחי בשיהיה צורה לחמר המיוחד, והנה המאמר בצורה שתשנה המהוח אשר הוא בו היא מאמר סוחר נפשו, וזה כי הצורה הוא מה שיכודר ממנו מהוח הדבר אשר היא לו צורה, ולוה לא יחכן שחצויר בצורה שחפסיד מה שהיא לו צורה. ובכלל הנה אם באנו לזכור כל הבטולים המחחייבים מהנחח האדם פועל הנפלאות, הצטרכנו למאמר ארוך, ולזה נקצר ונעמוד מזה על מה שיחבאר בו בטול זאת ההנחה.

ואחר שכבר ההכאר מה שיש מאופני ההראות לחלק חלק מאלו החלקים ומה שיבוטל בו אחר אחד מהם, הנה ראוי שנברר הצודק מהבלתי צודק. ונאמר שהוא מבואר שמה שיבוטל בו באלו הטענות מהבלתי צודק. ונאמר שהוא מבואר שמה שיבוטל בו באלו הטענות שיהיה האדם פועל הנפלאות הוא צודק בלי ספק, ווה מבואר מדברינו בזכרנו אלו הטענות ואולם מה שקיים שיהיה האדם הוא הפועל מפני ידיעתו באופן מה נמוס אלו הנמצאות, כבר החבאר בטולו אצל מאמר בטענות המבטלות שיהיה האדם הוא הפועל בנפלאות. וכן מה שקיים שיהיה האדם הוא הפועל מפני מה שנמצא מתנאי המופתים שיהיה שם נביא, ושכל מה שהיתה מדרגת הנביא יותר גבוהה היה אפשר שיהיה המופת יותר נפלא, הוא גם כן מבואר שלא יחויב מזה שיהיה הנביא פועל הנפלאות, אבל מה שיחויב הוא שיש לנביא רושם שיהיה הנביא פועל הנפלאות, אבל מה שיחויב הוא שיש לנביא רושם

מה בחרוש הנפלאות, ווה שאין כל מה שיהיה לו מבוא בחרוש הרבר הוא פועל אותו, כמו שימצא לנפש מבוא בחרוש האדמימות בביישן, ואינה פועלת אותו, אבל היא מקבלת, וכן ימצא למוח רושם מה במציאת ההרגש בבעלי חיים אשר לו מזה, ואינו הפועל בזה, כמו שהתבאר בספר בעלי חיים. וכאשר היה זה כן, הנה ראוי שנחקור באיזה אופן יחכן שיהיה לאדם מבוא בזה הפעל מזולת שיהיה הוא הפועל, וזהו ממה שיחבאר במה שאחר זה. - וכן נאמר שמה שנחבטל בו שיהיה השם יחברך הוא הפועל באלו הנמצאות הוא מבואר שהטענות ההם צודקות כלם או רובם, וזה מבואר מעצם הטענות ההם: ואולם מה שנתקיים בו שיהיה השם יתברך הוא הפועל מפני הרמות זאת ההוייה להויית העולם המיוחסת לשם יחברך לא יחויב בו על כל פנים שיהיה השם יתברך הפועל הקרוב, וזה שואת ההוייה היא הוייה כחלק מחלקי העולם, והיא מנמצא אל נמצא, כמו הענין בשאר ההוייות אשר יעשה אותם השכל הפועל, והויית העולם המיוחסת לשם יחברך היא הוייה כללית, והיא אינה מנמצא אל נמצא. וכן מה שקיים שיהיה השם יחברך הוא הפועל בנפלאות מפני שהוא סדר זה הנמום לנמצאות, ואין ראוי שימשול אחד מהם על סרורו זולת השם יחברך, איננו גם כן ממה שיחייב שיהיה השם יחברך הוא הפועל, וזה שאנחנו נאמר שחדוש הנפלאות הוא מעצם הנמוס אשר סדר השם יחברך לנמצאות, ולזה היה אכשר שתפול בו ההודעה לנביא בנבואה, כי ההודעה לא יתכן שיהיה אלא בדברים המוגבלים ומסודרים מצד מה שהם מוגבלים ומסודרים, כמו שהתבאר במאמר השני מזה הספר. ומזה המקום חסור הטענה המבטלת שיהיה הפועל לנפלאות השם יתברך או השכל הפועל מפני היות חרושם יוצא מגדר נמוס הנמצאות. ואולם מה שנמצא כתוב שיחם פועל הנפלאות לשם יחברך איננו גם כן מה שיחייב שיהיה השם יחברך הוא הפועל הקרוב, וזה שכבר חמצא שכל הענינים המחחרשים יחס הכחוב לשם יחברך, ואפילו הענינים שהחחלתם הבחירה האנושית, כאמרו כי ה' קלל את דוד, ואמנם היה זה כן, לפי שהשם יתברך הוא התחלת כל הדברים המתחרשים לפי מה שהתבאר מענינו, אלא שאינו הפועל הקרוב להם. — וכן נאמר שהוא מבואר שמה שקיים שיהיה השכל הפועל הוא הפועל באלו הנפלאות מאלו רטענות אשר זכרנו הוא אמתי שאין ספק בו, וזה מבואר בנפשו מעצם הטענות אשר זכרנו בזה. ואולם מה שבטל היות השכל הפועל פועל אותם מפני היות הנפלאות דברים יוצאים מגדר נמוס הנמצאות, הנה כבר אמרנו בהתרו במה שקרם, וזה שהוא מבואר שהם בעצם נמוס הנמצאות, ולוה היה

אפשר בהם שחגיע הודעה לנביא מהם. ואולם מה שבטל שיהיה השכל הפועל פועל הנפלאות מפני שכבר יחויב לו כוה אם חרוש ידיעה וחרוש רצוו, או בטול טבע האפשר, הנה ראוי שנעיין בו. וזה שואח הטענה חבטל גם כן שיהיה השם יחברך הוא הפועל. ולפי שבכאן פועל בהם זולת השם יחברך או השכל הפועל, כי אי אפשר שייוחם זה הפעל לאדם, כמו שבארנו, ואי אפשר גם כן שייוחם לשכל אחד נבדל זולת השכל הפועל וזולת השם יתברך, לפי שכאשר הונח הענין כן, הנה יהיה השכל ההוא הוא השכל הפועל בעינו, כמו שבארנו במה שקדם, עד שכאשר נייחס זה הפעל לאיזה שכל נבדל שיהיה, הנה יחויב זה הבטול בעינו׳ הנה הוא מבואר שאי אפשר שיהיה מזולת שיהיה נכלל בזאח הטענה דבר בלחי צודק, או שיהיה האדם הוא הפועל: ולפי שכבר התבאר שאי אפשר שיהיה האדם הוא הפועל, הנה הוא מבואר שיחויב שיהיה נכלל בזאת הטענה דבר בלחי צורק. ובהיות הענין כן, הנה מה הוא זה הרבר אשר הוא כלחי צודק בה, מי יחן ואדע. ונאמר שכבר התבאר במאמר השני מזה הספר איך יחכן שיגיע מהפועל הנבדל הגעה פרטית או פעל פרטי, ווה אמנם יהיה מצד המקבל, והתבאר אצל המאמר בהשגחה כי השכל הפועל הוא משגיח יותר במה שיקרב יותר למדרגתו, ומזה הצד חוייב שתהיה השגחתו באישי האדם מתחלפת להתחלף מדרגות האנשים בקורבה ורוחק ממדרגת השכל הפועל: והוא מבואר שואת ההשגחה שיש לו באנשים מצר קורבתם אליו יש לה גם כן נמום וסדר, וימשר זה השעור מן ההשגחה לזה האיש, לא במה שהוא זה האיש, אבל במה שהוא איזה איש הזרמן שיהיה בזאת המדרגה מהקורבה לשכל הפועל. וכאשר היה זה כן, והיה מבואר מענין הנפלאות שהם על צד ההשגחה, הוא מבואר שבוה האופן ישלם ענין הנפלאות מהשכל הפועל מזולת שתתחדש לו ידיעה ורצון. והנה אין חדושם גם כן הכרחי, כי כבר אפשר שתבלבל הבחירה האנושית זה הנמוס, כמו הענין בשאר הדברים המסודרים מהשכל הפועל ומהגרמים השמימיים, כמו שבארנו במאמר השני והשלישי והרביעי מזה הספר. וכמו ששם השם יתברך טבע בבחירה האנושית להשלים מה שחסר מן הטוב מפאת הסדור המסודר מהגרמים השמימיים, כמו שקדם בשני וברביעי מזה הספר, כן שם זה הסדור בנפש השכל הפועל מההשגחה באישי האדם להשלים מה שחסר מן הטוב מצד הסדור המסודר מהגרמים השמימיים. ובכאן הותר הספק בטענה ההיא, וזה מבואר מאד.

והנה מפני זה היה מהכרח מציאות הנפלאות שיהיה שם נביא, כי הקורבה אשר לאדם למדרגת השכל הפועל ידמה שלא ימשך ממנה וה השעור מן ההשגחה אם לא היה שכל האיש ההוא כאופן מהשלמוח יחכן בו שיהיה נביא, ולזה היה אפשר במופח שיהיה יותר עצום כל מה שהיתה מדרגת הנביא יותר עצומה. ובכאן החבאר מי הוא הפועל בנפלאות. ובאיזה צד יהיה לאדם מבוא בהם, והוא מה שכוננו באורו בזה הפרק. והוא מבואר שמה שאמרו רבוחינו זכרונם לברכה מענין המופחים חנאי החנה הקדוש כרוך הוא עם מעשה בראשית, ושהם נבראו בין השמשוח, הוא מסכים אל מה שהתבאר בכאן מענין הנפלאות, וזה שכבר התבאר בכאן שיש לחדוש הנפלאות נמוס וסרור, ווה הנמוס הוא מסודר בהכרח בהחחדש העולם. והחבונן חכמתם באמרם ככמו אלו הענינים שהם נבראו בין השמשוח, וזה שההוייה אשר חהיה בששח הימים אשר נתיחסה להם בריאח העולם היתה רצונית, ומה שנמשך מן ההוייה ביום השביעי היה הוייה טבעית. וכבר ידעת שהם יקראו בין השמשות הזמן הממוצע בין שני הימים אשר יהיה בו חלק מה מכל אחד מהם, ובזה אמרו בכאן שהויית הנפלאות היא כמו ממוצעת בין ההוייה הרצונית אשר נתחדש ממנה העולם ובין ההוייה הטבעית אשר נמשך בה מציאות העולם אחר התחדשו. וזה כי מפני שיש לה נמום וסדור באופן מה היא דומה להוייה הטבעית, ומפני שלא היה המתחדש בה מתחדש מדבר מוגבל, כמו שימצא זה בהוייה הטבעית, הנה היא דומה להוייה הרצונית. ועוד כי זאת ההוייה מפני שלא חהיה באמצעות חנועת הגרמים השמימיים והפעל אשר יתחדש בכאן מנצוצי הככבים, כמו שימצא זה הענין בהוייה הטבעית, הנה היא רומה להוייה הרצונית אשר נהחדש בה העולם, כי לא ההחדש המחחדש באמצעות הככבים ותנועת הגרמים השמימיים. ולואת הסבה אמרו רבוחינו זכרונם לברכה שחדוש המופת יהיה בזולת אמצעי, כי זה הפעל אינו מסודר מהגרמים השמימיים, אבל הוא מסודר מהשכל השופע ממניעי הגרמים השמימיים. וזהו אמרם ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך וכולי, להורות על שזאת המכה היתה על דרך מופח, ולא היתה מסודרת מהגרמים השמימיים. ומפני זה אמרו רבוחינו זכרונם לברכה בכמו אלו הדברים אשר יהחדשו מהשכל הפועל על צד ההשגחה האישיח שהמפהחות ההם לא נמסרו ביד שליח. וזהו אמרם שלשה מפחחות לא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של חיה, מפתח של גשמים, מפתח של תחיית המחים: והנה רצו בזה מה שיהיה מהפחח רחם של עקרה על צה ההשגחה האישיית, ומה שיחחרש מהגשמים מפני ההשגחה האישיית, ואולם חחיית המתים, להיותו מהנפלאות היותר עצומות, הוא מבואר גם כן שחדושו הוא מפני ההשגחה האישיית, כאלו

תאמר להקנות לאנשים כלם בעת ההיא אמונה שלמה כשם יתברך, וזה שכמו שהיה חדוש הנפלאות על יד משה להקנות לישראל אמונה שלמה בשם יתברך, כאמרו אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וכו/, וסוף המאמר וידעתם כי אני ה', כן יהיה חדוש זה המופת בזמן ההוא להקנות לכל האנשים אמונה שלמה, כמו שיעד ואמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם כשם ה' ולעבדו שכם אחד. והנה אין הכונה בכאן לחקיר בענין חחית המתים, כי זה ממה שהוא יותר ראוי שחהיה החקירה בו בפירושנו לדברי הנביאים ולדברי חכמי חורתנו, אלא שסדר הדברים הביאנו לזה. וכבר תמצא גם כן שרבותינו זברונם לברכה הסכימו שכל מה שיתחדש בכאן יחדשהו השם יתברך על יד אמצעי, לא שיהיה הוא הפועל הקרוב' אמרו אין הקדוש ברוך הוא עושה דבר אלא אם כן נמלך בפ מליא של מעלה' וראוי שנבין שמאמרם הוא במה שעשה אותו השם יתברך אחר חדוש העולם, לא שמאמרם הוא במה שעשה אותו השם יתברך אחר חדוש העולם, לא למי שיאמין בחדוש העולם, וזה מבואר.

פרק אחד עשר

יתבאר בו שהוא אפשר שיתחדשו הנפלאות על יד חכם שאינו נביא.

ואולם על יד מי יחכן שיהיה חרוש הנפלאות, הנה הוא מבואר ממה שקדם שהוא ראוי שיהיה על יד נביא, שאם לא היה הענין כן, לא היה מופח לישראל שכבר נראה השם יחברך למשה מפני מה שעשה משה בפניהם מהמופחים. וראוי היה להיוח כן, וזה כי מפני שהעשות הנפלאות הוא על צר ההשגחה היותר נפלאה שאפשר שתהיה, והיתה ההשגחה הואת מצד עוצם קורבת מדרגת האיש ההוא למדרגת השכל הפועל, הנה ראוי שחהיה כמו זאת ההשגחה למי שיהיה מן האנשים בתכלית מה שאפשר מן הקורבה לשכל הפועל ולמדרגתו. אלא שכאשר הנחנו הענין כן, יקשה לתח הסבה במה שספרו רבותינו זכרונם לברכה במקומות רבים שנהחדשו נפלאות מה על יד חכמי הדורות ההם שלא היו נביאים. ונאמר שכבר ידמה שיהיה אפשר התחדש המופת על צד ההשגחה לחכם שאינו נביא, כאשר היתה מדרגתו בחכמה עצומה. ואולם המופת שיהיה בזה הענין לנביא בנבואה הוא מפני ההגדה בחרוש אלו הנפלאות טרם בואם, וזה כי כבר יחכן שידע הקוסם הרבה מהרברים המתחרשים אשר הם מסודרים מהגרמים השמימיים, כמו שהחבאר בשני מזה הספר, ולזה לא יחבאר על כל פנים כמה שיגיד בחדושם שהוא נביא: ואולם הנפלאות, מפני שאי אפשר שתהיינה מסודרות מהגרמים השמימיים, כמו שקדם, הנה מי שיגיד בחדושם קודם כואם בהכרח הוא נכיא,
ובזה האופן היה מופח לישראל שכבר היה משה נביא בהודיעו אותם
חדושי אלו הגפלאות טרם בואם. והנה מה שנראה בספורי דברי
הנביאים בכל מה שיתחדש מאלו הנפלאות שכבר היה לנביא מבוא
בחדושים לא יחויב שלא יהיה אפשר התחדשם על יד חכם שאינו נביא,
והנה לא בא ספור מזה הענין בדברי הנביאים לרוחק המצא חכם
שאינו נביא במדרגה מהשלמות שחדבק בו כמו זאת ההשגחה, ועוד
שכבר היו אז נמצאים הנביאים, והיה מה שיתחדש על ידם מספיק,
עם שהוא אפשר שכבר קרה זה גם כן בזמנים ההם, אלא שלא נזכר
זה בדברי הנביאים, כי די במה שנזכר בדבריהם מהמופתים שנעשו על
יד הנביאים. ולפי שזאת ההשגחה יחוייב שחהיה יותר חזקה בהיות
מדרגת המושגח יותר חזקה, היה שיתחדשו נפלאות יותר עצומות על
יד הנביא אשר מדרגתו יותר עצומה, כמו שזכרנו במה שקדם.

פרק שנים עשר

יתבאר בו באיזה מהדברים יתכן שיתחדשו הנפלאות ובאיזה מהם לא, ואיך יתכן שיתחדשו בהם.

וראוי שנחקור באיזה מהדברים יחכן שיחחדשו הנפלאות ובאיזה מהם לא יחכן זה.

ונאמר חחלה שכבר יראה שאי אפשר שיתחדש דבר מה מהנפלאוח ימשך מציאותו מציאות מחמיד, כאלו תאמר שישתנה טבע דבר מהנמצאות בפליאה שנוי מחמיד לא יפסק, שאם היה אפשר זה, היה אפשר זה בהכרח, מפני שאין המסודר מזה מהגרמים השמימיים טוב בעצמותוי שאם היה טוב בעצמותו לא יתכן בו שישתנה חמיד מפני ההטבה, וזה שכבר אפשר שיקרה למה שהוא טוב בעצמותו שיהיה יותר טוב במקרה בעה מה שישחנה הסרור בו, אבל אי אפשר בו שיהיה חמיר במקרה יותר טוב שישחנה הסדור ההוא, כי לא יחכן כמה שבמקרה שיהיה מהמיד על זה האופן, אבל על כל פנים אם היה, יהיה במעט מן הומן: והוא מבואר שאם הנחנו שהוא לא יהיה טוב מה שהיה מסודר מזה הענין מהגרמים השמימיים, הנה נייחס חסרון לשם יחברך בשומו הטבע על זה האופן שימשר ממנו המשך מחמיר זה החסרון, ולזה הוא מבואר שהוא מחויב בנפלאות שלא ימשך מציאותם המשך מחמיר. ובזה בעינו יקרה בתורה, והוא שכבר אפשר שישתנה בה דבר בעת מה, להיותו יותר טוב בעת ההיא, כמו הקרבן שהקריב אליהו בהר הכרמל בעת אסור הבמות, ומה שידמה לוה, אבל לא יתכן שתשתנה דבר מן התוהר

שנוי מחמיר, כי מה שימצא כו השלמות והטוב בעצמותו אי אפשר שיהיה חלופו יותר טוב המיד, אבל אם היה, הנה יהיה זה במעט מהומן זבדרך מקרה. ומזה הצד ימצא הבדל עצום בין הנפלאות אשר יתחדשו על יד הנביא האחר ובין הנפלאות אשר יחחרשו על יד הנביא אשר הוא למטה ממנו במדרגה, וזה כי כל מה שהיחה מדרגת הנביא יוחר גבוהה יהיה המופת שיתחדש על ידו יותר כולל וימשך מציאותו יותר מהזמן, כאלו תאמר שהוא מתקרב יותר אל טבע הדבר הטבעי, להיות הטוב המקרי בו יותר מתיחס אל העצם. וכזה האופן נמצא הבדל נפלא בין מופחי משה רבינו עליו השלום ובין מופחי זולחו מהנביאים, וזה שמופחי משה חמצא כוללים מאד, וזה מבואר מהמכוח שההפשט ענינם בכל המצריים, וחמצא בהם גם כן מה שנמשך מציאותו זמן ארוך, כמו מופח המן ועמוד האש ועמוד הענן שנמשך מציאותם כמו ארבעים שנה, וזה רבר לא חמצאהו זולחי במשה רבינו עליו השלום, וזה כי מה שעשה אליהו מכר הקמח וצפחת השמן שנמשך מציאותו זמן מה לא היה אלא לאשה אחת, ולא היה שעור הזמן ההוא ארוך כמו אורך זמן המשך מציאות המן ועמור האש ועמור הענן. והנה היה זה הענין כן במשה לרוב החבודד שכלו חמיד בהשגחו באופן שיהיה אפשר שימשך חמיד לו מהשכל הפועל זה האופן מההשגחה. הנה מפני מה שנמצא בהשגחו מהקורבה למדרגת השכל הפועל יותר ממה שנמצא מזה לזולתו, היה המופח שנעשה על ידו יותר כולל ויותר נפלא ומפני מה שנמצא בהתאחרותו עם השכל הפועל מהחמירות, היו מופחיו מחמירים זמן ארוך. וזהו מה שהעירה החורה מההברל הנמצא בין הנפלאות שנעשו על יד משה רבינו עליו השלום ובין הנפלאות שנעשו על יד זולתו.

ונאמר עוד שאי אפשר שיתחדשו הנפלאות בדברים אשר הציור במצאותם סותר נפשו, כאלו תאמר שישוב השחור לבן, והוא שחור, בדרך שיתקבצו המקבילים יחד בנושא אחד מצד אחד, כי תכף שנניח דבר נמצא בזה התאר הנה תהיה זאת ההנחה סותרת נפשה, וזה כי מה שהוא לבן איננו שחור, ויהיה אם כן הדבר האחד שחור ובלתי שחור יחד, וזה בתכלית הבטול. ומפני זה הוא מבואר שלא יתחדשו הנפלאות בענינים הלמודיים במה שהם למודיים, והמשל שאי אפשר שיתחדש משולש ישר הקוים יהיה זויותיו פחות משתי זויות נצבות, וזה שאם היה אפשר זה, הנה יהיו זויות זה המשולש שוות לשתי נצבות ובלתי שוות יחד, וזה שקר, כי הסותרים לא יתקבצו יחד בנושא אחד. ולזאת הסבה בעינה יתבאר שלא יתחדשו הנפלאות בדברים החולפים מצד מה שהם בעינה יתבאר שלו תאמר שיהיה שם יום אחד חולף לא ירד בו מטר בירושלים חולפים, כאלו תאמר שיהיה שם יום אחד חולף לא ירד בו מטר בירושלים

ויתחדש אחר זה על דרך הפלא שכבר ירד המטר ביום ההוא בחולף בעינו בירושלים, וזה כי מפני שכבר יצא לפעל היום ההוא, והיה בלחי יורד בו המטר, הנה אם ישוב אחר זה על דרך פלא שיהיה כבר ירד המטר בו, יחקבצו שני המקבילים בעה ההוא שנניח שירד בו המטר ושלא ירד בו במקום אחד בעינו. ועוד כי המתחדש במה שהוא מהחדש הוא מתחדש בזמן העחיד לא בזמן החולף, וזה מבואר מאר, עד שהאריכות בבאזרו מותר.

ונאמר עוד שאי אפשר שיתחדש מופח בגרמים השמימיים, ווה כי כבר החבאר שהשכל הפועל הוא הפועל באלו הנפלאות, כמו שקדם, ולא יחכו שיהיה השכל הפועל פועל בגרמים השמימיים, כי הוא עלול מהם. ועוד כי מפני שהיה מציאות הנפלאות על צד ההטבה והחנינה, כמו שהחבאר, והיה מבואר ממה שקדם שבהשחנות סדר מה מעניני הגרמים השמימיים יהחדש הפסר נפלא לאלו הדברים השפלים בכללם, הנה מן השקר שישתנה דבר מהגרמים השמימיים על דרך מופח. ולא יספק ארם עלינו מעמידת השמש ליהושע, כי אין הכונה בו שחתבטל חנועה השמש, והעד על זה אמרו ולא אץ לבוא כיום המים, ר"ל שלא מהר לבוא, ומה שאינו מחנועע לא יחכן שיאמר בו שלא מהר הנועהו, אבל יאמר זה במה שמחנועע לא במהירוח, ולזה הוא מבואר שאין הכונה באמרו שמש בגבעון דום שהחבטל הנועחו, אבל הכונה בזה שלא יסור השמש משיהיה אצלם כנגר גבעון, ולא יסור הירח משיהיה אצלם כנגר עמק אילון, עד שחשלם נקמח גוי אויביו בזה השעור המעטי אשר יראו בו השמש כנגר גבעון והירח כנגד עמק אילון. והוא מבואר שהשמש והירח, עם היוחם מהנועעים חנועחם הנהוגה, ימצאו כנגד מקום אחד רחב זמן מה, כמו הענין בגבעון ובעמק אילון, והוא מה שאמר וירום השמש וירח עמד, ר"ל שכבר דם השמש בגבעון ועמד הירח בעמק אילון, עד שנשלמה נקמח גוי אויביו, כמו ששאל יהושע, ואמנם קצר הכתוב בזה הספור כמנהגו. ואולם מה שאמר שכבר עמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום חמים, הנה הכונה בזה הוא מה שאומר. וזה שכבר החבאר בחכמת הככבים הגלות מבואר שהשמש או איזה ככב שיהיה, כשהיה בחצי השמים, לא יורגש לו ירידה בכמו חצי שעה הרגש מבואר, אבל יהיה גבהו קרוב להיות אחד מכמו חצי שעה קודם חצי היום עד חצי שעה אחר חצי היום, וזה מבואר כשיוכט בגבהו באחר מהכלים העשוים לזה, כמו האצטרולב ומה שירמה לו, והוא מבואר שסבת היום הוא השמש, והנה עד חצי היום יתחוק פועל השמש ואורו, ואז היום חמים ושלם,

יאחר כן יחסר מעט מעט, עד שיעדר אורו בכלוחו וילך זה בסבוב ומפני זה הוא מבואר שהחמימות הוא נמצא כיום כשהיה השמש בחצי השמים, כי עד הזמן ההוא יהיה אור היום ושלמותו ופעולתו הולך אל ההוספה והשלמות, ואחר כן דורך אל החסרון, ולוה אמר בעת הערב כי היום רד מאוד, וזה ממה שיורה שהיום עולה ומוסיף עד חצי היום, ולזה הוא מבואר שהיום הוא חמים בחצי היום. והנה מופח יהושע היה שהוא אמר שחשלם נקמח גוי אויביו בזה הזמן הקצר אשר לא חורגש בו לשמש ירידה בהיותו בחצי השמים, ווהו אמרו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום חמים: ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל: רוצה בזה שלא הורגש השמש יוצא מכנגר גבעון לעיני ישראל, ולא יצא הירח מכנגר עמק אילון עד שנשלמה נקמת גוי אויביו. ואחר כן ביאר הסבה בזה, כרי שלא יחשוב חושב שנחבטלה תנועת השמש, ואמר כי השמש היה בחצי השמים, והיה זה סבה שלא מהר לרדח, כמו שימצא זה הענין בכל יום כשהוא בחמימוחו ושלמוחו שלא ימהר אז השמש לרדח, ולזה אמר שלא היה כיום ההוא לפני: ולאחריו שישמע השם לקול איש לעשוח חכף דבר גדול כזה בזה השעור המעטי מן הזמן, ואמנם היה זה כן רוצה לומר שתשלם זאת הנקמה בזה הזמן המעטי, כי ה' נלחם לישראל. ואולם בירח לא נחן סבה איך יתכן שחעמוד כנגד עמק אילון כל הזמן הזה, לפי שעמק אילון היה לפי מה שאחשוב יוהר רחב מגבעון, ולזה יהכן שהעמור הירח שם זמן מורגש מה. ומה שיוסיף גלוי ושלמות על מה שבארנו מזה הענין הוא מה שנוכר בחורה מההבדל בין מופתי משה רבינו עליו השלום למופח זולחו, ואם היה מופח יהושע על זה האופן שישתנה בו נמום תנועת הגרמים השמימיים, היה יותר נפלא לאין שעור זה המופח ממופחי משה רבינו, וזה מבואר מאד. ומפני שהוקשה זה הענין לקצח רבוחינו זכרונם לברכה, להיותם מבינים מזה הענין שישהנה בו חנועת הגרמים השמימים, הסכימו שכבר נעשה זה המופח על יד משה רבינו, אלא שהוא מבואר שאם היה הענין כן, לא השמיטה התורה זכרו, עם היות קטבה אשר עליה תסוב האמנת המופחים. וכבר יחבאר לך עור שזה המופת לא היה שתחבטל תנועת השמש והירח, כמו שזכרנו, לפי שהוא מן השקר שיתחרש מופת מהמופתים לבטלה לפי מה שהחבאר מענינם, וזה שעמירת השמש אם היתה אז, לא נמצא ממנה חועלח לא לישראל ולא לזולחם, וזה שישראל היו מאמינים

בנבואה בעת ההיא, ולא מצאנו שהשתרלה אומה מהאומות האחרות לשוב לשם יחברך בעבור זה המופח, ולא הישירם בזה שום נביא מפני זה המופח, כאלו האמר שיאמר להם שיאמינו בשם יחברך ויכנעו לעבורחו, כי הוא אדון לכל הנמצאוח, והמופח על זה שכבר יבטל השם יחברך תנועת השמש, שאם היה הענין כן, היה נזכר זה הענין בספור זה המופת. ובהיות הענין כן, הוא מבואר שאי אפשר שנאמר שיהיה זה המופת מתחרש בגרמים השמימיים, ואולם היה המופת נצוח ישראל אויביו בזה הזמן המעטי, כמו שבארנו, והנה החועלת שהגיעה לישראל מזה הענין מבואר מאד. ובכאן החבאר שאין הרצון בעמידת השמש בזה המקום שתתבטל תנועתו, ולזה גם כן אמרו רבוחינו זכרונם לברכה בזכירת מופח העמדת השמש זה החנאי, ר"ל שהיה בחצי הרקיע. אמרו אפילו העמיד חמה באמצע הרקיע אין שומעין לו, אמר רב עקיבה חם ושלום אין הקדוש ברוך הוא מעמיד חמה באמצע הרקיע לעובדי רצונם. ואלו היחה כונהם בהעמרח חמה שחתכטל תנועהה, אז יהיה אמרם באמצע הרקיע מותר, כי המופח בהעמדתה באיזה מקום שיהיה מהרקיע הוא אחר בעינו, ואולם אמרו באמצע הרקיע להורות שההעמדה לא היתה אלא מפני היות השמש באמצע הרקיע, וזה כי במקום ההוא יחכן שיעמר השמש זמן רחב מבלחי שחורגש לו ירידה ולא עליה, כמו שקדם, ורצו בזה שלא יחכן למי שיעבור על מצוח השם שישמע השם יחברך לקולו, אם יגביל זמן קצח שחשלם בו הצלחה עצומה, כמו שעשה זה יהושע. וממה שיעיד ערוח אמחי שלא נתבטלה חנועת השמש לגמרי הוא אמרו ולא אץ לבא, הנה שלל ממנו מהירות התנועה אצל החוש, ולא שלל ממנו התנועה במוחלטי ואם היה בזולת תנועה כלל, היה מחויב שישלול ממנו התנועה במוחלט, לא מהירוח החנועה לבד, וזה מבואר מאד. ואם ספק עלינו מספק מענין מופח הצל שנעשה לחזקיה, שאי אפשר היוחו לפי מה שיחשב מזולת השחנות סדור תנועת השמש. אמרנו לו שלא היה זה המופח בסבת השתנות סדור תנועת השמש, שאם היה הענין כן, לא היה מיחם זאת החנועה לצל, אבל היה מיחם זאת החנועה לשמש, כי חנועת הצל הוא דבר נמשך לתנועת השמש. ועוד שאם היה הענין כן, לא יחכן שיאמר חזקיהו נקל לצל לנטוח עשר מעלוח, כי לא יחכן שם שיחבלבל סדר חנועת השמש במהירות החנועה, כמו שלא יחכן שיתבלבל בחזרתו לאחור, והמופת בשני הענינים אחד הוא. והנה הענין בזה המופת לפי מה שאומר. וזה שהמקבל שיש לו קצח עובי בדרך שישוב במדרגת המראה יראה בו בעצמו הככב, וזאת היא הסבה

בהאלה ובושח כמו שהתבאר בספר האוחות' והנה הענן כשהיה חחת השמש ירשם כו השמש, ואם היה מחנועע זה הענן במרוצה, יקרה שיחנועע עמו נצוץ השמש ויראהו בזולה מקומו, כי כבר יחנועע שעור מה קודם שימחה זה הרושם ממנו, ובזה האופן חראה בעבור ענן החת השמש שיראה נצוץ השמש בזולת מקומו הראוי, וזאת היא הסבה בעינה במה שיקרה במים הרצים, שיראה האדם חמונחו בהם נכפלח, כי למהירות התנועה יסורו המים אשר נרשמה בו זאת ההמונה, ולא חמחה זאת התמונה בהם אם לא אחר שנראה בחלק אחר מהמים ולפי שכבר ראה יחזקיה תמונת הענן לאיזה צד היא, אמר שהוא נקל לצל שיטה עשר מעלות לצד תנועה הענן מפני מהירת התנועה ההיא, אבל יהיה פלא אם ישוב הצל אחורנית עשר מעלות להפך צד תנועת הענן, והנה היה המופת או בשנוי תנועת הענן להפך הצד שההיה תנועחו אליו בעת ההיא שהגביל הנביא. ובכאן החבאר שלא יהיה המופת באלו הענינים הנצחיים.

וראוי שחדע כי דעת האחרונים מחכמי חורתנו היא מסכמת למה שהתבאר מדברינו כזה הפרק, וזה שכבר תמצאם אומרים על אמרו ואם בריאה יברא ה' אם נברא פה לגיהנם מוטב, ואם לאו יברא ה', רוצה לומר כי פחיחת פי הארץ יקרה שיהיה בסבת האיד העשני והמחילד בבטן הארץ שחקרה ממנו הוייה דומה לאש וחפחח הארץ במקום ההוא כשארך זמן זאת ההוייה שם, כמו שהחבאר בספר האוחות, ויצא האש מהמקום שהפתח הארץ בו, וזה דבר נקרא גיהנם בלשוננו, כמו שהחבאר מענין גיא בן הינום שהוא סמיך לירושלים. והקשו והא כחיב אין כל חדש, רוצה לומר שאי אפשר שחשחנה הטבע ממנהגוי וחרצו ההוא לאקרובי פתחא, רוצה לומר שלא היה בוה המופח דבר מחודש במוחלט, כי מציאת פחיחת פי הארץ בוה האופן הוא דבר יחכן שימצא על המנהג הטבעי, לא היה מחורש כי אם כאורך הזמן. והנה זה הענין הוא כמו הענין בשאר המופחים בשוה, וזה כי ההפך המטה לנחש היה נעשה מהטבע באורך נפלא מהזמן, כשיקנה המשה ההיא צורחו ויפשיט צורה עד שיהפך לנחש. והנה המופח היה בהיותו מתחדש בזולת אמצעיים אשר היה דרכו שיתחרש על המנהג הטבעי. הנה התבאר מזה המאמר שהם יראו שלא יתכן שיתחדש על דרך המופת אם לא מה שיתכן שית דש על המנהג הטבעי באורך הזמן. ובהיות הענין כן, והיה מביאר שאי אפשר שישתנה על המנהג הטבעי סדר תנועת הגרמים השמי יים ושאר הענינים הנמצאים בהם, הוא מבואר שאי אפשר שיפול בכמו אלו הענינים

מופת. וככאן התבאר באיזה מהרברים יתכן שיהיה מופת, ובאיזה מהם לא יתכן, והתבאר עם זה שהמופתים כלם הם ברברים השפלים העתידים במה שהם עחידים, כי מזה הצד יהיה בהם אפשרות מה.

פרק שלשה עשר

יתבאר בו במה יבחן הנביא.

וראוי שנחקור כמה יבחן הנביא, כי בזה ספק אינגו מעט במה שהשרישו מזה ירמיה לחנניה בן עזור.

ונאמר שכבר החבאר בלי ספק כמה שקדם כי הנביא יבחן בלי ספק בהגדתו חדוש הנפלאות טרם בואם, כי זה ממה שלא יחכן שחשלם היריעה בו כי אם לנביא. וכן יראה ממה שקדם בשני מזה הספר שלא חשלם ההודעה והשלמה כי אם לנביא, ולזה יבחן הנביא אם ימצאו כל דבריו אשר יגידם בנבואה צודקים. ובזה האופן נודע לישראל ששמואל היה נביא, וזהו מה שספר הכחוב ויגדל שמואל ויהוה היה עמו ולא הפיל מכל דבריו ארצה: וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ליהוה. כבר ביאר לך כי הסבה בידיעהם כי נאמן שמואל לוביא לה' מפני שלא הפיל מכל דבריו ארצה. והנה ההבדל בין שחי אלו הבחינות מבואר, וזה כי בחינה בהגדת חרוש הנפלאות יודע בה בהגדה אחד לבד שהמגיד הוא נביא, ואולם זאת הבחינה השנית לא יתאמת שיהיה נביא המגיד כי אם בהכפל נפלא ושימצאו כל דבריו שיגיד עליהם בנבואה צודקים. ולואח הסכה הביא משה רבינו עליו השלום ראיה על היוחו נביא מה שהגיר עליו מהנפלאות, כי זה ממה שחשלם בו הבחינה בהגדה אחת לבר. ואולם מקום העיון בזה הוא מה שיאמר ירמיה שהנביא יכחן ביעודים הטובים ולא יכחן ביעודים הרעים, וזה שאם אמרנו שהנביא לא יבחן ביעודים הרעים, כי חנון ה' ונחם על הרעה, בשיהפך המקבל ענינו באופן שהדבק ההשגחה האלהיח בו ויסיר ממנו זה הרע, הנה מה נאמר ביעודים הטובים, האם יחכן שיהיה הגעת הטוב ההיא אשר הגיד עליו לאיש הזה הכרחי, הנה בטל הרבה ממבע האפשר. ועוד שאנחנו נמצא בי,וד הטוב שאיננו מחויב שיגיע, וזה שכבר ייעד השם יחברך ליעקב אבינו הנה אנכי עמך ושמרחיך בכל אשר חלך, ועם כל זה ו יה מחירא יעקב מעשיו אחיו, ואלו היה מחויב שיתאמת הייעוד ההוא הטוב, לא היה ראוי שיירא יעקב. ונאמר שכבר התבאר במה שקדם שהרע כשיגיד עליו הנביא יגיד עליו לשבירה שלא יבא ולזה החכליח הגיע ההודעה בוי ומהיות ה,נין כן, הנה כבר יתכן שלא יתאמת זה הייעוד, ווה שבהשתרלות המקבל לקחת עצות שלא יפול זה המקרה

עליו או בהטיבו דרכיו כאופן שהדבק כו ההשגחה האלהית, וינצל. ואולם הטוב כשהיה מסודר שיבא לאיש מה, הנה לא יחכן שלא יגיע, וזה כי הבחירה הושמה באדם לחקן אשר עווחו הסדור אשר מפאת הגרמים השמימיים, לא לקלקל מה שיסודר ממנו מהטוב, ולא המצא לאדם בחירה על המנהג הטבעי לברוח מן הטוב להסיר ממנו הטוב אשר יעד הנביא שיגיע לו, אבל ימצא לו בטבע חריצות על בקשחו, לזה יהיה רחוק שיהיה טוב מסודר לאדם ולא יגיע, ובזה הצד יחכן שהשלם כו בחינת הנביא כשלא יגיע, וזה כי אז יחאמת שאינו נביא, שאם היה זה הטוב מסודר מצד הגרמים השמימיים, היה רחוק שלא יגיע. ואולם אם יגיע הטוב ההוא, לא יחאמת מפני זה שהמגיד היה נביא, כי יחכן שישלם זה בקסם או בחלום. והוא מבואר מדברי ירמיה שהוא שם זאת הבחינה בכאן בזה האופן שכבר זכרנו, רצוני שאם לא יגיע הטוב ההוא, יהיה מחבאר לישראל כי חנניה איננו נביא.

וראוי שחדע שוה הטוב אשר אמרנו שהוא רחוק שיסור הוא הטוב המסודר מהגרמים השמימיים, ואולם הטוב המסודר מההשגחה האישיח, הנה ימצא ביעוד כו תנאי, ולזה לא יחויב שיגיע, והמשל שכבר יעדה התורה לנו טובות רבות אם נלך בדרכיה על צד ההשגחה האישית, והוא מבואר שכאשר לא נלד בדרכיה, יסורו אלו הטובות, כמו שאמרה התורה ואם לא תשמעו לי וגומר. ובזה האופן היה חוזר יעוד הנביא לישראל, כמו שאמר ולא יוסיפו בני עולה לענוחו, כי זה היעוד היה בהכרח מצר ההשגחות האישיות, כי לא יתכן שישלם זה הטוב תמיד מצד הסדור אשר מפאח הגרמים השמימיים, וזה מבואר למי שהשחמש מעט במשפטי הככבים, וזה שהוא בלתי אפשר שלא יקרה מהם בעת מה מהעתים רע מה. והנה ההשגחה האישית ימצא כה תנאי בהכרח, כי היא לא תהיה אלא למי שידבק בשכל הפועל כאופן שחדבק בו זאת ההשגחה. וכן יעוד יעקב היה בהכרח מצד ההשגחה האישית, כי לא יתכן שחשלם לו השמיהה בכל אשר ילך מפאח הסרור אשר מהגרמים השמימיים, ולזה היה ירא יעקב שמא יגרום החטא וחסור ממנו זאת ההשגחה האישית. וא'ן ראוי שתקשה ממה שא רו רבותינו זכרונם לברכה כל יעוד שיוצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על חנאי לא חזר בו, וזה שוה המאמר הוא כשלא יהיה החנאי חנאי בעצמות, כמו שבארנו זה מענין משה כשאמר לו השם יחברך ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול, ווה שאין ראוי ש אמין שיהיה אמרו הניחה לי תנאי בזה היעוד הטוב, עד שאם יתפלל עליהם, חסור ממנו זאת הטובה, כי זה ממה

שאין ראוי שיאמר, רצוני שיהיה הפועל הטוב מונע ממנו הטוב שיעדו לו השם יחברך, אבל היה בלי ספק חטא מה למשה, אם לא היה מתפלל עליהם, כמו שאמר שמואל גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם' ובהיות הענין כן, אין הכונה בזה המאמר אלא שלא ישתדל על הצלחם ולא יפחד שיכלה זרע ישראל, כי כבר יהיה ממנו גוי גרול, ולזה לא סר ממנו זה הייעוד הטוב בעבור התפללו על ישראל. והנה הרב המורה החיר זה הספק אשר זכרנו מבחינת הנביא ביעוד הטוב כשלא יגיע הטוב ההוא שיורה שהיעוד הטוב אינו חוזר, וכבר יראה מיראה יעקב מעשיו אחיו שיהיה יעוד הטוב חוזר, בשאמר בפתיחתו לפירוש המשנה כי היעוד שיהיה בו הנביא שלוח לזולחו ליער להם זה היעוד אינו חוזר, ואולם היעוד הטוב אשר יעד השם יחברך לנביא בעצמו שאינו בו שלוח לזולחו הוא אפשר שיהיה חוזר. והוא מבואר שזאת הסכה אינה סבה כזה, כי כבר תשאר עמה השאלה למה יהיה חוזר היעוד הטוב אשר נאמר לנביא בעצמו, ולא יהיה חוזר היעוד הטוב אשר היה בו שלוח לזולתו. ועוד שכבר מצאנו יעוד טוב היה הנביא בו שלוח לזולחו, ולא נחקיים, והוא אמרו על ישראל ולא יוסיפו בני עולה לענוחו, ולבסוף לכלוחו. ובכאן החבאר במה זה יבחן הנביא ואיך יבחן כו.

פרק ארבעה עשר

נתיר בו קצת ספקות יקר בענין הנבואה והנפלאות מפני קצת ספורים באו בהם ברברי הנביאים,

וראוי שנחקור בכאן בהחר ספק חזק יקרה בענין הנבואה ובענין
הנפלאות במה שסופר מזה בדברי הנביאים. ואולם הספק שיקרה
מזה בנבואה הוא מה שסופר משמואל שהגיד אחר מוחו בנבואה לשאול,
וזה הספק הוא שכבר החבאר בשני מזה הספר שכבר החחדש הדבר
הפרטי בנבואה, לא מפני השכל הפועל, אבל מפני הנביא, מפני היוח
מחשבהו משוטטת בפרטים ההם: ובהיות הענין כן, איך יתכן שחגיע
לנביא הודעה בדבר הפרטי אחר מותו, והנה אין לו אז מחשבה חשוטט
בפרטי העולם, כי כבר נפסדה הנפש ההיולאנית, ועם זה גם כן הוא
בחכלית ההמנע שתשפע ממנו אחר המות זאת ההודעה לאיש אחד
ממנו, וזה מבואר מאד. וכמו זה הספק בעינו יקרה בענין הנפלאות
מענין המת שהחיה אלישע אחר מותו כאשר שמוהו בקברו, וזה כי
מענין המת שהיה חדושו על יד נביא, ולא מצאנו שם איש יתכן
שייוחם לו זה הפלא העצום זולת אלישע, והנה המאמר בשיחדש זה

הפלא על ידו ידמה היותו בתכלית הזרות, כי לא יתכן שתדבק ההשגחה בו מהשכל הפועל אחר המות, כי לא יצטרך אליה, וזה כי כבר הגיע לו מה שאפשר שיגיע לו מהטוב והשלמות.

ונאמר שהספק הראשון אין החרו ממה שיקשה. וזה שאנחנו לא נורה שיהיה מה ששמע שאול דבר הגיע לו משמואל בנבואה, אבל היחה זאת ההודעה לשאול באופן מאופני הקסם, וזה כי הקסם יצטרך לפעולות מה ישלם בהם ההתבודדות לכח הדמיוני בדרך שיקבל כח עליון, והנה האוב הוא אחר מהמינים שישלם בו הקסם, ולוה היה שישמע קולו נמוך מאד, כאמרו שפל מאוב קולך, וזה גם כן סבה שלא ישמע קולו זולת השואל בו, כמו שספרו רבוחינו זכרונם לברכה מענינו, ואם היה זה אמחוח, היה נשמע הקול לכל העומדים שם, לא לשואל בו לבד, וזה מבואר בנפשו, והיה זה מאמר שאול באמרו לאשה ההיא קסמי נא לי באוב, לפי שזה הענין הוא מין ממיני הכאח הקסם במה שיעוררו הכח הרמיוני בפועל ההוא וירדימו שאר כחוח הנפש באופן שישלם לכח הרמיוני ההחבוררות מבין שאר כחות הנפש. ואולם החר הספק השני הוא ממה שיקשה. וידמה שנאמר בהחרו, כי כמו שימצאו להשגחה אשר מפאח הגרמים השמימיים שני מינים, המין האחד שמירת האיש והמין האחר שמירת הכלל, כן ימצאו להשגחה אשר מצר הרבקות בשכל הפועל שני מינים, המין האחר שמירת האיש ההוא והמין האחר שמירת הכלל המתחדש ממנו בדרך שתהיה ההשגחה בו במה שיתחדש מענינו אחר המוח. ובזה האופן חמצא שכבר יעד השם יחברך לאברהם מענין ההשגחה האלהיח אשר המצא לזרעו במה שאמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, הנה הודיעו ענין המופתים שחדש להכוח את המצרים על צר ההשגחה האלהית מפני דבקות האב הנבחר. יבוה האופן יחכן שיהיה דבק לאלישע מההשגחה מה שיסודר ממנו זה הפלא אחר מוחו לכבוד אלישע, כי אין זה יותר מהתפשט ההשגחה בשמירת קניניו. או אפשר שיהיה שם מי שהיה ראוי שיהיה זה המופח על ידו, ואם לא סופר. הנה זהו מה שנראה לנו בהתר אלו הספקות הנמצאות.

ובכאן נשלם מה שיעדנו לחקור בו בזה הספר. והיתה השלמתו בשבעה ימים לירח שבט של שנת שמנים ותשע לפרט האלף הששי ליצירת העולם.

יתברך ויתעלה יוצר הכל אשר עזרנו ברוב רחמיו וחסדיו על כל ברכה ותהלה אמן.

1 . 1 Harraso 4-16-28 · WE COT AN OR WE COOK - THE ST DAYS FROM ON THE CHARL mental exist ages den milker noncerna deg seur crea mes. wide not notice wer are den which inten were control Fr. Nies'sche Buchdruckerei (Carl B. Lorck) in Leipzig.

THE UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY

Call no on plate of the start o

